

HELTAI
GÁSPÁR
KRÓNIKA
AZ
MAGYAROKNAK
DOLGAIRÓL

Magyar Helikon

Bibliotheca Historica

Heltai Gáspár

KRONIKA AZ MAGYAROKNAK DOLGAIRÓL

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
KULCSÁR MARGIT
A BEVEZETŐT
KULCSÁR PÉTER ÍRTA

Magyar Helikon

1981

"

BEVEZETŐ

ÍRTA
KULCSÁR PÉTER

rodalomtörténészeink a XVI. század legeredetibb és legnagyobb prózai elbeszélő tehetségének tartják Heltai Gáspárt, akinek stílusművészete, mesélő hajlama, fogékonysága a képek, hasonlatok, népies szólások, közmondások iránt csodálatra méltó és a maga korában egyedülálló. Bátran hozzátehetjük, ebben azóta is kevés vetélytársa akadt. Ha most már azt is hozzáteszük, hogy a *Chronica Heltainak* legnagyobb, legérettebb, leggondosabban csiszolt, több mint úz éven át fontolgatott, dédelgetett munkája, melyet szinte halála napján adott sajtó alá (kinyomatását meg sem érte már), akkor talán nem is kell több szót pazarolnunk a munka művészi értékének méltatására.

Mielőtt azonban az olvasó beállítaná a mércét, sietünk a figyelmeztetéssel: a XVI. század harmadik negyed ének végén vagyunk, mindössze nyolcvannyolc esztendővel 1486, vagyis az első ránk maradt egybefüggő, magyar nyelvű, profán tartalmú prózai szöveg, egy levél keletkezése után. És a szerző sem tartozott azok közé, akik a magyar nyelv ízét az anyatejjel szívták magukba: német volt a jámbor, erdélyi szász. Felnőtt korában kezdett magyarul tanulni. És egyáltalán nem azért, hogy nevét megörökítse a magyar irodalom történetében. Egyik oldalról a hitterjesztés fanatizmusa, a másiktól üzleti számítás vezette.

Heltai (alias Helth) Gáspár valamikor a század első-második évtizedében, de lehet, hogy még előbb, az előző század vége felé született, talán Szebenben, talán a Szeben megyei Heltauiban (Nagydisznódon). Meglehet, ő volt már az a Caspar von Heltau, aki 1503 és 1505 között a bécsi egyetemet látogatta, meg az is, aki 1526 után a Heltau melletti Michelsbergben (Kisdisznódon) katolikus plébánosként működött. Az biztos, hogy 1543 februárjában a wittenbergi egyetemre iratkozott be, ekkor tehát már a reformációhoz csatlakozott. De a kor súlyos kérdéseivel lelkiismeretük szerint küszködők között ő is nehezen találta meg hitét, és mindig a göröngyösebb utat választotta. Wittenbergából visszajöve az épp ekkortájt magyarosodó Kolozsvárra került mint a helybeli evangélikus szászok lelkesze. Rövidesen a felvirágzóban levő Erdély eme leggazdagabb városának vagyonos patríciusai közé küzdötte fel magát. Sok és sokféle üzleti vállalkozása között nyomdát is tartott, eleinte társtulajdonosként, 1559-től önállóan.

Épp ez évben a reformáció radikálisabb, kálvinista irányzata hódította meg, ki is zárták az evangélikus egyházból. Aztán tíz év múlva megint továbblépett, az antitrinitárius (szentháromságtagadó) unitáriusok közé, akik valamennyi protestáns felekezet közül a legtöbb jogot adták a rációnak, a legérzékenyebben reagáltak a társadalmi kérdésekre. A hatalom nem szívelte e szélsőséges irányzatot, üldözte, korlátozta tevékenységében, megtiltotta – többek között – az antitrinitárius szellemű iratok kinyomását is.

Márpedig Heltai elsősorban a nyomdával akarta fenntartani testi és lelki egzisztenciáját, kapós könyvek tömegével akarta terjeszteni az igaznak tartott hitet. Oly zseniális módon kötötte össze a kellemest a hasznossal, hogy az üzlet prosperitása saját vagyonát is napról napra növelte, meg az olvasók egyre szélesebb táborát is telerellette az üdvösség útjára.

Német nyelvvel nem ment volna sokra, elvégre az erdélyi századok, ha már németül akartak olvasni, ezerszer ezer könyvet hozathattak maguknak a sokkal fejlettebb, gyakorlottabb, termékenyebb nyomdaiparral rendelkező anyaországból, mely összehasonlíthatatlanul gazdagabb választékot kínált, mégpedig közvetlenül a szellemi forrás partjáról, ha pedig valami helyi specialitásra fáj a foguk, azt megelégedésre szállíthatta a szintén szász Honterus János 1539 óta működő, jól bejártott brassai tipográfiája. Az Erdélyt lakó magyarok azonban anyanyelvükön csak meszsi földről, a királyi Magyarországról, Krakkóból származó könyveket kaptak, ráadásul vallási, politikai okokból igényeiknek meg nem felelő szövegeket. Heltai tehát, ha németnek tudta is magát, ha a templomban csak németül prédikált is, ha magyarul – mint maga mondja – csak 1536-tól tanult is, a magyar nyelvű irodalom felé fordult. És mert alig talált ízlésének, felfogásának, vevőköre érdeklődésének megfelelő munkát, tulajdon magának kellett nagy izzadsággal írnia, fordítania, szerkesztenie azt, amit nyomdaüzemében magyar nyelven előállított. A körülmények az erdélyi magyar próza megalapítására kényszerítették.

A nyelvi bizonytalanságnak köszönhető, hogy – melleleg – helyesírásunk alapjait is lefektette. Érzéke nem volt hozzá, kénytelen volt hát szigorú szabályokhoz kötni magát. Összeegyeztette az addigi rendszereket, és mert füle nem vezérelte, megpróbálta minden hangra következetesen ugyanazt a betűt alkalmazni. Ő

rögzítette az *sz* hang sajátos magyar jelét, a palatálisokét (*gy, ly, ny, ty*), Ő tett először vesszőt a hosszú magánhangzókra. Kezdeményezését átvette aztán a Vizsolyi biblia meg Szenci Molnár Albert, és e közvetítéssel hatása mindmáig él.

Mai értelemben nem nevezhetnénk írónak. Alkotó tevékenysége kiadásban, fordításban, átdolgozásban, a kiadott, fordított szöveg kisebb-nagyobb mérvű bővítésében, aktualizálásában, a hazai, helyi viszonyokhoz és saját elveihez való hozzáigazításában áll. Mégis, közreműködése sok esetben annyira aktív és szembeszökő, hogy nemcsak a szerzőség korabeli fogalmát éri el, hanem ma is szuverén alkotónak tekinthetjük.

Első jelentős műve, 1552-ben, *Az részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialógus*, melynek alapja egy német traktátus. Szabadon kezeli mintáját; bővít, rövidít, a személytelen értekezésből helyi érdekű párbeszédet csinál; nála két kolozsvári polgár beszélget, Antal, akit prédikátora már józan polgárrá szelídített, meg a züllött Demeter, aki a hét napig tartó beszélgetés hatására szintén a javulás útjára lép. A mű hajtóereje az az utálat, amit a cívis érez a luxussal, a mértéktelenséggel, a herdasággal, a "reneszánsz", az "úri" életélvezéssel szemben. Enélkül, szögezi le Demeter a hét végén, *"bizony jobb életbe volna e világ mind lélek szerént s mind test szerént"*.

A következő évben ugyancsak német minta alapján adta ki Vigasztaló könyvecskéjét, a kor szokása szerint a boldog halál tudományára oktatta híveit, aztán egy imakönyvet (Isteni dicsérek és könyörgések). Ez utóbbi már a többszörös vallásváltásban realizálódó lelkiismereti útkeresés kezdeti szakaszát mutatja: szokatlan vállalkozás a lutheránus egyházban. Hiszen a vallásalapító eldobta a katolikus egyház "szolozsmás breviárait", helyettük kinek-kinek a saját szíve diktálta imádságokat ajánlott. Előbb-utóbb persze be kellett látni e követelmény irreálisát. Jellemző, hogy Heltai a legelsőik között látja be. Jellemző – szinte minden művére jellemző –, hogy előszavában mentegetőznie kell vállalkozása miatt. *"Ím elbolondult és gyermekké lött az vény Heltai Gáspár, ím esmet pápássá akar lönni. ..– mondják majd róla. – Ím a szabad keresztyéneket újonnan a pápai kötrebe akarja beszorítani ..."*

A vallásos irodalom terén legnagyobb szabású vállalkozása a Biblia lefordítása volt, az 1550-es évek elejétől tizenöt éven át, számos elvbarát bevonásával. Két rész, a Zsoltárok meg az Ótestamentum történeti könyvei, Heltaié, a többi – irányításával – munkatársai készítették. Még itt is meg meri tartani sajátos szerkesztői elvét, és a szó szerinti fordítás helyett gyakran a szabad átdolgozás mellett dönt: "*Mert nem jár a Szentlélek mindenütt a grammatika után, ... hanem a grammatikának kell a Szentlélek értelme után járni.*"

1566-ban jelent meg egyik irodalomtörténetileg legjelentősebb munkája, a *Száz fabula*, szintén német szerzőn alapuló ezópusi mesegyűjtemény. Egyes darabjaiban írásművészete oly magasra hág, hogy az olasz reneszánsz novelláival állítják párhuzamba. Ennek előszavában is védekeznie kell, merthogy világi tárgyhoz nyúl, és nem valós, hanem ember által kitalált történeteket közöl, igyekszik tehát a mesék hasznos voltáról meggyőzni a publikumot, és hogy ne távolodjék túl messze a vallás mezejétől, minden fabula után "*értelem*" ír, levonja a tanulságot. E didaktikus magyarázkodások terjedelme, súlya eleinte sokszor meghaladja a történetét.

Később egyre jobban belelendül a mesélésbe. Messze a német minta fölé magasodik, megváltoztatja a történet szerkezetét, párbeszéddé formálva dramatizálja az elbeszélést, kikerekíti a mesét, környezetet fest mellé, először csak a szűk helyszínt, a hegyi patak partját, a legelőt, a falu határát, aztán a társadalmi környezet is kezd kirajzolódni: az úri elnyomás, a hatalmaskodás, az országvesztő önzés környezete. A mese egyre dúsabbá, egyre színesebbé válik, az "*értelem*" egyre soványodik, egyre fölöslegesebb az önmagáért beszélő történet mellett. A kötet második felében már a fabula uralkodik mindenképpen. Fokozatosan emelkednek egyre magasabb színvonalra a hatáskeltés művészi eszközei, a hangulatos kép, a telibe találó hasonlat, a remek kiszólás. És ezzel együtt válik egyre egyértelműbbé, hogy a mesék emberi kapcsolatokat szimbolizálnak. A farkas, az oroszlán kezdetben még a birkával áll szemben, aztán a falu közelébe merészkedik, és a paraszttal méri össze erejét. Legvégül pedig – a 99. mesében – kibújik az állatbőrből, és kiderül, hogy a fenevad voltaképpen nem más, mint a fősvény, népnúzó, kegyetlen földesúr, kinek el-

lenfele a szegény jobbágy, az "*együgyű község*". Szándék szerint nem szépirodalmi alkotás ez a mesegyűjtemény, szigorúan megmarad a vallás talaján, a valláserkölcsei oktatás keretei között, csak hát ezt olyan magas nívón műveli, hogy egyúttal, a nagyobb hatás kedvéért a művészi próza évszázadokon át érvényes módszereit is kidolgozza.

Ez idő tájt fordíthatta a Ponciánus históriáját is, ezt az indiai eredetű mesegyűjteményt, melynek igencsak profán tárgyú történeteit ugyanolyan erkölcsi értelmezések körítik, mint a fabulákat. A Heltai-féle kiadásból nem maradt fenn példány, a fordítás XVII. századi, névtelenül közzétett nyomtatványokból ismeretes. A szakemberek a kitűnő, népies stílus, a frappáns fordulatok alapján állapították meg, hogy a szerző csak Heltai lehet. Közvetlen mintája ennek is egy német nyelvű átdolgozás volt.

1570-ben jelent meg a spanyol inkvizíció kegyetlenségét leplező Háló (latin eredeti nyomán), különleges témával, hátborzongató részletekkel. Az inkvizítorok az ördög ügynökei, kik fondorlatos módon csalják hálójukba áldozataikat, kínozzák őket, kiforgatják vagyonukból, börtönbe, vesztőhelyre juttatják az együgyű jámborokat. Az aktualizálás itt sem marad el, sőt a végső tanulság is az erdélyieknek szól: meg ne engedjék, hogy a pápa hóhérai közöttük is megvethessék a lábukat, mert ahol ezek uralkodnak, elvész a polgár szabadsága. Isten, szerencsénkre, meghíúsítja törekvéseiket, mint meghíúsította 1566-ban is, amikor a papok tömege ugrásra készen állva az ország előzönlésére készült; de az Úr kegyelméből kudarcot szenvedtek, a török elfoglalta Gyulát, Szigetvárt, a pápistáknak lógó orral kellett elkullogniuk. E kárörvendő hang a Chronicában is meg-megüti a fülünket. Úgy látszik, Heltai többre értékeli a lelki szabadságot, mint az ország egységét, függetlenségét, ha katolikus vezetés alatt valósul meg. Pontosabban szólva, mély meggyőződése, hogy az országot épp a katolikus egyház bűnei juttatták a mélypontra, ahonnan tehát annak segítségével semmiképpen sem fog fölemelkedni.

A nyelvtanban, persze, botlik itt-ott, főleg eleinte, de élete végén, a Chronicában is gyakorta. Germanizmusai azonban a legkevésbé sem bántóak, pongyolaságukkal simán és kedvesen illeszkednek az élő beszéd üde hangulatát árasztó mesélés áramába, és a szabálytalanságok apró zökkenői szinte még természeteseb-

bé, még elevebbé teszik. E gyarlóság is eszköz, eszköze az elbeszélő, láttató, meggyőző erőnek.

Itt van – mellesleg – az egyik buktató, amire figyelmeztetnünk kell olvasóját, akit tán magával ragadott a mese sodra: szerzőnk nem történetíró. Művész. Stílusművész is. Hosszas fejtegetés helyett idézzünk egy mondatocskát Antonio Bonfinitól, Mátyás király humanista történettudósától, onnan, ahol elbeszéli, miképp vásárolta meg Hunyadi János egy paraszttól a fogságba esett török főtisztet, Carambust (magyarán harámbéget). A paraszt tehát Hunyadi elé vezette a foglyot, ő pedig – most jön az idézet – *"a tizet kérőnek negyvenet adott"*. Heltainál: *"Monda a paraszt ember: Ha nagyságod tíz forintot ad érte, odaadom nagyságodnak. Hunyadi János mindjárt neki adá a tíz forintot, és neki bocsátá a Karambékot. És monda Hunyadi János a parasztnak: Talán olcsó leszen rajta; és harminc forinttal megtoldá a tizet, és eképpen negyven forinton vévé meg a Karambékot a paraszttól."* Heltai – látjuk – ismeri az apró, jellemző, életből ellesett mozzanatokot, mintha személyesen lett volna jelen, mintha kihallgatta volna a szereplőket, vagy legalább, mintha nagyon megbízható informátor súgna neki. Elbeszéléséből sokkal erőteljesebben árad a valóság szaga, mint rendszerint tudóskodó forrásából. Valójában, persze, csak a stílusművészet eszközei állnak többletként rendelkezésére, adata, mondanivalója nincs több.

Néhol alaposan meg is tréfálja ezzel az olvasót, nem ritkán a szakembert is. Azt a látszatot kelti, mintha többet tudna forrásainál, mintha másképp tudná, ami történt, mintha tehát mások számára hozzáférhetetlen anyag is volna a birtokában. Egy-egy érdekesebb, feltűnőbb részlete, epizódja után kutattak is sokan, sokáig, míg ki nem derült, hogy nincs annak különös forrása semmi, ott volt az már elődeinek szövegében is, csak feltűnés nélkül, észrevehetetlenül, egy-két szónyi szürkeségben, még csak nem is sejtetve azt a bőven áradó történetet, mely regényes elemeivel, izgalmaival, meglepő fordulataival, drámaiságával Heltai Gáspár olvasóját magával ragadja. Ilyen – többek között – a Chronica talán legjobb, köztudatra, irodalomra legmélyebb hatást gyakorló fejezete is, mely Hunyadi János születését, Zsigmond király és a szép Morsinai lány kalandját meséli el. Bizony, nincs ennek más

alapja, mint a már említett Bonfini egypár odavetett száraz megjegyzése.

És nincs más forrásuk azoknak a tanulságos, csattanós történeteknek (például a Mátyás királyról szóló anekdotáknak) sem, melyek valamiféle népi fogantatást sejtetnek, hangulatuk olyannyira egy levegőjű a népmesékével. Egy-két olvasott szó, néhány vándormotívum felhasználásával Heltai maga komponálta ezeket mind. Tőle vette át aztán a néphagyomány, s nem fordítva.

Nem céltalanul, és nem az öncélú művészi hatás kedvéért szerkeszti meg ezeket. Valamennyinek pontosan meghatározható funkciója van az elbeszélésben, elsősorban persze az író és az általa képviselt réteg érdekében. A kolozsvári bíróról szóló történet például azokat a várospolitikai elveket fogalmazza meg, Mátyás király nevében, melyeket a kolozsvári patrícusok szerettek volna a gyakorlatban tapasztalni. Heltainál tudatosabb író aligha van literatúránk történetében. Stílusnak, nyelvének minden ízeckéje a legcélszerűbb számítás szerint épül be a műbe, így épül be a *Chronica* az írói életműbe, és így épül bele az írói életmű Heltai Gáspár, a szász vérű erdélyi magyar, a kolozsvári cívis és nyomdász, az antitrinitárius író-prédikátor életének egészébe. Ellentmondásai sem véletlenek, oktanok. Heltai Gáspár keresztyén a pogányokkal szemben, protestáns a pápistákkal szemben, antitrinitárius a protestánsok között, erdélyi, ha a magyarság dolgairól van szó, német, ha a barbár magyarokhoz hasonlítja magát, a törökkel szemben magyar, az urakkal szemben cívis, a jobbágyokhoz képest úr, a bigott ostobák között szuverén gondolkodó, az együgyűeknek tanítója, a tanítóknak engedelmes tanítványa. Tudós és művész, üzletember és hitvalló, jámbor prédikátor és körmönfont ravaszságú diplomata. Mindez egyszerre, mindez teljességgel és őszintén, mindez egy ember, a XVI. század végi virágzó és a kard élén billegő Erdélyből.

A *Chronica* nemcsak művészi kvalitásainál fogva tekinthető Heltai Gáspár főművének, hanem még inkább azért, mert úgy szólván teljes élete során készült rá, tervezgette, készítgette hozzá való eszközeit, úgyannyira, hogy utólag – amikor már az egészet át tudjuk tekinteni – korábbi, tekintélyes volumenű, magas minő-

ségű, önmagában is rangot adó irodalmi munkásságát szinte csak előkészületnek mondhatjuk.

A világi témák – protestáns prédikátor- és íróházaival szemben – világéletében izgatták: nyomdája termékeinek több mint a fele világi tárgyú, tizenhárom saját írásából hét ugyancsak. Szokatlan jelenség e korban. Ámde nem igazán profán olvasmányok ezek, szellemükben különösen nem. Nem azok történeti vonatkozású kiadványai, munkái sem. A história mindig is kedves volt számára. Már az 1560-as évek elején hatalmas mű koncepcióját fogalmazgatta magában, a megvalósítás lehetőségét latolgatta barátjaival. A hazai és az egyetemes történelem megírására gondolt, anyanyelven, protestáns szellemben, nagy példányszámban. Az alap – elvileg – készen állt, hiszen Melancthonék megírták már a maguk világkrónikáját (sőt Székely István magyarul is), Bonfini pedig a legmodernebb szaktudományos eszközökkel feldolgozott már mindent, amit a magyar történelemtől tudni lehetett. Csak-hogy a Bonfini-féle monumentális műnek csak a legelső decasai voltak közzétéve, a többi lappangott. Kutattak utána, és sikerült is fellelni egy újabb darabját. Heltai 1565-ben kinyomtatta, előkészületként a majdan megírandó magyar nyelvű feldolgozáshoz. Filológus módra nyúl a szöveghez, csak nagyon csekély, általa feltétlenül szükségesnek érzett mértékben módosít rajta, hiszen későbbi munkájához támadhatatlan tudományos alapra volt szüksége. A prédikátor azonban ebben a kiadásban sem rejti véka alá véleményét: bent hűséggel követi a kiadott auktort, ellenben a margókon minduntalan jegyzeteket fűz az elbeszéléshez, kiemeli, amit fontosnak talál, helyesbíti, amivel nem ért egyet, hol komoly, hol gunyoros megjegyzésekkel kommentálja, fűszerezi az olvasottakat. Sőt odáig megy, hogy a szövegben is tótágast álló betűkkel szedi a számára antipatikus részleteket, a pápák nevét, címét. Így hát megtalálja a módját, hogy egyfelől tudományos objektivitást mutasson, másfelől vitairattá változtassa a kötetet.

A terv megvalósítására akkor nyílt reális lehetőség, amikor Zsámboky János 1568-ban végre közreadta Bonfini teljes szövegét. Heltai ekkor nekiveselkedik a munkának. Hogy forrásbázisát teljessé tegye, összeállítja és kiadja a fontosabb magyar történeti tárgyú énekek teljes gyűjteményét. 1574-ben jelent meg ez a kötet, *Cancionale* (Énekeskönyv) a címe. Ezekkel a szövegekkel

sokkalta szabadabban bánik, mint Bonfiniével, ezeket nem kellett tudós alkotásnak kijáró tisztelettel kezelnie. Ahol szükségesnek tartja, rövidít, bővít, változtat rajtuk, némelyikben hosszú szakaszokat ír át egészen. Ily módon egy olyan forrásgyűjteményt kreál, mely minden ízében alá fogja majd támasztani a krónikában mondandókat. Ebben a Cancionaléban már a krónika tervezett második kötetének anyaga is bennfoglaltatik, az 1526-os esztendő utáni események története, így némi fogalmat alkothatunk arról, miképp írta volna meg Heltai e korszak történetét, ha a halál meg nem akadályozza benne. Nem készült el ez a második kötet, nem készült el a világkrónika sem. Heltai történetírói működésének csúcsára az előttünk fekvő Chronica került. Ez lett a legalább tíz éven keresztül dédelgetett terv érett gyümölcse, a magyar múlt tudományos megalapozottságú és keresztyén szemléletű szintézise. Itt tárul elénk legteljesebben és akadály nélkül írójának történelemszemlélete.

Egyértelműen megállapíthatjuk belőle, hogy nem a történet-tudomány iránti érdeklődés adta kezébe a tollat. Nem volt kíváncsi a történeti, társadalmi események rejtettebb mozgató rugóira, a köztük meghúzódó összefüggésekre; ő ezekkel már tisztában volt, mielőtt a történelem menetét áttekintette volna. Érdekelték azonban egyfelől azok a lehetőségek, melyek a múltbeli események politikai aktualizálásából és vallásos értelmezéséből fakadnak, másrészt a protestáns nézőpontból szemlélt história érdekelte, az "*isteni gondviselés*" példatára. Annak bizonyítéka, hogy egy hajszál sem hullhat le az ember fejről Isten akarata nélkül, és a történelem egészében, részleteiben egyaránt az isteni terv által megszabott úton mozog.

Luther általános érvényű elvei alapján a wittenbergi Melancthon Fülöp és tudós baráti köre dolgozta ki azt a történelemszemléletet, mely a reformáció valamennyi áramlatában általánossá vált, és a protestantizmussal egyidőben hazánkban is meghonosodott. Ez határozza meg minden ízében Heltai álláspontját is. Eszerint a történelem annak példája, miként valósul meg Isten bölcsessége a társadalomban. Ő teremtett és tart fenn mindent, tőle származik a társadalmi rend ("*rend*" a szó mindkét értelmében: az osztályok, rétegek, csoportok, egyének funkciók szerint megkülönböztetett, harmonikus, célszerű és megváltoztat-

hatatlan egymás mellé teremtettsége), és a társadalom, a rend minden fenntartó intézménye, a birodalom, a törvény, a polgári szervezet. Mindez Istentől való, következésképp jó és állandó. Csakhogy dolgozik ám az ördög, aki az emberben lappangó gonosz ösztönök kihasználásával változtat és rombol, megzavarja az eredendően jó állapotot. Az ő eszköze a zsarnok meg a lázadó. És e kettő különös szövetségben működik össze: a zsarnok kihívja a lázadók gonosz indulatait, ezek felforgatják a társadalmat, megzavarják a normális emberi kapcsolatokat, szétzüllesztik a szervezetet, tönkreteszik a polgárokat. Isten lesújtja a zsarnokot, a kormányt pedig fölfegyverzi a lázadó elleni harcra. Kérdés, hajlandók-e az emberek fölthagyni örültségükkel és az isteni terv szolgálatába szegődni? Ezek azok a fő erővonalak, melyek a történelemben kirajzolódnak, és a történetírásnak az a feladata, hogy a felszínen kavargó események kusza szövedékén kirajzolja ezeket.

A társadalmi rend tehát eleve jó, annak megváltoztatására törekedni bűn. Isten felkészíti a kormányt, a fejedelmet, az urakat arra, hogy fenntartsák ezt a rendet, biztosítsák a lehetőséget az alattvalók, a "*szegény község*" számára, hogy háborítatlanul ismerhessék és tisztelhessék Istent. Az alattvalók ennek értelmében kötelesek szót fogadni uruknak. Ha ez megvalósul, a családi élet zavartalan, a polgárok vállvetve védik a hazát, és földi munkálkodásuk közben előkészítik túlvilági boldogságukat. Az ördög azonban bűnnel fertőzi a világot, ostobasággal rakja meg a fejedelmet, az urakat, kik természetes funkciójukat nem tudják többé ellátni. Vérszopó kegyetlenségükkel, kapzsiságukkal, tékozlásukkal, istentelenségükkel, pártoskodásukkal nemcsak magukat juttatják kárhozatra, hanem fölszabadítják az együgyű szegényekben megbúvó gonosz ösztönöket is, akik a lázadás útjára lépnek, az isteni harmónia ellen támadnak, és rohannak egyenesen a pokolba. Innen Heltai – és általában a prédikátorok – rettenetes haragja a feladatukat hűtlenül végző urak ellen, amivel egy töről fakad iszonyodásuk a lázadó pórtól, "*a megalondult községtől*" is.

Nem osztályokról van itt szó: a társadalom e kettéosztása merőben funkcionális és szervezeti jellegű. Az "*úr*" sem jelent társadalomtudományi értelemben vett urat, kizsákmányolót. "*Úr*" az, akinek az adott helyzetben a felelős irányítás szerepe jut. A fiúval szemben úr az apa, aki azonban saját urával szemben jobbágy is

lehet, a nemes a főrendhez képest maga is a szegény községet képviseli, a városi cívissel szemben úr a bíró, a tanítvánnyal szemben a tanító, és mindenk fölötte úr a fejedelem, akire tehát a legszebb, legnagyobb és legfelelősségteljesebb feladat hárul, ő teheti a legtöbb jót és a legtöbb rosszat. Ha a fejedelem ostoba, óhatatlanul szétszűlik a társadalom. Nincs szó itt tehát valami modern értelmű osztály társadalomról, még csak valami szociális megértésről sem.

Mivel azonban a szegény község szerepköre többnyire az elnyomott osztályhoz tartozókra jutott, az urak pedig mai értelmünk szerint is urak voltak, ez a megkülönböztetés és szembeállítás, a felelőtlen urak bűneinek előtérbe állítása és szigorú ostromozása nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a későbbiekben a tényleges társadalmi viszonyok könnyebben felismerhetők legyenek, és mindenesetre ráirányította a figyelmet a valódi társadalmi problémákra is.

A világ – melyen, íme, a bűn már eláradt – Istentől rendelt útján a "késő vénség" korszakába jutott, közeledik a világ vége. Már meg is jelent az Antikrisztus: lelke a pápa, teste a török. E kettő egyesült erővel dolgozik az emberiség elpusztításán, a lelkek bűnbe, kárhozatba ejtésén. A pápa megbolondít ja, bűnre csábítja a fejedelmeket, a rossz fejedelem pártoskodásba kergeti alattvalóit, a rend felbomlik, a török előrenyomul. A török kívül áll az isteni rend keretein, nem a fenntartás, hanem a rombolás eszköze. Persze, nem Isten akarata ellen működik: Isten az ő segítségével hajtja végre tervét, az ő segítségével törli el a megvénhedt, bűnnel fertőzött, pusztulásra érett emberiséget, hogy aztán az utolsó ítélet napján igazságot szolgáltatson. A jámbornak tehát nem ellensége a török, hiszen közelebb hozza üdvözülésének napját. De a többieknek sem valódi ellenségük: csak következmény, a bűn eláradásának elkerülhetetlen velejárója. A vele folytatott harc fölösleges rugódozás az isteni gondviselés ellen. Ha a keresztyénség visszatér az erény útjára, Isten megsemmisíti a törököt, és hagy még időt az emberiségnek, elhalasztja az utolsó ítéletet. A beteg ember is elodázhatja a halált, ha megtalálja az üdvös gyógyszert. Ezt kínálják az igaz vallás prédikátorai, erre nyújt számtalan tanulságos példát a történelem.

Ez a fajta történetírás a teológia része. Lutherek felismerték benne az ideológiai propaganda hathatós eszközét, és nagy gondot fordítottak művelésére. Mint egyetemi tantárgy első ízben Wittenbergában kapott katedrát. A mieink, akik ott tanultak, hazatérve ezt is felhasználták agitációs munkájukban. Hatásos eszköz lehetett, hisz a romlott emberi erkölcsök által formált történelem változásai igencsak húsba vágó bizonyítékkal szolgálhattak minden kortárs számára: ki ne tapasztalta volna akkortájt a bűnök eláradását, ki ne érezte volna Isten bosszuló kezét, ki ne látta volna közvetlen közelből, mint zuhan a világ romlásba?

Heltai is a prédikátor, az agitátor szemével nézi témáját. A történeti események értelmezése, magyarázása számára az üdvösségre vezető tanok terjesztésének egyik módja. Az ő történetírása csak tárgya és formája szerint rokon a történettudománnyal, mentalitásában vallásos, morális, politikus tevékenység. Stílusában is a publicisztikához áll közel: vitatkozó, harcos, pártos, sőt bevalottan elfogult, gyűlölködő, kárörvendő, igazságtalan is nemegyszer, de mindig tiszta, mindig őszinte, mindig a jónak hitt ügyért való.

A források felkutatásával nem bíbelődött sokat, hiszen feladatának nem az ismeretlen részletek tisztázását, az adatok gyarapítását, hanem a már ismertek helyes értelmezését és e helyes értelmezés népszerűsítését tekintette. A *Chronica* – címe szerint – saját munkája, Bonfinius Antalt és az "*egyéb históriás könyveket*" csak forrásként említi. Valójában azonban, ami az adatokat illeti, nem sokkal több ez a könyv, mint a tudós Bonfini hatalmas, latin nyelvű Magyar történetének, a *Rerum Ungaricarum decades*nek magyar fordítása. Az utolsó harminc év eseményeire felhasználja Zsámboky Jánosnak Bonfinihoz tett kiegészítéseit, Brodarics Istvánnak a mohácsi csatáról szóló jelentését, meg egy pár kisebb jelentőségű iratot; néhány adalékot, gondolatot saját korábbi nyomtatványaiból vesz át (elsősorban a Cancionaléból). Bonfinihoz képest egyébként alig-alig találunk többletet. Amit mégis, annak túlnyomó többségét a kálvinista Székely István húsz évvel korábban megjelent világkrónikájából veszi, többé-kevésbé szó szerint, minthogy Székely műve magyar nyelven jelent meg, felfogásában is közel állt Heltaihoz. Furcsa szerepet játszik Thuróczy János 1488-ban keletkezett latin nyelvű Magyar krónikája, mely annak

idején Bonfini számára is kiindulópontul szolgált, sőt éppen ennek tökéletlensége indította arra Mátyást, hogy az olasszal megírassa a magyar történelem korszerű feldolgozását. Bonfini a maga módján igen jól megoldotta feladatát, Heltai szempontjából túlságosan is jól. Ugyanis a mű kizárólag tudományos szempontokon nyugodott, modern módszereket használt, kritika alá vette a középkori krónikairódalom köztudatba mélyen belegyökerezett eredményeit, új felfogásnak próbált utat törni. Igaz, hogy ez a kísérlet roppant nagy jelentőségű a hazai történetírás modern szaktudományá váló fejlődésében, viszont az is igaz, hogy széles körben sosem tudott igazán népszerűvé válni. Ha tehát Heltai saját felfogását a nagy tömegek körében akarta terjeszteni, nem követhette mindenben Bonfinit, hanem vissza kellett lépnie a sokkal könnyebben befogadható, bár primitívebb, középkoriasabb Thuróczy felé. Heltai Bonfinit fordítja ugyan, de annak előadását körülbelül ötödére kurtítja, és jóformán csak azokat a részeket veszi át tőle, melyek Thuróczynál is megtalálhatók. Így sikerül megmaradnia a legmagasabb színvonalon, de a legszélesebb körű népszerűség követelményeinek is eleget tesz.

Módszertanilag megmarad kedvenc és rég bevált műfaja, a széljegyzetekkel kísért, szabad, magyar nyelvű átdolgozás mellett. Néha megelégszik egyszerű fordítással, olyannyira, hogy Bonfinit szólaltatja meg magyarul, egyes szám első személyben, ha az éppen önmagáról beszél. Máskor auktoriként idézi, vitatkozik vele, az egyes szám első személy ilyenkor Heltait képviseli. Ez a módszer lehetővé teszi számára, hogy a tudós megállapításokba bárhol belefűzze saját gondolatait, módosítsa az elbeszélést súlyban, terjedelemben, szemléletben, megtoldja adatokkal, a számára kedvezőtlenekből elhagyjon, bármiféle szükségesnek ítélt változtatást végrehajtson, érvényre juttassa saját stílusát. Abba a szerencsés helyzetbe hozza tehát magát, hogy a latinul nem értő, tanulatlan olvasó, akihez elsősorban szólni akar, nem is nagyon tudhatja, mit mond Heltai, mit a nagy tekintélyű tudós historikus. Az író ki is használja ezt alaposan.

Már a bevezetésül szolgáló földrajzi leírásban, aztán a történeti elbeszélés folyamán is mindvégig feltűnően nagy teret szentel a katolikus egyháznak: káptalan, kolostor létéről, alapításáról, megadományozásáról ott is beszél, ahol forrása nem tett említést

ilyesmiről. A magyar társadalom rendjében – mondja Bonfini – első helyen az egyház áll, "*mert – teszi hozzá Heltai – sok érsekek, püspökök, prépostok, káptalanok, apáturak sat. vagynak benne*"; és a lapszélen: "*Az első rendet elsütötte a dér*". Székesfehérvárnál is hatalmas jószágról, jövedelemről beszél, ám 1543-ban "*megfizeték a bak árát*". Tudja, melyik egyházi méltóság milyen világi tisztet töltött be, hogy a gazdag püspökségekben mennyi szép orgona, ezüst, arany, kép, drága misemondó ruha, gyöngyös szerszám volt, némelyiknek még az árát is tudja. A katolikus egyház fényűző gazdagságát, világi hatalmát érzékelteti ezekkel az adalékokkal, de leszögezi azt is, hogy Isten áldása nélkül nem ért az semmit, a török mind fölprédálta. A püspökök, szentek pozitívan értékelhető tevékenységét rendszerint mellözi, bármily bőven beszéljen is erről a forrás, csak a saját álláspontját igazoló mozzanatokra van tekintettel. Kidomborítja I. László pappos voltát, ezért nem vele, hanem a világias gondolkodású Salamonnal szimpatizál. Bírálja Nagy Lajos uralkodását, mert akkor a pápa parancsolt Magyarországon. Zsigmond életében fordulópont Husz János megégetése: addig derék fejedelem volt, dicső tetteket hajtott végre, azután "*Istennek átka lőn rajta*", mindenütt szégyent vallott. Kis híja, hogy Mátyást is nem juttatja hasonló sorsra a huszita háború miatt. Igaz, bent Bonfini fenntartás nélkül magasztaló sorait adja erős rövidítéssel, de a margón kifejti saját véleményét. Eszerint a pápa, az ördög szolgálja, kihasználja Mátyás emberi gyarlóságát, a nagyravágyást, kevélységet, igazságtalan és haszon nélkül való hadakozásba ugratja bele. De meg is lesz a jutalma ennek a "*kábaságnak*": önmaga majd hógynem elkárhozik, az alája rendelt ország tönkremegy, oktalan adók nyomorítják a népet, ebből pártütés támad, betör a lengyel, a török pedig kihasználja a rend felbomlását, és kiterjeszti a hatalmát. "*Így veszté mindéltig a pápa az országot*" – szögezi le a végső tanulságot.

A régmúltra nézve elismeri a katolikus egyház bizonyos érdemeit, de csak annyiban, amennyiben akkoriban az egyház még közelebb állt az ősi tisztasághoz, illetve a reformáció elveihez. Említi az államalapítás szentjeit, István király klastromalapításait, melyekből "*eszedbe veheted, atyámfia olvasó, micsodák voltanak eleinte a klastromok, tudnia illik skólák, mellyekben tudós tanító-mesterek és jámbor tanítványok laktanak*". A papoknak, plébáno-

soknak egyetlen feladatuk volt, az igehirdetés. Felhívja a figyelmet, hogy a váradi püspök házaseMBER. De azért már itt is kimutatható a későbbi bajok gyökere. Szent Istvánban is ott bujkál a kábaság. Amikor Bonfini nyomán elbeszéli a koronakérés történetét, széljegyzetet fűz hozzá: "A pápától kíván Szent István mindeneket." – "Örül a pápa, de nem ok nélkül." Apróbb-nagyobb katolikus ellenes közbeszólásainak, megjegyzéseinek se szeri, se száma. (Éppen ezért a Chronica margóján olvasható rövid összefoglaló szavak, mondatok közül a fontosabbakat, kivált a Heltai személyes véleményét tükrözőket a kötet jegyzeteiben közöljük.)

A Chronica gondolat- és érzélemvilágában emellett a Mátyás személye köré kikristályosított politikai propaganda foglal el központi helyet. Időben előrehaladva ez egyre támadóbbá, türelmetlenebbé válik, egyre közvetlenebb, néha már személyes aktualitást hordoz, és a teoretikus kritikai megjegyzések fokról fokra gyűlöletbe csúsznak át. A II. Ulászló és II. Lajos időszakára felhasznált irodalomtól egyetlen dologban tér el, de ebben következetesen: minden alkalommal kifejezésre juttatja Szapolyai Jánossal szemben érzett ellenszenvét, mert összepaktált a törökkel, az Antikrisztussal, és kegyetlenül leverte a paraszthadat.

Szapolyai – bár a Chronica ez elkészült első kötetében még nem kapott központi helyet – a "gonosz úr" példája (a Száz fabulában is). Márpedig ezt a fajtát irgalmatlanul támadja. Állhatatlannak, pártütők, újságnak örvendő, folyvást "üstököt vonsznak". Régi szokás ez közöttük és kedvenc tanyájukon, az "udvarban", melynek bűneit, visszásságait nem szűnik ostorozni. Ez az udvar elveszít minden becsületet, aki belékeveredik, mint Hunyadi Lászlót vagy Szilágyi Mihályt. Itt van az átkos széthúzás kútfeje, itt készül a veszedelem az egyénnek és az országnak, ez táplálja a törököt.

Ezzel áll szemben a "jó úr", az igaz fejedelem ideálja, Mátyás király. A többi derék uralkodó, István, aki Isten segítségével győzte le az ellenséget, skólákat alapított, tudós és jámbor népet hívott az országba, aztán Károly Róbert, aki békességet szerzett, neme persze Hunyadi János, csak annyiban nagyok, amennyiben Mátyás egynémely tulajdonságát előlegezik. Mátyásról szól a műnek csaknem a fele, művészi tekintetben kétségtelenül az értékesebbik fele. Már az előszó szükségesnek tartja kiemelni,

hogy Mátyás – mint Szent István – tudósokat hívott a magyarok közé, "mert tudja vala, hogy a magyarok barbarusok és csak bárdolatlan parasztok volnának, és semmi egyéb jelesek nem volnának, hanem csak az egy nagy vitézségre". Ez az előszó magva is, a tudományok és mesterségek meghonosításának szüksége, ebből fakad Mátyás legfőbb dicsősége, ebben való közreműködéséért érdemel Bonfini elismerést, ezért számít maga is az utókor hálijára. A fejedelem megítélésekor ezzel egyenértékű helyet kap a külső és belső békesség biztosítása, mintegy feltétele a tudományok és mesterségek művelésének. Ez a gondolat is Szent Istvánig nyúlik vissza: ő fogalmazta meg először testamentumában. Vannak eszközök, melyek segítségével ez a cél elérhető: az igazságosság, jámborság, nagylelkűség, a bátorság, állhatatosság, ravaszság, gyorsaság, mely bent nyugalmat parancsol, a külső támadót visszarettenti. Ellenkező irányban munkál a zsarnokság, a hamis hit, az állhatatlanság, gyávaság, vakmerőség, ostobaság, hitszegés, kevélység, fényűzés, tunyaság; ezek bent teret nyitnak a pártütőknek, kívülről szabad utat engednek az ellenségnek. Tudniillik a fejedelmi tulajdonságok ellenséges közegben érvényesülnek: idebenn az urak, kívül az ellenség, és a rossz tulajdonságokat kihasználva működik az ördög, az ellenség érdekében a pápa.

E tényezők sosem érvényesülnek tisztán, konkrét esetben más-más arányban keveredve különböző eredményre vezetnek. A jó királynak is vannak rossz tulajdonságai és viszont. László király vitéz és áhítatos, de erős benne a kábaság, legföljebb "jeles pápás király" lehet belőle. Kálmán sokat forog a tudomány körül, de hamis az, és csak "breviáros Kálmánná" válik. Zsigmondról már szoltunk: őbenne végül is a rossz kerekedett felül. Mátyás képét jellemzően a jó tulajdonságok alakítják, egy-egy tettét mégis elbizakodottság, állhatatlanság jellemzi, barátaival sokszor igazságtalan, néha a hízeltökre hallgat, a fényűzésnek is rabja. Ő sem lehet tehát maradéktalanul sikeres. Hibáit kihasználja a török és a pápa. "Míglen Mátyás király ezt a nagy (de heába való) pompát üzé sok üdeig Olomutzban, nem aluvék, sem pompáza addig a török császár, mert igen nagy sereget gyűjte", betört az országba stb. És mellette a margón: "A nagy heába való pompaságnak jutalma".

Utódaira már csak a negatívumok jellemzők, a tunya Lászlóra, a csendes Lajosra, az egymással veszekedő Jánosra és Ferdinándra, akik nem viselték az ország gondját, az alattvalókat, sem erkölcsileg, sem gazdaságilag, sem katonailag, szabadjára engedték az urak természetében megbúvó rosszaságot, a pórnép istenadta vezető nélkül maradt, eltévelyedett, szükségképpen esett tehát az ördög karmába, fellázadt, a bűn eláradt, a társadalom szétzüllött, az ország elveszett. Ha meg nem térünk, bizony, hogy nincs remény. Már csak úgy lesz az, ahogy a német gyermekvers tartja: egész Európa a török hatalmába esik, és jön az utolsó ítélet napja.

A Chronica – mint mondtuk – először Kolozsvárott jelent meg, a szerző halála után, 1575-ben "*végezé Heltai Gáspárné*". Legközelebb Győrben hozta ki Streibig József nyomdája 1789-ben. 1854-ben Toldy Ferenc vette föl az Újabb Nemzeti Könyvtárba. Aztán 1943-ban Varjas Béla a Magyar Századok sorozatában közölte. Végül az első kiadás fotómásolata a *Bibliotheca Hungarica Antiqua* 8. köteteként ugyancsak Varjas Béla gondozásában vált hozzáférhetővé 1973-ban. Kisebb részleteit számtalan összeállítás, antológia idézi.

A szerzőről azonban nem jelent meg újabban nagyobb lélegzetű, átfogó tanulmány. A legfontosabbak (már ami a szóban forgó művét illeti), az említett kiadások bevezetői, kísérő tanulmányai mellett, meg a lexikonokon, irodalomtörténeti kézikönyveken kívül:

Helmár Ágost: Heltai Gáspár "Magyar krónikája", Figyelő 1877. III. kötet.

Zsilinszky Mihály: Heltai Gáspár történelmi művei. Budapesti Szemle 1883. XXXVI. kötet.

Borbély István: Heltai Gáspár. Bp. 1907.

Lakos Béla: Heltai Gáspár reformátor és kora. Pápa 1913.

Ágoston József: Heltai Gáspár élete és munkássága. Bp. 1935.

Az irodalom, mint látható, nem valami bőséges, jórészt el is avult; a felsorolt kiadások bibliofil ritkaságnak számítanak.

A jelen kiadás célja tehát az volt, hogy e pompás munkát a mai olvasó számára is hozzáférhetővé tegye. A lehető legszigorúbb hűség mellett a viszonylag könnyű olvashatóságot, érthetőséget tartotta szem előtt. A régies ízhez, a szavakhoz, a szavak hangalakjához, rendjéhez ragaszkodik, a helyesíráshoz is mindenütt, ahol lehetséges, ahol az nem állítja az olvasót szakembert is megizzasztó feladat elé. A betűformák, a központosítás, a kis- és nagybetűk, a hosszú és rövid magánhangzók a mai szokásokat követik, hiszen ezek nem annyira az író szándékát, mint a hajdani nyomda készletét tükrözik, de a *sz:erez:* helyett megmaradt a *sz:öröz:*, *ismét* helyett az *esmet*, *csendes* helyett a *csendesz:*, a *látja* helyett a *láttya*, *nemesek* helyett a *nemessek*, és így tovább, megmaradt minden, ami az egykorú szólás módját, az ejtést mutatja, persze a tájnyelvi, az avult, az idegen, ma már szokatlan, olykor szinte érthetetlen szavak, formák, szókapcsolatok is, mégpedig pontosan azzal a következetlenséggel, amely jellemző a szerzőre, jellemző a korra, a magyar irodalmi nyelv és helyesírás kialakulásának kezdetére. Talán lassúbb így az olvasás, mintha minden ízében modernizált szöveg volna a szemünk előtt, de biztosan megéri a fáradságot, ha e réven is közelebb kerülhetünk e remekmű hangulatához.

KRÓNKA AZ MAGYAROKNAK DOLGAIRÓL :

*mint jöttek ki a nagy Scythiából Pánnóniában, és mint
foglalták magoknak az országot, és mint bírták azt her-
cegről hercegre és királyról királyra nagy sok tusakodás-
sokkal és számtalan sok viadallyokkal,*

mellyet

HELTAI GÁSPÁR

*megírta magyar nyelven, és ez rendre hozta az Bonfinius
Antalnak nagy könyvéből és egyéb históriás könyvekből
nem kicsin munkával*

ACTORUM: 17.

*Az Isten egy vérből csinálta az mindenféle embereket, és
elrendelte őket, és határt tött nekik, hol mindenik lakjék,
üdőt is regzett nekik.*

AZ BONFINIUS ANTALRÓL ES ANNAK BÖLCS ÍRÁSIRÓL

Mikoron írának Krisztus Urunknak születésének utána 1486., és immár Mátyás király az ő királyságban nagy sok hadakat visselt vólna, és egyébképpen is sok jeles dolgokat cselekedett és véghözvitt vólna, bekülde Francországba és Németországba, és mindenütt megkeresteté az jeles tudós népeket, és behozatá azzokat nagy kölcséggel és bőv füzetésre Magyarországba. Mert láttya vala, hogy a magyarok barbarusok és csak bárdolatlan parasztok vólnának, és semmi egyébire igen jelessek nem vólnának, hanem csak az egy nagy vitézségre.¹ Ennek okaért hozá be a sok tudós embereket Magyarországba, ezek mellett egyébféle sok jeles műves mestereket külemb-külembféle tudományokban és mesterségekben,² hogy az magyarok meglátnák azzoknak szép tudományokat, nagy emberséges vóltokat és az ő bölc mestersegeket, ők is megszelídnének, és a régi ostobaságból kitérnének, és tanulnának naponként szép emberséges és bölc tudományokat és mesterségeket, hogy az ő országa is megépülne és megékesülne.

Miért kedig Mátyás király igen nagy tisztességkívánó is vala,³ nem akará, hogy az ő jeles cselekedeti, jeles hadai, nagy győzedelmi és az ő sok jeles lött dolgai, avagy az ő nagy vitéz attyának dolgai, jeles cselekedeti és ennyi sok diadalmi véle egyetembe meghalvának és felejtésbe jutnának, hanem hogy renddel megíratatnának, és az írásnak vagy krónikáknak olvasása által esmeredbe lönnének, és megmaradnának az jövendő embereknél, hogy ekképpen emléközetbe maradna mindenkoron az ő nevek mind az egész világban. Ezért hívatá Olaszországból eszt az Bonfinius Antalt is.

Olasz vólt ez okaért ez Bonfinius Antal, Asculan városbeli polgár, mely a Picenti tartományba vagyon, és ékesen szóló és író a deák nyelvben vólt. A görög nyelvet is igen nagy mesterségesen

¹ A magyarok barbarusok.

² Mát[tyás] kir[ály] hozá be a tudományokat.

³ Mát[tyás] kir [ály] tisztességkívánó.

tudta. Vólt kedig öszvégy ember akkoron, mikoron Mátyás király ötet kihozatá hozzája. Vala kedig szegényember. És marattanak vala néki feleségétől két hajadon leányi, házasságra alkalmasok. Mikoron ez okaért Mátyás királyhoz jött vólna, szép írásokat hozza néki. Hoza kedig az ő írási és szép versei között egynyíhány kenyvét is, mellyeket görög nyelvből deák nyelvre tolmácsolt vala. Mikoron látta vólna ez okaért Mátyás király az Bonfiniusnak nagy bölcs vóltát, igen örüle néki. És miért hogy hallotta vala szegény vóltát, és hogy öreg kiházásító leányai válnának, Ő magát ezer arany forinttal megajándékozá, mindenik leányt is ezer-ezer forinttal, hogy ez lönne jegyruhájok.⁴ Mert Olaszországban olyan törvény vagyon, hogy az atya előszer kihirdeti az ő leányának törvényét, mert annélkül senki nem kéri, és senki sem veszi el. Úgy marada annak utánna Bonfinius Mátyás királynál.

Meghadja kedig Mátyás király mind a püspekeknek, mind apáturaknak és mindenféle deákoknak, hogy elkeresnék mind az egész országot, minden káptolonbeli librariákat és minden kalastromokat, és egybegyűtenének minden jedzésseket, írásokat és minden históriákat, és azzokat behoznák, hogy megláthatná azzokat az Bonfinius rhetor, és egymásután szép rendre hozhatná, és szép ékes deák szókkal megírhatná azzokat.⁵

És mikoron ekképpen lött vólna, Bonfinius a sok jedzéssekből és külemb-külembféle írássokból mind egy könyvbe szörzé mind az egész históriát kezdettől fogva mindvégig. Annak utánna Mátyás király mind az egész országból gyüte az urak és főrendek közzül huszonnégv vényeket, és Vissegrádon azzok előtt és a király előtt mind kezdettől fogva végig elolvassa Bonfinius a könyvet, és úgy szóltanak renddel minden cikkelekhöz, és megmondották, mint hallották ők azon dolgokat az ő ősoktól. Úgy készült meg az Bonfinius krónikája Mátyás királyig. Mátyás király üdejébe Bonfinius mind véle vólt, és együtt járt véle a táborokban, és füleivel meghallotta, és szömeivel meglátta mind az dolgokat, és úgy írta meg azzokat szép renddel.

⁴ Mát[tyás] kir[ály] böcsüli a tudománt.

⁵ Mát[tyás] kir[ály] parancsolja az krónika írását.

Mátyás király után is élt Bonfinius, és László király udvarában volt. László király is nagy fűzetést tölt neki, és arra fogatta, hogy az ő üdejebeli dolgokat Mátyás király üdejétől fogva megírja. Meg is írta, és annak utánna az egész krónikát dedikálta és ajánlotta László királynak.⁶ De a könyv nem volt nyomtatva, hanem csak írva. És a püspekek annak utánna ki-ki mind magának megíratta. De miérthogy a könyv nagy és hosszú, restellték megírni mind a könyvet, ezért egyik egy részét írta, másik a másikat, harmadik az harmadikat. E sok darabokból annak utánna mű üdönkbe egybeszedeggettük, és rendre hoztuk mind az egész könyvet nagy munkával és nagynehezen, mert az egész könyv elveszett Bonfiniusnál és László királynál.

Mátyás királynak köszönjük ez okaért eszt, hogy nálunk vagy az Magyar krónika, és hogy Bonfinius azt bölcs és ékes deák szóval megírta, mert ha Mátyás király olly bőv fűzetést nem tölt vólna, és viasz fazékban és somfánál főzött vólna, mint az mostani fejedelmek és urak: bizony egy csöpp krónikánk sem vólna, és nem tudná senki, mint jöttek a magyarok be, és honét jöttek be az országba, kik vóltanak fejedelmek és királyok kezdettől fogva ez országban, etc.⁷ Köszenet vólna ebbe az jámboroknál, méltók is vólnának ezek böcsületre, kik ebben munkálkottanak és munkálkosznak, hogy az magyarok az ő nyelvekben megláthassák az ő elejeknek jeles históriáit. De kevesen találtnak, kik valami hálaadósággal lönnének az szegény jámborokhoz. Mit tehetünk? Ollyan vólt mind kezdettől fogva az világ. Ám legyen minden az Ő kívánsága szerént.

⁶ László kir[ály] íratta a krónikát.

⁷ Mát[tyás] kir[ály] jóvoltából vagy az krónikánk.

Az Magyar krónika a bölcs és ékesen szóló és ékes] szép] bölcs deák szókkal író Bonfinius Antalnak írása szerint

ELŐLJÁRÓ BESZÉD

A mindenható és felséges Istennek segítségéből és jóakaratjából írni akarom az Magyar krónikát, azaz a magyaroknak lőtt dolgait: Miképpen bejöttek Scíthiából nagy sokasággal, tudnia illik tízszáz ezren és nyolcezeren, Magyarországra, melly akkoron Pannóniának neveztetik vala, és az Erdélyországban, mellyet akkoron Belső-Dáciának nevezik vala. Szükség ez okaért, hogy előszer itt ez helyen két dolgról írjak: Előszer Scíthiáról, a magyaroknak hazájáról, honnét a magyarok kijöttek és szállottanak be Pannóniába és az Belső-Dáciába, azaz Magyarországra és Erdélybe. Másodsor: szükség, hogy írjak Magyarországról és Erdélyről, annak utána a népekről, kik laktanak azelőtt ez országokban, és kiket a Scíthiából kijött magyarok kiűsztenek azzokból, és magoknak elfoglalták azzokat, és leteleptettek azzokban.

Az elsőről, tudnia illik a Scíthiáról

ELSŐ RÉSZ

Kétféle Scíthia vagyon: egyik vagyon Európában, a másik Ásiában, és ez oszlani kezd a Tanais folyóvizről, mellynek eredeti és kiforrása vagyon a Riphei nagy hegyekből, az vége vagyon napnyugat felől Németország mellett és az Viszollya folyóvíz mellett, melly az lengyel nagy hegyekből kiforr, és egyenest foly a Scandinávia szigetre, és ugyanott an csakhammar beesik a tengerbe. Dél felől vagyon az vége a Duna mellett, melly a németországi hegyekből kiered, és Tódtország mellett alláfoly Magyarországra, és abban hatvan nagy folyóvizekkel megöregbülvén és alább-alábbfolyván beessék végre a tengerbe. Naptámadat felé kedig vagyon az vége Pontus, Hibéria, Albánia, hol az orbo-

nászok laknak, és Persida mellett, az Araxes nagy folyóvíz mellett, és elnyújtózik Seressig.

És ez e Scíthia mindenkoron híres-néves vólt az ő külemb-külembféle sok és jeles népei miatt, és az ő termő sok szigeti miatt, kiváltképpen Scancia miatt, melly négy részre osztva vagy, mellyben napnyugatra laknak a chedinok, naptámadatra a phavonusok és phiresusok, délyre a guták és a dauciak, kezéppen kedig laknak a levoniak. És ezek kívül a cresemiek, kiknek nincsen semmi kenyerék, hanem csak vadaknak és madaraknak hú-sával élnek. És a suetanusok, kiknél jeles lovak és drága vadbörek vadnak. Ezeknek felette a theustesek, vagotosok, pergiók, hallinosok és az leothidák, mellyek igen termő helyeken laknak. Esmét az athelniosok, finnaiták, fervirák és a scanthia gottosok, kik jeles hadakozák.

Ezekhöz az euagresok is, kik elegy laknak az ottingissokkal.

A külső részen kedig laknak az ostrogotok, raurisok, vinovilák, suetidusok és a magas cogeniták, kiktől szármasztanak a davusok, kik kikergették az herulosokat az ő lakóhelyekből, kik annak utánna danusoknak nevesztetének. Vadnak ott granisok is és aganziák, unixiosok, ethelrugyiosok, kiktől szármasztanak olly igen megszámlálhatatlan nagy sok gothusok. Kik annak utánna Berigóval, az ő királyokkal kijövének a tenger parttyára, ott kiüzék az ulmerugisokat, és nevezék aszt a földet Gottiscanciának. Annak utánna magának hajtá az végső vandalusokat az Philimerus, az ő hadnagya által. Annak utánna jobb lakóföldeket kezde kéválni, és kenyeret süttötven általméne a tóvizeken, midőn meglátta volna azzokat. De midőn még félig a nép nem költ vólna által, megszakada a híd, és ledőlle, és nagy sok ember és barom vesze oda. És úgy nem mehetének vissza, akik általjöttek vala, által sem jöjhetének amazok, kik hátra maradtanak vala.

Philimerus ez okaért elindulván a megmaradott néppel, és a spaliókat megkezdé, kikre előszer ért vala. Annak utánna mindjárt az végső Scíthiára méne allá, melly a Pontus tenger mellett vagy. Abban a tartományba laknak az adogiták, kiknek a caniculában, mellyet hév hólnapnak nevezünk, negyven egész napig semmi éjek nincsen, hanem mindenkoron világos nap vagy. Ezenképpen télben is szinte ennyi üdeig mind sötüt éj vagy. Az

északi tengerben kedig szigetek vadnak, hol megfagy a tenger, és olly erős hideg leszen ott, hogy a farkasok, mikoron az gyégre mennek, elvesztik a szömeket. Ott kedig a szigetekben nem maradhatnak semmi méhek a felette való nagy hidegért.

Itt immár Bonfinius nagy sok tartományokat számlál elő, mellyek mind északra vadnak, és sokféle népeket, igen régieket, és majd az egész Lengyelországot mind megírja. De ennékem úgy tetszik, hogy az együgyű magyarnak ezek nem szükségesek. A finnyás olvassóknak vagyon deák Bonfiniussok, ott megolvashatták, ha igen nagy kedvek vagyon hozzá. Elhattam ez okaért azzokat. Ha kedig a felséges Isten életne, tehát kiadnám mind az egész világnak megírását, ott megolvashattya annak utánna minden ember, hol és mint vadnak. Ha kedig az Isten elhozza az én sabbathumat, annélkül lesznek az emberek.

II. RÉSZ MAGYARORSZÁGRÓL ÉS ANNAK FÖLDE- IRÓL

Magyarországot megírni régi író mesterekből igen nehéz dolog, és sok akadályok esnek benne. De miérthogy főképpen Mátyás király üdejébe megosztatott hetvenöt vármegyék re, ez oka ért azzok szerént ügyeközem Magyarországot megírni, hogy a dolog világosb legyen, és az olvasó nagyobb értelmet vehessen belőlle.

Olly nagy vala ez okaért Mátyás király birodalma, hogy egyfelől, tudnia illik dél felől, határa vala az olasz tenger, északra vala a lengyel tenger, napkelet felé kedig a Pontus tenger, napnyugat felé kedig az sváboknak országa. Annyira terjesztötte vala ki Mátyás király az ő királi birodalmot, és szinte akkoron vala Magyarország az ő virágába és szinte a spiccen.

Eszt írhatom kedig Magyarországnak földéről, hogy nem enged semmi földnek mind e széles világon, akar az ő jó egér nézzed, akar az ő népeit, akar az ő termő és gyümölcses vóltát, akar az ő barmait és vadait, akar az ő bányáit és érceit, akar aranyat, ezüstet, rezet, kénesöt, ónat, vasat etc., akar az ő hév avagy hideg

folylyóvizeit, akar az ő gabonáit, veteményit, gyümölcseit, akar mindeneket.⁸

A régi jeles és nagy váraisi elpusztultanak ugyan a nagy és szinettlen való hadak miatt, miérthogy mind ennyi nemzetek környüle voltak, kik történek rea gyűlölségből. És miérthogy nem vólt soha semmi nyugodalma, azért nem épúthtetének az magyarok újonnan városokat, sőt ha valamit épúttettek is, hertelen csinálták aszt, és csak imígy-amúgy épúttötték. Az emberek kedig, kik Magyarországbn laknak, három rendben vadnak. Elsőben papok vadnak, mert sok érsekek, püspekek, prépostok, káptalanok, apáturak, etc. vadnak benne, kik mind a főrend en vadnak.⁹ Másodikban az vitézljő urak vadnak, kik gondot visselnék az hadakozásra. Harmadrendben vadnak az műves és szántóemberek és az egész parasztság.

AZ VÁRMEGYÉKRŐL

Noha a régi városok elpusztultanak Magyarországbn, de azért számtalan sok városok, várak, faluk és erősségek vadnak és mezővárosok Magyarországbn, Tótországbn, Sclovákországbn, Horvátországbn, Rácországbn, Szilágyban, Máramarosban és egész Erdélyben, melyek szépen vadnak elrendelve, és vármegyékre elosztatva. Szép kedig és igen kies mind az egész Magyarország. És majd ez egész világnál és ország tartományinál dicséretesb vólna az ő szépsége, kiessége, jó válta és az ő egészséges válta. De miérthogy olyan háborgó és békételen, ezért a nagy tolvajlásokért és a szántalan sok kőborlásokért kevésb városok és faluk találatnak benne. De találatnak mindezáltal sok vármegyék és városok benne és szántalan sok faluk, mellyek közzül sok olyan, mint egy-egy város. És az vármegyék et neveszték az városokról vagy várakról, vagy az hadnagyokról, kik a magyarokkal kijötnének Scithiából, és letötték magokat a Duna mellett kétfelé, holott laktanak, most is ott laknak az ő maradékjok.

⁸ Magy[ar]ország jeles föld.

⁹ Az elsőben papok vadnak.

AZ VÁRMEGYÉKNEK SZÁMA

1. Első a szerémi vármegye, melly nevesztötik annak a tartománnak fővárasáról, mellyel a Sirmius király épütett. Mert midőn a Nagy Sándor a tribalisok ellen ment vólna, és a triballosokra ütett vólna, és ott kergetni kezdette vólna Sirmiust, és az elszalladalt vólna a Duna mellé, egy Peuce nevő szigetbe, miérthogy hajói nem valának, nem üszhete utánna. Arról ez okaért a királyról nevezék annak utánna az várast Szerémnek.

Onnét kedig Sándor elmenvén, a géthákra méne, és megvévé azzoknak várasát és elpusztítá aszt. De mikoron annak utánna ajándékokat vött vólna attól a néptől és a szerémi királytól, visszaméne mindjárást.

Ebben e tartományba igen jó bor terem.¹⁰ És itt lött ez világra a Probus császár, ki annak utánna meggyőszte az marmaridasokat Africában, ki a francusokat is megverte, a németeket is messze kergette el a Rén vizének parttyáról, és a Pomusnak egész tartományát, a szarmatákkal, gottusokkal, partusokkal, persákkal hajtottá az ő hatalma allá. Négyszázezer ellenséget vert meg, és mindeneket visszavött az ellenségektől.

Hogy pedig a szerémi tartomány termőbb lönne, egy nagy állóvizét akarja vala megszáraztanyi. Reahajtá ez okaért az ő nagy seregét, hogy az ő hadakozói egy nagy árkot ásnának. De mikoron az hadakozók elfárattanak vólna, és igen megszegyenlenék eszt a munkát, támadást tőnek ellene, és megölek az Probus császárt egy vastoronyba. De hamm ar igen nagy bánatba essének minnyájan érötte. Nagy halmot töltének ez okaért, és odatemeték az jeles Probus császárt, és olyan írást faragának a koporsóra: Itt fekszik Probus császár, ki bizonyára jámbor fejedelem vala, ki győzedelmes vala minden barbarus népek ellen és minden kegyetlenek ellen.

2. vármegye az valkóniai, mellyben vagyon az Újjlak nemes váras és a diakói püspekség. Ez vármegye alatt volt Mísiának nagyobb része.

3. vármegye a pozsgai, melly nevesztetett a Pozsga várastól, mellyben váltanak majd mind a Száva és Dráva kezett való népek.

¹⁰ Szerémségnek dicséreti.

4. vármegye a seniai. Ez alatt vagy on mind az egész Sclavónia, ama szállas tótok.

5. vármegye a zágrábiai, melly alatt vagy on az egész Tódtország, mellyet a felséges László király, kit szemnek hínak, hajtott a magyar korona allá.

6. vármegye batáviai, mellyben a Peuce kazdag váras vagy on, mellyet mostan Pécsnek nevezünk.'

7. vármegye a bátai, melly egy kellemes mezővárasról, Bátáról nevesztetik, mellyet a magyarok, a scítháknak fiai, Bátáról, melly a cimarius Bosphorusnál vagy on, nem messze Sindához, ekképpen nevesztenek.

8. vármegye a somogyi, melly a somogyi várastól nevesztetik, hol egy jeles egyház vagy on. Ebben az vármegyében jeles mezővárasak és jeles faluk vadnak mind a Balaton állóvíz mellett.

9. vármegye a tólnai, a Duna mellett, mellyben három jeles apátúrságok vadnak, igen régiek, mellyekhez sok faluk vadnak ott mind széllal.

10. vármegye a székesfeírvári, melly a székesfejrívári várastól nevesztetik. Ez igen erős váras a rétben vagy on. Ebben vagy on Szent István királynak jeles temploma, mellyben a magyar királyoknak koporsói vadnak, mert ez az ő temetűhelyek. Eszt a templomot kezdette Mátyás király újonnan megépíteni drága költségekkel, de félbe maradt. Ha a felséges fejedelem elvégeszhette volna, talám egész Európába sem vólt vólna mása. Ott egy prépostság vala és egy nagy káptalon sok egyéb papokkal és sok szörzetessekkel, kiknek sok és ugyan számtalan sok jövedelmek vala, mert nagy jószágok vala mind széllal Magyarországb an, etc. De mikoron írának 1543., megfüzeték a bak árát. Mostan Selim prépost szemel ott. Ebben ez vármegyében vala az Kolocsa váras is, érsekség hely, holott mindenkoron jeles érsekek laktanak, kik a magyar királyoknak kancelláriusi és főtanácsi váltanak.

11. vármegye az veszprími, melly ellenében vagy on Kolo—csának napnyugatra. Nevesztetett ez vármegye is az Veszprím várastól, melly püspekség hely vala. Az Veszprün kedig német név, és fejr kutat teszen az szép és jeles forrásokért.

12. vármegye a szaladiai, melly a Balaton állóvízen túl vagy on. Ebben vagy on a Tihan váras egy félszigetben, melly igen

bővelkődik halakkal, és melly igen jeles jó égű hely. Ott vagyon egy igen nagy templom, mellyet az Endre király rakattata nagy kölcséggel.

13. vármegye a pilissiei, melly a Dunára megyen. Ennek mind hegyes földje vagyon, rakva szőlővel. De miérthogy ennyi bányák és hévvizek forrnak ki az hegyekből, ezért lészen a hegyeknek az bora könyköves, és ezért részegülnek meg az emberek olyan hamar. Ez vármegyében vagyon mind a két Buda, mind Új-, mind Óbuda, mellyek mellett alláfolly a Duna. Nevesztettek kedig e névvel a budinusoktól, az igen régi scíthiai népektől, kik Atilával, az hunnosoknak fejedelmével, bejöttek Magyarországra.

Mert kijöttek Ásiából az hunnosok, és általkelvén a Tanais nagy folyóvizet, bememtenek annak a Scíthiának középire, melly Európában vagyon, és sokáig laktanak együtt a budinusokkal még azelőtt, hogy bejöttek volna Pannóniába, és aszt elbirták volna. A Duna-parton Óbuda felett tetszik még a nagy darab falakból és a körítésekből egy igen nagy régi város, mellyet a mostani emberek Scambriának neveznek. Eszt az várust építették régemen a sicambrisok, régi német népek. Mert légiót adtak azzok mindenha segítségül a rómaiaknak.¹¹ És miérthogy azzokat odavetették a földnek őrzésére és mególtalmazására, úgy rakták meg aszt a nagy várust, és neveszték aszt az ő nevek után Scambriának.

Mert Mátyás király üdejében ástanak ott ki egy követ, kin szép betűkkel írva vala: Sicambriusoknak legiója, mellyet ide őrzésre vetettek, építették meg eszt a várust, és az ő nevek után neveszték aszt Sicambriának. Vagyon még azon Duna-parton két igen régi puszta város. Az egyik a nagy lapácon vagyon Esztergom mellett, Komáromnak ellenébe, Tata mellett, mellyet a német tizedik légió épített vólt. A másik, melly Buda felett mintegy tizenhat hagyításni földre vagyon. Eszt is a német hadakozók, a tizennegyedik légió rakták vólt, holott mostan Szent András egyháza vagyon és fenn a hegyen egy falu. Még meglátszanak

¹¹ Legio: Egy - egy bizonyos számú sereg volt. Tött kedig kezel hétezer hadakozó férfiat. Így osztották a rómaiak minden ő vitézlő seregeket: első legio, második legio, harmadik legio, etc.

nyihól-nihól a körítések és egyéb rakások is, melyek még nem omlottanak le, noha igen régiek.

Nem igen messze attól a Duna-parton vagyon Vissegrád váras, hol elein lakóhelyek vólt a magyar királyoknak. Mostan csak egy szép falu és valami várashoz hasonló, melyet megépítette a felséges Mátyás király, kiváltképpen a királyi várat, mellynél szebb épített házat és mesterségesbet nem láthat senki, melly vár fenn az magas hegyen vagyon, és igen erős, holott az országnak koronáját szokták megtartani. Egy kevéssel fellyebb ott vagyon a pilisi apátúrság.

14. vármegye Vas vármegye. Ebben vagyon Sabária, a régi váras, Szent Márton püspöknek hazája, holott sok régi dolgokat találhatni és láthatni.

15. vármegye a soproniai, melly nevesztötett az jeles római népektől, kik odamentenek lakni. És az vármegye kezel vagyon új várashoz, melly Bécsországba vagyon, melyet Németújhelynek hínak. És ez vármegyében sok és jeles városok vadnak, nagy sok szép falukkal.

16. vármegye a győri a Duna mellett, melly az igen bőv Győr várastól nevesztötett, és ez mellett foly allá a Ráb vize, melly annak utánna beesik a Dunába. Püspekség hely is vagyon benne szép ékes templommal, melyet az Orbán püspök, Mátyás király kénccstartója és tanácsa rakatta nagy drága költséggel. Ez Győrtől nemigen messze vagyon az Pannonius hegy, mellytől Magyarországot Alsó-Pannóniának nevezik, Bécsországot kedig Felső-Pannóniának. És ennek a hegynek a hátán vagyon Szent Mártonnak szép egyháza.

17. vármegye a komáromi, melly nevesztötett a Komárom várastól, melly a szigetbe vagyon a Dunában. Neveszttetet kedig ez váras a scíthiai népektől, kik Ásiából kijötnenek, holott Scíthiába laktanak azelőtt a Sacáron folyóvíz mellett, az Iaxartes hegy allatt. Ez vármegyében vagyon Tata, hol egy királyi vár vagyon építve, melly igen szép és erős. Mert egyfelől állóvíz vagyon mellette, másfelől duplás árok vagyon környüle kősziklából kivágva nagy töltésekkel.

18. vármegye az esztergomi. Ebben vagyon az Esztergom váras, érsekség hely. Mellyben két nagy templom vagyon. Egyik az érsekség temploma, melyet Szent István király épített az várban,

fenn a hegyen. A másik az hegy alatt vagyon, az városban, melyet az negyedik Béla király építtetett a Szent Ferenc nevében. Nagy és igen kazdag érsek lakott e helyen nagy káptalannal, sok papokkal és szörzetessekkel.

19. vármegye a mosoniai.

20. vármegye a pesti, melly a Pest várastól nevesztetik.

21. vármegye a pozsoniai, melly nevesztetik a Pizótól, ki Tráciát megbírta, midőn Mísiában és Pannóniában laknék.

22. vármegye a hontai, hol az Satom város vagyon.

23. vármegye a nógrádi, ebben vagyon az Vác város. Igen termő földé vagyon.

24. vármegye az varasdi.

25. vármegye agemerei, mellyben réz- és ezüstbányák vadnak.

26. vármegye a tornai, ebben vasbányák vadnak.

27. vármegye a zólyomi, ebben ezüstbányák vadnak.

28. vármegye a sárosi Lengyelország felé. Vette ez vármegye a névet egy magos hegyen való vártól, melly Eperjes ellenébe vagyon, mellyet Nagysárosnak nevezik.

29. vármegye a scepesi. Ez kezel vagyon a Lengyelországnak határához. Ebben vadnak Scepes várasa és vára, Bártfa város és Fejérváras, melly az albanisoktól megépíttetett, az hunnosoknak szüleitől.

30. vármegye az ungei, melly kinyújtózik Máramaros felé az hegyes földre.

31. vármegye az hevesi, melly a lapác földén vagyon. Ebben vagyon Eger város és vára, holott érsekség vagyon nagy káptalannal és sok papokkal és szörzetessekkel.

32. vármegye a borsódi. Ebben vagyon az jeles vár, Diósgyőr.

33. vármegye a szabólcsai, melly a Tiszán túl vagyon.

34. vármegye a szólnaki, a külső.

35. vármegye a bihari. Ebben vagyon Várad, a püspekség hely, holott jeles két szép torony vagyon, és az előtt egy igen nagy templom egy erős várban, holott is Szent László teste nyugszik és Sigmond királyé és császáré. Ott láthatni a Szent László szép rézképét is, melly egy nagy réz lovon ül, és egyéb réz krcrályi képeket is.

36. vármegye a békési, mellyel nyújtózik mind Erdélyig.
37. vármegye az orodiai, melly a békési mellett vagyon. Ebben vagyon az Orod váras, holott az Vak Béla királynak koporsója vagyon.
38. vármegye a szarándi, melly az orodiai mellett vagyon.
39. vármegye a torontálai.
40. vármegye a csongrádi, mellyben Szegged vagyon, a nagy és igen bőv varas a Tisza mellett.
41. vármegye a csanádi, melly a Csanád várastól nevesztetik, melly püspekség helyy, egy igen szép egyházzal.
42. vármegye a temesvári, melly allányúl Misiára avagy Rácországra, és ez vármegye igen bőv szántalan sok falukkal.
43. vármegye a bácsi, melly a Bács várasról nevesztetik, melly egy jeles érsek helyy.
44. vármegye a bodrogi, melly a Bodrog vártól vötte a nevet, és a Duna-parton elnyújtózik.
45. a szakmári. Ez felmegyen az hegyekre, és kazdag ezüst- és aranybányák vadnak ebben. Ezek között vagyon a Nagybánya, az igen néves és híres váras.
46. vármegye a középső Szólnok.
47. vármegye a karasznai.
48. vármegye a Berekszászi. Ebben vagyon a Munkács váras, holott a hegyen fenn vagyon Munkács vára.
49. vármegye az ugocsai, ebben vagyon a Prínieknek jószága és lakóhelyy, melly Príni nemzet legrégiebb és jelesb a magyarok között. Ezek között fő vala a Príni Imre Mátyás király üdejébe. De az ő apróságiért Mátyás király elvövé minden várasit és jószágit. De annak utánna megkeserülé az ő fiát, Príni Imrét, miérthogy szép- és jóreménségű innas vala, és hogy jámbor lejendő vólna, mint az ő ősei. Ezért esmet megereszté minden jószágait.
50. vármegye a nitriai, Pozson felett.
51. vármegye a barsi.
52. vármegye a terencséni. Ez felnyúl Morvának határára. Nevesztetett kedig az várastól és vártól, melly fenn vagyon a hegyen nemigen messze Nagyszombathoz.

53. vármegye a liptoviai, melly az várastól neveztetett, mellyet Mátyás király az ő fiának, az hunyadi herceg Jánosnak ajándokban ada.

54. vármegye az árvai, melly ér Morvának és Lengyelországnak határira.

55. vármegye a turócei, melly az 54. mellett vagyon.

56. vármegye az abaujvári, melyben az híres város, Kassa vagyon.

57. vármegye a zemlinei. Ebben vagyon az város a Bodrog folyóvíz mellett, hol előszer letelepettenek a Scithiából kijött magyarok.

58. vármegye a máromarosi, mellyben az öt városok vadnak és a sóaknák.

59. vármegye a krísiei.

60. vármegye a zagoriai.

61. vármegye az varonyai.

62. vármegye a besztercei.

63. vármegye az akulniai.

64. vármegye a tornai.

65. vármegye a peregyei.

66. vármegye a csovallyai.

III. RÉSZ: AZ BRDÉLYORSZÁGRÓL ÉS AZ Ő VÁRMBGYÉIRŐL

Az Erdély nemigen nagy ország, és csak az egyik része, melly Magyarország felé vagyon, az vagyon vármegyék re osztva.

Első vármegye az vajdahunyadi, melly a szép Hunyadvárról, az nagy Hunyadi Jánosnak, Mátyás király atyának hazájáról neveztetik. Mert az Hunyadi János vajda rakatá ezt az Hunyad várat fenn egy kősziklán, szépségre és erősségre és örök emlékezetre. És ebben ez vármegyében vagyon Déva város és Déva vár, melly fenn vagyon egy kősziklán magának. Ebben és Görgénybe vólt régenten a két erdélyi vajdáknak lakóhelyek.

2. vármegye a gyulafejérvári, melly arról az városról neveztetik. Neveztetett kedig ez város Gyuláról, az egyik magyar kapitányról, kik heten valának, midőn a magyarok kijönének Scithiából, és bejönének Erdélybe. És ez Gyulafejérvár elein nagy

és kazdag püspekség helyly vala, holott káptalon vala, sok kazdag pap urakkal és sok szörzetesekkel. Ott vagyon egy szép egyház és megette egy igen magas torony, mellyet az Hunyadi János vajda építtete mind faragott kövekből nagy kölcséggel. Es az egyházat szépen felékesítötte vala szép organával, szép arany és ezüst képekkel, jeles drága misemondó ruhákkal és minden szentelt püspeknek szörszámival, sok gyöngyekkel és drágakövekkel. Prépostságot is szörze oda nagy sok jövedelmekkel, hogy örök missét tartanának ott discantorokkal. De mikoron írának 1556., egyszer s mind elsüté a dér az egész káptalant, etc.

3. vármegye a tordai, melly a Torda városról nevesztötik. Itt egy jeles sóakna vagyon, közel is mellette foly allá az igen szép és egészséges víz, az Aranyas. Ott Torda mellett, fenn a hegyen völt a rómaiaknak egy igen szép városok, melyet Salinumnak nevesztenek, mellynek az városnak nagy kapuja még mostan is fenn vagyon. A kapu felett egy képes és vértés Pallás képe áll, és a napnyugati szegeletiben egy igen szép vár völt. És az városból két pádimontomos kőút megyen ki. Egyik megyen Kolosvár felé, és allámegyen Désig, majd hét mélyföldig. Szélesek kedig az utak, hogy két szekér szabadon elmehet egymás mellett. A másik általmegyen az Aranyason egy pusza várba. Onnét kimegyen az Maros nagy folyóvízre, és amellet mind felmegyen Vásárhellyig, majd tíz mélyföldig. Mind a rómaiak pádimontomosták azzokat ki mondhatlan nagy kölcséggel. De több helyyeken is vadnak aféle kőutak Erdélyben: Gyulafejérvár mellett és Szászsebes mellett a Kenyérmezején allá, etc.

4. vármegye a kolosi, melly az várostól nevesztetett. Ez mellett is egy jeles sóakna vagyon. Ebben ez vármegyében vagyon két mélyföld Kolostól az jeles, híres és néves város Kolosvár, mellyet annak előtte a németek nevesztenek Clauszenburgnak, melly ennékem, Heltai Gáspárnak másik hazám. Ez városban, Kolosvárban lött a felséges Mátyás király ez világra az Óvárban, egy régi, nagy házban, melly a déli kapunak szinte ellenébe vagyon.

Közel Kolosvárhoz, a napnyugati kapu előtt, csaknem a hoffstátba vagyon egy apátúrságos kalastrom, mellyet a Szent Scolastica szúzról, Kolosmonostornak neveznek, hol az országbeli nemzeteknek privilégiumi és oklevelei vadnak, és tartatnak egy

erős boltban. Egy nagy mélyföldön fellyül vagyon a Szamos folyóvíz mellett, hegyen fenn, egy erős vár, mellyet Gyalunak neveznek, holott az erdélyi püspöknek egyik lakóhelye vőlt.

5. vármegye a dobokai, mellyben vagyon a Dés város, melly mellett egy jeles sóakna vagyon közel a nagy Szamoshoz. És ehöz egy mélyföld, ott vagyon az új Bálványos, mely a főerőség egész Erdélybe. Bálványosnak napkeletre vagyon Székváras, melly mellett is szép sóakna vagyon.

6. vármegye a kalotai. Ez a végső.

AZ ERDÉLYORSZÁCNAK TÖBB RÉSZEIRŐL IV. RÉSZ

Mondám azelőtt, hogy északra és napnyugatra vadnak ez vármegyék Erdélybe Magyarország felé. De naptámadatra és délre, Moldova és Havasalföld felé több nemzetek és népek vadnak ez országban.

Először naptámadatra Moldvára vagyon egy hercegség, mellyet Besztercének neveznek. Ezt a hercegséget adá az ifjú László király,

Albirt királynak a fia, az hunyadi gubernátor Jánosnak, a Mátyás királyattyának, az ő jeles hadakozási és győzedelmiért a törökek ellen. És ez hercegségből sok falukat elajándékoza az ő hősinek.

Annak utánna szálla ez a hercegség Mátyás királyra. Ő is sok falukat elajándékoza az ő vitézinek. Úgy vevé annak utánna az erdélyi szász nemzet egy somma pénzen az maradékát az hercegségnek Mátyás királytól, és úgy incorporálák azt a több szászokkal Erdélyben. Ebben egy szép körített város vagyon, szinte az havasok között, a Beszterce folyóvíz mellett, mellyet az vízről Besztercének nevezik.

Beszterce felett négy mélyfölddel vagyon az régi Radnabánya, holott elein negyvenezer bányász művelt nagy hasszonnal. Most is művelnek, de nem olyan nagyszámú néppel és nem olyan hasszonnal.

Ezzek mellett vadnak annak utánna a székeilyek. Ezek minnyáján szabad nemesek, és a scíthiabeliek között legrégiebbek. Ezek szabad népek váltanak, és senkinek nem szolgáltanak,

hanem erre váltanak kötelesek, hogy ha ellenség jutott az országra, a király parancsolatjára önkik előszer fel kellett kelni az ellenség ellen. Adót sem attanak senkinek, hanem a magyar királynak egy-egy ökörrrel tartoztanak a koronázatra és a menyeközre, és ha a királynéasszonnak fia lött. Jeles hadakozó népek váltanak ezek. És az ő földek székekre vagyon osztván. Azzok között teremnek az erdélyi jeles lovak, hadra valók és jeles szekeres lovak, és sok jó és kövér ökrek.

Harmadszor a székelyek mellett napnyugatra és délre ott laknak a szászok, kiket deákul saxonesnek hínak. Ezek kedig ásiak népek, mert Ásiából jötenek ki nagy sokasággal, és leszállottanak Európában. És igen régen lakik e szász nemzet ez országban. Mert nem csak egy úttal jötenek be az országba, miképpen annak utána a krónikába megmondjuk.

Ezek e szászok építették a körített vára sokat az Erdélyországban. Tudnia illik Szebent, melly fő város az országba, Szászsebest, Clauszenburgot, Besztercét, Medgyest, Segesvárt, Brassót és Szászvárost. Ezt is megkezdettek elein köríteni, de a nagy hadak miatt elhatták. Ezekhez e városokhoz jeles szép faluk tartnak, mellyek székekre vadnak osztva.

V. RÉSZ: AZ ERDÉLYSEGNEK NAGY VOLTÁRÓL ÉS BODOG VOLTÁRÓL

Az Erdélyország nemigen nagy ország, mert Bánffihunyadtól mind Türicsváráig, melly Brassón túl vagyon, alig vagyon negyven mélyföldig az hossza. A szélessége alig vagyon húsz. De noha görbécses és igen hegyes föld, azért igen jó termőföld és igen bőv gyümölcsöző. Környülvétetett kedig, mint egy szép koronával, a magas hegyekkel, mellyek között számtalan sok faluk vadnak, holott az emberek szántással és kapálással készítenek földet a búza, ros, köles és egyéb magvoknak bevetésére, és mind hegyen, völgyen jeles termése leszen. De az embereknek nagyobb része mind aranyászok.

Mert az hegyekből és a patakokból kivájják a fővent, és megmossák aszt, és szép drága aranyat mosnak ki belőle, és gyakorta olly aranyokat, olly szép szömeket és góstyánokat találnak benne, hogy egyik egy gírá, egynyíhánszor két avagy három gírá

is nyom. A többi kedig érceket művelnek, arany, ezüst, réz, kén-eső, vas, etc. érceket. És helyyel-hellyel bányavárasok vadnak az nagy hegyek közett, tudnia illik Offenbánya, Abrugybánya, Zalaknabánya, Kőresbánya, Vasbánya, Kisbánya, Bernardbánya, Toroszkóbánya.

Nem messze Szászvárashoz vagyon egy jeles hévvíz, Gyógyváras mellett, melly igen egészséges, és sok betegek gyógyulnak abban, mikoron benne ferednek. Ez koronás hegyekben és erdőkben Erdély környül találni külemb-külembféle sok vadakat, serényes ökröket, vad lovokat, jávorokat, dánvadakat, beléneket. Esmet külemb-külembféle madarakat: zákányokat, vad pávákat, jeles sólymokat, etc.

A székellyeknek földén Vásárhelly felett nem törem bor, de mindenféle gabona sok. A több helyyeken kedig Erdélyben (csak Brassótól és Fogaras környékétől megválva, bőv bor terem, elannyira, hogy soholt egyebet nem isznak bornál, mert igen olcsó, elannyira, hogy egynyíhánszor egy budai pintet vesznek egy pénzen.¹² Mindenféle gabona is terem benne, jeles barmok és lovak, melyek nagy csordákkal és ménessekkel járnak a nagy hegyeken.

VI. RÉSZ: MICSODA NÉPEK LAKTANAK LEGYEN AZ MAGYAROK ELŐTT ERDÉLYORSZÁGBAN?

Minekelőtte a gottok és az hunnok kijöttek, és magoknak foglalták az Erdélyországot, azelőtt rómaiak laktanak az országban, kiktől megmaradtanak az oláhok az erdőkben és havasokban, kiket mostan is romanusoknak neveznek. Ezek kedig igen kazdagok vóltanak, mert abban művelték igen erőssen az arany- és ezüsbányákat, mint azt megláthatni a nagy sok faragott kövekben, mellyeken szép kifaragott írások vadnak deák, avagy római nyelven, mellyekkel mind az egész ország rakva.

Ez rómaiak jeles népek vóltanak, és külemb-külemb szép várasokat raktanak mind az egész Erdélyországban.¹³ Désnél egy igen nagy váras vólt, Kolosvárnál is egy nagy váras. Annak a szegeletin egy nagy és erős vár vólt, négyszegű, tornyos és párká-

¹² Anno 1573. Kolosváratt adtanak három budai pintet egy magyar pénzen, gyakor helyyen kettőt.

¹³ Rómaiak lakták az Erdélyt.

nyos, melly kinyúlt a Szamos folyóvízre. Ennek kedig Zeugma vólt neve. Tordán is egy szép váras vólt, mint azelőtt megmondottam. Zalagnánál egy szép öreg körített váras vólt, mellyet megmutatták a régi fundamentomok és a szép deák írásos sok faragott kövek.

Gyulafejérvárnál ott vólt a legnagyobbik váras egy nagy és szép várral.¹⁴ Az váras a hegyen alól vólt a hegy között és az Maros folyóvíz között. Hosszú és igen széles vólt ez a váras. Ez az Ompaly vize, melly Zalagnáról allájó, középaránt általfolyt az várason, és allányúlt az váras messze a Maros mellett, hogy Varadián alól vólt sokkal az vége. Az vár kedig az hegyen vólt, ahol mostan is Fejérvárnak a körítése vagon. És messze fenn, Borbánd felett, ott fogták meg az Ompalynak az egyik részét, és faragott, köves bólt allatt hozták allá azt az várban csatornás kutaknak. Ez is fejedelem és jeles nemeseknek fő lakóhelye vólt, mellyet megismerhetni az írásos szép faragott kövekből és a koporsókövekből, mellyeket ott kiásnak, és a réztáblákból, mellyeket a koporsókban lelnek. Ennek az nagy várasnak Ulpiasarmis vólt neve a Traiánus római császártól.

Nem messze Szászvárashoz, ott is vólt a hegyben egy szép váras, mellynek fundamentomi még mind ugyan vadnak. Ennek is körítési mind faragott kövekből vóltanak. Dévához közel, ott is egy szép váras vólt, de allább annak utánna egy nyíhány mélyfölddel, ott is egy nagy váras vólt, és azon felett egy nagy vár vólt, melly tiszta fejr márvánkőből vólt építve nagy kölcséggel. Ennek Ulpian vólt neve. A hegyes földön fent, ahol mostan Kőresbánya vagon, ott is nagy épületek vóltanak. Csúcsnál, a nagy oláh falunál a hegyen fenn, ott is egy igen szép kies váras vólt. Jeles, szép faragott köveket ott láthatni szép deák írásokkal. Ezeket akartam rövideden írni az Erdélyországról.

VII.. RÉSZ: A SCÍTHIAIAKRÓL, AZ Ő ERKÖLCSEKRÓL ÉS CSELEKEDETEKRÓL

Miérthogy elsőben immár szóltam az Pannóniáról, Magyarországról, emellett is Erdélyországról és ezeknek bővséges és

¹⁴ Nagy váras vólt Fejérvárnál.

bódogságos vóltáról, mostan immár szállok a scíthiaiaknak eredetiről és azzoknak erkölcekről és cselekedetekről.

A scíthiai nép igen régi nép, és eredett az hunnoktól, ki Jáfetnek fia és a Noé patriarchának unokája vala. Eszt megmutattya ez is, hogy régtől fogva mind vesszétenek ezen az egyiptusiakkal. Mert az egyiptusiak evvel akarják vala megbizonítani, hogy ők régiebb vólnának, mivelhogy az első népek nem mehetnek vólna a helyekre, hol felette igen nagy hévség vagyon, se azzokra, hol felette igen hideg vagyon, avagy hogy nagy gondolkodással kerestének vólna ruházatok, és mindenféle mentségeket vagy az hidegség, vagy az hévség ellen. Hanem az első és a régiebbek a jó földet választották magoknak, melly szép, kies és jó gabonatermő vólt. Ollyan az Egyiptus, mondának, a mü földünk, ezokaért mü vagyunk régiebbek tünállatoknál, scíthiaiaknál. Mert miérthogy müutánunk támattatok, ezért kellett búdosnotok, és a gonosz, hitván, sován és meddőföldre maradnatok, etc.

Ebből akartanak ezokaért az egyiptusiak bizonyítani, hogy ők régiebbek, és legelőszér is laktanak Egyiptusban az emberek az földnek kies és zsíros vóltáért. Ez argumentum avagy kötésbeszéd ellen szóltanak a scíthiaiak mondván, hogy e kötésbeszéd semmi, miérthogy az Isten nem teremtett ok nélkül és heábalót. Nincsen egy hely is (úgy mondának), hol nem lakhatnának az emberek, és hol nem teremhetnének mindenféle lelkes állatok. Mert a természet mindenütt megmutattya az ő erejét, az helyeknek az őmivoltok és az égnek az ő tulajdonsága szerént, etc. Ekképpen vesszétenek ez népek, az egyiptusiak és a scíthiaiak egymással e dolgon. És a scíthiaiak meggyőszték az egyiptusbelieket, nemcsak szép kötésbeszédekkel, hanem végre fegyverekkel is.

Mert mikoron a hadba ment vólna Berous, az egyiptusi király, megvárák őtet az határban a scíthiaiak, onnét ménének azután elejbe, és rea támadának. De mikoron látta vólna Berous király az őnagy bátorságokat, elhadja a tábort minden keteputával, és elfutamék előtttek. És midőn a scíthiaiak elérték vólna őket, nagy sokat levágának benne, és csak alig szállathata el a király. És ha az állóvizek nem lesznek vala, akkoron a scíthiaiak elnyerték vólna tölle mind az egész országot. Megtérvén annak utánna, egész Ásiát meggyőszék, és magoknak foglalják a birodalmot, és

adót vetének mind az ott való népekre, és magoknak mind meghódoltaták őket.

Dáriust is, a persiai királyt, ejték a scíthiaiak szégyenséges futamásban. Círus királyt is elveszték minden ő seregivel. És Zopirust, a Nagy Sándornak hadnagyát megverék minden ő seregivel, és telylyességgel elveszték aszt. És a scíthiaiaktól támadott a partusoknak és a bactriáknak nagy birodalma. Jeles hadakozók váltanak ezokaért a scíthiaiak, kiket nem győszhetett meg senki,¹⁵ és váltanak minden tisztességgkívánás nélkül és telhetetlenség nélkül, és az ő nagy diadalmokból nem kívántanak semmit a meggyőzöttettektől, hanem csak tisztességes engedelmet. Nem szántnak ők, sem kapálnak, házakat sem épűtnek, sem falukat, mert nincsen semmi bizonyos lakóhelylyek. Csak a barmoktól élnek, mellyeket a nagy pusztákban legeltetik és őrzik. A szekerek re ernyőket csinálnak és kasokat, ezek őnékik házak, és ezeket mindenfelé vontattyák az ő kívánságok szerént. Es ezekben hordozzák feleségeket és gyermekeket.

VIII. RÉSZ

Nem tudnak ők semmit az gyapjú felől avagy egyéb valami fonás felől avagy szövés felől, hanem vad- és ürgebőrekkkel befedezik testeket.¹⁶ Az ünő és juh fejősajtár és dézsa az ő pohárszékkek, és tej és méz az ő eledelek. Az ő hadiszörszámok egy-egy pózslár és egy-egy kézj. Semmi írott törvények nincsen, hanem az ő okosságok szerént tesznek törvényt. Nagyobb vétek nincsen köszték a lopásnál, miérthogy ház nélkül vadnak, és minden örökség nélkül, és csak a barom az ő életek, és minden marhájok és jószágok. Es miérthogy barmokat örűzik a pusztában, minden marhájok odalönne, ha az lopás szabad vólna közzettek. Nem járnak a más emberé után, megelégednek az övéjekkel. Nem kereskednek arany és ezűst után, mint az egyéb emberek. Igen mértékletes népek és józanok, és természet szerént jámborságra űzők. És ezért dicsíri őket olly igen az Homerus poéta.

Minek utánna az ásiái birodalmot megkeresték magoknak, másfélezer esztendeig mind adót fűzettenek az ásiabeliek az

¹⁵ Jeles hadakozók a scíthiaiak.

¹⁶ A scíthiaiak goromba népek.

scíthiáknak. De annak utánna Ninus, az assíriai király véget vetett az adó adásnak. De őket meg nem győszheté senki, és adót nem adtanak, sem füzettenek senkinek. Sok népek támadtanak ugyan gyakorta ellenek: mint a Nagy Sándor és a rómaiak, de nagy emberséggel megöltalmaszták magokat, és gyakorta diadalmosok váltanak ellenek, mint az históriákban eszt olvashatni. Sőt elindulván a napkeleti birodalmot tellyességgel magoknak foglalták a scíthiaiak, és noha a hatalmas rómaiak igen ügyekösztenek rajta, azért soha nem bírhatták őket. Ugyan öközzülek támattanak az amazonok is, amaz híres-néves vitézljő asszonyi állatok, kik felől olly jeles vitézségeket és nagy győzedelmeket írnak az históriáírók.

Egesippus, az jeles históriáíró eszt írja Scíthia felől, hogy mikoron Titus megvötte Jerusálemet, hollott szántalan nagy sok sidókat leváktanak, és kilencvenhétezert vittének rabságban, akoron alánusok, az ásiak scíthiák, jeles, hadakozó és kegyetlen nép, kiket a Nagy Sándor a Kaukázon igen nagy havas megé beszorított vala, vas rekesztéssekkal, egyébféle kegyetlen népekkel egyetembe, hogy azzok mind a Tanais nagy folyóvíz mellett laknának és a nagy állóvíz, a Meotis mellett. És hogy ne ütnének ki, az egyéb idegen emberekre, mondom, hogy akoron eltörték az vas rekesztésseket a földnek vadsága és meddősége miatt megindíttatván és a prédálásnak és a kóborlásnak kívánságából. És kijöttek Hircánia által Médiában, és hogy aszt véletlen mind általszáguldották, és tűzzel-vassal mindeneket elvesztöttek. És minekutánna megfárattanak a kegyetlenkedésből, hogy a zsákmanra estenek, és annak utánna a birodalmot elfoglaltanák.

Eszt hallván a Pakus király, elfutamék igen messze földre, valami erősségebbe, és nem gondola országával, csak hogy őmaga megmenekethetnék. És annak utánna megváltá töllek feleségét, ágyasit és gyermekit, mellyeket mind megfogtanak vala, száz talentomon.

IX. RÉSZ

Eszt is írja Egesippus, hogy mikoron hallotta volna Tiridates az arméniai király, hogy őreá akarnának jönyi, ellenek akara állani, de mikoron megvítanak volna, megvereték töllek, és futva

elszallada. Az elszalladásban midőn egy scíthiai urkot vötett vólna a nyakában, ha a szablyával aszt el nem vágta vólna, elevenen esett vólna kézbe. És midőn Tiridates király ekképpen elszalladott vólna, ím ezek mind elkóborlák az egész országot. És minekutánna mind feldúlták vólna mind az egész Médiát és Arméniát, és tüzzel megégették volna azzokat, legottan bemenének Scíthiában.

Az európabeli scíthiák és az alánusok egybetársolkodván az gottusokkal, általszáguldották egész Tráciát, Mísiát, Pannóniát, Illíriát, Olaszországot, Németországot, Francországot és Hispániát, és azzokat nemcsak megdúlták, hanem ugyan magoknak foglalták, melyyekkel mostan is bírnak. Az vandalusok is szinte azzonképpen cselekettenek, és megbírták az egész Affrikát. Mikoron Vallerius és Galienus bírának Rómában, a gottusok nemcsak Tráciát dúlták meg, hanem egész Macedóniát, Göregországot, Pontust és egész Ásiát. Mindenkoron és főképpen úgy cselekedett az Isten, hogy mikoron az ő nagy haragját meg akarta mutatni, mindenkoron északról hozta elő az ő kemény és nagy ostorit.

És ez csodálatos dolog, hogy senki hatalmat nem vehetett nagy sok üdeig a scíthiaiakon. Ha szinte valaki beköteleszte magát közükbe, csakhamar kihánták annak igáját nyakokból. Haddal kedig egyebekre indulván, gyakorta győzedelmesek váltanak. Ellenek hadakosztanak az Bacus és az Herkules, annak utánna Círus is, Dárius, a Nagy Sándor és Pompeius, de nem sokáig tartott rajtok azzoknak birodalma.

Mit mondjak a törökekről? Ezek is támadtanak az ásiái scíthiákból,¹⁷ és kijöttek Pontusból és Capadóciából, és az vékső országokba beszáguldattanak, és ennyi sok kazdagságokat kóborlottanak magoknak, hogy olly hatalmasok löttének, hogy nem csak Galaciát, Bithiniát és Phrigiát foglalták magoknak, hanem tellyességgel a küssebbik Ásiát is. Onnét legottan az Hellespontuson általjövén az Európának nagyobbik részét foglalták magoknak a római birodalomnak nagy szégyenére és felette igen nagy kárára. Mit kedig megműveltenek legyen az magyarok, aszt meghallyuk annak utánna a krónikában.

¹⁷ A törökek is scíthiaiak.

De nem csoda ez, hogy olly igen jeles hadakozók és olyan merész vitézek a scíthiaiak, mert nem ok nélkül vagyon, mert főképpen ez három dolog megsegíti őket: Mert az égeknek helyhesztetéséből vagyon ez, hogy a magyarok bátor szűvűek, Mars kedig az őplanétájok, az indíttya őket kegyetlenködésre. Az ő földeknek természeti kedig megerősíti az Ő testeket. Mert miérthogy az ő földek hideg, abból berekednek a testeknek verétékének lyikai, és ebből leszen nagyobb melegség az ő testekben, és az ő eledeleket jól megemészthetik. Abból vagyon ez, hogy nagy és erős testek leszen.¹⁸ Ez legyen elég a scíthiaiakról.

A magyaroknak első kijövésekről Scíthiából

ELSŐ RÉSZ

Az hunnok, kiket mostan magyaroknak nevezünk, régen Scíthiában mind vadászással éltenek. Mert mint odafel megmondottam, ők semmit nem tudtanak sem szántás, sem kapálás felől. Ennek okaért az Isten csodálatos okot vete elejkebe,¹⁹ melly miatt indultattanak annak utánna, hogy kijöjenek az ő földekből. Mert némellyek azzok közzül, kik laknak vala az Meotis állóvíz mellett, vadászni menének, és elejkebe támada egy nyéstén szarvas. És mikoron azt kergetni kezdették vólna, futni kezde, és a futásba tarta az gyégre, az Meotis állóvízre. Utánna sietének mind az vadászok annyira, hogy olly messze jutának, hogy meghalatták vala a Cimerius Bosphorust. Mikoron kedig annyira utánna siettenek vólna a szarvasnak, hogy elérték vólna az európabeli Scíthiát, ott elenyészék előtttek a szarvas.

Látván ez okaért az vadász magyarok ott a földet, igen csodálylyák vala aszt, és igen dicsírik vala. Annak utánna úgy térenék vissza esmet az ásiái Scíthiába, és megbeszélék az ő társainak renddel mind, mint mentenek vólna, és mint lelték vólna az jó földet. A magyarok kedig mindjárást utálni kezdék az ő savány és meddő földeket. Eszt is megláták, hogy igen sokan válnának, ez okaért felkelének mind feleségestől és gyermekestől, és az vadá-

¹⁸ Honnét a magyaroknak bátorsága.

¹⁹ Isten csodálatos okból indíttya ki az magyarokat.

szok után indulának, és általjövének az Meotis állóvízen. És hogy általjöttek volna, láták, hogy az a föld sokkal jobb volna az ő földeknél és hazájoknál, és elfoglalák azt a földet, és letelepedének ott az víz mellett.

Az embereket, kiket először ott találának, azzokat megáldozák a diadalomnak. A többit annak utánna megbírván rabbá tövék. Az alánusokat is megbírák, kik először ott letelepettenek vala. Annak utánna támadának a vékső gottusokra, és nagy kegyetlenséggel cselekedének azzokkal.

Mikoron annak utánna írának Krisztus Urunknak születése után háromszázban és hetvenháromba, mikoron Valens római császár és Damásus pápálkodik vala, úgy kezdének a magyarok kijöni Scíthiából. Az ő hadnagyok valának Béla, az Csele fia, ki Zomaj nemzetségből való vala. És Cseva és Kadicsa, kik Béla atyafiai valának. Annak felette Athila, az ő két öccsével, Cemennel és Budával, kik Bendegúc fiai valának, az Kadar nemzetségből valók. És kijöven, bírni kezdének észak felől. És ezek választának száz és nyolc nemzetségekből tízszer való százezer és nyolcezer embert, és azzokat egybehajták egy seregbe. És ítélőmesterré tövék egy bölcs embert, kinek Kadar vala neve. És parancsolatokat adának ki Istennek és az egész kösségnek nevével, és annak utánna véres tört hordatának mind széllal közettek, és hadba hirdetéik őket egy bizonyos helyre. Akik el nem jövének, megutálván a törvént és a közenséges parancsolatot, azzokat ketté vágának egy pózslárral.

Mikoron ez okaért olly an nagy erővel válnának, elhívék magokat. És elindulván, menének a bessussokra, a ruténosokra, a kunokra, mind feírekre, mind feketékre, és elbírák mind azzokat. Annak utánna meghajták mind a dáciaiakat mind a sarmaciaikat. És általmenvén az hegyeken, megszállának Pannóniában, a Tisza nagy folyóvíz mellett.

II. RÉSZ

Mikoron kedig Hermanar király, a gottusoknak királya, ki azelőtt sok népeket meggyőzött vala, meghallotta volna, hogy nagy nép jött volna Scíthiából, melly miatt félelmes volna az országnak dolga, mindjáraást ebbe tanácskozék, hogy jobb volna,

hogy előszer ellene támadna és visszaverné őket. Ennek okaért nagy sereget gyűtte. És mikoron immár igen nagy népe volna együtt, hertelen halállal meghala.

Szinte akkoron kedig, hogy a magyarok beszállottanak volna az országba, találának egy asszonyállatot, melly megölte vala az ő urát. Mikoron kedig mind a paráznság, mind az gyilkosság reá bizonyítottatott volna, a király meghadja nagy haragjában, hogy kegyetlen penával megbüntötnék aszt. Tudnia illik, hogy mindenik kezére és mindenik lábára az asszonyi állatnak egy-egy lovat fognának, és ekképpen négy részre szakasztanak aszt. Ennek kedig ez asszonyi állatnak két bátya vala, kik igen bosszonkodának a királyra, hogy olly an kegyetlen halállal megöleté az király az ő hűgokat. És egybeesküvének, hogy meg akarnák ölni a királyt. Annak utánna reátámadának az Hermanar királyra. Váltig megöltalmazza a király magát ellenek, de végre általverék őtet, és ez lón az ő hertelen halála. Mikoron megölték volna a királyt, mindjárt a scíthiaiakhoz szekének, hogy ott megmaradhatnának.

Mikoron ez meglött volna, Balamir, az hunnoknak fejedelme örülni kezdé ennek, és ottan eszébe vévé, hogy immár meggyőzhetné az ostrogottusokat. A visigottusok kedig mikoron meghalották volna, hogy a rossomanok, a két jeles férfiak, hitlenné löttenek volna, és magokat adták volna a magyarokhoz, megjedének, hogy mind együtt kellene veszniek az ostrogottussokkal. Ez okaért eszt végezék, hogy ki akarnának menni az országból. És kiindulván mind feleségestől, gyermekestől ménének allá messze, és letelepedének a Duna mellett.

Az magyarok kedig megindulván rearohanának az ostrogottusokra, kik naptámadatra laknak vala az országban. És egy nyíhány ütközetben megverék azzokat, és meggyőzék őket. Azonközbe az visigottusok követeket bocsátának Rómába az Valens császárhoz, az Valentinus császárnak az öccséhöz, és azzok által könyörgének néki, hogy engedne nékik földet lakásokra Mísiába és Thráciában. Ha kedig aszt megművelné, tehát ők olyanok akarnának lönni, mint egy nagy töltés, és egy mélylly árok az hunnosok avagy magyarok ellen.

Az Valens császár nagy örömmel fogadá a követeket, és mindeneket megengede nékik az ő kívánságok szerént. Mert a reménségbe vala, hogy ez gottus népek lönnének mint egy erős

bástya a római birodalomnak. Kiváltképpen ezért, hogy megígérék magokat, hogy a római keresztyén hitet fel akarnák vönni. De hogy a követek hazajövének, sokkal külemben lön. Mert püspekeket kérenek Valenstól, kik a római egyháznak ellenségi valának, és kiket a rómaiak ariánussoknak neveznek, és azzoktól megtanólák a keresztyéni hitet mind az visigottusok és mind az az egész gepidáknak nemzetsége. És adának nékik hadnagyokat, Lupicinust és Maximust, hogy ezek mindenképpen gondot visselnének reájok, hogy semmiből fogyatkozások ne lönne. De az hadnagyok nem jámborul visselnék vala gondot reájok, és az éléshordásból nagy nyereséget akarának vönni. Abból esék a szegény kösség nagy szükségbe és drágaságba. És a kösség átkozni kezdé az hadnagyoknak telhetetlenségét,²⁰ miért-hogy olyan drágán adnak vala el minden élést, és arról panaszolkodnak vala, hogy nemcsak minden pénzeket elköltették vólna az eledeleknek vévésére, hanem hogy feleségeket is és gyermekeket el kellene adniok örökrabságra, etc.

És mikoron meglátnák, hogy semmit nem használnának az ő panaszolkodással, hanem mind egyaránt nyúzzattatnának az hadnagyok által, a fő népek Phirigiter, Alatheus, Saphracor, etc. támadást tőnek, és reatámadának az Lupicinra és az Maximusra, és megölék őket az ő kegyetlen uzsoraságokért, és úgy elhajlának a római császártól.²¹ Mikor az Valens császár eszt meghallotta vólna, ki akkoron Antiochiába vala, igen megbúsulla rajta, és mindjáraást sereget gyűte, és elsiétvén általméne Propontba, és beméne Tráciába. És mikoron szömbeszállott vólna az visigottusokkal, megütközék vélek. De mikoron egy kevésig serényen fogta vólna a dolgot, mindjárt annak utánna futni kezdé. És egy kézjjes egy nyilat löve belé, és egy faluba futamék be, és ott egy házba megége. Úgy bünteté meg az Uristen a nagy telhetetlenséget.

Azonközbe, hogy ez lönne, a magyarok, kik immár bejöttenek vala Európába, meggyőzék az ostrogottusokat és birodalmot kezdének magoknak foglalni. És mindent a Tanais víz közett és az Taurica Chersonesus közett lön, mind magoknak

²⁰ Az római hadnagyok telhetetlenek.

²¹ A telhetetlenségnek büntötése.

foglalák. Parancsolának mind a Tanais mellett valóknak, mind az roxolánusoknak, az alanusoknak, carionaknak, amaxobioknak, budinusoknak, sturninusoknak, ubioknak, acibiaknak, nauariaknak, sarmatiaknak és az venedusoknak. És a khunok, bastarnak, peucinok, karpianiak nagy adót fűzetnek vala nékik. És megröttentették vala immár a népet mind a Tanais folyóvíztől fogva az Dunáig, és Németország felől a tengerig, és mind az lengyel tengerig. És erősíteni kezdék az ő birodalmokat, és mindenfelé nagy kegyetlenséggel bírnak vala. És mindenkoron hátakon valának az gottussoknak, és kergetik vala őket. Általmenének a Dunán is, és az ő sokaságokkal mind belepék ott a tartományokat.

És annak utánna segítségül hívá őket az Ectus, az lovagoknak hadnagya, ki egy jeles, vitéz ember vala. És ez övélek együtt és az Lotharius herceggel ellene indulla Theodaricus ellen, az visigottusoknak királya ellen. De mikoron immár mind a két sereg egymással szömbbe szállana az viadalra, a fejedelmek meggondolák magokat, és megbékélének egymással, és semmi nem lőn az ütközetbe.

III. RÉSZ

Vala kedig azüdőben Pannoniában egy fő tisztartó, mikoron a magyarok ekképpen le kezdének telepedni, ennek Macrin vala neve. És annak birtoka allatt laknak vala akkoron sok nemzetek: németek, olaszok és egyebek. Mindezekre ügyeközének támadni a magyarok. És noha Macrin, az országnak fejedelme bír vala Misiával, Pannóniával, Thráciával, Tódországgal és Macedóniával is, de mégsem ér vala az magyarokkal. Ennek okaért felküldé az Dietrichöz, ki egész Németországnak főkapitánya vala, és azt hívatá, hogy segítségül jőne néki, hogy el ne lepné őtet az magyaroknak szántalan sokasága. Az Dietrich kapitán hamm ar igen nagy sereget gyűte, és avval allájöve Macrinhoz Pannoniába, és egybeszállítá az ő népét az Macrinnak népével az Potentia városnál Tétén és Szászhalom között, melly vagyon tízezer lépésnére messze vagyon a Dunához.

Mert Tétha Buda és Székesfejérvár között vagyon. Ott együtt lévén tanácsot tartának egymással, hogy ha jobb volna-é ugyan

ott igen megütközni az hunnussokkal, avagy ha más helyt kellene választani, melly az ütközetre alkalmas volna? Avagy, ha a sereget által kellene vinni, hogy ugyanottan megütnék az magyaroknak táborát?

Mikoron ekképpen ők tanácskozának, és egyik imeszt, a másik amaszt adná tanácsul, addig a magyarok nékikészülének, és Buda mellett Scambria ellenébe a Duna mellé szállának. Az egyik részét közzillek a táborba hagyák, hogy azzok a tábort megőrüznék és feleségeket és gyermekeket. Őmagok kedig tömléket felfúvának, és a tömlőkre fekü vén általúszák a Dunát. A fejedelmek kedig Macrin és Dietrich mind népestől éjjel alusznak vala nagy bátorsággal, mert tudják vala, hogy nem válnának az hunnusoknál semmi hajók, és hogy sohólt semmi híd nem volna.

Hogy általköltek volna az hunnok a Dunán, hol mostan a Kelénföld vagon, mindjáraást sietének Potenciára, és megüték azzon éjjel a tábort véletlen. És mindjáraást nagy öleklés lón ott. Mert sokat az ágyakban általütének a hunnok, a többi té-tova kezdenek futni, mint a bolondok, és az hunnok mind levágják vala őket. És megbúdulla mind az egész tábor, és nagy kiáltás lón abba. Nagy veszedelem lón ez okaért mind a németek és a szászok között, mert a rómaiak futásra adták vala magokat. Csak azzok maradának meg, kik az városban megszállattanak vala, avagy igen kezel az várashoz, mert azzok mégis besietének az várasba. Az hunnok a nagy vívástól elfáradván, visszamenének és megszállának az Tárn völgybe.

IV. RÉSZ

A fejedelmek, Dietrich és Macrin igen nagy kárt vallottanak vala ez ütközetben. Felette kedig megszégyenlik vala, hoggy olyan rútol megverettenek volna az hunnoktól. Ez nagy bosszonkodásban ez okaért elvégezek ezt önne közettek, hogy avagy minnyájan el akarnának veszni, avagy bosszút akarnának állani az hunnokon. Egybegyüték ez okaért, amint lehete, az hadakozóknak légióit, és miérthogy az hunnok elfáradva valának mind az éjjeli vigyázástól, mind a nagy viadalomtól, ezért aszt végezek, hogy minden vontatás nélkül reájok akarnának menni. Készek lónek a légiók rea, és ugyan nagy kívánsággal menének

az ütközetre. És mikoron az hunnok látták vólna az ő kész vóltokat, ők is mindjárást készek lőnek. És mind a két sereg egyberoppona, és nagyobb viadalt nem látott senki ennél. Mert virradtól fogva napestig mind megtarta az viadal nagy vérontással. De estvefelé annak utánna megkezd ének a magyarok lankodni, miérthogy annak előtte is igen elfárattanak vala. És mikoron futva elszalattanak vólna a Duna mellé, esmet a tömlőkön visszaúszának a Dunán, és visszamenének az ő táborokba.

A római hadakozók igen elfárattanak vala. Ebből lőn, hogy nem úszhetének a magyarok után. És igen nagy nép veszett vala ez viadalban mindkétfelől. Mert az rómaiakban vesztenek vala mind a két viadalban kétszázezeren és tízezeren. A magyarok közül elvesze az egyik hadnagy, Cseva, és véle együtt százezer és huszonötezer magyarok. Másodnapon a fejedelmek, Macrin és Dietrich, tanácsot tartának egymással. És arra végezék a dolgot, hogy máshova kellene a tábort vinni. Mert az hunnok igen sokan valának. Ha esmet azzokkal meg kellene ütközniök, lehetetlen vólna, hogy azzoknak ellene állhatnának. Ez okaért nem kellene a megmaradott légiokat hertelen elvesztetni, hanem továbbra való szükségre kellene azzokat tartani. Ez okaért Thulnára felvivék a sereget.

Mikoron kedig az hunnosok megértötték vólna, hogy elmentenek vólna az rómaiak, általjövének a Dunán, és a viadalnak helyére menvén, az magyaroknak testeket az ő módjok szerint tisztességgel eltemeték. És mikoron megtalálták vólna az Cseva hadnagynak testét, annak csinálának egy koporsót az híres út mellett, és odatemeték nagy tisztességgel a testet. És annak a hasára tőnek egy márvánkő oszlopot az hadnagynak örök emléközetre. És nevezék aszt a helyt Kájász völgynek. És annak utánna megbátorkodván az magyarok, által menvén a Dunán, mind a két Pannóniát kezdék magoknak foglalni, és ki kezdék belőle hajtani az rómaiakat.

És mikoron nagy sereget válogattanak vólna közzülek, elindulának, és fel kezdenek menni Tulnára, melly Bécsországnak határában vagon, holott az Macrin és az Dietrich fejedelmek valának a rómaiakkal és a németekkel táborban. Mikoron ezek meghallották vólna, hogy az magyarok olly an szándékkal jönének, hogy ez végső ütközettel meg akarnának késérteni,

hogya önékik, avagy az rómaiaknak kellene Pannónia földnek maradni, ők is nagy bátorsággal nekikészülének, és szömbeszállának az magyarokkal Kézmárknál. És mikoron egyberoppant volna mind a két sereg, nagy viadalt tartának egymással. A magyarok kedig nagy kiáltással vának vala, és olly süren lövék a rómaiakra a nyilakat, mint a felleget. És virradtától fogva tartá mind az viadalom kilenc óráig. De kilenc óra után igen elfáradának a rómaiak, mert igen kevesen valának az magyaroknak sokságához képest. És úgy kezdének hátat adni, és úgyan rendben elkezdének menni. A magyarok kedig mind utánnok üzének, és erőssen vának vala véliek. És Macrin, a fejedelem visszatéríté az ő seregét, és újonnan kezde víni az magyarokra. De ő maga odavesze az viadalban. Az Dietrich fejedelmet kedig homlokba lövék az magyarok, és úgy szallada el annak utánna az övéivel, és a nyílvasat egy darab nyíllal nem vonható ki az homlokból. Ezokaért ugyan homlokában bevivé aszt Rómában, honnét az magyarok ötet halhatlan Dettrónek nevezék.

Az magyarok ez okaért diadalmasok lónek, de igen nagy vérontással, mert negyvenezeren veszének oda. És három fő hadnagyok, tudnia illik Bela, Cseve és Kadicsa. Nagy vala a rómaiaknak romlása is. És a magyarok eltemeték nagy tisztességgel mind az három hadnagyokat a márvánoszlopnál, melly felől azelőtt töttem emléközetet.

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születésse után négyszázban és egyben, úgy találának a magyarok nyugadalmat magoknak Pannóniába, de nagy vérontássokkal. Az ő bejövésekkedig az huszonnyólcadik esztendőben. Mikoron kedig a fő hadnagyokat mind odavésztték volna, nagy árvaságba jutottanak vala. Annyira, hogy nem tudnák, mit kellene cselekedniek.

Atila megírása.

Atila, az első herceg a magyarok között

ELSŐ RÉSZ

Miérthogy kedig kapitán és herceg nélkül nem lehetének a magyarok, mert felette igen sokan valának, nem tudják vala, kit

választanának közülek, minnyájan egyről tesznek vala emléközetet, tudnia illik az Atiláról, ki Bendeguc fia vala. Valának ökövüle az Ottar és a Rok, de azzok immár kiaggottanak vala belőle. Esmet Buda, ki Athilával egy vala. Mikoron ez okaért gyűlésbe egybegyűltenek vólna, minden nemzetekből minnyájan választák fő hercegnek az Atilát. Ez kedig igen kívánja vala a birodalmot, miérthogy jeles hadakozó vala. Ez okaért mindjárt felvévé az hercegségnek tisztit, és kész lőn mindenekre, miérthogy erős test vala, és igen munkatehető, és igen bátor szívű, az hadakozás dolgában igen bölcs és gyakorlattatott.

Hogy kedig fő herceggé választották vólna ötet az magyarok, az egész kösség elejbe jöve nagy móddal, és odaállván igen szép beszédet kezde az egész kösség előtt, és bölcsességgel megkösz-szené a nagy tisztességet nékik. Annak utánna oktatni és inteni kezdé őket minden jeles dolgokra, és tanyítá őket nagy szép dolgokra, mit kellene mindeneknek cselekedniek. Hogy kedig elvégeszte vólna az ő szép és hosszú beszédét, a magyarok minnyájan felszóval kiáltának: Éljen Atila herceg, éljen sok esztendeig, az istenek mindenekben jó szerencsével meglátogassák ötet, jó szerencse az scíthiai magyaroknak! És nagy tisztességet tőnek minnyájan Athilának. És a nemzetek minnyájan megesküének néki, mind az hadakozó rendekkel, hogy mindenbe engedelmessek akarnának néki lönni. Az urak minnyájan nagy dicséretet mondnak vala néki, és intik vala ötet, hogy mindenbe arra akarna ügyeközni, hogy kiterjesztené az magyaroknak birodalmát. És megígérék magokat, hogy minnyájan mellette akarnának lönni.

Ez okaért Atila gondot kezde visselni az országra. És elrendelé mind a birodalomnak az ő módját, és törvényeket kezde szabni, és az birodalomnak erősségére sok szörzéseket szörzeni, és az népeknek kihirdettetni. És mikoron azzokat mind elvégeszte vólna, annak utánna az hadi dolgokat kezdé elővenni. Nagy sok hadiszörszámokat kezde gondolni. Az mesterembereket mind egybegyűté és ezekkel együtt tanácskodék minden hadiszörszámok felől: miképpen kellene táborbontókat, seregbonatókat, váras- és várrontókat csinálni, és mindenféle falaknak bakrontóit, mellyekkel mind az ellenségeknek táborit, várasit, várait és mindenféle erősségeket megvehetne. Csodálatos tábori szörszámokat találá. Csodálatos sátorokat is gondola. Emellett olly rendeket

talála a sátoroknak felvonására, hogy a sátorok mind szépen körülfogják vala az ő sátorát, hogy olyan lőn az ő egész tábora, mint egy egész igen szép utcás város, hogy azt látván az ő ellenségi felette igen elcsodálkoznának rajta.

Ekképpen készíté ezokaért Atila minden szép módon az ő hercegü udvarát, nagy kazdagságokkal és mindenféle ékességekkel. Az ő sátorát felette igen nagy kölcséggel megkészteté: Mert tiszta sellyemből és aranyból szótteté aszt, és mindenféle körsörnyül megékesíteté aszt szép gyöngyekkel és drágakövekkel és elefánttetemekkel. És a tornácokat környüle és az ebéllő és az vacsoráló helyeket szépen megfaragtatá drága és igen erős fákból, és megaranyasztatá mindazzokat az ágyas és az egyéb házakkal egyetembe. A mindennapi sátorok is mind bársonból csináltak vala szépen kifaragott oszlopokkal. Mind e sok és drága ékességekkel megmutattya vala az ő nagy uraságát és dücsőséges vóltát. A sátorokban, hol az ő ágyai és leplei valának, egyebet nem látsz vala bársonnál, aranynál, gyöngyeknél és drágaköveknél.

II. RÉSZ

Igen bőv kezű is vala az Atila herceg.²² Mert víg kedvébe mind megajándékozá az urakat. Kit szép sátorral, kit szép aranyas bársonnyal, kit szép aranyas nyereggel, kit aranyas caffrangokkal, kit aranyas pajzsokkal, kit aranyas sissakkal, kit aranyas fegyverderékkal, etc. Olyan nagy kölcséggel valának csináltatva az ő több szerszáma is, asztali, székei, szeceli, szekerei és egyebek mindenek. Sok földekből és sok fejedelmektől jövének követek hozzá. Mikoron azzoknak válaszok leszen vala, és hogy hazamennek vala, nem győznek vala elég csodákat mondani az Atila hercegnek nagy készületi és nagy kazdagsági felől. És minnyájan Athilát felmagasztalák fő fejedelemnek lönni. Ő is csak ugyanezt kívánja és keresi vala.

Haragos ugyan, és igen kegyetlen vala az ő tekinteti,²³ de az üdegenekhez igen kegyesen mutatá magát, és nagy kegyelmessen meghallgatá azzokat. Es nemcsak az övéihez bőv kezű vala, hanem az üdegenekhez is. Mert azzokat is magának kapcsolá az ő

²² Bővkező herceg az Atila.

²³ Haragos és kegyes herceg Atila.

bővséges adományival. Melly igen röttenetes vala az ő ellenségihöz, anyival nagyobbban kellett vala magát az övéivel. Örömet mindenkor meghallgattya vala őket, és noha egyéb sok dolgai válnának, azért ugyan választ teszen vala nékik. És noha ide választ teszen vala, azért másfelől is megmondja vala, mit kellene cselekedni. Mert gyors elmeje vala, és jeles és állhatatos emléközete. Hamar tanács vala, és nem sok kerengő beszédekkel keresi vala meg a módot, mint kellene egy dolgot elkezdni, elindítani, avagy véghöz vinni. Nem hammar csalhattya vala ötet senki, ő kedig igen tudja vala az embert megköörülni beszédével.

Igen nagy serege vala. Csak hunnok avagy magyarok valának az ő seregébe tízsázezeren, az egyéb jövevének és segítségektől megválva. Ezt e számot mindenkoron ügyeközik vala éppen megtartani. Mert valának néki egyéb iffiak is egynyíhány ezeren. Mikoron a nagy seregnek valami híja essék, ottan az iffiakból azt esmet megépíté, hogy mindenkoron a nagy sereg ép lönne. Az magyaroknak fegyvere kedig vala egy-egy fegyverderék, avagy egy-egy páncél, egy-egy kézj, amellet egy-egy tegez, szép nyilakkal rakva. Némellyeknek kedig pajzsok vala, és kopjájok és egy-egy horgas pózslárok, avagy egy-egy hosszú pallusok, amellet egy-egy hanzsárok. Némellyek kedig temérdek, szöres bőrt visselnek vala az fegyverderék helylébe. Hosszú szakállok vala, és igen hosszú fürtes hajok, mert soha nem borotválkoznak vala. Vad és fene tekintetűek valának.

Az Athila fejedelem kedig noha elég kegyes vala, de amellet igen haragos is vala.²⁴ És minden tisztséget kíván vala az ő népétől, amellet is, hogy az istenneknek szolgálattya foglaltatossok vólnának. Abból lön, hogy mind az egész népe igen engedelmes vala néki, és minnyájan szeretik és félik vala ötet. Az ő zászlóiban mindenekben egy-egy aranykoronás keselő vala megírván. És ezt e címert visselték mind az magyarok, az Geyza hercegnek üdeiglen. Ez vala kedig minden leveleinek a titulussa, avagy a fellyül való írása: Atila, Bendegúznak a fia, a nagy Nemrothnak unokája, ki Engadiba lött ez világra, az istenneknek kegyelméből az hunnoknak királlya és az médusoké, gottusoké és az davosoké, mind e széles világnak röttentője, és az istenneknek ostora.

²⁴ Az Atila haragos fejedelem.

Athila kedig helylyheszteté az ő birodalmának székit Scambriába, melly Óbuda felett vala. És miérthogy megemlekezék rólla, melly nagy kárt töttenek vólna a rómaiak és a németek az magyarokban az előbeli viadalokban, azért meggyullada bosszúállásnak kívánságával ellenek. De előszer az magyarokat mind elrendelé. Ez okaért minden tartományokban az ő népe közett szörze kapitányokat, bírákat és kécstartókat. Budát kedig, az ő atyafiát társul vévé mellé a birodalomba, és az ő hatalma allá veté az egész európabeli Scíthiát, hogy az Atila távolylöttébe semmi támogatás ne lönne az országban. Úgy indítá annak utánna az ő igen nagy seregét az rómaiaknak országi ellen.

Atila herceg első kiindulása

ELSŐ RÉSZE

Előszer kedig megkezdé Misiát, annak utánna Tráciát, ennek utánna Macedóniát és Illíriát. Valamir kedig, az ostrogottáknak királlyá, és Nadari, az gepidáknak királlyá, egybetársolkodának az Atilával, és mind együtt menének vélle az hadba. Sőt az marcomannok is, a svábok, a quádiak, az erulok és a turingok zsóldot vesznek vala Atilától. És ezek által mindeneket elpusztíta mind tűzzel, mind fegyverrel.

Mikoron kedig eszt Marcianus császár meghallotta vólna, mindjára frigyét tón Genserikkal, az vandalusoknak királlyával, és a persiai királlyal, hogy annál jobban támadhatna az Atila és az ő társai ellen. Elbocsátá ez okaért Arnestet, az hopmestert, hogy az ellene támadna az Atilának. És mikoron szömbeszállott vólna az Atilával, megvíva véle, és az első viadalba diadalmos lön az Atila ellen. És mikoron az Arnest hopmester igen frissen vólna a dologban, és nem vönné eszébe, hogy egy igen álnok ellenséggel ügye vólna, Atila úgy rendelé újonnan az ő seregét, hogy a magyarok mind környülfogák az Arnest hopmesternek seregét, és odavesze mind seregestől.

Hallván Martianus császár, hogy odavesztették volna az magyarok mind hopmesterestől az egész sereget, igen megijede rajta, és tanácsot vön magának, hogy el akarná fogni az Atila seregének az élést. És el akarná tölle hitegetni a királyokat, mellyek hozzája

adták vala magokat. De Atila színetlen gyűjti vala mindenfelől a sok élést, és kiindítá seregét a meddő országokból, és a bőv tartományokba méne be. A királyokat is magának kapcsolá erősen nagy sok adományival. Sőt, hogy az ő atyafia is valamit ne támaszthatna ellene, az Buda, kinek az egész európabeli Scíthiát kezébe bízta vala, és kinek meghadta vala, hogy megépütené Scambria várast, és azon alól az várast, mellyet mostan Budának nevezünk. Aszt is álnaksággal megfogatá. Mikoron ez okaért Atila ez országokat mind elpusztította volna: Misiát, Tráciát, Illíriát és egész Macedóniát, és midőn megértötte volna, hogy Marcianus császár erősen bevágatta volna az szoros útakat Konstancinápol felé, visszatére Pannóniában Scambriában.

És mikoron Scambriába jött volna, megölé Budát, az ő atyafiát. És midőn megérté, hogy az egész sereg igen megháborodott volna rajta, hogy Budát, az ő atyafiát megölte volna, az egész nép elejbe álla, és nagy predikációt kezdé, és hosszú beszéddel kezdé magát menteni a nép előtt. És vádlani kezdé Budát, az ő atyafiát, hogy engedetlen vólt, és az új várast nem nevezte volna az hártya parancsolattya szerént Atilának, hanem Budának, és hogy mindenekben megellenzette volna az ő tanácsit, mellyekkel az magyaroknak birodalmát ki akarta volna terjeszteni, etc.

Mikoron elvégeszte volna az hosszú beszédét, a nép fel kezdé kiáltani, hogy igazán megölte volna az ő atyafiát, az Budát, és sok beszéddel dicsírik vala őtet. És arra inték vala az Atilát, hogy az ő jó szándékát hátra ne hadnája, hanem előbb-előbb vinné az magyaroknak birodalmát. Arra is ígérük vala magokat, hogy mind fejenként mellette akarnának lönni.

Atila ez okaért Valentinianus császárhoz küldé követeket álnakságból.²⁵ És a követek által aszt izené néki, hogy őnéki az rómaiakkal semmi dolga nincsen, hogy ő hadat akarna ellenek indítani. Mert – úgy izene – a rómaiakat én mindenkoron megbecsülettem, és meg nem utáltam soha az ő társaságokat. Hanem az Theodorikkal vagyon dolgom, ki az visigottokat, az magyaroknak rabjait és szökevényiket felvötte, és helyt adott nekik az ő földében. Ezt nem akarom tovább elszenvedni, hanem fegyveremmel vissza akarom azzokat hajtani. Tünéktek kedig, rómaiaknak, a tü

²⁵ Atilának álnak követsége.

hadakozástokra nagy segítséget akarok adni, ha megengeditek, hogy az Theodorikkal szömbbe megvíjhasak. És ha megengeditek, hogy bosszút állhassak az gottusokon, kik olyan nagy pusztaságot műveltenek Olaszországba, mind tűzzel, mind fegyverrel, és kik a római várason, melly mind ennyi sok népeknek királyné asszonya, olyan nagy szégyent töttenek, és a római birodalomnak felségét olyan nagy gyalázatban ejtetenek, etc.

II. RÉSZE

Valentinianus császár megérté az Atilának ravaszságát. Ennek okaért levelet ír a Theodoriknak, intvén őtet arra, hogy minden ember ügyeköznék ellene állani Atilának, mint ez egész világnak kegyetlen ellenségének. De Atila is ír levelet néki, és inté őtet: hogy semmiképpen egybe ne társalkodnék a rómaiakkal, mert semmi veszedelmesb nem lönne néki, mint az a társóság. És ekképpen kétfelől kasszál vala nagy álnok szándékkal. A rómaiak visszontag intik vala Theodorikat az Atila ellen. És hogy magát mind az visigottussokkal adná a rómaiak mellé, és hogy megsegítenék azzokat. Mert Atila vólna egy kegyetlen merész lator, ki semmi igaz hadat nem visselne, hanem csak az ő gonosz kívánsága szerént ügyeköznék a más embereknek földét elfoglalni. És minden undok bűnekkal vádollyák vala őtet. Theodorik visszontag ír a rómaiaknak, és igazi á az ő tanácsokat, és bisztatá őket, segítségét is ígérje nékik. Ecius is, aki Galliában akkor bír vala, megérté az Atila álnakságát, mert ő is ír Theodoriknak, és inté őtet, mit kellene művelni, hogy ellene állhatnának az vad és kegyetlen Atilának.

Az Theodorik király mindenfelől nagy népet gyűte, és négy fiait honn hadja az országban, de a két nagyobbik fiát, Thorimundot és Theodorikot véle elvivé az hadba. És mindenfele egybegyűté a gottussokat, és sok légiókat választá. Parancsolá egész Galliának és Hispániának is, hogy minnyájan felkelnének.

Ugyan eszt művelé Olaszországban az Valentinianus császár is. És mindenfelől eremest felkelének az emberek a hadba, mert igen félnek vala az magyaroktól, mert röttenetes dolgokat beszélnek vala mindenütt felőlek, etc. Mikoron ez okaért mind egybekörültenek vólna a seregek Valentiniánus császár mellé, és

immár igen nagy nép együtt vólna, eljövének a kémok, és megbeszéllek ezt mind az Atilának. És Atila bánkódni kezdte rajta, hogy a rómaiak eszekbe vötték vólna az ő álnok szándékát, és hogy az ő tanácsadássával okot adott vólna mind ennyi sok népeknek egybegyűlésére. És eremest elhadja vala az hadakozásnak dolgát, de szégyenli vala. Ez okaért esmet az bátorságra foga, és ugyan megindítá az hadat.

De előszer gyűlést hirdete Scambriára, hogy az urak minnyájan odagyűlnének, hogy együtt végezne vélek az hadnak dolgairól. Az urak között odajöve az veronai Dietrich is, mert nagy ajándékozásokkal Atila melleje kapcsolta vala aszt, és avval egyetembe nagy sok német urakat. Atila ez okaért igen örüle ezeknek, és nagy vígan és nagy tisztességgel fogadá őket, és nagy vígan tartá. Mikoron kedig az lakásba emleközet lött vólna a római had felől, Dietrich úr alázni kezdé a rómaiaknak hadát. És ennek igen örüle az Atila herceg, és tanácsot kezdé kérdeni az Dietrich úrtól, mint kellene az hadat indítani ellenek? Dietrich úr aszt adá tanácsul, hogy a napnyugat felől való tartományokat meg kellene előszer kezdeni, miérthogy ott nem sok légiójok vólna és nem sok nép, mellyet óltalomra ott hattanak vólna. Mikoron az ott való diadalmokat kezdenék a rómaiak látni, ottan elkezdenének ijedni, és könnyen vólna annak utánna mind a több dolgokat vélek véghöz vinni.

Hallván eszt a tanácsat Atila, igen tetszék néki, és minden országaiból sok hadakozó népet egybegyűte. Az ő segítőit is elhívátá, Ardericust, az gepidáknak királyát, és az atyafiakat, Valamirt, Theodemirt, Videmirt, kik bírnak vala az ostrogotusokkal. Eljövének az marcomannok is és a svábok, quádok, erulok és a turingyiaiak, mert minnyájan örülnek vala a szabad nyereségnek. Valának kedig mindezekkel vagy ötszázezer férfiak. Ezek mellett sok szántalan szekerek és mindenféle hadiszörszámok. De minekelőtte kiindulna Atila minden népével, követeket bocsáta mind a két ellenségihöz, és frigyet kére töllek. De eszt álnakságból művelé, mert gondolá: Ha frigyet tehetek vélek, az egyikkel megtartom a frigyet, és attól nem kell annak utánna félnem, a másiknak feladom mindjárt a frigyet, és az ellené indítom minden népemet, és ekképpen könnyebben meggyőszhetem aszt, miérthogy egyedől leszen.

Atilának második kimenése az magyarokkal

ELSŐ RÉSZ

De mikoron amazok eszekbe vették volna az ő álnakságát, nem akarnának frigyét véle tönnyi. Megbúsula ez okaért Atila rajta, és Illíria országra méne, és mind megdúlá és elpusztítá aszt. Annak utánna nagy kegyetlenséggel kezde Németországhoz, és mindent feldúlla, levága, megégete minden kímélés nélkül, csak az ő társainak földét nem bánté, mellyeknek lakások vala a Nagy-Németországban, tudnia illik a marcomannokét, quádokét, svábokét. A többit mind eldúlá, és eléget é mindkétfelé, mind szinte Svantzár országig. Annak utánna mindazzokat a tartományokat, mellyek a két nagy folyóvizek közett, az Rhén és Rhodan vizek közett vadnak. Annak utánna beméne Galliába, és mind ellep é aszt az ő seregével, és mind megdúlá aszt, és mind elégeté. Konstandát, az nagy és erős várast megszállá, és erőssen megostromlatá. Az országnak fejedelme, Sigmond, nagy néppel támadá Atilára, de megveré és futva szallasztá aszt. És mikoron megértötte volna, hogy az ő várasára, Basileára akarna jóni, követekeket bocsáta Atilához, és békességet kére tőlle, és megígéré magát, hogy önéki akarna engedni, és együtt akarna hadakozni véle. És megengedé Atila a békességet.

Tovább menvén Atila, megszállá Argentínát. Ez igen erős váras vala. De úgy rontatá annak kőfalait az várasvövé szörszámokkal, és éjjel-nappal úgy ostromlatá aszt, hogy rövid napon megvövé aszt. És mind levágotá a benne való népeket, és minden marhájokban zsákmánt tétete. Nagy raggadománt hordának ki abból az várasból. És levonatá az várasnak körítéseit, és nevezé aszt Strászburgnak, az az által járó útas várasnak. És parancsolatot ada ki Atila, hogy soha ne épütenék az várasnak körítéseit esmet, hogy e törett váras az ő diadalomnak jele lönne. Annak utánna megszállá a Rhems várast. Aszt is nem sok üdő múlva megvövé, és mind levágá a népet benne, és minden marhájokban zsákmánt tön. Kiraggadák mind a templomokból a sok beszorult népet, és minden kímélet nélkül mind levágák őket. A papokat az óltárok előtt, hol messéznek vala, mind általverék. Az Nicasius püspöknek a piacon fejét vövék.

Onnét Atila elmenvén, általkele a Sequan nagy folyóvizet, és beméne Francországba, és megszállá Aureliát, a nagy várost. A polgárok, miérthogy láták vala, hogy a több városok, kiket megvött vala, semmi kegyelmet nem találnának nála, ez okaért inkább akarák minnyájan kezeken elveszteni az ő dolgokat, és erőssen vívának az Atila ellen. És Atila nem tehete semmit az Aurelia városnak.

Mikoron ekképpen mind megnyomorítaná, és rúton elpusztítaná Atila Francországot, az Ecius fejedelem egybehozá a római hadat az visigottusokkal, és jöve Tholosa város tartományába, hol vala az Theodorik táborban. És odahívátá mind a római segítségeket, hogy annál bátrabban megütköszhetnék az Atilával. Mikoron eszt megértötte vólna Atila, mindjárt elhadja az Aureliát, és Lugdunomra méne, onnét kedig méne az Narbon Galliába.

Mikoron kedig Atila ez úton menne, hozának egy remetét a kősziklák közzül elejbe, ki rongyos ruházatokban vala, hosszú szakállát és igen rút szíént. Mondják vala, hogy ez jövendő dolgokat tudna megmondani. Atila kedig szép szóval megkérde tőlle, hogy megmondaná néki, micsoda szerencséje kezdene lönni?

Az remete hallgata egy üdeig. Annak utánna mondá: Kénszerítesz engemet, ó, király, ki egy szegény vadember vagyok, hogy az Istennek szándékját megmagyarázz am tenéked, holott én igen tudatlan ember vagyok. Jövendő dolgokat akarsz éntőllem érteni, mellyeket senki meg nem érthet, hanem kinek az Isten meg akarja jölenteni. Micsoda bölcsességet tulajdonítasz ennékem? Én csak egy szegény férgecske vagyok, de hogy az én Istenemnek, kit te nem esmered, az ő mindenhatóságát megláthassad, kinek bosszúságára mindennyi üdeig mindent cseleköttél, íme az ő ajándekából jövendőket mondok tenéked. Hatalmas Atila, az Isten, kinek kezébe vagy mindennyi sok népeknek az birodalma, az ő nagy haragjának törét adta a te jobb kezedbe, hogy te általad megbüntesse az halandó embereknek bűneit. Ezért akarta, hogy te légy az ő ostora, hogy teáltalad megmutassa az ő igazságát. Ugyanazon Isten, mikoron ő akarja, elveszi az ő haragjának törét a te kezedből, mert ő adta kezedben is, hogy megesmerjed, hogy a diadalom övé, és nem az embereké. Nem jól élsz te a te tiszteddal, és nem esmered aszt, ki tégedet arra választott. Felette igen kegyettlenködel, és a méltóság ellen cseleköszel.

Inkább bünteted az jámborokat, hogynem mint az gonoszokat. De evvel nem ártasz nékik. Mert ez az ő üdvességekre vagyon, de te néked veszedelmedre. Mostan ügyeközel az rómaiakra és az gottusokra, és azzok ellen akarsz kegyetlenködni nagy viadallal, de ez ütközetbe nem lesz diadalmos. Nagy veszedelem leszen ugyan a te népedben, de nem vész el a te sereged tellyességgel, hogy eszedbe vegyed magadat, és a teremtődöt megtanólyad megesmernyi. A te kardod nem essik ki kezedből, mellyel üldized a keresztyéneket, méglen el nem jó az üdő, mellyet az Úristen annak választott. Es evvel ez viadallal nem leszen még a te birodalomnak vége. Vedd eszedbe ez okaért magadat. Féllyed a mindenható Úristent, kövessed az igazságot és az irgalmasságot. Ha eszt nem műveled, hertelen halállal halsz meg.

II. RÉSZ

Ezen Atila igen megijede, és meghadjá, hogy elvinnék a remetét, és hogy örüzet allatt tartaná. És minekutánna meghallgatta volna a remetét, az ő vrázslóit is megkérdé, hogy ha egybe férne mindkétfelé az ő feleletek. És mikoron azzok eljötenek volna, meghadjá, hogy megáldoznák az áldozatokat, és megművelnék az ő isteni szolgálattyyokat. És mikoron az vrázslók megáldosztanak volna az barmokkal, megnézik vala azzoknak béleit és ereit, és azzoknak állásából aszt ítélik vala, hogy az magyaroknak viadalma szerencsétlen lönne ezúttal. Egyéb jót nem mutatnának az áldozatoknak johai, hanem csak, hogy az Atila ellenségi között a fejedelem az hadba veszendő volna, és hogy annak elhullása megháborítandó volna a rómaiaknak a diadalmát. Hallván aszt, Atila megújula belé, és aszt tudja vala, hogy Ecius kezdene az viadalban elveszni. Mert igen tart vala az Eciustól, mert Ecius bölcs és jeles hadviselő hadnagy vala.

Nem gondola ez okaért Atila az ő népének elveszéssével, hanem nékiindítá aszt, és általmenvén a sok folyóvizeken, megkezdé a népeket, kik laknak az Narbon Galliának a végében a Katalaun nagy és széles lapác mellett, az Illyir folyóvíz mellett, holott nem messze vala az ő ellenségének tábora. Ez okaért ott mind a két hatalmas fejedelem szömbeszállának egymással, hogy az birodalomért szömbevínának egymással.

Mikoron Atila meglátta volna, hogy Ecius és Theodorik, a fedelmek szántalan sok néppel szömbeszállottanak volna véle, igen kezde rajta bánkódni, hogy az ő seregének az harmadát más-hova bocsátá vala tőlle, tudnia illik a soltán Mirmannon ellen, és az maurusoknak királya ellen, ki Hispániába magának foglalta vala Lusitániát. Mikoron kedig a soldán meglátta volna az Atila népét, általhajóza a tengeren, és hazaméne Mauritániába. Atila ez okaért követeket bocsátá Eciushoz, és arra kéreté ötet, hogy frigyet szörzenének egymással. A frigy allatt akarna a békeség felől gondolkodni, hogy olyan szántalan sok nép el ne veszne együtt. Eszt kedig csak ezért műveli vala Atila, hogy a frigy allatt visszajöhetne Hispániából az ő népe, és mind együtt lehetne.

De Ecius, a római fő hadnagy megérté az Atilának álnakságát, ez okaért nem akara frigyet véle tönni, hanem ütközettel kínálá az Atilát mondván: Jőjj el, az Márs ítéllye meg köz ettünk itt az széles katalauni mezőn, hogy ha tized legyen a birodalom, avagy a rómaiaké.

Atila, miérthogy vissza nem mehet vala, és miérthogy az vrázslók bisztatták vala, hogy a fő hadnagy a római sereg között odaveszendő volna, kit Eciusnak véli vala az Atila, ez okaért se-reget kezde röndelni. És mikoron elrendelte volna mind a sereget, a seregnek a derekába egy szép beszédű predikációt kezde tönni. Abban megmondá, hogy immár a rómaiak minden erejeket egybegyütötenék volna, ez okaért inté őket, hogy a birodalomért emberül vínának. Ha ebben ez viadalban diadalmosok lönnének, a többi annak utánna mind könnyű volna, etc.

III. RÉSZ

Ecius is, mikoron szépen az rómaiaknak seregét elrendelte volna, ő is szép predikációt tön, mellyben az ő hadakozóit inté bá-torságos viadalomra, és nagy sok szép dolgokat előszámlálván inté őket az állhatatosságra, etc. A seregnek másik szárnyában ugyanazont művelé az Theodorik király, mert ő is szépen predikála az gottussoknak, és inté őket az vitézi viadalomra, etc.

Mikoron immár a dél eljött volna, egybedobolának és trombitálának a két seregek, és erőssen vívának egymással, olyan nagy vérontással, hogy ugyan vérpatakok folyának, és a

hólttesteket is elviszik vala. A római légiók mind rendekben vínak vala, a magyarok kedig széllal minden rend nélkül. És olyan nagy rakás hólttestek hullának a közepin a két sereg között, hogy fekesznek vala, mint egy igen nagy töltés, hogy a két sereg csak alig láttya vala egymást tölle. De végre Ecius a gottussokkal meg kezdé tolni az gepidákat és az ostrogottussokat. Atila meglátván aszt, nagy sereg magyarral meg kezdé őket segíteni, és eképpen megújula az véres viadal mind a két szárnyában. Azzonközben Torimundus, a király fia, az ő népével elfoglalá a halmot, melly a közepin vala, és aszt megerössítvén hadakozákkal, úgy kezdé annak utánna újonnan az viadalhoz. Úgy vívának annak utánna az rómaiak bízvást az halomról, és a magyarok fel nem férnek vala rea. És hától öklelik vala őket Ecius és Theodorik király. Estvefelé úgy adának a magyarok hátat és elfutának. A rómaiak a gottussokkal utánnok üzének, és verik és vágják vala őket. Az üldezésbe megölék a lovat az Theodorik király allatt, és hogy úgy gyalog esett vólna, a sokaságtól elnyomattaték, és odahala, mert immár koros ember vala.

És a visigottok elhagyván az alánusokat, olly nagy sebességgel menének a magyaroknak, hogy majd Atilát is ömagát elvesztötték vólna, ha be nem szalladott vólna a táborba. És miért hogy immár be kezdé sötütedni, ezért visszatérének az rómaiak az visigottusokkal egyetembe. Atila, miérthogy ollyan igen nagy kárt vallott vala az ő népében, a táborban jövén, mind egybevonatá a sok szekereket, és álló vértékkel mind berakatá a szekereknek a közit, és azzok megé állatá mind a kézjjesseket, és az erősségben nyugovék annak utánna. És nagy sok nyeretget hordota egybe a táborban egy nagy rakásban, és monda az ő vitézinek: Ha a rómaiok reánk jönnek, és meglátom, hogy győzedelmet vesznek rajtunk, erre hágok fel. Tü mindjárust tüzet vessetek a rakás allá, és ott akarok megégni, hogy a rómaiak be ne vigyenek engemet, és ott dűcsekődjenek velem az ő diadalmos nagy pompaságokban. És éjten-étszaka vigyázának a magyarok a tábor környül, mert igen félnek vala.

Másodnapon Thorimundus melléje vévén az légiókat, az ütközetnek helyére méne, és sokáig megkeresé az attyát. Végre az hólttestek közzül kivoná ötet, és visszavivé a táborba. És minnyájan az hősek sirattyák vala ötet. Annak utánna bevivé ötet

az Tolossa városba, és ott nagy tisztességgel eltemeté őtet. Az temetés után arra siette, hogy a királyi birodalmot elfoglalhatná, mert Ecius megcsalta vala őtet az ő tanácsával intvén őtet, hogy eleit vönné az nagyobbik öccsének, ki ebbe vólna, hogy elfoglalná tőlle az atyai királyi birodalmot. A több segítségeket is mind elmutatá. Mert Ecius eszt gondolá: Atilának megszegett immár a szárnya. Ha szinte víni akar velünk továbbá, a rómaiakkal, tehát elegek leszünk őnéki. De ha az visigottussok és a mü egyéb segítségünk megértik egymást, és reánk támadnak, miérthogy ezzek gyakorlott népek az hadi dolgokban, és nem olyan gorombák, mint az magyarok, nehezen mególtalmazhatjuk a római birodalmot. Ezért elmutatá mind mellőle őket.

Hogy Atila eszt megértötte vala, igen örüle ennek, hogy a rómaiak nem tudtak vólna élni a nagy diadalommal, mert száz és hatvanötezer embere veszett vala ez viadalban. Vigasztalni és erősíteni kezdé ez okaért az ő népét, és örömébe dobokat üttöte és trombitákat fúttata mind széllel a táborban. Annak utánna kimenvén, minden népével méne a tungrossokra és az trecacensekre, és azzoknak tartományát mind eldúllá, és mind elpusztítá a tüzrel és fegyverrel, és mind levágatá a népet benne. Annak utánna megkezde térni

Pannónia felé. De az úton nagyobb kegyetlenséggel kezdé mindenütt cselekedni, mint annak előtte, és mindeneket feldúl vala és megéget vala, és senki elevenen nem maradhata meg tőlle.

Az harmadik része Atila seregének, mellyet beküldött vala Lusitaniába az soldán ellen, vissza nem mere esmet hozzá jöni, miérthogy el nem érkesztenek vala az katalauni nagy viadalra, hanem Eciushoz és Torimundus királyhoz esének, és lakóhelyeket kérenek tőlle az katalauni nagy mezőföldön. És megengedék nékik. És Ecius visszatére Olaszországba. Thorimundus kedig helyheszte az ő királyi székét Tolossa városba, melly régi és igen kazdag város vala.

Mikoron ekképpen Atila az visszatérésbe vólna, úgy találá nagy Coloniánál a sok ezer szűzekre, és mind megöleté azokat. Annak utánna allá méne a Nagy-Németországon által, és juta Magyarországra Scambriába. Mikoron kedig otthon vólna immár, nyugonni kezdé, és annak utánna lakásra és dőselésre adá magát,

és erőssen tobzódik vala öt egész esztendeig.²⁶ De szinetlen küld vala kémekeket mindenfelé az országokban, ügyeközék mindent megérteni. És minden országokban bír vala erősségeket, hova untalan küld vala követeket. És Németországnak nagyobb része és az egész Francország és az egyéb környül való országok mind adót füzetnek vala néki.

Atilának harmadik indulássza a magyarokkal

ELSŐ RÉSZE

Ez öt esztendőben kedig Athila herceg megújítja az ő seregét vitézekkel. Annak utánna, miérthogy erőssen vágyódik vala az római birodalomra, kiindítja az ő seregét Olaszország felé, és méne Illiria által a tenger mellett. És ott a tenger mellett előszer megkezdé Traguria várast, annak utánna Scardonát, annak utánna az Liburnia tartományt. És ezeket mind megvévén, levágata nagy sokat az népekbe, sokat is rabságra hajta, és kegyetlen elpusztíta mindeneket. Ott vévé meg Salónát, az régi, jeles és nagy várast nagy és röttenetes vítatással. Onnét elméne a sirtiusokra és az partosokra, az Priamonra, Niviára és Sinocunira, és ezeket az várasokat mind elpusztítja. Melenát is mind eldúlá. Annak utánna megszállá Jadra várast, és mikoron aszt is megvötte vólna, méne annak utánna a miseok, tindarok és az déropok ellen, és azzokat is mind megdúllá. Annak utánna, mikoron a tenger mellett való várasokat mind elpusztította vólna, úgy méne annak utánna Aquilegia nagy váras allá.

És ez vár as allatt sok üdeig fekvék, mert a polgárok vitézül vívának ki az várasból, és erőssen megoltalmazák magokat. Fekvék ez okaért alatta három egész esztendőig. De miérthogy Atila olyan igen nagy tisztességkívánó vala, nem akara az váras alól el mennyi, noha immár az ő népe mindent elvesztett vala mind a környül való tartományokban, és immár mindenféle élés igen szűken vólna. Mikoron ez okaért egy napon az Atila herceg kevesedmagával megkörülé Aquilegiát, hogy megnézegetné a körítésseket, hol hitvánbak válnának, hogy ott ostromnak indítaná

²⁶ Atila tobzódásnak adja magát.

az ő népét, látá, hogy egy estrág bemenne az városba, és az egy városi toronyból kihordaná az ő fiát, és kihozná aszt ide ki a rétbe. És esmet bemenvén, a másik fiát is kihozá. Monda kedig Atila az őutánna valóknak: Íme, lássátok meg, mit művel a madár? Attyámfiái, jó jel ez. A madár megérzi az városnak veszedelmét, mert ezért hordja ki az őfiát, hogy együtt ne vesszenek a polgárokkal. Jertek el ez okaért, menjünk ostromnak, és vegyük meg az várost. Örök szégyenünkre vólna ez münékünk, ha el kellene mennünk allóla.

Másodnapon ez okaért ostromnak indítá Atila mind az egész sereget, de heába lón minden munkája és ostromlása, mert a polgárok vitézzül mególtalmazzák magokat. Másodnapon parancsolá ez okaért Atila, hogy minden negyedik hadakozó az ő nyergét vinné éjjel az városnak körítése allá. És mikoron mind eszt művelték vólna, felgyújták egyszersmind a nagy rakás nyergeket, és olyan nagy tűz lón belőlle, hogy az városnak körítései mind megégének és megolvadának tőlle, és hertelen ledőlének. És úgy menének minnyájan ostromnak, és úgy vövék meg az Aquilegia várost, és mind levágák a népet benne, csak a szép asszonyállatokat megtarták belőle rabságra.

Hallván eszt az olaszok, kik az Julius Vásárt lagnák vala, minnyájan elfutának onnét, és a tengerre szálladának. És ezek egy kicsin szigetben építeni kezdének, és egy erősséget csinálának abban, és minden kazdagságokkal abba szorulának Atila előtt, és az magyaroknak kegyetlensége előtt. Eszt az erősséget nevezék annak utánna Velencének.

Aquilegiáról elindulla annak utánna Atila, és méne Julius Vásárban, és ott megvév é az Concordia várost. Annak utánna Pictáviát, mellyet mostan Páduának neveznek. Annak utánna Verónát, Vicenciát, Brixiat, Cremonát, Mantuát és Pergamót mind a több erős városokkal egyetembe. És minek utánna szerinszerte nagy pusztaságokat művelt vólna, méne Ravenna város allá. Az városbeli püspek kedig kiméne az ő papjaival az Atilához, és alázatosan könyörge néki az városért, és megengesztelé az Atilát. Atila kedig kíváná, hogy megnyitná az városnak kapuit. És a polgárok ottan megnyiták mind a kapukat, és Atila minden népét általbocsátá az városon. Ő maga kedig egy nyíhány napig lón az városban.

És mikoron Ravennáról elindult vólna, méne Liguria tartományba, és megvév é az jeles városokat, Mediolánomot és Liciomot, és mind eldúlák és elrablák azzokat. Onnét elindula azután, és Róma allá méne. Ott kiregze egy sereget az ő nagy népéből, és adá aszt a Szoárd hadnagysága allá, és bocsátá aszt Atiliába és Calabriába mind szinte Kathoniáig. És mind elpusztíták e tartományokat a nagy várassal egyetembe, és mindenütt eldúlák az tartományokat, és elrablák azzokat. Annak utánna nagy prédákkal jönnek vala vissza Róma allá. Mondják itt némellyek, hogy Leó pápa kijött vólna az ő püspekivel Rómából, és ment vólna Atila elejbe, és alázatosan könyörgött vólna néki Rómáért és Olaszorszáigért, és hogy Atila engedett vólna az ő könyörgésére. De én nem tudom, ha eszt hinni kell, mert az história odafel eszt mondja, hogy főképpen Rómáért kiindult Magyarországból, hogy aszt elpusztítsa, és az római birodalmot elrontsa. Olyan száraz könyörgésre nem hiszem, hogy megengette legyen. De ám legyen bátor úgy.

Rómából eltérven esmet Ravennába méne. Mikoron ott egy úideig nyugott vólna, a nagy prédákkal és nagy nyereségekkel visszatére Magyarorszáigba, Scambriában.

AZ Atila hercegnek új házasságáról és az ő haláláról

I. RÉSZ

Mikoron Atila herceg megnyugott vólna Scambriába, követet bocsátá Valentinianus császárhoz, és kéreté az ő hűgát tölle házasságra. De jegyruhába kívánja vala a római birodalomnak a felét az menyasszonnyal. És fenyegeti vala a császárt, hogy ha nem akarna engedni az ő kívánságának, tehát ő fel akarna menni, és mind el akarná pusztítani az napnyugati tartományokat, mellyek Rómához tartnak vala. De Valentinianus császár megveté az Atila kívánságát, és nem akará az ő hűgát néki adni. Midőn Atila herceg megértötte vólna eszt, elkülde az bactriai királyhoz, kinek egy igen szép leánya vala, Mikocs nevő, és aszt kéreté magának házasságra, noha azelőtt Atilának szántalan sok asszonyállati valának.

Mikoron kedig Atila immár nagy kazdagon szörzett vólna menyeekezőt, és nagy vígan lakott vólna az vendégekkel, és duskát ivutt vólna vélek, beméne az ágyasházba az menyasszonnyal, és lefekivék. És minek utánna a sok erős bortól és az új házasságnak szertelen munkáitól igen meghevült vólna, elaluvék hanyattan. És álmába elerede az orra vére, és a torkába méne allá, és megtöllék a torka véle, és az ön en vérében megfullada. Lón ez, mikoron írnanak Krisztus Urunknak születése után 445., az magyaroknak Scíthiából kijövéseknek utánna hetvenkét esztendővel, az Atila hercegségének kedig 44. esztendejében.

És a magyarok eltemeték az Atila herceget nagy tisztességgel az fellyül megmondott márvánoszlopnál, a több kapitányok és hadnagyok közükbe, és erőssen sirattyák vala ötet. Vala kedig Atila, hogy meghala, százhuszonnégy esztendőös.

***AZ Atila fiainak egybevevességéről, és mint Csaba,
az egyik fia, visszament sok magyarokkal
Scíthiába***

ELSŐ RÉSZ

Minekutánna immár az Atila nagy herceg meghólt vólna, marada két kiváltképpen való fia Atilának a birodalomba. Egyik vala az Csaba, ki egy görög asszonról született vala néki. A másik vala az Aladár, ki egy német hercegnek leányától született vala. Ezek ketten egybevevességük végre az birodalmon, és mindenek ezek között pártosi valának. Az Aladárral kedig nemcsak magyarok valának, hanem az veronai Dietrich is, és egyéb sok német urak. Végre a két fia megvívának egymással, lileily viadalban igen sok nép elvesze. De végre diadalmos lón az Aladár, az Dietrich úr és a több német uraknak segítségével.

Az viadalnak utánna Csaba mellé vevé tizenötezer magyarokat és az ő hatvan öccseit, kik minnyájan az Atila fiai valának, és beméne azzokkal a görög császárhoz, Honoriushoz, az ő rokonához. Az Honorius császár kedig igen nagy örömmel látá és fogadá ötet, és lakék Csaba nálla tizenhárom esztendeig. És tizenhárom esztendő múlva eluná magát. Felkele ez okaért az ő népével, és

visszatére Scíthiába. És mind egy egész esztendeig méne, még hazamehete Scíthiába.

Mikoron kedig Scíthiába jutott volna, megházasula, és vén asszonyi állatot a kokusmannokból, kik a scíthiáknak szomszédi valának. Ebből ez asszonyi állatból nemzé két fiát, Edemert és Edet. De soha nem felejtheti vala a Pannonia zsíros és jó termőföldét.

Azonközbe Adarik, az gepidáknak királya hadat indíta az Aladarik ellen, az Atila fia ellen. És ütközének egymással, és az Adarik király diadalos lón az magyarok ellen, és igen sok magyarok veszének az viadalban. Sőt Aladár is ő maga odavesze az ütközetben. A diadalom után az Adar király elfoglalá magának Pannóniának nagyobbik részét, és bírá aszt annak utánna.

A székelyekről, kik ők is magyar nemzetek

ELSŐ RÉSZ

Mikoron az Aladár az viadalban veszett vólna Scambria allatt, elszallada háromezer magyar az veszedelemből, és ezek táborba szállának Cegléd földén. De miérthogy félnek vala az Dietrich úrnak és a több német uraknak hatalmasságától, elindullának onnét, és nagy sietséggel bemenének Erdélybe. És miérthogy minden nemzetek úgy törnek vala az magyarokra, ők kitagadák magokat, hogy nem magyarok válnának, hanem székelyeknek nevezék magokat. Ezek mostan is laknak Erdélybe, és külen törvények és erkölcsök vagyon. Osztva vadnak székekben, kiknek ez nevek: Csík, Gyirgyó, Kízdi, Szepsi, Orbai etc. Ezek elein mind szabadosok valának, de az ő hitetlenségekért, etc. elsütötte a dér az ő szabadságokat.

Az magyaroknak második kijövelekről Scíthiából az Pannónia földre

I. RÉSZ

Mikoron az magyaroknak bemenések után Scíthiába, háromszáz esztendeig sok változássok löttnek vólna Pannóniába, és

sok nemzetek egymás után forgattanak volna a birodalomba, mert egyik törte, verte, vágta és kiűszte a másikat. Úgy lőn annak utánna, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 744., hogy esmet kiindulának a magyarok Scíthiából, hogy esmet Pannóniában, az jó zsíros és termő földre bejőnének.

Mikoron kedig általjöttek volna egyynyíhány országokon, és jöttek volna Szuszdal és Rio városok mellé, ott nyugovának annak utánna. Az nyugovás után általjövének egy igen nagy és magas havason. Abból kedig alláereszkedvén egy igen nagy lapácra jutának, és ott megszállának. Hertelen kedig ennyi sok sasskeselő juta ott reájok, hogy forognak vala minden barmok környül, mint az legyek, és emészteni kezdék az ő barmokat. Felkelének ez okaért, és elsiet ének onnét minden barmokkal, és esmet feltartának a nagy hegyekre, és mind jövének három egész hólnapig, méglen általjöhetének. Hogy általjöttek volna, alláereszkedének, és úgy jutának az orosz földre, melly Lengyelország mellett vagon.

Két dolog lőn kedig, mellyek kiindíták a magyarokat Scíthiából:

Előszer a Csaba kapitánnak, az Atila fiának testamentoma. Mert midőn Csaba igen megvéhedett volna, minek utánna Pannóniából hazament vala, és immáron halálos ágyában volna, hozzá hívatá a fő népeket a magyarok közzül, és kényszeríté őket az ő istenekre, Damasekre, etc., hogy mikoron üdővel megsokasodnának, esmet a Pannónia földre akarnának kimenni, és aszt foglalni magoknak, és aszt bírni, és hogy bosszút akarnának állani az ő jobb attyoknak, az Atila hercegnek ellenségén.

Másodszor indít á őket egy álmot, hogy kijövének Scíthiából. Mert a scíthiai Hunniában, mikoron terhébe esett volna az Enodbil asszony, az Eleudnek a felesége, ez olyan álmot láta: Egy igen szép sóllyom jöve elejbe, és ez hajtá az ő fejét az ő köbelébe. Annak utánna ennek gyönyörűséges nyugovássából egy szép folyóvíz forra ki az ő méhéből, melly nagyon megárad a, és Scíthiából ez kifolyván üdegen földre folya, és ott ki kezde terjedni, és befogá aszt az egész országot.

Mikoron az Enodbil asszony megbeszélette volna eszt az álmot, az vrázslók és az álommagyarázók eszt magyarázák belölle: hogy az Enodbil asszony szüendő volna olyan magzatot, kitől

olly fejedelem támadna jövendőre, ki Scíthiából kiviendő volna nagy népet, és más országot foglallandó és bírandó volna.

Mikoron ez okaért az Enodbil asszonnak betölt volna üdeje, szüle egy szép fiú magzatot. És az ő atya nevezé azt Álmosnak, az álamról, mellyet látott vala az ő felesége, az Enodbil asszony.

II. RÉSZ

Ez Álmos nemzetségéből támadna annak utánna egy Árpád nevű főember. Ennek üdejében indulának másod úttal a magyarok Scíthiából, amint odafel megmondottam.

Mikoron ez okaért a magyarok immár Oroszországban válnának, meghallák azt a székelyek Erdélben, kik Atila után marattanak vala az országban. És ezek felkelvén, eleikbe menének Oroszországba, és onnét behozák őket Erdéllybe.

Valának kedig a magyaroknak hét kapitányok. Az első Árpád vala, ki a többinél kazdag és nemesb vala. A másik kapitány Szabolcs vala, az harmadik Gyula, a negyedik Kenünd, az öttödik Lehel, az hatodik Berbulcsó, az hetedik Vurs. Mikoron ez okaért bejöttek volna Erdélben, újonnan megszámlállák a népet, és mindenik kapitány allá adának harmincezer hadakozó férfiakat. És ezek között rendelének századosokat, ötveneseket és tizedeseket, mert mindenestől fogva az hadakozó férfiak valának kétszázezeren és háromezeren.

És eloszolván Erdélben nagy ásással hét nagy földvárat csinálának, melyekben megnyugovának egy üdeig. És ez hét földvárról híják a németek az Erdél földet Szibenbürgen, azaz hét-vár-földnek.

Annak utána gyűlésbe begyűlének Désre, és onnét bocsátának egy kímét, egy Kusi nevű férfiat, hogy az megkímленé a Pannónia földet, holott azelőtt bírt vala Athila herceg, az ő ősek, mert meghallották vala, melly igen zsíros és jeles termőföld volna a Pannónia.

És a Kuzsi mind bejárá az egész Pannóniát, és mindeneket megláta. Annak utána megtölte egy palaszkot Duna-vízzel, és vén egy marok füvet és egy marok földet, és visszatére, és meghozá ezeket a kapitányoknak.

Midőn meglátták volna ezeket a kapitányok, megismerék azzokról a Pannónia földnek zsíros és jeles termős voltát. És az Árpád kapitány vén azonhelt egy hadikürtet, és megtölté azt a Duna-vízzel, és scíthiai mód szerént felemelé azt, és felszóval mondá: Müattyaink, Mars és Herkules, kiknek vezérleésekből követtük a mü eleünket, és olly messze földről jöttünk a Pannónia földért, könyörgünk tünéktek, hogy engedjétek münékünk eszt e földet örökkévaló lakásunkra, hadd telepedjék le itt a tü népetek, hadd legyen vég immár a mü búdosássunknak, és a Dunának istenét megengesztellyétek münékünk, vissellyetek olly gondot reánk, hogy el ne vesszünk a mü környülünk való ellenségünk miatt. Miérthogy kedig a tü nevetekben hadakozunk, adjatok erőt münékünk, hogy mindenütt hírünk legyen, hogy az istenekért és emberekért hadakozunk, etc.

És mikoron az Árpád kapitány elvégeszte volna imádságát, mindjárt áldozá a kürtbeli Duna-vizet az Marsnak és a Herkulesnek.

És a magyarok azzon helyt kiáltának felszóval háromszor: Deus, Deus, Deus. Onnét marada ez a szokás Magyarországbán és Erdélyben, hogy valahol valami áru leszen, avagy valami marhának avagy jószágnak vétele, hogy az vétel és áru mellé bizonságokat hínak, és az áldomásitalban háromszor kiáltnak fennszóval: Deus, Deus, Deus. És azt a helyt, ahol ez lön, nevezék a kiáltás után Deusnak, mellyet mostan Désnek híjunk, holott az váras mellett kezel fenn a Szamos víz felett ez egyik földvár vagyon, amellyekről oda fel szóltam. Kolosmonostran is a Kolosvár felett egy, etc.

Akkoron kedig a gyűlésben adák a magyarok a székellyeknek a nemes szabadságot, mint Athila maradékinak és a magyaroknak régi híveinek, mert ők állhatatosan megmaradtanak vala az országban mind Athila üdejétől fogva, tudnia illik négyszáz és egynyíhány esztendeig.

***Az Svatapolukról, a magyarországi fejedelemtől,
és micsoda szín alatt elfoglalták legyen tőle a
Pannónia földet, etc.***

ELSŐ RÉSZ

Az üdőben vala egy Svatapolug nevő fejedelem, ki bírja vala a Pannónia országot. Mikoron ez okaért valamennyére megnyugtattanak volna a magyarok Erdélben, tanácskozni kezdének, miképpen férhetnének a Pannoniának országához. És adának a Kusinak egy szép feír lovat aranyas fékkel és nyereggel, és küldők aszt ajándokba az Svatapolug fejedelemnek, hogy Kusi [révén] könyörgenének földért, hol lakhatnának.

Svatapolug, a fejedelem nagy örömbe lón, és víg kedvvel elvevé töllek a lovat mint ajándokot, és megígére nékik lakóhelyt az országban, gondolván, hogy Erdélnek egyik szegeletiben megmaradandók vólnának. Mert aszt gondollya vala: Ezek minnyájan munkás népek és szántó emberek, ennékem kedig elég földem vagyon, ám szántsanak és kapállynak, jó hasznom leszen belőle.

És mikoron a Kusa követ visszajött vólna az válasszal, a magyarok igen örülének néki, és mindjárazt visszaküldék Kusát a Svatapolug fejedelemtől, és meghadják néki, hogy elmenne a földről, mert a föld övék vólna, mert árron vették vólna tőle, a fejr lovon a földet, a féken a füvet, a nyergen kedig az vizet.

Hallván aszt a Svatapolug fejedelem igen kacaga, és monda: Egy nagy bottal agyonveretem a lovat, a féket a szénarétbe vetem, és a nyeret az vízben hányatom. Monda Kusi: Ha nagyságod szinte eszt megművelteti, abból a magyarok semmi kárt nem vallnak, mert az ebek megeszik a lovat, és a kaszások megtalállyák a féket, a halászok kedig a nyeret.

Midőn Kusa visszajött vólna a Svatapolug fejedelemtől, a magyarok minnyájan elindulának egész táborral, és menének Pannóniába. Svatapolug is, a fejedelem, minden népével eleikbe szálla. És mikoron megütkösztenek vólna egymással, a magyarok diadalmosok lőnek a Svatapolug ellen. Es mikoron a magyarok utánna üznének Svatapolugnak, ijedségből a Dunába szektete be, és odahala az vízben.

Mikoron ez okaért a magyarok diadalmosok volnának, és a Pannóniának fejedelme minden népével elveszett volna, elfoglalák mind az országot, és szabadon megkezdék bírni, minekutánna mind szélllel eltelepettenek volna.

Árpád, az első kapitány, megszálla minden népével Székesfeérvárnál.

Szabolcs, a második kapitány, letelepedék minden népével a Tisza mellett és Nyírségben.

Kevünd, a harmadik kapitány, elfoglallá az ő népével mind az egész Mezőséget.

Leel, a negyedik kapitány, letelepedék az ő népével Galgóc táján.

Berbulcs, az ötödik kapitány, lebocsátá magát minden népével a Balaton állóvíz mellett.

Gyula, a hatodik kapitány, Erdélbe szálla be az ő népével. Ez építötte a Gyulafeérvárat.

Vurs, a hetedik kapitány, telepedék le minden népével a Sajó víz mellett.

Az magyaroknak hadairól

ELSŐ RÉSZ

Minek utánna a magyarok elfoglalták vala Pannóniát, és letelepettenek volna benne, megnyugovának hat esztendeig. A hetedik esztendőben annak utánna kiindulának hadba. Először kedig menének Csehországra és Morvára. És ezeket mind elrabbolván visszatérének Pannóniába, holott esztendeig veszteg lónek.

Annak utánna esmet kiindulván, megütközének a karintiai, karnyoli, stíriai és merániai hercegekkel, és a magyarok diadalmosok lónek ezek ellen. És mikoron az ő földeket mind elrablották volna, esmet megtérének Pannoniába, és esmet nyugovának.

Három esztendő múlva esmet hadba indulának, és elrabbolván egész Bolgárországot, nagy prédákkal visszatérének Magyarországba.

Annak utánna menének Lombardiára, és megvévék Paduát, és megégeték. És midőn az egész tartományt elrablották volna,

hazatérének Magyarországon. És nyugovának azután tíz egész esztendeig.

Tizenegyedik esztendőben ennek utána esmet hadba indullának, és menének Németországra. És mikoron elrablották volna mind Syoniát, Turingiát, Svábországot, Frankóniát és Burgundiát, megtérének Magyarországon, és nyugovának tizenhat esztendeig.

Annak utána indulának Olaszországra, és Julius Vásáron általmenvén mindent feldúllának. És bemenének esmet Lombardiára, és ott elrablák mindeneket, és sok kalastromokat pusztíták el. És ott megölik a Luther püspöket, a császárnak tanácsát, és az ő egyházából temérdek kécncset vúnek el. És nagy prédákkal megterhelvén magokat visszajövének Magyarországra, és esmet nyugovának tíz esztendeig.

Annak utána ménének Bajorországra, és mikoron a Duna mellett jutottanak volna az Abach vár allá, és mindenütt megdúllták volna a földet, és immár a megtérésbe volnának, a németek eleikbe szállának, és megütközzének vélek jó renddel, és meggyőzők a magyarokat, és nagy sokakat levágának benne. Akik kedig elszalladhattanak, üresen sietének Magyarországon.

Tizennyólc esztendővel annak utána esmet felindulának Németországon, és nagy dúlást és kóborlást művelének abban. Szent Ulrik püspök fellezszeszte ez okaért a németeket, és egynyíhány fejedelmek is jövének mellé. A Konrád császár is nagy néppel támada mellé, és mikoron megütkösztek volna, a magyarok elveszték az viadalt, és nagy sokan elveszének az viadaltban, és az ő hadnagyok is és majd minden fő népek fogva esének.

Itt némellyek írják, hogy a többi közett fogllyá esett volna a két főkapitány, Lehel és Bulcsó. És hogy Konrád császár megkérelötte volna őket, miért kegyetlenködnének olly igen a keresztyének ellen? Úgy feleltek volna: Isten akarattya, mert münket arra támasztott, hogy mü bosszút álljunk az ő bűneken. Ha mü nem művellyük, Isten münket büntöt meg. A császár mond: No, válasszatok halált magatoknak. Lehel monda: Adják ennékem az én kürtemet, hadd kürtelleyk véle még egyszer halálom előtt. És mikoron néki hoszták volna a kürtet, kerengeni kezde véle és fúni. És felhúzván aszt, úgy ütté a császárnak fejét

véle, hogy mindjárt ledőle. És monda Lehel: Úgy akarom, hogy a másvilágon is én utánam járj, és én szolgálom légy. De a németek mind felakaszták őket. Bonfinius kétséges ez históriához.

Onnét elindulla a szent Ulrik pisepek minden seregével a több magyarokra. És eléré őket Salgenaunál. És mikoron ütközet vólna véllek két vár kezett, Entzelsfeld és Marckenstein kezett, esmet győzedelmes lőn a magyarok ellen. És elvévé töllek minden prédájokat. És mind megfogá közzülek a fő népeket, és felakasztatá őket. A többinek kedig mind elmetélteté orrokat és füleket, és alláüzeté őket Magyarországba. És szép templomot építettete ott, és abban eltemetteté mind az vitézeket nagy tisztességgel, kik meghóltanak vala az ütközetben.

Nem sok üdő múlva esmet hadban indulának a magyarok nagy sokasággal és bosszút akarának állani a németeken, és felmenének Németországban, és nagy sok kazdagságokat dúlának a fuldai kalastromból, és azután mind megégeték aszt. Azután általmenének a Rén vizén, és mind elrablák és elpusztíták Lothringiát. És megütközvén a németekkel megfogák a Lothringia herceget az viadalban Strassburg allatt, és még más brabantiai herceget, és mindkettőnek fejét vévék.

És onnét elindulván Francországra menének, és nagy pusztaságot művelének ott. És onnét kijövéen elrablák a Metz, Trier és Aquisgran tartományokat. Annak utánna tartának az hegyes földre, és onnét kikergeték a senoneseket, és megvévék Segusát és Taurina városokat, és fegyverrel útat nyitának azon által. És általmenvén egyszersmind elpusztíták az egész Lambárdiát. Onnét azután nagy nyereségekkel visszamenének Magyarországba, mikoron sok városokat és népeket meghóldoltattanak vólna magoknak Németországban.

A Nagy Károly császárról, mint vívt a magyarokkal sok üdeig, és mint meggyőszte őket

ELSŐ RÉSZ

Azonközbe római császár lőn Károly, a francia király, kit annak utánna Nagy Károlynak nevezik vala, kit igen dicsírik mind az históriás könyvek, hogy bölcs, jó szívű és jeles hadakozó em-

ber volt, és hogy ájtatos és igen jámbor római keresztyén volt. Ez a Nagy Károly nem akará elszenvetni a magyaroknak kegyetlen hadait, mellyekkel megnyomorították vala az ő szomszédjokat, és szerin-szerte az országokat. Ez okaért előszer elbocsátá népét Thassilóra, a bavariai hercegre, ki szövetséget tött vala a magyarokkal, és meghajtá aszt és magának hódoltatá. Annak utánna meghajtá a csetótokat is, és meghódoltatá azzokat is magának. Annak utánna úgy kezdé meg az hadat a magyarokkal.

A Nagy Károly császár hada a magyarok ellen sokáig tartá, tudnia illik nyólc egész esztendeig. Röttenetes nagy vérontássokkal, és szántalan sok embereknek veszedelmével és halálával. De ez hadban is diadalmos lón a Nagy Károly császár, mert sok ütközetekben meggyőzé a magyarokat. És miérthogy a magyarok nem hadják vala magokat, hanem mindenkoron vitézzül támadnak vala ellene, az gyakor való ütközetekben majd mind elveszének a magyarok között való nemessek. A kösség is igen elfogyatkozzék. És a nagy sok kazdagság mind elvesze töllek, mellyet ennyi sok kóborlással és rablással ennyi sok országokból egybetakarítottak vala Magyarországba.

Mert a sok viadallok után a Nagy Károly császár megszállá Scambriát, mellyben vala a Csaba herceg, és nagy sok ostromok után megvév az várast, holott megtalállá mind a nagy királyi kénceket, mellyeket sok üdőtől fogva sok dúlásokkal és kóborlással gyűjtöttek vala egybe a kapitányok. És Károly elviteté mindazzokat Németországban és Francországban, és ebből igen megszegényüle és megerőtlenüle a Magyarország.

Mikoron kedig Csaba herceg immár meghólt volna, a Nagy Károly császár kegyelmessen kezdé a magyarokat, kik a sok viadalokból megmaradtanak vala, inteni a római keresztyénségre, hogy megesmernék az igaz Istent, mennynek, földnek és minden állatoknak teremtejét, és az igaz üdvöztét, az Istennek egyetlen egy fiát, az Úr Jézus Krisztust, és hogy üdvösségekre megtanólnák a Krisztus jézusnak igéjét és tanyítását, és az igaz isteni szolgálatot.

Ezmellett arra is inté őket, hogy elhadnák az ő bálványokat, a Mársot és Herkulest minden ő bálványozás sokkal, és megígéré nékik az ő kegyelmességét, hogy külemben nem akarná tartani a

magyarokat, mint az önnen népét, a németeket és a francokat. Szabadságot is ígére minnyájan azzoknak, kik megtérnének.

De mikoron meglátta volna a magyaroknak keménségét, ő is keményen kezdé ellenek cselekedni. Mert letöreté Scambriának körítéseit, annak utánna adót vete reájok. Minden fegyvereket is elszedeté, annak utánna mind letöreté minden bálványoknak egyházait, és minden ő bálványokat elrontatá.

Akik kedig a római keresztyénségre tértenek vala, azzoknak szabadságot ada, és minden kegyelmességgel cselekedék véliek. És az város végén, az hegy allatt egy Bódogasszonyegyházat rakat a nékik, mellyet Fejér, avagy Fénes Bódogasszonnak nevezék.

***Miképpen a Nagy Károly császár a saxonibeli
szászokat fegyverrel hajtotta esmet a római
keresztyénséghez és miképpen helyhesztötte őket
Magyarországba és Erdélbe***

ELSŐ RÉSZ

Azonközbe hírt hozának Károly császárnak Németországból, mivelhogy a saxoniai szászok elhették volna a római keresztyénséget, kiket azelőtt fegyverrel arra hajtott vala, vélek hadakozván sok üdeig. Azokra indítá ez okaért az ő népét, és mikoron megütközött volna véliek, diadalmos lón a szászok ellen, és veszének a szászok közzül az viadalban harmincezeren. És ez had miatt igen elpusztul a Saxonia.

És miérthogy a Nagy Károly császár fél vala, hogy a magyarok üdővel esmet elszakadnának tőlle, túsul vévé a saxoniai hercegnek és nagyuraknak fiait, és azzokat nagy sok szászokkal elküldé allá

Magyarországba, hogy azzok ott letelepednének, és városokat és erősségeket épütenének. Eszt kedig a magyarokért művelé, hogy az jelen való szászok miatt ne szakhatnának el olly hammar őtőlle és a római császárságtól.

Mikoron ez okaért a német nemzetek, kiváltképpen kedig a szászok, bejöttek volna Magyarországra, egyik rész letelepedék a Szepességben, holott szép városakat épütenék: Kassát, Eperjest, Szebent, Bárdfát, Lőcsét etc.

A másik rész szakada a lengyel havas allá Máramarosban: Huszt, Munkács és Berekszász környül.

Az harmadik rész odaszála az havas allá, hol mostan Nagybánnya és Láposbánya vagyon.

A negyedik és nagyobbik rész, a fő saxoniai herceg fiával, Heermannal, beméne Erdélbe, és ezek elfoglalák körös-környül az havasok allyát. És ott délre építék Szebent egy magasságnak oroz attyán, és nevezék a főhercegnek fia neve után Heermanstadt, azaz Heerman város, mint mostan is nevezik. A többi megépíték annak utánna a több városokat: Kolosvárot, Szászvárost, Szászsebest, Besztercét, Régent, Medgyest, Segesvárot, Kőhalmot, Brassót, etc.

AZ LINDEUT HERCEGRŐL II. RÉSZ

Üdő múlva, midőn a Nagy Károly császár meghólt volna, a magyarok esmet herceget választának magoknak, tudnia illik az Lindeutust, és ez mindjárást elszakada a római birodalomtól. A dalmátiabelieket is arra ingerlé és a bécsországiakat, hogy azzok is elszakadnának.

Mikoron kedig a Lajos császár meghallotta volna a magyaroknak elszakadását, nagy néppel indulla reájok. És megütközvén a Lindeutussal, diadalmos lön ellene. És mikoron Lindeutus elszalladott volna az viadalból, könyörgésre vévé a dolgot, és kegyelmet nyere a Lajos császártól. És így lőnek annak utánna a magyarok esmet a francoknak birodalma allatt üdeiglen.

Mikoron kedig Lajos császár megholt volna, egybeveszének a fiai a császári birodalom végett. Látván eszt a magyarok, esmet elszakadának a római birodalomtól. És nagy sereggel elindulván sokat elrablának a császári birodalomnak tartományi közzül, elkezdvén a németek en, és nagy kegyetlenséget mutatnak vala minden rendbeli emberek ellen és minden helyek ellen.

Annak utánna Németországból a francokra menének, hogy azzon bosszút állanának, miérthogy a Nagy Károly császár onnat jött vólna, és őáltalok olly igen megnyomorította és megalászta volna a magyarokat. Nagy pusztaságot művelének ez okaért tűzzel és fegyverrel Francországban, és mindent levágának, akit elő-

találnak vala nagy kegyetlenséggel. Annak utána hazatérének nagy prédákkal Magyarorszában.

A második esztendőbe kikeletre indulának a görögekre, hogy miképpen azelőtt bosszút állottanak volna a római birodalmon, úgy cseleködnének mostan a görögekkel is, hogy annak utána békességgel maradhatnának mind a két birodalom között. Megkezdék ez okaért a felső Misiát, Illyíriát, Thráciát, Macedóniát, és mind elrablák ez országokat, és minden marhájokban zsákmánt tőnek, és a több görögeket kényszeríték adóadásra, mellybe Constantinus császárnak engedni kellették, ki Sándornak, az ő bátyjának a göreg birodalomba társa vala.

Annak utána ménének Bolgárországra. És mikoron megütkösztek volna, a magyarok diadalmosok lőnek, és adóadásra kényszeríték a bolgárokat.

Immár csak az olaszok hátra valának. Midőn ez okaért Berengár volna Olaszországban király, és az harmadik Sergius volna pápa, Lajos pedig volna császár, bemenének a magyarok igen nagy sereggel Olaszországban, és elijedének az olaszok a magyaroktól.

És mikoron megütkösztenek volna egymással, a magyarok lőnek győzedelmesek Berengár király ellen, és mind elrablák Olaszországot. És az olaszok nagy pénzzel békességet vőnek a magyaroktól, és megkötelezék adóadásra magokat, és túszoikat adának nékik. Úgy jövének azután ki Olaszországból.

Annak utána indíták hadakat esmet a németekre, és bemenének Alszászba, és onnét Saxoniába. És mindent levágának, amit elöl találnak vala, és elrablák azzokat a tartományokat.

Lőn kedig az üdőben császár Henrik, ki azelőtt saxoniai és turingiai herceg vala. Ez Henricustól szálla annak utána a császári birodalom a francokról a németekre. Népet gyűjte ez okaért Henrik császár, és eleikbe szálla a magyaroknak Mörsburg város allatt. És ott megveré a magyarokat, és diadalmos lőn ellenek, és mind elvővé töllek a nagy prédákat.

A Szalárd magyar hercegről

I. RÉSZ

Mikoron a magyarok Mörsburg allól hazaszalladosztanak volna, vesztég lőnek egy üdeig, és új herceget választának magoknak, a Szalárdot. Ez allatt esmet beménének Olaszországba, és újonnan nagy pusztaságot művelének prédálásokkal, tűzzel és fegyverrel. És megvövék Ticium nagy várast, és mind elpusztíták aszt tűzzel és fegyverrel.

Annak utánna esmet Morvaországra és Csehországra indullának nagy néppel, és mind megdüllák és elrablák azzokat. Annak utánna nagy prédákkal visszajövének Magyarországra.

Egynyíhány esztendő múlva esmet Olaszországra indulának. De Henrik a bavariai herceg ellenek támada a magyaroknak, és két ütközetben meggyőzé őket. És visszaszalladozzának Magyarországonban.

A Toxus magyar hercegről

I. RÉSZ

Annak utánna esmet új herceget választának magoknak a magyarok, tudnia illik egy Toxus nevő férfiat. Ez esmet nékiindítá a magyarokat az olaszokra, hogy elfoglalná az ő birodalmokat, és hogy bosszút állana rajtok az elmúlt bosszúságokért, mellyeket cseleköttenek vala az ő népén.

Hallván eszt az olaszok, igen megijedének, és Berengár, az ő királyok, elbocsátá az ő fiát Toxus eleibe, és a fia könyörge Toxusnak békességért. És sok könyörgéssek után ígére az iffiú Toxusnak tíz köbel pénst, és így tére meg a magyarokkal.

Annak utánna esmet indullának a magyarok Németországra, de akkoron jeles császár vala Németországban, az Ottó, ki jeles dolgokat cselekedett éltében, mint az históriás könyvek mondják. Ennek okaért az Ottó császár hammar a magyarok eleikbe szálla nagy néppel, és megütözzék véllek. A magyarok kedig nagy emberséggel és állhatatossággal vívának ellene annyira, hogy egynyíhány napig tarta az viadalom. És a sok vívásban majd mind

elfogyának a magyarok, úgy lőn Ottó győzedelmes ellenek. És három kapitányok fogva esének az viadalban, azokat felakasztatá az Ottó császár.

Egynyíhány esztendővel annak utánna új hadnagyokat választának a magyarok, és ezek indíták őket Francországra. És midőn mind elrablották volna őket, nagy prédákkal visszatérének. És mikoron a Rén vízen általkölnének volna, mindjárást három részre oszlának. Midőn kedig megértötték volna a szászok eszt, hogy olyan nagy prédákkal visszatérnének, elejkbe szállának a magyaroknak Izenach városnál, és megütközzének az egyik részszel. És mind elveszének a magyarok az viadalban héttől megválva, kiknek elmetszék orrokat és füleket, és úgy szallaszták azzokat haza. Mikoron a két rész meghallotta volna a harmadiknak veszését, mind elhagyigálák a prédákat, és mind levágák a foglyokat és barmokat, és úgy készül ének az viadalhoz.

A Geyza magyar hercegről, ki Szent István királynak atya vala

ELSŐ RÉSZ

Mikoron Toxus herceg megholt volna, a magyarok herceggé választák Geyzát, Toxusnak a fiát. Ez kedig igen jámbor ember vala, csendes erkölcsű és nyugodalomszerető, ezek mellett istenfélő is és szent életű, és az igasságnak böcsülője. Ez ügyeközik vala visszavonni a magyarokat az ő fene vóltokból és kegyetlenségekből és a szántalan sok hadakozássoktól. Főképpen kedig arra ügyeközik vala, hogy ha a magyarokat a római keresztyénségre hozhatná.

Ez Geyza semmi hadat nem visselt, hanem csak a bécsországbeliek ellen. De hammar megbékéllék a németekkel, hogy megérté, hogy igassága nem volna a Bécsországhoz.

Midőn az Isten lecsendesítötte volna az ő hadait, elkülde a keresztyénekhez, és tudós népeket hozzata onnét, és azokat kiküldé szerin-szerte az országban, hogy a római keresztyénségre

tanyítanak az ő népét, a magyarokat, és hogy a bálványozástól megszabadítanak őket, mellyekben felnyótenek vala.²⁷

A főnépek a magyarok között elcsodálkoznak vala rajta, mit művelne a herceg, hogy elhadná a hadakozásokat, és adná magát a papi cselekedetekre. Némeltyek is gyűlölségből vádolják vala őtet, hogy az ő cselekedetivel megmetszené torkokat a magyaroknak, miérthogy nem mehetnének el prédálni és rablani. A mű hercegünk, úgy mondának, asszonyember erkölcsöt vesz magának, és ájítatosságra adta magát, és új hitet keres magának, semmirekellő ez a fejedelem. Másképpen kell a dologhoz látnunk, etc.

De az jámbor fejedelem, noha mind megérti vala ezeket, de azért mind úgy tőn, mintha semmit nem tudna benne. Azért mindenekhez nagy kegyességét mutata,²⁸ de némeltyekhez haragot is, némeltyekhez is ugyan fegyvert is foga. És mindenfelől arra ügyközék, hogy a magyarokat az Istennek világosságára hozhatná. Minekutánna kedig eszébe vette volna, hogy némeltyek a magyarok közzül reája akarnának támadni, közlé az ő dolgát a szomszéd fejedelmekkel, és azzoktól kére segítséget, hogy eképpen megvonhatná az ő magyarit az ő bolondságoktól az Istennek világosságára és bölcsességére.

Mikoron ez okaért a bajori, a szászoknak, a sváboknak és mind a több németeknek fejedelmi megsegítenék az jámbor és istenfélő Geyza herceget, megijedének a magyarok tőlle. És úgy predikállák annak utánna szabadon egész Magyarországon a római keresztyénséget, és ez Geyza herceg egyházakat kezde építeni szerin-szerte Magyarországon. Káptalanokat is szörze a tudós népeknek, mellyekből kijőnek vala a predikátorok szerin-szerte az országba.²⁹ És így kezdének a magyarok lassan-lassan megszelídilni. És a szomszéd országokból kezdének a keresztyén áros népek bejárni Magyarországon, és megszállani a magyaroknál, és nyájaskodni véllek, és szelíd erkölcsökre őket oktatni, etc.

Annak utánna Geyza herceg megkeresztelkedék sokokkal a főnépekkel, az ő udvarbeliekkal. És hívata a keresztyéni országokból jámbor tudós népeket, és azoknak bőv jövedelmet szörze,

²⁷ A római keresztyénség kezdetje Magyarországon.

²⁸ Geysa hercegnek kegyessége.

²⁹ Mire valók a káptalanok.

hogy azzok mindenfelé tanyítanak az ő népét, és hogy az isteni szolgálatban volnának színetlen foglalatossok.

És mikoron e keresztyéni ügyeközetekben és szorgalmatosságokban foglaltos volna, az Isten vigasztalá őtet álmában, és ígéretet tón néki, mivelhogy egy szent fiát adandó volna néki, ki véghez vinné őutánna, miről ő mostan olly igen nagy szorgalmatosságban vólna. De tenéked, úgy monda az isteni szózat, nem adatott ez a dücsőség, miérthogy a te kezeid fertelmesek a kiontott vértől. De a te fiad, az leszen magyar király, és az nyitnya meg az magyaroknak az üdvösségnek ajtaját. Eszt is mondá az Isten néki: Rövid napon egy tudós és szent embert bocsátok hozzád, kinek tanyítássának engedj, és kövessed aszt. A te fiadat kedig Istvánnak nevezzed.

Mikoron Geyza herceg felserkent vólna álmából, hálákat ada a felséges Istennek, és mind önne magát, mind az ő leendő fiát ajánlá az Úr Jézus Krisztusnak. És az ő szüve megszabadulla minden szorgalmatosságokból. És megbeszélé az ő álmát az ő udvarbeli keresztyén főnépeknek, kik hálákat adának a kegyelmes Istennek, és igen nagy örömben lőnek.

II. RÉSZ

Kevés napok múlva hír juta a Geyza hercegnek, hogy Albirt, a prágai püspök, ki jámbor és igen tudós ember volna, jőne hozzája, ki őnéki és a több magyaroknak a keresztyéni hitet prédikállani akarná. Ottan monda Geyza herceg: Bizony ez az Istennek embere, kiről szólt az Isten ennékem a minapi álmomban.

És felkészülle Geyza herceg mindenképpen, hogy tiszteséggel befogadhatná az Istennek emberét, az Albirt püspöket. És processióval elejbe méne Geyza herceg mind az ő egész udvarával, és mind az egyházi népekkel, és hozá ekképpen be őtet az ő méltósága szerént.

És a szent Albirt püspök annak utánna prédikállni kezde Magyarországbán, és megtanítá őket a római keresztyénségre, és elvonná őket a scíthiai bálványozásoktól, és megkeresztelé őket. És attól fogva igen meg kezdének a magyarok térnyi az ő bálványozásokból, és adák magokat az Úr Jézus Krisztusnak szent neve allá.

Mikoron ekképpen megplántáltatnék a keresztyéni hit a magyarok között, íme tehát a Geyza hercegnek felesége, a Sarolta asszony, ki Gyula leánya vala, Esztergomban szülte egy szép fiú magzatot, midőn írának Krisztus Urunknak születése után 909. Űdő múlva a szent Albirt püspök megkeresztelé aszt, és nevezé aszt Istvánnak. Nagy örömben lónek ez okaért mind a magyarok, hogy az Isten ő maga adta volna eszt őnékik királlyul, az ő kegyelmes igéreti szerént.

És Geyza herceg, az ő atya, tudós egyházi népeknek keze allá adá ő fiát, az Istvánt, hogy aszt felnevelnék az Istennek igéjében, az igaz hitben, szentségben és állhatatosságban.

Mikor annak utánna megvénhedett vólna Geyza herceg, egybehívá az urakat, és szólla nékik mondván: Szerelmes társaim! Mikoron megvénhesszünk, ottan jól tudjuk, hogy közel vagyon halálunk. Hogy ez okaért halálom után a mü országunk meg ne búdullyon, és kárt ne vallyon, szükség, hogy üdején gondot vissellyünk reá. Meghallottátok attyámfiái, mit jelentett az Isten ennékem álmomban az én fiam felől, az István felől. Látom mostan, hogy a kegyelmes Isten mind megtekéllette azzokat, ő szent felségének légyen hála. Ez okaért eszt az én fiamat, az Istvánt ajánlom tünéktek, és igen kérlek attyámfiái, hogy megmaradjatok a keresztyéni hitben állhatatosan, mert így leszen az Isten veletek, és nyomosok lesztek ez jó földben, etc.

AZ magyar kiráallyok

ELSŐ MAGYAROKNAK KIRÁLLYA, SZENT ISTVÁN KIRÁLY

Mikoron az vény Geyza herceg elvégesszte volna beszédeit, az urak tanácsba gyúlének minnyájan, hogy királyt választanának magoknak. És minnyájan egyenlő akaratból választák a Geyza herceg fiát, az Istvánt, és kezében adák néki mind az egész királyi birodalmot. És megesküvének néki minnyájan, és felemelvén őtet kezeken felvivék a királyi székbén, és a magyar királynak méltóságos nevével üdvözlék őtet. Mikoron esmet alláhoszták volna

ötet a seregbe, minnyájan az hadakozó vitézek üdvözlék ötet, mind az egész kösséggel egyetembe.

És az vény Geyza herceg megajándékozá a fő-fő urakat, és sok váموkat és harmincadokat megengede az országnak. A hadakozó vitézeket kedig megajándékozá zsóldpénzekkel és sok gabonákkal. A kösségnek is pénszt hányata kapdossásra.

De kevés üdő múlva annak utánna meghala a Geyza herceg, kit az ő fia, az István király eltemete nagy tisztességgel. Lőnek pedig ezek Krisztus Urunknak születése után e tájban, mikoron írának 969.

Mikoron ez okaért az első István király, kit Szent Istvánnak is neveznek, királlyá lőtt volna, igen eszessen bírát az ő tisztit, és mindenkoron szöme előtt vissele az Istent, tudván, hogy ennek kellene számot adni minden cselekedetiről. És eszt igen gondollya vala, hogy egy fejedelem sem lehetne nyomos az ő birodalmában, ki nem böcsüllené és ki szüve szerént nem szeretné és félné az Istent, és ki ennek nem szolgálna igaz hitből, ártatlan szent életben és az igasságnak szeretetiben. És erőssen olvassa vala a szentírást. És minden nehéz dolgokban megértéközik vala a tudós emberektől, kiváltképpen kedig a predikátoroktól.

Annak utánna elméne tőlle szent Albirt pispék Lengyelországban. Onnét kedig Pruszországra és Livóniába, és mindenütt predikálá az Úr jézus Krisztust. De ott reátámadának a pogánok, és megölék ötet, és a mártiromok közükbe számláltatték.

Annak utánna Szent István király követeket bocsáta mind a környülvaló országokba, és mindenfelé békességet szörze, és szövetségeket szörze minden szomszédival.

De nem sok üdővel annak utánna az urak árultatást művelének ellene pogánságnak kívánságából,³⁰ és egybeesküvének a király ellen. És támadást művelének az országban, és a kösséget erővel kezdék elhajtani a római keresztyénségről. Dúlni kezdék ez okaért a falukat, és mikoron jobban egybegyülesztenek volna, megkezdék a királyi városokat is, mind Veszprímet a Balaton-víz mellett, mind egyebeket is.

³⁰ Az urak árultatást szöreznek Sz [ent] Ist[ván] k[irály] ellen.

A SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK HADAIRÓL II. RÉSZ

Szent István király kedig tudja és jól hiszi vala, hogy ő Istennek kedvébe volna, és hogy az Istennek gondja volna reá, és hogy mególtalmazandó volna őtet a pogány hamis emberek ellen. Ez okaért mindjárt sereget gyűte Kupa ellen, a fő áruló ellen.

Ez e Kupa kedig nagy és böcsületes ember vala egész Magyarországon, és bírja vala kapitányul az egész Somogyságot. És ez ebbe praktikál vala, hogy a Saroite hercegnét, a Szent István királynak az anyját magának vehetné feleségül, hogy annak utánna e szín allatt és a pogánságnak visszahozzássa allatt kiúszhatné a Szent István királyt, és a magyaroknak királya lehetne.

Segítségül hívá ez okaért Szent István az Istent, és arra kéré őtet, hogy el ne hadná a Magyarországot. Szent Márton püspöknek is igen esedezők, és nagy fogadássokat fogada néki.

Annak utánna válasza az ő attyának hív vitézi közzül két hadnagyot, mind a kettőt németet, kinek egyiknek Huntés vala neve, a másiknak kedig Pazman. És ezeknek kezek allá osztá az egész sereget. Főkapitánnyá válasza kedig az egész seregre egy jámbor keresztyén vitézlő férfiat, kinek Vencel vala neve, ki ő is német vala, hogy ez mind a hadnagy okkal és mind az egész sereggel bírna.

Elindulla ez okaért szép renddel minden seregével, és mikoron az Garan vize mellé jutottanak volna, ott egybetalálának a Kupa kapitánnyal és a több áruló urakkal, és megütközzének vélek.

A Szent István kedig igen imádkozik vala, annak utánna igen bisztattya vala az vitézeket, és inté őket, hogy bátor szűvel vínának a keresztyéni hit mellett. Azonközbe az Vencel, a fő kapitány megszömlélte vólta a Kupát, és arra sietvén, bajt kezde véle víni. Ez az vívásban levágá és fejtét vévé a Kupának. És ottan kiáltani kezdé:

Az Isten münékünk adta a győzedelmet. És így kezde mind Szent István népe kiáltani. És Kupának népe megijede, és futásra vévé a dolgot, és az Vencel kapitány az ő seregével utánnok úze, és sokat levágának benne, és majd mind megfogák az áruló urakat a futásban.

És mikoron a király megizente vólna őnékik, hogy minnyájan megtérnének, megtére a Vencel kapitány minden néppel, és fogva hozá a királynak mind az áruló urakat, és a király törvényt tétete reájok a táborban, és mind fejeket szedeté. A Kupa testét kedig négggyé vágatá. És az egyik részét az esztergomi kapuba felfüggeszteté, a másik részét az veszprími kapuba, az harmadikat a győri kapuba, a negyediket beküldé Erdélbe, és felfüggeszteté a gyulaféirvári kapuba, hogy például ott állana minden árulóknak. A több foglyokat kedig megbünteté, mindeniket az ő gonoszságának nagy volta szerént.

Másfelől a vitéz népeknek bőv ajándokokat ada. Az Vencelt, a főkapitánt szép ajándékokkal megajándékozá, és szép jószágotat ada néki Somogyságban az áruló Kupának nagy jószágiból, és nagy tisztességre emelé őtet. Ettől származott a Radus, Radustól a Miska, Miskától Kupas és Márton, kik annak utánna az urak között mindenkoron jelesek voltanak. Azonképpen a több hadnagyokat is és fővitézeket.

És a király sok ajándékokat küldé az ő fogadásából a Szent Márton kalastromában, és egész Somogyságból új dézsmákat szörze hozzá,³¹ miérthogy a somogyiak az áruló Kupa mellé támattanak vala.

A király kedig nem hívé magát el e nagy diadalomért, hanem alázatos lón, és szinetlen könyörge az Istennek, hogy az Isten bölcs tanáccsal meglátogatná őtet, hogy halálának előtte mind a keresztyéni hithöz hoszhatná az ő népét, a magyarokat, és hogy megerősíthetné őket abban.

És elküldvén nagy kölcséggel üdegen országokba, kerestete mindenfelé tudós és jámbor népeket, és behozatá azzokat Magyarországba, és azzokat osztá szerin-szerte az országban, hogy megtanítanák a több papokat és plebánosokat, és hogy predikállanák az Isten igéjét a kösségnek.³²

Ezek közzül vala egy jámbor tudós férfiú, szent Astricus, minden ő tanyítványival, Szent Bonifác, és többen eféliek. Tódtországból jöve két remete: Egyik András, ki csodatételekkel

³¹ Sz[ent] István k[irály] balgatogsága.

³² Sz[ent] Ist[ván] k[irály] szent ügyeközete.

megbizonyítja az ő tudományát, a másik Benedek, ki annak utánna vérét is kiontotta az Úr jézus Krisztusért.

A király kalastromot építtete az Asztriknak és ő tanyítványinak az Vashegy allatt, és megajándékozást sok jövedelmekkel.³³

És nagyon gyönyörkedik vala Szent István király az jámbor tudós népekben, és igen böcsüli vala őket. És semmit nem végez vala az ő hírek és tanácsok nélkül.

III. RÉSZ

Annak utánna gondolkodni kezde, miképpen eleit vehetné a magyaroknak, hogy vissza ne térnenek a pogánságra, és úgy kezdé az országot szerin-szerte osztogatni püspekségekre.

Kiváltképpen kedig igen szereti vala hazáját, Esztergomot, ez okaért ott építe legelőszer is egy igen nagy és szép egyházat, és azt szörzé, hogy ott lönne az érsekség és a főhely az országban.

Annak utánna megépíté a kolocsi egyházat, mellyben az Asztrikot tévé püspekké, miérthogy jámbor és igen tudós ember vala. És nevezé azt Anastasiusnak. Ezt elbocsátá a Szent István király Rómába a pápához az ő atyának Geyza herceg halála után a negyedik esztendőben, hogy áldomást kérne pápától a magyaroknak, miérthogy az ő hiti allá adták volna magokat, és hogy Szent Péternek juhái közzé számlálná őket.

Ezen is könyörge Szent István király a pápának az Asztrik kolocsi püspek által, hogy az ő engedelmeből az esztergomi egyház a főegyház lönne Magyarországon, és hogy a pápa megkonfirmálná az esztergomi érsekséget és a több püspekségeket, mellyeket a király szörzött és épített volna Magyarországon. Ezen is könyörge a pápának, hogy onnét Rómából küldené neki a királyi méltóságnak ékességit: koronát, aranyalmát és a királyi sceptrumot, etc.³⁴

³³ Kalastromok: Innét eszedbe veheted, atyámfia olvasó, micsodák voltak elein a kalastromok. Tudnia illik scolák, mellyekben tudós tanítómesterek és jámbor tanyítványok laktanak, kik közül kiszedtek annak utánna jeles és tudós tanyítókat, etc.

³⁴ A pápától kíván Sz[ent] István k[irály] mindeneiket.

Ugyanazon időben a lengyelek is megtértek vala a római keresztyénséghez, és azok is beküldöttek vala Rómába a pápához, hogy koronát és az egyéb királyi ékességeket küldené az ő új királyoknak, Miskának. Vala kedig akkor egy Benedek római pápa.

Mikoron ezokaért a pápa megkésztöttete volna a lengyel Miska királynak egy koronát minden ő ékességivel, és másodnapon akarná aszt adni a lengyel követeknek, ugyanazon éjjel valami szózat lön pápához, melly monda: üdvöz légy! A királi koronát, mellyet csináltattál az lengyel királynak, ne adjad a lengyel követeknek, mert holnap hozzád jő a magyaroknak követe, ez is koronát kezd tőled kérni. Ez okaért eszt a koronát adjad a magyaroknak, mert inkább érdemli a magyar király. Ez legyen parancsolva tenéked.

Elméne ez okaért az Asztrik, a kalocsai püspek, nagy sietséggel Rómában. És másodnapon reggel hét órakort a gardinállok együtt lévén a pápával bebocsáták a kolocsi püspeket, az Asztrikot. Ott renddel elkezdé a követségét mondani, mit kíván az magyar király, az István. És emellett elő kezdé számlálni a királynak jámborságát és az ő nagy hívségét és nagy szorgalmatosságát a római keresztyénség mellett, és mint öregbította volna aszt a Duna mellett mindkét felől.

Hallván eszt a pápa és a gardinállok, igen örülének néki,³⁵ és az ő tanácsokban eszt végezék, hogy az jámbor keresztyén királynak a pápa nemcsak egy szép aranykoronát küldjen, és nemcsak megkonfirmálja őtet az új királlyságban, és hogy az újonnan szözzett pispekséget megkonfirmálja, hanem miért hív hadakozó vitéz a római keresztyénség mellett, hogy hatalmat adjon néki, hogy mindenkoron egy keresztet visseltethessen előtte, valahol megyen. És hogy eszt a szokást megkövethessék őutánna a több királyok is, az ő fő méltóságának megjelentésére.

Mikoron az Asztrik orátor mindeneket a pápával és az gardinállokkal elvégezett volna, és nagyobbat megnyert volna tőllek, hogynem mint az ő kívánsága volt volna, nagy örömmel megtére Magyarországba.

³⁵ Örül a pápa, de nem ok nélkül

IV. RÉSZ

Mikoron kedig Esztergomhoz kezel jutott volna, a király processióval mene eleibe minden papjaival és udvarával nagy tisztességgel. És az Asztrik orátor elhozá a pápának ajándékát, és megmutatá néki az királyi koronát és a szép keresztet. És a király nagy tisztességgel hálákat ada, és megkössené ezeket a pápának, és hazafogadá az orátort. És mikoron az válasz előszámlálásban megemlíté az orátor a pápát, ottan a király térdet és főt hajt vala, példát adván mind az egész népnek, hogy minnyájan így böcsülnék és tisztelnék a pápának méltóságát.³⁶

Annak utánna gondot visele az országának csendességére és békességére, és törvényeket és jó szörzésseket szörze. Előszer a gyilkosok ellen, annak utánna az házasságtörék ellen. Annak utánna akasztó ispánokat is szörze, és azzoknak meghadja, hogy keményen megbüntötnék azzokat, kik szidalmokat és káromlás sokat mondanának az Isten ellen, avagy a keresztyéni tudomány ellen. Eszt is meghadja nékik, hogy keményen megbüntötnék mind az erőszaktövéket, és megparancsolá, hogy senki ne bántaná törvéntelenül az ő szomszédját. Igen kedvelé az özvegyeket és az árvákat, etc.³⁷

Megházasula annak utánna, és házasságára hozatá a másik Henrik császárnak leányát, ki jámbor és istenfélő császár vala. A leánnak Giszle vala neve. Ez házasságnak általa megbékélének a magyarok a németekkel és több keresztyén nemzetségekkel. Ez Giszle sok magzatokat szülle néki, de ezek mind üdőnek előtte meghalának. A többi között szülé a Szent Emre herceget is, de ez is meghala.

És a Szent István király és a Giszle királynéasszony nagy ájítatosságban és szentségben élének egymással. És sok egyházakat, püspekségeket, káptalannokat, egyházi rendeket és kalastromokat és hospitályokat szörzének és építének szerinszerte az országba, és minden kazdagságokat költének a templomoknak, oltároknak és képeknek ékesítésére.³⁸ És szántalan sok kazdagságokat költének szép és jeles oltáröltözetekre, jeles drága

³⁶ Sz[ent] István k[irály] nagy ájítatossága.

³⁷ Sz[ent] István k[irály] nagy szorgalmatossága.

³⁸ Nem csoda, mert az jámborok római keresztyének valának.

papöltözetekre és missemondó szörszámokra, drága kellyhekre, györrtyatartókra, keresztekre és öröklékre etc.

Jerusálemben is egy igen nagy kalastramot épüttötett, és sok jövedelmeket szörzett annak, hogy a barátok ott szinettlen a Krisztus koporsójánál szolgálják az Istent. Rómában is Szent Istvánnak egy templomot épüte, és káptalont szörze mellé, mellyben tizenkét kananok mindenkoron szolgálna. És hospitált szörze mellette, mellybe szállanának a magyar szarándakok, minden füzetés nélkül. És az esztergomi egyházhoz, püspekséghez, káptalanhoz szántalan jószágot, kéncset és mindenféle ékességet ada. Kiváltképpen prepostságot, káptalant és kalastromokat szörze, és drága pénzzel épüte Székesfeérvárot nagy templomokkal, és sok jószágot ada hozzá, és szántalan sok ékességekkel megékesíté azzokat. Olly kazsulát, avagy misseruhát csináltata oda a Bódogasszony templomában, hogy csak a peremekben köres-környül hetven gira finum arany vala szántalan sok drágakövekkel, etc.

Minden éjjel ő maga csak másodmagával kiment nagy zsák pénzekkel, és úgy osztogatá azzokat a szegényeknek. És kiváltképpen való papokat tartott egynyíhányat, kik csak alamiznaosztogatók vóltanak. Konstancinápolban is egy nagy templomot épüttötett és egy nagy hospitált mellette.

Minek utánna kedig Szent Giszle, az ő felesége meghólt volna, sok üdő múlva esmet megházasula, és feleségül hozta magának esmet egy Giszle nevő asszonyt, melly leánya vala Gwilhelmusnak, a burgundiai hercegnek. De ez nem az előbeli Giszle vala, hanem kövély és haragos asszonyállat, kinek csak ezvilági dolgok kellenek vala.

Több hadi is vóltanak Szent István királynak, mellyekben megjelentötte az Isten láthatóképpen, hogy kedvében vólna őnéki e szent fejedelem. Mert a Duna mellett való kegyetlen bessussok titkony tanácskozának az erdéliekre, eszt az Isten megjelenté a Szent István királynak, és postán bekülde egy követet Erdélben, ki megkiáltaná mindenfelé az ellenségnek bejövetelét az országra, hogy az falubelieket intené, hogy minden marhájokat behordanák a körített városokban és az egyéb erősségekbe. És úgy lön. Mikoron a kegyetlen ellenség beszáguldott volna Erdélbe, ürösen talállá mind a falukat, és ki kellették pironkodni az országból.

V. RÉSZ

Mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1002., támada nagy hada Szent István királynak az Gyula kapitánnyal Erdélben, ki távolyaló bátyya vala néki. Mert Gyula kapitán pogány kegyetlen ember vala, és igen bánja vala az öccsének, a királynak dolgait, hogy a keresztyéni hitre állott, és megkeresztelkedett volna. És egynyíhánszor erőssen feddődett vala a királlyal érötte. Annak utánna fegyverre is kapa, hogy avval megöltalmazná a pogánságot, és hogy visszahajthatná a keresztyén magyarokat a pogány bálványozásra. És azért az erdéli hegyeken általmenvén minduntalan gyötri vala a magyarországiakat, dúlván és kóborlván őket minden kegyetlenséggel.

Az jámbor és istenfélő király nem akara örömet támadni az ő vére ellen. Követeket bocsáta ez okaért Gyulához Erdélbe, és ezek által könyörge Gyula bátyjának, és inté őtet igen gyakorta, hogy elhadná a scíthiai vadságot és kegyetlenséget, és hogy megesmerné az igaz Istent és az üdvezítő Úr Jézus Krisztust.³⁹ De minden ügyeközeti heában lón. Ez okaért őnéki is fegyverhöz kelleték nyúlni, hogy erővel megenyhítené az ő Gyula bátyját.

És mikoron a király nagy népet egybegyütett volna, beindula Erdélybe, és kevés üdeig meghajtá az egész Erdélyiséget. Végre megfogni a Gyula kapitányt mind feleségestől és két fiával, és elvívé vél le Magyarországba.

És akkoron hajtattának minnyájjan az erdélbeli nemzetek a római keresztyénségre,⁴⁰ de némellyek ugyan ő magok adják vala magokat a hit allá. És Szent István király találá sok aranyat és ezüstet az ő bátyjának, az Gyulának palotáiban és tárházaiban, melly nagy kéncset nagy kegyetlenséggel gyűjtett vala magának. És e kéncsből épüté meg Szent István a feírvári egyházat. Annak utánna Gyula az ő feleségével akarattyok ellen lőnek római keresztyének. És mikoron megkeresztelköttenek volna mind gyermekestől, annak utánna szabadon bocsátá a király őket, és nagy böcsületbe tartá őket.

Annak utánna a bolgárok jövének Erdélbe rablani. És a király nagy néppel beméne Bolgárországba, és megvíva a bolgárokkal,

³⁹ Sz[ent] Ist[ván] k[irály] kegyessége.

⁴⁰ Az erdéliek lesznek pápások.

és megveré őket. Az ő királyok is, az Kea, elvesze az viadalba, és felette igen nagy kazdagságot hozza ki onnét. És ott Havaselvő-földben fejedelmül hadja az vén Zoltánt, az ő anyjának öccsét.

Nem sok esztendő múlva betegségbe esék a király. És miérthogy immár minden magzati és a Szent Emre herceg is meghóltanak vala, és az ő unokái és atyafiai, avagy az ő vér szerént való rokoni közzül nem vala senki, ki őtet halálának utánna követhetné a királyi méltóságban, miérthogy eszt is megértötte vala, hogy az ő magyari e szándékba volnának, hogy az ő halála után mindjárt az római keresztyénséget el akarnák hadni, és hogy a scíthiai bálványozásra akarnának térni, igen kezde ezen bánkódni annyira, hogy a nagy bánatból egyik betegségből a másikban esnék. És a fájdalomban is essék annyira, hogy lábán nem állhatna.

Ebből ez okaért merészséget vőnek magának a magyarok, és az urak közzül négyen egybeesküvének a király ellen, hogy meg akarnák ölni őtet, és halála utána a magyarokat a scíthiai bálványozásba hozni. És mikoron az egyik estve a garádicson felorozkodott vólna a királyi palotába, ahol a király fekszik vala, és még világot nem gyújtottanak volna, kiesék azonközbe a ruha alól a meztelen tör a földre, és nagyot zördülte. Mindjárt meg kezdé a király kérdeni, micsoda zöregne olly igen ott? És odaszólitá az árulót, és erőssen kezdé megkérdeni, micsoda vólna szándékja? Ez kedig mindjárt megijedvén, leesék előtte, és nagy sírással és könyörgéssel kegyelmet kezde kérni fejének. És a király megértvén tölle az árultatást, megkegyelmeze néki és elbocsátá. Annak utánna megfogatá a több árulókat. És mikoron azzok megvallották volna az ő vétkeket, megbünteté őket törvénnel.

És mikoron az hideglelés reájutott volna, és napról napra gonoszbá lönne az ő betegsége, elhívatá hozzája a püspekeket és mind az urakat. És hosszú beszéddel szólla nekik e két dologról: Előszer: más királynak választásáról. Másodsor: a római keresztyénségbe való megmaradásról. És nagy szorgalmatossággal arról inté őket,⁴¹ hogy a keresztyénségben állhatatosan megmaradván szeretnék egymást, és békességben maradnának egymással. És hogy mindenbe ártatlannul élnének, és elhadnák a sok kóborlást

⁴¹ Sz[ent] Ist[ván] k[irály] nagy szorgalmatossága.

és az erőszakot. És hogy békeséget tartanának mind a szomszédságbeliekkel, és hogy a fejedelmek parancsolattyanak engednének.

Mikoron írának Krisztus Urunk születésének utána 1034, Nagybódogasszony napján esmet mind behivatá a püspekeket és az urakat. És mikoron missét mondottanak volna előtte, esmet megszólítá és inté őket minden jókra,⁴² és monda: Én az Magyarországot ajánlottam még régen a Szűz Mária asszonyunknak, és aszt választottam patrónának a magyaroknak, és az ő nevére vettem a magyaroknak pénzét. Ez okaért állhatatos szível szolgállyatok minynyájan Asszonyunknak. És ha valami veszedelem akarna jöni reátok, az ő palástyával befedezi és mególtalmazza a Magyarországot, mert ő a Patrona Hungarie. És miérthogy eszt kívánja vala, hogy a királyi méltóság megmaradna az ő vérénél, ez okaért mindjárast elküldé postán az egruti Budát Nyitrában, hogy elhozná onnét az Vazult, Mihálynak, az ő atya öccsének fiát, mert fogva küldette vala aszt Nyitrába az ő vásottságáért, és ott tartattya vala a fogságban, hogy aszt még élteben magyari királynak szörzené.

VI. RÉSZ

Mikoron kedig Giszla, a felesége eszt megértötte volna, elöl elküldé Sebus, Budának a fiát Nyitrába, és meghagyá neki, hogy a király nevével odamenne, és kívájná az Vazulnak mind a két szömét, és annak utána fekete ónnat olvasztana, és aszt töltené mind a két fülébe.⁴³ És hogy Sebus annak utána elfutna Csehországba, mert a Giszla nem akará az Vazulnak királyi létét, hanem kíváná a Pétert királlyá lönni, ki német vala és a Szent István király hűgának fia a Gwilelmus hercegtől.

Mikoron Buda jutott volna másodnapon Nyitrába, tehát szöm nélkül és süketen talállá az Vazult, és felvénvén őtet, a királyhoz hozá. Mikoron meglátta volna Vazult a király, igen kezdé sírni. Annak utána mindjárast hozzá hívatá az ő atya öccsének, Mihálynak unokáit, Vazulnak bátyának, az Kopasz Lászlónak fiait, Andrást, Bélát és Leventát. És meghadja ezeknek, hogy hamar el-

⁴² Sz[ent] Ist[ván] k[irály] utól só szorgalmatossága.

⁴³ Giszlának istentelen voltá.

futnának Lengyelországba és Csehországba, és hogy megöltalmaznák magokat: Mert én, úgy monda, halálra beteg vagyok, és bosszút nem állhatok az ellenségeken, és a királyné asszont vissza nem vonhatom az ő gonosz szándékából. Megértvén eszt az iffiak, engedelmessek lőnek a királyi parancsolatnak, és mindjárt titkon elrándullának Lengyelországban.

Annak utánna mindjárt behívatván a püspekeket és az urakat, és üdvösséges dolgokat eleikben adván, ő közetek kimúlék ez világból, mikoron magyar király volt vólna harminchét esztendeig.

És az ő temetésére mind eljövének a fő népek nemcsak Magyarországból és Erdélyből, hanem mind a szomszéd országokból is.

És nagy tisztességgel vivék az királynak testét Székesfeérvárra, és ott eltemeték aszt az ő szép templomában, mellyet ő ott rakatott vala, igen szép koporsóban.

Mikoron annak utánna László, az ő unokája, magyar király lött vólna, ez sok pénst, drága ajándékokat küldé Rómába a pápának, úgy küldé a pápa búlsús leveleket Magyarországbán, és kivéteté a Szent István testét, és ereklét csinála belőle. És úgy ír be az ő nevét a szentek közükben, és innepet szörze néki.⁴⁴ Így nevezik ez üdőtől fogva a magyarok eszt a királyt Szent István királynak, és nagy ájítatossággal megillik a római keresztyének az ő napját.

Az ő halálának utánna nagy csodák és veszedelmek lőnek. Mert sok városok és faluk megégének, földindulások is lőnek, két napot is látának az égbe, nagy drágaság és merigyhalál is követközék, és sok hadak miatt igen megnyomorodék az ország.

⁴⁴ Pápa szentet csinál István királyból.

AZ II. magyar király, Péter, az Gwilhelmus bur- gundiai hercegnek és Szent István király hűgának a fia

I. RÉSZ

Mikoron immár a Giszle királyné asszonnak álnakságából Vazul elveszett volna, azon királyné asszonnak esztekelésséből királlyá lón az német Péter, ki Szent István királynak az hűgának fia vala. Mert Gwilhelmus herceg még gyermekkorába küldötte vala az fiát, Pétert, Szent István királynak, hogy ő felnevelné aszt az ő királyi udvarában, és hogy a magyar nyelvet ott megtanólná. Midőn ez okaért meghólt volna a király, a királyné asszony az ő párttyaival és az Péter hercegnek udvarbeli baráti forgattyák vala az magyar uraknál a Péternek ügyét, és annyira vívék aszt a szakállos Buda által, hogy Pétert választák királlyá. És felvévén aszt, Székesfeérvárra vívék, és megkoronázák ott őtet azzon koronával, mellyel Szent Istvánt koronásztanak vala.

Ez a Péter király jó és szép renddel visseli vala magát a birodalomba. De a királyné asszonnak esztekeléséből sok németeket és olaszokat szörze a királyi tanácsba, és majd mind azzoknak osztogattya vala az jövedelmes tiszteket, és főképpen azzokkal kezdte nyájaskodni. Eszt kedig igen nehezlik és bánják vala a magyarok.

Mikoron ez okaért az ő királyi birodalmának harmadik esztendőben volna Péter király, titkony tanácsot forrallának az püspekek az magyar urakkal, és egybeesküvének minnyájan a Péter király ellen, hogy ki akarnák aszt üzni az országból.⁴⁵ És ezzen is igen szorgalmatosson tanácskoznak vala, kit kellene királyi nemzetből ő helyyébe a királyságba behozni? Találának ez okaért egy Aba nevő urat, kinél a Szent István hűga vala. Eszt választák ez okaért királlyá, és a kösség közüben hozzák őtet, és felkiálták ott. Az hadakozó nép ez okaért és a kösség felvévék őtet, és királynak üdvözlik vala. És Aba mindjárást népet gyűte, és táborba szálla Péter király ellen.

⁴⁵ Az urak elárullyák Péter k[irályt].

Mikoron eszt Péter király megértötte volna, hogy minnyájan elhatták volna őtet, és támadást műveltenek volna ellene, elméne, és kiméne az országból Bavaria országba. Mikoron eszt megértötték volna a magyarok, hogy Péter király elment volna, minnyájan a szakállos Budára támadának, mintha ő vólt volna mind e dolognak oka, és konkonként hányák őtet. És az ő két fiának kitollák a szömeket. Sebusnak, ki a királné asszonnak hagyássából elvesztötte vala Vazult Nyitrában, mind kezeit-lábait elronták, és úgy ölék meg aszt. A többit kedig, az királynak barátit és udvarbelieket megkövezék, némellyeket kedig vasbotokkal megronták, nagy kegyetlenséggel.

Az III. magyari király, Aba király

I. RÉSZ

Az Aba ez okaért, midőn a birodalmot megkapta volna, gyűlést tön. És a gyűlésben mind semmié tévé Péter királynak minden szörzésit, törvényit és szörtartássit. És új szörzéseket és törvényeket szörze.

Nem vala még Aba három esztendeig a királyi birodalomba, Péter király nagy sok német népekkal bejöve Magyarországba, és vala együtt véle a seregbe az harmadik Henrik császár, kitől segítséget kért vala. Vala kedig ez, mikoron írnak vala Krisztus Urunknak születéssének utánna 1042.

Mikoron eszt Aba király meghallotta volna, mindjáraást követekeket bocsáta a császárhoz, kik megkérdenék tőlle, ha Péterért jőne-é Magyarországban, avagy békességet szörzeni? Rövideden felelé a császár, hogy Péterért bosszút akarna állani, mert méltatlan dolog volna ez, hogy minden igaz ok nélkül az ő törvén szerént való királyokra támattanak volna. És a császár alláméne Magyarországban Győrig. De az Aba király nagy sok ajándékokat küldé és nagy kécncset a császárnak, és a császár elvévén a kécncset visszaméne Németországba.

Gondolá ez okaért az Aba király, hogy immár minden félelem nélkül volna. Elhívé magát, és sokkal gonoszbbá lön a Péter

királynál,⁴⁶ mert parasztoakat tévő tanácsokká magának, és azzokat felemelé tisztességre, és azzokra bízák az hasznos tiszteket, és igen kegyetlenkődik vala a nemesek ellen. Ez okaért igen megharagvának ellene, és minnyáján támadának ellene. De mikoron Aba király eszt megértötte volna, megfoga mindenecket, akiket megkaphat vala, és mindjáraást levágattya vala őket.

Mikoron kedig Csanáddá ment volna Aba király, hogy ott löne a böten, odahívata ötven főnemes embert ez tettetség allatt, hogy tanácsot akarna vélek tartani. Mikoron minnyáján odagyűltenek volna, mind megfogatá őket, és meghadja a darabantoknak, hogy mindjáraást levágnák őket. És így lön. És nem engedé egyiknek is, hogy csak meggyónhatott volna, és hogy urat vött volna. Melly dologért igen feddik vala reá az Gerart, az ott való püspek. A több nemesek minnyáján elfutának, és menének a német császárhoz, az Henrikhoz, és annál erőssen vádollyák vala az Aba királyt.

Henricus császár ezeknek vádlásából megharagvék és nagy néppel alájöve Magyarországbán. És Győren alól a Duna mellett megütközzék az Aba királlyal, és nagy vívás után diadalmos lön az Aba ellen. És által szalladván megöleték az önne magyaritól egy faluban. És mikoron az Henrik császár ott nyugovásban volna, eljövének a magyarok, és kívánák tölle a Péter királyt, és mind a kiűzésnek okát vetik vala az Aba királyra. És aszt ígérük vala a császárnak, hogy híven akarnák uralni a Péter királyt.

Az magyaroknak IV. királlyok esmet a német Péter király

I. RÉSZ

Örömbe lön azért Henrik császár, és fel vévén Pétert, alláméne Székesfeírvarra, és odaadá nekik esmet királyul a Péter királyt. És mind a koronát, és mind a királyi méltóságnak ékességit megadák néki. És megbékélteté a Péter királt a magyarokkal, és viszontag a magyarokat a királlyal. És annak utánna elméne az Henrik császár, és felméne Rezenbe.

⁴⁶ Aba királynak gonoszsága.

A Péter király esmet úgy cselekedék, mint annak előtte, mert nem meré magát a magyarokra bízni. Ez okaért német darabokat tartá, és egyéb német harsírokat, kik környüle forgolódnak vala, és őrzik vala őtet. Azzonképpen német és olasz tanácsokat, komornyikokat. És németeknek adá mind és olaszoknak a fő és hasznos tiszteket, etc. Eszt semmiképpen nem szenvedhetik vala el a magyarok. Ez okaért esmet titkony tanácskozni kezdének ellene, és mindennap módot keresnek vala, mint megszabadulhatnának tőlle.

Mikoron eszt meghallották volna ketten a magyarok közzül, egyik Buda, a másik Devecser, kik a király hívei valának, megjelenték aszt a Péter királynak.⁴⁷ A király hallván eszt, igen megharagvék. És elküldvén mindjáraást megfogatá az árulókat és azzoknak rokonságát, és megkényosztatá őket. És mikoron megvallották volna az ő támadásokat, sokoknak kitollatá szömeket, a többbit kedig levágatá. Annak utánna nagy kegyetlenségbe fogá magát a magyarok ellen.

Látván eszt a magyarok, igen kezdék gyűlölni a Péter királyt. És hertelen egybegyűlének Csanádon, és onnét mindjáraást követeket bocsátának Oroszországban, hogy kihínák onnét az Andrást és Leventét, kiket a Szent István király kiküldött vala ez országból a Giszla királynéasszonnak kegyetlensége ért. És esküvéssel ígérének ezeknek királyi engedelmet.

Ezek nem hívének a követeknek, hanem ő magok bejövének az országban, hogy bizonságot vennének e dologról, és Abaújvárbán lőnek titkon. De mikoron ez kihíredett vólna, számtalan sok magyarok gyűlének oda. És ezek minnyáján üdvözlik vala a királyokat, és erőssen könyörgének nékik, hogy az egész magyarságnak megengednék, hogy pogánul élhetnének, és hogy a scíthiai bálványozást üszhetnék, mint annak előtte. Erre is kéri vala őket, hogy megengednék nékik, hogy mind ölhetnék a püspekeket és a papokat és mind az üdegeneket. És hogy mind eltörhetnék az egyházakat és a sok káptalannokat. Ha kedig eszt megígérnék nékik, ők meg akarnák ölni a Péter királyt, és mind ki akarnák veszteni az országból a németeket és az olaszokat, és az

⁴⁷ A magyarok esmet árultatást szöreznek.

egész királyi birodalmot épen és békeségesen akarnák kezekbe adni.

Mikoron András és Levente eszt meghallották volna, és jól látnák, hogy egyébképpen nem juthatnának a királyi birodalomhoz, megígérék a magyaroknak, hogy az ő kívánságok szerént cselekednének. És mindjárt a fő népek a magyarok között a scíthiai bálványozásra adák magokat. És megnyíreték hajokat három fűrtre scíthiai módra, és vrázslókat fogadának, és azzoknak oktatás sok szerént cselekedének. És ezeknek izgatásából majd mind az egész magyarság hátra hadja a római keresztyénséget, és lóhúst kezdének önni. Nagy kegyetlenséggel támadának kedig a püspekekre és a papokra, és mind elegy megölik vala a keresztyéneket. Emellett letörik vala mindenütt az egyházakat, és elkóborlák mind az egyházmarhákat.

Annak utánna végezést kiáltának a Péter király ellen az Andoriás és Levente nevekkal, és mind a németek és olaszok ellen, hogy minnyájan halálnak fiaik lönnének. Péter király eszt hallván és látván, általméne a Dunán minden népével, és sietni kezd Fejérvárra, de eleit vevék néki a magyarok, hogy be nem fére.

II. RÉSZ

Azonközbe a magyarok is tartának Andrással és Leventével Fejérvárra. És mikoron közel jutottanak volna, kijövének a püspekek és a fejérvári fejedelem az új királyok elejbe, hogy azzokat befogadnák tisztességgel. Mikoron Gyódra, a faluba jutottanak volna, előszer Szent Gelérd megszólítá a püspekeket, hogy hozzákészülnének, mert aznapon a martíromságnak koronáját veendők volnának. Minnyájan ez okaért missét mondának ott a Szent Sabina asszony templomába. Annak utánna úgy indullának Pesth felé, a királyok elejbe.

Mikoron a magyarok előltalálták volna őket, szinte a Duna mellett, mindjárt reájok támadának és kövezni kezdék őket. De a szem attyák csak keresztet hánnak vala. És a Sz. Gelértet egy taligára kötezik és felvivék egy magas hegyre a Duna mellett, és allábocsáták ott a meredeken. Mikoron Onnét alláessett volna, és meglátnák, hogy még a szív mozogna benne, egy képpel általüték, és úgy hala meg annak utánna. Az napon nagy sok papokat

ölének meg a magyarok mindenfelé. Ezekkel a kösség közzül sok keresztyéneket is.

Mikoron a Péter király meglátta volna, hogy a királyi birodalom az Andoriás és Levente kezébe vólna, illára vévé a dolgot sok németekkel és olaszokkal Bécsország felé. De a magyarok eleit vették vala néki, és lesseket vetettek vala az határookban. Azonközbe követek jutának hozzá az hercegektől Magyarországból. Ezek hátrahívák ötet békességszörzésnek színe allatt. És mikoron vissza kezdene jöni, a követek a lesre hozzák ötet Szannusba, és ezek környülvévék ötet, hogy megfognák, és a hercegekhez hoznák. De Péter kevesed magával egy házba szorula, és onnét víva ki, és soha nem foghaták meg ötet, méglen harmad napig minden szolgálit megölék mellette. És mihelt megfogák ötet a követek, kitollák mind a két szömét. És mikoron Feírvárra hoszták volna, kevés nap múlva bánat miá meghala. Melly lón a harmadik esztendőben az ő visszajövésének utánna. És onnét elvivék ötet Péccsé, és ott eltemeték a monostorba, mellyet ő épüttötött vala nagy költségével Szent Péter és Szent Pál nevében.

Ez Péter és Aba királyok miatt Magyarországba nagy kár lón, és hogy a hercegek is hozzá érkezének, igen megnyomorodék és ugyan elszegényedék az ország.

Az V. magyar király, az András, a Kopasz László nagyobbik fia

I. RÉSZ

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születésse után 1047., és immár Péter király megholt volna, és a németeket és az olaszokat kiüszték volna mind az országból, a magyarok minnyájan felvévén András herceget és az Leventa herceget, és indulának Feírvárra, hogy az Andrást ott magyar királlyá koronáznák, és püspekeket kezdének keresni, kik megkoronáznák a királyt. De csak alig találhatának hármot, mert Szent Gellérttel mind megölték vala őket. Ezek hárman ez okaért megkoronázzák az András királyt.

Mihelt meg vala koronázva, és a királyi birodalom mind kezébe vala, mindjárást parancsolatot hirdetete ki az egész ország-

ban, hogy minden halálunk fia lönne, ki Magyarországra pagán módra kezdene élni. Hanem minden ember aszt a hitet kövesse, mellyet követett Szent István király, és annak a törvének engedjen. Annak utánna, hogy minden váras és falu, mellyek eltörték az egyházokat, mindjára esmet felépücssek azzokat. Harmadszor: hogy minden ember esmet tisztelje a püspekeket és a káptalanokat és a papokat, és engedelmes legyen azzoknak. Negyedszer: hogy az előbeli keresztyéni szokásokat mindenütt esmet elővegyék. Ötödszer: hogy minden ember elhadja a scíthiai bálványozásokat, és eltörje a bálványokat. Hatodszor: hogy valaki káromlást mond az Isten és az ő fia, az Jézus Krisztus, ez világnak üdvözítője ellen és szidalmat a papok ellen, és valamit cselekszik ellenek, ez úgy megbüntötssek, mint Istennek és az országnak ellensége. Hetedszer: valaki egyházmarhákat elkapott és elkóborlott, az mindjára visszaadja. Nyolcadszor: valaki megfertesztette kezeit az egyházi népeknek, avagy egyéb keresztyéneknek vérében, az mindjára meggyónnyék, és módot keressen az ő megtisztulására. Kilencedszer: hogy minden magyar a keresztyéni törvény szerént éljen, és elhadja az mordálságot és a kóborlást, és senkin erőszakot ne művellyen. Valaki ezeket meg nem tarttya, hogy az legyen vétkes, és mind feje-jószágra vesztett.

Azonközbe meghala Leventa herceg, és eltemeték aszt a Duná elve, a faluban, ahova azelőtt az ő jobb attyát, Toxust eltemeték vala scíthiai pogán módra.

Mikoron kedig az András király békességet szörzött volna országában, és a római keresztyénséget majd mind felépütötte volna az országban, annak utánna gondot kezdte viselni az hadakozásra, miképpen ellene állhatna a szomszédábelieknek, kik kárt töttenek vala az országban.

És midőn egynyíhány hadat jó szerencsével visselt volna, végre megbékélék az Albirt fejedelemmel, ki Bécsországot bírja vala. Békességre hozá Csehországot is és Lengyelországot sok hadak után.

Mikoron kedig eszébe vötte volna koros voltát, és látná, hogy örekesi nem volnának, követeket bocsáta Lengyelországba Bélához, az öccséhez. Mert mikoron Meskó, a lengyel király látta volna a Bélának vitésségét az bajvívásban a pomerán ellen, nékiadá feleségül az ő leányát. És sok marhákkal megajándékozá őtet, és

Pomeránia hercegségét néki adá. Kéreté ez okaért Bélát, hogy mind feleségestől, gyermekestől bejöne Magyarországra igen hamar, mert senki nem volna, kire bízhatná halálának utánna az országot.

Béla ez okaért elhadja a Lengyelországot, és mind feleségestől, gyermekestől besiete Magyarországra. És a király minden udvarával, sőt majd mind egész Magyarország eleibe menének, és igen nagy örömmeg befogadák Bélát az országba.

Harmadnapra gyűlést tőnek a magyarok, és a gyűlésben három részre oszták az országot. A két részt adák az András királynak, a harmadik részt kedig a Béla hercegnek. Melly osztásból annak utána sok háborúságok és nyomorúságok támattanak az országban.

II. RÉSZ

Az üdőbe András király egy nagy monostort és kalastromot épüte oda allá Magyarországra a Balaton-állóvíz mellett, a Ticonya szigetben, Szent Anián nevébe.

Annak utánna gondot kezde visselni, hogy úgy házassulhatna, hogy még örökös lehetnének. Ez okaért iffiú feleséget vén magának, Agmundot, az oroszok hercegnek leányát. És ebből annak utánna két fiat nemze, Salomont és Dávidot.

Mikoron ez okaért Magyarországra nagy csendeszség volna, a németek nagy hadat támasztának. Mert az harmadik Henrik császár bosszút akar vala állani a magyaroknak hamis hiteken, mivelhogy Péter királyt megvetették és megölték vala. Előszer kedig Pozsont szállá meg, és két hólnapig vítatá aszt heába. Mert a magyarok közett egy bú ár vala, az éjjel bebúék a vízbe, és mind megfúrá a németeknek hajóit, és reggelig mind elsülledének. És így heába el kellették a császárnak elmenni alóla.

A második esztendőben a császár nagyobb sereget gyűte, és esmet indulla Magyarországra, és nagy sok hajókat megraka mindenféle éléssel, és alláindítá azokat a Dunán Magyarországra. Az hajókkal Gebartot, a freyszingi püspeket, ki bátya vala néki, allábocsátá. Ő maga kedig a deréksereggel marada, és a Szale és Szelit vizek mellett jöve allá. Mikoron eszt András király és a Béla herceg megértötték volna, elküldének elejbe az útba,

ahonnét allá kell vala jönyi a császárnak, és alltakarák minden barmot és élést Magyarországba. Az asztagokat kedig és a kazal-szénákat mind felgyújták és megégeték, hogy mikoron a császár arra jöne, az ő népével, soholt semmi élést nem találna.

Mikoron ez oka ért az Henrik császár allájött volna Magyarországba, tehát soholt semmi élést nem találhata sem az embereknek, sem a lovoknak. És miérthogy az éléshajók messze valának tőlle, nagy szükségbe és nyavallyában esék. És mikoron az erdőn általment volna, az Bodoati hegyek allá juta minden élés nélkül. Azzonközbe az éléshajók Gyórré jövének.

Az hajóknak hadnagya követet küldé a császárhoz, hogy megtudná tőlle, hol kellene kifogni és a sereget várni. Eszt a követet megfogák az András királynak istrázi, és hozák aszt a levéllel az királyhoz és Béla herceghöz. És mikoron mindent megértöttek volna a követtől, állevelet írának a Gebart püspöknek a császár nevével e módon: Köszenetünket, szerelmes atyámfia! Gyakorta leszen, hogy a mű dolgunk nem úgy esik, amint mű megkévántuk volna, és kénszerítettök az emberek az ő szándékokat megváltosztatni. Tudjad ez okaért, hogy a mű császári birtokunkban valami nagy ellenségek támattanak. Ez okaért meg kell térnünk, és a magyaroknak mostan békét kell hadnunk, hogy e mű császári birtokunkat megöltamaszhassuk. Ez okaért az hajókat nagy sietséggel visszavitted, és az élést mind eltékozljad, és Rezenbe fenn ott megvárj münket.

Az Gebart püspök látván a levelet, vélé császárnak levelének lönni, mindjárast eltékozlá az nagy sok élést, és nagy sietséggel felindítá az hajókat Németországban. Azzonközbe az Henrik császár igen lesi az ő éléshajóit, és igen csodálkozik a késedelmen. És a sereg azzonközbe minden élés nélkül vagyon, és csaknem hal meg mind lovastól a nagy éhségnek miatta.

Azonközbe a magyarok mind csatáznak és harcolnak vala a császár népével. És a bolgárok és bessussok, kik a magyarok mellett valának, igen kezdék a németeket mérges nyilakkal lövöldözni, és igen megsebesíteni, kiváltképpen éjjel. És annyira szorongaták őket, hogy vermetek kellett ásnyioik, és abban bünioik a nagy sűrű lövéssek miatt, és ott hallgatnak vala a pajzsok allatt.

Mikoron eszt meglátá az Henrik császár, hogy minden népével olyan nagy nyavallyában volna, lágyobban kezde az ő dolgá-

ban a magyarok ellen cselekedni. Követet bocsáta ez oka ért András királyhoz, és kéret é őtet, hogy békességes lönne, és élést küldene néki, mert békével vissza akarna menni. Ha kedig aszt megművelné, tehát örök frigyét akarna véle szörzeni, és az jövendő magyar királyokkal, és soha nem akarna a magyaroknak ártására lönni, se beszéddel, se tétéménnyel. Aszt is ígéré néki, hogy az ő leányát, a Sophiát, az ő fiának, Salamonnak akarná adni feleségül.

András király ez okaért és Béla herceg nagy tisztességgel fogadák a követet, és örök békességet szörzének az Henrik császárral, és erős hittel megesküvének egymásnak. És mindjára ötven igen nagy vizákat küldének a császárnak ajándokba, és sok szalannákat, sok barmokat, sok bor-búzát. És mikoron jóllaktanak volna egynyíhány napig a nagy ehezés után, hertelen elhagyíták minden pajzsokat és keteputákat, és hazasietének Németországban. És nevezék mind a magyarok, mind a németek aszt a helyt Vértesnek, miképpen ez mai napon is az neve huszonöt mélfölden Buda felett az úton, amellyen Bécsbe mennek egy nagy erdőben.

Mikoron az Henrik császár felment volna haza, Németországban, az András király nem sok üdő múlva felküldé hozzá, és megkéreté az ő leányát, kit megígért vala néki az Henrik császár. És ez olyan választ tön néki, hogy ő mentől küssebb ígéteret is meg akarna tartani, és hogy eszt kívánja, hogy az ő tött köttéssek egymással mindenképpen erőssen maradjon. És napot tön, és helt neveze a menyeközének. Tudnia illik a Mora vizet, melly Magyarországot elhatározá a Morvaországtól.

Odajövének ez okaért minnyájan a nevezett napra Magyar- és Németországnak nagy örömevel mind a sok püspekek és mind az egyéb fejedelmek. És nagy tisztességgel lön a menyeköző, és megújíták az előbeli frigyét. És nagy pompával alláhozák a Sophiát Magyarországba, és nagy barátságos búcsúval elválának a fejedelmek egymástól.

Az VI. magyar király, Salomon, az András királynak a fia

I. RÉSZ

Mikoron annak utánna az András király megvényhedett volna, esék a köszvénebe annyira, hogy lábán nem járhatta. Kezde ez okaért gondolni az ő utánna való leendő királyról. És mikoron immár az ő királyságának e tizenkettődik esztendő forgana, elhívatá a püspekeket, és mind az urakat, és megjelenté nekik, hogy a frigszörzésben megígérte volna az Henrik császárnak, hogy az fiát Salomont akarná királlyá tönni. Ez okaért ajánlá Salomont nekik és királlyá nevezé, noha Salamon igen iffiú vala: és ugyan megkoronásztatá.

Lőnek azonközbe fondarlók a király és Béla herceg között. Amazok aszt mondják vala az András királynak: Nem nyughatik a te fiad, az iffiú Salomon király a Béla hercegtől. Imezek kedig eszt mondják vala a Béla hercegnek: Mit csinálsz? Mire szenved eszt? Nem az innast illetné a királyi méltóság, hanem tégedet, ki örökös vagy benne. Így lőn annak utánna titkon való gyűlölség a két atyafiak között.⁴⁸

És András király félté az iffiú Salomon fiát az Béla öccsétől, és gondolkodni kezde, miképpen Bélát elveszthetné. Egy nap ez okaért titkony tanácskozzék csak két úrral. És kezép aránt a szobában letéteté a koronát és egy mezítelen tört tétete mellé. És meghadja az uraknak: Mikoron bejő Béla öcsém, ha a fegyvert felveszi, tehát hadjatok békét néki. Ha a koronához nyúl, mindjárást levágjátok. Az ajtónálló hallá eszt a beszédet a királytól, és mikoron Bélát behítták volna a királyhoz, és immár bemenendő vólna, súa néki hértelen az ajtónálló mondván: Haggy békét a koronának, és vedd fel a tört. És mikoron bement volna, monda a király néki: Ídes öcsém, látod, hogy megvényhettem, és a betegség miatt megnyomorottam. Az én fiam, Salomon kedig igen iffiú a királyi birodalomhoz. Ihol mind a királyság, mind a hercegség. Szabad légy vélle, mellyiket felveszed. Béla tisztességet tön a királynak, es lehajla, és felvévé a tört mondván: Ídes bátyám, meg-

⁴⁸ Ördegnek gonosz magva.

érem én az hercegséggel. És a király nagy öremmel megelegette és megapolá Bélát, az öccsét, és igen megköszéné neki, és nagy ajándékokkal megajándékozá őtet, és mindeneket ígére neki. És a fiát is, Salomont, neki ajánlá, és úgy bocsátá el tőlle.

Nem sok idő múlva elszekék az országból Béla herceg mind feleségestől, gyermekestől és minden udvarával, és méne Lengyelországba a Miskó királyhoz, az ő felesége atyáéhoz. Mikoron eszt meghallotta volna András király, félteti kezdé az iffiú Salomont, az ő fiát. Nagy urakat és sok lovagokat ada ez okaért mellé, és felküldé őtet az Henrik császárhoz, a Salomon feleségének az atyáéhoz.

Azonközbe megbeszélé mind a bosszúságokat Béla herceg a Meskónak, a lengyel királynak, mellyekkel ültette vala őtet az András király. És nagy dolgokat kezdé Meskónak ígérni, ha segítségül lönne neki. És Meskó király nagy népet ada neki, és elbocsátá avval. És Béla beméne minden népével Magyarországba.

Azonközbe nagy segítséget kért vala András király az Henrik császártól. Csehországból is nagy sereget fogadott vala az ő vejének atyafiától, a Bratiszlav hercegtől. Ezeknek felette sok magyarok is valának véle, kikket mindenfelől Magyarországból egybegyűtett vala.

Mikoron ez okaért a Tisza mellett elől találták volna egymást, igen nagy viadalt tartának mindkétfelől. De a magyarok hitek ellen cselekedének,⁴⁹ és ugyanaz viadalban megtérének, és arcól támadának az ő királyokra, és Béla mellé állának. Látván aszt a németek és a csehek, hátratartának ők is, és elszalladának. És a szegény és köszvénes király a futásban fogva esék, és igen gonoszul tarták őtet a fogságban, és mindjárt meghala. És elvivék őtet a Ticzonia kalastromba a Balaton-víz mellé, és eltemeték ott őtet a monostorban, mellyet ő maga csináltatott vala Szent Anianus nevébe. A csehországi herceget is megfogák ott az viadalban, és mind a két szömét mindjárt kitolák. Mind a két német herceget is megfogák, és mikoron azzokat a Béla elejbe hozták volna, megajándékozá őket, és tisztességgel hazabocsátá őket.

⁴⁹ Az magyarok hitek ellen cselekednek.

Az VII. magyar király, Béla, a Kopasz Lászlónak a harmadik fia

I. RÉSZ

Mikoron ekképpen diadalmos lőtt volna Béla, és az András király, az ő bátyja megholt volna, mindjárt Székesfeérvárra indulla, hogy ott megkoronásztatná magát. És mikoron immár királlyá lőtt volna, arra ügyeközék mindenképpen, hogy megbékéltetné az országot, és annak mindenekben előmentet keresne. És törvényeket szaba, miképpen kellene mindent eladni, hogy csalárdság ne lehetne vagy az eladásban vagy az vételben. Pénszt is verete ezüstből, mellyet az országtól felvett vala. Sokadalmokat is szörze, és az vasárnapról elvévén, a szombatra rendelé. Váltság-hellyeket is szörze. Nem bánté azzoknak, kik Salomon királlyal elmentenek vala, sem feleségeket, sem gyermekeket, sem jószágokat. És békességgel jöjhetett vala mindenik haza. Megengedé az országnak nagy adóit és nagy vámaid, és kevés üdö múlva igen megkazdagulla az ország.⁵⁰

Miérthogy látá, hogy a magyarok a nagy békességben elhínnék magokat, és keresztyénség ellen kezdenének dörgelédni, gyűlést hirdete Székesfeérvárra, hogy minden faluból az vének közzül ketten-ketten jönének a gyűlésbe. Mikoron kedig a gyűlésnek napja kezel volna, tehát nemcsak ketten-ketten jövének, hanem mind az egész kösség nagy seregekkel odajöve. A király és az püspekek és az urak igen félnek vala a kösségtől, hogy valami hatalmot ne művelnének rajtok, ez okaért bemenének az városba, és a kösség közzül senkit nem bocsátának be az városba.

Azonközbe a kösség hadnagyokat választa magának, minden falu külemb magának, és ezeket elküldék Béla királyhoz, és eszt kívánnák tőlle, hogy engedné nékik a régi scithiai hitet. És hogy szabadságot adna nékik, hogy mindenütt megkövezhetnék a püspekeket, és mind levághatnák a papokat, és eltörhetnék az egyházakat, etc.

Mikoron eszt e követséget megmondották volna Béla királynak, elbocsátá a követeket, és harmadnapra választ ígére nékik.

⁵⁰ Béla k[irály] istenes és kegyes volta.

Azzonközbe igen morog vala a kösség a keresztyénség ellen, és igen köszerülük vala kardokat, etc. Harmadnapig kedig mindenfélől elhívatá a szolgáló népeket nagy seregekkel, és harmadnapra környülvévé a bolondozó kösséget.⁵¹ És előszer, hogy megijeszthetné őket, levágata némellyeket benne, annak utánna fogdasni kezdék az hadnagyokat, akik kedig fegyvert fogának, azzokat levágák. Az hadnagyokat kedig mind a magas tornyokból hányatá allá, és a foglyokat a kösség közzül igen megperengéreszteté, és úgy üzeté őket haza. És úgy csendeszíté Béla király le az ő feltámadássokat.

Annak utánna az királyi birodalomnak harmadik esztendőben, mikoron a Gemes városba ment volna, és ott a nyári palotában ülne, leessék a palota, és mind elrontá az ő székit, és annyira töré el a királyt is, hogy halálra megbetegüle belé, és ugyan kevés nap múlva meghala Kanizsában, hová viteté magát hintóban a darabantokkal. És eltemeték őtet üdvözíték monostorában, mellyet ő azelőtt megépüttetett vala. És a magyarok nevezék aszt a helyt Szekszárdnak, miérthogy Béla sánta és fekete szeg ember volt.

Az VIII. magyar király Salomon, az András király- nak fia

I. RÉSZ

Mikoron írának Krisztus urunknak születése után 1063., és midőn immár Béla király megholt volna, az negyedik Henrik császár, a Sophia királyné asszonnak a bátyja, alláhozá a Salomon királyt Magyarországra. Maradott vala kedig a Béla királynak három fia: Geyza, László és Lampert. Ezek látván, hogy elegek nem volnának a császár ellen, kimenének az országból, és ménének Lengyelországban, miérthogy az ő anyjok lengyel királynak leánya vala.

Az Henrik császár Salamonnal Fejérvárra méne, és mikoron ott nagy gyűlést tartott volna, sok beszéddel feddé meg a magyarokat az ő állhatatlanságokért, és hosszú szólással inté őket min-

⁵¹ Béla eszesen és kegyesen cselekedik.

den szent és tisztességes dolgokra. És mind az urak s mind a köznépek dicsérék a császárnak beszédét, és mindjárt Salomont felkiálták magyar királynak. És mindjárt a Szent István monostorában megkoronázzák őtet, és minnyájan megesküvének néki. Annak utánna nagyon megajándékozá Salomon király az Henrik császárt, és elbúcsúzzék tölle, és hazaméne Németországba.

Mikoron Geyza és László, a Béla királynak fiai meghallották volna Lengyelországban, hogy elment volna Magyarországból az Henrik császár, mindjárt nagy lengyel sereggel besietének Magyarországra. Salomon kedig nem gyakorlatra vala még magát az hadi dolgokban, mikoron ez okaért meghallotta volna az ő bejövéseket, beméne az mosoniai erős várban. A püspekek kedig meg általák látni ennek utánna az atyafiaknak egymással való hadait, ez okaért békességet kezdének köz ettek járni. És végre a Desiderius püspek az ő társaival meghajtá a Geyzát, és olyan békességet szörze közettek, hogy Salomon, noha iffiú volna, megmaradna a királyságban, és Geyza engedne néki, mint törvén szerint való magyar királynak, ő kedig az ő atya helyében megelégedjék az hercegséggel. És úgy békélének meg annak utánna az győri városban Geyza és László a Salomonnal mind az egész Magyarországnak láttára. És kötést tönnek ott egymással, mellyet hittel is megkonfirmálnak Sz. Fábían és Sebestyén napján.

Az atyafiak annak utánna nagy egyenességben és nagy szeretettel valának egymáshoz. Húsvét napjára minnyájan allájövének Péccsé, holott a magyarság a nagymisse allatt esmet Salomont királynak felkiálták, és mindjárt Geyza esmet megkoronázzá Salamont, és aznap nagy vigasság lön mind az egész városban. Azon éjjel kedig gyulladás lön, és megége mind a Szent Péter monostora, és mind a mellette való paloták.

Mikoron megtérnének Magyarországon, az Atha nádorispán nagy könyörgésekkel hívá őket az egyházi szentelésre, mert a Szelyszem tartományban egy monostort és amellet egy kalastromot épített vala Szent Jakab nevében. És miérthogy eszt meg akarja vala szenteltetni, ezért hívá oda a királyt és az hercegeket, és nagyon vigadának. És a békesség köz ettek megtarta majd tizenhárom egész esztendeig. És az ország nem búdula meg annak utánna az ő békességes egyenességben, hanem igen megöregödék.

Ez időben menének a karontiaiak Dalmáciára. Zelomir ez okaért, a dalmáciai fejedelem, segítséget kére az ő svógoritól, mert Geyza és Lászlónak húga vala nálla. És Salamon a hercegekkel egyetembe bemenének Dalmáciában, és megverék a karontiaiakat, és kiűzék őket Dalmáciából.

Azzonközbe Bratiszla, a csehországi herceg beüte Magyarországra, és eldúllá mind a trencsényi tartományt, és tűzzel mind elpusztítá azt. Salamon az hercegekkel egyetembe mindjártást nyomába lönek, és bemenének Csehországban. És mikoron a csehek nem akarnának ütköztenek állani, mind eldúllák Csehországot, és békességgel és nagy nyereséggel visszajövének Magyarországra.

II. RÉSZ

Alig jöttek vala haza Csehországból, beüttének Erdél által és a Meszes által Magyarországra a kunok nagy sok egyéb pogánokkal, és mind elrablá az egész Nyírséget mind Biharig, és hamar általmenvén a Szamoson és a Láposon, visszamenének Moldovába. Nem sok idő múlva visszajövének, és esmet dúlni és rablani kezdének, de Salomon király az Geyza herceggel hátok megé szállának és Doboka várasnál megvárák őket hetednapig. Mikoron nagy prédával elérkeztenek volna a kunok, Salomon reájok üte, és a kunok elfoglalák a kezel való magas hegyet, mellyet Cserhalomnak hínak. A magyarok majd mind fegyveresek valának, és környülvövék a hegyet, és lassan-lassan fel kezdének reá menni. A kunok kedig majd mind kézjjessek és parittyássok valának, és erőssen kezdének lönyi és hagyigálni. De miérthogy a magyarok fegyveresek valának, nem árthatnak vala nékik. A magyarok közzül a számszerj essek nékivágák a lovakat, és a hegyre fel kezdének sietni, és sokat levágának az íjjessekben, és megbonták a kunoknak seregét. És Salomon király utánok sieté a sereggel fel a hegyre. Geyza kedig másfelől lassan-lassan felméne, és elkezd é az viadalt az lövökkel. Az László herceg legelől méne, és ő kezdé meg legelőszer is az ellenséget, és mindjártást négyet levága benne. De az ötödik annak utánna nagy sebet tön rajta, de azt is mindjártást levágá. Megijedének ez

okaért a kunok, és hátat kezdének adni. Rajtok a magyarok, és erőssen kezdék őket vágni.

A futásban látá László herceg, hogy egy főember a kunok közül viszen vala egy igen szép leányt háta megett az lovon. Eszt kedig véli vala az váradi püspöknek leányának lönni.⁵² És utánna siete, és monda a leánnak: Fogd a kunt, és szekellyél allá a lóról, és vond utánad. És a leány eszt művelé, és levonná a kunt. László herceg is leszekelék, és harzsolni kezdé a kunnal. És a leány felkapá a szekercét, és agyon kezdé avval ütni a kunt. És László herceg levágá aszt, és megszabadítá a leányt.

Azonközbe a szegény magyar rabbok felsietének a hegy tetejére, és onnét kövekkal erőssen kezdék hagyigálni a kunokat, és alláhajtani a magyar vitézekre. Ezek kedig mind levágák a kunokat, hogy egy láb sem szalladna el benne.

Salomon ez okaért diadalmas lévén az hercegekkel, nagy vigasságban lón, és mind elbocsátá a sok rabbokat, és nagy örömben visszatére Magyarországbán. Es annak utánna nyugodalomba lönek majd három esztendeig, és hálákat adának az Istennek.

Alig múlt vala három esztendő, és nagy had támada Misiából. Mert a bessek és bolgárok általjövének a Dunán Nándorfeivárnál, beszáguldának Szerémségbe, és az Alsó-Magyarországba, és mind eldúllák és elrablák azzokat. És hátramenvén nagy prédákkal általkelék esmét a Dunát, hazamenének a nagy nyereséggel.

Salomon király az hercegekkel nagy népet gyűtének egész Magyarországból, és alláindullának a Száva felé. És előszer a nándorfejérváriaknak megküldék a frigyét, miérthogy ők utat adtanak vala a bolgároknak. És általmenvén a Száván, megszállá Nándorfeivárat. Sok nép vala Fejrvárban: bolgárok, trákusok, macedóniaiak és görögek. Azzok kicsatáznak vala belőle az magyarok ellen. A görögek is az ő hajójokból meg akarák égetni az magyaroknak hajóit, és mindenfelé igen emberkedének, de a magyarok mególták a behánt tüzeket, és mind gyárt rajtok lönek, és igen sokakat elsüllyesztének benne, és viadallal is nagy sokat elvesztének. Elfutának ez okaért a göregek, és mind harmadnapig

⁵² Váradi püspök házaseMBER.

űzék és vágák őket a magyarok. És azután nagy nyereséggel visszatérének Nándorfejérvár allá.

Mikoron három hólnapig erőssen vítták volna az várast, és sok helyen a körítésseket letörték volna, egy napon a nagy szélben egy magyar rab szolgálóleány felgyúta belől az várast, és mind meg kezdé égni az váras. És a magyarok ostromoknak menének, és levágák mind az körítéssek mellett való népet, és megvévék az várast. Akik az várba szalattak vala, csakhammar szót adának ki, hogy meg akarnák az várat adni, ha szabadon elbocsátnák őket. A király és a hercegek megesküvének nékik.

Es mindjárást ki kezdének jóni az várból. Nicota elől jöve, ki előtt egy Bódogasszony képét visselek vala, és ő utánna jövének a több hadakozók. És előszer Geyza elejbe menének, és annak lábaihoz essének, mert meghallották vala, hogy igen kegyes fejedelem volna. A király elejbe kevesen jövének, mert meghallották vala, hogy kegyetlen volna, és hogy a kegyetlen Vid hispán tanácsa után cselekednének mindeneket. Eszt kedig a Salomon király igen bánja vala. És mikoron annak utánna a jeles foglyokkal és a Feirvárbán talált kécensekkel meg akarna a király osztolni a hercegekkel, semmiképpen nem engedék, hanem ki-ki mind magának meg akará tartani, amit kapott vala. Ezen is a király igen megháborodék. Így kezdeték az harag a király közett és az hercegek közett.

[I]II. RÉSZ

Azonközbe, mikoron meghallotta volna a göreg császár a Geyza hercegnek kegyes vóltát, ajándékokat küldé néki, és köttést tön véllé. És Geyza mind elbocsátá a foglyokat, és ajándékba küldé őket a görög császárnak. Eszt is igen bosszúllá a Salomon király.

Mikoron Salomon király Esztergomra menne, véne vala Geyza herceg. De Geyza küldé levelet az öccsének, Lászlónak, hogy mindent hátrahadna, és bemenne az orosz földre, és barátságot szörzene az oroszokkal, és segítséget kérne töllek a Salomon király ellen. Eszt is meghadja néki, hogy mindenütt szorgalmatosan segítséget keresne, valahol találhatna. Mikoron László herceg

visszajött volna, Geyza mindjárt esmet elküldé ötet Csehországba, hogy ott a svógorságnál keresne segítséget.

Mikoron Salomon mindezeket megértötte volna, nem lön mit tönni, hanem sereget indíta a Geyza herceg ellen, és megveré ötet a Tisza mellett. És Geyza általszallada Tiszán, és mindjárt a ő káplánját küldé a László öccse után, hogy segítségül jöne néki. Az Ivanko deákat kedig elbocsátá az Lambert öccsért. És mikoron ő maga Vácra tartana, ott találá elő az öccsét, Lászlót, Othóval, az ő svógorával, nagy segítséggel.

Negyednapra a király indíta a sereget a Rákosra. Geyza, László és az Otho indíták az ő seregeket az váci erdőre. Mikoron a hercegek ott volnának az erdőben, ott kezdenék tanácskozni, mint kezdenék az viadalt a király ellen? És László herceg valami álmot láta, és eszt megbeszélé az Geyza bátyának, hogy látott volna egy angyalt, ki arany koronát feltött volna a Geyza fejébe. És az álomtól igen erőssen biztattyta vala László herceg az Geyzát a diadalom felől.

Hallván eszt Geyza igen bizakodék, és térdre esvén olly fogadást fogada: László öcsém, ha a te álmod igaz leszen, én ollyan fogadást teszek, hogy itt ez helyen Bódogasszonnak egy nagy monostort épütek.⁵³ És mindjárt elindíta seregét, hogy másodnapon megütközzék a Salomon királlyal. Másodnapon azután Salomon feljöve az hegyre, és megmutatá magát az ő ellenséginek.

Mikoron a hercegek meglátták volna a királynak seregét a hegyen, László herceg térdre esék, és könyörge Szent Márton püspöknek a diadalomért. És fogada néki fogadást, hogy ha diadalmassá tönne ötet ez viadalban, egy igen nagy monostort akarna néki rakatni. És mindjárt sereget szörzének: Geyza kezébe marada a nyitriai vármegyével, László herceg a balszárnyában vala a Bihar vármegyeiekkkel, Otho az jobbszárnyában vala a csehekkkel, és úgy indulnak vala a királyra.

És László herceg a sereg elejbe menvén lovon, megszólítá a népet és monda: Attyámfiak! Az Isten velünk leszen az viadalban, mert szolgák vagyunk, és minden munkánk erre megyen, hogy a magyar nemzetet megszabadíthassuk a németeknek rabságából.

⁵³ Egyik kábaságból a másik.

És erről akartuk elvonni a Salomon királyt, hogy az ő tisztében eljárna, és ne németezne. De ő inkább akart mindenkor az hízelkedő sűgőknak engedni. Nem akartuk ugyan kezeünket megfertesztetni a mű attyánkfiának vérében, de miérthogy ő a németekkel mindenkoron tanácskozott a mű küssebbségünkre, ezért akartunk mostan ellene támadni.⁵⁴ Ez okaért velem egyetembe vitézül viatok, etc.

És mindjárt trombitákat fűttata, és dobokat üttöte az ütközetre. És ő maga László herceg első lón, ki öklelle a királyi seregbe. És ekképpen nagy viadalt tartanak egymással mind napestig. És mikoron a Salomon népe majd mind elesett volna az viadalban a csehek miatt, ő maga kevesed magával elméne a mosoniai várban, hol a felesége és annak az anyja vala.

A diadalomnak után, mikoron a László herceg ő magához jutott volna, és látná a nagy sokságot, melly mindkét felől elhullott vala, ottan megháborodék az ő lelküesmerete, és nagyon kezdé sírni, és monda: Jaj, jaj, bolondságunk, jaj, mit műveltünk? Ezek mind attyafiai voltak az Úr Krisztusban! Jaj, hova esett mind a két seregnek dolga? Jaj, nagy vakság! Hogyhogy nem maradhattunk békeségben? Ha valaki királyságra született, az is veszél, aki a szolgálatra született, az sem nyughattik. Nyavallyás és minden nyomorúságokkal rakva a mű életünk. Jaj, szegény Salomon, etc. Bátor én holtam volna meg mindezekért, etc.⁵⁵ És midőn eleget zokogott volna, parancsolá, hogy mind eltemetnék a holttesteket, és igen könyörge a Bódogasszonnak, hogy esedeznék az ő fiánál, az Úr Krisztusnál a meghóltakért.

Annak utánna megfűzeté Szent Márton püspöknek a fogadást, és Monyoródon nagy kalastromot épüte, és a prédának nagy részét ahhoz adá, és nagy jövedelmet szörze hozzá, hogy ott örök missét tartanának az halottakért.⁵⁶ Annak utánna nagy ajándékokkal megajándékozáék Otthót, és az visszaméne Csehországba.

Salomon király azután Pozsomba méne, és onnét kezdé parancsolni a magyaroknak, hogy felkelnének mellette. De senki nem gondol vala véle.

⁵⁴ Ez volt a bibie.

⁵⁵ Kend, kend szüle.

⁵⁶ Így kell az vakságban.

Az IX. magyar király, az Geysa, Béla királynak fia

I. RÉSZ

A diadalomnak utána általjövének a Dunán a hercegek, Geysa és László, és Székesfeérvárra menvén gyúlést hirdetének oda. És megerósíték mind az várast, mind a környül való várasokat és falukat nagy néppel, a több sereget kedig elbocsátá töllek. Eszt kedig ezért művelik vala, hogy úgy tetszenék, mintha ők ingyen sem kívánnák a királyi birodalomnak méltóságát, hogy szabaddá hadnák az országbelieket, kit akarnának választani.

Mikoron ez okaért mind egybegyúltének volna, választák királlyá az Geyzát, és másodnapon megkoronázák. Geysa választá magának hercegül az öccsét, Lászlót.⁵⁷

Mikoron kedig László herceggé választott vólna, nem költé az ő kazdagságát testi kívánságokra, sem kedig kegyetlenségre, hanem arra ügyeközék mindenképpen, hogy az Istennek megfúzetethné az ő fogadássit.⁵⁸

És megindítá Geysa királyt, és elmenének Vácra, holott az álmot látta vala. És mikoron ott helyt néznének, ahova Bódogasszonnak a monostort kellene rakni, eljőve egy nagy szarvas, és ennek a szarvain sok égő györtyák valának, és előttek ott kerenge. Monda Geysa király: Micsoda csodaszarvas ez? És a szolgálai hozzá kezdének lóni, és mind járást beszekelék a Dunába, és senki annak utána nem látta. Monda László herceg: Istennek angyala vólt ez, és ez által megmutatta, hova kelljen épütenünk Asszonyunknak az fogadott monostort. És oda épütének előszer Szent Péternek egy kápolnát, annak utána épütének mellette egy nagy monostort Bódogasszon nevére,⁵⁹ és sok marhát és jószágot adának hozzá. Budán is egy nagy egyházat épütének a Szűz Máriának, és ahhoz adák a pesti vámot, és Somogyságban három örökfalut és egyéb sok drága marhákat.

Mikoron immár az ő tagadásokat betelleyessítötték volna, annak utána az országnak békéltetéséhez kezdének. És külemb-

⁵⁷ Tettetést színel.

⁵⁸ László h[erceg] ájtatos fejedelem.

⁵⁹ Micsoda fundamentomra építettett az váci p[üspökség].

külembféle törvényeket és szörzesseket szörzének az mordállyok és gyilkosok ellen és a több lator emberek ellen.

És Geyza a László herceggel szabadságot ígérének a Zoltánnak, a bessussoknak fejedelmének, és minden népének, ha Salomon királyra támadnának Pozsomba, és kiűznék az országból. És ezek készek lőnek reá. Salomon kedig segítséget kére a bécsországi hercegtől, és szömbeszállta Zoltánnal és mind a bessussokkal. És Salomon vitézül víva véllék, és megveré a bessussokat, és a maradékokat a Fertóba kergeté. Zoltán is igen kevesed magával elszallada.

És Salomon király felvévé feleségét, és bevivé Stíriába mind anyástól, és hadja őket ott egy kalastromba az apácáknál. Ő maga esmet beméne Magyarországba a mosoniai várba. Annak utánna felméne Németországban a felesége bátyyához, az negyedik Henrik császárhoz, és aszt nagy könyörgéssekkel megindítá nagy néppel Magyarországba, hogy Salamont esmet székibe ültötné. De Geyza király és László herceg titkony nagy kénccsel mind elköték a császár paptanácsit,⁶⁰ az aquilegiai patriarchát és a többit, hogy annyira fáraszták a császárt az ő esztekeléssekkel, hogy nagy ajándokokat elvévén Geyza királytól és László hercegtől, mindjára visszaméne Németországban.

Salomon eszt látván, nagy bánatba esék, és méne Pozsomba. Geyza mindjára László herceggel reá méne, és megszállák Pozsont, és sokáig erősen vitétték.

Geyza karácson napjára alláméne Szekszárddá, hogy ott üllené az innepeket. És az egész papság elméne a Desideriussal, az esztergomi érsekkel, és ők is Szekszárddá menének. Karácson napján a nagymisse allatt prédikállá a Desiderius érsek, és igen szép prédikációt tön az atyafiúi szeretetről, és a keresztyéni békességről. Ez prédikációból igen megesék a szüve az Geyza királynak, és igen szánja vala az ő dolgát, és az egész népnek láttára igen kezde sírni, és az érseknek a lábaihoz esék. És megvallá az ő nagy vétkét, miérthogy az ő atyafia ellen, a Salomon koronázott király ellen felvette vólna a királyi birodalomnak méltóságát, és hogy az igaz törvén szerént való királyt kikergette volna, és üdegen igasságot foglalt vólna magának.

⁶⁰ Paptanács csavarog.

Annak utána mindeneknek hallottára aszt felfogadá, hogy igaz teredelmességből eszt akarná művelni: Hogy Salomonnak az országnak két részét mind koronástól és minden királyi igassággal engedni akarná, hogy bírná aszt, mint annak előtte. Ő kedig meg akarna elégedni az harmadik részével, az hercegséggel. És aszt hallván minnyájan, az egész nép dicsírni kezdék Geyzát, és felszóval kiáltának: Méltó e fejedelem erre, hogy Nagy Geyzának nevesztessék, és egész Magyarországnak atya.

És mindjára követeket választanak Salomonhoz, és ezek által megizenék néki, hogy ha igazat akarna, tehát ihol volna a királyi méltóság, kész volna Geyza aszt néki engedni. De Salomon király nem akará azon módon a békességnek cikkelit felvenni. És mikoron a követek gyakorta allá-felmennének, azonközbe Geyza megbetegüle, és egynyíhány nap múlva meghala. És allávivék az ő testét Váccá, és ott eltemeték Bódogasszonnak egyházába, mellyet ő maga épüttötött vala. És forga a királyi birodalomba három esztendeig. És ő üdejébe igen nagy drágaság vala egész Magyarországnban. Két fiát hadja Geyza utána, egyiket Álmost, a másikat Kálmánt.

A X. magyar király, László, Béla királynak a második fia, Geyzának az öccse

I. RÉSZ

Mikoron eltemették volna Geyza királyt, egybegyülének mind az urak, hogy más királyt választanának. És az urak Solomonra kezdének mutatni. De az érsekek és püspekek László hercegre szót adának minnyájan, és megnyomák a több urakat.⁶¹ Mert meglátták vala immár hercegnek nagy ájtatosságát és bőv kezét a papsághoz és az egyházbeli cselekedetekhez. Ezért vélik vala jobbnak lönni, hogynem mint Salomon királyt, ki ezvilági és vitéz ember volna, és keveset gondolna a papoknak pepecseléseknek ájtatosságával, etc. Választák ez okaért királlyá a László herceget, és aszt felkiálták.

⁶¹ A papi rend választja Lászlót k[irálynak].

És mihelt királlyá lött vala, ottan monostorokat, egyházakat és káptalannokat építeni kezdé, és azzokhoz bőv jövedelmeket szörze. És mindenütt csak ez vala gondja, miképpen az egyházbeli isteni szolgálattot a papok és barátok által megszoríthatná. És mindenkoron ő maga jelen vala minden missékben, vecsernékben, primákban, etc.⁶² És csak ez kell vala a püspekeknek, és azzoknak szolgálainak.

Annak utánna, hogy az országban valami új veszedelem ne támadna, az urak könyörgének László királynak, hogy megbékélnék a Salomon királlyal. Végre reábírák, és úgy békéllék meg velle, hogy minden esztendőben akarna Magyarországból Salomonnak királyi kölcséget adni, de hogy Magyarországba ne jőne, és hogy ahhoz semmi szava lönne. Szegény Salomon király engede a békességnek, és kéré László királyt, hogy méltóltatnék szömbe velle lönni. László király megigéré, hogy Mosonnál szömbe akarna velle lönni.⁶³

Mikoron oda egybegyűltenek volna, László király alattomba megfogatá Salomon királyt, és Vissegrád várába viteté, és ott a tömlecbe téteté, és melléje vettete egy Bod embert is, ki gonosztévő úr vala.

Az üdőben vala Zelemir Dalmáciában király, kinél László király húga vala. Ez megbetegüle. És miérthogy magtalan vala, hadja testamentomba az országot az ő feleségének. És királynak halála után sok kegyetlen dúzsok támadának a királné asszonra. A királyné asszony segítséget kére a bátyjától, László királytól. És László király besiete a magyarokkal Dalmáciába, és megveré a dúzsokat. És a királné asszony mindjára vallá mind Dalmáciát, mind Croaciát a bátyjának, László királynak. Úgy jutott annak utánna mind a két ország Magyarországhoz.

Annak utánna, hogy megtért volna László király, a papoknak esztekeléséből nagy kívánsága lön erre, hogy a Szent István király testét kivehetné a koporsóból, és hogy ereklét csináltathatna belőle. De semmiképpen fel nem bonthaták a koporsót. Maga immár negyvenöt esztendeig fekütt vala a test a koporsóban. És mikoron ezen sápolódnék a király, micsoda oka volna ennek, egy szent

⁶² László jeles papkirály.

⁶³ Vert viszen verettlent.

apáca juta László királyhoz, és monda: Király, nem tudod-é, hogy Salomon királya temlecben vagyon? És mindjárt elküldé, és elhozatá Salomon királyt a temlecből. És annak utánna kivévé a Szent István király testét, és ereklét csinálának benne. És mikoron kevés napig volt volna László királynál, elkéredzék Salomon a királytól.

Annak utánna Salomon méne a kunokhoz. És Cuthescus, a kunoknak fejedelme megigéré magát néki, hogy be akarná őtet hozni országába, és székiben ültetni, ha az ő leányát akarná feleségül venni, és az Erdélyországot néki akarná adni. És Salomon megigéré magát. Nagy híre lön ez okaért Magyarországbn ennek. Azonközbe beütének a kunok az országban.

És László király sietséggel sereget gyűte, és szömbeszállá a kunokkal, és megütköztvén véliek, diadalmos lön ellenek. A kunok közzül tízezeren hullának el az viadalban. A magyarok közzül is ezeren és egynyíhányan maradának. De a Kutesk fejedelm elszallada Salamonnal, és László király nagy nyereséggel visszatére. És minden egyházakban misét mondata, és processiókat járván hálákat ada az Istennek. És a nyereségből sok ajándokokat osztogata az egyházaknak, és hálaadásra a mü Üdvözütőknek egy szép egyházat rakata.

Salomon király annak utánna az ő szolgálival a Duna mellé méne oda allá Thrácia felé. És ott eloroszodék töllek az erdőben, és ott maradá annak utánna egyedől az erdőben. És annak utánna csak egyszer látták őtet Magyarországbn Kálmán király üdejében, de igen hamar esmet elvesze. Annak utánna ott sokáig az erdőben lakott a Duna mellett, végre meghala. És elhozák őtet az erdőből, és Polában temeték el. A felesége kedig mind anyástól Stiriába holtanak az Agmond apáca kalastromba.

II. RÉSZ

Ez üdőben esmet kijövének a kunok Magyarországbn. Előszer Erdélsországot rablák el, és tüzzel megégeték. Erdélből kimenvén Magyarországbn menének, és rablának mind Biharig, Váradon túl. És ott táborba lőnek a kunok Unsó-ér víz mellett, és onnét elindulván a Tisszán általmenének, és elrablák mind a Tokaj vidékét és Szabolcs vármegyét és a Tisza-partot mindkét fe-

lől és nagy rablást mindenütt mível ének. Annak utánna kimondhatatlan nagy prédával megtérének, nagyerőssen dűcseködvén.

Vala akoron László király Dalmáciában. És hallván eszt e röttenetes hírt, vissza kezdé onnét tényi minden népével, és éjjelnappal siet Magyarországbán. És a Temes folyóvíznél eléré a kunokat a nagy prédával, mert ott megszállattanak vala. És ott látván a nagy prédát, megszólítá az egész sereget, és sok beszéddel inté őket vitézi cselekedetre, és a sok rabboknak megszabadítására. És mikoron elvégeszte volna beszédét, nékihajtá a zászlókat, és megkezdé az ütközetet. Mikoron kedig hátul megkezdették volna a kunokat, mindjáraást rendbe ütték a sereget, és erőssen kezdének a magyarok ellen víni. És így lőnek a rabbok hától. És az asszonyi állatok meg kezdék a rabboknak kezeit ódani, és azzok megszabadulván, erős hagyigálással kezdének víni a kunokra. Látván a kunok, hogy közbevëve volnának, oldalfélre szakkadának, és futni kezdének.

A magyarok utánok üzének, és erőssen vágják vala őket. László király utánok kiálta a magyaroknak, hogy békét hadnának az öklésnek, hanem mind megfognák őket, talám a kereszttyéni hithöz térnének. A magyarok ez okaért mind megfognák a többit. Kopuscs, a kunoknak fejedelme és sok fő népek az viadalnak a kezdetiben hamar elveszének.

És László király diadalomnak utánna mindjáraást meghadja, hogy minden egyházokban a szenteknek litániát és missékét mondanának, és hogy mindenütt az Istennek hálát adnának a diadaloméért.

Mikoron a kunok odahaza meghallották volna az ő attyokfiainak elveszését, és hogy azzok közzül sokan volnának fogva a magyaroknál, igen megbűssulának, kiváltképpen hogy meghalják, hogy fejedelmek is a fő népekkel egyetembe odaveszett volna. És esmet minnyájan felkelének, a rabbokat is minnyájan a hadba üzének, kérenek segítséget is a szomszédóságoktól, a kumánosoktól és az russzoktól, hogy ezek is segítségül lönnének nekik, hogy bosszút állhatnának a magyarokon, és hogy megszabadíthatnák az ő fogolly attyafiait.

Annak utánna követeket bocsátának László királyhoz, és ezek által parancsolának László királynak, hogy megadná és visszabocsátná a foglyokat. Ha aszt nem művelné, tehát viadallal

kínálnák ötet, és napot neveznének az ütközetnek. Mikoron a követek László király elejbe jutottak volna, mindjárt minden köszönet és tisztességes beszéd nélkül parancsolni kezdenék, hogy a foglyokat visszabocsássa, és bosszúbeszéddel is illették a királyt. A király meghallván a követséget, mosolgoni kezdte, és monda: A meggyőzetteket nem illik olyan beszédek, mikoron a diadalmostól valamit akarnak kérni, kiváltképpen valami jeles dolgot. Annak utánna elő kezdé nekik számlálni, minémű bosszúságokat műveltenek a kunok a magyarokon egynyhányszor immár. Hogy noha a magyarok soha nem bántották őket, immár háromszor bejöttek a kunok Magyarországra, és kimondhatlan nagy kárt töttenek dúllássokkal, rablássokkal és égetésekkel. Ezért semmit nem gondolok én a tü követségtekkel, és semmit nem adok a tü parancsoló beszédetekre. Mennyetek el. És a követek mindjárt viadalt hirdetének a királynak, és napot nevezének.

A király mindjárt népet kezdte gyűteni, kiváltképpen jeles lovagokat, és mindenitt az országban parancsolá, hogy felkelnének a népek mind városokban, mind falukban. És mindjárt az az országnak határára indula, hogy eleit vönné a kunoknak, hogy be ne jöhetnének az országba. A kunok is a nevezett napra jelen lőnek szántalan nagy sokasággal. És nem messze a Duna parttyához egy szombat napon kezdenék az viadalhoz.

És mikoron elkezdettek volna az viadalt, László király mindenütt csak a kunoknak fejedelmére vigyáza, és egy helyre jutván, híni kezdé a fejedelmet: Ákum, Ákum! Jer néki! Mindjárt nekijöve a fejedelem. És mikoron egybecsaptanak volna, László király úgy üté a szekercével az Ákus fejedelemnek a fejét, hogy semmiképpen meg nem állhata, hanem hajladozni kezdte. És mindjárt a hegyes törrel általüté, és ottan meghala.

III. RÉSZ

Mikoron a kunok látták volna, hogy az ő fejedelmek megholt volna, megijedének, és lassabban kezdenék víni. Végre ugyan hátat adának. És rajtok a magyarok, erőssen ökleldezik, verik és vágják vala őket, annyira, hogy igen kevesen hazaszalladhattanak benne. És ekképpen diadalmos lévén, a kazdag prédát vivé haza Szent István királynak. És a szenteknek mindenütt litániát mon-

dat, és nagy hálákat adata minden egyházakban az Istennek. Ez volt a kunoknak utolsó bejövetelek Magyarországon.

Annak utánna méne László király az oroszokra, kik segítséget adtanak vala a kunoknak. De ezek megalázzák magokat előtte, és megbékél ének véllé.

Azzoktól méne a lengyelekre, és mikoron ezeket megverte volna, megszállá a Krakkó várost, és megcsallá a krakkaiakat. Mert mikoron három holnappig megvítatta volna az várost, és nagy éhség volna mind belől az városban, mind kövül a táborban, meghagyá, hogy minden ember egy-egy szekényi földet éjjel vinne az város körítése mellé. És mikoron nagy halmot töltetenek volna, mind behinteté az egész halmot liszttel. És mikoron reggel a polgárok meglátták volna az halmot, aszt tudják vala, hogy mérő liszt volna. És megijedvén, mondának: Mü nem tarthattuk az várost, máglen megeszik e nagy halom lisztet. És feladák az várost László királynak. És annak utánna megengesztelék a polgárok a királyt, és engedelmessek lőnek néki, és fogadássokat tőnek néki.

Lengyelországból méne Csehországba, és ott megbünteté az ő ellenségét, és sok foglyokkal és nagy kazdagságokkal visszatére Magyarországon és ott nyugovék.

És üdő múlva, mikoron vadászna a Bihar vármegyében, ott valami jelenséget láta, ki eszt mondá néki, hogy a Köres mellett, ott nem messze egy nagy monostort épütene a Bódogasszonnak, és hogy várost ültőtné környülle. Ez igen kedves lönne a Bódoganyának. És mindjára engede László király az jelenségnek, és jeles, nagy és szép monostort épüttete, és püspekséget szörze oda.⁶⁴ És nevezé aszt az várost Váradnak, és sok jószágokkal és drága marhákkal megajándékozá aszt az egyházat és püspekséget, és nagy isteni szolgálattot szörze oda.

És annak utánna általmené mind egész Magyarországot, és gyakor helyen tétete zsinatokat a püspekekkel, és mindenütt jelen vala a püspekek között. És mikoron a püspekek és a papok valamit végezének, és külemb-külembféle szörzésseket szörzének, László király mindjára önnen kezével megpecsétli vala, és alá-jok írván megkonfirmállya vala. És erős parancsolattal parancso-

⁶⁴ László k[irály] jeles pápás király.

lá, hogy mind az egész országban minden ember megtartaná a püspököknek és papoknak végezését és szörzessit.

És mikoron a római pápa kereszties búcsúkat adott vólna ki, és sok fejedelmeket indította volna reá, hogy a pogánokra mennének, és megszabadítanák Jerusálemet és Krisztus Urunk koporsóját a pogánoknak kezéből, a pápa mind a fejedelmekkel László királyhoz küldének, és néki adák a tisztességet, hogy ő lönne az egész hadnak fő fejedelme és kapitánya. És felvövé László király eszt a méltóságos tisztet nagy ájítatossággal.

Mikoron Csehországban esmét eszeveszés támadott volna, nagy sereget gyűte esmet László király, és Csehország felé indula. És csak alig ért vala a határra, megbetegüle. És mindjárt egybehívátá mind az érsekeket, püspököket és az urakat, és megjelentvén az ő betegségét, inté őket erre, hogy még éltében királyt választanának magoknak, miérthogy fia nem vólna önéki. Valának kedig az bátyjának, az Geyza királynak két fiai, egyik Álmos, az másik Kálmán. Kálmán kedig Lengyelországban vala, Álmos kedig Magyarországon. És követeket küldé a Kálmánért Lengyelországban.

Azazközben nagyobb kezde lönni a betegség, hogy nem várható a Kálmánt. Ez okaért Álmost nevezé magyarországi királynak. Annak utánna testamentomot tön. És mennyi kazdagsága nálla és velle vala, aszt testamentomba mind hadja a püspököknek, papoknak és kalastromoknak. Egy egyház sem vólt egész Magyarországon, hova nem hagyott volna valamit.

Másodnapon annak utánna meghala László király, mikoron a magyar királyságot bírta vólna tizenkilenc esztendeig. Lön kedig halála mikoron írta nak 1095. Kisasszon havának 30. napján. Az ő testamentombeli hagyásából elvivék ötöt Váraddá, és nagy tisztességgel eltemeték ott ötöt a monostorba, mellyet építettött vala Bódogasszonnak nevére. És egész Magyarország gyászlá ötöt sokáig.

A XI. magyar király, Kálmán, a Geyza királynak nagyobbik fia

I. RÉSZ

Megmondottam annak előtte, mint nevezte László király az Geyza, az ő bátyjának küssebbik fiát, az Álmost magyar királynak. Mikoron kedig Kálmán eljött volna Lengyelországból, megharagvék érötte. De Álmos jámbor és csendesz erkölcsű lévén, örömet megengedé a királyi méltóságot a Kálmánnak, az ő bátyjának. Eszt e Kálmánt kedig László király az ő furcsa vásott-ságáért pappá és váradi püspekké tétette vala, hogy a papságban solozsmát tartana, és megszelídülne. Miérthogy kedig e Kálmán mindenütt véle hordozzá a breviárt, avagy solozsmás könyvet, ezért nevezék ötet a magyarok Könyves Kálmánnak.

Ez okaért Rómába küldé a pápához nagy ajándékokkal és könyörge a pápának, hogy kiódozná ötet a papságból, és azután úgy foga a királyi birodalomhoz. Vala kedig e Kálmán király igen rút termető és undok tekintető. Teste szőres és bojtos vala, kezei és lábai horgossok, pelyp vala a nyelve, görbe hátú. és nagy csomók rajta. A mellye is kihorpadott vala, ennekfelette sánta is vala.⁶⁵ De noha igen rút vala, azért igen álnak és okos vala, és hammar eszébe veszen vala mindent. Igen buja is vala és kegyetlen. Annak felette nehéz kedvü is vala, mert természete gyanós, és igen hertelen haragó és igen irigy vala. Az isteni szolgálattal nem gondol vala semmit. Eszt a Kálmánt ez okaért Székesfejérvárrá vivék, és ott megkoronázák. Annak utánna az öccsét, az Álmost herceggé tévé, hogy bírná az országnak harmadát.

Ennek is, e Kálmánnak megküldék a tisztességes tisztet, hogy főkapitány lenne a nagy hadban a fejedelmek közett, kik Jerusalemet vissza akarják vala venni a pogánoktól. De Kálmán király megveté eszt a méltóságos nevet,⁶⁶ sőt megtiltá, hogy a fejedelmek Magyarországon által ne mennének, és örüzöket vete az határookban. De a keresztyén fejedelmek nem gondolának annak utánna véllé, hanem elverék az örüzöket az határokról.

⁶⁵ Kálmán undok ember.

⁶⁶ Kálmán k[irály] nemigen ájítatos.

Nem sok üdő múlva Kálmány király nagy sereget gyűte, és gyanóságból az öccsére, az Álmosra méne, de Álmos embermódra szömbeszállta vele. És mikoron a Tisza mellett meg akarnának ütközni egymással, a magyar urak tanács at tartának egymással, és küldének az Kálmán királyhoz, hogy ők nem akarnának víni az ő atyafiakkal. Ha ez okaért ők nem akarnának külemben, tehát ő maga a király vína bajt az Álmossal. Álmos kész lőn reá, de Kálmán az breviáros király elmene onnét, és visszavivé a sereget.

Annak utánna elindít á a sereget a russzokra, azzok kedig megalázák magokat, és erőssen könyörgének néki békességért. De Kálmán király semmiképpen nem akará könyörgésseket hallgatni. Azzonközbe a russzok segítségül hívák Mirkodot, a kunoknak hercegét, és az eljöve a russzok mellé, és táborba szállának nem messze az Kálmány királyhoz. Mikoron a követ visszajött volna Kálmán királytól, és megmondotta volna, hogy semmiképpen nem akarna engedni, éjfélikort indulának a Kálmán király táborrára, és megütték aszt, és vágni, verni kezdék az ő népét. És a nép rútul kezdé tétova futni, és az erdőkbe szalladozni. A russzok kedig a futásban erőssen vágják és vesztik vala őket. És Kálmán király csak egy kevés nemesekkel szallada el, és azzok közzül is sokat elvesztének az úton az lövéssel. Nagy kárt vallának ott a magyarok, és odavesze minden hadiszörszámok, a királynak kedig minden hadi ékessége.

II. RÉSZ

Mikoron Kálmán király hazaszalladott volna, az ő felesége, a királné asszony két fiat szüle néki: Lászlót és Istvánt.

Annak utánna a Kálmán királynak sok hadai voltanak Dalmáciában, holott az ravasz velencéssek véle társolkodván igen gyakorta megcsalták őtet, de ő is jól megvötte viszontag rajtok a kölcsent,⁶⁷ és megszabadította Dalmáciát töllek nagy diadalommal.

Az Kálmány király gyanakodik vala mindenkoron az Almos ellen, az ő öccse ellen. És noha egynyíhánszor megbékélt volna vele, hol a német császár által, hol a magyar urak által, de mindenkoron megújítja vala az gyanakodást, mert ezen fél vala, hogy

⁶⁷ Rókás Kálmán k[irály] a rókákkal.

halálának utána a királyi méltóság nem szállana az ő fiaira, hanem Álmos, az öccse elfoglalná eszt őröllek. Ezért végre megfogatá az Álmost, és mind a két szömét kitollyatá.⁶⁸ És Bélának, az Álmos fiának, miérthogy csak gyermek vala, megparancsolá, hogy megherélnék aszt, hogy soha attól semmi gyermekek ne lönének. De a henger megkeserülé a szép gyermeket, és egy kölket heréle helyyébe, és annak a monyát hozá Kálmán királynak.⁶⁹ Egyéb jeles nemes embereknek is kitollyatá a szömeket.

De nem sokáig tarta Kálmán királynak kegyetlensége, mert csak alig vitték vala el Álmos herceget a kalastromba, Demesbe, az ő fiával, mindjárast hír lön, hogy Kálmán király nagy betegségben esett, és hogy szertelen nagy főfájás vagy rajta. És egy orvosdoktora vala néki, olasz, ez flastromot tön a fejére és a füleire. De mikoron a doktor híre nélkül levötte volna a flastromot, tehát a vellejéből függ a flastromon.⁷⁰ És az ő baráti megszólíták őtet, hogy mind magáról, mind az országról gondot visse. De ott is mindjárast az öccséről, Álmosról és annak a fiáról kezde traktálni. És elkülde egy Bothot, lator embert, ki megölné a szegény vak Álmost a kalastromba és Bélát, az ő fiát.⁷¹ De az ebek megövék a Bothot az úton isszonyúképpen.

Harmadnapra annak utána meghala Kálmán király, az ő királyságának huszonötödik esztendőben, mikoron írának I I 14. Székesfeérvárra vivék a testét, és ott temeték el aszt a királyoknak szokása szerént.

Az XII. magyar király, a második István, Kálmán királynak a fia

I. RÉSZ

Az urak arra hajladoznak vala, hogy a szegény vak Álmost tönnek királynak. De miérthogy a királyi kazdagság és az udvar Istvánnál, a Kálmán fiánál vala, hogy valami új támadás ne lönne,

⁶⁸ Breviáros Kálmán kegyetlenkődik az ő öccse ellen.

⁶⁹ A henger jámborb a királynál.

⁷⁰ Breviáros Kálmán elvesz.

⁷¹ Kálmán k[irály] ördegi kegyetlensége.

választák az Istvánt, az Kálmánnak a fiát királlyá, ki igen iffiúcska vala, és mindjárt megkoronázzák.

Miért kedig, hogy ő iffiúcska vala, mindeneket cseleködik vala a püspekeknek és az uraknak tanácsából egész nyolc eszten-deig. Annak utánna szabadságot vón magának, és nem külemben kezde cseleködni mindeneben, mint az atya, minden kegyetlenséggel és feneséggel.

1. Sok hadai voltanak az István királynak. Előszer a lengyelekkel, mert beméne országokban, és sok földeket megdúla és elrabla, és úgy jöve annak utánna vissza.

2. Másodszer a csehekkel, mert megütközék a csehekkel az Orosna-víz mellett, a Solt nevő embernek árultatásából, és diadalmos lón ott a csehek ellen.

3. Harmadik hada lón az oroszok ellen a Bezen herceg mellett, kit az önne atyafia kiűzett vala a birodalomból. Eszt a Bezent István király be akará vinni esmet székibe, de nem lehet, mert Oroszországban megölék az Bezent egy vár allatt. És a magyar urak meglátván a szerencsét minnyájan megtérének a királynak akarattya ellen is.

4. Negyedik hada lón a göregek ellen. De ott megadá István király a baknak az árrát, mert a göreg császár igen megveré őtet a Karászóvíz mellett, és méltán, mert minden ok nélkül hadakozik vala.

Ez István király igen kegyetlen ember vala.⁷² Minden kis okból nagyon düheskedik vala. Némely embert lóganéba takartata, és abban megróstitotta. Némelyt lábánál felfüggesztöte, és égő györtyákkal csöppegeté az alfelét.

Az ő ártatlan bátyát, az vak Álmost minden ok nélkül kiűzé az országból. És mikoron ez a görög császárhoz ment volna, igen jó kedvvel fogadá őtet, és nagy tisztességben tartá. Sőt Macedóniában szép jószágot ada néki. És ott egy várast épüte, Constantiát, melyet magyarokkal beültöte, kik az István királynak kegyetlensége előtt oda futának. Végre ott meghala. Mikoron István király meghallotta volna halálát, igen kezde bánkódni halálán. És beküldé Filbertus püspeket, és mikoron az Álmos hercegnek testét

⁷² István k[irály] nagy kegyetlensége.

kihozta volna, eltemeté aszt István király Székesfehérvárra nagy tisztességgel.

Az urak is titkon felhozák az ő fiát, az vak Bélát, és titkon tarták aszt Magyarországon jövőre. Mikoron annak utánna látnák, hogy fia nem volna István királynak, kire szállana a királyi birodalom, megjelenték az urak a királynak, hogy ugyan volna még Béla, az ő atyafiának a fia. Aszt tudá a király azelőtt, hogy megholt volna. Mostan kedig hogy hallá az uraktól, hogy élne, igen örüle néki. És mindjárt érötte küldé. Mikoron eljött volna, látá a király, hogy vak, de hogy egyébképpen semmi fogyatkozása nem volna, mert szép termető vala, ért beszédű és az választételben bölcs. Mellynek a király igen örüle. És megapolá a Bélát nagy sírással, és sokáig elölgetve tartá, és mindjárt fiává fogadá.

Annak utánna mindjárt írta Uronnak, a macedóniai fejedelmek, ki görög császár is vala, és aszt kéré, hogy az ő fiának, a Bélának az ő leányát, az Illona asszont adná feleségül. A császár örüle néki, és odaígéré leányát, mert megértötte vala, hogy ő lenne magyar király az István királynak halála után.

És nagy menyekézést szörsének nagy vigassággal. Annak utánna Tulnába küldé Bélát, és ott lakék mind feleségestől. És az István királyi kölcséget ada néki esztendőnként, hogy nagy dücsöséggel viselheté magát és udvarát. És annak utánna megterhessülvén Illona asszony Béla hercegtől, szüle néki egy fiat, eszt nevezé Geyzának. És a király igen örüle annak.

Mikoron a király Egren volna, igen nagy betegségbe essék, úgy, hogy minden ember kétségbe esnék felöll. Felveték ez okaért magokat ketten, egyik Borsus hispán, a másik Iván, és pártot ütének, és az ő párttyok által királlyá töteték magokat. Mert aszt tudják vala, hogy a király immár fel nem kelne a betegségből. De mikoron a király meggyógyult volna, megbünteté az Ivánt halálos büntötéssel. Borsust kedig kiűzé az országból, és Görögországban lön számkivetésbe.

Esmet megbetegüle István király vérkórással. És mikoron nehezen volna, a magyarok támadának a kunokra, kik szolgálnak vala a királynak az ő fejedelmek alatt, Tatár alatt, mert a király igen kedveze a kunoknak. Abból elhívék magokat a kunok, és minden veszélt művelének a magyarokon. Ez okaért bosszút

kezdének rajtok állani, és erőssen kergetik vala őket. Meg is ölének benne. Mikoron a király jobbadon volna egy kevesig, a kunok fejedelme beméne a királyhoz, és panaszt tón a magyarokra. És megharagvék a király, és monda: Legyetek csak békességgel, hadd gyógyullyak meg csak, minden kunért tíz magyarnak kell meghalni.

És a kunok fejedelme megcsókolá a királynak kezét. És a nagy búsulásban elerede esmet a hasa a királynak, és mindjára meghala: Az ő királyi birodalmának tizennyolcadik esztendőben, mikoron írának 1131. És halálának előtte barátképában öltözék, hogy ez megmutatná az ő penitenciát. Az ő testét vivék Váraddá, és ott temetéek el aszt nagy tisztességgel.

Mikoron az István király testamentomát megnyitották volna, tehát Béla herceget, ki vak vala, neveszte magyar királynak, és királyi kéncsének a nagyobbik részét néki hatta. A többit három részre osztotta vala. Egyiket az ő barátinak, a másikat az egyházaknak és egyházi népeknek, az harmadikat a nyomorultaknak.

A XIII. magyar király, a II. Béla, kit Kálmán király megvakított vala

I. RÉSZ

Miérthogy a magyarok megértötték vala a Béla hercegnek jámborságát és eszes vóltát, ezért igen kedvelik vala őtet, nem gondolván avval, hogy vak volna. Mikoron ez okaért közenséges gyűlésben tanácskosztanak vólna, a megholt István királynak testamentoma szerént az vak Béla herceget választák királlyá. Ennek a göreg császár leányától, az Illona asszontól négy fiai valának. Az első Geyza, a másik László, az harmadik István, a negyedik Álmos.

Ez e Béla király igen jámbor és istenfélő férfiú vala. Mindenkoron e Szent Dávidnak mondásit forgattya vala mint egy közbeszédet:

Az Úr az, ki megszabadítta a foglyokat, és az Úr az, ki megvilágosított az vakokat. Esmet: Az Úr lótt az ő óltalma, ő visselte őtet az ő nagy irgalmassága szerént, ő adott magzatokat őnéki, és azzok közzül ültötett az irályi székiben, etc.

Mikoron ez okaért megkoronászták volna Béla királyt, nagy bölcsességgel kezdé kérni az ő országát, és mindeneket szépen elrende. Az urakat mind megengesztelé magának, és a szomszédságbeliakkal mindenféle barátságot szörze. És igaz törvényeket és szörzéseket szörze, és erős büntötésseket kiáltata a lator emberek ellen, gyilkosok, orvok, paráznák etc. ellen. És igen igazán teszen vala törvént mind szegényeknek, mind bódogoknak. Az isteni szolgálatra igen nagy gondja vala. Fiait kedig nagy szorgalmatossággal tanyíttattya vala és felneveli vala.

Mikoron ezenképpen minden emberséggel és jó szörtartással és igassággal bírná az országot, minden embernél kedves lön. És üdő múlva nagy gyűlést tétete Aradon. Mikoron mind az egész ország együtt vólna, a király mind a királyné asszonnyal és minden fiaival az ország közübe méne. És mikoron leült volna, a királyné asszon ekképpen kezde az országnak szólni: Tisztelendő és vitézlő uraim, szerető híveünk. Mondjátok meg ennékem, mivel-hogy a természet mindenünknek két szömet ád, hogy azzok vezérljenek minket e nyavallyás életben, mi oka tehát ennek, hogy minnyájan a Béla királyt vaknak láttyuk? Maga ez volna szükség, hogy önéki minden embernél többet kellene látni. Ez okaért kérem méltóságtokat, hogy méltóságtok megjelenese, kik legyenek ez dűszes gyüleközetben az ő vakságának okai, és kik merészlettenek őrajta eszt művelni? És erre kérem méltóságtokat, hogy ugyanitt, e helyen bosszút álltyatok érötte azzokon, kik királyunkat meg merték vakítani, hogy egyebek példát vegyenek őróllok, és kezeket másszor ne vessék a fejedelmekre. Noha a kegyelmes Isten az ő két szömeért négy szép fiat adott néki, kiket itt szömetek előtt láttyátok, de mindazonáltal nem kell eszt a nagy latorságot büntetlenné hadni. Hogy a müütánnunk való tanólylyanak e példáról, hogy kezeket ne bocsássák a királyokra, kik az Istennek helytartói ez világban. Ez okaért véget tegyetek e nagy latorságban.

Béla király hallván a királyné asszonnak beszédit, gyakorta megszólíttya vala ötet, és kéri vala, hogy elfelejtené az ő haragját. De az ország felrohana, és ki kezdék kérni a bünöseket. És mindjára elraggadák őket, és hatvannyolc urat mindjára levágának. Némellyeket kedig ugyan koncként hányának, némellyeket kedig horgokba vetének. Akiknek nem olly igen nagy vét-

kek vólt, azzokkal valamennyére lágyobban cselekedének, mert némellyeket örök tömlőcre, némellyeket kedig örök hitlenségre vetének, és feleségeket, gyermekeket és minden nemzetségeket számkivetének, és messze elkergetének. Minden marhájokat kedig és jószágokat az egyházokhoz foglalának.

II. RÉSZ

Mikoron az aradi gyűlés elmúlt vólta, és minden ember hazament volna, nem sok üdő múlva a magyarok sussogni kezdének, az ő nagy állhatatlanságok szerént a király ellen.⁷³ Müvel-hogy igen bosszúálló vólta, és az ő kegyetlenségének nem volna vége, etc. És miérthogy ugyan természetek ez, hogy hamar megutállyák az ő fejedelmeket, és mindenkoron újat kívánnak. Ezért mindennap levelet írnak vala Boricsnak, a Kálmán királynak fattyú fiának, és intik vala aszt, hogy a királysághoz fogna. És segítséget ígérnek vala néki és mindeneket, valami az hadakozáshoz szükség vólta.

Borics megfogadá intésseket, és méne a ruszokhoz, és segítséget kére azzoktól. Annak utánna méne a lengyelekhöz is, és onét nagy sereget gyűtvén, indulla Magyarországra.

Béla király eszt hallván, ő is nagy sereget gyűjte, és híni kezdé az urakat az hadba. De az urak faralni kezdének, mint kik örülnének az újságnak.⁷⁴ Mikoron eszt eszébe vötte volna Béla király, nagy gyűlést tétete. És a gyűlésben megkérdé az uraktól, ha nyilván tudnák, hogy a Borics fattyú volna? Az jámborok felelének:⁷⁵ Mü nyilván tudjuk, nem méltó a királyi méltóságra, de az visszavonó urak mást mondának, hogy Kálmán királynak törvén szerént való fia volna, és szépíteni kezdék beszédeket. És mikoron ebből a dolog támadásra nézne, Béla király megszólítá az jámborokat, hogy törvén szerént látnának a dologhoz. És úgy végezék, hogy az árulókat mindjárt meg kellene büntötni, mert vólta igaz koronázott király az országban. És mindjárt az árulókra támadának, és le kezdék őket vágni, és mindenütt kikeresék őket. A Lampert hispánt kivoná az ő önnen attyafia a király lábái

⁷³ A magyaroknak nagy állhatatlansága.

⁷⁴ Az magyar urak mindenkoron örültenek újságnak.

⁷⁵ Az urakbanjámborok is vadnak.

közzül, ahová bútt vala, és egy darab székkal berontá neki a fejét és megölte. Az ő fiát is odahozá a gyűlésben, és ott levágatá őtet. A Maylátot is ott levágák, ki Ari nemzetségéből való vala. Sok nemeseket is ott levágának.

Mikoron a több árulók eszt meglátták volna, ők is egybegyűlőnek, és minekelőtte meghalának, ők is a királyra akarának támadni, és a királyt megölni, kit ha megölhetnének, hamar lecsendeszednék a többi utánna. A pártolók között fő vala a Tódor és Felkus, Titus és Sámson, etc.

És mikoron a király lecsendesítötte volna a támadást, és immár a pártúttók egybegyűltenek volna, a király elmenvén onnat, a Seon víz mellett szálla táborban. Az vízen túl nem meszsze vala az ellenség. És Sámson az ő társaival tanácsot tartának, miképpen igen meg akarnák szidogatni a királyt, hogy a nagy szitkok miatt megindultassék erre, hogy megvíjon véllek.

És Sámson lóra ülvén egyenest a király sátorára méne, hol találá a királyt, hogy beszél vala valami urakkal, Herceg Jánossal, az Otho fiával, ki simeki prepost, és a király notáriussa vala, esmet Budával, az hispánnyal és többekkel. És monda a királynak: Mit csinálsz hitvány eb? Üdő volna, hogy ördegbe mennél egyszer. Többet használna az országnak az Boricsnak esze, hogynem te vakságod. Jobb volna, hogy apádnak példája szerént egy kalastromba laknál, minthogy az országot akarnád bírni. Ki ördeg követne tégedet az hadakozásban, holott temagad nem vezérhated magadat? Vaj ördegi merészség, etc.

Mikoron Sámson ekképpen szidalmazná a királyt, reátámadának az urak, de ő mindjárt lóra szálladván, menten méne. De az egyik király inassa egy nyeretlen lovon utánna száguldván, egy kopjával az vízben az hátban eklelé, és mikoron által akarna úsztatni, beléhala Sámson az vízben.

III. RÉSZ

Azonközbe elérközék a Borics is az víz mellé az oroszokkal és a lengyelekkel. És mikoron egymás kezét fogtanák volna, az Budus szólni kezdé előttek, és eszesen megmondá, hogy nem volna jó, hogy a nemes nemzetek egybevesznének, és vért ontanának egy paráznságból született latorért. Mert az orosz asszon

megtörte volna a Kálmán király házasságát, és az házasságterésből esett volna ez Boricsnak születése, etc. Hallván eszt a lengyelek és az oroszok, minnyájan hazamenének.

De mikoron eszt meglátta volna Borics, a többivel, kik megmaradtanak vala véle, meg akara az Béla királlyal ütközni. És noha vak vala az Béla király, azért szépen elrendelé a sereget, és igen bölcsen indítá aszt az viadalra. És mikoron erőssen víttanak volna egymással, Béla király serege diadalmas lón, és erőssen vágják vala a Borics népét. Akik elszalladának az viadalból, azzokat mind megölék a parasztnépek. És Borics kevesedmagával elszallada. És az urak ez viadalban nagy vitézségeket művelének Béla mellett, és sok rabbokat hozzának az viadalból a király elejbe. És Béla király igen dicsírte őket, és a ragadományból részt szakasztá nekik, falukkal is megajándékozá őket. És az Istennek hálát ada, és minden óltáron missét mondata. Lött kedig az viadalom Szent Magdala asszony napján. És úgy parancsolá, hogy aszt a napot minden esztendőben megüljenék a magyarok egész Magyarországon. A prédákból nagy ajándokokat küldé mind széllel az egyházakban, kiváltképpen Szent Magdala asszonnak egyháziban. A foglyokat a fő népeknek ajándékba adá, de az pártosokra, kik egybeesküttének vala a király ellen, törvéntétete, és kerékkal elrontatta kezeket és lábokat, és a kerékre annak utánna feltéteté, és ott száradának meg.

Ez diadalom után csendeszségbe lón a király, és szép módon igazgatá az ő allattavalóit minden békességben. És az jámbor urakat nagy tisztességben tartá, és gyakorta vendégli vala az ő barátit. És ő maga magyar módra megissza vala a bort, melly lakásból igen megszálla annak utánna az ő királyi méltósága, nagy károkat valla miatta.

Végre vízkórságban esék, mellyben is meghala az ő királyságának kilencedik esztendőben és tizenegyedik hólnapban, midőn írának Krisztus Urunknak születése után 1141. Az ő testét vivék Székesfehérvárra, holott eltemeték aszt nagy tisztességgel az Illona királyné asszonnak és az ő négy fiainak jelen voltában.

A XIV. magyar király Geyza-, az vak Béla királynak elsősülötte

I. RÉSZ

Mikoron az vak Béla királyt eltemették volna, a magyarok választának új királt, Geyzát, az vak Béla királynak elsősüllettét, ki még igen iffiú, de igen jó erkölcsű vala, és Székesfeérvárott megkoronázák azt Szent Ceália asszon napján. Mikoron ez okaért eszt megkoronászták volna, jó tanácsokat választa magának, és a püspekeknek és az egyéb uraknak híre nélkül semmit nem cselekeszik vala, és minden nehéz dolgokban utánnok supplikál vala, hogy el ne hadnák az országnak szükségiben.

Még nem lött vala esztendeig a királyi birodalomba, és igen nagy hada támada Németországból, mert Henrik a bécsországi fejedelem meglopá a Pozson várást. Úgy tarta Geyza tanácsot az urakkal, és nagy sereget gyúte. És mikoron az urak megmondának néki, hogy igen nagy fába vágná fejszójét, ő felelé, hogy az Isten erősb volna a császárnál, az ő szent fiának nevében akarna ő a hadba menni. Meghadja ez okaért a papoknak, hogy minden missében könyörgenének az Istennek, és hogy essedeznének a Szűz Máriának, kinek Szent István király megajánlotta volna az Magyarországot óltalmul, hogy ne hadnák az országot. Annak utánna bisztatá erőssen mind az urakat, és mind az egész sereget, és semmi félelmet nem mutata.

Mikoron a kém megjutott volna, megjelenté néki, hogy kezel volna az ellenség, és hogy nem igen sokan válnának. Mert akik segítséget ígértenek volna a bécsországi fejedelemnek, azzok még hátra válnának. Ez okaért az Isten jó alkalmatosságot adott volna az viadalra, minek előtte a többi elérkeznének.

A király ez okaért mindjárt mind indít á a sereget. És mikoron az határban jutott volna, tehát ott vagy on az ellenség, és mindjártást elrendel é a sereget. Először négyszegbe rendelé a sereget. Ennek két szárnyát csinálá fegyveressekből. Minden szárnyának csatázó csoportot csinálta huszárokból, mindenik szárnya megett gyalogokból rendelé álló sereget, és azzok megett esmet egy derék négyszegű sereget. És így mindjárt egybeméne a két sereg nagy bátorsággal. És a magyarok erőssen kiáltának Jézust és

Máriát, és amellet igen vívának. És a németeknek nagy fegyveresi hátratólák a bessussokat és a székelyeket, kik kétfelől a csatázó csoportokban valának a két szárnya előtt. Mikoron a bán, a királynak rokona eszt meglátta volna, a kezér derekat indítá az ellenségre, és erőssen rontá őket. A király is megindítá a gyalogokat, kik a két szárnya megett valának, és nagy roppanással rohanának rendekben az ellenségre, és környül kezdék vönni az ellenséget, és óldalfélt erőssen kezdének víni az ellenségre, nemcsak elől.

És végre a németek hátra kezdének mászkálni, és lassabban cselekedni, azután ugyan futni kezdének. És utánnok üzének a magyarok, és sokat levágának a futásban, sokokat is fogva visszahozának. Az Geyza király vitézi megfogák az Rapoltust is, ki Pozsont meglopta vala. Hétezer német vezett vala az ütközetbe, magyar kedig háromezer. És mikoron a király megdúlta volna mind a német tábort, allátére Magyarországba, És a prédából nagy ajándékokat ada az egyházoknak, és mind az egész országban parancsolá, hogy minnyájan a papok missét mondván, hálát adnának az Istennek.

Ez had urán mondhatatlan igen nagy asszály lón, és az hosszú asszály után olly igen nagy drágaság lón, hogy éhség miatt nagy sok emberek meghalának.

Annak utánna esmét hada lón a Geyza királynak az oroszok ellen. Mert az orosz fejedelemnek leányát vötte vala feleségül, ki szülé néki két fiát, Istvánt és Bélát. Segítségül méne ez okaért az ippának nagy sereggel, és megveré a Lodomírt, a kunok fejedelmét, ki az királynak ippára támadott vala. És nagy nyereséggel visszajöve Magyarországba.

Geyza király annak utánna megbetegüle. És mikoron naponként megörögbednék az ő betegsége, hozzáhívatá az ő barátit, a püspekeket és egyéb urakat, és azzok előtt elrendelé az országnak dolgait. És az ő nagyobbik fiát, az Istvánt, aszt nevezé magyar királynak. És könyörge az uraknak, hogy aszt felvennék a királyi méltóságra, és aszt uralnák, és szeretettel böcsüllenék. Az marhájának feléből testamentomot tón az ő fiainak, a feléből az egyházaknak hagyta, és szent dolgokra rendele. És a nyomorult szegényeknek is hagyta. És a testamentom után mindjárást meghala, az ő királyságának huszonegyedik esztendőben, mikoron tisztos-

ségessen bírt volna az országnak épségével. Meghala kedig, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1161. A fiai Székesfejrvárra vitették a testét, és ott eltemették őtet nagy tiszte- séggel.

***A XV. magyar király, az III. István, az II. Geyza ki-
rálynak nagyobbik fia***

I. RÉSZ

Mikoron a magyar urak nagy gyűlésbe gyűltenek volna, megolvasák a II. Geyza királynak testamentomát. És mikoron lát- ták volna, hogy az ő nagyobbik fiát, az Istvánt neveszte volna magyar királynak, ők is minnyájan javallák aszt, és felkiálták a gyűlésben az III. Istvánt, az II. Geyza királynak nagyobbik fiát magyar királynak lönni. Es egy kevés üdő múlva megkoronázák aszt Székesfejérvárott.

Mikoron megkoronászták volna őtet, mindeneket szép rend- del cseleködik vala, és tanáccsal éle. Három esztendői szabadsá- got ada mind az egész, országnak, és sok szörzésseket szörez vala az országnak kedvére. Es mindenképpen arra ügyeközék, hogy nyugodalomba és békességben megtarthassa az országot. Annak utánna az (S társai és az ország miatt támadának hadai, kikben hól szerencsés, hol szerencsétlen vala. Az ő magyar i őrajta is árulta- tást művelének.

Az görög császárral kötést tön, és avval egyetembe sok veszélt tön az velencéseken, kik Dalmáciába bevetették vala körmeket.

***A XVI. magyar király, II. László, az vak Béla király-
nak a második fia***

I. RÉSZ

De István királynak az öccse ellopá a magyar koronát, és av- val egyetembe a királyi méltóságát is kiváná. Ez okaért felkiáltata mindenfelé László, a vak Béla király fia, hogy ő volna magyar

király. Sok püspekek és némellyek az urak közzül is melléje adák magokat. A kösség közzül is sokan.

Azonközben az III. István király az határban lesseg vala, és egyik várból a másikba méne. László ez okaért bír a királyságot hat holnapig. Azután mindjárt meghala, Krisztus Urunknak halála után 1172. A testét Székesfejérvárra vivék, és ott temeték el.

A XVII. magyar király, az IV. István, az vak Béla királynak az harmadik fia

I. RÉSZ

Mikoron az üdöttlen II. László király megholt volna, az ő párttyai mindjárazt ennek az öccsét választák, az Istvánt, és Székesfejérvárratt megkoronázák. Mikoron meglátta volna eszt az István király, nagy sereget gyűte, és reáindula ez új István királyra, és megütközzének egymással. Könyörületes viadal vala ez! Mert kétfelé oszolva valának a magyarok, és egyik atyafiú a másik atyafia ellen ví vala, és egyik baráttya a másik baráttyának vérét ontya vala. De az harmadik István király diadalmos lón az új István király ellen, és kiűzé őtet az országból. És kevés üdővel annak utánna Zemlénben meghala királyságának az ötödik hólnapba, mikoron írának Krisztus Urunknak születésse után 1173. A testét Székesfejérvárra vivék, és ott eltemeték.

Annak utánna ugyanezen esztendőben meghala az III. István király is, az Geyza fia. Annak a testét Esztergommá vivék, és ott temeték el nagy tiszteességgel királyságának tizenkettődik esztendőbe.

Az XVIII. magyar király, az III. Béla, a II. Geyza királynak a második fia

I. RÉSZ

Mikoron ez visszavonó királyok meghóltanak volna, a magyarok az ő nagy károk után megbékélének egymással, és egybegyűlvén egyenlő akaratból választának új királyt, az III. Bélát, az

III. István királynak atyafiát, miérthogy ennek nem lön semmi fia.

A sok pártolássokban az előbeli királyok allatt megtölt vala az ország orvokkal, tolvajokkal és mindenféle lator emberekkel, miérthogy sönki nem büntöti vala őket az ő latorságokért.⁷⁶ Mert ha szinte valakit büntötni akarnak vala, mindjárt a más pártra fut vala, és ekképpen megmenekedik vala.

Mikoron ez okaért a Bélát megkoronászták vólna, mind járás parancsolatot írta ki mind az egész országba, mellyben inti vala minden embert, hogy tisztességes és igaz életbe foglalná magát, és a gonoszságoktól megszűnnének minnyájan. Mikoron a lator emberek megszokták volna az ő latorságokat, és el nem hadnák az ő gonoszságokat, a király erős parancsolatot adta ki, hogy mindenütt megkergetnék az orvokat és a tolvajokat, és halállal megbüntötnék őket.

És mikoron erőssen mindenütt megbüntötnék a gonosztévő embereket, igen megtisztulta az ország, és mindenfelé megszabadulának az utak, és nagy csendesség lön mindenütt az országban az akasztó hispánoknak röttegése miatt.

Az előbeli királyok allatt minden ember, akinek valami ügye vala, szömbemegyén vala a királlyal, és úgy beszél vala nyavallyáját a királynak, melly igen nehéz és nyughatatlan dolog vala a fejedelmeknek. De ez III. Béla király senkit nem bocsát vala elejbe hanem úgy rendelé a dolgot, hogy valakinek valami ügye volna, az beírná az ő kívánságát egy supplikációban, és úgy adná be a királynak.⁷⁷ És két embert szörze hozzá udvarában, kik behordanák néki a supplikációkat, és olvasnák előtte. És úgy ír vala annak utána az önnek kezével vállaszt minden supplikációnak az hátára.

Az országban ügyeközik vala mindenütt jó békességet tartani, és igen nagy gondja vala az határokra, hogy senki el ne üdegenítene semmit az országtól. A bécsországiaktól megoltalmazá az határt, a cseheket is és a lengyeleket hertelen haddal hátraűzzé, Dalmáciának túlsó határit visszavévé az velencéssektől.

⁷⁶ Az pártolásnak veszedelmes volta.

⁷⁷ Béla k[irály] szörzé a supplicálásnak módját.

Azonközbe mikoron veszédnék az velencéssekkal, betegségbe esék, és nem sok nap múlva meghala, az ő királyságának huszonnégyedik esztendejében. Két fia marada utánna: Emre és András. Az ő felesége igen jámbor vala, a francia királynak leánya. Meghala kedig, mikoron írának 1199. Eltemeték őtet Székesfejérvárott nagy tisztességgel.

A XIX. magyar király, Emre, az III. Béla királynak a fia

I. RÉSZ

Az Béla királynak halála utána a magyarok egybegyűlvén új királyt választának, Emrét, az III. Béla királynak a fiát. Ez mikoron megkoronászták volna, mindenben arra ügyeközik vala, hogy az atya példáját követhetné. De ennek üdejébe a velencések visszavévék Iadrát Dalmáciában a tenger mellett a magyaroktól, de igen nagy vérontással és nagy kárral.

Azonközbe az András, az Emre királynak öccse némelly magyar uraktól elhitevén hadat támaszta az ő bátyya, az Emre király ellen.⁷⁸ Emre király ügyeközék ezen, hogy ha valamiképpen az ő öccsét lecsendesszíthetné, de sem levéllel, sem követek által nem teheté szörét. Mikoron látná Emre király, hogy semmiképpen nem lehetne a békesség, mert a pártos magyar urak, kik mindenkoron az újságnak örülnek, nem bocsáták az Andrást a békességre, ő is elindítá az ő seregét, és szömbeszállá az öccsével.

Mikoron immár mind a két sereg szömbe állana, és az ütkezetre kész volna, nagy dolgot művele az Emre király, mert leveté a fegyvert, és a királyi koronát fejébe tévé, és a királyi istápot kezébe vévé, és egyedől az öccse seregébe méne, és ott szólván mondá: Ihol vagyok, vitézlő férfiak. Kicsoda közzületek, ki kezét akarná vetni a királyi vérré? Kicsoda akarná tüközzületek aszt bántani, kit a Szent Istvánnak szentsége ez méltóságban hozott? Kicsoda akarná tüközzületek a királyi felséget megferteszteni, holott tudjátok, hogy a fejedelemség Istentől vagyon? Nem Emre vagyok én, hanem Szent István királynak helytartója, ő unokája

⁷⁸ A magyar urak esmet új dolgot támasztnak.

és öröke. Tü végezésekből és az Istennek akarattából vagyok én magyar király. Ki ellen fogtatok ez okaért fegyvert, atyám fia, vitézek? Hadjátok el a tü pokol szándéktokat. Nem királytok, hanem atyátok akarok lönni, és a tü indulatokról soha nem akarok megemléközni, etc.

Hallván eszt az urak és mind az hadakozók minnyájan szánák a királyt, és minnyájan bocsánatot kezdenek tölle kérni.⁷⁹ És mindjárást megkeresteté az öccsét, Andrást, de az elszekett vala a seregből. És egy fő legény mindjárt utánna válék, és mikoron elérte volna, ellene kezdé az András támadni, és csaknem gonoszul jára a fő legény miatt. És mikoron visszahozta volna a királyhoz, megkegyelmeze néki a király.

Azonközbe megbetegüle a király, és nem sok nap múlva ugyan meghala, minekutánna testamentomot tött volna. Halála után marada egy László nevő fia. Meghala kedig királyságának kilencedik esztendejében, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1200. Csendes és békességes király vala ez, és igen szelígy erkölcsű. Meghala kedig az Eger völgyben, és Egren temeték el.

Az XX. magyar király, az III. László, az Emre királynak a fia

I. RÉSZ

Az Emre királynak halála után választának a magyarok a királyságra a Lászlót, Emre királynak a fiát, kit megkoronáznak Székesfejérvárott. És ez le kezdé csendeszíteni az pártoló urakat az országban, de mindjárást meghala, és csak hat holnapig lehete a királyi birodalomban. Az András, az Emre királynak öccse eltemeté ötöt nagy tisztességgel Székesfejérvárott, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1201.

⁷⁹ Az urak bánnyák bolond cselekedeteket.

A XXI. magyar király] az II. András, az Emre királynak öccse

I. RÉSZ

Csak alig végezte vala el a László királynak temetését, a papok, püspekek és urak egybegyűlvén választanák királlyá eszt az Andrást egyenlő akaratból, és megkoronázzák aszt Székesfejérvárott. Feleséget vén magának a nemes német nemzetből, Gerdrudot, kiből sok magzattyokat nemzé: Bélát, Kálmánt, Andrást és Ersébetet, ez vala a Szent Ersébet.

Lón azonközbe, hogy a római pápa az ő bulcsújával sok kereszttyén fejedelmeket fellezesztene,⁸⁰ kik elmennének, hogy visszavennék Jerusalemet, és megszabadítanák a Krisztus koporsóját a pogánoktól. És azzok közükbe fő hadnaggyá választá a magyar királyt.

Mikoron ez okaért András király bement volna Konstancinapolba, ott kellett néki egy üdeig mulatni, méglen a több társai is odagyűlének.

Hatta vala kedig az András király helytartóul országában egy jeles férfiút, Bánk bán nevőt, ki az Baruknak nemzetségekből való vala, hogy az bírna addig mind az egész országgal, és mindenekre gondot visselne. Ennek hívsége allá ajánlá a királyné asszont is minden ő udvarával.

Azonközbe juta Németországból a királyné asszonnak öccse, hogy vigasztalná a nénjét, miért távoly vala az ura. Vala kedig az Bánk bánnak a felesége éjjel nappal a királyné asszonnal, ki igen szép szömély vala és igen jámbor, és ezért nyájaskodik vala a királyné asszon igen örömetst vélle. Eszt igen kezdé a királyné asszonnak az öccse szeretni, annyira, hogy meghal vala miatta. A királyné asszon megérté eszt, de kedveze az öccsének, és minden nap ezért egymással nyájaskodnak vala, és egy asztalnál esznek vala. Némellykort is szólnak vala csak ketten egymással. Annak utánna behívá a királyné asszon az Bánk bán feleségét egy rejtekházban, és ott lón a királyné asszon öccse is. Azonközbe a királyné asszony kijöve a házból, és csak ketten maradának az házban.

⁸⁰ A pápa esmet játzik bulcsújával.

Mikoron az jámbor Bánk bánnak a felesége sokáig megoltalmazta volna beszédekkel az ő jámborságát, végre a királné asszonnak öccse erőszakot tön rajta.

Elhallgatá szegény a gonoszságot. De mikoron egynyíhány nap múlva az Bánk bán játszodozni akarna a feleségével, sírni kezde, és mondá néki: Ne nyúlj hozzám. Minem feleségedhöz nyúlsz, hanem egy büdes kurvához, meglásd immár, ha avval akarsz tisztátalankodni. Engemet királné asszon mellé adtál, de ez engemet az öccsének ejtett csalárdságával. Ihol vagyok, szerelmes uram, vagy megversz, vagy megölesz, szabad vagy vélle, mert erőszakot tött rajtam.

Bánk bán nagy bánatba és igen nagy haragba essék, de mindazonáltal vígasztalni kezdé feleségét, mert igen sír vala, és igen kéré az asszont, hogy veszteg lönne, és senkinek nem szólna semmit, ő akarna mind a kettőért bosszút állani.

Semmiképpen e szörnyű bosszúságot nem tűrheté Bánk bán, hanem másodnapon beméne a királné asszon házába, mintha szólni akarna véle, és kirántá az hegyes tört, és avval általuté a királné asszont. És a véres, hegyes törrel kijöve, és mondá az udvarbelieknek: Az Gertrud megcsalta feleségemet, és az öccsének hajtotta, hogy erőszakot művelt rajta. Ám megölém érette. Még ma egynyíhány úrral a mű felséges urunk után indullok Konstantinápolba. Ám önmagam kezébe megyek, tegyen ő törvényt felőlem.

Eszt hallván az udvarbeliek minnyájan lecsendeszedének. és mindjárt társaságot mellé vévén hammarsággal beméne Konstantinápolba. És mikoron a király elejbe ment volna, mondá: Felséges király, te vagy az én bírám és felperesem is. Tehozzád jöttem, mert tudom, hogy igaz bíró vagy. Ezért nem akartam futásra venni dolgomat, hanem a te igaz ítéletedből vagy élni, vagy halni akarok. Ihol felséges uram az véres tör, mellyel megöltem az Gertrudot. Ha méltatlan cseleköttem, ugyanevvel ölj meg mindjárt, de ha méltán haraguttam, és megöltem ötet, könyörgek felségednek, hogy példa legyek minden népeknek. Ments meg engemet, hogy tessék minden előtt, hogy nem heába hoztam ide fejemet a te igaz ítéleted elejbe. Ihol vagyok.

II. RÉSZ

A király mind meghallgatta az Bánk bánnak beszédit nagy állhatatossággal, és ingyen semmiben nem változék meg az orcája. És mondá: Bánk bán, bízom én a te hívségedbe, ha a dolog úgy vagyon, amint megbeszélled. Tehát térj hammar vissza az országba, és híven járj a te tisztedben, mellyet reád bíztam. Eszt a mű szent hadunkat nem kell megkéselelnünk semmi törvéntétellel. Mikoron visszatérek Magyarországon, akkoron törvént teszek felőled. És eszt mondván visszabocsátá az embert, ő maga kedig elindítá a sereget a tengerre, hogy általmenne vélek.

Mikoron általmentenek volna a tengeren, ott nagy sok viadatok volt a pogánokkal, mellyekben az András király igen diadalmos vólt. De végre megfűzeték a rómaiak ott a baknak az árrát, és csodaképpen szalladának vissza a tengeren esmet Európában, melly lön, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1221.

Mikoron kedig András király visszajöve Magyarországon, sok ereklét hozza véle. Tudnia illik Szent István mártírnak a fejét, Szent Margit asszon nak fejét, Szent Tamásnak jobb kezét, Szent Bertalannak is az jobb kezét. Esmét az Áron pap vesszejének az egyik ágát, és az egyik nagy kővedret, mellyben Krisztus Urunk az vizet borrá változtatta, és nagy sok egyéb ereklyét.

Mikoron kedig hazajött volna András király, nagy csendeszségben és békességében találá az egész országot. És másodnapon mindjárást törvényt üle. És mikoron Bánk bán megbizonyította volna a megholt királyné asszonnak vétjét, a király olyan szentenciát monda ki, hogy méltán megöletett a királyné asszony, és mentséget ada az Bánk bánnak.

Annak utánna feleségül adá az ő leányát, az Ersébet asszont, ki igen jámbor és szent szűz vala, a turingiai landgraffnak, egy jeles és igen jámbor fejedelemnek. Ez az Ersébet igen jámbor és szent asszon vala, és mondhatatlan igen szereti vala a szegényeket. Mikoron egyszer egy igen szép aranyas feszületet hoztanak volna elejbe, hogy ő is csodálna olly an szép művet, mondá ő: Elég szép műv, de tudatlanok vóltanak, kik eszt csinálták és csináltatták, mert jobb lött volna, hogy az ezüstet és az aranyat a szegényeknek adták volna, és hogy Krisztus Urunkat szüvekbe

foglalták volna. Bizony drága vallás lön ez. Meghala nagy szegénységben, mikoron írnak vala Krisztus Urunknak születése után 1231.

Mikoron András király meghallotta volna az ő halálát, igen nagy bánatba esék, miérthogy az ő leányának jámborságát úgy nem becsülte volna, mint kellett volna, és hogy olyan nagy szegénységben hatta volna ötet. És éle még négy esztendővel annak utánna, és meghala az ő királyi birodalomnak harmincötödik esztendejében, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1235. Az ő fiai nagy tisztességgel eltemették ötet Egresen, az ő kalastromában.

A XXII. magyar király, a IV. Béla, az András királynak a nagyobbik fia

I. RÉSZ

Minek utánna eltemették volna az András királyt, a magyarok minnyájan királlyá választák Bélát, az ő nagyobbik fiát, és megkoronázák aszt Szent Péter egyházában Székesfejérváratt. A koronázatban az ő öccse, Kálmán, herceggé tétették, és ő viselé a tört a bátya előtt. Dániel kedig, az oroszoknak fejedelme, a királylovat hordozá előtte.

Mikoron ez okaért a királyi birodalom Béla kezébe volna, nagy szorgalmatossággal arra ügyeközék, hogy az ő atyának erkölceit mindenekben követné, minden alkalmatosságban és igasságban.

Előszer kedig erre lön gondja, hogy az országot csendesszé tenné, és állhatatos békességbe hozhatná, és a szomszédságbeli-ekkel megbékéle mindenfelé. De a bécsországi fejedelemtől nem találá békességet.

Az ő királyságának öttödik esztendejében röttenetes hírt hozának a magyaroknak a tatárok felől, mivelhogy a tatárok mind elrablanák a kunokat, és megemésztenék őket, és hogy ez szándékban vólnának, hogy minnyájan be akarnának ütni Magyarországba. Béla király igen megijede ez híren, mert annélkül is fél vala a bécsországi fejedelemtől, ki szinetlen népet gyút vala, és fenyegeti vala a magyarokat.

Mikoron minnyájan e félelemben volnának, íme tehát követek jövének a Kutentől, a kunoknak királyától, és ezek megmondák a Béla királynak, hogy az ő uralom sokáig vívt a tatárokkal, de kiváltképpen kétszer megütközött volna vélek, az fene latrokkal, és mindkétszer diadalmas lött volna ellenek. De harmadúttal annak utánna a tatárok meggyőzték volna az ő uralmat, és úgy jöttek volna azután a tatárok az kunoknak országába, és mindent ellep-tenek volna. Könyörgének ez okaért Béla királynak, hogy az elszalladott kunokat felvénne országába az ő kegyelmességéből, és olyan igazságban tartaná őket, mint a magyarokat. Ha eszt megnyerhetik tőlle, tehát ők hasznos majorságokat akarnának indítani az országban, és annak felette a keresztyéni hit allá akarnák magokat jó kedvvel adni.

Hallván eszt Béla király, igen örüle néki, és olyan választ tón, hogy öremest akarná őket befogadni az országban, és nem külemben akarná őket tartani, mint szinte a magyarokat. És noha ők kárt vallottanak volna, csak hogy bejöjjenek, mindennel akarja őket segíteni. És szép ajándékokkal megajándékozá a követeket, és barátokat ada véliek, kik a kunok között prédikálnának a római keresztyénséget, hogy annál könnyebben adnák magokat a hit allá.

Mikoron a követek hazajöttek volna, felkele Kuten király minden népével, és Magyarország felé indulla, és országát hadja a fene tatároknak. Béla király elejbe méne mind az határig, hogy tisztességgel befogadná az elűzött királyt. És úgy lón. Mellyet igen csodállyák vala mind a kunok. De miérthogy mind a két se-reg nem mehet vala együtt, Béla király választá egy fő embert, ki kalózok vala a kunoknak, és elvinné őket Magyarországnak a közepire a királynak kölcségén. Így jövének negyvenezer kunok be az országba, minden családok nélkül számlálva. Jövének kedig a Béla király kölcségén, és úgy telepedének le Magyarországnak.

II. RÉSZ

És e cselekedetért igen kezdék a magyarok gyűlöni az Béla királyt, mert a kunok nagy sok barmokat hajtának vélek, melly baromhajtással nagy kárt tőnek az magyaroknak mind vetéssekben, mind szőlejekben. És a falukban egyéb apróságokat is csele-

kednek vala asszonyi állatokon és leányokon még a nemes udvarokban is, mínt olyan vad nép. És a király minden párttyokat fogja vala, és megoltalmazza vala őket, mellyért igen gyűlölik vala a Béla királyt.

Több okai is valának az gyűlölségnek, mert mikoron királlyá koronászták vólna Bélát, mindjára törvényt tétete az urakra, kik az ő atya üdejében reátámadtanak vala. És némeilyeket számkivete, némeilyeket tömlecbe hányata. A Dienes nádori ispánnak kedig kitolatá mind a két szömét. És kemény parancsolatot adott vala ki az egész országban, hogy az latorságokat és nagy kóborlássokat kiveszthetné az országból. A nemes uraim kedig elhitték vala magokat, és ugyan egy szerben akarnak vala ülni a királlyal. Valahól a király gyűlésben leül vala, hogy tanácsot tartana országával, ottan az uraim is a király mellé teszik vala székeket, és leülvén úgy diktálnak vala. Béla király kedig mind kihordatá a székeket, és a tűzbe hányatá, és olyan törvént ada ki, hogy a tanácsba senki ne ülne le, hanem csak a király, a fejedelmek, az érsekek és a püspekek.

Ezeknek felette nagy sokan a nemesek közzül az előbeli királyoknak pártolásokban sok donációkat kuldultanak vala királyoktól, külemb-külemb színek és okok allat, és azzokat meg akarják vala immár Béla királlyal konfirmáltatni, de Béla király mind elszagatá azzokat. Eszt nehezen szenvedék el az uraim.

Ezért egybetanácskozának sokan az urak és nemesek közzül, és kötetést tőnek egymással a király ellen.⁸¹ És követet küldönek levelekkel a Friderikhöz, a bécsországi herceghöz, és annak ígérék a királyi koronát mind országostól, ha az ő akarattokat akarná művelni. És az útban felfogák a követet mind levelestől, és hozák aszt a Béla királyhoz. Ezért megérdemlötték volna a pártosok, hogy ugyan keményen megbüntötte vólna őket a király ez ő nagy árultatásokért, de senkit nem ölete meg közzülek, hanem némeilyeket számkivete közzülek, némeilyeket fogságban tartata.

Mikoron így veszédnék Béla király az ő magyarival, esmet hírt hozának a tatárok felől, hogy minek utánna az Oroszországot mind elrablották és elpusztították, immár Magyarországra sietnének, és ugyan immár kezel volnának az határhoz. Csak alig vala

⁸¹ Az magyar uraknak régi szokása.

még esztendeje, hogy a kunok letelepettenek vala Magyarorszá-
ban.

Béla király a sereget adá a nádorispánnak, és elbocsátá aszt, hogy elfoglalná az határban az útat az havasok között Oroszország felé, és be ne bocsátaná a tatárokat az országban.

Annak utánna felhirdeté az egész nemességet, és azzok mellett az egész országot, hogy minnyájan a hadba jönének, és hogy véle egyetembe a tatárok ellen támadnának, hogy be ne jöjhetnének az országban.

III. RÉSZ

A magyarok nem gondolának a király parancsolattyával, hanem calomniálkodván mondának, semmi az a hír. Minap is olyan hírt hoztanak vala, de semmi lón. Némellyek eszt mondák: Csak a papok költeték eszt a hírt, hogy zsinatba ne menjenek Rómába, és egyéb sokféle patvarokat hintének a király ellen.

Azzonközbe nagyobbban kezdék hozni a tatárok hírét. És Béla király siete Budára, és nagy gyűlést hirdete oda, holott nagy traktálás után aszt végezék, hogy mind az urak az ő népekkel a hadba készülnének, és hogy őrezőket kellene vetni a Kuten fejedelem és a kunok mellé, hogy azzok hátúl ne támaszthatnának valami újságot az ország ellen.

És nem sok üdő múlva eljöve a nádorispán követe, ki által aszt jelenté, hogy immár a tatárok elérték vólna az határt. Nem sok üdő múlva eljöve ő maga is a nádorispán, ki megmondá, hogy megütkezett volna a tatárokkal, és hogy odavesztette volna minden népét.

Béla hallván eszt a hírt, igen siete az ország népét egybegyűteni, de előszer az váci püspeket adá a királyné asszony mellé, és meghadja néki, hogy elmenne véle, és a gyermekekkel Bécsországnak határába, és ott maradna véle.

Annak utánna az aradi és csanádi püspekeket nagy hammasággal küldé a bécsországi herceghöz, hogy kélnék aszt, hogy segítségül jöne mellé. A kunokat is minnyájan melléje hívatá. Annak utánna minden népével, mellyet olyan sietségben egybegyűtethett vala Pesté szálla, és ott várja vala az urakat ő népekkel.

Minek előtte beütnének Magyarországon a tatárok, és immár mind elrablották vala az Oroszországot és a kunoknak földét, és immár a nádorispán népét elverték vala, Peta, a tatároknak egyik fejedelmek Lengyelországra tarta, és ütközetben megölik a lengyel királyt, és elrablák egész Lengyelországot, és elpusztíták azt fegyverrel és tűzzel. Lengyelországból száguldának Slésiában, és ott is olyan nagy rablást és pusztítást tőnek. Braszlót is, a nagy várost megvénék, és mikoron mind feldúlták volna, mind megégeték. Annak utána térének Morvaországra, és ott is olyanképpen cselekedének. Morvából allájövének Magyarországon.

Azonközbe a másik tatároknak fejedelmek, Kadan, csak ezer tatárokkal általindulla az havason, és harmadnapig juta Radnáig. A Radna-völgybe kedig mind németek laknak vala, kik ezüst- és aranybányákat művelnek vala ott. Feltámadának ez okaért minnyájan a németek a Radna-völgybe mind az bányásszokkal és az aranyásszokkal, és ellene támadának a tatároknak, és erős viadalt tartának vélek. És mikoron sok ezért levágtanak volna a tatároknak, nagy diadalommal visszatérének.

Mikoron immár minden fegyvereket letették volna, és nagy lakásokat szőzettek volna, és vígan éneklenének borosságokban, azonközben a tatárok hertelen visszajövének, és meglepék őket, és mind megölik őket. A több németek hamar mind egybetámadának, és újonnan megütközének vélek.⁸² És mikoron sokáig víttanak volna, végre a tatárok lönek diadalossok, és mind levágák a németeket. És miérthogy a faluk minden erősség nélkül lönek, mind elrablák és elpusztíták azzokat.

Annak utána úgy jöve be az országban a tatároknak fő királlya, az Bathus négyszázezer tatárokkal. És öttödnapiig járván az országban, semmi kárt nem teszen vala sohult, mert nem akará, hogy a híre hamar menne Magyarországra, és azt akará, hogy az visszatérésben élést találna az ő népének. És mind járást sieté Béla király felé, kit meghallotta vala, hogy Pestnél volna táborban.

⁸² A németek németül cselekesznek.

IV. RÉSZ

Mikoron immár nem messze volna Pesthöz, elbocsátá az ő népében, kik az egész Pest vidékét beszáguldanák, és mindenütt elrablanák a földet, és fegyverrel és tűzzel mindent elvesztenének. Reájok akarának némellyek a seregből mennyi, de a király nem bocsátá őket, mert tudja vala a tatároknak okosságát, hogy nem állanának viadalnak, hanem csak forganának allás fel, és jönének és mennének. De a magyarok megcsúfollyák vala a királyt, mint-ha féléken volna, etc.

És Ugolin, a koloc sai érsek nem túrheté, hanem a király híre nélkül kimene az ő népével a táborból a tatárokra. A tatárok kedig mindjárt hátat adának. Utánnok kezdé sietni az érsek, és mikoron a völgybe mentenek volna a patakra, a tatárok könnyű szerrel lévén, mindjárt általmenének a patakon. Az érsek serege is utánnok sieté, de minthogy ezek fegyveresek valának, besülldének az isszopba a nehéz lovokkal, és sem elő, sem hátra nem mehetének. Hammar visszatérének a tatárok, és környülvévék a patakot, és lövéldözni kezdék a magyarokat, és mind odaölek őket, csak alig szálladhata el az érsek harmadmagával a királyhoz.

Eszt látván a király, felméne Váccá, és mindjárt rajta Batha, a tatároknak királya. Mikoron eszt a király megértötte volna, elfuta onnét mind seregestől. A papok beessének az egyházba mind polgárostól, feleségestől, gyermekestől és mind a szomszédságbeliakkal egyetembe. A tatárok kedig első ostrommal megvévék az egyházat, és mind zsákmánt önek az egyházi kénscbe, és mind elkóborlák a drága papi öltözeteket és minden egyházi ékeségeket. És a foglyokat mind tűzbe hánák, és mind megégeték.

Nagy méltatlanságot cselekedének az magyarok akkoron a Kutenen, a kunoknak fejedelmén. Mert ötét vádollyák vala, hogy ő hitta volna be az országba a tatárokat. Ez okaért erőssen kiálnak vala ellene, és kihíják vala ötét, hogy levágnák. A király ellen is igen zúgolódnak vala. Annak utánna ostromlani kezdék az Kuten szállását, és levágák Kutent, és a több kunokat, és a fejeiket kivették az ablakokon a nép közükbe.

Hallván eszt a több kunok, igen bánák az Kuten fejedelmeknek veszedelmét, és rajtok lónek a magyarok, és dúlni, verni és vágni kezdék őket. Egybefutamván a kunok, meg kezdék mago-

kat óltalmazni, és fel kezdék gyűjtani a falukat, és a kösséget vágni, és mindenfelé kegyetlenkődni. És az útban előtalálák Bulcsot, a csanádi püspököt és Bore Miklóst és sok nemeseket mind feleséges és gyermekestől, kik futnak vala Bécsország felé, hogy együtt lennének a király seregével, és megkezdvén azzokat, erős viadalt tartának egy falka üdeig. De végre diadalmosok lőnek a kunok, és majd mind levágák a magyarokat.

És a kunok a tatárok mellé menének, és köttést tőnek vélek. És annak utána általmenvén a Dunán mind elrablák a győri vidéket, és Felső-Magyarországot, és mindent elpusztítanak fegyverrel. Sokkal kegyetlenben cselekedének a kunok a tatároknál, Mikoron egy magyarhoz vágnak vala, mondának: Eszt vedd jó néven a Kuten fejedelemért. A Franka nagy falut mind megégeték, Sabariát, Szent Márton püspöknek hazáját mind elpusztították, soholt egy falu sem maradhatta meg miattok.

A király elhívatta vala Benedeket, az váradi püspököt, és ez nagy sereget gyűtvén, siet vala a királyhoz. És mikoron az útba meghallotta volna, hogy a tatárok megégették volna Egret, elhadja a sereget, és kevesedmagával Egrre siette, hogy az erekléket felszedezgetné. Addig megkezdék a tatárok az ő seregét, és kevés szállada el a magyarok közzül, és csak alig szállada el a püspök Váraddá. És mindjárást onnét elmenvén, általméne a Dunán, és megmaradásra való helyt kerese magának.

Béla király megmozdítá a sereget, és módot kerese hozzá, hogy ha valamiképpen olly helyre szoríthatná, holott megvíthatna vélek. Es szálla a Sajó mellé. De a magyarok mind visszat vonsznak vala, és ugyan csúffollyák vala a királyt sok hitván beszédeket szólván ellene. De a tatárok éjjel általkelvén az vízen, igen reggel környülvévék a király seregét. És midőn sűrő lövéssel megkezdének belepni a magyaroknak táborát, igen megijedének és megbúdulának a magyarok, annyira, hogy rendbe nem tudák semmiképpen a sereget szörzeni. Es a magyarok közzül senki nem mere a sánctól kimenni, akár mint mondana és könyörge nekik a király és a kolocsi érsek.

V. RÉSZ

Végre a király öccse, Kálmán, melléje vévén szolgálait és némellyeket a magyarok közzül, akiket hertelenségbe melléje hajthata, kiméne a táborból, mikoron immár dél volna, és sereget rendelvén, reájok rohana a tatárokra, és erős viadalt tartá véllék, és egynyíhánat is megöle benne. De mikoron látnája, hogy senki nem jöne segítségül melléje a táborból, általvágá magát a tatárokon, és menten méne. Hogy eszt megláták a magyarok, csoportonként többen is ki kezdének olly an módon menni. De Béla aszt tudja vala, hogy az viadalba mennének ki. Végre eszébe vévé, hogy a magyaroknak egy nagy része e módon szekett volna el. Ekképpen ő is elméne egy sereggel, és elrejté magát ott a közel való erdőben.

Másodnapon a tatárok Pestté menének, és ostrommal megvévék az várast, és mind megdúllák az várast, a népet kedig mind elveszték fegyverrel. Akik kiszallattanak vala az várasból, azzokat mind a Dunába kergeték.

Mikoron a tatárok esmet környülvették volna a király táborát, és Bertalan, a pécsi püspök látta volna, hogy a Kálmán herceg és a király elment volna, és immár a tatárok egy felől a magyaroknak táborát felgyújtották volna, négyszegű sereget szörze mind gyalogokból, mind a sok lovagokból, és nékiindulla, és útát csinála a tatárok által. Hátn mindenütt rajta lönek a tatárok, és erőssen lövik vala a sereget.

Hogy imígy veszednének a tatárokkal, íme tehát ihol jó az vitéz László egy nagy sereggel, ki semmit nem tud vala a királynak veszedelme felől. A pécsi püspök mindjáraást megesmeré a zászlókat, és hozzá tartá hammarsággal. Látván a tatárok az új sereget, mindjáraást visszatérének a pécsi püspök seregétől.

Mikoron ez okaért ekképpen mind a herceg, mind a király elhatták volna az ő táborokat, a fene tatárok mindenütt elvesztik vala a tábor népét. Mert akik Pest felé futának, azzokat mind megölek az útnban, akik a táborban marattanak vala, egyig mind megölek őket. Nincsen száma a sok népnek, mellyel vesze. Odavesze mind a sok püspök is, az esztergomi érsek, a kolocsi érsek, a győri püspök, az erdélyi püspök, a nitriai püspök, a király kancelláriusa, a bácsi esperest. Akik futottanak vala a falukba, az

egyházokba, azzok mind megégtének azzokban. Mind az egész mező két mélföldig, mind hegy-völgy rakva vala embervérrel, és embertestekkel, mintha mindenütt nagy disznócsordák járnának. Emberi szöm soha nagyobb veszedelmet nem látott. Így füzeté meg Magyarországot az ő hitetlen visszavonását és latorságát.

A tatárok folyó követeket bocsátának be Tatárországba a több tatár fejedelmekhez, hogy besietnének a kazdag országba, és részessé lönnének a sok kazdag prédákban. És a tatárok egy fejedelmet szörzének közzüllek, ki semmit egyebet ne művelne, hanem csak a sok marhát és prédát gyűtené egybe, és egybehordatná mind a prédák at a mezőn, és az rakásokban rakatá mind azzokat, mint a nagy asztagokat.

A tatárok kedig minden dolgokban igen okosan cselekedének, mert nem bánták aszt a részt Magyarországnak, melly tova allá vagyon Olaszország felé, hogy el ne futnának a magyarok hertelen az országból. És miérthogy a király pecsétét lelték vala a kancelláriusnál, leveleket íratának a fogoly iffiakkal mind széllal Magyarországon a magyaroknak a Béla király nevével, mellyben vigasztallyák és intik vala a magyarokat, hogy minnyijan honn maradnának, és senki nem futna a tatárok előtt, mert ő hammar el akarna jöni nagy néppel, és a tatárokat mind levágni, etc. És ezeket e leveleket a király pecsétével pecsétlék be, úgy küldözék el annak utánna mind széllal azokat.

A szegény magyarok megláttván a leveleket, vélik vala, hogy Béla király levelei volnának, és nagyon örülnek, és ki-ki mind házánál marad nagy reménség allatt. Azonközben odamenének a tatárok, és mind honn talállák őket. És mind levágák őket: mind kicsideket, mind nagyokat, és mind elrabbollák a földet, és elpusztíták aszt fegyverrel és tűzzel.

VI. RÉSZ

Béla király elszalladván kevesedmagával, Bécsország felé tarta, hogy a királné asszonnal, kit azelőtt a váci püspekkel odafelé küldett vala, beszédes lönne. Mikoron a határba ért volna, a bécsországi herceg elejbe juta, és nagy tisztességgel fogadá őtet. Béla király kedig az ő királyi birodalomnak a kezdetiben nagy néppel felment vala Bécsországban, és nagy dülást tött vala ott, és

megsaccoltatta vala a bécsországi herceget nagy somma pénzen. Mikoron ez okaért a bécsországi herceg egynyíhány napig vígan tartotta volna Béla királyt egy várban, mondá annak utánna néki: Tudod-é, Béla király, melly igen nagy erőszakot töttél rajtam, és miképpen elpusztítottad országomat? Tudod-é, melly somma pénst vettél rajtam, méltatlan kedig. Ez okaért innet ki nem mégy, hanem ha megadod az én pénzemet, és megfüzeted a kárt.

A Béla királynak nem lón mit tönni, mert eszébe juta, mint gyötrötte vala azelőtt a Bécsországot és a herceget, hogy más küssebbség ne esnék rajta, minden készpénzét odaadá, a maradékot kedig megfüzeté ezüst és arany művekkel. És az határba három vármegyét ada néki, mellyeket a herceg mindjára megépüte, és megerősíte mind építéssekkel, mind néppel. És annak utánna köttést tőnek egymással a herceg és a király, és megerősíték aszt esküvessel. Nagy a somma, mellyet a hercegnek adni kellett. Némelleyek mondják, hogy négyszázezer forint volt, némelleyek többnek mondják.

Azonközbe Kadan, a tatárok fejedelmek egyik, allájöve Radnáról százezer tatárral, és a nagy Szamoson általjöven, jöve Magyarországba, és Várad felé tartá. Váradon kedig szántalan sok futott nép vala, kik megerősítették vala sövényekkel, palánkokkal és nagy töltésekkel az várast. Az várban is sok nép vala, de a püspök nem vala honn. Mikoron a tatárok Váraddá jutottak volna, első ostrommal megvévék az várast, és mind levágák a népet benne, mind kicsineket, mind nagyokat. És mikoron mind megdülték volna az várast, felgyújták aszt.

Annak utánna az várhoz kezdének. És egy felől új vala a fala, mert csak akkoron rakták vala újonnan. Eszt látván a tatárok, nékikezdének, és éjjel megtölték az árkot egyenest, annak utánna nékihajták a faltörő bakokat. És miérthogy a fal még igen vizes és nyers vala, mindjárt a nagy taszításra ledőlle, és a tatárok sűrű lövéssekkel ostromnak ménének, és másodnapon megvévék az várat. És a tatárok mind levágák a papokat és a nemeseket, kik odaszallattanak vala. Némelleyeket kedig nyakkal hánák allá a kőfalról az árokba.

Sok nemes asszonyok és leányok is valának az várba. Azok mind az egyházban szorultanak vala mind gyermekestől, és a tatárok felgyújták a templomot, és mind megégének benne. A több

megmaradott népet mind kihajták az várból, és az vár előtt mind levágák őket. És a tatárok mind felbonták a szép koporsókat, és elronták mind a képeket, és mind lábokkal elnyomdossák és elrúgák az erekleket, és mind eldúlák a sok egyházi ruhákat, és az ezüst és arany edényeket mind egybetörék és elvívék. És mikoron a nemes asszonyokkal és leányokkal eleget jádzottanak volna minden ő kívánságok szerént bevívék őket mind az egyházba, és mind levágák őket. Akik kedig azelőtt kifutottanak vala Váradból az erdőkbe, azzok éhhez halának meg. Ha szinte visszajőnek vala Váraddá, semmit nem találának, mert mindeneket megemésztett vala a tűz, a többit kedig mind elvitték vala a tatárok.

Vala azelőtt egy Rogerius nevő kanonok Váradon, az tudós ember vala, és ez írta meg mind ez lött dolgokat. Ez mikoron meghallotta volna a tatároknak jövetelét, nem akara Váradon megmaradni, hanem elfuta onnét az erdőbe. Mikoron ez meghallotta volna Váradnak kegyetlen elveszését, kiméne az erdőből, és méne Tamáshidára, és az Szászfaluba, melly a Keres-parton vagyon, juta. Onnét méne egy sziggetbe, mellyet megerősítették vala a tatárok ellen mind a környül való falubeliek, és ott marada egynyíhány napig. De esmet megijede, és elméne onnét, és Csánád felé indula, melly a Maros-parton vagyon messze. Mikoron odajutott volna, tehát azelőtt való napon a tatárok, kik előszer bejöttek vala Magyarországba, mind porrá tötték, és ott száguldnak vala allá s fel mind széllal.

VII. RÉSZ

Eszt látván Rogerius kanonok nappal elbúék, de éjjel erőssen megyen vala vissza. És mikoron esmet a megerősített sziggetbe jutott volna, ottan hír juta, hogy ezen órába ott lönnének a tatárok. Mindjáraást kifutamék a sziggetből Rogerius, és az erdőbe szallada. Eszt látván egyebek is, utána menének ők is az erdőbe. És másodnapon eljövének a tatárok, és megostromolván a szigetet, mindjáraást megvívék aszt, és mind levágák a népeket benne, az ő kegyetlen szokássok szerént.

Annak utánna általmenének a túlsó Magyarországba, és ott is mind levágák a népet, de nem vetének tüzet, hogy az jövendő télre élések lönné. Annak túl is hagyának valami darab földet

ugyanazzon végre. Mikoron kedig az innegső részét mind el dúlták és elrablották volna, menének annak utánna Újfalú allá, és hét egész napig víttaták aszt, magyar népeket az ostromra hajtván. Mikoron az árok immár mind megtölt volna magyar testekkel, úgy menének azután a tatárok ostromnak, és megvevék az erősséget. És kihozván mind a népet belőle, kétfelé állatták őket. Egyfelől a nemeseket mind asszonemberestől és leányostól és gyermekestől. Másfelől a parasztnépet. És a nemesek közzül kiválaszták a szép menyecskéket és leányokat, a többit kedig mind lefoszták a parasztsággal egyetembe, és egyig mind levágák őket ott a helyen.

Annak utánna megszállák Egrest, a kalastromot, hova igen sok nép betakarodott vala, és nagy kegyetlen ostromlással reákényszeríték szegényeket, hogy meg kellett adniok magokat. Azzokat is kivivék a mezőre, és kiregzék közzülek a szép menyecskéket és a szép leányzókat és egynyihány barátot is, és a többit lefosztván, egyig mind levágák őket.

Annak utánna felmenének és mind elpusztíták a Felső-Magyarországot mindkét felé a Dunán, és felmenének mind Bécsországig és Morváig. És a Dunán általjövén Kadan, a tatárok nak egyik fejedelmek, utánna méne Béla királynak, mert Béla Dalmáciába futott vala. És mikoron megértötte volna, hogy Kadan utánna volna, nem mere Dalmáciában maradni, hanem általhajóza a tengerbeli szigetekbe. És mikoron eszt Kadan megértötte volna, elhadja a Béla királynak üldözését, és Horvátországot, Rácországot ét az egész Bosznaságot mind eldúllá és elrablá, és mind elpusztítá az országokat fegyverrel és tüzzel, és onnét tére Bolgárországba.

Azonközbe a több tatárok megszállák Esztergomot mellyben sok áros népek szorultanak vala Olaszországból, Németországból, Csehországból etc., és egyéb népek igen sokan. De a tatárok meghadják a raboknak, hogy mindenik egy nagy kötelék ágat vinne éjjel az árokban, és arra töltének annak utánna földet. Reggel láttván eszt a polgárok, hogy az árok egyenes volna, megijedének, és felgyúták a hoffstátot, és mind betakarodának a körített városban. És a tatárok ostromnak menvén, mindjárt megvevék az hoffstátot, annak utánna a körített várost is. És mind levágák a népet benne, és tizenöt embernél több ki nem szálladhata belőle.

Emberi nyelv ki nem mondhattya, minemű kegyetlenséget műveltenek ott a tatárok.

Annak utánna az esztergomi várhoz is kezdének a tatárok, de az udvarbíró vitézül mutatá magát belőle. Úgy szállának alólla.

És mindjárt Székesfejérvárra sietének, melly híres vala drága kécsekkel a királyoknak koporsóiért. De miérthogy az a váras rét közett vala, nem veheték meg.

És eljövén Fejérvár alól, sietének Szent Márton püspök kalastromára, de aszt sem veheték meg, csak ez a három hely marada szűzen, a több erősségeket mind megvévék egész Magyarországba.

VIII. RÉSZ

Annak előtte Béla király Bécsországban lévén elbocsáttá vala az Istvánt, az váci püspököt a pápához, hogy könyörgene néki, hogy intené és kérné a fejedelmeket, hogy adnának segítséget néki a tatárok ellen, hogy e fene nép ne támadhatna mind az egész keresztység ellen. Ebben kedig a római pápa igen nagy szorgalmatossággal eljárta vala. És a német fejedelmek nagy népet adtanak vala kiváltképpen a saxoniai herceg, melly nép allá kezde jöni Bécsországba.

Hallván eszt Béla király, által kezde jöni Bécsország felé, és a Rodi kereszturak adának népet velle, és a Frangapán urak, kik Dalmáciában és Horvátországban nagyot bírnak vala mind a Szávaig. És mikoron együtt volna Béla király a nagy német haddal, allá kezde az haddal szállani Magyarországba.

Hallván eszt a tatárok, felrakák a szántalan sok prédákat a szörzett szekerekre és taligákra, és elindulának avval az országon által. És mi hátramaradott vala az ő bejövésekbe, aszt újonnan feldúlák és elveszték, és Radna völgyén és az oroszok és kunok földén általmenvén békességgel hazamenének Tatárországban nagy és kimondhatlan sok nyereségekkel.

Béla ez okaért ez népeknek segítségével bejöve az országba, de pusztá vala az ország mindenfelé, mert a tatárok bírták, és mind elpusztították vala aszt három esztendeig és egy nyíhány hólnapig.

És miérthogy nagy segítségül váltanak néki a Rodi kersztes vitézek és a Frangapánok és annak felette a saxoniai herceg, Béla király amazoknak sok földet és jószágot ada. A szászoknak is nagy földet ada Magyarországbán, de kiváltképpen Erdélben és privilégiomokat ada nékik és szabadságokat, és betestesíté őket a több szászokkal, kik azelőtt itt benn laknak vala Magyarországbán, de kiváltképpen Erdélben, és bírják vala az városokat. És az országnak tagjaivá tövé őket, hogy úgy lönnének az ő népei, mint igaz a magyarok, mint aszt nyilván megláthatni az ő szép privilégiomiból és leveleiből, mellyeket adott nékik. Így füzeté meg Béla király nékik az ő munkájokat és hívségeket, melly ő örökségekben ülnek és élnek mind ez mai napig.

Az egész országban kedig nagy drágaság lón, mert mindenütt nagy pusztaság vala, és a drágaság után mindjárt döghalál lón, hogy kik megmarattanak vala a tatároktól a nagy erdőkben, havasokban és nagy árkokban, azzok meghalának azután merigyalál miatt. Így vala nagy nyavallyában újonnan mind az egész ország.

Csak alig állott vala meg a drágaság és a nagy döghalál, újonnan hadat indíta a Béla király, mert semmiképpen el nem felejtheti vala, mit művelt vala rajta a bécsországi herceg, hogy megfogta vala, és megvette vala rajta a pénst, mint oda fel megmondottam. Felméne ez oka ért az ő népével, és megszáll á Bécsországban az új várost, hogy evvel a bécsi herceget a mezőre kihoszhatná. És eljőve az Friderik, a bécsi herceg, és megütközének az új város allatt. És Béla király diadalmos lón az herceg ellen, és az viadalban egy magyar szájába öklelé az herceget, és mindjára meghala.

Annak utánna Béla király megdúlá Bécsországnak nagyobb részét, és úgy jöve allá Magyarországba. És annak utánna esmet egybe kezdé gyűteni a népet Magyarországba, és gondot visele reá, hogy az ország esmet megépülne.

Mikoron azután írának 1260, Othokár, a csehországi király arra ügyeközik vala, hogy magának foglalná Magyarországot" Béla király népet gyűtvén ellene támada, és felméne Istvánnal, az ő fiával és Alprával, a kunoknak hercegével Morvába, és ott megütközének egymással. De a cseheké lón a diadalom az nagy viadalom után, és Béla Haymburgba szállada.

Annak utánna Béla visszajöve az országba, és Esztergom városát kezdé építeni újonnan, mert ott vala az ő királyi széke. És egy nagy monostort építe ott, Esztergomott, az Bódogasszony nevére, hogy ott halálának utánna eltemetköznék. Feleségül vötte vala a görög császár leányát. Abból nemzett vala két fiat: Bélát és Istvánt. Béla az atyának előtte hala meg, az István királlyá lön az atyának halála után.

Mikoron ez okaért Béla király immár megtörödett volna a sok munkákkal és bánatokkal, és immár koros is volna, megbetegüle, és meghala a budai szigetbe. Az ő testét felvivék Esztergommá, és ott temeté el aszt a szép monostorban, mellyet őmaga épüttötött vala. Temeté kedig ötöt egy piros márvánkőből csinált koporsóba szinte a nagy oltár előtt. Ott vagy on eltemetve a királné asszon is, Mária, a görög császár leánya és ő nagyobbik fia is, a Béla herceg.

Üdövel annak utánna a Filep érsek nagy szeretetből felvév a Béla király testét, és vivé a főmonostorba a cseri barátoknak kalastromából, és oda temeté aszt a főkáptolon monostorába, nagyobb tisztességért. De a cseri barátok Rómába üdézék az érseket érötte, és sokáig pörlének vélle. És végre a pápa kénszeríté az érseket, hogy vissza kelle adni a Béla király testét a barátoknak. És visszahozzák aszt az ő kalastromokba, mert a barátok nem akarának a böcsületben alábbok lönni az érseknél és a kanonokoknál. Bírta vala kedig a királyságot harminchat esztendeig.

Az XXIII. magyar király, az IV. István, az IV. Béla királynak a fia

I. RÉSZ

Mikoron Béla király megholt volna, a magyarok egybegyűlvén választának királyt magoknak, a IV. Istvánt, Béla királynak a fiát. Ez szerencsés vala az hadakozásban. Megveré a bécsországiakat, a cseheket is. Ha élhetett volna, ugyan jeles fejedelem minden kétség nélkül lött volna belölle. De a halál nem engedé ez életet néki.

Mikoron az Othokár, a csehek fejedelme nagy néppel, csehekkal, bécsországiakkal és brandeburgiakkal bejött vóna, és az

határban Magyarországon kárt tölt volna, István király elejbe méne a magyarokkal, és megütöközék véle, és diadalmos lón ellene az Kapzam folyóvíz mellett. Nagyobb kárt valla ott Othokár, hogynem azelőtt vallott vala Béla, midőn Othokár diadalmos lött vala ellene.

Nem sok üdő múlva hadával méne az bolgárookra, kik nem akarnak vala engedelmesek lönni néki. És eldüllá mind az Alsó-Misiát. Annak utánna megszállá Bodont, az ő fővárosokat. És mikoron három holnapig víttatta volna, megvevé aszt. Annak utánna az bolgároknak királyát és az egész Misiát ő zsóldossá tevé.

Miriát, az ő leányát feleségül adá a sánta Károlynak, a Károly fiának, ki a pápának hatalmából magának fogallá Szicília országot. Ebből születették azután a Carolus Martellus.

És István király megbetegüle az budai szigetben, és ugyanotán meghala királyi birodalomnak harmadik esztendejében. És ugyanotán eltemeték őtet Bódogasszonnak egyházában.

A XXIV. magyar király, az IV. László, az IV. István- nak fia, kit a magyarok kun Lászlónak nevezik vala

I. RÉSZ

Az negyedik István király után választák a magyarok az ő fiát királyá, a IV. Lászlót, kit annak utánna kun Lászlónak nevezik vala. Ez mart és kegyetlen természetű vala. Inkább ügyeközik vala az hadakozásra, hogynem mint az emberséges tisztességre, és mindent művel vala az ő kívánsága szerént. Megkoronázák aszt a magyarok, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1276.

Mihelt megkoronászták volna, bejövének a csehek az országban, és nagy kárt tőnek az határban, mert az ő határokat meg akarák kiterjeszteni jól be Morvaországba és Magyarországra. Eszt nem akarák elszenvetni a magyarok.

Más oka is vala ez hadnak. Mert az Othokár, a csehek fejedelme egybevesze Rudolff császárral, ki akkoron bír vala Bécsországgal. És mikoron egymásra támottanak vólna, Rudolff császár kéri vala a magyar László királyt, hogy ő is hadat indítana

az Othokár ellen, és nagy ajándékokat is küldé néki ezért. László király megígére magát a Rudolff császárnak, hogy mindenbe az ő akarattya szerént akarna cseleködni.

Azzonközbe a németországi hercegek frigyét kezdének jární közettek, a császár és Othokár közett, és örök kötésre az ő gyermekeket is egybeházásíták. És jegyruhául adák Korontországot és Karnyolt, de Bécsország marada a császárnak.

Mikoron immár Bécsország Rodolff császáré volna, kíváná az Othokártól, hogy az ő beszédi szerént megeskenék néki. Othokár kövély fejedelem vala, és erőssen bosszonkodék a császárnak kívánságán, és így támada újonnan had közettek.

Az Rodolff császár segítséget kére a magyar királytól, és mindjárást felmenének a magyarok az Rodolff császár mellé. Mikoron mind a két sereg szömbeállának egymással, Othokár látván a magyarokat a császár serege mellett meg kezdé ijedni, és mindjárást követeket bocsáta, és békességet kezdé kérni. És megígéré, hogy eskenni akarna a császárnak, csak hogy az a sátorban legyen a császár előtt, és nem mind az egész nép előtt.

Engede a császár ennek.⁸³ És a két sereg közett felvonnatá sátorát, és nagy magas széket tétete oda, és felvevé a császári koronát, és minden ékességét, és leülte a magas székbén. És kétfelől leülteté a kurfürstokat, azaz a császárválasztó fejedelmeket mellette, és a több nagy urakat is. Annak utánna elhívatá az Othokár fejedelmet.

Othokár eljöve a cseh urakkal, és császárhoz fel kezdé menni a magas székre, és tisztességet tón a császárnak, és lábához esvén könyörge a császárnak. És mikoron ott a hitet le kezdené tónni, tehát a sátor négy részre válék, és leessék (mert mesterségesen úgy csináltatta vala az Rodolff császár),⁸⁴ és mind a két sereg meglátá, mint esett vala az Othokár térdre a császár előtt, és mint eskézik vala kezére. És a németek nagy vígasságban valának, de a csehek igen szomorúk lőnek.

Vesztteg hallgata akkoron az Othokár, de nagy búsulással méne haza. Mikoron hazajött volna, reátámada a felesége, és ad-

⁸³ Szép csalárdság.

⁸⁴ Nagy fortély esik a cseh királyon.

dig gyötré ötet beszédekkel, hogy esmet elindítá hadát a császár ellen, hogy eszt e nagy küssebbséget eltörlené.

Császár esmet elhívatá a László királyt, és mikoron esmét szömbe állatt volna a két sereg a Duna mellett, egyberohannának, és igen nagy viadalt tartának. László király igen bosszús vala az Othokárra. Az viadalban ez okaért reáarányza, és általüté ötet és megölé. És a csehek futásra vevék a dolgot, de igen sokan hullának el a futásban. Az Rodolff császárnak engedelmeből elvivék az Othokár testét Csehországban, és eltemeték aszt ott királi módra, nagy tisztességgel.

Es László király a magyarokkal nagy nyereséggel hazatéré Magyarországra, és nagy híres-néves lón. És miérthogy olyan barátságot szözzett vala az Rodolff császárral, igen nagy békeségben marada egynyíhány esztendeig országa.

Mikoron kedig írának Krisztus Urunknak születése után 1282, Oldamir, a kunoknak fejedelmek nagy néppel indulla, és táborba szálla az Hód állóvíz mellett, és onnét be akara ütni Magyarországra. Hallván eszt László király, mindjárt ő is felhirdeté országát, és az ő seregével ellene indula. És mikoron szömbe szállott volna a kunokkal, megütközék vélek. És az Isten nagy záporosót ada reájok hertelen, és megázik vala a kunoknak mind a kezijjek, és annyira megnyúla idegek, hogy semmit nem lőhetének. A magyarok kedig erőssen öklelik, és vágják vala őket. És végre a kunok hátat adának, és a magyarok majd mind levágák őket, és elrabolván minden tartományokat, nagy örömmel hazatérének Magyarországra.

A kunok, kik megmarattanak vala, bemenének Tatárországba, és könyörgének a tatároknak, hogy segítségül lönnének nekik a magyarok ellen, és hogy bosszút állanának rajtok.

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születése után 1285, a tatárok felkelének, és esmet kijövének Magyarországra. És az innegső részét Magyarországnak mind elrablák, és az újonnan épített falukat és városokat mind eldúlák, és megégeték, és a népét mind levágák. Az iffiúságot kedig mind rabbá tevék, és a barmot mind elhajták. Mind Pestig felmenének, és senki nem állhata ellenek.

László király kedig feleségül vötte vala Károly szicíliai királynak leányát. De nem szereté aszt, hanem igen gonoszul tarttya

vala. Sok kurvákat tart vala a kun asszonyok közzül, és azzokat igen kedveli vala.⁸⁵ És azzok a kurvák ugyan bírnak vala véle. Az urak kedig és az udvarbeli vitézek igen bánnyák vala eszt, és gyűlölik vala a királyt ez rútságokért. És az ő gyalázattárára ugyan kun Lászlónak is nevezék, sőt a kunokért majd semmit nem gondol vala a keresztyénséggel.

A római pápa is egy gardinált küldte a László királyhoz, és azáltal erőssen megfeddte őtet az ő rútságiról. És végre ugyan megátkozta őtet, etc. De a király semmit nem gondola véle, hanem inkább napról napra gonoszbbá lön, és ugyan tellyességgel megutálta a magyarokat.

Annak utánna, mikoron írának 1299, reátámadának a kunok, az ő baráti, nem messze a Keresztszeg várhoz, és megölék őtet. Gonoszul vala Magyarországnak e király üdejében dolga. Mert egyfelől elrablák az országot, és tellyességgel elpusztíták aszt a tatárok, másfelől ennyi egybeveszés vala az urak között, kik egymást horcollyák és dúllyák vala, hogy a kösség mind elvesze miattok. Soholt semmi csendeszség és békesség nem vala. És ollyan nagy szegénységbe jutta az ország, hogy soholt kazdag ember nem látszik vala. Szekeret sem látnak vala soholt, hanem csak valami hitván taligát, és torboncákkal hordoznák vala az emberek terhejeket, s kézi taligákkal. Honnét mostan is afféle taligát neveznek kun László szekerének. Az jó rendbeli nemes emberek is a kap ára szorultanak vala. Csak ez: Nyavallyássul vala mind az egész országnak dolga. Bírta ez kun László a királyságot majd tizennégy esztendeig. Temetve vagyon Csanádon.

Az XXV. magyar király, III. András, kit velencei Andrásnak hívák

I. RÉSZ

Az kun László után választanak a magyarok királlyá eszt az III. Andrást, kit velencei Andrásnak is neveznek vala.

Mikoron az András király visszatérne a jerusálemi hadból, az útban megszálla az hesteni fejedelemmél. Ennek egy igen szép le-

⁸⁵ László k[irály] kurvás.

ánya vala. Eszt mikoron meglátta volna az András király, igen kedvelé. És kéré az atyától aszt feleségül magának, miérthogy az ő feleségét megölte vala az Bánk bán. És az atya az urakat egybehívá, és a leánzót bevívé elejikbe, és kezét fogatá az András királlyal, és megeskének egymással. És mindjárt azon nap meglőn a menyeköz. És azután elvívé a menyasszonyt véle Magyarországba.

Mikoron András király azután megholt volna, és immár eltemették volna, a királyné asszon elhivatá az urakat, és megmutatá magát nékik, és megjelenté, hogy terhös volna a királtól. És annak utánna visszaméne az atyához, és Hestéban lőn lakása. Mikoron eljött volna születésének üdeje, egy igen szép fiúmagzátot szülle, és nevezé aszt Istvánnak. Mikoron ez felnőtt volna, Hispániába méne az arragoniai királyhoz, kinél az ő nénye, az András király leánya vala. Mikoron egy üdeig ott lőtt volna, visszajöve Olaszországba. Mikoron a ravennaiak megértötték volna az ő odajövést, kapitánnyá választák őtet. De nem sokáig lőn ott, hanem juta Velencébe, és ott feleségül vén magának egy igen kazdag ember leányát, ki a Maurocenusoknak nemzetségek közzül való vala. Ebből nemze egy fiat, kit Andrásnak nevesztete, és aszt ugyanottan Velencében felnevelé. Onnét nevezik vala annak utánna aszt velencésnek.

Mikoron ez okaért az hitván László király megholt volna, az urak eszt hozák Magyarországba, és koronázák királlyá.

Mikoron immár a királyságban volna, mindjárt hadat indíta a bécsországiak ellen, miérthogy megsztették volna a kötést a magyarokkal. És nagy kárt tőn Bécsországban égésekkel és rablásokkal.

Azonközbe hírt hozának néki, mivelhogy Magyarországbán pártolások lötenek volna ellene, és mindjárt kénserítették visszajöni Magyarországba. És a pártolókra méne, és azzokat meg akará büntötni.

A pártolók kedig a római pápától kérnek vala királyt,⁸⁶ a Károlynak gyermekét, ki a szicíliai királynak fia vala, kit nemzett vala az András magyar királynak leányából. És a pápa beküldé

⁸⁶ Pápától kérnek a pártolók királyt.

nékik eszt, e Károly gyermeket, mikoron tizenegyesztendős volna, hogy ő lönne magyar király.

Az XXVI. magyar király, az I. Károly, Martellus Károlynak a fia

II. RÉSZ

Mikoron a pápa eszt beküldötte volna a magyaroknak, hogy ő királyok lönne, egynyíhány pártolók megkoronázák aszt Székesfejérváratt. De a több magyarok megellenzék aszt az egész országban, és nem akarák, hogy a pápa királyt adna nékik,⁸⁷ hanem ők szabad népek volnának, és tudnának magoknak királyt választani a pápa híre és segítsége nélkül. Nem akarák ez okaért a királyt uralni semmiképpen.

Az XXVII. magyar király, Vencel, a cseh királynak fia, kit a magyarok László királynak nevezik vala

I. RÉSZ

Az harmadik András királynak halála után hasonlás lön a magyarok között az országban, mert némellyek (amint tova fel megmondottam) pápától kérnek vala királyt, némellyek magoknak akarnak vala választani királyt. Mikoron ez okaért a pápa beküldötte volna a Károly gyermekét, és egy rész a magyaroknak aszt megkoronászta volna, a másik rész elméne Csehországba, tudnia illik az érsekek és püspekek némelly urakkal, és könyörgének Vencelnek, a csehországi királynak, hogy ő jőne közükbe, és lönne magyar király, de semmiképpen reá nem bírhaták.

Annak utánna könyörgének néki erőssen az ő fiáért, az Vencel hercegért, és nagy könyörgéssek után nékik engedé az ő fiát, ki csak tizenhárom esztendős vala. Ennek kedig az anyja a magyar királynak leánya vala, és az atya elkésérte az ő fiát Godinig, és oda kezekbe ajánlá aszt az érsekeknek, püspekeknek és a több magyaroknak. És ott minnyájan megesküvének néki, és

⁸⁷ A magyarok megvetik a pápának királyát.

felvévék őtet nagy öremmel, és isteni dicsíretekkel bevivék Magyarországra. És Székesfejérvárra bevívén megkoronázzák ott őtet magyar királlyá. Így vala immár a magyaroknak két koronázott királyok.

Mikoron megkoronászták volna az Vencel királyt, kit a magyarok Lászlónak neveznek vala, a magyarok nagy egyenetlenségbe lőnnek. Némellyek Károlhoz, némellyek kedig Lászlóhoz tartnak vala. Azzonközbe hertelen meghalának a fő érsekek és püspekek, így nem lőnek azután sokan az urak közzül, kik valami gondot visseltének volna az László királyra.

Mikoron eszt meghallotta volna a csehországi király, László királynak az atya, félti vala a fiát, mert tudja vala a magyaroknak erkölcséket. Nagy sereggel ez okaért alláindulla Magyarországra, mikoron írának Krisztus Urunknak születésse után 1303, és Pestbe szálla. És áltahivatá a fiát Buda várából, és meghadja, hogy a koronát véle hozná és a budai bírót, Verner Lászlót. Mikoron ezek Pestté általmentenek volna, az atya, a cseh király felvívé őket, és egyenest felvívé Csehországba.

Mikoron a csehországi király elvitte volna a fiát, az László királyt, ottan megelevenedék esmet a pápának királya, a Károly, és mozogni kezde az ő párttya. A Bonifacius pápa is mindjárást egy gardinált bocsátá be Magyarországra, ki igen megfenyegeté a magyarokat az átokkal, ha fel nem vennék a Károly királyt, és ha engedelmessek nem lőnnének néki.

Mikoron a magyarok semmit nem gondolnának vél le, ottan megátkozá az egész Magyarországot,⁸⁸ és tilalmat vete mind az egyházi népeknek, és mindenütt beszegeszteté az egyházakat, és a cintermeket, és parancsolá, hogy senkit ne temetnének a szentelt földbe. Annak utánna felkele a gardinál, és visszaméne Rómába.

A magyarok aszt látván igen bosszonkodának rajta, és semmiképpen nem akarák az ő szabadságokat és törvényeket engedni a pápának. Ez okaért mindjárt követeket bocsátának Othóhoz, az bajori herceghöz, és aszt kérék, hogy királyok lőnne.

⁸⁸ A pápa megátkozá Magyarországot.

A XXVIII. magyar király, Otho, a bajori herceg

I. RÉSZ

Az Otho herceg minek előtte allájőne Magyarországba, beméne Csehországba, és ott traktálta az Vencel királlyal. És mikoron minden dolgait elvégezték volna egymással, Vencel király néki adá a magyar koronát és a több királyi szörszámokat. És Otho titkon elhozá azzokat véllé Magyarországba. És midőn Székesfejérváratt vólna, megmutatá a magyaroknak a koronát, kin a magyarok igen nagy örömbe lőnek. És mindjára megkoronázák az Othót véllé a római pápának bosszúságára. Ekképpen immár három koronázott királyok lőnek a magyaroknak.

És mikoron az Otho király felment volna Budára, a koronát fejébe vévén nagy sereggel utcánként farsángola, hogy mind az egész Buda látná őtet koronázott királynak lönni.

Annak utánna beméne Erdélbe, hogy ott is minden városokban így farsángolna az koronában. De az erdéli László vajda okossággal lekapá őtet, és a fogházba téteté, és elvévé a koronát tőlle, és minden marhájában zsákmánt tön. Annak utánna a fogszágból ki nem bocsátá, méglen feladá, és ugyan ellene monda a királyságnak. Annak utánna elbocsátá őtet az László vajda, és úgy cellekézék haza Bajorországba kevés dücsöséggel, de nagy gyalázzattal. És úgy kell bollyó királynak!

Esmét a Károly királyról

I. RÉSZ

Hallván eszt a római pápa, esmet egy gardinált bebocsátá Magyarországba. És ez egész esztendeig lön Magyarországbán, és mindenütt bebúék az urakhoz, és arra ingerlé őket, hogy a pápának engednének,⁸⁹ és hogy uralnák a Károly királyt, kit a pápa nékik küldett vala az országban.

De mikoron a magyarok keveset gondolnának véllé, mindjára haraggal kezdé a dolgot, és újonnan megátkozá az országot.⁹⁰

⁸⁹ A pápa nyughatlan.

⁹⁰ A pápa esmet megátkozá Magyarországot.

Lászlót is, az erdéli vajdát megátkozá, miérthogy a királyi koronát nem akará adni Károly királynak sem könyörgésre, sem adománért, sem fenyegetésért.

Mikoron annak utánna meglátnák a magyarok, hogy az isteni szolgálatt mindenütt megszűnt volna, kiváltképpen az áldott mise, és hogy minden egyházak és cin termék rakvák vólnának holttestekkel, miérthogy a rómás papok és püspekek soholt nem engedik vala a temetést,⁹¹ ez okaért minnyájan gyűlésbe gyűlének a Rákosra, és mikoron ott sokáig tanácskosztanak vólna, végre egybeférének, és felvevék a pápától küldett Károly királyt, és engedelmet ígérének néki. És az László, erdéli vajda megadá néki a koronát, és megkoronázák újonnan az királyt velle a Szent István királynak octaváján Székesfejérváratt, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1310.

És ugyanez esztendőben a római pápa bőv bulcsút oszta ki, és minden embert megódoza büntől és kintől. De pénzért osztá, úgy értsed!

Megházassula annak utánna Károly király, és feleségül vén magának a IV. Károly császárnak leányát. De az gyermekek nélkül meghala. Annak utánna feleségül vén az Erzsébet asszonyt, a lengyel király leányát. Ebből nemze annak utánna három fiat: Lajost, Andrást és Istvánt.

Ez a Károly ájitatos és vitéz lő király vala. Ő épütteté a székesfejérvári monostort, melly a sok gyulladássok miatt majd mind elveszett vala. Új kőlabokat, és új bóltot csináltata benne, és meghejasztatá aszt ón pléhekkal. De nem sok üdővel esmet megége. De esmet megcsináltatá nagy kölcségével.

II. RÉSZ

És nagy hada támada Károly királynak, mert trencsényi Máté, egy kazdag dúzs, nem akará őtet uralni, és elfoglalá a királyi várat és várast. Károly király reáméne, és megszállá az várat. De Máté dúzs mindjára hadat támaszta. Tizenhétszáz lovagokat, fegyvereket és nagy gyaloghadat is. És eszt a hadat elbocsátá az várnak segítségére.

⁹¹ A pápa erővel meghajttya a magyarokat.

Hallván Károly király a hadnak eljövételét, mindjárt elszállta a vár alól, és méne Szepességbe. Bebocsáták őket a szepesiek, népet is adának mellé. Mert vala kész népek, mellyet gyötöttek vala a kassai szászok ellen, mert ezek nem sok üdővel azelőtt megölték vala az Omodeust, a nádorispánt valami erőszaktételért. A kassaiak segítségül hívák a trincsényi Mátét.

Mikoron a király allászállott volna Kassa felé az ő népével, mindjárt elejbe szállának a kassai szászok, és alkolmatos helyt keresnek vala az ütközetre. És mikoron az Hernát vár allá jöttek volna, mindjárt megütközének a királlyal, és annyira vívának, hogy mindkétfelé a nép majd mind elfogya. A király mind odaveszté a fő népeket, noha végre a mező néki marada.

Midőn annak utánna írának 1329, Károly király kikeletre méne Vissegrádba, mind feleségével és gyermekivel, és midőn húsvét napján ebédhöz ült volna mind feleségével, gyermekivel, az egyik szolgálja, Felicián nevő, az asztalhoz szolgálván, kirántá dákosát, és a királyhoz vága. De a király megvoná magát, és csak a jobb kezét megsértheté egy keveset. Azután királné asszonhoz vága, és az jobb kezén négy ujját vágá le. Azután a gyermekekhez kezdé, de a gyermekeknek doktori támadának ellene. És míglen azzok veszédnének az Felicián gyolkossal, kiszallának a gyermekek.

Mikoron ekképpen hársolna Felicián, a királné asszonnak pohárnaka, Patocsi János, egy tisztos innas odafutamék, és a pohárszékről egy kést raggada, és aszt Felicián gyolkosnak a torkába üté, és levoná a földre. És a nagy kiáltásra befutának a darabantok, és azzok konkra hányák a Feliciánt, és a király a Feliciánnak a fejét allaküldé Budára, és ott feltévék a perengérré. A több tagait mind széllelküldezé Magyarországba.

A Felicián dühösségének ez lön oka: Mert igen szép felesége vala Feliciánnak, és királné asszonnak az öccse elcsalta vala aszt tőlle, és aszt éli vala. A Feliciánnak a fiát is a király lófarkon hordosztatá. A két leányának elmetszeté orrokat mind ajakastól, és mindennek négy-négy ujját, és utcánként hordozzák őket. Annak felette a király minden nemzetét elveszté. Kit levágata, kit számkivete örök hitlenségbe.

III. RÉSZ

És mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1330, felvévé az ő fiát, Andrást, és bevivé aszt a római pápának akarattából Olaszországba Róberthöz, a szicíliai királyhoz, ki akoron Nápolyba vala, hogy az őtet halála után a királyi méltóságban hadná az országban, mert az ő gyermeki mind meghóltanak vala. De az András, noha királlyá lón ott annak utánna, nem jól jára végre az kurva felesége miatt, amint annak utánna meghallyuk.

És a Károly király jeles vitéz ember vala, és mindenfelé szépen megoltalmazá az országot, és mindenfelé békességet szörze a szomszédokkal.

A tatárokkal is megütközzék, és győzedelmes és diadalmos lón ellenek.

Hada lón a Boszaráddal is, az Havaselvő vajdával, de ott nem jól jára, mert odaveszté minden népét, és ő maga is csak alig szállada ki onnét.

Sok királyok jövének hozzá Vissegrádba őtet látogatni. És mikoron sokat nyájaskodott és traktált volna vélek, szép királyi ajándékokkal mind hazabocsátá őket.

Ez a Károly király fiának, az Lajosnak, Kazimir, a lengyel király még éltébe ajánlá az lengyel királyságot, mert az ő hűgából nemzette vala aszt a Károly király. Mert Kazimir királynak nem valának semmi örökesi.

És a Károly király igen megöregbíté az Magyarországot, mert mind adóadásra hajtotta vala ez országokat: Tótországot, Horvátországot, Rámát, Szerviát, Galaciát, Lodomeriát, Kumaniát, Bolgárországot, az Garganus-hegybelieket és Salernumot is.

Annak utánna megbetegüle, és meghala az ő királyságának negyvenharmadik esztendejében, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1342. És eltemeték őtet Székesfehérvárott a Szent István monostorában nagy tiszteességgel.

Az: XXIX. magyar király, az: I. Lajos, [Károly] királynak a fia

I. RÉSZ

Károly királynak halála után királlyá választák a magyarok Lajost,⁹² Károly királynak a fiát, kit igen dicsírnek mind a krónikák, hogy jeles, tudós, bölcs, bőkezű és jó vitéz fejedelem volt. Mikoron eszt megkoronászták volna a magyarok, mindjárt inteni kezdé őket, hogy megtisztítanak a régi pajzsokat és pozslárokat, és hogy mindenképpen készülnének az hadakozásra.

Első hada lón az erdéli szászok ellen. Mert mikoron az előbeli megholt királlyoknak tisztartói nagy törvéntelenségeket cselekettenek volna rajtok, Károly királynak halála után magoknak akarának lönni, hogy annak utánna ne volnának a magyar királyok allatt. Ez okaért méne Lajos király reájok, és erővel hajtá esmét őket a magyar koronának engedelme allá.

Annak utánna indulla Sándorra, az Havaselvő vajdára, aszt is újonnan hajtá a magyar korona allá. És Sándor vajda eljöve nagy ajándékokkal az Lajos királyhoz, mert ezer gira aranyat ada néki ajándokba, és minden esztendőre adót ígére néki. Lajos király is szépen megajándékozá az Sándor vajdát, és békességgel bocsátá aszt haza.

Azonközbe útra indulla Lajos királynak az annya, hogy bemenne Rómába, a szent helyeket és az ereklyéket látni. Annak utánna, hogy a fiát is, az nápoli királyt meglátná. Mikoron ez okaért bement

volna Nápolyban az fiához, nagyon tanácskozá az ő tanácsival, mint nyerhetné meg a konfirmációt pápától az fiának, Andrásnak, az nápoli királyságra. Bocsáta ez okaért nagy követséget szép ajándékokkal a pápához.

Méglen sokáig odajárnának a követek a pápához, (mert akkoron a pápa Francországban vala), a királné asszon mind bejárá a szent helyeket Rómában, és mindenütt megcsókolá az örekléket, és nagy kéncset offerála mindenfelé a papoknak. És mikoron mind elvégeszte volna szarándokjárását, nem győzi Nápolyban

⁹² Ez volt az Lajos, kit a magyarok ördenges Lajosnak híttanak.

várni a követeket, hanem fiával, az Andrással, minden dolgait elvégezé, és visszatére Magyarországba.

Mikoron immár Vissegrádban volna, eljövének a követek a pápától, és megjelenték néki a pápának választát, mivelhogy a pápa nem akarná Andrást, az ő fiát, az nápoli királyságba konfirmálni negyvennégyezer gira arany allatt.⁹³ És a királyné asszony, Lajos királynak az anyja, nagy bánatba esék a szertelen nagy sommáért.

Lajos király igen megkeseredék, látván az anyának bánattyát, az öccsét is, az Andrást, a nápoli királyt. És elmenvén, ostoradót vete egész Magyarországra, és avval kisajtóllá a röttenetes nagy sommát.⁹⁴ Mikoron eszt elküldötte volna a pápának, úgy konfirmálá annak utánna az öccsét, az Andrást az nápolyi királyságban.

Mikoron ennek utánna írának 1345. Krisztus Urunknak születése után, és immár az András nápolyi konfirmált király volna, megutállá az ő felesége Johanna ötet, és addig paráználkodék egyebek után, hogy az ő latrai által megfojtatá aszt egy selem kötéllel. Lón kedig az András királynak fojtassa Avers városban.

Hallván eszt a bátyya, Lajos király, igen búsul a rajta, és a második esztendőbe annak utánna beméne nagy sereggel Olaszországba. Es mikoron bement volna Aversbe, az asszonnak minden rokonsági és latrai odajövének hozzája: Robertus, a tarentai fejedelem és Filep, annak atyafia, és Károly, ki dirrachi fejedelem vala, esmet Lajos az ő atyafiával, Robertussal.

Mikoron mindezek s mind egyebek ott volnának, Lajos, a magyari király mind megfogatá őket, és mindjáraást a Károlynak, a dirrachi fejedelemnek fejét véteté. Annak utánna méne Nápolyba, melly megadá magát minden viadal nélkül. A Kasztel Nova is, ahol a király lakóhelye vala, megadá magát, mert a parázna Johanna és annak a fia meghatták vala nékik, mikoron kimenének belőle.

⁹³ A pápa tudja róni a királyokat.

⁹⁴ Lajos k[irály] bolondul nyomoríttya az országot.

II. RÉSZ

Mikoron annak utánna lecsendesztötte volna az országot, és minden dolgait elvégeszte volna, az öccse fiát, Károlyt négy rokónával, kik minnyájan királyi vérből való valának, általküldé a tengeren Magyarországbán. A több urakat mind a tömlecbe hadja, etc.

Azonközbe Lajos király segítségül méne a lengyel királynak, miérthogy rokonságos vala véllé. És mindketten nagy néppel ménének a gyégen be Litvániába, hogy az litvániakat fegyverrel hajtának a római keresztyénségre. De hammar meleg szél támada, és olvadni kezdé a gyég. És vissza kellették jöniék. Így marada az ő kívánságok hátra.

Azután esmét méne Magyarországból segítségére a Kasimirus lengyel királynak, kit megszállott vala Krakkóban János, a cseh király, és megszabadítá aszt tőlle.

Ez üdőben a tatárok beüttének Erdélbe. És Lajos király mindjárást beindítá seregét, és parancsolá az László vajdának Erdélbe, hogy ő löne fő hadnagy. Ez egybegyütvén mind a népet, szömbeszállá a tatárokkal Székelföldén. És másodnapon megütközék véllék, és megverék a tatárokat, és a futásban szántalan sokat levágának benne. És a futásban megfogák az Atlamot, a tatárok hercegét, és mikoron aszt visszahoszták volna a táborba, mindjárást fejét vévék. És mikoron a tatároknak táborát mind eldülták volna, nagy sok zászlókat és foglyokat küldének a királynak Vissegrádbán.

Annak utánna indítá hadát az horvátországi urak ellen, kik elállattanak vala az Magyarország mellől. És mikoron azzokat elkezené pusztítani tüzze és fegyverrel, minnyájan a királyhoz téreének, és könyörgésre vévék dolgokat. És minnyájan esküvének a király kezébe, hogy nagy hívséggel mindörökké Magyarországba akarnának szolgálni.

Az velencéssekkal is sok hadai voltak, kikben gyakorta győzedelmes volt, és végre arra hozá a dolgot, hogy az velencések adót adnak vala néki.

A bolgárok ellen is hada volt, és azzok ellen is diadalmos volt. Egész Morvaországot mind eldültá és elpusztította.

Azonközbe meghala Kasimir, a lengyel király, ki testamentomba hadta vala a lengyel királyságát az magyar Lajos királynak, miérthogy örökesi nem valának. Ez az Lajos király annyának bátya vala. Nagy sereggel ez okaért beméne Lengyelországba, és a lengyel urak felvévék Lajos királyt a királyságba, és megkoronázák aszt.

Annak utánna Moldovát és Havaselvét haddal hajtá a magyar koronának engedelmére. Szörént és Töröcsvárát megépítteté a két országnak óltalmazására, hogy el ne szakkadnának esmét a magyar koronától. És mikoron ott mindeneket békességre hozott volna, visszatére Magyarországba.

Az moldva vajdát is, a Bogdánt, engedelmessé tövé a magyar koronának, hogy minden esztendőben adót adna az magyar királyoknak.

III. RÉSZ

Oda fel is mondám, hogy a krónikák igen dicsírik eszt a Lajos királyt, mert ő maga szöméllyében igen jeles tudós és jámbor, annak felette igen ájítatos ember vala. Tudós ember vala: jeles göreg és deák, és fő matematikus és asztronómus vala, ki igen érti vala az égeknek és a csillagoknak forgását. Annak utánna ájítatos is vala, mert mikoron sokáig szenvedte volna a zsidókat ez országba, és gyakorta intette volna őket, hogy elhadnák az ő zsidó hiteket, és keresztyénné lönnének, és ezzek semmiképpen nem akarnák művelni, úgy üzé őket annak utánna ki egész Magyarországból, és nem vévé el semmi marhájokat. És úgy menének annak utánna Bécsországban és Csehországba.

És Lajos király építtete nagy kalastromot Nosztréba a remete barátoknak. Az Levéldő kalastromot is ő építteté a néma barátoknak, és nagy jószágokat ada ezekhez. És annyira bőv kező vala az isteni szolgálathoz, és ennyi jószágot ada ahhoz, hogy az érsekek, püspekek, apáturak, káptalannok, kápolnások, oltármesterek, kalastromok és a több római pápának püspeki a felénél többet bírnák vala egész Magyarországban. Nem csoda tehát, hogy a pápa így mert parancsolni a magyar királyoknak.

Előszer, hogy iffiú volt, igen szerette az vadásszást. De emberkorában, hogy immár férfiú volt, gyönyörködik vala hadako-

zásokban és vitézi dolgokban. Koros korába a szentírásnak olvassására adá magát, és az isteni szolgálatra. De mindazonáltal az országnak gondját viseli vala.

Két felesége volt mindéltig. Az első vala az IV. Károly császárnak leánya. Ennek Margit vala neve, és gyermekek nélkül hala meg.

A másíknak Ersébet vala neve. Ez Istvánnak, a bosznai bának leánya vala, és ebből nemze három leányt: Katalint, és az gyermekkorába hala meg, Máriát, eszt még kicsin korába házasságra kötelezék az brandeburgai Sigmond morkolábnak, ki császári nemből való vala, Adiugát, eszt adák házasságra az litvániai hercegnek. És végre, hogy az ország halálának utánna békességben maradhatna, az Sigmond herceget fiává fogadá, és ötet nevezé az országnak örökessének.

Mikoron ez okaért Lajos király ötvenhat esztendő volna, és immár a nagy gondoktól és hadakozássoktól igen elfáradott volna, hozzája hívatá mind az urakat, és tanácskozni kezde véllek az országnak megmaradásáról és a jövő királyról. De az urak mondák néki, hogy az ő vérétől soha nem akarnák elszakasztani a királyi méltóságot. Ez okaért az ő leányát, az Mária asszont meg akarnák koronázni, és avval akarnának élni és halni. Hallván eszt Lajos király, nagy sírással megkössené mind az uraknak az ő hálaadó voltokat.

Azonközbe egy kométa avagy üsteges csillag támada az égen, és nem sok nap múlva meghala az jámbor Lajos király, kit megsirata mind az egész ország. Csak az velencéssek igen örülének az ő halálának. Eltemeték ötet Székesfejérváratt a Szent István monostorában egy kis óldalos kápolnában. Az Ersébet, a királné asszony annak utánna nagy jószágot ada a kápolnácskához. Lőn Lajos királynak halálá, mikoron írának Krisztus Urunknak halála után 1382. Az ő királyságának negyvenegyedik esztendejében.

Az XXX. magyar király, az Mária, Lajos királynak nagyobbik leánya

I. RÉSZ

Miérthogy Lajos király úgy tette vala a testamentomot az uraknak akarattából, hogy az ő leánya, az Mária lönne az országnek örökese, és a Máriát még gyermekkorába kötötte vala házasságra a Sigmond gyermeknek, a brandeburgi hercegnek, és úgy rendelte vala, hogy mikoron az ő házasságoknak üdeje eljőne, Sigmond herceg is örökese lönne az Mária felesége által Magyarországnban. Ez okaért az urak az Lajos királynak halála után egyenlő akaratból Máriát magyar királynak (nemcsak királyné asszonnak) választák. És méglen megházasulla, mind a király nevet viselte, és úgy írta magát az egész országnak végezességéből. Es nem sok üdő múlva megkoronázák a Máriát Székesfejérvárratt.

Az Ersébet királyné asszon melléje vévé tanácsnak az Gara Miklóst, kit azelőtt Lajos király nádorispánná tött vala, és ennek tanácsából cselekednek vala mindeneket mind az anya, mind az leánya, az Mária. És miérthogy az Gara Miklós jámbor és igen eszes ember vala, és az ő tanácsa nem mindennek az urak közzül igen hasznos vala ezért kezdenék némellyek az urak közzül nemcsak az Gara Miklóst, hanem a királyné asszonyokat is igen gyűlölni. Es ebből kezdenék az urak pártolkodni és egybeveszni, egymást kergetni és egymásnak jószágát dúlni, etc.⁹⁵ Némellyek kedig az urak közzül ugyan ellene kezdenék támadni a királyné asszonyoknak, és tanácskozni kezdenék erről: miképpen más királyt behoszhatnának az országba.

Az fő pártoló urak⁹⁶ kedig ezek valának: a zágrábi püspök, egy olasz, kit Lajos király püspekké tött vala, esmet István, az erdéli vajda, és András, ennek attyafia, Simontornai István és János, az horvátországi kapitány, Keresztes János és az Aurane prior. Ezek üttének pártot a királyné asszonyok ellen. Maga ezeket mind alávaló rendekből felemelte vala Lajos király olyan méltóságokba.

⁹⁵ A magyar uraknak szokása.

⁹⁶ Fő pártoló urak.

Ezek ez okaért és a több pártosok elbocsáták követségben a zágrábi püspöket titkon, hogy az kihíná Károlyt, az apuliai királyt, ki az Lajos királynak öccsének, az Andrásnak fia vala, kit az magyarok Kis Károlynak neveznek vala, hogy magyar király lönne.

Ez mikoron nagy orációval kérte volna a királyt, a zágrábi püspök előadá mind a pártosoknak levelét, a pénst is előraká, mellyet az útikölcségre néki küldettek vala. Károly király nagy tisztességgel fogadá az zágrábi püspöket, és igen megkösszené a magyaroknak a tisztességes követséget. És harmadnapra hadja az választételt. És meghadja, hogy az orátort tisztességes szállásra vinnék és jól tartanák.

Mikoron a Kis Károly király ő magában elvégeszte volna, hogy fel akarná a magyar királyságot venni, közlé annak utánna az ő tanácsát a feleségével. De a felesége igen kezde sírni, és mindenképpen lön érötte, hogy az urát visszavonhatná ez szándékból. És térdre esvén előtte, az lábait csókolá, úgy könyöreg vala, hogy fel ne venné a magyar királyságot.

De a Kis Károly király vigasztalá a királyné asszonyt és elbocsátá tőlle. Annak utánna elhivatá az orátort, az zágrábi püspöket. És mikoron sok beszéddel megkösszente volna a tisztességet a magyaroknak, felvévé a királyságot.

II. RÉSZ

Annak utánna, mikoron az Nápolországot mind elrendelte volna, a fiát az anyával hadja, és ő maga általjöve nagy sereggel a tengeren. És a pártosok közzül némellyek ott várják vala, és nagy tisztességgel fogadák ki, és a magyar királynak méltóságos nevével köszentik vala. Az hatodik napon Segniából Zágrábba juta minden népével. Onnét nagy processióval kijövének mind a papok etc. elejbe. Az zágrábi püspök kedig nagy tisztességgel vendéglé az Károly királyt ott. Ott Zágrábott marada egy üdeig, és onnét küldé követeket mind egész Magyarországba az urakhoz, és azzokat nagy sok ígéretekkal az ő részére hajtá, etc.

Mikoron eszt megértötte volna Sigmond herceg, mindjára menyeközét szörze, és hozzávévé az Mária királynét az anyának, az Ersébet királyné asszonnak tanácsából. És mikoron annak utánna Károly király bejöve Magyarországba, Sigmond felkele,

és méne Csehországba. Mikoron eszt meghallotta volna Károly király, hogy meglőtt volna a menyeköz, és hogy Sigmond elment volna, igen megijede ezen, mert fél vala a római császártól, és jól hiszi vala, hogy a fiát, Sigmondot nem hadná.

Azzonközbe az Ersébet asszon és az leánya, Mária királyné asszon veszteg maradának a királyi palotában, és követet bocsátának a királyhoz, és aszt kérdeték tőlle, ha úgy jőne mint atyafiú avagy mint ellenség? Felele Károly, hogy jőne Lajos királynak jó emlekezetiből, és hogy. segítségül legyen az Máriának minden ő háborgatói ellen. És e szín allatt gondolá Károly, hogy békességel beférkeszhetnék a királyságban.

De a királyné asszonyok jól értik vala az ő álnok szándékát, és ők is úgy tőnek, mintha semmit nem értenének az ő dolgában, és szépen elejbe készülének. Mikoron kezel érközett volna Károly Budához, a királyné asszonyok aranyas szekerekben kimenének elejbe víg kedvvel, és leszállván kezet fogának minden tisztességgel és szeretetnek módjával. És Károly nem akara a várban szállani, hanem kövül szálla meg, okot várván az ő szándékának.

Egynyíhány nap múlva az urak egybegyülének, és nagy gyűlést tartának. És mikoron a gyűlésben sokáig traktáltak volna, végre aszt végezék, hogy Károly lönne magyar király,⁹⁷ mert az a tisztesség nem illetné az asszonyi állatokat. Az asszonyállatoké volna a fonás és varrás, etc. És követet bocsátának az várba, és aszt parancsolák az Máriának, hogy ellene mondana a királyságnak, és a koronát küldené Károlynak, mert ő volna magyarországi király.

Az Ersébet királyné asszony, a Máriának az annya, kiméne Károlyhoz – mert Mária soha a koronát nem akarja vala megadni –, és mondá néki: Ihol, ha az Isten így engette, tehát te légy bátor magyar király. De azon kérlek, hogy műreánk gondot visse, hogy valami erőszakot rajtunk ne művellyenek a dühös magyarok, mert ez hálaadatlan nép mind elfelejtötte az én jámbor uramnak, az Lajos királynak jótétét. Károly igen ígéré magát néki, mivelhogy ötet anya gyanánt, az leányát kedig húga gyanánt akarná tartani.

⁹⁷ Az urak végeznek álhatatlanságokból.

Az XXXI. magyar király, a Kis Károly, az apuliai király

I. RÉSZ

Annak utánna mindjárt sietének Székesfejervárra a koronázatra, és odahívata király a királyné asszonyokat is. És mikoron minnyájan jelen volnának, a királyné asszonyok is felmenének a felső székre, és az esztergomi érsek megkoronáza a Károlyt. De mikoron a templomból ki akarák vinni, és a Szent István királynak zászlóit előtte vinnék, megütözközék fenn az zászlóval, és kezébe mind elromla annak, aki viszi vala. Olly nagy szél is támada mindjárt, hogy nagy sok házaknak a fedelét elvivé, és embereket is és barmokat megölének.

Mikoron minnyájan Budára felmentenek volna, igen sir vala Mária királyné, és Gara Miklós keserüli vala ötet igen. És az anyagyakorta kérdez vala a Gara Miklóstól, ha volna még valami út hátra, mellyen férhetnének esmet a királyi birodalomhoz? Gara Miklós felelé: Akarnád-é, ha valamiképpen hozzáférnénk, hogy Károlyt levághatnánk? Monda az Ersébet királyné asszon: Vaj, melly igen akarnám. Monda Gara: Légy veszteg csak.

Mikoron ez okaért mind eltakarodott volna a nép, és az urak hazamentenek volna, szóla titkon az nádorispán Forgács Balással. Annak utánna bemenének a királyné asszonyokhoz, és azok Gimes várast és sok ajándékokat ígérének néki.

És az nevezett napon nékikészüle a nádorispán minden szolgálival, és a királyné asszonnak minden híveinek meghadja, hogy fegyverekkel forgódnának mind az vár környül, hogyha a szükség kívánná, mellette támadnának. A királyné asszonyok behívák az ő házokban az Károly királyt, és traktálni kezdenek velle a Sigmond herceg felől. Azonközbe beméne Gara Miklós, kivel Forgács Balás is vala egynyíhanyod magával. A király ott ül vala a királyné asszonyok kezett. És Gara Miklós könyörgeni kezde a királyné asszonyoknak, hogy elbocsátának ötet, miérthogy az ő leányát kiházásítandó volna. Fordítá a könyörgést a Károly királyra is. És mikoron odakezdene beszélni az Ersébet királyné asszonnak, innét úgy üte oda az Forgács Balás, és meghasítá Károly királynak a fejét.

Ki mindjárt az Gara Miklós az Forgács Balással, és néki az olaszoknak, és vágni kezdék őket, és elfoglalák a kapukat töllek, és mind kivágák őket az várból. Annak utána berekeszték a sebes királyt egy házba. És ki az várból mind egybehívák az királyné asszonnak híveit, úgy nem mere annak utána senki támadást művelni az városban, hanem azzon éjjel mind elszekének az olaszok.

És a királyné asszonyok kiviteték Budából a Károly királyt Vissegrádba, és ott hala meg annak utána. És eltemeték őtet a Szent András egyházában. Lön kedig halála Károly királynak, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1385.

Esmet a Mária királyné asszonnak és az anyának históriája következik

I. RÉSZ

Mikoron ezenképpen a Károly király megöletett volna, a királyné asszonyok nagy örömbe lőnek mind az Gara Miklóssal és minden ő híveivel. És Forgács Balásnak adák a Gimes várat és várast, és egyéb jószágokat, mellyet bírnak az ő maradéki mind e mai napiglan.

És a királyné asszonyok nem tartnak vala immár senkitől, és alláménének az Gara Miklóssal, Forgács Balással és egyebekkel, de semmi néppel, hanem csak az ő udvarokkal az alföldre. És mikoron

Szent Jakab napján Diaco felé mennének, a mezőn reájok üte valami haddal az Horvát János, az horvátországi tisztartó, ki fő pártya vala azelőtt Károly királynak. És az udvarnépe a királyné asszonyoknak – látván a hadat – elfutamának. Gara Miklós és Forgács Balás kevesed magokkal maradának, de emberül víni kezdenek az Horvát Jánossal. De az Horvát János népe sok vala, és a Forgács Balást leejték a lóról. És mikoron megfogták volna, az királyné asszonyoknak láttára levágák. Gara Miklós jobb felől a királyné asszonyoknak szekérének vitézül víva, és végre gyalog szálla, és nagy sokat levága, kik a szekérhöz kapnak vala. De végre olly rakva lövék nyilakkal, hogy nem mozdíthatá miattok az

jobb karját. Annak utána a szekér alól búvák meg és lekoporíták, és mindjárt levágák a királyné asszonyoknak láttára.

Annak utána úgy kezdének az horvátok a szekérhöz, és ki-dőlték a királyné asszonyokat mind leányostól belőle, és hajoknál fogva vonák őket az Horvát János elejbe. A királyné asszonyok térdre esének elejbe, és úgy könyörgének neki, hogy kegyelmes lenne hozzájuk, megemléközven Lajos királyról, ki őtet szegény legényből olyan úrrá tette volna. De semmit nem foga nálla.

Estve mikoron besötötített volna, elküldé szolgálait, és azok felajazák a száját az Ersébet királyné asszonnak, az Mária királyné anyjának, és elvívék aszt, és követ kötének a nyakára, és beveték a Bozota folyóvízbe. Azután a királyné asszonyoknak leányait éjjel elvívék az horvátok, és mind megszöplésíték őket. Külemb magának rekkeszték az Máriát, ez ott egyedül kesereg vala, etc.

Másodnapon az horvátok felrakák mind a sok prédát, és bevivék Horvátországba az Máriával és a sok leányokkal egyetembe. És beviteté az Horvát János az Mária királyné asszont fogva az Krupa várba, és ott megparancsolá szolgálainak, hogy őriznék őtet, de nagy tisztességet tönnének neki, és minden az ő kívánsága szerint lenne.

Sigmond herceg megértötte vala a királyné asszonyoknak leveléből a Károly királynak halálát, de ez isszonyó esetekről semmit nem tud vala. Ez okaért nagy népet gyűte Csehországban, és avval a néppel beindulla Magyarországba. A felső-magyarországi urak is mind elejbe menének, és Budára jöven, mindjárt beméne az várba. És ott megmondák neki, mit cselekedett az Horvát János, mint ölette volna meg az Ersébet királyné asszont, és mint tartaná az ő feleségét, az Mária királyné asszont fogva. És erőssen bánkódék ez isszonyú dolgokon.

II. RÉSZ

Mikoron az Horvát János meghallotta volna a Sigmond hercegnek Budába való bejövését, mindjárt elereszté az Mária királyné asszont, és mondá neki: Látod-é, mit műveltem, Mária királyné asszony. Az anyádat megölettem, az Károly királynak megöléseért, szinte ez volt tenéked is virágod, de kímélettelek a te

jámbor attyádért, az Lajos királyért, ki engemet úrrá tött. Ha ez okaért aszt fogadod ennékem, hogy lecsendeszíted uradat, és hogy bosszút nem állotok rajtam, tehát tisztességgel elbocsáttlak uradhoz. Ha nem, tehát így jársz, mint az anyád.

Mária királyné asszony térdre esék elejbe, és monda néki: Jó János uram, ami meglött, az odavagyon, aszt vissza nem hozhattuk. De ha eszt az irgalmasságot megműveled velem, hogy békességgel visszaeresztesz, ím én megeskeszem tenéked, hogy apám gyanánt tarttlak, és az elmúltakról soha nem emléközem. És az Horvát János elhozat á az örekléket, és azzokra megesküvék az Mária királyné asszony. Annak utánna befogatá az ő szekereit, és minden elkobzott marhákat visszaada néki. És horvátországi urakat ada mellé, és elbocsátá őtet az urához, a Sigmond herceghöz.

Mikoron kezel jutott volna Budához, mind az egész udvar és az egész város kijöve elejbe, és nagy vigassággal fogadák őtet vissza. És mikoron az ura, Sigmond herceg hozzájutott volna, mindjára megölelgeté, és sok beszédekkel vigasztalni kezdé őtet. Annak utánna mind kezét fogá az uraknak és mindeneknek, kik odajáróinak vala. És annak utánna úgy ménének be az városba. Ott is mind az jeles asszonnépeknek kezeket fogá, és mondhatatlan nagy örem lón az egészvárosban.

Annak utánna egynyíhány napig mind csak keresztel járának, és minden egyházakban misséket mondának, és az Istennek hálákat adának a királyné asszonnak szabadulásaért.

Az XXXII. magyar király, Sigmond, az brandeburgi herceg

I. RÉSZ

Mikoron immáron az ő isteni szolgálattokat elvégezték volna, Mária királyné nagy gyűlést hirdete Székesfejérvárra pinkest napjára.

Mikoron az urak és minden rendbeli emberek odajutottanak volna az gyűlésbe, Mária királyné asszony az urát, az Sigmond herceget jobb kezénél fogva behozá az ország elejbe, és ott az or-

szág előtt elkezdvén, hosszú orációt tón, és sok beszéddel szólla, szép renddel.

Az ő orációjának avagy a beszédnek a sommája ez lön: Az Isten igaz, ez okaért az igasságot szereti. Ha ez okaért hívek nem leszek, az Isten elveszt tüteket mind országostól. Annak utánna: Az magyar királyságnak birodalma nagy dolog, ez okaért nem visseheti gondját egy asszonyi állat. Miért kedig, hogy az ő atya testamentomba néki hatta az királyi méltóságot, ők is minnyájan az atyának testamentomába engettenek, és annak utánna a koronázással is aszt konfirmálták, tehát eszt is konfirmálták, hogy az ő atya ötet feleségül adta a Sigmond hercegnek, és aszt végeszte, hogy a királyi méltóság örölla szálljon a Sigmond hercegre. Negyedúttal dicsír az urát, a Sigmond herceget, és emellett néki vallá a magyarországi koronát és avval egyetembe mind az egész királyi birodalomnak méltóságát. Ötödúttal kéré minnyájan őket, hogy az urát, a Sigmond királyt felvegyék és megkoronázzák. És ígéretet teszen nékik, hogy jámbor királyok leszen, és hogy az országot nagy békességben tarttya, és mindenképpen mególtalmazza, etc.

Minek utánna beszédét elvégeszte volna, és mind az urak s mind az egész nép az ő beszédének és akarattyának engettenek volna, levövé a királyi koronát fejből, és tévé aszt Sigmondnak, az urának fejébe, és a szeptromat, avagy királyi istápot jobb kezében adá néki. Es mind az egész nép nagy örömbé lön, és felszóval kiáltani kezének, és minden jószerencsét kívánnak vala az új Sigmond királynak és a Mária királyné asszonnak.

Es mikoron a nagymissét elkezdettek volna a Szent Istvánnak monostorába, a misse allatt az esztergomi érsek törvéli szerént meg koronáza a Sigmond királyt. És mikoron megkoronászta volna, minnyájan a fejedelmek, az urak, püspekek, nemesek és az vármegyebéli követek a koronázott Sigmond királynak fejére megesküvének, hogy mindéltig hívek akarnának néki lönni, és törvény szerént néki engedelmessék lönni és mindenkoron szolgálni. Lön kedig ez, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1386, mikoron Sigmond király húsz esztendő volt. És a koronázás után nagy vigassággal és pompával visszahozák Budára.

Mikoron immár Budán volnának a királyi házban, mindjárt tanácskozni kezdének, miképpen egybe kellene békéltetni az urakat, kik azelőtt egybevesztenek vala, hogy az ország állandó békességben maradhatna, és sokáig törék ebben fejeket.

Azonközbe a Mária királyné asszon színetlen gondolkodék, miképpen bosszút állhatna az Horvát Jánoson az anyja haláláért és az egyéb bosszúságokért, mellyet cselekedett vala rajtok. Színetlen ezokaért izgattya vala Mária királyné asszony az urát, Sigmond királyt, hogy bosszút állana az ellenségeken, kiváltképpen az Horvát Jánoson a nagy küssebbségért és a nagy szegényért, mellyet műveltenek vala rajta. És ez isszonyú dolgokat mind elejbe raká, és amellet mondá az urának, hogy addig az ő királyi méltóságának semmi módja nem lönne, méglen sanyarú büntötéssel meg nem büntötné őket.

Végre meggyőzé a Mária királyné asszon az urát, Sigmond királyt, és két nagy sereget gyűte, és a Dunán általméne, és úgy teteti vala, mintha Bolgárországra akarna menni a törökek ellen. Azzonközbe megírák néki az ő baráti, hogy az Horvát János, az horvátországi tisztartó bement volna a Pozsga városba, és aszt magának foglalta volna, melly város igen erős helyen vala, és mindenképpen erősítettett. Arra indít á ez okaért a király az népet, és megszállá az várat, és vítatni kezdé aszt éjjel-nappal.

II. RÉSZ

Horvát János látván a királynak erejét, nem bízá magát az várban, hanem éjjel kiszekék belőlle. De ki nem mehetett volna, ha az árulóknak sáncára nem tartott volna. Mert egyfelől valának az vár környül az István, az vajda László fia és a Simontornai István, az Ő népekkel. Mikoron ezek közük ben akadott vólna, békével elbocsáták őtet, mert a királynak hítleni valának, noha színnel mentenek vala vélle a hadban.

Mikoron a Száván általkölt volna, méne Dobor várában, hollott tudja vala lönni a zágrábi püspeket és egyéb sok pártosokkal, kiknek esztekélésekből elhajlottanak vala a királytól mind a todtországiak, mind bosznaságbeliek és mind az horvátországbeliek. Magyarországban is kárt tesznek vala, valahol lehet vala mind tűzzel, mind fegyverrel. Kénszerítették ez okból Sigmond

király elmenni Pozsga vár alól, és általmenni a Száván, és megszállani a Dobor várat, mellyben minden reménségeket vetették vala az áruló pártosok.

Mikoron látták volna az árulók a király szándékát és vakmerő bátor szívét, megijedének tőlle. És Horvát János ott sem meré megvárni a királyt, hanem kifutamék belőlle, hogy elszalladna a király előtt. De megcsalatkozzék, mert azelőtt a király mind az város környüléseket vetett vala. Mikoron ez okaért az Horvát János kijött volna az várból, és búdosnék hegyeken és völgyekben által, a lesbe esék, és azzok megfogák őtet, és fogva hozák a királynak. Annak utánna megvévé a király az Dobor várat, és az elhajlott tartományokat mind keze alá hajtá, és engedelemre hozá, megfogván közzülek mind a pártosokat és az árulókat. Mikoron mind békességre hozta volna az ottvaló tartományokat, mind az egész sereggel Pécs városba méne a király, és odahozá véle mind a foglyokat.

Pécsett lévén törvényt tétete az Horvát Jánosra, és lófarkon hordatá őtet minden utcákon, annak utánna tüzes fogókkal megszagattatá az húsát, végre négygyé vágatá, és mindenik kapu elejbe felfüggeszteté egy-egy részét. Így füzeté meg Horvát János az ő merészségét és nagy kegyetlenségét. A több pártosoknak mind fejeket szedeté, a zágrábi püspektől elvévé a püspekséget és minden marháját, és miért hogy a papi méltóságért nem meré őtet megöletni, hanem örök tömlecre vetteté.

Mikoron az üdő múlt volna, és a koronázás után negyedik esztendőbe volna, indulla Sigmond király az ő népével az István vajda ellen, ki az üdőben mind a két Oláhországot bírja vala, mind Moldovát, mind Havaselvét, mert ez még azelőtt elhajlott vala a magyar koronától. Midőn ez okaért Erdélen általment volna, és az havasban a szorosokban költ volna, az István vajda ott ellene támada, és a kézíjjesek által igen erősen sérti és veszti vala a király népét. De Sigmond király biztattyá vala a népet, és leszállítá őket a lovakról, és gyalog lévén, úgy vívának az oláhok ellen, és nagy sokat levágának benne, és úgy menének által a szorosokon Moldovába. Látván István vajda a Sigmond királynak bátorságát és nagy erejét, kétségben esék, és megalázza magát. És melléje vévén a fő bojérokot a királyhoz jövéen térdre esék előtte a bojérok, és szép könyörgéssel kegyelmet kére tőlle. A király

először szömébe hányá néki az ő vétjét, annak utánna megkegyelmeze néki. És az István vajda megesküvék a királynak, es jeles ajándékokkal megajándékozá őtet. Mikoron ez okért mindenképpen ott lecsendesítötte volna azzokat, nagy vígassággal hazamene Budára, és nyugotatá népét.

III. RÉSZ

A koronázot után hatodik esztendőben az havaselvő oláhok esmet elhajlának a magyar koronától, miérthogy azelőtt Sigmond király olly nagy kegyelmességgel cselekedett vala véllék, és egybetársolkodának a törökekkel. A törökek kedig igen örülének ennek a társaságnak, és Thráciából feljövén, általjövének a Dunán, és az oláhok mellé jövének. Sigmond király is nagy népet gyűte, kiváltképpen kedig fegyvereseket, és beméne Havaselvőföldbe. Mikoron a lapácföldre jutott volna, hol az oláhok és törökek tábora vala, szép négyszegű sereget szörze, és a fegyvereseket előlbocsátá, és úgy mendegél vala az ellenség ellen. A napfén, hogy éri vala a sereget, szépen fénlík és tündeclík vala a sereg. És megijedének az oláhok, és futni kezdének. Látván eszt a törökek, ők is utánnok sietének. Utánnok bocsáta Sigmond király egy falka népet, és azzok az úton vágják és vesztik vala mind az oláhokat, mind a törökeket, de kiváltképpen a gyalogokat mind szinte a Dunáig.

Másodnapon indítá a király a sereget Kisnikápolra, melly a Duna túlsó parton vagon, és megszállá aszt, és erősen víttatá. Az várban oláhok, az várasban törökek valának, kik erőssen vínak vala belőlle, és megoltalmazták vala magokat. És mikoron lövéssel megrontotta vólna mind az várnak, mind az várasnak kőfalait, annak utánna ostrommal megvévé mind a kettőt, és a benne valókbán a nagyobb részét mind leváगतá, a többit megfogatá. És népet helyhesztete az várasba. Ő maga kedig visszajöve Magyarországba.

Még Budát el nem érte vala, hogy meghozák néki a Mária királyné asszonnak halálát, melly híren felette igen bánkódék, és nem ok nélkül, mert semmi örökese nem vala néki az Mária királyné asszontól. Hallván ez okaért Adiuga, az Mária királyné asszonnak a húga az ő nénye halálát, arra bírá az urát, a lengyel

László királyt, hogy nagy népet gyűtene, és bemenne Magyarországba, és elfoglalná országot, miérthogy a nénye, Mária királyné asszon mag nélkül megholt vala. Mellyet is mívele. De Kinizsi János, az esztergomi érsek hammarsággal népet gyűte, és elejbeszálla a lengyel királynak a hegyek között a szorosban. Es tartá fel a lengyel királyt méglen Sigmond király jöve. Annak utánna nem mere László király Lengyelországból bejöni Magyarországba.

Mikoron annak utánna Sigmond király megnyugott volna Budában, azokról kezd gondot visselni, kik azzok közzül még ugyan valának, kik ennyi sok bosszúságot műveltenek vala a királyné asszonyokon, és kik mostan is megutállyák vala az ő királyméltóságát, és csúf beszédeket hintnek vala felőlle nagy kövélységekből. Valának kedig ezek kiváltképpen harmincketten. Fő vala ezek között egy Kont István, ki az Hederváriaknak nemzetségekből való vala. E harmincketten, miérthogy nem királyozák vala a Sigmond királyt, hanem ellene versengének, búdosnak vala allá-fel az országban, falukban, erdőkben etc.

A király igen báná ezeknek visszavonnássát, fél vala is töllek, hogy valami új támadásnak okai lönnének. Bíz az okaért ezt a dolgot titkon az Vajdafi Györgyre, hogy az utánnok lönn, és valami módon megfogná őket, és a királynak kezébe ejtené. Ez népet melléje vévén az alföldre alláméne, minthogy aszt a tartományt cirkálni akarná valami szín allatt, és mindenfelé kímeket kibocsáta. És úgy hozák a kémek, hogy mind az harminckettő kezzel volna ott a mezőn, és ott alunnának. Éjjel az Vajdafi György megkörülé őket, és virradóra reájok méne. Ezzek kedig harmincegyen felserkenvén mindjára fegyvert kapának, hogy megoltalmaznák magokat. De Korpádi János nem vala vélek, mert még éjjel felkelvén, elment vala töllek.

De Vajdafi György szép beszéddel kezdé nekik szólni, és mondá, hogy nem jött hozzájuk mint ellenség, hanem hogy megszőrzette a királynál, és kegyelmet talált nekik. Ez okaért jöjjenek immár ő magok a királyhoz, és megallázzák magokat előtte, és megesküdjenek neki, hogy hívek akarnak innét-tova lönni.

Látván azzok, hogy kevesen volnának, eltévék fegyvereket. és elindulának Vajdafi Györggyel. És midőn jöttek volna Karom-

ban Vajdafi György mind megfogá őket, és vasba vereté, és szekerekre raká őket, és népet ada vélek, és felküldé őket Budára.

Az úton hogy viszik vala őket, egybetanácskoznak, hogy mikoron Budára hoznák őket, senki se kösszenne, se főt, se térdet ne hajtana közzülek a királynak. És mikoron felhoszták volna őket Budára, sok nemesek valának a király környül, és udvarolnak vala néki. De ők a földet nézvén, semmi tisztességet nem tőnek a királynak. Látván a király az ő keménségeket, inkább haragudni kezde reájok, és kevés nap múlva kiviteté őket a Szent György piacára, és ott az egyház előtt mind fejeket szedeté. Azután kiviteté őket, és eltemetteté az hoffstadtban a cinterembe, a királyi kerten kövül, ahol Óbudára felmennek.

IV. RÉSZ

Azüdőben két attyafi a Paleologus nemzetből veszednék vala egymással a görög császári birodalomért. És az egyik elkülde a törökekhez, és azzokat hívatá segítségül a bátya ellen Ásiából. Amurátes, az első török császár örüle ennek, és mindjára általjöve Európába. Mikoron ott sokáig hadakosztanak, és gyakran megütkösztenek volna, igen megerőtlenedék a görög birodalom. Látván eszit a török, támadni kezde a görögekre, és megvévé a török Galliopolist, melly Hellespontus mellett vagyon. És abból az várasból ki kezde annak utánna csatázni, és rablani kezdé Görögországot, és mindenképpen pusztítani. Mikoron megbírta volna Görögországnak és Macedóniának nagyobbik részét, azután kezde a tráciabeliekhöz, és sok népeket megbíra az ő kegyetlenségével, és hódoltata magának. Az Amuratest követé mindjára az Bajazetes, ki az attyánál sokkal merészb és kegyetlemb vala. Ez nem sokáig birodalomnak allájaveté egész Tráciát, Thessáliát, Macedóniát, Phocidát, Boeciát, Atticát. Annak utánna mindjára kezde a bolgárokhoz, kik a magyaroknak birodalom allatt valának.

Mikoron Sigmond király megértötte volna az Bajazetesnek kegyetlenségét, követet bocsáta Bajazeteshöz, és által inté őtet, hogy békét hadna Bolgárországnak, mert ahhoz semmi köze nem volna. Bajazetes nálla tartá mind a követet, méglen mind az egész országot elfoglalta vala. Annak utánna úgy bocsátá a követet visz-

sza Sigmond királyhoz. És a kezét a szablyára tövén, monda a követnek: Ihol, ez az én igasságom, ez által vagyon közem Bolgárországgal és minden országokkal.

Megértvén eszt Sigmond király, nagy népet gyűte az ő királyságának tizedik esztendőben, és minden népével beméne Rácországban, és onnét Bolgárországban. Mikoron ott monstrálta volna az ő népét, és látta volna a népnek sokságát és a kopjáknak sűrőségét, felfuvalkodott szüvből mondá Sigmond király: Sereg ez! Nemcsak a törökek ellen elegek leszünk, ha a menny allászakadna, nem eshetnék a földre, mert a sok kopjával fel tarthatnók, etc.⁹⁸

A törökek kedig a végekben mind megerősítették vala az várakat néppel. És nagy vérontással vövék a törökektől Oristot, Budint és egyéb várakat. Mindszent havában juta Sigmond király minden népével Nikápolhoz, és ott szálla táborban. Bajazetes eljőve a törökekkel, és szömbeszálla a keresztyénekkal. Mikoron immár szömbeállana a két sereg, a francok erőssen könyörgének Sigmond királynak, hogy önégik engedné az előljáró tisztességet. És megengedé nekik. Méglen ők ott mulatnának, és még el nem rendelték volna a sereget, a francok kiválának a derékseregből, és a törökekre menének nagy kiáltással. És mikoron a török sereg elejbe jutottanak volna, minnyájan leszékének a lovakról, és elbocsátván a lovakat, gyalog kezdének víni a törökekkel. A törökek környülfogák őket, és mind levágák őket. A lovak kedig megjédének a nagy kiáltástól, és mind visszafutának a keresztyénekre.

Látván eszt a keresztyének megjédének, és mindjára futni kezdének. A törökek utánnok, erőssen vágják vala őket, és nagy sokat megfogának közzülek. Sőt Sigmond királyt is megfogták volna, de a Dunára jövén, szerencsére találta egy kis csólnakot, és abba ülven általöveze a Dunán, és úgy szállada el előttek. A keresztyének közzül húszezeren veszének oda. Lőn ez e veszedelem, mikoron írának 1396.

Mikoron Sigmond király elszalladott volna, fél vala a magyaroktól, miérthogy az jeles hadat elvesztötte vala, és nagy sok jeles urak odavesztenek vala. Ez okaért mene Thráciába, és beméne Konstancinápolba, onnét Ródba, onnét jöve annak utánna Tódtor-

⁹⁸ Sigmond k[irály] elvesz az ő kövélségében.

szágba, Tódtországból Horvátországba. Vala kedig a királlyal Kanizsai János, az esztergomi érsek, és ennek az öccse, Kanizsai István.

V. RÉSZ

Pártot kezdének akkoron ütni a magyar urak a Sigmond király ellen.⁹⁹ Kiváltképpen az Vajda László fia, István, és Simon-tornyai István, kik azelőtt is fő dolgossok valának a Károly királynak behozásában. És ezek kégyót-békát kezdének kiáltani a király ellen, és arra kezdék minden embert inteni, hogy elhajlanának a veszett királytól, ki semmirekellő volna, és az országnak csak veszedelmére volna, etc.

Eszt is mondják vala, hogy nem igazán bírná a királyságot,¹⁰⁰ mert a Mária királyné asszonnal megholt volna az ő törvénye, és szállott volna az László királyra, a Károly királynak fiára, ki Apuliában és Olaszországban bírna. A harminckét nemeseket is igen forgatták vala, kiknek fejeket véteté vala Budán. Efféle beszédekkel igen elüdegeníték mind a népet, kiváltképpen kedig a nemeseket a királytól.

Egybetanácskozzának ez okaért az urak, és követeket bocsátának be Lászlóhoz, az apuliai királyhoz, és aszt kínálák a magyar királysággal. És megjelenték néki, hogy minnyájan az urak és nemesek elunták volna a Sigmondnak kegyetlenségét és haszontalan vóltát. De László, az apuliai király eszén lón, és meggondolá a magyar birodalomnak terhös vóltát. Annak felette az attyának röttenetes példáját is forgatta előtte, és a magyaroknak csoda erkölcsöket. És ezekért nem kapa a királysághoz, noha a magyarok ígérék vala néki, hogy Sigmondot ők ki akarnák üzni, és békességes országot akarnának kezében adni.

Végre arra vivék Lászlót, az apuliai királyt, hogy megígéré magát a magyaroknak, de olyan okkal, hogy a két, fellyül megmondott István addig bírnák az országot, méglen ő minden dolga it elvégezhetné Apuliába, és bemehetne az országban. És megesküvék a követeknek, hogy valamit a két István addig kezdené-

⁹⁹ Pártot ütnek az urak Sigmond k[irály] ellen.

¹⁰⁰ Az urak calumniálkodnak Sigmond k[irály] ellen.

nek szörzeni, és végezni az országban, hogy ő meg akarná aszt állani, és erőben tartani.

Mikoron a követek e válasszal visszajöttek volna Magyarországon, a két István és a pártolók erőssen fogják vala a László király dolgát mindefelé. Azonközbe Sigmond király mind Tódtországba vala majd két esztendeig. És noha mind tudja vala az uraknak és nemeseknek dolgát, azért mind elhallgata a Nikápol allatt esett nagy káraért. Annak utánna az esztergomi érseknek és a Kanizsaiaknak és a Marothi Jánosnak, ki tódtországi gubernátor vala, segítségekből bejöve Sigmond király esmet Magyarországba, és elfoglalá esmet a királi birodalmot. De miérthogy látá, hogy a két István és a több pártolók olyan nagy készülettel és erővel valának, nem mere bosszút rajtok állani.

Lőn Sigmond király csendeszségben majd négy egész esztendeig. És addig a két István és a több pártolók mind előbbmennek vala az ő dolgokban, és a Sigmond királynak minden dolgait visszamagyarázzák vala, és elüdegenítik vala tőlle mind az országot. Azonközben mind alkotmatosságot keressének, hogy megfognák a királyt. Annak utánna, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1401, Szent Vitálius napján egybetanácskozána mind az urak, mind a nemesek, és nagy sereggel bemenének a királyhoz udvarlásnak színe allatt. Valának vélek a két vitézlő iffiak is, az Gara Miklósnak fiai, egyik Miklós, a másik János.

Mikoron a király környül megállattanak volna, mindjárt pámpolódni kezdenék a királlyal,¹⁰¹ és orcájára veték néki, melly nagy kárt tött volna az országnak; Hogy az hadat az urakkal egyetembe elvesztette vólna Nikápol allatt, és egyéb sok vétkeket hánnak vala orcájára. És ezek között szidalomra és szitkokra kele a dolog. Végre a királyra rohanának, és megfogák a királyt, és ráncigállyák vala aszt hol imide, hol amoda nagy dühösséggel. És ugyan ottan megölték volna, ha némelly királynak baráti nem ellenzették volna akarattyokat, és könyörgettek volna érötte. Annak utánna beveték őtet a fogházba, és az urak közzül hagyának némellyeket hadakozó népekkel, kik megörüznék őtet. És adák

¹⁰¹ Az urak szömtől szömbbe pámpolódnak vala Sigmond k[irálylyal].

ötet azután a Garai fiainak kezébe, és ezek elvívék a királyt fogva Soklyós várába, és ott hagyák ötet fogva örüzők között.

VI. RÉSZ

Mikoron ekképpen nyavallyássul megfogták volna Sigmond királyt, a pártolók mindenütt fenn lábnak vala, és közenségesképpen kikiálták az városban, hogy Sigmondtól elkölt volna a királyság, hanem király volna László, az apuliai király. És feltévék a László király zászlóját. El is küldék aszt szerin-szerte az országban minden városokban. Annak utánna követeket bocsátának Apuliában Lászlóhoz, és megjelenték néki, hogy Sigmond fogva volna, és hogy az egész ország ötet választotta volna királlyá. És könyörgének néki, hogy jönten jőne Magyarországba, és kezébe' vönné a királi birodalmot.

Hallván László király Sigmondnak fogságát, és a több híreket, véli vala, hogy ötet csendesz országba hínák. Maga még sok híja vala, mert a budai vár és egyéb sok erősségek még mind a király hívein él valának. Annak felette a felföld is és az vármegyék, mellyek Morva felé vadnak, mind megmarattanak vala a királynak hívségébe. László király ez okaért hajókra szörzé magát és minden népét, és általjöve a tengeren Tódtországban Jadrába. És a jadraiak nagy tisztességgel befogadák ötet, és úgy köszsenének néki mint egy magyar királynak. Es egynyíhány napig ott marada Jadrában, és várá utánna a több hajókat a néppel, és Magyarországból vára hírt az uraktól, esmet Apuliából is.

Azonközbe fogságban vala Soklyósban Sigmond király, egy szoros fogházban, és ott őrizik vala ötet a Gara Miklós fiai. Mikoron ott a fogházban vólna, és a nagy bánatban nagy óhajtásokat és fohászadásokat művelne, hallá ezeket a Gara Miklósné, a két Garának az anyja, és könyörüle rajta. És titkon hozzá hívatá a két fiát, Gara Miklóst és Gara Jánost, és ezekkel traktálni kezde a Sigmond király dolga felől. És mikoron sok bölcs beszédekkel intötte volna fiait, a fiai megfogadák az anyyoknak tanácsát.

És az anyyok alláméne a fogház elejbe, és szólni kezde Sigmond királlyal az ő megszabadulássá felől. És Sigmond király egybefére az asszonnyal, és megesküvék néki, hogy ötet anyya gyanánt és a fiait öccsei gyanánt akarná tartani mindéltig, és min-

denképpen megmutatni hozzájuk az ő hálaadó vóltát. És ekképpen köttést tőnek egymással nagy átok allatt.

És a Gara Miklósné fiai kihozák Sigmond királyt a fogházból, és jól tarták őtet egynyíhány napig. Annak utánna közükbe vévén, bevivék Morvába. Morvából méne Csehországba, és mindjárast az ő svógora, a ciliai gróff segítségül lón néki, és sok népet támasztának. Ennek a híre mindjárt kiméne Magyarországba és Németországba. És a pártolók igen megijedének rajta, és nem tudnak vala, mit cselekedjenek és mihöz kezdjenek. A király hívei kedig, kik azelőtt némává löttének vala, minnyájan megelevenedének, és kiáltani kezdének, hogy vissza kellene híni a királyságban Sigmond királyt. És minnyájan felkelvén, halállal fenyegetik vala az ellenmondókat és azzokat, kik megfogták vala a királyt.

Azonközbe Sigmond király nagy sok csehekkal, németekkel és a felföldi magyarokkal és az vármegyékkel, mellyek Morva felé vadnak, bejőve Magyarországba, és mindjárast Budába méne. Az pártolók kedig szalladoznak, ki imide, ki amoda. Hallván eszt László, az apuliai király, hamm ar visszasiete Apuliába, nem igen nagy tisztséggel. De minek előtte Tódtországból visszaméne, levelet küldé Sigmond királnak, mellyben ekképpen írva vala: Nyilván vallom előtted, Sigmond király, hogy a magyari urak engemet sokáig kínáltanak az ő királyságokkal, és hogy az ő ígéretekre jöttem mind Tódtorszáig, és ott veszteg maradtam, hogy meglássam, micsoda vége lönne a dolognak. Tudod immár igazán e nemzetnek állhatatlanságát és álnakságát. Adná az Úristen, hogy aszt ne tanóltam vólna meg az én attyámba. Nincsen kedvesb dolog a magyaroknak, minthogy sok új királyok legyen. Akkoron vagyon ónékik nagyobb vigasságok, mikoron egybevesszést szöröszhetnek a királyok között.

Abból keresik ők az ő hasznokat. Ez okaért kérlek tégedet, hogy ennékem megbocsáss. Látom, hogy az Isten ő maga megszabadított tégedet a sok nyavallyákból, ez okaért örömet engedem tenéked aszt a királyi méltóságot. Ennek utánna mindenbe kedvesködni akarok felségednek, mint jó svógoromnak. Kedvesb dologt kedig nem cselekedhetel ennékem, minthogy a te ellenségiddel úgy cseleköszel, mint ők akartanak teveled cseleködni, etc.

VII. RÉSZ

Sigmond király is levél által felele László királynak, és ígéré magát néki mint atyafiának. A pártolókról kedig aszt ír: Hadd reám csak, megfuzetem az árulókat az ő érdemek szerént, etc.

Annak utánna Sigmond király csendeszlőn az országban, és nem siette megbüntötni a pártolókat, hanem csak némellyektől elvévé valami jószágokat, és osztá azzokat az ő híveinek. De egyébképpen minden kegyelmességet kezde mutatni az ő ellenségéhez minden ő vélekedések ellen. Annak utánna, mikoron úgy tetötte volna, mintha mind elfeletközött volna minden bosszúságról, gyűlést hirdete Sclavoniába Köresudvarhelyre. A gyűlésbe jöve Vajdafi István sok katanákkal. Mikoron a tanácsba bejött volna, a nemesek reárohanának a jeltétel után, és lekapván őtet, mind járást a hengért nékiállaták, és fejét vévé. Hogy eszt megértötték volna az ő katanái, mindjárt támadást művelének, és környülvévék a gyűlés házát. De a nemesek kihánák az ő testét az ablakon. Látván aszt a katanák, hogy urok oda volna immár, lecsendeszedének és veszteg lőnek.

Annak utánna a több pártolókat is előfogá és mind fejeket szedeté.¹⁰² Akiknek oly nagy bűnek nem vala, azzokat számkiveté, némellyekre kedig sommafuzetést vete. Senkit – rövideden – büntötés nélkül nem hagyta, akármely nagy úr is lőn.

Annak utánna, mikoron írának 1432, római császárrá választák és koronázák Sigmond királyt az ő királyi birodalmának 23. esztendejében.

Addig ím innét elhajla Hervoia, a spaleti herceg, és egybetársolkodék a törökökkel, és azzokal együtt bejövén, nagy dúlságokat és rablássokat művele az országba. Az urak, kikre bízta vala a király addig gondját, nagy sereget gyűjtének, és hadnagyul rendelének az Gara Jánost, Maróti Jánost és a Csupor Pált. Ezek megvívának a bosznai herceggel, de a herceg megcsalá őket, és diadalmos lőn ellenek. És mind a három hadnagy fogva essék. A két Jánost megsaccolá nagy pénzen, de a Csuport megöleté.

Azután bocsátá Lasontzi Istvánt, az havaselve vajda ellen nagy néppel, mert a Dán vajda hajlott vala a törökekhez. Mircse

¹⁰² Rútul vesznek a pártolókat.

kedig, az vajda öccse segítséget kére Sigmond királytól. De az ütközetnek közepin megölek Lasontzi Istvánt az oláhok, és úgy adának a magyarok hátat. De igen kevesen menekedének meg.

Azüdőben az első Mahomet török császár, mikoron a Felső-Bosznaságot megbírta volna, helyheszte oda egy Ikacs nevű kegyetlen tisztartót. Ez nyughatatlan vala, mert nagy néppel kijő vala, és nagy kegyetlen rablássokat művel vala Magyarországba. Az Macedoniai Miklós, egy jeles vitéz ember, valami sereget gyűte közemberekből, és egyéb hadakozókból, és ellene támada az Ikacsnak. És mikoron erős viadal lött volna közettek, Ikacs, a fejedelem, az Macedoniai Miklóstra siette. Miklós szömbeöklele véle, és ledótté az Ikacsot a lóról, és leszekelvén fejét vévé. Látván eszt a törökek hátat adának. És ekképpen diadalmos lőn Macedoniai Miklós a törökek ellen, és az egész sereg megkazdagula a zsákmánból.

Azután a törökek Bolgárországban jutának, és ott nagy dúllást és rablást kezdenék művelni. Ott is éjjel Macedoniai Miklós reájok üte csak kevés néppel, és megveré őket, és nagy kazdagsággal visszatére földébe.

VIII. RÉSZ

Mikoron immár Sigmond király harmincnégy esztendeig volt volna magyar király, és az Csehországban az öccse képében viselte volna az gubernátorságot, mikoron kedig az Vencel király, az öccse meghólt volna, midőn írának Krisztus Urunknak születesse után 1420, választák a csehek királlyá Sigmondot, és mindjára megkoronázák.

Mikoron annak utánna visszajött volna Magyarországba, feljöve hozzája Deszpot György, a Felső-Bolgárországnak fejedelme, és miérthogy Sigmond király és császár olly igen nagy kegyességgel fogadá őtet, és olly igen kegyelmesképpen tartá magát hozzája, örök hívségnek jelére néki ajándokba adá és engedé Nándorfejevárat. Viszontag a király esmet megajándékozá őtet szép magyarországi ajándékokkal és jószágokkal, mert adá néki Szalonkémént, Becsét, Kelpemet, Világosvárat, Tokajt, Monkácsot, Tállyát, Regécet, Szakmárt, Beszermént, Döbrecent, Túrt, Varsánt, Budán is szép házat ada néki.

Mikoron annak utánna Sigmond király és császár felment volna Németországba a pápának szolgáltyára a csehek ellen, és ott állá s fel forgolódnék, azonközbe nagy támadássok lönek itt allatt Magyarországba. Mert egy paraszt ember, Balás bíró, felveté magát, és sok parasztnépet bolondíta meg. Ez éjjel meghágá Nagyszombat várast, és sokat megöle a polgárookban. Abból azután kiüt vala, és messze föld en megdúlla Magyarországbán. Az egész Mátyusföldet is mind eldúllá, és nagy pusztaságokat művele mindenütt az országokban tüzzel és fegyverrel.

Nyírségben is támada egy Márton bíró, ki nagy parasztsereggel mind megdúlá és megöle nagy kegyetlenséggel a nemeseket mind az egész Nyírségbe és Szamosközben.

Erdélbe is támada egy Nagy Antal, ki a parasztnépet megbolondítá, és nagy kárt tön a nemeseknek, és a támadássokban nagy sok nemeseket ölének meg, és nagy kóborlássokat művelének. De mikoron Sigmond király és császár visszajött volna, megcsendesíté esmet az országot. És a támadókat megbüntötte erős büntötéssekkel.

Annak utánna megbékélék a cseh urakkal, mert hatvan fő cseh urat híva allá Magyarországba, és Székesfejérvárat lévén, sok pénzzel és barmokkal megajándékozá őket, és úgy bocsátá őket vissza Csehországban. Mikoron írának azután Krisztus Urunknak születése után 1436, felméne Csehországba, és nagy pompával és tisztességgel befogadák őtet, és úgy méne be Prágába, hova jövének hozzá minden országokból jeles követek és nagyurak.

A római pápa is egy szép arany rózsát küldé néki ajándokba, és az ő áldomásával tisztelé őtet,¹⁰³ miérthogy megégettette vala a cseheknek prédikátorit, Huszt Jánost és Prágai Jeronimust. Mert hit és glit allatt hitta vala őket Kostnicba a koncíliomba, de megszeggé a pápa és a püspekeknek esztekélésekből a hitet, és megódasztatá magát a pápával, és úgy égetteté meg őket. De annak utánna minden dolgai visszamenének, és Istennek átka lón rajta, és diadalmos nem volt azután, hanem mindenitt nem szinte apró szégyeneket vallott.¹⁰⁴ Végre az ő felesége is, a Barbara asz-

¹⁰³ A pápa kenegeti Sigmond k[irályt].

¹⁰⁴ Sigmond császár szerencsétlen leszen a hitszegés után.

szony reátámadá, és köttést tön ellene a cseh urakkal, és a birodalmot ki akarja vala tekerni kezéből, mikoron a gutta megütötte vala.

IX. RÉSZ

Annak utánna elméne Csehországból, és méne Morvába Znoimba, és odahívatá az ő leányát, az Ersébet asszont és annak az urát, a bécsországi herceget. Mikoron ezek hozzá jöttek volna, megfogatá feleségét, az Barbara asszont, és örüzet allatt tartá, miérthogy köttést tött vala a cseh urakkal. És annak utánna behívatá az ő ágyasházába a cseh és magyar urakat, és azzoknak sok beszéddel szólla. És megjelenté nékik az ő beteg vóltát, hogy immár nem élhetne, és ajánlá nékik az ő vejét, az Albirt herceget, hogy aszt választanak királlyá.

Az urak minnyájan javallák az ő tanácsát, és választák az Albirt herceget királlyá, miérthogy Sigmond király és császár leánya nálla vala. És kezére megesküvének néki. Annak utánna igen meg kezde betegülni, hogy el nem mehete a magyar urakkal Magyarországba, hanem testamentomot tövén Znoimba Morvában, azután meghala, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1437, Bódogasszonnak fogantatásának napján, üdejének 70. esztendőben, az ő magyar királyságának ötvenkettődik esztendőben, az ő cseh királyságának 17., az ő római császárságának öttödik esztendejében.

Az históriás könyvek igen dicsírik eszt e Sigmond királyt, hogy szép termetű vólt, jámbor, kegyes, bőv kezű, semmi kegyetlenséget nem cselekedett, hanem mikor igasság szerént igen megbüntötte a nagy vétkeket. Az isteni szolgálattot igen szerette, és sok kölcségeket tött arra. Budán épüte egy egyházat, a Szent Sigmondnak nevére, és prépostságot és káptalant szörze hozzája sok jövedelemmel. Az váradi püspekséghez sok jövedelmet szörze, és megöregbíté, és sokkal fellyebb rakatá az váradi monostort, és meghadja, hogy oda temetnék ötöt a Szent László teste mellé. Egyéb nagy épületeket és épüttete. Pesten fundamentomot vettete nagy kölcséggel, hogy egy nagy császári várat rakatna oda, és akará a Budai várat – mellyet nagy palottákkal megöregbítetté – a pesti nagy várral és várossal egy szélles és hosszú és

igen erős faragott kővekből építettett híddal egybefoglalni a Dunán által. Egy igen nagy tornyot is kezdé Budán rakatni, melyet immár két padlássig felvitték vala. De miérthogy kimúlék ez világból, hátramarada az, és eszt nevezik Csonka Toronynak. Hátra marada a pesti vár is, az igen nagy híddal, etc. Váradon vagyon eltemetve, mint testamentomba meghatta vala.

Az XXXIII. magyar király, Albirt, az bécsországi herceg

I. RÉSZ

Mikoron Albirt herceg, az Ersébet asszonnyal, Sigmond királynak leányával, a Sigmond király és császárnak testét Váradon eltemették volna, mindjárt Székesfejervárra sietének a gyűlésben mind az urakkal. És ott lövén, újonnan választák az urak az Albirt herceget magyar királynak. És ugyanazon nap megkoronázák mind az Albirt herceget, mind az Ersébet asszont, az ő felelőségét, melly lön Krisztus Urunknak születése után, midőn írának 1438. januáriusban, melyet Bódogasszon havának nevezik.

A magyarok példáját követik vala a csehek is. Mert mikoron Sigmond király és császárnak testamentomát látták volna, mindjárt ők is egyenlő akarattal választák az Albirt herceget cseh királlyá ugyanazon esztendőben, pinkest havában.

Nem sok üdövel az Albirt királynak koronázása után nagy támadás lön Budán a magyarok és a németek között, mert e két nemzet lakik vala főképpen Budán. De miérthogy a magyarok irigykednek vala a németekre az ő nagy kazdaságokért, gyakorta erre is ügyeköznek vala, hogy kirekesztenék őket a tanácsból. Mert ez vala eleitől fogva a törvények, hogy a tanácsnak a fele német lönne, a fele esmet magyar. És hogy egy esztendőben magyar lönne a bíró, a másikban német. Vala kedig a magyarok között egy nyughatatlan ember, kinek Ötves János vala neve, ki színetlen tör vala a németekre, és akará őket megfosztani az ő igasságoktól. Eszt megfogatá a német bíró, és éjjel megöleté, és testét a Dunába vetteté. Mikoron ebben egynyíhány nap után hír lött volna, támadást művelének a magyarok az városban Budán, és az jövevén parasztságot nódíták a németeknek házaira, és erő-

vel feltörék az házokat, és sokat levágának közülek, és minden marhájokban zsákmánt tőnek. Sőt az olaszoknak házait is feltörék, és azzoknak minden marhájokat elkóborlák. Maga ezek semmit nem vétettek vala a magyarok ellen, miképpen a németek is nem vétettek vala, hanem csak a német bíró megölette vala az nyughatatlan és háborgó Ötves Jánost. De az Albirt király annak utánna törvént láta kösztek, és egynyíhányat a támadók közzül, kik ez veszedelemnek okai valának, kemény büntötéssel megbüntöté, és a két nemzetet azután egybebekélteté. És békességnek törvényét adá közükbe bizonyos cikkelekkel.

Nem sok idő múlva az elektorok egybegyülének Frankfurtba, és választák ott Albirt királyt római császárrá ugyanazon esztendőbe. De a magyar urak nem engedék néki, hogy felvönné a császárságot. Mert Sigmond király is – mondának – felvövé a császárságot, annak utánna mind oda fel jára a kereszttyén országokban, és a törökek addig nagy kárt tőnek rablásokkal Magyarországba. Ezért nem akarák megengedni. De végre reá bírák az urakat, hogy megengedék néki.

Azután nagy hada támada Albert királynak némelly cseh urakkal és a lengyel Kasimir királlyal, de végre a pápa békességet szörze köz ettek.

II. RÉSZ

Mikoron kedig meghallották volna a törökek, hogy megholt volna Sigmond király, igen örülének annak, és mindjárt feljövének a Felső-Bolgárországba, és rablani kezdének. György kedig, a rác deszpot megijede töllek, és az ő fiát hadja Szenderőbe a Duna parton, és ő maga feljöve Magyarországba mind az urakkal és a papokkal.

A magyar urak egy követet küldének a másik után Albirt királyhoz, és alláhívaták őtet Magyarországon a törökek ellen. Allásiete ez okaért, és jöve Budára. Budán meghozzák néki a hírt, hogy megholt volna az esztergomi érsek, az Palóci György, kinél hadta vala a koronát és az egyéb királyi eszkezetek az esztergomi várban. Odasiete ez okaért a király a királyné asszonnyal egytembe mindjárt, és az királyné asszont bebocsátá az várban. És mikoron meglátogatta volna, mind a kincset, a koronát is az

egyéb királyi eszközökkel meglátá, és a látogatásban ellopá királyné asszony a koronát, és adá aszt az vényasszonnak az előkető allá. És mikoron mindeneket esmet bepecsétlett volna, az ura, a király után allájöve Budára.

Annak utánna az Albirt király csak az ő népével minden segítség nélkül alláméne az Amurates török császár ellen, és táborban szálla a Tisza-Duna közett. És méglen ott megvárá a segítségeket, addig megvövék a törökek Szenderő várát, és nagy kegyetlenséggel levágák a bennevalókat. A deszpot fiának kitollák szömeit, annak a hűgát magának tartá Amurates. Lön ez mind kisasszony havába.

Hallván eszt Albirt király a magyarokkal, igen megijedének rajta.

De miérthogy a törökek megerössítvén az várat néppel az egész sereggel mind hátramenének, a magyarok is meghassonlának a táborban, miérthogy a hévség miatt igen meghalának az vérhassal, és mind királyostól visszamenének a táborból Budára. A király is, miérthogy mindennap jóllakott vala a hévségben dinnyékkal, az vérhasban essék. És midön meg nem állhatatnák aszt rajta az orvosok, megérezé, hogy meg kell miatta halni. Ez okaért felviteté magát Bécsbe. De az útban testamentomot tön, és Neszmélben, egy faluban meghala, mikoron írának Krisztus Urunknak születesse után 1439, szent apastaloknak, Simon és Júdás napján, mikoron még két esztendeig nem uralkodott volna a királyi birodalomba. Eltemeték ötet Székesfejérváratt a több királyok mellett.

Mikoron Amurates, a török fejedelem meghallotta volna az Albirt királynak halálát, kijöve, és elrablá mind a Rácországot, és annak a nagyobbik részét foglallá magának. Mindjárast a Thessalonibeliekre méne, és mikoron aszt a nagy várost megvötte volna, méne minden hadával Aetholiára és Epirusra, és e tartományokat mind elrablá, és elpusztítá, és mind magának hódoltatta. És az üdőben a magyaroknak egyenetlenségekért és hasonlásokért igen megnövekedék a török birodalom.

Az Ersébet királyné asszony terhesen maradott vala Albirt királytól, és Budán lövén az várban, nagy bánatban vala, mert gondolkodik vala arról, mint lőtt volna dolga az attyának és Mária királynének és az annyának a magyarokkal. Elhívatá ez okaért a

magyari urakat, és megjelenté azzoknak, hogy terhes vólna, és amellet inté őket, hogy gondot visselnének magokról, mert ő asszonyi állat lévén, nem tudná olyan nagy országnak gondját visselni, miérthogy bizontalan dolog is volna az szülésse, és nem tudná senki, ha fiú vagy leányzó leendő volna az ő magzattya, etc. Ezek mellett könyörge nékik, ha fiat szülne, hogy arról ne feletköznének, és az ő örökségétől meg ne fosztanak ötet, megemleközvé az ő jobb attyának, Sigmond királynak nagy jótéteiről, etc.

Hallván aszt az urak, mindjárt gyűlést hirdetének. A gyűlésben sok tanácskozássok után választák királlyá lengyel Lászlót, Kasimir királynak attyafiát, ki még iffiú vala. És mindjárt követeket bocsátának utánna Lengyelországban. Mikoron ezek még a követséget nem mondották volna Lászlónak, szülle Ersébet asszon egy szép fiat.

Azonközbe a követek megmondák a követséget a tanácsban László király előtt, és László felvévé a magyari királyságot, és besiete Magyarországba. És Hédervári Lőrinc, a nádorispán kezébe adá néki Buda várát, és beültöte ötet a királyi székbe. Lőn kedig ez, midőn írának Krisztus Urunknak születesse után 1440.

Az XXXIV, magyari király, a lengyel László

I. RÉSZ

Az Ersébet királyné asszony igen nehezen vévé eszt a magyari uraktól, hogy tudván az fiának születessét, mégis behoszták volna a lengyel Lászlót, és aszt bebocsáták volna Budában, és a királyi székbe ültötték volna. Ebből ez okaért nagy hasonlós lőn a magyari urak közett. Sokan hajlánek az új király, László király mellé. Többen kedvelék a gyermeket, az Ersébet királyné asszonnak fiát nézvé még Sigmond királynak sok jótételit, ki jobb attya vala a gyermeknek.

A gyermeknek párttyai felvévék a gyermeket mind anyástól, és alláhozák Székesfejérvárra, és ott. nagy gyűlésben lévén Szécs Dienes az esztergomi érsek és gardinál megkoronázá a gyermeket, melly még nem vala négy holnap. Valának a koronázás mellett nagyurak, az veszprimi püspek, a győri püspek, Ulrik, az

ciliai groff, Ujlaki Miklós, Gara László, Bot András, annakfelette Kanizsai László és Imre, Szécs Tamás etc. És a ciliai groff megesküvék a magyar uraknak és az egész országnak a gyermek képébe, ki az királyné asszonnak anyabátya vala. A Dienes gardinál is mind az urakkal megesküvének a gyermeknek, az újonnan koronázott László királynak fejére, hogy holtig meg akarnák ötten minden hívséggel szolgálni.

A koronázás után az Ersébet királyné asszony felméne mind az urakkal Vissegrádba. És bírát akkoron Vissegrádot az Garai László, és királyné asszony felméne az urakkal az várba, hogy eltönnék a koronát az ő helyére, mert arra épütötték vala aszt az erős várat. És az eltévésben megcsalá mind az urakat királyné asszony. Mert úgy tetteté, mintha az almáriomba tönné koronát, de hammar az előköttő allá dugá, és bepecsétlé az almáriomot. Az urakkal is bepecsétleté. Annak utánna elkéredzék az uraktól, és felméne mind gyermekestől és koronástól Bécsországba, az Friderik királyhoz, az ő bátyához, és annak ajánlá mind a gyermeket, mind a koronát.

Az Ersébet királyné asszony annak utánna allájöve Magyarországba. Mihelt a végekbe jutott volna, ottan megérté, hogy a magyarok megmáslották volna akarattyokat ellene,¹⁰⁵ és hogy inkább raggaszkottak volna a lengyel László királyhoz. A nagyurak is elhajlottanak vala tőlle, mint Ujlaki Miklós, az horvátországi tisztartó, Rozgoni Simon, az egri püspök, és ennek minden atyafiai, az veszprimi püspök, minnyáján a Rozgoniak és az nagy Hunyadi János etc.

Azonközbe a nádorispán gyűlést hirdete Budára, hova az urak minnyáján gyorsan gyűlének mind a fő magyarokkal. És glit levelet küldének az uraknak is, kik az Ersébet királyné asszony mellett valának. Szécs Dienesnek, az esztergomi érseknek és gardinálnak, és Gara Lászlónak, a kénccstartónak, ki Vissegrádot bírja vala, és a több uraknak. Mikoron ezek Budára jöttek volna, mindjára begyüle az ország a budai várba, és mikoron ott sok óráig tanácskosztanak volna, eloszlának egymástól. És mikoron Szécs Dienes és Gara László és a királyné asszonnak több párttyai ki akarnának jönni az várból, nem bocsáták ki őket, ha-

¹⁰⁵ Az magyar uraknak álhatatlansága.

nem ott benn az várban maraszták mindaddig, méglen megesküvének a lengyel Lászlónak. És Gara László kezébe bocsátá néki Vissegrádot mind a kinccsel. Annak utánna minden tisztességgel lőnek nékik és szabadon bocsáták.

II. RÉSZ

Mikoron annak utánna újonnan begyűltenek volna, elvégezők aszt, hogy mindjára Fejérvára kellene menniek, és a lengyel Lászlót magyar királynak koronázni. És felküldének Vissegrádba az urak közül, kik elhoznák a koronát. A követek bemenvén a várba, mindeneket épen találának, de a koronát nem találák meg. Abból vévők észekbe, hogy az Ersébet királyné asszony az eltételkort ellopta volna. Megértvén eszt Budán, minnyájan igen bússulának rajta. De mindazonáltal Fejérvára sietének az lengyel Lászlóval, és ott a Szent István képéről levévők a koronát, és avval koronázák meg a lengyel Lászlót magyar királlyá, melly koronázásból számtalan sok nyavallyák támadnak vala Magyarországra.

Mert sokan támadának a magyar urak közül a gyermek László király mellé, mint Gara László, a bán, Filep János, Bot András, Temesi András, az vajda fia, etc. Ezek táborban szállának Szekszárd mellett. Azzok ellen küldé a lengyel László az erdéli vajdát, az Hunyadi Jánost, és az Ujlaki Miklóst. És ezek megütöközvének a királynéasszony párttyával, győzedelmesek lőnek ellenek. Az Bot András az futásban elvesze. Azután az Alföldre menvén, ott mind meghódoltaták a népeket.

Azonközbe a királyné asszonnak párttyai erőssen kergetik vala a Felfölden és a Bécsország mellett való földeknek határiban a lengyel László királynak párttyait. Főképpen kedig a Szécs Tamás, az esztergomi érseknek öccse, kazdag és vitézlő ember vala, miért az királyné asszon után bírja vala Komáromat, és onnét kijövének erőssen veszi vala tüzzel és fegyverrel mind lengyel László királynak párttyait. Sőt magát megerősítvén Esztergomról állájöve, és kétfelől az úton mindeneket elpusztít vala, és minden félelem nélkül Óbudáról állászalla, és felgyújtá Újbudának az hoffstattyát a Felhév víz mellett, és erőssen levágá azzokat, kik ellene kezdének támadni. A király az várból jól láttya vala mind a

tüzet, mind az kóborlást. Sőt még Budának effelé való körítését megkezdé Szécs Tamás késérteni, hogy a király az ő szolgálinak mind a vártakat ki kelle osztani mind az várban, mind az városban. Erössen kellett mindenütt vigyázni. Annak utánna Szécs Tamás megdúlván és mind megégetvén az hoffstatot Buda környül, békével visszaméne Esztergom felé.

Mikoron Szécs Tamás visszament volna, a király egybehívá az ő híveit, és felindulván megszállá Esztergomot. És mikoron erössen megvítatná az várast, az esztergomiak emberül megöltalmazák vala magokat a király ellen. Mikoron naponként mindkétfelől ennyi vérontás lönne, megesék a Szécs Dienesnek, az esztergomi érseknek szüve rajta, és az ő gyermekét kiküldé egy levéllel a királyhoz, és abban kéré a királyt, hogy elhadná az vítatást, és napot tönne, mikoron szömbe lehetnének egymással, hogy traktálhatnának egymással a békesség felől. A király is nagy emberséget mutata az érsekhez, és engede az ő kívánságának. És mikoron harmadnapig traktáltak volna egymással, meglón a békesség közetek.

Azután elméne onnét a király a szaladiai vármegyébe, melly elhajlott vala tölle, és megvön ott két kastélyt a németektől: Pákánt és Kégyóst. Onnét azután visszatére Budába.

III. RÉSZ

Midón ezek lönnének innét Magyarországbán, túll minden helyek rakvák valának dúlásokkal és kóborlásokkal. Mert az Ersébet királyné asszony, Albirt király halála után adott vala Zólyyomat, a királi várast minden vidékével és hozzá tartozóval ajándokon Giskrának, egy cseh úrnak, ki egy jeles és vitézlő úr vala. Ehhöz tisztül adott vala néki Kassa várast és mind a felső bányákat, és ez ajándékozással kötötte vala magának e fő cseh urat. Ez Giskra erössen dúllya és égeti vala az László királynak párttyait Kassából. És mindenféle nemzetekből minden tolvaj latrok melléje gyülének nagy sokasággal, kik által sok erősségeket vén az országban. És sok erősségeket épüttete mindenfelé az országban, és erős dúlásokat művel vala mindenütt, és pusztíttya vala a tartományokat, melly kegyetlenségek miatt nagy Ínségben vala mind az egész Felföld és a körülvaló tartományok.

Ugyanezent mivelé a ciliai groff is, a királyné asszonnak bátyja mindenfelé.

Azonközbe Amurates, a török császár, hallván a magyaroknak az ő veszedéseket, feljöve, és elfoglalá az egész Rácországot, és Györgyet, a rác deszpotot kiűzé belőle.¹⁰⁶ Annak utánna Magyarországhoz kezde, és megszállá Nándorfejérvárat. És ellene támada néki a fejérvári bán, János, ki aurane pirjal vala. De hogy látá a töröknek hatalmas vóltát, mindjárt visszajöve Fejérvárba, és hét egész hólnapig mind erőssen vítatá az várast lövéssel, ássással, ostromlással. De az Raguzai János a hőssokkal vitézzül megoltalmazzá azt ellene. Maga immár sok tornyokat dötet vala le és nagy darabokat a kőfallakban. De az vitézek mindenkoron elhajták őket a töréssekről, és belől nagy árkokat és töltéseket csinállának a körítéssek mellett, és úgy tarták meg az várast.

Annak utánna, mikoron nagy sok törökek vesztenek volna alatta, nagy szégyennel elméne Amurates alólla. És úgy szabadulának meg nagy tisztességgel az vitézek, kiváltképpen a bán, Raguzai János.

Az Hunyadi Jánosról, erdéli vajdáról, és annak jeles dolgairól

I. RÉSZ

Itt e helyyen szóllanom kell az Hunyadi Jánosnak eredetiről és nemzetségéről. Nem az Bonfinius mesternek írása szerént, hanem az igaz história szerént, mellyet hallottuk azzoktól, kiknek attyok szolgálta régen az Hunyadi Jánost, és sok ütközetekben forgattanak véle. Mert az olasz Bonfinius kedvesködni akarván Mátyás királynak, a rómaiaktól hozza allá az ő eredetit, és olaszt csinál belőle. De a dolog nem úgy vagyon, hanem mint ebben az írásban megtalálod írván, így higgyed az históriát igaznak lönni.

Mikoron Krisztus Urunknak születése után írának ezerháromszázkilencvenkettőben, és magyar király vala az Sigmond, az brandeburgi herceg, ki az Mária királynéasszonyt, az ördönges Lajos királynak leányát vette vala feleségül, kiról a magyar király

¹⁰⁶ A magyarok egybeveszésében a törökek nyertessek.

ráltság reá szállott vala, vala ekkoron az Havaselvő vajdaság a magyar korona allatt, miképpen az Moldova vajdaság is. Hogy kedig az Havaselvő vajda meghólt vala, marada utánna két fia. Egyiknek Dánnak, a másiknak Mircse vala neve. És ezek ketten együtt bírják vala az országot. Üdő múltván hassonlás lön közetek, és egymás ellen kezdének támadni. Az Dán vajda eszejt elvesztvén török császárhoz küldé, és ahhoz raggaszkodék, és népet kére tőlle az ő attyafia, Mircse ellen. Amurath, a török császár örüle néki, és gyorsan nagy erőt bocsáta néki segítségül. Látván az öccse, Mircse, hogy olly hatalmas erővel vólna, megijede tőlle, és kiszekék az országból, és Magyarországba jöve, és feljöve Budára Sigmond királyhoz. Ott szép ajándékokat mutata be a királynak, és lábaihoz esvén erősen könyörge néki, hogy őfelsége hamm ar látna Havaselvőföldhöz, mert az ő attyafia, Dán, török-höz adta volna magát.

Hallván eszt Sigmond király, elámélkodék rajta. És monda Mircsének: Ha igaz ez a hír, igen jól tötted, hogy feljöttél ide hozzám. Monda Mircse: Felséges király. Nincs külemben. És a király megérte mindeneket rönddel az Mircsétől. Annak utánna mindjárt népet kezde gyűteni, és elkészíté az ő seregét, és Budáról kiindulván Magyarországon általméne, és beméne Erdélybe. Mikoron az Istrigy mellett, Déván felől táborba szállott volna, ott mulata egy üdeig, méglen az erdélyi vajda felvönné az ő népét, és az alföldi hősek utánna érköznének. Mikoron egy jó üdeig ott mulatott volna, eluná az özvegységet. És a komornyik innasokkal szállani kezde az föld felől. Minémü föld volna? Szép nép vólna-é rajta? Kiváltképpen, ha valami szép asszoni állatokat és leányokat láttanak volna ott a környékben valahól?

II. RÉSZ

Mondának az inasok, hogy szép szöméllyeket láttanak volna, kiváltképpen egy igen szép leállt láttanak vólna egy gazdag bojérnél, kinek mássa nem vólna messze földén. Sigmond király érette bocsátá az innasokat. Mikoron elhoszták vólna a leánt, és királlyal szömbeállana estve, monda a királynak: Felséges Uram! Én nemes leán vagyok az Morzsina nemzetből való. Ha velem közessülni akarsz, egyült megterhessüllek tőlled, mint lönne an-

nak utánna magamnak és az én magzatomnak dolga? Erre legyen felségednek előszer fő gondja. Monda Sigmond király: Ha megterhesülsz tőllem, gondom leszen reád, és szép jószágot adok tenéked és magzatodnak, nemzetségedet is jobban megnemesítem, és nagyobb méltóságra viszem. És hittel megígéré eszt néki, és keze adássával is megerőssíté.

Egynyíhány nap múlva elindítá a népet, és beméne Havaselvőföldébe, és ott szömbevíva Sigmond király az oláhokkal és törökekkel. És győzedelmes lön ellenek, és mind Nikápolig elbeméne, és megvévén Nikápol, és mind elpusztítá aszt. Visszajövénn annak utánna esmet Erdélyen általméne, és esmet megszálla az Istrigy mellett, szinte az előbeli helylen. Esmét elküldé az innassokat az Morzsinai szép leánzóért. És monda néki a leány: Felséges Uram! Amitől félek vala, szinte az esett rajtam, mert terhébe estem tőlled. Az Istennért is kérem felségedet, ne haggy immár, mert igen nagy nyavalyába leszek. Vaj ki nehéz ügyem leszen.

A király mindjárt számlálni kezdé az üdőt. Tehát majd négy hólnapja vala, hogy véle közesült vala. És ujjából kivoná az egyik gyűrőt, és adá aszt a Morzsinainak és monda néki: Semmit ne félj! Eszt tarcsad jegyül, evvel mególtalmazhatod magadat mindenek ellen. Cédulát is adok. Azzonközbe várj Istentől. És reggel bőv kölcséget ada néki, és úgy bocsátá haza. Annak utánna megindítá az ő népét, és Magyarországon általmenvén felméne Budára.

Vala ott az üdőben egy havaselvő bojér, kinek Voik Buthi vala neve. Ez kiszekett vala Havaselvő földéből a nagy egyenetlenségért. Avval közlé dolgát a szép Morzsinai. Az látván az ő szépségét és kazdagságát, házastársul vévé az Morzsinait. Azonközbe Mircse vajda elhívatá az Voik Buthit, hogy hazajönne, és megígéré néki minden jószágát. Felvévén Voik Buthi az ő szép feleségét, és hazaméne véle Havaselvőföldébe, és ott lakának egymással. Nem sok üdő múlva leesék a szép Morzsinai, és igen szép fiat szüle Buthinak. És megkeresztelvén aszt, Jankulának nevezék őtet. És nagy gondot visele reá az anya, és szépen nevelé aszt, mint Sigmond király meghadta vala néki.

Üdő múlva, mikoron Sigmond király esmet bement volna hadával Havaselvőföldbe, hogy vína a törökek ellen, az Morzsinai

fel vevé a gyermeket, az Jankulát, és beméne a királyhoz, és elejbe tévé a gyermeket és a cédulával a gyűrőt. Látván a király a cédulát és az gyűrőt, igen kezdte örülni az Jankulának, és meghagyja az asszonnak, hogy üdő múlva felhozná a gyermeket Budára. Ott mindenekről jó választ adna néki, mert gondját akarná róllok viselni, mellyen nemcsak ők, hanem minden nemzetek örülnének.

III. RÉSZ

Mikoron Sigmond király minden dolgait elvégezte vólna oda, visszatére és hazaméne Budára. Üdövel meghala az ura Morzsinainak, és kijöve az ő szép fiával, az Jankulával esmet az ő bátyjaihoz Erdélbe, és ott lakék nállok. Üdő múlva az asszony monda az bátyának az Morzsina Gáspárnak: Szerető bátyám! E gyermekkel ennékem útam vólna, mert fel kellene mennem Budára, de nem tudom, mint mehessek. Kérlek, ides bátyám, jere velem, kérlek vígy oda, mert netalántán te sem bánod. Monda a bátya: Jó húgom, igen messze a Buda, mi patvart járnál te ott? Monda az asszon: Vagy messze, vagy nem messze, de ennékem fel kell mennem. Ha eljössz velem, nagy hasznot tész a kis Jankulának, sőt az egész nemzetünknek. Hallván eszt a Morzsina Gáspár, elámélkodék rajta, és monda: Hadd halladjon a dolog valamennyére. Ím gondolkodom felőle: Meglássuk.

Egynyíhány nap múlva az asszony mosni készül vala, és letötte vala az Jankulát a földre, hogy ott hallgatna és játszódnék a porba. És igen erőssen kezdte a gyermek ott sírni. Az asszony odaméne, és a Sigmond király gyűrőjét adá a Jankula kezében, hogy avval játszódnék, és veszteg hallgatna. Mikoron egy jó üdeig játszott volna Jankula az gyűrővel, és ott hallgatna a porban, egy holló meglátá a fáról a szép fénes gyűrőt az gyermek kezébe, és odaröpülvén kikapá a gyermek kezéből a gyűrőt és felvivé aszt a fára. Az Jankula hertelen igen kezdte kiáltani. Az anya elhadja szapponozást, és elfutamék a gyermeköz. Tehát nincs a gyűrő. Feltekéntvén a fára, tehát az holló orrába fénlík, és ott praktikál rajta. Elíjede az asszony, mindjáraást a bátyához futam ék, és nagy zokogással megbeszélle néki, mint járt volna és monda: Szerelmes bátyám! Megyünk? Az átkozott holló elkezdé minden szerencsénket elveszteni, mert orrában vagyon a Sigmond király

gyűrője, mellyet jegyül ada ennékem, midőn megművelém az ő akarattyát. Ha az gonosz holló elviszi a gyűrőt, nem fogja a király megállani az ő ígétit, mellyet ennékem tött. Bizony, a gyűrő nélkül soha nem merek a király elejbe körülni, sem merem a szegény Jankula dolgát előtte említeni. Jaj, jaj, hova legyek?

Morzsinai is elijedvén megraggadá ijjét s tegzét, és elméne az hűgával. Íme tehát a holló ott vagyon a fán, és praktikál az orrával a gyűrővel. És mindjárt egy nyíllal hozzá aránza. De a nagy hertelenkedésbe hibát tön, és nem találá az hollót. Más nyilat vén, és avval mellybelövő az hollót, hogy alláessék mind gyűréstől. És nagy örömbe lőnek mindketten.

Morzsinai Gáspár ez okaért megértvén az hűgától a Sigmond királynak minden dolgát, fel vevé a hűgát az Jankulával egyetembe, és felvivé őket Budára. Egy napon, midőn a király allájött volna ebéd után az vár piacára, és ott morálna, az Morzsinai az Jankulával oda járulván a királynak nyújtá a cédulát és a gyűrőt, és monda: Felséges Uram! Lásd meg ezeket. Kérlek, felséges uram, megemleközzél a te ígétetdről, és ne utáld meg szegény fejemet és fiadat. Könyörülj, felséges uram, a szegény nemzetemen is.

Sigmond király pirulván egy kevéssé, mindjárt az Jankulának kezde mosolganí. Azután visszaadá néki a gyűrőt és monda: Jól tötted, hogy feljöttél, és hogy felhosztad a gyermeket. Gondodat viselem, úrrá teszem az Jankulát. Nemzetedet is felemelem. És a király mindjárt hívá Bán Ferencet, és meghadja néki: Ezeket vidd ki jó szállásra, és visselj gondot reájok. Meglásd, hogy minden elegek legyen. Ne hadjad felejtene az ő ügyeket. Juttasd eszembe, hogy ollykoron öremmel bocsássam őket haza Erdélbe. Bán Ferenc kiméne vélek, és általvivé őket Pestté egy polgárnak házához, és ott mindennap jól tartá őket, mintha mindennap menyeközben lankának. És a király gyakorta általhozattya vala a kis Jankulát Budára, és csak magának lövén, játsodozik vala vélle. És mikoron visszabocsáttya vala, nagy sok szép gyűrőket fűze a nyakára, és arany láncokkal övedzi vala be, és nagy erszény arannyforintokat függeszte nyakába, és úgy bocsáttya vala vissza.

Egy hólnap múlva Bán Ferenc látá, hogy igen jókedvő vólna a király, és monda néki: Felséges Uram! Üdő vólna a kis Jankulát

jó válasszal visszabocsátani. Meghidje felséged, amint én arányoszatok hozzá, ha élhet, Jankula igen nagy ember leszen benne. A király mindjárt megajándékozá őtet Hunyaddal Déván fellyül és a környüle való jószággal. Es mindjárt megpecsétlő az leveleket önnen secretummal, és parancsolatot írta az erdéli vajdának, hogy beiktatná őket abban, és hogy mególtalmazná őket mindenek ellen. A hollót kedig, kinek egy aranygyűrő vólna orrába, aszt adá címerül az Jankulának és az egész Morzsinai nemzetnek. És a Morzsinai nemzetnek szép jószágot ada az Hátzakban. Az asszonyt kedig nagy somma aranyforintokkal és egy hatlovú kólyával megajándékozá. Amellett útikölcséget is bőven ada nekik, és annak utánna úgy bocsátá őket nagy örömmel be Erdélybe.

IV. RÉSZ

Hazajövéen mind elfoglalák az jószágokat, és úgy lakék a szép Morzsinai az ő fiával Hunyadon, és ott felnöve az Jankula, onnét nevesztetéék annak utánna Hunyadi Jánosnak. Az anya is ott – kezel Hunyadhoz – hala meg, és eltemetve vagyon egy faluba, kinek Telek neve, ha jól megemleközem felőle. Nem neveltetett fel Pesten, az anya sem hált Pesten, hanem így vagyon az igaz história, amint én megírtam.

Minek utánna az Jankula felhuzakodott volna, és immár szép iffiú vólna, előszer a Csákiakhoz adta magát, és azzokat szolgálta. És ezeknél kezdette legelőszeris az ő emberségét megmutatni. A Csákiaktól elbúcsúzván a csanádi püspekhöz akadott, és aszt szolgálta. Onnét elszakadván az zágrábi püspeket szolgálta tizenkét lóval. Onnét jutott annak utánna Magyarországba egy vitézlő nagy úr allá. Onnét híredék ki az ő neve Magyarországba az ő nagy vitézségeért, hogy a királynak is esmeretségbe juta.

Mikoron annak utánna Sigmond király beméne Olaszországba, úgy méne Hunyadi János is be véle. Olaszországban álla az Filephöz, az medilonomi herceghöz, és aszt nagy emberséggel szolgálá egy nyíhány esztendeig egy nyíhány lóval. Annak utánna visszajöve esmet Magyarországba, és az alföldön vitézködék a jeles hősek között a törökek ellen. Egyszer az ő társaival ott felkele, és beméne Misiába, és ott feldúlának egy görög calagor kalastromot, és igen drága kénccset hozának abból vissza. Ott

nyére Hunyadi János nagy sok drága dolgokat, köveket és sok arany szörszámokat.

Mikoron Sigmond király felméne Németországba, HunyadiJános is igen szépen felékesít é magát nagy szép és drága öltözetekkel, és együtt felméne a királlal. És mikoron egy jó üdeig oda mulatott vólna, és ott jeles emberségeket cselekedett volna, híres és dicsíretes névvel visszajöve Magyarországba. Azután hadi tisztekben szépen, eszesen és jámborul kezdé magát visselni. Annyira, hogy mindenütt és mindenkinél igen jó híre kezde lönni.

Annak utánna Hunyadon egy igen szép várat épüte, és az Gerébek nemzetségéből hozza feleséget magának, az Ersébet asszont, az nagy Szilágy Mihálynak ides szép hűgát. Abból kedig két fiat nemze. Hunyadon szülé az Ersébet asszony a nagyobbikat, az HunyadiLászlót, ki annak utánna az uraknak árultatásából Budán méltatlan és kegyetlenül elvesze, amint annak utánna megmondjuk. Egynyíhány esztendő múlva úgy szülé a küsebbiket, a Mátyást, ki annak utánna felséges, sőt legfelségesb magyari király lön. Szülé kedig eszt a Mátyást Kolosvárott Erdélben, mikoron írának Krisztus Urunknak születesse után 1443, böjt második havának huszonhetedik napján reggel három órakort.

Mert az Ersébet asszony akkor Kolosvárott szállott vala, jövéen Szilágyból, egy szőlőműves kazdag embernél, ki lakik vala az Óvárba, egyenest arcól, mikoron bemennek az Óvárban, egy kőházban. És az ember szász vala. Annál marada szállásson az Ersébet asszony a szülésnek utánna egynyíhány esztendeig. És ott vitték a fiát, Mátyást legelőszer is az oskolába. Hogy annak utánna magyari királlyá lön Mátyás, nagyon megajándékozá a gazdát, és jeles szabadsággal meglátogatá. Mostan is az vasajtókon és az vastáblákon rajta vagon az Mátyás király címere, az aranygyűrös holló. És örök emléközetre megajándékozá az várast is igen nagy és jeles privilégiummal és szabadsággal, mellynek a drága levele mostan is ugyan vólna: Hogy minden kolosvári ember egy-egy kalangyától kihánnya a két-két kévét a dézsmába, és az ő gabonáját felrakja az ő akarattya szerént és hazavigye, ott-hagyván a dézsmát. Szüretbe kedig kádba tölcse a sajtóknál a szőlő allatt az ő dézsmáját, és ki-ki mind hazavigye az ő mustját, hallhatatlan nagy szabadság. De evvel akarta a felséges Mátyás

király az ő hazáját felékesíteni, mert nem minden bokorban terem olyan felséges és híres-neves fejedelem. De eszt a szabadságot megrontá amaz papozjár, a Csáki Mihály, ki az János király fiának fő cancelláriusa vala, az ő királyának nevével. De az soha nem műveli vala, hanem a Csáki ördegi nagy irígysége a jámbor polgárok ellen. Mátyás király úgy tetszik, hogy adhatót adta, mert övé vólt a dézsma. Ha adhatót nem adta, miért maradnak helyekben az ő egyéb donációi, mellyeket a nemeseknek etc. adott? De így jár ez! Egyiknek bűn, másiknak nem bűn. Elkölt Buda is töllünk, etc.

Mikoron ez okaért az Hunyadi János olyan híres és neves ember tört vólna, a király néki adá az erdéli vajdaságot, mellyet annak utánna hóltig bír a nagy emberséggel és jámborsággal, amint annak utánna meghalljuk, és úgy kele a neve, hogy mindenkoron csak János vajdának nevezék. És az hunyadi várat és várast Vajdahunyadiának. Bír a ez okaért az vajdaságot egynyíhány esztendőig nagy dicsírettel, és mindenképpen mególtalmazá az országot mind a törökek ellen, és mind az egyéb ellenségek ellen, amint annak utánna meghalljuk.

V. RÉSZ

Mikoron annak utánna László király meglátta vólna az Hunyadi Jánosnak emberi és az ő nagy vitéz vóltát, ki akkoron erdéli vajda vala, adá néki ahhoz az szörényi bánaságot is és a temesvári ispánságot, hogy ő mególtalmazná az alföldeket a törökek ellen. János vajda, miérthogy jámbor vala, és szereti vala hazáját és az egész keresztyénségért felvév e tiszteket, és kész lón mindenre, noha tudja vala, hogy fejébe és tisztességébe jára mind e tisztekek gondja visselesse. De a több magyari urak semmit nem gondolnak vala sem a keresztyénséggel, sem hazájokkal, sem az szegény kösséggel, sem az önnen megmaradássokkal, hanem felfuvalkodásból és fősvénségből kergetik vala egymást nagy és fene kegyetlenséggel.¹⁰⁷

Azonközbe a török, az Amurath fejedelem bosszonkodik vala ezen, hogy ennyi sok vitéz törököt vesztett vala Nándorfejérvár allatt. (Mert az ásásban vesztett vala tizenhétezer férfiat, kik mind

¹⁰⁷ Az magyari urak megeszik egymást.

odaveszének a föld allatt. Az ostromokban kedig vesze nyolcezer jeles vitézlő férfiú.) Ez okaért mindenképpen okot keres vala, hogy esmet bosszút állhatna a magyarokon. Ez okaért beszáguldata mindenütt Magyarországba, és rablata mindenfelől. És feljövének a Duna mellett mind a Tiszsaig. Esmet elrablá mind az országot a Száva és a Dráva közt. De a magyar urak mindazonáltal üzik és kergetik vala egymást, és semmit nem gondolának a törökkel.

Csak az egyetlenegy vitéz Hunyadi Jánosnak vala gondja erről, és ez vitézködik vala éjjel-nappal a törökek ellen.

Akkoron az üdőben bírja vala egy Isacs nevű török az Rácországot és Dáciának nagyobbik részét. Ez jeles vitéz és nyughatatlan ember vala, és igen tisztességekívánó. Ez okaért gyakorta feljöve és nagy rablásokat művele mind szinte Nándorfejérvárig, és gyakorta fellyebb is jöve. Eszt nem szenvedheté el az Hunyadi János, hogy az Isacs vajda úgy rablaná, és elpusztítaná tűzzel és fegyverrel az országot. Ez okaért titkon népet gyűte mind lovagokat, mind darabantokat, Ujlaki Miklóst is, a társát hozzáhívátá, és elindulla a néppel, és általméne a Dunán, és táborba szálla Nándorfejérvár közt és Szenderő közt.

Megértvén eszt Isacs vajda, mindjárt minden népet elindítá, és szömbeszálla Hunyadi Jánossal. És mikoron viadalnak állott volna, Hunyadi János is sereget szörze, és szép rendekben állatá minden népet. A két szárnyára állatá az huszárokat, kezépen kedig az gyalogfegyvereseket és a több gyalogokat. Azzok megett álló seregben állattatá a lovag fegyvereseket, a számszerjassokat és a kopjássokat, hogy azok óltalmul lönnének a két szárnyoknak és a középsőroppant gyalogseregnek.

Annak utánna mindjárt dobot üttete és trombitákat fűttata az ütközetre, és nagy merészséggel egyberoppana a két sereg. És a törökek kegyetlenül kezdének vinni a két szárnyán való huszárokra, és tolni kezdék őket nagy kiáltásokkal. De hogy a fegyveresek hozzákezdének, mindjárt megtolák őket vissza. Mikoron egy jó üdeig erőssen víttanak volna egymás ellen, és mindkétfelől sokan elhullattanak volna, a magyarok az ő rendeket erőssen megtartván, megbonták a törökeknek seregét, és erőssen kezdék őket veszteni. Látván eszt az Isacs vajda megijede, és hátat kezdé adni, és Szönderőfelé kezdé tartani. Látván eszt a törökek, minnyájan

utánna kezdének szalladni. Hunyadi János kedig utánnok siete, és sokat levága a törökek közzül, mind Szönderőig a hoffstátban.

Hunyadi János az úton jeles törökeket foga, és sok drága marhákat nyere el töllek. Annak utánna visszajöven mind felszedeté a sok hadiszörszámokat és marhákat az ütközetnek helyyén, és minden népével és az egész raggadományyal és a sok foglyokkal visszajöve Nándorfejérvárba. Mikoron László király Budán meghallotta volna eszt e gyözedelmet, nagy örömbe lön minden udvarával, és egész Budával. És szép dicsíró levelet írta a király, és szép ajándékokat küldte az Hunyadi Jánosnak. És nagy hálákat adata az Istennek minden egyházakban. És Isacs vajda nem olly szabadon gyargala mindenfelé.

VI. RÉSZ

Hallván eszt a nagy diadalmot deszpot György, kit a török Rácországból kiűzött vala, igen örüle annak. Mert minden kénscseit eltakarította vala, és vitte vala azzokat Dobronikba. Adott vala kedig tartani Dobronikba a tanácsnak ötszerszázezer arany forintot. És ott lön a dobroniki polgárok között, és önnek kölcségén él vala. Mikoron eszt Amurates megértötte volna, a török fejedelem levelet írta Dobronikba, és kíváná eszt a dobroniki tanácstól, hogy kezébe adnák néki a deszpotot az ő fiával, Lázárral. Ha eszt művelnék, minden deszpot kénscsét odahadná nékik, és örökké frigyét szörzene az ő városokkal. De a tanács Dobronikba kereszttyéni és emberséges választ tőnek az Amuratesnek, és nem akará kezébe adni deszpot Györgyét.

Annak utánna nem akara deszpot nyomorúságot szörzeni a dobronikiaknak, hanem fel vévé minden kénscsét, általjöve véle Magyarországba a László király allá, és László király mind az urakkal nagy szeretettel és tisztességgel fogadák ötét, és tarták az országban, és örökké való köttést tőnek vélle.

Kevés hólnap múlva a török bosszút akara állani a magyarokon, és nagy népet készíté, és ezeknek hadnagyul adá a Mezech bassát, jeles, bölcs és merész hadakozót. És ez megindulván a néppel, általjöve Havaselvőföldön, és beütöte Erdélszágba, és minden kegyetlenséggel allá-felszágulda az országba, és tűzzel-

fegyverrel nagy pusztaságot kezdte művelni, és számtalan sok rabokat fogának.

Az Hunyadi János vajda csak kevés nappal azelőtt bejött vala Erdélybe. Mikoron meghallotta volna a törökeknek dühösségét, igen kezdte bánkódni rajta, mert olyan hertelenségbe nem tudja vala egybegyűteni az ő népét. Méne ez okaért Gyulafejérvárba, a Löpén Györgyhöz, ki őnéki jeles és régi barátja vala. Méglen avval tanácskozik a népnek gyűtsesse felől, oda kezdének kezelgetni a törökek nagy sok rabbokkal. Mért immár majd az egész országon általmentenek és rablattanak vala. És enyi vala a rab, hogy igen lassan mehetnek vala véllek.

Látván Hunyadi János vajda és a püspök Gyulafejérvárból a tüzet, mint égetik vala a törökek az falukat, megkeseredének rajta, és amünemű kevés népek vala, kiindullának Fejérvárból, és rendbe ütven a sereget, a törökek ellen menének. A török bassa kedig okoson cselekedett vala, és az ő seregéből éjjel kibocsátott vala egynyíhányezer embert környül az völgyekbe, kik ott lesben valának. Mikoron ez okaért Hunyadi János vajda a püspökkel és az egész sereggel felment volna Szentemre faluig, akik lesben valának törökek, hátokmegé körülének. A bassa kedig elől hertelen reájok ütte, és ugyan közbevévék őket. Látván eszt Hunyadi, és hogy ennyi sokasághoz ők semmik volnának, hátra kezdte tartani az ő népével. És mikoron általverték volna magokat az hátolsó törökeken, futni kezdének Fejérvár felé. És a futásban, hogy a püspök által akara szektetni az Ompaly patakon, el esék a ló véle, és mindjárást a törökek fejét vévék a püspöknek. De a több nép a püspök szolgálival befutának Fejérvárban.

A török bassa ez okaért elhívén magát minden félelem nélkül rabbol vala szerinszerte az országba, és nagy kegyetlenséggel pusztítja vala az országot mind tűzzel, mind fegyverrel. Hunyadi János kedig Fejérvárból kiíra mind az egész Erdélbe, és mindenütt véres tört hordata, és parancsola felkelni mind az egész országnak, kiváltképpen kedig a székelyeknek. Látván az vajdának jámborságát és az országnak szükségét, minnyájan felkelének, és mind az egész nép a vajda felé kezdte indulni. Mihelyt valamennyére meggyült volna a népe, kiszálla Gyulafejérvárból, és midőn immár alkoholmas népe volna, utánna kezdte ereszkedni a tö-

rök bassának, ki lassan mendegél vala a sok rabbokkal és nagy prédával.

Azonközbe megmondák a Mezeth bassának, hogy az Hunyadi János vajda nem messze vólna tölle nagy néppel. Hallván eszt, hogy kezel volna Hunyadi János vajda, megcsúfolá őtet a Mezeth bassa, mondván: Örülek néki, hogy eljő, mert evvel nagyobb leszen immár a mü diadalmunk az Amurates urunk előtt. És elhíván a bégeket és mind a fő vitézeket, sokokat választá közzülek, és parancsolá nékik, hogy az ütközetbe semmit ne tönnének, hanem minnyájan csak az Hunyadi János vajdára vigyáznának, és az ellen vínának. Meg is monda nékik mind fegyverét, termetit, lovát, és megadá nékik az jeleket, mellyekről megesmernék őtet. Csak őtet – monda Mezeth – ejthessétek le, a többivel azután kevés munkát teszünk.

Úgy hajtyuk őket a mü hatalmas fejedelmünknek elejbe, mint egy falka juhat, etc.

VII. RÉSZ

Hunyadi Jánosnak egy igen jó kéme vala. Ez eljövén mind meg beszéllé néki a Mezethnek végezését és szándékát. Mikoron eszt megértötte volna az Hunyadi János vajda, előszer ő magáról gondot vissele. Vala őnéki egy vitéz szolgálja, olyan képű, mint ő maga, ennek Kemény Simon vala neve. Aszt ölteszteté fegyverébe, és allája adá az ő lovát, és aszt állatá középbe a zászló allá, és környüle rendelé az vitézeket. Kész lőn mindenre az jámbor vitéz, a Kemény Simon, és monda: Ha meg kell halnom is a mü jámbor urunkért és az ország s hazánk mellett, öremest meghalok.

Annak utánna Hunyadi János vajda utánna méne az elrendelt sereggel a törökeknek, és módját keresi vala az ütközetnek. Addig méne utánnok, hogy még a határban nem értek vala, és egy faluba megkezdé őket. Addig még a törökek elrendelték volna seregeket, addig verni és vágni kezdé őket, és megbontá őket egymástól. Futni kezdének ez okaért a törökek hegyre-völgyre, és rend nélkül csoportonként kezdének víni, és nagy vérontás lőn mindkét felől. A vitézek is, kiket az Mezeth bassa rendelt vala az Hunyadi János vajdára, környülfogák a Kemény Simont, ki az Hunyadi János lován és az ő fegyverében vala, és erőssen kezdének reá víni. A vi-

téz fegyveresek környüle sokáig mególtalmazzák őtet, de végre mind lepacskolák őket környüle, ő magát is elejték.

Azonközben állás fel fut más fegyverben és lovon Hunyadi János vajda, és biztattya és néki nódíttya szolgálait és mind az ország népét. Ő maga is előttek erőssen vív vala a törökekkel. Mikoron ezenképpen erőssen vínának egymással, megszabadulának mind a rabok, és hától támadának a törökekre, és erőssen kezdék őket hagyigálni, verni és vágni. Megijedének ezen a törökek, és lassabban hagyák a dolgot, és hátra kezdének mászkálni. Mikoron eszt meglátta volna Mezeth bassa, ő is illára vévé a dolgot, és elkezde futni. Innét kedig János vajda az ő népével utánnok kezde sietni, és erőssen kezdé őket súllyeszteni. A többi közett elérék a Mezeth bassát is a fiával, és aszt is mindjárást levágák. Így lón Hunyadi János vajda diadalmos aznapon a törökek ellen.

Másodnapon utána siette az elszalladott törökeknek az havassokra, és egynyihány napig mind odalón, és kivadásza vala a törökeket, és megöli vala őket. Gyakorta ebédkort törökeket hozának elejbe, és mindjárt szolgálait nékik állatá, és ugyanott előtte levágotá őket. Mikoron kedig szolgálival visszajött volna a táborban nagy vigassággal, mind a sok rab nagy sereggel elejbe menének, és minnyáján térdre essének előtte, és hálákat adának néki, hazájoknak attyának nevezvén őtet, és lábait csókolgattyák vala. A sok asszonyállatok, szűzek, gyermekek szép énekszóval menének elejbe, és úgy mondnak vala dicsíretet néki, és idesattyoknak üdvözlék őtet. A vitézek is elejbe kimenének a táborból, és a köszönetbe meggyőzhetetlen hadnagynak és fejedeleme-nek nevezik vala őtet.

Ő kedig, az Hunyadi János vajda, sírván ölelgeti vala őket, és megkössené nékik az ő állhatatos vóltokat és vitézségeket, és inté minnyáján őket, hogy velle egyetembe dicsírnék az felséges Istent, és hálákat adnának néki. A nagy nyereséget szépen megosztá: Kit az isteni szolgálatra intéze, kit az vitézeknek kioszta. És leveleket írta ki az egész országba, és inte mindeneket, hogy minden egyházakba hálákat adnának az Istennek és az Úr Jézus Krisztusnak. És nem sok üdő múlva a nyereségből szép egyházakat rakata Erdélsországba. Vesztek vala el az ütközetben a törökek

közzül húszezeren, a kereszttyének közzül kedig vagy három-ezeren.

Hallván eszt a nagy diadalmot a két oláh vajda, követeket bocsátának mindjára az Hunyadi János vajdához nagy ajándékokkal, és magokat ajánlák esmet a magyar korona allá, mert azelőtt mind elhajlottanak vala a törökekhez.

És János vajda két szekeret rakata fő török fejekkel és török zászlókkal és szép drága török nyereségekkel. És az első szekérré elől felültete egy vény fogoly törököt, és karóban adá néki az Mezeth bassának fejét és a fiáét, és mindenik szekér előtt tíz-tíz ló vala, mellyek vonsszák vala a szekereket. És az egyik szekéret küldé a László királynak, a másikat kedig a rác deszpot Györgynek.

Mikoron a szekerek Budára jötenek volna a király és deszpot elejbe, monda a vény fogoly török a szekérről, hol tarttya vala a bassa fejét: Jámbor király! Ajándokmarhák ezek, és nagy győzelemnek jelei. Mert a fejek az ásiái nemeseknek fejei. Ezekkel tisztel tégedet a te hív szolgád, az Hunyadi János. Tiszteli emellett az Ő attyát is, a deszpot Györgyét. Ihol, ez a Mezeth bassának feje, ez kedig a fiáé. Immár erre kéri felségedet, hogy az egész országban könyöregtessen te felséged az Istennek, hogy legyen óltalmul országodnak, és hogy felséged gondot vissellyen az országgra. És népet szörezzén, hogy készen legyen, mert az Amurates, a török fejedelem minden hatalmát meg kezdé mozdítani országodnak ellen, hogy bosszút állhasson. Ez a te szolgádnak, Hunyadi János vajdának követsége.

VIII. RÉSZ

Látván és hallván a király mindezeket, elcsodálkozik vala rajta, és megolvasyán a vajda levelét, mind megérté abból, mint lött volna a dolog. És a király deszpottal és az egész udvarral dicsérni kezdék az Hunyadi János vajdának nagy emberségét és vitéz voltát. És kiméne mindjárt ennek a híre mind az egész kereszttyénségbe. És követeket bocsáta László király Hunyadi János vajdához, és azzok által megkösszené néki az ő nagy munkáját, és drága ajándékokkal megajándékozá ötét. És arra kéré, hogy ennek

utánna is gondja lönne az országra, és megígéré magát néki mind néppel, mind hadiszörszámokkal, mind bőv pénzzel.

Hogy ezek lönnének Erdélyben:V., addig erőssen veszedik vala László király a királyné asszony pártjával, csehekkal, németekkel és magyarokkal, és e két párt között erőssen elpusztul vala az ország. Azonközbe a római pápa gardinált, egy Julianust, kit igen eszes és bölcsnek ítélik vala, elbocsáta László királyhoz. A másik gardinált kedig bocsátá a királyné asszonhoz. Ezek addig futassának a kettő között, hogy egybebékelének László király és a királyné asszony. És a békességnek utánna királyné asszony kólikában essék, és harmadnapra meghala. Es esmet egybezavarada a két párt, és nagy kár lön az országban.

Azonközbe igen boszkonodik vala Amurates ezzen, hogy az Hunyadi János vajda mindenütt olyan szégyent és kárt tött volna rajta. Kiváltképpen eszt igen bánja vala, hogy a két oláh vajda elhajlott vala tőlle, és hogy hajlottanak vala esmet a magyar korona allá. Ez okaért nagy népet gyűte, és indít á az ő nagy hadát a két oláh vajda ellen és az erdéliek ellen. Valának e seregben sok jancsárok és egyéb jeles hadakozók, mind gyalogok, mind lovagok, de kiváltképpen lovagok, kiknek somma vala körülbe nyolcvanezer. Es ezeknek ada hadnagyot, egy fő bassát.

Hallván eszt Hunyadi János vajda, ő is népet kezde gyűteni az országban, kiváltképpen fegyveresseket, és egybegyűte csakhammar mintegy húszezer embert. Az országbeli nemzeteknek is parancsolá, kiváltképpen kedig a székelyeknek, hogy minnyájan készek lönnének. A hassa úgy cselekedék, mint Amurates, a török fejedelem meghatta vala. És Rácországon általjöve, és szálla a Duna mellé. Onnét elindulván Kisnikápolnál általkelé a Dunát.

Látván eszt az oláhok, igen megijedének, és mindjára Hunyadi János vajdának megizenék. János vajda igen biztatá őket, és meghadja nekik, hogy a törökekkel ne vínának, hanem felfelő takarodnának, és őtet várnának, mert ő akarna ellenek támadni Istennek segítségéből, és meg akarná őket óltalmazni a törökek ellen.

Eljutván a törökek Havaselveföldbe kétfelé szakadának, és mind beszáguldák az egész országot, és nagy kárt és pusztaságot kezdenek művelni tűzzel és fegyverrel, nagy kegyetlenséggel. Onnét Oláhországból betartának a törökek Erdélbe. Hunyadi Já-

nos vajda kedig csak tizenöttezer válagatott emberekkel ellenek támada. Hogy a török bassa meghallá a kémtől, hogy jelen volna János vajda, megijede tőlle, és veszteg marada az ő seregével, és erről gondolkodik vala, mint férne valamiképpen János vajdához, hogy valamiképpen megcsalhatná őtet.

Hogy a kémek megjutának a török bassához, megmondák néki: Ihól vagyon az Hunyadi János nem messze hozzád, de kevedsedmagával vagyon. Alig vagyon negyedrésze népével te népedhöz képest. De majd mind fegyveresek, és nagy sok szekerei vadnak, valamit akar azzokkal. Örüle ennek a bassa, hogy kevedsedmagával vólna, és ebbe tanácskozik vala az ő fejedelmivel, mint kellene őtet környülvenni minden népével, és a reá való tudulással és szinetlen valóviadallal elfárasztani, és ekképpen meggyőzni.

IX. RÉSZ

Midőn az Vaskapura jöttek volna, Hunyadi hamar megrendelé a sereget, és egybehívá mind a fejedelmeket és a tisztebeli embereket: a hadnagyokat, századosokat, ötvenedeseket, tizedesseket, és hosszú szép beszéddel kezdé őket tanítani, vigasztalni, erősíteni és inteni, hogy Istennek tisztességeért és hazájokért emberől vínának az undok pogán ellen, etc.

Addig a Szabadin hasza is megrendelé az ő seregét, és ő is a törökeket kezdé sok beszéddel inteni, hogy vitézül vínának a kavorok ellen, etc. És mikoron beszédit elvégeszte volna, megindítá az ő seregét. Kezépben négyszegű seregben állatta vala az jancsárokat, azok megé a több gyalogokat. A két szárnyára rendelte vala az lovagokat, és úgy jöve elő.

János vajda kedig ekképpen rendelte vala az ő seregét: Középben rendelte vala két seregben az lovag fegyvereseket, azzok közükbe rendelte vala a nehézfegyvereseknek seregét, hátul állatá a fegyveresek megé elegy a kopjássokat és az lövöket. A két szárnyára rendelte vala előszer négyszegű seregben lovag fegyvereseket. Azzok meggé állatta az lovag számszeríjjeseket. Elejken kedig rendelte vala kétfelől szárnyul az huszárokat, hogy azzonok oldalul vínának. A két szárnyát kedig és egész seregnek két oldalát környülfogta vala szekerekkel, mellyeket

egybekölcsolta vala. A szekerekre kedig mindenféle gyalagokat rendelt vala számszeríjekkel, kézíjekkel és egyébféle hadiször-számokkal. Ollyan rendbe előindítá az egész seregét. Mikoron két szántóföldni hosszára egymáshoz volna a két sereg, ottan dobokat üttének, és ütközetet fúvának, és hertelen egyberoppána a két sereg.

Mikoron Hunyadi János vajda látta volna a pogánoknak sokságát, mindjárt a kezezső deréksereget hegyesen rendelé, és úgy rohana a pogánokra, hogy amódon hammarább megbonthatná a pogánok seregét. A pogánok az ellenfogó módra rendelék seregeknek az eleit. De nem tehetének avval semmit a keresztyén seregnek az hegyének, mert mind fegyverben valának. Megbonták ez okaért a pogánok seregét, és mind elől s mind oldalul erőssen vínak vala. És mikoron ekképpen megbontották volna a pogánok seregének az eleit, nagy emberöldeklés lón mindkétfelől. A két szárnyán csodaképpen vívának egymással: Hol a keresztyének valának fellyebbvalók, hol a pogánok. A törökeknek hammar lovok vala, annak felette igen sokan is valának. Ez okaért hammarsággal gyakorta fellyebb valának az viadalban, és megtollyák vala az husszárokat. De az husszárok esmet a fegyveressekhöz támaszkodának, és vissza kezdék vágni és tolni a pogán lovagokat. Mert a lovag fegyveressek rendben megmaradván erőssen toollyák vala mindenkoron a törökeket, és az husszárok azzokhoz képezt erőssen megöklelik, verik és vágják vala a törökeket. A lovag fegyveressek kedig az ő képekkal, kopjakkal és háromszegű hegyes törökkel mint egy semmin, úgy mennek vala által raj tok. Ez okaért lankodni kezdé a törökeknek mind a két szárnya. A török gyalogok kezéparánt erőssen vínak vala, és a lovoknak térdeket kezdék vágni, de a keresztyéneknek seregének a dereka, hol a nehézfegyveressek is, valának, rendet tartván, lenyomják és letapodják vala a török gyalogokat, és mind a földhöz szeggezik vala őket, és fejeket veszik vala. És amiatt nagy vérontás lón, és hammar mind elkellének a darabantok, a lovagok közzül is nagy sokan.

Mikoron meglátá a török bassa, hogy mind közép be, mind szárnyul diadalmoosok valának a keresztyének, előkergeté az utólsóálló sereget az viadalra, hogy azzok környülfognák a keresztyének seregét, mikoron immár négy egész óráig tartott volna

az viadalom. Látván Hunyadi János vajda a bassának ravaszágát, megengedé, hogy valamennyére környülfognák az ő seregét, de azonnal oldalul megindítá a seregben és a szekerek megett való népeit. És ezek erőssen kezdének víni a törökekkel, számszerű lövéssel, kézijekből való lövéssekkel és minden módon. Elöl kedig a fegyveresek és szárnyul az husszárok erős öklellésekkel és nagy vívásokkal, vágásokkal és ütésekkel, és annál nagyobbban kezdének elhullani a pogánok. Látván eszt a törökek, hogy a szekerekből és a szekerek megül olly nagy lövést kezdének és olly erős vívást, tartának attól, hogy a szekerekkel környül kezdének őket fogni, lankodni kezdének az vívásban.

X. RÉSZ

Midőn eszt eszébe vötte volna az Hunyadi János vajda, kiáltani kezdé a seregnek: Nősza néki, attyámfiái, keresztyének, emberől víatok, mert készen nekünk adta az Isten a győzedelmet. Félnék a latrok, meglankottanak. Nősza néki, ím futni kezdnek. E kiáltásra a keresztyének bátorságot vőnek nagyobbat, és megújítván rendeket nagyobb merészséggel rohanának a törökekre, és szekerekkel kétfelől szorítani kezdék őket az vívással. És a törökeknek az ijedtségbe eszek vesze, és elhagyának minden rendeket, és hogy környül ne vétetnének a szekerektől, hátra kezdének tartani. Látván eszt a keresztyének, rajtok lőnek hátul, és üzni-vágni kezdék őket. Látván eszt a törökek, kik a balszárnán még erőssen vínak vala, ők is hátat adának, és mind széllélfutának. A török hasza kétségben esvén a jancsárok közett el kezdé futni, és hammar lovakra ülvén elszallada némelly fő törökekkel. Igen vala Hunyadi János utánna, hogyha valamiképpen megfoghatná a bassát, de az hammar lovakon elszallada egynyíhány fő törökekkel. Akik kedig széllé a mezőn búdosnak vala, azzokat mind megölék a keresztyének. Akik kedig az erdőbe szalladának, azzokat kivadásszák vala az oláhok, és mind megfosztyák és megölik vala őket.

Nyerének ez viadalban és győzedelemben a keresztyének a törökektől vagy kétszáz zászlót, és fogának mint öttezer töröket. Akik az viadalból elszallattanak vala, félig sem mehetének által a Dunán. Mikoron János vajda visszajött volna az üzésből a tábor-

ba, megosztá a nagy prédát önkösztek, és az ő serege között. És minnyájan megkazdagulának belőlle, mert szántalan szépségeket és drága marhákat találtak vala a törökeknél, etc.

Miérthogy az Úristen eszt a nagy diadalmot adta vala, parancsolá Hunyadi János vajda minden várasnak, hogy harmadnapig innepet üllenének, és dicsírnék és felmagasztalnák az Istent az ő nagy kegyelmességeért, és hogy könyörögenének néki az országnak óltalmaért és megmaradásáért. Az egyházakban is sokat küldé az raggadományból, és a török zászlókban feltétete a templomokban. Az Vaskapunál is szép oszlopot tétete fel az diadalomnak örök emléközetére.

Annak utánna Hunyadi János vajda nagy dücsőséggel felméne Budára, és László királynak vín fel királyi szép ajándékokat és sok zászlókat a török raggadományból az nagy diadalomnak nagyobb bizonságára. A király nagy tisztességgel fogadá Hunyadi Jánost, és elcsodálkozik vala a nagy diadalmon, és felmagasztalá az Úristent, és annak mindenhatóságának tulajdonítá csak eszt e nagy szörencsét. És mindjára innepet hirdete Budán, és egyházakban hálákat adata az Istennek, és könyörgéseket tétete az országért. Annak utánna az egész udvar és az egész nép előtt nagyon dicsíré és felmagasztalá az Hunyadi János vajdát. Azonképpen az egész nép is és minden ember megáldá őtet, és jót kíván vala néki az Istentől.

Annak utánna, mikoron a király tisztességes ajándékokkal megajándékoszta vólna az János vajdát, vissza bocsátá őtet Erdélyországba, és ajánlá néki az országot és a két Oláhországot, hogy mindenképpen gondja lönne azzokra. És kihíredék az HunyadiJános vajdának embersége és vitéz válta az egész Európába, és minden ember dicsíri vala őtet.

Amurates, a török fejedelem ezen igen megbúsulla, hogy olyan nagy szégyent tött vólna rajta az HunyadiJános vajda, és hogy olly nagy hadait elvesztötte volna. Es haragból tanácskozik vala az bassákkal, és végezé eszt, hogy minden erejét egybe akarhá hajtani, és az hadban üzni, és aszt vagy mind elveszteni, avagy a keresztyéneken bosszút állani.

Azonközbe a római pápa egy Julián gardinált küldé László királyhoz, és sok bulcsúval ajándékozá a királyt, hogy avval ke-

resztes hadat támasztana.¹⁰⁸ És a királyt reábírá, hogy beléengede a hadba. Annak utánna békességet szörzének Friderik császárral. Annak utánna a lengyelektől is segítséget kérenek, kik küldének segítséget, mellynek fél esztendőre mind megadták vala az zsoldot. Keresztessek is jövének Francországból és Németországból, Magyarországon is kereszteseket támasztának, hogy egybegyül ének vagy tizenöttezeren.

XI. RÉSZ

Az László király ez okaért pinkest havába kelvén, indulla minden népével Budáról, és általkelé a Dunát, és lassan-lassan alláereszkedék, hogy a több segítség is utánna érköszhessék. Mikoron a Tiszára ért volna, harmadnapig ott mulata, és várá a segítségeket. Annak utánna általkelé a Tiszát, és általméne Dácián, és mindenkor balra hadja a Dunát, és nem messze távozék el a Dunától. Mikoron a Bolgárországnak határát elérte volna Szenderő ellenébe, a sok kősziklánál és Kobinnál általkelé a Dunát, és az ő seregét egyenest indítá Sophia felé, melly a Dunához hat nap járóföldni vagyon. A Duna mellett juta a rác deszpot minden népével a királyhoz, és úgy menének annak utánna három táborban.

Mikoron Sophiára jöttek volna, első ostrommal megvévék az várast. És mikoron másodnapon missét mondottanak volna a Szent Sophia, azaz az isteni bölcsességnek nagy templomába, mellyet azelőtt rakata vala Justinianus császár régenten, a király annak utána felgyújtatá az várast, és mind megégeté. Azonképpen a környülvaló városokat is és falukat mind eldúlatá és felgyújtatá. Annak utánna méne a király a sereggel az Moráva víz mellé, és ott tábort jára. Innét bocsáta ötszáz husszárt, kik megkímle nék az utakat, hol volna jobb a népnek elmenni. Ezek találának a törökeknek istrázára, és nem merik vala az istrázát kezdeni, mert sokan, úgymint kétezerezen valának. De mégis nyelvet fogának közzülek, kik aszt vallyák vala, hogy több kétezernél válnának. Másodnap általkelék az Morava vizet, és esmet előljárokot bocsátanak, kik mindenfelől hírt hoznának. Azzok közzül visszajövének, kik megmondák, hogy a törökek készen és közel volnának, és csak okot várnának az viadalhoz.

¹⁰⁸ A pápa bulcsúval akarja megvévni a töröket.

A király tanácsot tart a hadnagyokkal, és az Hunyadi János vajdát tízezer emberrel előlbocsátá, hogy az éjjel megütné a törökeket. Elméne éjjel Hunyadi János az ő seregével, és az hóldvilágnál a törökeket megüté, körülöfögván az ő táborokat, hogy el ne szálladna senki. Hogy megüttötte volna a tábor, megijedének a törökek, és felkászolódván, futni kezének. Némellyek kedig fegyvert fogának, hogy megöltalmaznák magokat. Akik elfuttottanak vala, találának az Hunyadi János seregére, és mindjárt visszafutnak vala a táborban, és elijeszték mind a többit a táborban, kik minnyájan még álmosok valának.

Az Hunyadi János vajda kiáltani kezdé, és nékinódítá az ő népét.

A törökek hallván, hogy az Hunyadi János jelen volna, minnyájan elbúdulának, és futni kezének. Az Hunyadi János kedig vágni kezdé az ő seregével a törökeket és egymás háttára hajtani és széllal a mezőn őket kergetni és veszteni. Reggel kedig mind kivadásszák vala a törökeket, hova elbúttanak vala a harasztosban és a tövissek közükben. Kevés vala ugyan az Hunyadi Jánosnak serege a törökekhez képest, de azzon éjjel és virradóra megölének a törökek közzül harmincezert, és négyezert fogának meg közzülek, és kilenc örög zászlót nyerének el töllek. Az János vajda népei közzül odaveszének úgy mint ötszázzan csak. És mind eldúllák az egész kazdag tábor. És a törökek semmit el nem vihetének a táborból, hanem minden marhájok zsákmánra kele. És Hunyadi János felgyújtatá a törökeknek táborát, és felrakván a sok raggadományt, nagy örömmel visszajöve az László királyhoz, az ő kazdag seregével.

Mikoron megértötte volna László király, hogy diadalommal visszajöve Hunyadi János, kiindulla elejbe a táborból a deszpottal, és mind a fő vitézekkel, és elejbe méne majd három mélföldig nagy vigassággal és énekszóval és dicsíretekkel. És mikoron egybetaláltanak volna, Hunyadi János a királynak tisztességeért le akar vala szállani a lóról, de a király nekikiálta, és megtiltá, hogy aszt ne művelné. És mindjárt megfogá az ő jobb kezét, és szerencséteté az Hunyadi Jánost, és felmagasztalni kezdé őtet a nagy diadalomért. És az Istennek hálát ada a király, hogy az ő királyságának üdejében adta volna hadnagyul őtet. És felszóval dicsírő őtet, hogy az római császárságra méltó volna, és hogy az

egész keresztyénség tartoznék önéki nagy hálaadással. És in-
teni kezdé a több vitézeket, hogy minnyájan követnék az Hunyadi
Jánosnak dicsíretes példáját. A király példájához képest az urak is
minnyájan dicsírik és felmagasztalják vala az János vajda em-
berségét és nagy vitéz voltát.

XII. RÉSZ

Annak utánna rendbe szörzék mind a két sereget egymás
után, és a nagy raggadományt minden kazdagságokkal mellyeket
nyertenek vala a törökeketől, mind előlbocsáták mind a sok fog-
lyokkal, és úgy jöve László király a diadalmos Hunyadi János
vajdával a táborban nagy vigassággal. És a király mindjárt inne-
pet parancsola, és az Úr Jézus Krisztusnak hálákat adának
minnyájan az ő nagy kegyelmességeért, hogy olyan nagy
diadalmot adott volna az ő keresztyéninek az undok pogánok el-
len.

Annak utánna elindulván a király serege, tartának az Hemus
nagy hegy felé. Az Hunyadi János elől megyen vala harmincezer
emberrel, és az útban sok falukat eldúlla, és apró kastélyokat
vévé. Mikoron kedig az Hemus nagy hegyre tartott volna, tehát
mindenfelé bevágták az utakat, és betöltették vala a szorosokat,
ahol által kell vala menniek. És miérthogy szinte karácson tájba
lón, igen hideg vala, és az Hemus rakva vala hóval. A sereg kedig
nagy ehséget szenved vala. Nem mere ez okaért a király az útnak
tisztításhoz kezdeni, miérthogy a nép is igen megbúsult vala a
nagy hideg és az ehség miatt. Ez okaért a király visszatéríté a né-
pet, és az Hunyadi Jánost hátul hadja az deszpottal.

A törökek kedig egybegyűltenek vala sokan, kiknek had-
nagyok vala az karambég, egy jeles ásiái török fejedelem. Ezek
mind az igen magas Hemus hegynek tetején mind elől menének
méglen messze leszállhatának, és egynyíhány nap múlva a keresz-
tyén sereg után kezdenek jőni. Mikoron eszt Hunyadi János
megértötte volna a kémektől, mindjárt sereget rendelvén reájok
méne, és megütöközék vélek és megveré őket. Ez vala a nyolcadik
diadalom, mellyet nyert vala ez egy hadban az Hunyadi János
vajda a törökek ellen.

Mikoron új népe allá érközött vólna az Hemus nagy havasból az karambégnak, sokkal több, hogynem mint előszer, újonnan indítá azzokat nagy sereggel a keresztyénekre. Látván eszt HunyadiJános és az deszpot, igen bánkódnak vala rajta, hogy a király az ő népével jelen nem vala, mert egy nap járófölddel előbb vala Hunyadinál és deszpotnál. De nem lehele egyéb benne, víniok kell vala a törökökkel, mert a nagy sereg rendelve reájok jó vala. Hunyadi János és deszpot elrendelők az ő népeket ütközetre, és sok beszéddel kéri vala az vitézeket és az hadakozókat, hogy erőssen mególtalmaznák rendöket és a rendekben maradnának, és úgy vínának a pogánok ellen. Ha szinte a pogánok diadalmosok lönnének ellenek, mégsem lönné ennyi kár a nép között, és elég keserő lönné nekik az diadalom, ha lönné is.

Ekképpen ez okaért egyberoppona a két sereg, és viadal lön közetek az havas allatt. És sok nép hulla el elsőben mindkétfelől. De mikoron a keresztyének mind kétségben estek, feneképpen az ő rendekben vívának, tolni kezdék a törökeket. Hátul kedig a karambég néki kezdé őket üzni jó beszédekkel, mezítelen szabalyával. De semmit nem használa véllé, mert a törökek mind hátra kezdének mászkálni. Hunyadi János kedig felszóval kezdé kiáltani: A Krisztus nekünk adta a győzedelmet. Müénk az győzedelem. És mind a nép kiáltani kezdé: Müénk a győzedelem. És annál nagyobbban víni kezdének. És Hunyadi János a gyalogok között küldé egy részét képekkel hátul a sereg megé, kik az harasztoson általfutnának az halom allatt, és óldalfélt megkezdenék a törökeket, kiváltképpen csak az lovakat gyaknák a kepékkal. Hogy ezek megkezdettek vólna a lovokat sérteni, igen megijedének a törökek, és addig a fegyveresek az ő rendekkel megbonták mind a törökeknek seregét, és futni kezdének fel a hegyre. És mikoron az karambég a tóra futott volna az gyégre, beszakada a gyégbe mind lovastól, és a gyalogok reátúdulván, megfogák ötét. A több törökek kedig, kik az viadalban nem vesztek vala, mind az hegyre szalladának. De János vajda nem úze utánnok, mert szinte estve vala, hanem trombitát fúttata, és visszahívátá a népet a táborban.

XIII. RÉSZ

Ekképpen fogva essék az karambég és nagy sok fő törökek. A futásban is nagy sok fő török hullá el, azzok között kedig, kik fel nem futának a hegyre, igen kevesen szálladának el. Hunyadi János látván, mint viszik vala az ő társaságokban fogva az jeles főembert, az karambéget, megszólítja őket: Adjátok, monda, ennékem aszt a töröket, megadom az árrát. Mondá a parasztember: Ha nagyságod tíz forintot ad érötte, odaadom nagyságodnak. Hunyadi János mindjárt nékiadá a tíz forintot, és néki bocsátá a karambéget. És monda Hunyadi János a parasztnak: Talám olcsó leszen rajta, és harminc forinttal megtöldá a tizet. És ekképpen negyven forinton vévé meg a karambéget a parasztkötöl. És Hunyadi az ő sátorához viteté, és tisztességgel tartá ott ötöt a fogságban, és vigasztaló beszédekkel szólla néki.

Éjjel juta a rác deszpot György az Hunyadi János táborába. És mikoron a tűznél ülnének, látá ott a tűznél a karambéget, és törökül szólni kezde vélle, és ottan megesmerkedék vélle. És könyörögni kezde Hunyadinak, hogy néki bocsátaná váltságára. Mert deszpot vala e reménségbe, hogy a karambég által juthatna az ő országához. Monda Hunyadi János: Bátor, de ím én negyven forinton vöttem meg a karambéget, egy pénzzel allább nem adom senkinek negyvenezer aranyforinmál. Deszpot mindjárt megigéré néki a negyvenezer aranyforintot érötte. És kéré ötöt, hogy tisztességbe tartaná ötöt, méglen meghozhatná néki az negyvenezer aranyforintot.

Annak utánna egyenlő akarattal minnyájan vissza kezdének térni. Látván eszt a törökek, igen örülének, és szüvet vének esmet, és egybegyülvén a keresztyének után menének, és mindenképpen ügyközének elkapdosni benne. De a király a nagy hidegben lassan-lassan mendegel vala a sereggel nagy nehéz úton, és a fegyvereseket hátrahatta vala, és azzok megöltalmazzák vala a sereget a kapdasó törökek ellen. Ezért megyen vala kedig olly igen lassan a király a sereggel, mert szántalan sok vala a préda, mellyet visznek vala. Végre jutna Nándorfejevárvába, és a király Ott nyugovék egynyíháy napig. Azután felméne Budára nagy vigassággal.

A pápa Rómából új követeket bocsáta László királyhoz, és kérést tesz, hogy meg ne szűnjék, hanem kikeletre esmét megindíccsa seregét a törökek ellen. Aszt művelik vala egyéb keresztyén fejedelmek is. De a lengyelek is követeket bocsátának László királyhoz, és megizenék néki, hogy többszer ki nem menne víni az országból, mert az urak addig honn minden apróságot cselekdönnének, és egybevezést támasztának az országban, és az ország jövedelmét magoknak koporítának. Emellett a tatárok is szüvet vesznek abból, és nem tartnak semmit senkitől, hogy értik, hogy a király honn nincsen. És ennek okát molldának, hogy ez esztendőbe is kijötenek volna, és mind elrablották volna egész Oroszországot és egész Podoliát, etc.

Az görög császár is, az Paleologus János követeket bocsáta László királyhoz, és megizené néki, és erőssen könyörge, hogy tavasszal mindjárt a törökek ellen való hadat indítana. Ő is megígéré magát, hogy kikeletre mindjárt jelen akarna velle lönni Thráciában. És megjelenté néki, melly igen megerőtlenedett volna a török fejedelem az ő hadának általa.

A deszpot sírva könyörge néki, hogy külemben ne cselekdönnék, hogy az ő hada által visszavehetné az ő országát, a Rácországot. A pápa is és a velencéssek és a genuaiak és az burgundiai herceg követeket bocsátának a László királyhoz, és pénst ígérnek néki, és jeles vízi erőt, kik a vízen Hellespontusban elfognák az utat, hogy segítséget azzon be nem hozhatna a török fejedelem Európába a keresztyének ellen. Ásiából a görög császár is, Paleologus János elbocsátá követségét, és az feljöve Budára az László királyhoz, kinek elvesztötték vala a törökek az ő birodalmát, és annyéra elfoglalták vala a tartományokat tölle, hogy keveset bír vala immár Thráciában és Görögországban. És az követség által kíváná a királytól, hogy nem sok mulatás után kezdene esmet e szent hadakozáshoz. Ígéré is néki, hogy nagy néppel mellé akarna mindjárt támadni kikeletre. Erre inté erőssen a királyt az Juliánus gardinál is és az rác deszpot.

XIV. RÉSZ

De a lengyel követek mindenképpen megellenzik vala eszt a hadat, és arra intik vala, hogy előszer az ő országokbeli

nyavallyákat lecsendeszítené, miérthogy az ő távolvóltába az urak igen gonoszul cselekedtenek volna. Elhették volna az országra való gondviselést, és csak magoknak koporítottanak volna. Ebből vöttek volna a tatárok olyan szüvet, hogy majd egész Oroszországot és Podoliát elrablottanak volna, és az ország körül való ellenség is minnyájan kóborlásra adták volna magokat.

A király nem tőn semmi választ senkinek, hanem közenséges gyűlésre appellála. A gyűlésbe végezének minnyájan, hogy mindenképpen készülnének esmet a hadba a törökekre. Arra kedig vetének nagy adót. Követeket is választanak mind a keresztyén fejedelmekhez és a római pápához, kik segítséget kérnének mind őtőllek.

A török fejedelem aszt megértvén meg kezdte ijedni, és allattomba küldé deszpothoz, és kéreté aszt, hogy segítségül lönne a karambégnek megszabadításában, és hogy töreködnék a királynál a békességért távol. És megigéré magát, hogy gondot akarna visselni rólla, mint szállhatna vissza országában, és hogy gyermeki szabadon lehetnének, és egyéb sok jókat igére néki, etc.

Deszpot megértvén a török fejedelemnek akarattyát és kívánását, és meggondolván az ő nyomorúságát és országának megnyerését, nékihajla. És elmenvén, közlé a dolgot Hunyadi Jánosnal. Hunyadi tartván a hadnak nagy vóltától, és gondolván mind Magyarországnak mind Lengyelországnak az ő veszedelmes állapattyokat, annak felötte a Friderik császárnak ellenkedését, és sok egyéb dolgokat is, ő is nékihajla a békességnek.

Midőn Amurathes, a török fejedelem megértötte volna az Hunyadi Jánosnak kész vóltát a békességre, igen örüle néki, mert csak ötle tart vala mind egész Magyarországba. És mindjárt követeket bocsáta nagy ajándékokkal hozzája Szegeddé, hogy ott végeznének velle a békesség felől. Mikoron Hunyadi János meghallotta volna a török követöknek eljövételit, mindjárt megírta aszt a királynak, és arra kéré a királyt, hogy gondolkodnék a békességről, minémű okokkal és cikkelekkal kellene aszt szörzeni. És könyörge, hogy dűszes sereggel ő maga jőne allá Szegeddé. A király hallván eszt a hírt, igen örüle néki, és mindjárt napot neveze, és arra gyüte egybe szép sereget, és alláméne Szegeddé.

Szeggeddé jutván, meghallgatá a török követségét, és egynéhány napig traktála vélek a frigynek szörzésében. Végre meglőn a frigy közettek bizonyos okokkal és cikkelekkel tíz egész esztendőre. Jelen lövén az Julianus gardinálnak is. Igen örülnek vala minnyájan a magyarok a frigynek, a rácokkal és az oláhokkal egyetembe.

Azzonközbe leveleket ír a florentiai gardinál, ki az olasz vízi erővel általment vala a tengeren Hellespontusba hetven hajóval. Ír a görög császár is, és erőssen könyörgének, hogy a király frigyet ne tönne a törökekkel, hanem mindjára feltámadnának minnyájan, és mennének a törökekre. Ők is készen volnának, és vissza nem akarnák bocsátni a törek fejedelmet, ki Ásiába ment vala a Karmánra. Addig ők visszavehetnék a töröktől sok tartományokat, mellyeket elfoglalt vala Európába.

A király megolvastván a leveleket, igen megbúsula azzokon, és nagy bánatba esék miattok. Látván eszt az Julianus gardinál, forgatni kezdé a király tanácsába a pápa köszérőjét, és addig kelepele és csuszolá a dolgot, hogy mind a királyt mind az urakat eláltá, és minnyájan arra végezék, hogy meg kell a hitet szegni, és nem kell a frigyet tartani a törökekkel. És ekképpen megszeggék a frigyet az Julianus gardinál ígéretire. Mert aszt ígéré nekik, hogy a pápa minnyájan megódozza őket a hitszegésből, és bulcsús bullát küldé nekik Rómából.

Szeggedről elmenének a török követek, és nagy örömmel visszavivék vélek a karambéget, kiért negyvenezer aranyforintot adtak vala a saccolásban az Hunyadi Jánosnak. És mindenbe úgy cselekedének, amint a frigy szörözve vala közettek, és elvivék a törökek mind az várasokból és várakból, kiket óltalmul hagyott vala Amurathes Rácországban és Szerviában. És visszaadák azzoknak birtokát.

Es visszaadák az Rácországot a deszpotnak, és elbocsáták a fogságból az ő gyermekit és foglyait.

XV. RÉSZ

László király kedig megírá görög császárnak és az Ferenc gardinálnak mind a dolgot. Mint megszegte volna a törökkel való

szörcztt frigytt, és inté öket, hogy nagy bátorsággal előmennének az ő jó szándékokban, és mindenbe megígéré magát nékik.

Mikoron kedig a lengyelek meghallották volna, hogy a király megszegte volna a frigytt, felette igen bánkódnak vala rajta, mert jól vövék eszekbe, hogy a király nem fogna őhozzájok jöni, és hogy immár elő kezdene menni a nagy had Kasimir közett és az Bolesiaus közett.

Mindszent havában kedig kiindulla az László király az Julian gárdinálnak izgattássából Szegedből nagy sereggel. De nem ollyannal, mint azelőtt való hadban, mert a keresztes had eltávovott vala, az oláh had is elment vala. Menvén kedig juta Nikápolig. Ott elejbe juta a királynak Dracula, az havaselvő vajda. Ez mikor meglátta volna a király seregének kevés vóltát, igen kéré a királyt és az urakat, hogy tovább ne mennének, mert veszedelembé ejtenék magokat, miérthogy a török fejedelem nagyobb sereggel szokott volna kimenni vadászni, hogynem mint a király serege vólna. Eszt adja vala kedig tanácsul, hogy vissza mennének jó üdein. Mert az Dracula vajda tudja vala a sok viadalokból (mert sokszor megütközött vala a törökekkel, és csaknem mind odavesztötte vala az ő népét), melly hatalmas és álnok vólna a török fejedelem. Annak felette eszt is mondja vala nékik, hogy hejába vólna az ő ügyeközetek, miérthogy a télnek keménsége vólna előttek. Eszt adja vala tanácsul, hogy aszt a sereget a király telelni kibocsátná országába, azonközbe a több fejedelmektől, egyéb országokból több segítséget kérne és szörczene, hogy annak utánna jeles néppel indulhatna kikeletre.

De Julian gardinál és az urak közzül némelleyek visszamagyarázzák a Drakulé vajda tanácsát. Mikoron eszt meglátta vólna Dracula, a fiát adá a király mellé négyezer könnyű lovaggal, és ada a fia mellé két jeles iffiat, gyorsokat, kik jeles kalózok valának, és ada a királynak két jeles hammar lovat. És monda néki, hogy ezeket mellette tartaná, hogyha szerencséletlen lönne az ő viadala, hogy azzokon el tudna szálladni. A fiának is megmondá, hogy az üdöhöz szabná magát, és hogy ne vesztené magát vakmerőségből.

Mikoron ez okaért a király az Hemus nagy havas allá jutott volna, és immár a szoroson fel kell vala menni, elől bocsátá az Hunyadi Jánost az oláh segítséggel és háromezer magyarral. Úgy

méne ő maga azután utánna az és seregével és a keresztes sereggel, középben tartván a szekereket. Kétfelől mind megdúlák a falukat és megégették, sőt még az egyházakat is. És az egyházmarhákbán mindenütt zsákmánt tőnek, mellyet a király nem örömost láta.

Mikoron még a nagy havasnak közepibe volna, és immár a két erősséget az út mellett megvötte volna, Sunyomot és Pezécsumot, ott adák a királynak a Ferenc gardinálnak levelét, mellybe megjelenté a királynak, hogy az Amurates fejedelem megcsalta volna a görög császárnak és az olaszoknak örállóit Hellespontusban, és hogy általjött volna temérdek néppel a tengeren Asiából Európába. És hogy együtt volna immár a több törökkel, kik odagyűltenek vala a tenger mellé. Hallván eszt a hírt a keresztyének, igen megijedének rajta. És némellyek ezen valának, hogy visszamennének, némellyek, hogy erős helyre szorulnának, havasban, etc. De végre állásállanak a nagy hegyekből lapácra, és tizedik napon jutának Pontusra, holott a tenger mellett való városokból mind kifutának a törökek, mellyeket megerősíté a király keresztyénekkal. És annak utánna táborba szálla Várna allatt. Hetednapon után eljőve a török fejedelem, és négy kis mélföldig megszálla a keresztyének táborához.

Aszt hallván a keresztyének, mindjárt eszek vesze, és megbúdulának. Gardinál uram elijede, és a püspekekkel olly tanácsot adának, hogy a szekerekkel meg kellene erősíteni a tábort, és meg kellene aszt árkolni, és nem kellene víni a törökkel méglen el nem, érkeznek a tengeri segítség, a pápa gardinállja, florenciai Ferenc. HunyadiJános eszt tanácsollya vala, hogy nem kellene elbúni, és avval a törökeknek valami félelmet mutatni, hanem a kezdetben bátron és hertelen kellene a dolgot a török ellen fogni. Mert ha megerősíténék a tábort, hamm ar kifogyna minden élés belőle, és azután meglankodnának az vitézek, úgy kellene azután disznó módra elveszniök, etc. A királynak tetszék az Hunyadi tanácsa, és mindjárt meghadja néki, hogy Hunyadi megrendelné a sereget az ütközetre.

Mikoron Hunyadi János a seregszörzés és rendeléshöz kezdett volna, eljőve mindjárt hatezer török, és távol meg kezdé kémleni a keresztyén sereget. És mikoron meglátták volna annak kevés vóltát, meg is kezdék késérteni távol viadalt adván. Az eg-

ri püspök és a franc bán megtartóztaták az övéket, és nem akarának kimenni. A törökek aszt látván állászállának a dombról, és ugyan kezel megkezdék oldalul a tábort. Az egri püspök és a franc bán nékinódíták a népet, és mindjára visszaverék a törökeket, azonközbe igen nagy sereg kezdte a dombra feljönni, és alláúzek az előbelieket az viadalra. Ők kedig veszteg maradának a dombon. A magyarok esmet ellenek támadának, és nagy sokat levágának benne, és a többit visszaúzek a dombra.

XVI. RÉSZ

Látván eszt az váradi püspök, hogy futnának a törökek, hogy ő is részes lönne a diadalomba, elhadja az ő helyét, és az ő népével ő is a töröküzésre kezdte menni, azonképpen a deszpot is és az egri püspök.¹⁰⁹ Látván eszt a törökek, nagy sereggel megkörülék a dombot, és oldalfélt megkezdék a pap uraim seregét. Deszpot eszt látván, visszazállta az ő helyére a seregbe. És a törökek vágni kezdék a papok seregét, és félrehajták aszt balra, és behajták az váradi püspöket az vízállásba, és ott az isszopban akadván, meghala. Az egri püspök általúztata, és Galata felé kezdte sietni, de a törökek elérék az útban, és levágák őtet.

Azonközbe eljőve Amurates a derék török sereggel, hatvan-ezer emberrel, és a keresztyéni sereg előtt a rendelt sereggel megállta. És a szablyatarsolyból kivoná az László király frigylevelét, és megnyitván aszt, menny felé tartá, és felnézvén mind az egész sereg előtt monda:¹¹⁰ Jézus Krisztus! Ez a frigylevél, mellyet a te keresztyénid velem töttenek, megesküttek ennékem a te nevednek általa, és íme megszegették az ő hiteket. Hitetlennül megtagatták az ő Isteneket. Mostan ez okaért, te Krisztus, ha Isten vagy (amint ők mondják), bosszút állj, kérlek, őrajtok a nagy hamisság és bosszúságért, mellyet terajtd és énrajtam műveltenek. Mutasd meg münékünk, kik a te nevedet még nem esmertük a te büntötésedet, és őrajtok való bosszúállásodat.

És mindjára nékiindítá az egész sereget az ütközetre. És mind a két sereg egyberoppona, és erős viadal lön. Az Julian gardinál nékinódítá az ő keresztes hadát, és nagy viadalt kezdének

¹⁰⁹ A püspökek elvesztik a dolgot.

¹¹⁰ Amurates a Krisztus urunkhoz való pananszolkodása.

a török ellen. De a törökek mindjárt lekoncolák őket. Azok között vesze az Julián gardinál is, ki a nagy veszedelemnek fő oka vala. Vitézül víva a király, és általméne a török seregén mind szinte, ahol az jancsároknak serege vala az Amurates környül. De az jancsárok környülvövék a királyt, és általverék lovát, és ott leesék a király, és levágák az jancsárok ötet.

János vajda látván, hogy a király nem volna az ő helyyébe, az ő seregét nékinódítá, és általvágá magát szinte be az jancsároknak seregéig, és megkeressé a királyt. És midón halva találta volna az ő testét, nem hozhatá aszt el, hanem visszavágá magát, hogy a keresztyéni sereget megsegíthetné. És mikoron az viadall napestig tartott volna, estvefelé el kezdének széledni a keresztyének, és úgy lón Amuratesé az gyözedelem. De az ő népének nagy kárával, mert az ő népének több veszett vala a felénél, de a keresztyéneknek is majd csak harmada szálladhata el. Mert több vesze oda tizenhatezer embernél. Ez lón a nagy és jeles jutalma a pápa tanácsának, ki az ő ódozásával megbontá a frigyét, mellyet a szegény király szörzett vala a törökökkel. Lón kedig ez, mikoron írának 1444. Szent Márton estin. Tisztos iffiú vala kedig az László király, és dicsíretes vitéz szüvü. Vesze kedig az ő királyi birodalomnak negyedik esztendőjében.

Látván Hunyadi János, mint vala a dolog, az oláhokat melléje vevé, és ő is hátra kezdte futni, és juta a Duna mellé. És általkelvén a Dunán, az Havaselvőföldön által Magyarországra kezdte sietni. A pápa serege, hallván a vízen a keresztyéni hadnak elveszését, mindjárt visszatére Olaszországba. Midón Hunyadi János Havaselvőföldbe jutott vólna, az Dracula vajda reátámada, és megfogá ötet. De egynyíhány nap múlva megbáná fogását, és drága ajándékokkal megajándékozá ötet, és beküldé ötet Erdélybe. Ott megnyugovék annak utánna a télen az ő szolgálival.

Mikoron kedig Amurates, a török fejedelem diadalmas lötte volna a keresztyének ellen, elbocsátá seregét Magyarországra. Az kedig az ő könnyű vóltáért felszágulda mind a Száváig. Mikoron aszt megértötte vólna Hunyadi János, mindjárt egybegyüté a vitézeket, kik megmarattanak vala, és megerössíté, mint lehete, az ő seregét, és alláindulla véllék Rácország felé. Mert immár Sarnóig feljött vala a török. És a Száva parttyára jutván ott a törökeknek ellenébe táborba szálla, és estve nagy sok tüzeket csináltata,

mellyekkel aszt jelenti vala, hogy azon éjjel ott akarna nyugodni. De estve, hogy besötéttetett volna, meghadja, hogy minden ember készülne, és éjfelikort általmenne a Száva vizén. És az harmadik virrasztáskort mind általkölt vala minden népe az vízen. És mindjárt elrendelé a sereget, és úgy méne a törökekre.

XVII. RÉSZ

A törökek kedig nagy csendeszségben valának, és veszteg hevervén alusznak vala, mert semmit nem véleködnek vala efféléről. Reájok rohanna kedig Hunyadi János az egész sereggel, és nagy kiáltással verni, öklelni és vágni kezdék őket. A törökek felszekelének az álomból, és mint félbolondok úgy állnak vala az álomtól. És a kösség mindjárt futni kezdte, a többi futának allá s fel, és keresik vala lovokat és fegyvereket. Azonközbe a magyarok vágják és öklelik vala őket. És így futni kezdte az egész tábor, és a hegyekre és erdőkre tartának fel. És a magyarok virradóra zsákmánt tőnek minden marhájokban, és feldúlák mind az egész tábort.

Ezallatt a ciliai groff új dolgot kezdte. Mert népet gyűtvén bőjtbe Horvátországba és Sclovákországra méne, és azzokat kezdé nyomorítani. Arra is ügyeközik vala, hogy az egész Tódtországot magának foglalná. Az urak könyörgének Hunyadi Jánosnak, hogy reámenne az ő népével. Hunyadi János megerössíté az ő seregét, és a Dráva mellett felméne Petoviáig, melly a ciliai groffságnak ellenébe vagyon. A ciliai gróff kedig Frideriknek fia vala, és az Hermann hercegnek unokája, és ő bírja vala Zagoriát, Varasdot, Kaproncot, az városokat és egyéb sok erősségeket és nagy jószágokat. Hunyadi János a Drávára szálla, és éjjel négyezer emberrel általúsztata, és szömbeszálla az ellenséggel. És megszáguldá az egész groffságot, és mind elprédállá aszt, tüzet is vete mindenütt, egynyíhány kastélyt is megvéve, és az ő kegyetlenségével elijeszté mind az egész groffságot. A ciliai groff is megijedvén, frigyét kére Hunyadi Jánostól. Hunyadi János olly okkal megengedé a frigyét néki, hogy mindörökké a groff hív lönne, és szolgálna a magyari koronának.

Miérthogy kedig eljőve a nap, hogy a Rákoson közenséges gyűlésnek kell vala lönni, ott hadja a gróffságban a seregnek na-

gyobbik részét. A többivel kedig ő maga besiet a gyűlésbe Pestté, Pinkest napjára. Mikoron a Rákosra, a gyűlésbe jutott volna, az urakkal tanácskozni és traktálni kezdte a király választása felől. És minnyájan megegyenesedének rajta, hogy László, az Albirt királynak a fia lönne magyar király.

Az XXXV. magyar király, László, az Albirt királynak a fia

I. RÉSZ

Ez okaért közenséges akaratból felkiáltanak a gyűlésben a László királyt, ki azüdőben csak öttödik esztendőbe jár vala. Miérthogy kedig a király a birodalomra üdőtlen vala, arról kezdének minnyájan tanácskozni, kit kellene az országnak gubernátorává választani, méglen a gyermek király felnyőne, hogy annak utánna ő maga gondot visse, és bírná az országot. És noha egynyíhányan valának, kik e méltóságos tisztet kívánják vala – mint az Ujlaki Miklós és egyebek – de mindazonáltal minnyájan nézvén az Hunyadi Jánosnak nagy emberségét és vitéz voltát, őtet választák gubernátorrá a király helyébe, méglen felnyőne. Lön kedig ez, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1445, pinkestbe.

Mikoron a gyűlés eloszlott volna, Hunyadi János, az új gubernátor, népet kezdte válogatni, és elindítá népét az Dracula vajda ellen Havaselvőföldbe, ki megfogta vala őtet minden igasság ellen, midőn Várna alól elszalladott vala, hol az lengyel László király elveszett vala. Midőn ez okaért általkölték volna az havast, ottan tűzzel és fegyverrel kegyetlenködni kezdte a Dracula országa ellen, és megfogá egy városban az Dracula vajdát két fiával. De Dracula semmibe nem akara könyörögni az János gubernátornak. Kiviteté ez okaért őtet az örögbik fiával együtt, és mind a kettőnek fejeket véteté.

És úgy álla bosszút rajta, miérthogy azelőtt utába megfogta vala őtet. A küssebbik fiának kedig mind a két szömét kitollyatá, és más vajdát választá Havaselvőföldön, ő maga kedig békességgel és örömmel visszajöve Budára.

Kevés üdő múlva egybegyűté az urakat, és tanácskozáék vélek az országnak bírásáról és igazgatásáról. És az urak elejbe adá, hogy üdő volna meginteni a császárt a választott királynak és a koronának megadására. Egyenlő tanácsból választának ez okaért követeket, és azzokat bocsáták a császárhoz, és könyörgének néki az újonnan választott László királyért, hogy aszt allábocsátaná Magyarországba, hogy ott nevednék fel a magyarok között, és a koronáért.

A követek jutának Bécsbe, és megbeszélék a követséget a császárnak. A császár dicséré a dolgot, hogy a magyarok megemerték volna az igaz örökest, és mondá, hogy nem vólt volna szükség aszt újonna választani, miérthogy természet szerént örök es vólna a királyságba. Emellett eszt a választ tévé, hogy nem üdő volna még nékibocsátani a királyt és a koronát, mert a király még igen alkalmatlan volna a királyságnak megbírására, és miérthogy egyszer törvény szerént megkoronásztattott, nem látna ő senkit, ki jobb tutor lehetne a gyermeknek, hogynem mint önennmagát. Miérthogy kedig a magyarok gubernátort választatának az ő tanácsok és kedvek szerént, ő nem akarná őket az országnak igazgatásába bántani, etc.

A követek visszajövé, megbeszélék a császárnak válasszát a tanácsban az uraknak, és nem lón kedves nékik a válasz, mert megemerek belőle a császárnak régi gonosz akarattyát az magyarok ellen. És két esztendeig gyakorta bocsátának követeket hozzá, de semmiképpen nem nyerhetik vala tőlle a királyt, se a koronát. És igen megháborodának az urak rajta. Aszt végezék ezért a tanácsba, hogy az gubernátor, Hunyadi János, sereggel menne Bécsországba, és úgy kérné meg Friderik császártól a királyt mind koronástól és az várasokat, mellyeket magának foglalt vala a bécsországi határ mellett. Az gubernátor ez okaért nagy sereget gyűte, és télbe felméne, és tűzzel-fegyverrel kezde kegyetlenkődni Bécsországba. És elrablá az vármegyéket mind Soprony, Bécs és az Újváras környül, és mind felgyűjtá azzokat, és megszállá az Újvárust. Az alól kiküldé, és nagy pusztaságot művele mind az egész országban. Azzonképpen cselekedék Stíria és Korontországokkal is. És mikoron eleget kegyetlenkődött volna, az mondhatlan nagy prédával visszatére békességgel Magyar-

országba, mert a Friderik császár az erősségekben hallgat vala az övéivel, és senki nem támada a magyarok ellen.

II. RÉSZ

Mikoron a gubernátor, az Hunyadi János, hazajött vólna a Budára nagy kazdagságokkal, nyugovék annak utánna két egész esztendeig.

És törvényt tön az országban, és egybeszörzé és békélteté az urakat, kik ellenköznek vala egymással. Amellett pénst is nagy sokat gyüte és mindenféle hadi szörszámokat az jövendő hadakra. És mindenbe és mindeneknél dicsíretes lön az ő gubernátorságának viselése, mert minden embernek – mind szegéneknek, mind bódognak – hammar és igen igaz törvént teszen vala. És minde-
nekhöz nagy kegyességet mutat vala, soha senkit nem nyomorít vala törvéntelenséggel. Leülve, felkelve, járván, lovon ülven mindenek szükséges könyörgését meghallgatá. Senkit soha negédes és méltatlan ijesztéssel el nem kergete tőlle. Rövideden: jó és jámbor fejedelem vala, és mindenekben jámborul visseli vala magát.

Mikoron kedig írának Krisztus Urunknak születése után 1448, meghozák őnéki, hogy Amurathes, a török fejedelem nagy népet gyütene mind Ásiából, mind Európából, és hogy e szándékba volna, hogy Magyarországra akarna jöni. Ez okaért ő is megkészté az ő seregét, mellyben huszonkétezer ember vala, és avval kiindulla Magyarországból nagy sok urakkal, és alláméne Rácországba. Ott kedig véle elhívá a rác deszpotot, de az sok mentséget kerese, és nem akara véle elmenni az hadba, mellyen az gubernátor igen megharagvék. Elindítá ez okaért az ő seregét Misia által az Bolgárországra, és onnét levelet küldé a Skanderbégnek, az orbonászoknak fejedelmének, kivel nem sok üdővel azelőtt a gubernátor kötetst tött vala, és aszt is elhivatá. De az sem jöve. A rác deszpot kedig titkony follyó követet bocsáta Amuratheshöz, és megjelenté néki, hogy az Hunyadi János azon általment volna, de csak kevés néppel. És tanítá Amurathest, hogy elejbe ne szállana, hanem bebocsátná az országba, és annak utánna környülfogná az ő seregét, és ekképpen egy sem szalladhatna vissza onnét.

Amurathes szót fogada, és elejbe nem szálla az gubernátor-nak, hanem jól bebocsátá őtet az országba. Annak utánna háta megé körüle Amurathes a Rigómezőre. Az gubernátor János a mezőnek közepin egy halomra és az halom környül jártata táborn, és erőssen várja vala a Skanderbéget az ő népével. Amurathes tart vala a Skanderbégtől, ez okaért sietni kezdé, és az gubernátort ütközetre kezdé ingerleni. Gubernátor nem alzara ütközni, hanem igen várja vala a Skanderbéget. Az Amurathes annál keménben kezdé a dolgot fogni, és szorítani kezdé az gubernátor seregét, és megfogá mind az vizet, mind az élést töllek, mert Amurathes nagy néppel vala, nyolcvanezer török vala az ő seregébe.

Mikoron az gubernátor látná, hogy egyéb nem lehetne benne, és hogy mind az vizet, mind az élést elfogták volna tölle, meghadja az ő népének, hogy minden ember az ütközetre készülne. Vala kedig ez szinte Szent Lukács napján. És harminckét csoportra osztá az ő népét, és az halmot fenn megerősíté mindenvöltaképpen az ellenség ellen. A több népet kedig szép rendekben állatá, és a sereg elejbe állván, hosszú és igen szép intést kezdé tönni. És arra inté a népet, hogy bátran lönnének, és vitézül vínának az istentelen pogánok ellen. És mind az egész nép megvidámula az ő intésére.

Azonközbe Amurathes is elrendelé az ő seregét, és az is erőssen inté őket és oktató. És mindjárt elindítá seregét, melly mind befogá az egész mezőt, és ére egyik hegytől a másik hegyig. Látván kedig eszt a keresztyének majd meg kezdének ijedni. Vala kedig délelőtt szinte nyolc órakort.

Látván eszt a gubernátor, allá kezdé ereszkedni az halomról szép renddel a lapácra. A halomnak tetejét kedig megerősítötte vala szekerekkel, egybekkel, és óltalomra való népet hagyott vala rajta. És egyberoppona a két sereg, és három óráig vívának erőssen egymással mindkétfelől. Annak utánna a Lasontzi Benedek a jobb szárnyába hajtani kezdé a törökeket. Látván eszt Bánffi István a balszárnyába, ő is emberkedni kezdé. Amurathes eszt látván hammar segíteni kezdé az ő két szárnyát, és megújula az viadalom. A magyarok az oláhokkal igen elfáradának az vívásban, és a fegyvereseknek serege megé állának. És a fegyveresek szép rendben, mint egy erős kőfal állának. Az gubernátor megindítá az halomról szép rendben az erősségeket a szekerekkel, és szaggatni

kezdé azzokkal a török seregét. Látván eszt Amurathes, nagy népet az halomra kezdé hajtani. Az gubernátor megsegíté az halombelieket, és mindenképpen megbátorítá őket. És a seregben mindenfelé forgódik, hol ő maga erőssen ví vala, példát adván az vitézeknek, hol a rendeket megépíti vala, hol a megijetteket bátorította, és a seregbe helyheszti vala. Az Amurathes mind új néppel megépíti vala az ő seregét, és úgy ügyeközik vala megfárasztani a keresztyéneket. Ez nap nagy jószerecse lőn a magyaroknak, mert gyakorta hátraverék a törökeket, és megfutamtaták őket mind szinte a táborig. És nagy sok török vesze, és tartá az viadal szinte estig. Estve mind a két rész az ő táborába szálla.

III. RÉSZ

Csak alig virradott vala, és mind járást mind a két sereg szömbeszállá egymással, és újonnan megkezdék az ütközetet. De a magyarok nem szinte olyan serényen fogák a dolgot, mint az előtt való napon. De a törökek bátron fogják vala a dolgot, mert negyvenezer ember veszteg állott vala az előtt való napon, kik semmit nem vitanak vala. Ez nyugott nép kezdé reggel az viadalt, de mindazáltal a gubernátor erőssen inti vala a keresztyéneket, hogy lankodással el ne vesztenék a diadalmot, mellyet az elővaló napon megnyertek volna.

Megújula ez okaért az viadal tellyességgel, és a magyarok szüvet vének a gubernátornak intésséből, esmét olyan bátorsággal víni kezdenék, szinte mint az előtt való napon. De a törökek álnakságot gondolának, és mindenkor hátat adának vala a keresztyének előtt. Mikoron a keresztyének utánnok üznek vala – örülvén a diadalomnak – és ekképpen elszéled vala a sereg egymástól, úgy térnek vala annak utánna vissza nagy sokasággal, és ekképpen megnyomják vala a keresztyéneket. És ekképpen sokan meghalának aznapon a keresztyének közzül. Szinte estve elválék a két sereg egymástól.

Harmadnapon esmet reggel szömbeszállá a két sereg egymással, és újonnan elkezdék az viadalt. Elöl vala kedig az első ízben a gubernátor rokona, Székel János, ki erőssen víjv vala, és ugyanottan levágattaték a sűrő törökek között. Környülfogák a törökek a Marzsali Emrehet is és az Bánffi Istvánt, és azzokat is

meggyőzők, és levágák őket. Látván eszt Amurathes, hogy mind a két szárnyában leestek volna a zászlók, elkülde, és a táborból elhozatá az egész állósereget, és meghadja nékik, hogy körül-fognák a keresztyéneknek seregét, és levágnák mind aszt. Mert tudja vala, hogy az harmadnap koplallásból és nagy munkából mind megepettek volna.

A törökek ez okaért az Amurathesnek parancsolattyára mindjárt körül-fogák mind a két szárnyát, és a nagy sűrű lövéssel és kegyetlen viadallal megbírák és elszéleszték őket, és nagy sokat levágának benne, és elragadák mind a zászlókat. Mikoron az gubernátor eszt látá, és megértötte volna, hogy az rokona is a nagyurakkal odahált volna, mindeneket hátrahadja, és más lóra ülven, elkezde egyedől szalladni. A törökek kedig utánna üzének a magyaroknak, kik futni kezdettek vala, és kergetik vala őket mind sötút estig. A tábort is az halmon megvévék a törökek a magyaroktól, de igen nehezen.

És nagy sok török vesze, méglen megvévék a tábort. Mert méglen egy nyilak lón, és minden fegyverek el nem törék és el nem vesze, soha nem adák meg a tábort.

Nagy soksága lón a holttesteknek mindenütt a táboroknak és az ütközetnek helyén. De sokkal többen vesztenek vala a törökek, hogynem mint a keresztyének. Söt négyennyin is vesztenek vala a törökek. De hogy az ne tetszenék, parancsolá Amurathes, hogy a fő-fő törökeknek testeket mindjárt mind eltemetnék, de a közhadakozóknak testeket mind a vízbe vetnék. Nagy rakásokkal vadnak mostan is ott a mezőn a sok tetemek. A Magyarországnak fő nemessége mind odavesze ez ütközetbe.

Az gubernátor, Hunyadi János, amint odafel megjelentém, lóra ülven, futni kezde. És mikoron harmadnapig hegyen-völgyen búdosott volna minden eledel nélkül, elállá a lova. Mikoron ez okaért negyednapra gyalog költ volna, találkozik két tolvajra. És miérthogy fegyver nélkül vala, megfoszták őtet a tolvajok. Mikoron levontak volna minden ruhát rólla, egybevessze a két tolvaj az aranykeresztet, melly az gubernátor nyakába vala. Az gubernátor az egyik tolvajnak fegyverét megszőmlélé az visszavonnásban, és nekiszekkellvén megraggadá aszt, és az egyik tolvajt levágá. A másik meglátván eszt elszallada, és ekképpen megszabadulia töllek a gubernátor.

IV. RÉSZ

Tovább ez okaért búdosván ötédnapon talála egy pásztorra nagy ehséggel és fáradsággal. A pásztor látván a gubernátort megijede. Mert látá őtet jeles férfiúnak lönni. Megszólítá ez okaért őtet, és megkérde, micsoda volna az ő ott való búdosásának oka? A gubernátor megmondá néki, kicsoda vólna, és mint jártanak vólna a keresztyének a törökekkel. És kenyeret kezde tőlle kérni. A pásztor elvivé őtet az ő hajlékába, és kenyeret, hagymát és vizet raka elejbe. És övék a gubernátor és ivék. Annak utánna gyakorta mondotta az gubernátor, hogy éltében soha jobb ízű vacsorát nem ött, mint akkor. Annak utánna elvezérlé a pásztor őtet, és bevivé Szönderőbe.

Mikoron deszpot megértötte vólna az ő ott való létét, megfogotá őtet, nem emleközvén az hitván ember az gubernátornak övéle való sok jótéteményiről. Egynyíhány nap múlva traktálás lön kösztek a megszabadulásról. És a traktálásban deszpot arra méne, hogy ez okkal akarná őtet elbocsátani, hogy az gubernátornak egyik fia, az Mátyás házastársul vönné a deszpot leányát, ki a ciliai groffnak unokája vala. És hogy ez e végezés erősb lönne, végezé eszt, hogy az ő nagyobbik fia, az Hunyadi László túszul volna nála addig. Az gubernátor elhozatá a fiát, az Hunyadi Lászlót, és túszul adá aszt a deszpotnak, és ekképpen megszabadulla tőlle.

Annak utánna elindulván onnét szinte Karácson estin feljuta Szegeddé, hol az urak közzül nagy sokan várják vala őtet. Azzok visszafogadák őtet nagy örömmel, és ott vigasztalák őtet, mondván:

Münékünk elég, hogy a kegyelmes Isten te nagyságodat visszahozta münékünk, noha olyan nagy kárt vallattunk Rigómezőn. És minnyájan igen kérik vala őtet, hogy semmit ne bánkódnék. És gubernátor, az Hunyadi János, esmet szüvet vön, kiváltképpen ebből, hogy láttya vala, hogy naponként mind bővebben szalladoznak vala a rigómezői veszedelemből. Mert a Skanderbég az ütközetnek üdején csak húsz mélföldig távoly volt, hogy segítségre jött volt a keresztyéneknek. Aszt elöl találták a keresztyének, kik az veszedelemből elszallattanak vala. Azokkal

annak utánna mind visszajöttek Illíriában, honnét jó bátorsággal visszajönek vala Magyarországba.

Azzonközbe erőssen boszonkodik vala az gubernátor az hálaadatlan deszpotnak cselekedetin, mellyet az hitván ember az gubernátoron cselekedett vala, és semmiképpen el nem szenvedheti vala aszt, hogy olyan méltatlan megfogta vala őtet. Ez okaért hertelen sereget gyűte, és alláméne az jószágban, és az várasokra, mellyeket Sigmond császár azelőtt ajándokban adta vala az hálaadatlan deszpotnak. És azzokat elkezdé dúlni és égetni. És rövid időbe minden jószágát, melly őnéki a magyar korona allatt vala, visszavévé. Mikoron szinte immár a Rácországhoz kezdendő volna, eljövének a deszpot követi az gubernátorhoz elhozván az Hunyadi Lászlót, az ő fiát nagy sok ajándékokkal, és frigyét kérenek tőlle. Az gubernátor megengesztelteték követeknek könyörgesse által, és megbocsátá deszpotnak minden vétjét. És a frigyét megszerezvén, visszajöve Magyarországba. Lőnek mindezek, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1448, az ő gubernátorságának negyedik esztendőjében.

Mikoron Amurates, a török fejedelem, meghallotta vólna, hogy deszpot megfogta vólt az Hunyadi Jánost, és hogy véle traktálván elbocsátta vólt, igen megharagvék reá. Mert eszt kívánta volna tőlle, hogy megemlékezett vólna rólla, hogy Amurates visszaadta volna deszpotnak az ő országát, és hálaadóságát evvel megmutatta volna hozzá, hogy Hunyadi Jánost, az magyarországi gubernátort őnéki küldötte volna fogva. Miérthogy kedig deszpot eszt nem művelte vala, az ő nagy haragjából Amurates elindítá az ő török seregét a deszpot ellen, adván aszt a Frigy bég, egy jeles fő törek keze allá. Es meghadja annak, hogy felmenne, és az Morva-víz mellett megépütené és megújítaná a Chrison várast, mellyet azelőtt a nagy hadakozásokban elpusztították vala. És meghadja annak, hogy abból annak utánna megszáguldaná és elpusztítaná a deszpot országát mind tűzzel, mind fegyverrel, és így állanak bosszút a deszpoton.

Frigy bég az Amuratesnek parancsolattya szerént cselekedék, és az végekben nagy sok mesterembereket gyűte, kőműveseket, rakókat, ácsokat etc., és a Murán vize mellé menvén megépüte a Chrison várast. De az építéskort mind csendesz lőn, és semmiben nem kezdé magát ellenségnek mutatni a rácoknak. Mert fél vala,

hogy azzok megháborítanák őtet az várasnak építésébe. Felépíté ez okaért az várast, és megköríté aszt, és nagy árkot ássata környüle, és nagy töltést töltöte környüle az árkon belől. És mikoron immár majd az várasnak építését elvégeszte vólna az Frigy bég, kijöve az haddal az várasból, és beszágulda a deszpotnak országába, és erőssen kezdé az országot rabolni, dúlni, égetni és mindenképpen elpusztítani.

V. RÉSZ

Látván deszpot a nagy veszedelmet, megijede, és nem tudá mihöz kezdeni. A törökkel nem meri vala elkezdni az egybebékélést, az gubernátorhoz sem hajolhat vala, mert tudja vala, mint bántotta vólna aszt a fogsággal. De végre az gubernátorhoz esék, és nagy pirongsággal annak kezde könyörgeni segítségért. A gubernátor gondolkodik arról, melly igen veszedelmes lönne Magyarországnak, ha a török be kezdené az ő lábát vetni a Felső-Rácországba. Láttya vala, hogy annak utánna mindennap az ajtó előtt kezdene lönni a magyaroknak, és meg kezdené őket boszontani szinetlen. Ez okaért segítséget igére a deszpotnak, és mindjára népet kezde gyűteni. És nagy sereget gyűtvén, szép ékesen alláindulla Rácországba.

Mikoron Szenderő mellé jutott volna, ott általkölteszteté a seregét a Dunán, és bemene Rácországba. Ott juta mellé a deszpotnak serege is. És sietni kezde a gubernátor éjjel-nappal, hogy véletlen meglephetné az ellenséget. Negyednapon reátalálta a törökekre Chriszon, az újított váras allatt. Mikoron a törökek reggel meglátták vólna az gubernátornak seregét, hogy fénlene a sok fegyverderékok miatt, igen megijedének, és mindjára futni kezdenék. A gubernátor utánnok bocsátá a huszárokat a könnyű lovakkal, és azzok öklelni kezdek hától és vágni a törökeket. És mind napestig üzék és vágják vala őket. A fegyveres sereg mind szép lassan utánnok megyen vala az huszároknak, vigyásván, hogy valami csalárdság ne esnék az huszárokon. És a törökek széllal essének be az erdőkbe, és ott elbúának. Az huszárok megfogák a Frigy béget a futásba, és véle nagy sok fő törökeket. Az gubernátor győzedelmes lévén bemene Budinba, melly az Bolgárországnak fővárasa, és a Duna mellett vagon. És miért-

hogy ez az város gyakorta oka lón sok hadakozássoknak, felgyújtá és megégeté aszt. Annak utána Rácországon általtére, és mikoron sok foglyokat ajándokon adott vólna deszpotnak, nagy vigassággal visszajöve Budába.

Budán lévén nagy gondot kezde visselni a Dunaelvő Felső-Magyarországra, mert a csehek az előtt való esztendőkbén elfoglalták vala aszt a földet, és sok kastélyokat épütkenek vala szerinszerte, mellyekből erőssen dúlnák és vesztik vala a földet. Ehhöz segítnek vala egynyíhányan az urak közzül, kik párttyokat fogják vala a cseheknek, mert irigyködnek vala az gubernátorra,¹¹¹ az ő nagy böcsületeért, mellyel böcsüli vala őtet az ország az ő jámborsága és nagy vitéz vóltaért. Ezért ingerlik vala a cseheket, hogy ellene támadnának a gubernátornak. Tudja vala kedig mindeszt a gubernátor, de el kelle hallgatni, miérthogy a törökek ellen olyan nagy ügyei valának. Ennek okaért mostan tetszék őnéki üdőnek lönni, hogy hozzákezdene, és azzokat a latorságokat mind kiirtaná.

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születésének utána 1451, népet kezde gyűjteni mindenfelől, és elindítá aszt a Giskra János ellen, ki fő vala a kóborlók közett, és lakik vala nem messze Losonchoz, és aszt megkezde legelőszer. Ez e Giskra kedig cseh vala, és azelőtt való üdőkbe elfoglalta vala a Szent-istvánt és kastélt épütket vala belőle, és árkot ássatott vala körüle, és nagy tötéssel megerössítötte vala. És nagy sok lézegő latrokat gyűtkötte vala belé, mellyekkel kicsattáz vala, és így veszti vala kóborlással a földet. Nem vala kedig akkor otthon Giskra, mikoron a gubernátor a kastélyt megszállotta vala. Titkonyez okaért izene az ő latrainak, hogy erőssen mególtalmaznák magokat, mert rövid napon feles néppel meg akarná őket segíteni.

És a felföldén Giskra allá-felszágulda, és sok népet kezde gyűtköteni. Az irigy urak is titkony melléadák népeket. Sőt azzok az urak megérték magokat a nemessekkel, kik a gubernátor seregében valának, és úgy férének egybe, hogy ha a dolog viadalra jutna, a nemesek az ő népekkel minnyájan bennehadnák a gubernátort, hogy ott elveszne, avagy csak igen nagy szégyent vallana, hogy meggyalásztatnék abból az országbelieknél. Ó, áruló, lator

¹¹¹ Az urak irigyek Gubernátorra.

ügyeközet! Így jár mindenkor a tiszta jámborság és az emberi jó-
ság. Mindenkor az ördegi nagy irigység mardossa aszt, etc.

VI. RÉSZ

Az lator árulóknak végezések szerint lön a dolog. Mert hogy a két sereg egymással szömbeszállott volna, és még trombitát az ütközetre nem fútanak volna, az gubernátor népének nagyobb része hátat kezdte adni. Látván aszt a lator csehek reárohánának a gubernátorra, és víni kezdének véllé. Látván a gubernátor az árultatást, hátra kezdte mászkálni az ő megmaradott seregével, és a közelvaló városokba szállítá az ő népét. Az visszaszállásban sok nemesek esének el, mint az Nánai Kompolt János és egyebek. Az Hédervári Lászlót, az egri püspököt elfogák a latrok. Giskra az ő népével megszállá Gedet. De az gedeiak emberül vívának ellene, és megöltalmazzák az várast ellene. Onnét Eger állá méne, és a fogoly püspök által kéreté a várat, de a tisztartók, mint jámbor nemesek, nem akarák az várat adni. És ellene támadának a Giskrának.

A gubernátor erőssen megharagvék ez árultatásért, és semmiképpen el nem felejtheté. Ez okaért, hogy bosszút állhatna a cseheknek vakmerőségeken, megújítja az ő seregét. Felhivatá az Alföldről is a régi légiókat, az régi hőseket, kiket odahelyhesztöttett vala, hogy örüznék a határokat a törökeknek hertelen beszáguldása és rablása ellen. Mikoron ez okaért jeles és hív hadakozókból megújította volna az sereget, elindítá aszt esmet az Giskra ellen. És meg kezdé szállani azzokat a kastélyokat, mellyeket épüttetett vala az Ság templomból, melly az Ipolly-víz mellett vala, és abból melly az Galcsur hegyen vala, és abból, melly Rozsnán vala. Aszt is, mellyet azelőtt Szepes városban épüttetett vala, és hertelenkedéssel mind megkényszeríté ezeket, hogy meg kellett adniok magokat.

Annak utánna továbbnyúla a gubernátor, és megszállá aszt a kastélt, mellyet Giskra hertelenséggel azelőtt megépüttetett vala az Derengén völgybe, mellyben helyhesztete vala egy cseh hőst, kinek Valgata vala neve, és sok népet adott vala mellé abban. Aszt nem akará a gubernátor erővel vitaní, hogy kárt ne tönne a népbe, hanem az erősségen állól általrekeszté a völgyet, és nagy gáttal

felfogá az vizet. Mikoron az erősségben való hadakozók látnák eszt, hogy naponként áradni kezdene a víz, és az erősséget fel kezdette fogni, megijedének rajta, és kínálni kezdék a gubernátort az erősséggel.

Onnét kedig mindjárt Zólyomra méne, melly minden latroknak és kóborlóknak barlangja vala. És mindjárt felgyújtatá az várat. A várat kedig megerősíté néppel, éléssel és mindenféle hadiszörszámokkal. És minekutánna mind elvötte vólna az erősségeket a kóborló latroktól, mindjárt az Giskra után lön, és aszt kezde kergetni. Elannyira, hogy esedezni kezdé az gubernátornak a frigyért mind az ő több lator társaival, kik minnyájan atyafiaknak nevezik vala magokat, és elfoglalták vala dúlságokkal mind azzokat a vármegyéket, mellyek Cseh- és Lengyelország felé vadnak, és erőssen vesztették vala prédálásokkal mind azzokat. Es ezek minnyájan az ő latorságokban atyafiaknak nevezik vala magokat, szinte mint az barátok. Nagy nyavallyákban vala sok üdeig miattok az a föld. Es noha az latrokat a gubernátor mind elbírta vala, azért úgy tön, mintha semmit nem tudna az urak felől, kik őreá irígykednek vala, és kik megművelték vala rajta a nagy árultatást.

VII. RÉSZ

Azonközbe azért nem szűnik vala a gubernátor mindenkoron követeket bocsátani az Friderik császárhoz, kik által kéri vala az választott László királyt és a koronát. De tizenkét egész esztendeig vontatott vala immár a dolog, hogy nem nyerheték vala tölle sem a királyt, sem a koronát. Azonközbe hír lön, hogy a császár be akarna menni Olaszországba a koronázásért. És az gubernátor Hunyadi János allattomba indítá a cseheket is, hogy ők is intenék a császárt, hogy adná ki a királyt. És a gubernátor új követséget bocsátá a császárhoz, csehek is bocsátának. De a csehek ugyan szömbe kéri vala tölle a királyt, és fenyegetik vala a császárt, hogy ha a királyt nem akarná nekik kiadni, tehát ők új gyűlést akarnának tönni, és új királyt választani.

Megesék a Friderik császárnak szüve az ő beszédeken, és elbocsátá őket, és mindjárt követséget választá utánnok, mellyel elküldé az ő fő secretariusát is, az Aeneas Sylviust. De a csehek

nem gyűlhetének közenséges gyűlésbe, a döghalálnak kegyetlensége miatt. Gyűlének ez okaért a főurak a Pogiebradi Györgyhöz Bunsthaviába. Odaméne a császárnak követsége is az Aeneas Sylviussal. És mikoron az urak előtt sokáig nagy bölcsességgel szólt volna, és intötte volna őket, minnyájan lecsendesszedének, mert arra vivé őket, hogy csendesszek lönnének a királyi választással, míglen a császár kijőne Olaszországból, hova vélle viendő volna az iffiú László királyt az ő tisztességeért. De megígéré eszt, hogy mihelt visszajőne a császár, mindjárt nékik adandó volna, és a magyaroknak és a bécsországbelieknek királyul a László királyt. Ezen minnyájan megelekedének.

Annak utánna úgy készüle Friderik császár, és nagy pompával beméne Olaszországba, és mikoron Rómába bement volna, megkoronásztaték a pápától, Nicolaus Quimustól. Rómából továbbméné Neápolyban. Az úton gondolni kezdé az iffiú László király, miképpen elszallathatna a császártól, mert igen bánkódik vala rajta, hogy a császár megtagadná őtet az ő népeitől, magyaroktól, csehektől és a bécsországiaktól. De nem találhat vala az ő elszalladássának jó módját.

Méglen odacellekezék Friderik császár, addig támadás lön a Bécsországba, és minnyájan elhajlának a császártól. Mert egy urat választának, Ulrik Eytzingert, amellé tizenkét tanácsat választának, ezeknek adák a birodalmot kezekbe. Ezek mellé választák esmet az Ulrikot, a ciliai groffot, és az végekből mindenfelől segítséget hozának. És a császárnak tisztartóit mindenütt kiűzék, és ekképpen akarák a császárt arra bírni, hogy Lászlót, az iffiú királyt nékik adná.

Azonközbe kiindula a császár Olaszországból, és a bécsországi követség előltalállá őtet, kik kéri vala őtet, hogy nékik bocsátná az iffiú László királyt. Mikoron a császár esmet megtagadná aszt töllek, ottan viadallal kínálák a császárt, és mindjára elmenének. És minnyájan ottan hadba indullának, és megszállák az Újvárust. És elsőbe, miérthogy a császár szolgái kicsatáznak vala belőle, megelegyüle az váras előtt a had, és kevés héjja, hogy az országbeliek meg nem vövék az várust. Tizenkétezer ember vala a táborba, de a magyarok még el nem érkesztenek vala. De mikoron a császár megtért volna, megjárák a békességet közettek, és a császár önne kezével adá nékik az iffiú László királyt.

Mikoron az új fejedelem közetek vólna, másodnapon alláhozzák aszt Bécsbe, és mind az egész nép nagy örömbé lön, és Istentől minden jót kívánnak vala néki, és nagy tisztességgel bekísérik őtet a városban. Az városban lévén mindjára új magistratussokat rende, és elosztá a tiszteket és püspekségeket és az egyházi uraságokat az önne és barátinak ítéleti szerént. Maga másképpen vala mind az egész birodalomnak minden módja végezve császártól, hogy az iffiú fejedelem semmihöz ne nyúlja, hanem egy gubernátor allatt lönne, etc.

VIII. RÉSZ

Mindjárt elérközék az magyarországi gubernátor is oda, az Hunyadi János, az magyar urakkal. Ezek nagy tisztességgel köszénének az új fejedelemnek, és magokat, mind országostól ajánlák néki. Es az Hunyadi János feladá néki a gubernátorságot. A magyarok után jövének a csehek, a slésiabeliek és az morvabeliek és mindenfelől sok külemb-külembféle követek. Nagy gyűlés lön ez okaért Bécsbe, mert a császárnak követi is odajövének, és Németországból sok urak és hercegek.

Mikoron begyűltenek volna a gyűlésbe, a király felüle az ő királyi székibe. De a király után a fő hely adatek a tanácsban az Hunyadi Jánosnak. Őutánna úgy ülének egymásután a több urak: Előszer előállának a császárnak követi, és nagy panaszt tőnek afelelől, hogy miképpen szőrezve volt vólna a frigy közetek bizonyos okok és cikkek allatt, azzoknak egyik sem tartatott volna, etc. Ezeknek választ tön a ciliai groff a király képében, mivelhogy nem tartozott vólna a király véle, hogy azzokat a cikkeket megtartaná, mert erővel fogattatták volna véle a méltatlan fogságba, mellybe tartotta volna császár a királyt sok esztendeig. És efféle beszédekkel elmutaták a császár követit. Ottan előáll a Miklós gardinál, kit a pápa Rómából küldett vala, és közbe akara szólni, hogy a két fél közett békességet szőrzene, de hamar kiadának rajta, és pironkodva¹¹² félfelé áll.

Ezzek után felkele a Hunyadi János, ki immár a király helyébe nyolc esztendeig nagy híven és nagy tisztességgel viselte vala az gubernátorságot, és a kezde nagy tisztességgel

¹¹² Miklós gardinál pironkodik.

szóllani a király előtt, és ajánlá néki az egész országnak engedelmességét, és hív szolgálattját. Annak utánna magát is ajánlá a királynak, és letövé előtte a gubernátorságnak tisztit. És mind az hercegek, urak és az egész gyűlés szömeket fordították vala nagy csodálkozással az Hunyadi Jánosra. És mikoron Hunyadi János szép és hosszú beszéddel néki ajánlotta vólna az egész Magyarországot, ő magáról kezde végre szóllani a királynak, és monda:

Én kedig a te választássodnak utána, immár nyólc egész esztendőig a te nevedben visseltem az gubernátorságot, és minden tehetségemmel az én művöltam szerént ügyekösztem az Magyarországot mególtalmazni mind belső, mind külső hadaktól. Az Istennek kegyelmességéből mindeneket lecsedeszítöttem, mind belől, mind kövül. Amü kedig kövül hátramaradott, az megtartatott a te dücsöségednek. Én hússzor megütkösztem diadalmoson a törökekkel. Kétszer csak kellett hátat adnom a hőseknek kevés vóltaért. De úgy adtam hátat, hogy mindenkoron véresen vitte el a török a diadalmot, olyan szerencsével szeretett a kegyelmes Isten. Hogy az Julián gardinál az ő predikálással megcsalt vala, hogy megszegtük vala a frigyét, mellyet esküvéssel töttük vala a törökkel, kétszer ugyan jól lakoltunk azért a nagy bünért, ugyan megfűzettük keményképpen az baknak az árrát. Mostan kedig, miérthogy a te természetnek ép válta és megért bölcsesség megmutattják, hogy a királyi birodalomra méltó légy, és miérthogy a törökek ellen való hadakozássok innét-tova nagyobb erővel és készülettal lönniek kell, és engemet immár a nagy gondok és munkák megerőtlenítetnek, kiváltképpen kedig ezért előszer, hogy az üdő immár és az igasság aszt kívánja, ezért öremest és jóakarataból leteszem a gubernátorságnak tisztét, és az én hatalmammat, mellyet attanak vala ennékem, az igaz Úrnak és az én törvény szerént való királyomnak kezében adom. Önmagam kedig innét-tova csak önmagamnak leszek, néked kedig, László király, e mai napon ajánlom minden törvényemet, minden jószágit és minden marháimat. Erről kedig bizonságot teszek mind e szent gyüleközetnek előtte, hogy te felséged mind örökké az Hunyadinak törvényével bírjon.

IX. RÉSZ

Midőn az Hunyadi János ekképpen bölcsen beszélt a király és az az egész gyűlekezet előtt, mind az hercegek, groffok és mind az egész gyűlés nagy csodálkozással reánézének, és csodálkoznak vala az ő bölcs beszédén és nagy allázatosságán. Mikoron kedig a beszédet elvégezte volna, a király elejbe méne, és lábaihoz essék. De a király felkele, és nagy szeretettel felemelé mindeneknek láttára az Hunyadi Jánost, és megölelé őtet, és felszóval monda neki: Üdvözlég Magyarországnak attya, az egész keresztyénségnek mególtalmazója, kit én mindenkor tisztelni akarok mint tisztelendő attyámat. Mert ha ezüdeig te nem voltál volna, elveszett volna az egész keresztyénség. Adná a kegyelmes Isten, hogy olyan fejedelem lehetnék, mint az Hunyadi, és minnyájan kegyelmetek kívánja és reméni. Kérlek minnyájan, hogy jó remenségbe legyetek felőlem, mert én akarom, hogy te légy az én vezérlő mesterem mindenekbe. És a több jelenvaló fejedelmeknek bölcs tanácsától akarok mindenekben függenem.

Annak utánna szólla a király az ő attyafia, a ciliai groff által, és monda: Urunk Ő felsége eszt mondja: Nem akarom, hogy ekképpen letegyed, jó Hunyadi, a gubernátorságnak tisztit, mert emlekezik ő felsége a te jó vóltodról és a te szántalan sok jótétidről. Ezért tisztelni akarja tekegyelmedet, mind ennyi sok jámbor előtt, és hálaadását meg akarja tekegyelmedhöz mutatni. És mikoron a király szólt volna a fejedelmekkel, mindeneknek jó tanácsából és kedves akarattyából beszercei groffnak nevezé és felhirdeté, és örökkévaló gubernátorának Magyarországnak nevezé. Annak utánna egyéb nagy ajándékokkal tisztelé őtet az egész gyűlés előtt. És az egész gyűlés üdvözlé az gubernátort, és minnyájan dicsírik vala az ő jámborságát és nagy vitéz vóltát és nagy bölcsességét.

A király ő maga hirdeté a királyi székből, Szent István templomában Bécsbe az Hunyadi Jánost beszercei groffnak lönni. És ugyanottan kiadá az ő címerét, az aranygyűrűs hollót, melly az ő nemzetségről való címere vala. Aszt megkonfirmálá a király. Annak utánna adá neki a hollón alól, a vértnek alsó részében egy verhenyes haragos oroszlánnak képét, melly tart vala egy arany koronát az ő első két lába között, jelentvén aszt véle, hogy a

magyari korona elesett és elveszett volna, ha a serényoroszlány, a Hunadi János aszt meg nem fogta, és meg nem óltalmazta volna.

Annak utána a gyűlés kezdte a tanácskozáshoz, és egyenlő tanácsból eszt végezék előszer, hogy miért hogy a király igen iffiú volna, három férfiú lenne, ki a király helyébe az országokra gondot visselnének. Választák ez okaért Magyarországnak Hunyadi Jánost, Csehországnak az Pogiebradi Györgyet, Bécsországnak Ulrikot, a ciliai groffot. És a fő méltóságot e három között adák a ciliai groffnak, hogy az forgolódnék – mint attyafia – a király körül. És mikoron a magyarok és csehek igen kívánák a király jelen voltát, megígéré aszt mindkettőnek hammarsággal, de a magyaroknak előszer. Mikoron ez okaért az ő eljövételének napját tötték volna, az Hunyadi János mindjárt nagy gyűlést hirdete Pozsomba. Odajövének ez okaért nagy sokasággal a magyarok, és nagy vigassággal odafogadák az ő királyokat, és nagy sokáig ülének innepet az közenséges örömmek emleközetire. De a király akkor alább nem jöve, hanem visszaméne fel Bécsbe.

Bécsből annak utána beméne a király Csehországba a koronázatra. Es mikoron Csehországba, Morvába és Slésiába sokáig mulatna, a magyarok követeket bocsátának hozzá, és könyörgének néki, hogy ne utálná meg az ő országát, Magyarországot, hanem jöne el, és meglátogatná aszt, miérthogy mind az egész nép olyan nagy kívánsággal ötet naponként várna.

X. RÉSZ

Vala akkoron mind az egész országnak birodalma az Hunyadi János kezébe minden erősségekkel, várakkal, várassokkal, se-regekkel. Es ezért némellyek az urak közzül igen irigykednek vala reá,¹¹³ kiváltképpen a ciliai groff, ki az ő tisztinek méltóságát igen kívánja vala. Ez igen kezdé az Hunyadi János dolgait a királynál vissza magyarázni, csak hogy gyűlölségbe hozhatná ötet a királynál. És naponként sok calumniát kezdte ellene keresni, és mondá a királynak: Nem te, László, hanem az Hunyadi János magyari király! Mert látod-é, ő oszttya el mind az országba az ő kívánsága szerént a tiszteket, ő rója meg az országot, és magának koporíttya az adót és az országnak minden jövedelmét. Ötölle

¹¹³ Hunyadi Jánosra irigykednek az urak.

függnek mind az hadakozók, az hősek és vitézek. Az ő akarattya szerént lesznek minden törvények, és mindenek lesznek csak az parancsolattya és akarattya szerént. Csak a királyi név tized és a korona, a többi mind Hunyadi Jánossé. De eszt is végre magának kezdi foglalni. Ha kedig a kereszttyéneknek segítségével eszt nem művelheti, a törökhöz hajol. Mert látod-é, melly nagy két sereget vitt immár be, és azzoknak kezébe adta, ő kedig jó üdején eljött töllek, és odahadta szegényeket az magyarokat mind királyostól. Mostan kedig tégedet hív Magyarországba, hogy módot keressen hozzá, hogy tégedet elveszessen. Ez okaért – úgy monda – gondot kell arra visselni, hogy ő maga előbb vesszen, hogy nem mint te. Ez kedig igen könnyen lehet, ekképpen: Ígérjed a magyaroknak, hogy közükben akarsz menni, de előszer hídd fel az Hunyadi Jánost az országra való gondja visselessének valami szín allatt.

A király – mint gyermek – engede az ciliai groffnak szavának, és elhívé aszt.¹¹⁴ És levelet irata az Hunyadi Jánosnak, és felhívá őtet Bécsbe. Az üdő allatt király udvarából megjelenték az árultatást az Hunyadi Jánosnak. Ez okaért olyan választ tön a királynak, hogy mindenekben Magyarországba engedni akarna a királynak, és mind aszt akarná cselekedni, amit a király parancsolna, de mostan az országnak határiból nem akarna kimenni, miérthogy az ő tiszt aszt nem kéválná.

Mikoron eszt megértötte volna a ciliai groff,¹¹⁵ arra vivé a királyt, hogy híná a gubernátort az végekbe Bécsország felé, és főembereket bocsátana udvarából oda Kócse városba, kik ott szömbelönnének véle, és szép beszéddel arra vinnék, hogy feljöne Bécsbe. Ha kedig fel nem akarna jönni, tehát ugyanottan az városban vágná le őtet. Hunyadi János a király hivatallyára felkele, és kétezer lovaggal felméne oda a nevezett helyre. Azután inkább meg kezdé érteni az árultatást, ez okaért nagy okossággal kezde mindenbe cselekedni és magát óni.

Mikoron egy lövésni földre jött volna a várastól, megállá, és be nem akara menni az városba. A ciliai groff, az fő áruló, kiküldé, és behivatá a gubernátort, és jó és kedves szállást ígére néki. És aszt izené néki, hogy tiszt aszt mutattya, miérthogy a comis-

¹¹⁴ Megcsallyák a királyt.

¹¹⁵ Az álnok. gonosz Ciliai groff.

sáriosok a királynak képei, hogy ő annyira megalázza magát, és bejőjen hozzájuk, és ne vélekedjék semmi gonoszt. Ha nemességet nézni kell e dologban, tehát ő, az groff, sokkal nemesb a gubernátornál, etc.

HunyadiJános választ izene: Ha ők követek, tehát tartoznak odajőni ahoza és kihöz a követséget bocsátták. Mostan nem disputálhatni a nemességről, ki legyen nagyobb nemes. Annak lönni nagyobb nemesnek, kit az jószágok nemesítnek és az egy tiszta emberség. Végre eszt felelé a groffnak, hogy kerített várasba nem akarna menni, hanem ha önéki is annyi erejei benn leend, mint az bennevalóknak. És ekképpen elválának egymástól hejába.

Hogy az árultatás és ez az ügyeközet hejába lön, az irigy groff más álnakságokat kezde gondolni az jámbor gubernátor ellen. És erőssen bánják vala az irigy ura, hogy a gubernátor nem akara a király akarattjának mindenbe engedni, holott az királynak jó akarattjából vólna a méltóságos tisztbe. Reáessének ez okaért az ő baráti, és arra bírák a gubernátort, hogy felfogadá, hogy fel akarna menni Bécsbe a király elejbe, ha a király és mind az ő udvarbeli urak glitlevelet küldenének néki. Megküldék ez okaért a glitleveleket néki. Es ő mindjárt felkészüle, és Bécs felé indulla.

XI. RÉSZ

Mikoron nem messze Bécshöz vólna, kijöve hozzá egy jeles vitéz, kit Lambergernek nevezének, és monda a gubernátornak, hogy sietne, mert a király szép sereggel elejbe akarna kijöni a ciliai groffal egyetembe. Mikoron vagy négy hagyításni földre előbb ment volna, nézni kezde, és nem láthata senkit soholt, ki elejbe kijőne. Ottan vélekedni kezde valamit, és nem méne be az várasba, hanem oda kezel egy faluba szálla meg. És midőn egy kevésse ott nyugott vólna, eljőve a ciliai groff negyven lóval, és monda a gubernátornak, hogy sietne a királyhoz, mert ott vólna az árnyékba a kerti szőlők között. Felüle mindjárt a gubernátor, és látván az Lambergert, monda néki a ciliai groffnak hallottára: Ez hazugsággal tartosztál ennékem. Felele a Lamberger: Aszt mondotam, amit a groff éntőlem izent. Ihon jelen. Hazugság volt-é,

avagy nem, ő adjon okot rólla. Ottan megérté az gubernátor, hogy lest vetettek vólna néki.

És a groffnak fordulván monda néki: Ekképpen kell-é cselekdöned? Ekképpen kell-e jámborokat elvesztened? Álnaksággal jársz te ellenem, de ihól, kezembe válnál mostan, undok lator, és kezemmel tehetnék ezennel rólla és elveszthetnélek. Ím másnak vermet ástál, de ugyanabba estél vólna be, ha a királynak méltóságát nem nézném és az én emberségemet, ezennel bosszút állnék terajtad, és igaz büntöttéssel megbüntötnélek, mert ha akarnám, senki nem szabadíthatna tégedet az én kezemből. Ez okaért nem ennékem, hanem a királynak megkösszenjed a te életedet. Mászszor előmbe ne körülj, meghaljak, ha le nem váglak mindjárast.

Hogy a ciliai groffnak az árultatássa kinyilatkozék, mindjárt meglankada az ő reménsége, és az László király gyöngébben kezde az Hunyadival cselekdöni. És megszégyenl ő magát, hogy olyan méltatlan ügyeközésben indult vala az jámbor ember ellen, ki az egész országnak jeles óltalmazója vala, és hogy a ciliai groffnak gonosz tanácsának engedett vala. És szép szóval engesztelni kezdé a gubernátort, és jámbor urak által megbékélék véllé. És a gubernátor nékiadá az ő fiát, Mátyást, ki akkoron még gyermek vala, és a király aszt a főkomornyikok közé adá, és nagy böcsületbe tartá. Az országbeli erősségeket is mind a király kezébe adá. Ő magának tartá csak az végbeli erősségeket, hogy azzokból mególtalmazná az országnak határit. Annak utánna úgy jöve László király szép dűszes udvarral Magyarországba, és beszälla Budába.

Ez az ő eljövetele Budára lön, mikoron írának Krisztus Urunknak születésse után 1443. Az ő üdejének kedig tizenharmadik esztendejébe, bájt második hóba. És együtt vala véle a ciliai groff és egyebek, sok urak. És a magyarok nagy örömmel és nagy tisztességgel fogadák őtet be Budába. Nem vala akkoron ott az Hunyadi János, hanem hogy a nagy irigységeknak és az ellenkedésseknek okait eltávostathatná, alláment vala az alföldre, és ott meglátogatta az végeket és az határokat. És mindenütt megmonstrállya vala az hösseket, és építi vala a seregeket. És nagy szorgalmatossággal vigyáza, hogy a törökek semmit kárt ne tehetnének.

Hogy kedig hallá, hogy a király allájött volna Budára, mindjárást ő is készülni kezdte, és hogy senki őellene calumniát ne kereshetne, és hogy semmiképpen az ő dolgát senki vissza nem magyarászhatná, minden glitlevelek nélkül fejjöve Budára a királyhoz, és eleget akara tönni minden vóltaképpen az ő tisztinek. De olly an készülettal és társasággal méne fel, hogy mindenütt mindenféle félelem nélkül és jó bátorsággal lehetne. Mert nagy sok urak és a nemeseknek nagyobbik része vélle vala, és a fő hősek mind véle valának. Kiváltképpen kedig Székelly Tamás, az aurani prior, Vlada, az havaselvő vajda, Kanizsa László, Bozsgó Sebestyén és egyéb sok urak és vitézek, kik az Hunyadi János gubernátorsága allatt hadakosztanak vala sokáig, és nagy tisztességre mentenek vala azáltal.

Budára jövéen, és az ő udvarával bemenvén a király elejbe, a király őtet nagy tisztességgel és igen jó és víg kedvvel fogadá mind az urakkal egyetembe, a ciliai grofftól megválva, mert annak be kelle fogni a száját. A többi minnyáján nagy tisztességet tőnek néki. Sok napig ott lőn annak utánna Budán, és mindennap beméne a királyhoz. És a király minden titoktanácsba behívatá az Hunyadi Jánost. És semmit nem akara király végezni az ő tanácsa nélkül. Azonközbe valami török hír juta, és úgy bocsátá el őtet a király az ő társaival és az hősekkel nagy tisztességgel. És alláméne Temesvárba.

XII. RÉSZ

Azonközbe Amurates, a török fejedelem Croia allatt a táborban igen megbetegüle, és elviteté magát onnét Drinápolyba, és ott meghala, midőn írának Krisztus Urunknak születésse után 1450. Annak helyébe török fejedelem lőn az ő fia, a Mahomet, ki az Othomán nemzetségéből hetedik vala. Ez a Mahomet meghalladá mind a több török fejedelemekeket bölcsességgel, okossággal, merész és kegyetlen vóltal, hadakozássokkal, diadalmokkal etc. Mikoron a fejedelemségbe beszállott vólta, nagy kívánsága lőn az hadakozásra. Ez okaért a deszpottal és Paleologussal, az görög császárral frigyet tőn. Annak utánna mindjárást általméne a tengeren Ásiába, és hadat indíta az Carman, az iconiai fejedelem ellen,

ki mindenkor Ásiába nagy támadásokat művel vala. Ez ellen hadakozék fél esztendeig, és megveré aszt.

Mikoron eszt a tartományt lecsendesítötte volna, hogy a nagy dolgokat elkezdhetné és véghezvihatné, mellyeket elmében forgat vala, elindítá seregét be Európába, és meg kezdé szegni a frigyet, mellyet deszpottal tött vala. Hogy kedig az viadalokra okot adhatna, és üdövel Konstancinápolt is megszállhatná, kétfelé ott a kesken tengernek parttyán két várat rakata, és nagy hammarsággal azzokat elvégezé. Művelé kedig eszt az végre, hogy ott Konstancinápolynak elfogná a tengert mindkétfelé, hogy azon semmi segítsége ne jöjhetne a görög császárnak, se Magyarországból, se a két Misiából, se Scithiából.

A görög császár gyakorta követeket bocsátván, ellenzi vala a dolgot, de Mahomet mindenkor csavargó beszédekkel tön választ. Azonközbe igen sieté az építéssel, és elvégezé az várakat. Hogy elvégeszte volna az várakat, mindjárt bosszú beszédekkel izenni kezdé a császárnak, végre ugyan hadat indíta ellene. És hammarsággal népet hozata Ásiából és Európából mindenfelől, és megerősíté magát, és megszállá Konstancinápolt, és erőssen kezdé aszt löttetni mind vízről, mind a szárazról, és igen kezdé az várat mindenképpen víttatni, hogy a görögek olyan nagy munkálódásban lőnek belől, hogy még ételekre való szabadságok nem leheté. Ledótté sok tornyokat, és sok helyen a városnak körítéseit. Belől éjjel-nappal árkokat ásának, és töltésseket töltének, és úgy óltalmazák vala magokat a kegyetlen ellenség ellen.

De akar mint forgolódnának és veszédnének az városba, és mególtalmaznák magokat, azért ugyan semmit nem használnak véllé, mert a török megvövé az várat a megszállásnak ötvenedik napján, az Mahomet birodalmának kedig harmadik esztendejébe. Nagy kegyetlenséget mutata az városba, mert senkit nem kímélle, hanem mindent levágata. Megfertesztete mindent az városba, kiváltképpen kedig az egyházakat és a szüzeket. Nagyobb kegyetlenség soha nem lehetett, mint ott lőn a törökektől. A császár, Paleologus Constantinus, az Ilona asszony fia, erőssen vív vala az ő népek között, és ugyanazzok között levágák őtet. Lőn kedig ez, mikoron írának Krisztus Urunknak születésse után 1453. Akkoron foglálá Mahomet diadalommal a császári széket magának az

egész római császár alatt való népeknek nagy szégyenekre és nagy bánattyokra.

XIII. RÉSZ

Hallván eszt az isszonyó hírt a Miklós pápa Rómába,¹¹⁶ igen elijede, és félti vala az ő religióját avagy hitét a törökektől, kiváltképpen kedig mind a két Pannoniát és Misiát, azaz Magyarországot és a Rácországot. Ez okaért kibocsátá az ő gardinálit minden országokban az ő keresztyénségében, és mindenütt parancsola szent hadat a törökek ellen, és olyan nagy szabadságot hirdete, hogy valaki az ő költségén, avagy ingyen felvenné a keresztet és hadakoznék a törökekre, aszt ő meg akarná ingyen ódozni minden bűnekből és minden kénjoktól.

Kiváltképpen kedig elbocsátá a többi közett egy szent attyát, Kapistrános Jánost, egy cseri barátot, ki olasz vala, és jeles predikátor, az németekhez, magyarokhoz és lengyelekhöz, hogy az az őszentséges prédikációival indítaná a népeket a törökek ellen való szent hadba. És más szent attyát, egy cseri barátot választá mellé, a picentei frater Jakobot. Evvel bejövének Németországba nagy hírrel, és Németországba nagy sok cseri kalastromokat rakának, és gyorsan fondálának nagy sok templomokkal. És igen tanyítják vala a keresztyéneket nagy ájzatossággal szolgálni az Istent. Felment vala akkoron az Hunyadi János Bécsbe László királyhoz, és mikoron ott meghallotta volna a Kapistrános János predikációját, felvév é mind a két barátot csodálkozván az ő nagy ájzatosságokon, és alláhozzá őket Magyarországba.

Magyarországban szerinszerte igen prédikállá Kapistrános János a keresztet, és igen indítá a népeket a szent hadba, pénszt is kuldula, és aszt leraká az falukba, hogy aszt mind e szent hadra költené. És sokan örülének az ódozatnak, és felvév ék a keresztet, és nékikészülének, és örömmel készek lőnek olyan szent ügyeközetre elhagyván mind feleségeket, gyermekit, családjokat és mindeneket.

Az Mahomet immár török császár vala, mert megvötte vala Konstancinápolt, a császári méltóságos székit. Ez okaért igen felfuvalkodék, és az ő elmejében tovább kezde gondolni, és sok-

¹¹⁶ Későn serken fel a pápa.

kal nagyobb dolgokat kezdte forgatni. És noha vízi ereje nagy vala, de azért nem akara az olaszokhoz kezdeni, hanem a földön akará indítani az ő nagy erejét, hogy megvegye Illíriát és Dalmáciát. Mert megértötte vala, hogy ez országokban nem vólnának sok városok és nagy városok, hanem csak gyakor mezővárosok és sűrű faluk. Eszt is megértötte vala, hogy csak valami urak bírják azzokat, nem valami jeles és hatalmas fejedelmek. Csak a deszpottól és a magyaroktól tart vala, mert tudja vala, hogy ezek hatalmasok vólnának mind pénzzel, mind népekkal. Gondolá ez okaért Mahomet török császár: Csak e kettőt megbírhatnám, annak utánna könnyen férhetnék a többihöz.

Előszer ez okaért Misiára méne, melly Rácországnak is mondatik, és ott elkezdé foglalni az ezüstbányákat, és megvévé az ott való városokat, mellyek igen kazdagok valának. Nagy bánatba lőn deszpot, hogy ellene nem állhata néki, és hogy magának vötte vólna az igen nagy jövedelmi bányákat. És felméne az erős városokba, mellyek Magyarorsszág felé valának, várván eszt, hogy a magyarok megöltalmaznák őtet, mint azelőtt gyakorta lött vala. Minden nap kedig a hír feljöve Magyarorsszágba az Mahomet felől, melly igen hatalmas vólna, mint vötte vólna Konstancinápolt és Rácországnak a fő városokat. Rövid napon megszállandó vólna Nándorfejevárat. Aszt mikoron megvönné, annak utánna senkit nem kezdene kímélni, hanem mind az egész Magyarországot magának kezdené foglalni, szinte mint Konstancinápollal és a többivel cselekedett vólna.

Hallván eszt az Hunyadi János, kit az iffiú László király rendölte vala, hogy az alföldet bírja, és megöltalmazná az végeket a törökek ellen, nem gondola a gyermek királynak bollykásával és hálaadatlanságával, sem az árulá ciliai groffnak latorkodásával, etc, hanem ez hírnek forráságába és népeknek rémülésébe mindjárt elkülde, és elhívatá mellé Kapistrános Jánost, és aszt választá társul mellé az városnak megtartására. És attól kére tanácsot, mit kellene olyan nagy szükségben művelni? Kapistrános János bisztatá az Hunyadit, és megjelenté néki, hogy immár sokezer embert jedzett vólna a keresztel e szent hadra mind Németországnak, mind Magyarországnak, kik minnyáján készen vólnának, pénz is elég volna. És meghadja Hunyadinak, hogy ő csak arra gondot visselne, ami az hadra szükség vólna. És megígéré

néki, hogy az egész Magyarországot rövid napon mind fel akarná indítani az ő prédikálással a szent hadra.

Hunyadi János sietvén mind egybehirdeté és gyűté a régi hőseket. A Dunára is hamar sok hajókat szörze népekkel, miérthogy hallotta vala a kémektől, hogy a török császár is sok vízi erőt indított volna a Dunán. Azonközbe eljuta az hír, hogy a török császár százezer és ötvenezer emberrel általjött volna az Hemus nagy hegyén, és hogy a Duna mellett fel akarna jöni, és Fejérvárat megszállani. És nagy rémülés lön egész Magyarországba. De Hunyadi és Kapistrános az ő seregekkel bátor szível besietének Nándorfejérvárba. Az hajókban is nagy sok élést hozának be Fejérvárba és népeket. László király és a ciliai groff meghallván eszt a hírt annyira ijedének, hogy vadászásnak színe allatt kimenének Budából,¹¹⁷ és addig vadászának, hogy szinte Bécsbe tartozának meg. És Budát nyitva hadják minden óltalom nélkül, és harminc egész napig nyitva álla minden embernek.

XIV. RÉSZ

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születése után 1456, Szent Iván havának 12. napján, feljöve török császár, és megszállá Nándorfejérvárat. És Mahomet császár két táborba osztá az ő népét: egyiket a Száva mellé helyhesztette, a másikat a Duna mellé, mellyben ő maga vala. A másikban lön az ásiái bassa. Az ő táborba környül nagy árkot ássata és töltést nagyot tétete. Arra állatá mind környül az áldgyúkat, hogy ne árthatnának a magyarok néki, ha ki kezdenének csat ázni. A köz hadakozó népnek sokaságát az váras környül való mezőre szállítá, kik mind betölték az egész mezőt. A Dunát és a Szávát mind betölté kedig hajókkal, és úgy szállá meg köres-környül az várast, hogy senki sem be, sem ki nem mehete. Hozott vala kedig sok rezet véle a tövé ken, és abból mindjárt nagy barom álgyúkat öntete, mert nem akara vélek azelőtt az úton bajlódni a szoros és nehéz úton. És mindjárt sáncokat hányata az váras környül, és azzokba vontatá a nagy barom álgyúkat, és úgy kezdé a bástyákat és tornyokat törnyi éjjel-nappal, hogy az várasbelieknek semmi nyugodalmok nem lehete.

¹¹⁷ Szégyen, király és urak.

Kövül vala kedig akkoron Hunyadi és Kapistrános, mikoron az várast megszállották vala. Hallván ez okaért mindjárt meg-tölték az hajókat keresztessékkal, és allábocsátkozának egyenest a Dunán. Hallván eszt Mahomet császár, mindjárt felindítá az ő vízi erejét ellenek, hogy ne bocsátnák őket be az városnak óltalmaz-zássára. Egyberoppona ez okaért a két vízierő, és erős viadal lón közettek. Végre Hunyadi beszekelék a császárnak egyik hajóba. Eszt látván a több keresztyének utánna szekelének, és erőssen ölik vala a törökeket, és a vízbe szektetik vala. A földről is nagy segít-ségül lónek a fegyveresek, kik egy négyszegű nagy seregben állászállnak vala. Olly nagy vérontás lón ott, hogy az egész Duna merő vérrel foly vala. De miérthogy az víz is üti vala a keresztyéneket allá a törökekre, ezért megtolák a törökeket, és meggyő-zik vala őket. És sok hajókat fogák meg a keresztyének az alászáll-lásba, és azzokat megdúlván, elsüllyesztik vala azzokat. A többi a törökek mellé futának.

Mikoron Hunyadi megverte és elűszte vólna a vízi erőt, az várashoz közelgete, és megnyitván aszt, beméne. És megtölté az várast néppel, hadiszörzámokkal és éléssel. És kihozá a sebese-ket és a betegeteket belőle. És az új diadalommal megvidámítá és megújítá az város belieket, és nékiállatá az Kapistránost, ki az ha-dakozókat megbátorítá prédikációjában az városnak mególtalmaz-zássára.

Meghallván Mahomet császár, hogy megverték vólna az ő vízi erejét, monda: No, hadd járjon! Ha szinte kárt vallottunk, azért úgy leszen, mint én akarom. És elkülde, és mind felgyújtatá a megmaradott hajókat. És kegyetlen szüvel kezde az városnak víttatásához. Mikoron az attyának baráti megmondották vólna né-ki, hogy az előtt való üdőkben az attya, Amurates hét hólnapig víttatta vólna aszt az várast, de heába, az Mahomet császár erőssen szidja vala az attyát, és nagyon kérkeszik vala, hogy a 15. napnak előtte meg akarná eszt az várast vönni. Az ásiái bassa is hízelkődik vala a Mahometnek, és monda, hogy ugyan megvehet-né. Mert ha Konstancinápolt meg tudta vönni, ez nem vólna erősb annál. A magyarok is nem tudnák fellyebb eszt óltalmazni, hogy-nem mint a görögek Konstancinápolt és a több erősségeket. An-nak felette avval is kérkedik vala, hogy immár sok tornyok készen

ledőltenek volna, és sok helyen az várasnak körítése egyenes volna a földdel, etc.

Hallván eszt az Mahomet császár elhívé magát, és mindjára parancsolá, hogy az egész nép készülne másodnapra az ostromnak, és eszt eltekélé önmagába, hogy addig nem akarna szünni az ostromtól, méglen megvönné Nándorfejérvárat. És seregét sok részre osztá, és parancsolá, hogy mikoron az egyik rész elfáradna, a másik mindjára helyébe állana, hogy ekképpen meg ne szünnék soha az ostrom, hogy ekképpen nyughatatlanok lönnének a keresztyének belől, és tellyességgel mind elfáradnának.

XV. RÉSZ

Másodnapon ez okaért, melly Kisasszon havának hatodik napja vala, estve, midőn a nap el kezdte nyugani, a törökek ostromnak menének. Mert immár letörték vala a bástyákat, és a bástyákról letört kövek majd mind megtöltették vala az árkot, és gyakor helyen a várasnak körítése egyenes vala a földdel. Belől a keresztyének vitézül ellene támadának a törökeknek. Kapistrános János egy feszületet kezében hordozván erőssen inti és vígasztallya vala a kereszteseket, és igéri vala nékik az Istennek segítségét. Erős és véres viadalok lőnek a töréssekben mind a két féltől. Es nagy zöngés vala a dobszók és sok trombitaszóktól, és égben hallik vala az ő nagy kiáltások. Hunyadi János az ő cselekedetiben igen szorgalmatos vala. Valahol láttya vala a keresztyéneknek romlását, odasiet vala segítségre. Erössen biztattya vala mindenfelé az vívásban, és az lankodókat bátoríttya és erősíti vala. Az vitéz vívókat kedig igen dicsíri vala, és ekképpen szüvet ad vala nékik, és gyakorta esmet rendbe szörzi vala a sereget, és új néppel megújíttya vala őket. Őmaga kedig, az ő hőseivel gyakorta a sűrő ellenségek közükbe esék, és a törésről visszavágja vala őket, méglen utánna megnyugovának a több népek. Egynyíhászor, mikoron a törökek ugyan nagy sűrőséggel beestenek volna az várasba a törésseken, mindjárt Hunyadi az ő csoport hőseivel reájok rohanván esmet kivágja vala őket a törésseken.

Visszontag Mahomet császár is hátul nékivágja vala az ő népet. Némellyeknek nagy ajándékokat ígére, az hátramászkálókat kedig szablyával ütetegetvén esmet az viadalba kergeté. És nagyon

kiált vala: Ezennel – úgy monda – megvesszük az várast, mert ott benn vadnak immár némelyek a törökekbe, etc. Ekképpen nagy vérontással vívának sokáig az törésseken egymással.

Mikoron ekképpen mindkétfelől megkoncolnák egymást, Mahomet egy ravasságot gondola, és mindjárt nagy sereget indíta az ostromnak. És meghadja nékik, hogy erőssen vívának, cs meglátnák, ha megvehetnék az várast. Ha meg nem vehetnék aszt, tehát visszafutnának hertelen, hogy eszt látván a keresztyének, mindjárt utánnok sietnének. Úgy körülnének hammarsággal a lo-vagos törökek hátok megé, hogy kinn rekkednének a keresztyé-nek, és mind elvesznének mind elől s mind hától. Az új sereg nagy sűrűséggel egyszersmind a törésekre sieté, és nagy viadallyal betolonga az várasba mind a piacig. És szinte ott a pia-con újonnan támadának a keresztyének ellen, és erőssen vívának vélek. És a törökek a zászlókat fel kezdék tönni a piacon, és arra sietének, hogy a tornyokból levetnék a király zászlóit. De a ma-gyarok mindenütt visszaverik vala őket.

Látván Hunyadi János az várasnak nagy veszedelmét, mind-járt melléje vévé Szilágyi Mihályt, az ő felesége bátyját, és Kani-zsai Lászlót, Rozgoni Sebestyént és az urakat, kirohan a vélek az várból a törökekre a piacon, és víni kezdé vélek, és megindítá őket, és kiüzé őket az várasból. A keresztesek látván az Istennek jelen való segítségét, megbátorkodának, és az várasból is kimen-vén erőssen vágják vala a törökeket. És Mahomet úgy tetteté, ha futni akarna az ő népével. A keresztesek hátul utánna sietének örülvén a diadalomnak, és jöttek vala immár az ásiái bassának táborai glan, melly a Száva-parton vala. Kapistrános János látván a toromból a töröknek ravasságát, erőssen kiált vala a keresztes-eknek visszatérni, de a nagy zörgésbe a keresztesek nem hallhatják vala a Kapistránosnak kiáltását, és felgyújták a bassa táborát. Mahomet megvonta vala magát az álgyúk mellé az erős-ségbe. Látván ez okaért, hogy a bassa táborát felgyújtották volna, utánnok indítá a lovagokat, hogy elejeket vennék, és ne bocsátá-nák őket vissza az várasba. Vala kedig szinte estve immár.

Mikoron látta volna Hunyadi János, hogy az Mahomet csá-szár elhatta volna az álgyúnál való erősséget, és hogy az álgyúk pusztán állanának, kiesék az ő társaival az várasból, és megvövé az erősséget, és szegeket vete az gyútólyukokba, némeilyeket

kedig a törökekre fordíta. Azonközbe Kapistrános visszahívá a keresztesséket, kik után jöve az Mahomet császár, látván, hogy megvötték volna az álgjúk erősségét. Es mindjáraást immár sötút-kort nékinódítá a törökeket, hogy visszavönnék az erősséget. És azzok kisüték az aránzott álgjúkat a törökekebe, és nagy romlást művelének benne. És az ostromlásban egy magyar kilöve egy mérges nyíllal kézjéből, és avval mellyébe találá az Mahomet császárt. És Mahomet megijedvén, mindjárt visszatéríté az sereget a végső táborba.

XVI. RÉSZ

Miért kedig, hogy éjjel vala, Hunyadi János nem tolhatá be az álgjúkat az várasba, hanem vasszegekkel mind bevereté a gyútólyukokat, és kiméne az erősségből, felgyújtván azzokat, és bejöve nagy örömmel az várasba. Elhatalmazék kedig az Mahomet sebén a méreg, és az esze elvesze miatta, és úgy fekszik vala holt-elevenen a táborba. Látván eszt a basák, felraggadák őtet, és nagy sietséggel vivék be Sarnóba, hogy Nándorfejérvár allatt való táborban ne halna meg, és az egész seregnek veszedelme történék belőle. Mikoron Sarnóban egy üdeig fekütt volna, megjöve esmet az esze, és nézni kezde, és kérdeni kezdé, hol volna? Felelének a bassák: Sarnóba vagy. Megkérdé mindjáraást, mint lött volna vége az ostromnak? Felelének a bassák: Odavesze az ásiái basa és majd mind a fő-fő törökeke. A seregnek is nagyobb része mind odaveszett. Az Kurkutoa is, az jancsároknak hadnagya odaveszett az ostromba. Az ellenség kedig mind megvette az erősségeket a táborban. Az álgjúk is mind oda vadnak a sáncba.

Hallván eszt a Mahomet császár, igen meg kezdé fohászkonni, és mérget kapa, és aszt akarja vala megönni. De a bassák megfogák a kezét és nem engedék. És megijede, és felgyújtá a tábort, és elkezde futni. Így szabadula meg az Istennek nagy hatalmából az Nándorfejérvár a megszállásnak negyven hatodik napján, mikoron írának Krisztus Urunknak születésének utánna 1456. Sok nép hált vala mindkétfelé, de a törökeke közzül sokkal többen, mert negyvenezeren vesztenek vala, mert huszonnégy egész óráig tartott vala az röttenetes ostrom.

Mikoron ekképpen Nándorfejérvár megszabadult vala, Hunyadi János tellyességgel elfáradott vala, és e nagy nyughatatlanságból esék egy igen forró hideglelésbe, mellynek miatta kevés napig mind megemésztődék. Az doktoroknak orvossága kedig mind hejába lón. Aszt adák ez okaért önéki tanácsul, hogy változtatná az éget.

És úgy indulla az ő barátival Zömlinbe, hogy ott valami új égből megújítaná az ő testét. Mind a két fia ott véle vala és egyéb sok baráti Kapistrános Jánossal egyetembe. Mikoron meg nem állana az ő forróssága, hanem szinetlen megemészténé őtet, az orvosok kétségbe esének az élete felől. És Kapistrános inteni kezdé őtet, miért hogy ez az Istennek jóakarattya vólna, hogy ki akarná őtet e nyavallyás életből vinni az örök bódogságra, hogy gondolkodnék az ő testamentoma felől, és hogy rendeltle mindeneket jó és szép renddel, és hogy lelkére is gondot visselne, mint jámbor keresztyén ember.

Hallván eszt Hunyadi János mosollygani kezde, és dicséri vala Kapistránosnak tanácsát, de megjelenté aszt, hogy mindeneiket még azelőtt elrendelte vólna. Mert – úgy monda – bolond embernek alítom eszt, ki az ő testamentomnak dolgait hallaszta az ő utolsó üdöre, holott nem tudja, mikoron eljő az ő utolsó órája. Jobb az, hogy minden szömpillantásban előttünk legyen. Ezokaért, Kapistrános attyám, ne véld aszt, hogy ezeket mind ez mai órára hallasztottam legyen. Régen megcsináltam az én testamentomot. Nem hadtam aszt az én fiaimnak, hogy ők gondot visellyenek az én lelkemről, ő magamnak vólt erre gondom. Adtam szegényeknek még azelőtt, amit adhattam. Ám egynyíhány egyházat is épütöttem. De az én szükséges költségem az állhatos hit és a nagy reménség, ahól véremnek sokságát is ontottam ki mellette nagy sok sebekből, elég nyavallyákat és nyomorúságokat szenvedtem mellette. Megjelöntötte a kegyelmes Isten, hogy velem akar lönni, mert ennyi sok veszedelmekben mind velem vólt, és el nem hagyott. Mostan immár ő szent felsége nyugodalmot akar adni a szegény Hunyadinak, hogy tovább ne kénlődjék ez nyavallyás világban. Örömet többet szolgáltam volna, de hiszem, hogy az én ides Uram, az Úr Jésum Krisztus ezekkel megelégeszik. Tudom, hogy ő engemet el nem hágy, mert mindenkoron az ő nevében visselem magamat és hadakosztam, etc.

XVII. RÉSZ

Továbbá, tü szerelmes fiaim és barátim, ne legyen tünéktek nehéz, hogy megmeneködem ez világi sok nyavallyáktól. Itt minden dolgok elmulandók, itt nem állandó semmi. Semmi bizonyos jó sincsen itt, csak árnyékok mindenek. Eleget és felette is hadakosztunk ittígyen. A mü hadakozássunknak jutalmát a másvilágon váljuk, holott az örökké maradandó jók vadnak. Ha eszeteknél lesztek, és a meghalandó embereknek szerelme meg nem csal és meg nem háborít tüteket, inkább kezditek irigykedni az én szerencsémre, minthogy könnyörülnétek azon. Az hatalmas és igen kegyelmes Hadnagy, kinek neve allatt hadakosztam, megkönyörült az ő régi szolgájának nyomorúságin. Mostan immár meg akar nyugatni, és az ő régi ígéreti szerént meg akarja immár füzetni az én jutalmimat. Ez okaért ne legyen tünéktek nehéz az én szükséges elmenésem, hanem nagy békességgel túrjátok aszt el. Ha valami kedves dolgot ennékem akartok művelni az én elmenéssembe, szerelmes fiaim, a tü atyátoknak nyomdékait kövessétek, a tü atyátoknak jószágival tussakodjatok, és az ő dücsőségével. Meglássátok, hogy ha aszt elérhetitek, amihöz én nem férkeszhettem az én halálomnak miatt.

El ne hadjátok a törökek ellen való hadakozást, hanem inkább véghözvigyétek. Eszt ítéllyétek erősnek, állandónak és dücsőségesnek lönni, ami megtarttya és megerősíti a tisztességet és az istenes vóltát. És úgy tarcsátok, hogy az igen kellemetes az Istennek. Állhatatossok legyetek az igaz hitbe és az isteni szolgálatba. És ami éntöllem nem lehetett, tü óltsátok ki a török nevet, és aszt a dücsőséget megnyerjétek magatoknak. E leszen nagy tisztességetekre. Erre kérlek kedig főképpen, hogy tunyaságból ne rútítsátok meg a tü atyátoknak nevét. Néked hagyom eszt legelőszer, szerelmes Mátyásom, mert te vagy küssebb üdeü, és tereád néz ez, és a te természetednek jó hajlásából előszer várom és reménlem aszt. Mostan ez okaért tüteket minnyájan ajánlom az Istennek, és megemleközzetek az Hunyadiról. Isten legyen teveled is, Kapisztrános attyám, könyöreggy, kérlek tégedet, a mü üdvőségünkért. És miérthogy egy hadnagy allatt hadakosztunk, siess utánnom, hogy te is megvehessed együtt velem a zsóldot.

Mikoron ezeket megmondotta volna, megapolá az ő fiait, és megáldá őket, és ajánlá azzokat az ő barátinak, kik sírván környüle állnak vala. És mindeneknek jobb kezét adá. És kéré őket, hogy vinnék őtet a közelvaló Bódogasszon egyházába. Es mikoron a szentséget veendő volna ajítatossággal imádkozzék, és úgy engesztelé az Istent. És annak utánna mindjára meghala. Meghala kedig, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1456, Szent Mihály havának tizedik napján. Az testét, mint meghatta vala, bevivék Erdélbe, és eltemeték őtet Gyulafejérvárott az monostorba, mellyet őmaga fondálta vala nagy tisztességgel.

Szép férfiú vala: közéb hosszúságú, nagy feú, fodor és fénes gesztenő színű hajú, nagy szömű, kegyes tekünetű. Szép orcája sárga szép színre hajolván és kegyes és tisztességes ábrázatú. Széles vállú és inas kezű. Bátor szűvű és erős testű. Bódog férfiú vala, ki miképpen hogy nagy tisztességgel viselé az ő életét, azzonképpen meg is hala nagy dücsőségbe. Hogy éle ez világban, mindenkor mególtalmazza vala Magyarországot minden veszedelemtől. Mikoron ez okaért az ő halála kihíredett volna egész az ország sirattya vala őtet minden rendbeli emberek, mint idesattyókat.

XVIII. RÉSZ

Mikoron Mahomet császár meghallotta volna az Hunyadi Jánosnak halálát, mindjára lesüté a fejét, és a földet kezdé nézni sokáig. Annak utánna sírni kezdé és monda: Világ kezdetitől fogva ennek mássa nem vólt a fejedelmek között. Nem győzek eleget bánkodni rajta, hogy immár soha bosszút nem állhatok rajta a nagy szöméremért, kit rajtam művelt, és a nagy kárért, mellyet tött ennékem.

Az ő halálát sok jelek mutatták meg annak előtte. Mert azelőtt egy üsteges csillag támada az égbe, és marada vagy harminc napig, etc. E lón a vége az jámbor vitéz Hunyadi Jánosnak, Magyarországnak gubernátorának.

Nem sok üdővel annak utánna megbetegüle Kapistrános János is, és nem sok nap múlva meghala. Meghala kedig Ujlakba,

Szerémségbe. Es eltemeték őtet a Szent Ferenche, a csöri barátoknak kalastromába.

Mikoron László király meghallotta volna, minémű nagy kárt vallottanak volna a törökek, igen örüle néki, és új szüvet vón magának. De nem úgy gyászlá meg az Hunyadi Jánosnak halálát, mint méltó vala, és mint kell vala. Mert a ciliai groff eláltatta vala, hogy immár szabadon bírhatná minden ellenzés és félelem nélkül az országot.¹¹⁸ A ciliai groff kedig nem úgy örüle a törökek elveszésének, mint az Hunyadi János halálának. Mert aszt reménli vala, hogy immár ő szabadon elbírhatná az egész Magyarországot, miérthogy az ő ellensége meghólt volna, ki miatt annak előtte nem férhet vala a birodalomba. Ó, nagy bolondság!

De nemcsak az jámbor vitézlő fejedelmet, az Hunyadi Jánost úgy gyűlöli vala a bolond ciliai groff, hanem a fiait is. És arra ügyekezik vala, hogy azzoknak mindenbe eleit venné. És szabadon eszt mondja vala: Ez ebvért rövid nap kivesztem az országból. Mert igen gyűlöli vala az Hunyadi Jánosnak fiait, és igen bánja vala, hogy egész Magyarországba becsületbe valának az ő jámbor attyokért, és hogy olyan jeles erősségeket és jószágokat bírják vala az Magyarországba.

Mikoron ez okaért az Hunyadi János halálának esztendeje elmúlt volna, az ciliai groffnak esztekelésséből László király Bécsből kiindulla, és a Dunára nagy udvarával ülven, allájöve Budára. Mikoron egynyíhány napig Budán lött volna, a ciliai groffnak esztekelésséből esmet a Dunára üle, és allájöve Futakba, melly váras a Duna-parton vagyon. Itt a királlya ciliai groffnak esztekelésséből nagy gyűlést tétete. Hunyadi László, Hunyadi Jánosnak a fia akkoron bírja vala az alföld en az végeket, mint szinte az attya. Hallván ez okaért, hogy allájöve a király, nagy sereggel és igen szép szörrel méne a király elejbe, és jöve a királyhoz Futakon, mert fél vala, hogy az ő ellenségek, a cilia groff valami árultatással el ne vesztené az dolgokat a királynál.

Nagy kedvesen fogadá őtet a király, és megjelenté nékik, hogy rövid nap allá akarna mennyi Fejérvárba, hogy meglássa, hol és miképpen megszállották vólt a törökek Fejérvárat, hol és miképpen vítatták, meglássa a jeles ragadománt is, mellyet az

¹¹⁸ Ördegi méreggel rakva az Ciliai groff.

attya elnyert töllek. Az jeles álgyúkat és a több hadiszörszámokat. Valának kedik a király hátamegett jóakarói az Hunyadi Lászlónak. Azzok üzenének neki, hogy okkal mindenbe cselekednék, és gondot viselne magáról, mert tudják vala nyilván, micsoda tanácskozása volna a ciliai groffnak a királlyal, az bódog Hunyadi János fiai ellen. Hogy e szándékba volna, hogy minden hatalmot és minden méltóságos tiszteket el akarna töllek venni, és csak pusztán akarná őket hadni mezítelenségbe.

Ez híren igen megháborodék az Hunyadi László, de nem mutatá aszt, és megenyhíté magát, valamint lehete. De alattomba szólla ezekről az ő barátival, és némellyekkel a magyari urak közül, kiket láttya vala, hogy gyűlölnék a ciliai groffot. Ezek eszt tanácsollyák vala, hogy e ciliai groff a magyar nemzetnek elensége volna, ez okaért ezen kellene okot keresni, hogy ha valamiképpen elveszthetnék őtet. De félnek vala, mert nagy német keresztes sereg vala a királlyal, és egyéb sok németek valának véllé.

Annak utánna Nándorfejérvárra menének allá. Bírja vala kedig Fejérvárat Hunyadi Lászlókinék sok és jeles hadakozó népe vala benne. Mikoron a király közelgetett volna Fejérvárhoz, megnyittatá Hunyadi László a királynak az várat, és udvara népével, széppel, nagy tisztességgel befogadá a királyt minden udvarával. De annak utánna betéteté a kaput, és nem akará a sereget bebocsátni, mellyben vagy négyezer fegyveresek valának. És meghadja Hunyadi László az ő szolgálainak, kiket az várasnak és várnak őrezésére vetett vala, hogy igen szorgalmatosan vigyáznának, és se éjjel, se nappal le ne tönnek a fegyvert. Annak utánna felméne a király hoz, és az várasnak és várnak kolcsait elejbe tévé a királynak, és monda: Ihol, felséges király, a te várasodnak és váradnak kolcsai, mellyeket az én idesattyám olly nagy verítékkal és vérontással kiszabadított a törökeknek markából. Melly nagy munka lött legyen ez, megmutatta ez, hogy meg kellett belé halni. Aszt gondolom, hogy nemcsak tefelséged, hanem az egész világ megesmerte az én attyámnak hív szolgálattyát. Mü is kevesen, kik még ugyan vagyunk, ő példája szerént nagy híven akarunk tefelségednek szolgálni. Ellenünk támadott irigységből tefelségednél az Ulrik groff, ki arra ügyeközik, hogy minket nemcsak méltóságinktól megfosszon, hanem még életünktől is, ha lehetséges volna. Ez okaért, ihól vadnak a kolcsak, ha egyébnek senkinek

nem akarod adni azokat, adjad a mű ellenségünknek. Mert mind mű, mind ezek, mind tefelségedé vagyunk. Ha meg akarod hallgatni az irigy fondorlót, és annak tanácsának engedni, kérlek tégedet, felséges király, hogy az Hunyadi fiait ne hadjad törvény kívül és üdőnek előtte és olyan hertelen megküssebbíteni. Én, amint illik, tefelségednek mindenkoron engedelmes akarok lönni, de az én attyám ellenségének soha nem.

XIX. RÉSZ

A király szóla Hunyadi Lászlónak, és meghadja néki, hogy visszavönné a kolcsokat, és gondot visselve az várba, és monda, hogy jókedvű lenne. Mikoron valami üdeig ott kezdenének mulatni, a ciliai groff ingerleni kezdé a királyt az Hunyadi László ellen, miérthogy be nem bocsáttá vala az fegyveresseknek seregét az várba. És eszt nagy, merész véteknek kezdé magyarázni a király előtt. És egyéb patvarokat is kezdé keresni az iffiú ellen.

Megértvén eszt Hunyadi László, igen megháborodék rajta, és baráti között panaszolkodik vala rajta, főképpen az ő attyának barátinál, tudnia illik az Vitézi Jánosnál, ki váradi püspök vala.

Mert ez az attyának egyik tanácsa vala elein, és Mátyás király annak utánna esztergomi érsekké tövé. Ez nem adja vala tanácsul (miérthogy pap vala), hogy bosszút állana László a ciliai groffon. A többi mind nékinódíták: Öld meg a latrot! Csak ez legyen rólla.

Új hír éré esmet Hunyadi Lászlót. Mert a ciliai groffnál deszpot leánya vala. És a groff deszpotnak Futakról egy levelet írt vala:

Szerető apám – úgy írt vala –, ím allá megyünk Nándorfejérvárra. Onnét én kegyelmednek két szép gilyóbist küldök, avval játszódhatik annak utánna kegyelmet. A gilyóbissal érti vala az Hunyadi János két fiának fejeit. Eszt a levelet elkapták vala az Hunyadi László szolgálai, és uroknak hoszták vala. Vala kedig akoron Lászlónál jegybe az nádorispán, az Garai László leánya.

Vala kedig szinte akkor szent Márton napja, és a király bement vala a missére. Az urak kedig mind egy házba valának a tanácsba. Elküldének az urak a groffért, hogy bejöne a tanácsba. A groff fél vala, és gondolkodék rajta, ha be kellene menni, avagy

ne. Végre a páncélt vévé magára és elindulla. Az úton előtalálá az Hunyadi László, és a groff feddeni kezdte reá, miérthogy a darabtokat be nem akarja bocsátani az várba. László mindjárt áruló-nak szidá a groffot, és megmutatá néki a levelet, kit deszpotnak írt vala. Nem elég-é – úgy monda –, hogy az apámnak mindéltig éle-tére jártál, mostan az ő ártatlan fiait is el akarod veszteni? Meg kell ezért halnod.

A groff mindjárt megragadá törét, és a fejéhez sujtá aszt Lászlónak. László hertelen elejbeveté a karját, és megsebesüle mind a karja, mind az homloka. Úgy támada reá Hunyadi László mind az ő szolgálái, és levágák a ciliai groffot, és sok helyyeken általüték őtet.

És az urak Hunyadi Lászlóval a királyhoz menének, és szól-ván a királynak mondának: Felséges urunk! Semmit ne félj. oda vagyon az áruló, ki minden egybevevesséknek az országban oka volt. Immár szabadon lehetsz egyedől király és úr. Mert azelőtt mind csak a ciliai groff vala útadban. Felséged ne bánkódjék! Immár megcsendeszül egész országod. A király elijedt vala e cse-lekedeten, de szabadon azért megvallá az urak előtt, hogy méltán hólt vólna meg a ciliai groff. És meghadja, hogy elvinnék a groff testét Ciliába, és hogy eszt eltemetnék az ő eleinek koporsójában.

Annak utánna nem mulat a sokat a király ott Fejérvárba, ha-nem kimenvén Temesvár felé kezdte indulni. Véle vala az úton Hunyadi László és egyéb nagy sok urak, Gara László, a nádoris-pán, Ország Mihály, Bánffi Pál, az Lindvai és efféliek sokan. Mikoron közel jutott vólna Temesvárhoz, mellyet bírja vala az Hunyadi László, elejbe juta ki a királynak az Ersébet asszony, az Hunyadi Jánosnak özvegye gyászruhába. És minden leányi és egész udvara gyászruhába valának az Hunyadi Jánosnak haláláért. És mikoron megalászta vólna magát a király előtt, és alázatosan fogatta volna, néki ajánlja az ő fiait nagy sírással. És kiváltképpen könyörögni kezdte a királynak az ő fiának, az Hunyadi Lászlónak vétkéért, hogy megölte vala a ciliai groffot. És igen kéré a királyt, hogy el ne akarna felejtkezni az Hunyadi Jánosnak hív szolgálattyról.

A király megölelgeté az asszont, és monda néki: Ersébet, nem jól cseleköszel, hogy ekképpen gyászlod mindéltig a te fér-jednek halálát, a te Hunyadi Jánosodat, ki igen jól szolgálta mind

az Istent, mind az embereket. Az örök bódogságba vagyon, ott örök üdvességbe vigad. Ő tartotta Krisztus Urunknak az Magyarországot, ennékem kedig a királyi birodalmot. Mind a belső, mind a külső hadtól megszabadította az Magyarországot, elűzte és megverte a törökeket. Mert tízszer derék haddal megütöközett vélek, tizennégyszer esmet egybetalált vélek, és mindenkor diadalmos volt. Sok egyházakat épütett, és kazdagon megajándékoszta azzokat. Sok alamizsnát osztatott ki a szegényeknek. A keresztyéneket megmentötte a pogánoknak félelmétöl. A magyaroknak békességet szörzött. Mindéltig megemleköznek az magyarok az ő jámborságáról, az ő nagy cselekedetiröl, az ő sok jötétiröl, az ő gyözedelmiröl. De nemcsak az magyarok, hanem mind e széles világon való népek. Ez okaért, holott tudod, Ersébet asszon, férjednek jámborságát, vitéz völtát és keresztyéni életét és szent halálát, inkább örülne d kellene az ő bódogságán, minthogy így mindéltig gyászolnád az ő halálát. Miérthogy ez okaért immár tudod az Hunyadi Jánosnak bódogságos völtát, és hogy immár örömmel él az örökkévaló halhatatlanságba, nem illik szomorzkodnod. Távoly legyen ez okaért tölled minden bánatod. Leveszed mind ez gyászruhákat. Vagyon még két fiad, kik az ő attyoknak példáját kezdik követni, és arra ügyeköznek, hogy még meghalladják az ő jámbor attyoknak nagy vitéz völtát. Azokat én attyafiakká és tégedet anyává fogadlak. Im mentté hagyom Lászlót a ciliai groffnak haláláért. Annak nagyobb bizonságára és az attyafiúi kötésnek erősítésére esköszem az óltári szentségre, hogy külemben nem leszen. Vessétek le ez okaért minnyájan az gyászruhákat, úgyan parancsolok tünéktek, hogy egyebet ne művellyetek, mert tüveletek akarom eszt ez innepet ülleni.

XX. RÉSZ

És ezek után mindjárást parancsolá, hogy aranyas bársonruhákat előhoznának, és azzokkal megajándékozá az Hunyadi Jánosnak özvegyét és az ő két fiát, Lászlót és Mátyást. És kegyesen megölelgeté mindeniket. Az leányokat is renddel mind megajándékozá, és meghadja, hogy más ruhákban ölteznének minnyájan. És a király mindjárt innepet hirdete a közenséges

örömmek és vigasságnak. És nagy lakodalmot szöresztete, és minnyájan nagy vigasságba lőnek.

És mikoron Hunyadi László térdre esett volna előtte, és könyörgene néki, a királynak, hogy kegyelmes akarna néki lönni, és meg akarná néki bocsátani, hogy megölte vala a ciliai groffot, a király felemelé őtet, és újonnan megesküvék néki az óltári szentségre, hogy soha nem akarna rólla megemlekezni, és újonnan atyafiává fogadá Lászlót és Mátyást, az Ersébet asszont kedig anyjává. És mind az urak áldomását ivák a királlyal ez atyafiúságnak nagy örömmel és vigassággal.

Mikoron immár eléggé vigattanak vólna, a király Buda felé kezde indulni. És Hunyadi László és Mátyás együtt felmenének a királlyal minden gonosz vélekedés nélkül. És nagy nyájason traktálla a király mindenütt velek, és mindenkoron a főurak között forognak vala, és a király nagyon böcsüli vala őket. És egész Magyarországnak nagy böcsületbe valának az ő jámbor attyokért. De anyjok igen szorgalmatos lőn őfelőlek, és ugyan igen kéri vala őket, hogy soha egyszersmind ketten udvarhoz ne mennének. De ők ugyan nem gondolának véle. Mikoron Budára feljöttek vólna, mindennap nagy udvarokkal bemennek vala a királyhoz, és a királytól mindent nyernek vala barátinak.

Azonközbe a ciliai groffnak baráti, kik bánják vala az ő halálát, mindennap visszamagyarázzák vala a két Hunyadinak minden dolgokat,¹¹⁹ és színtlen rágják vala a királynak füleit, hogy a dühös iffiú, Hunyadi László méltatlan megölte vólna olyan jeles fejedelmet, kedig a királynak bátyját. Semmiképpen nem kellene olyan büntötlen hadni, mert a királyi felségnek ez nagy küssebbségére volna. Ha felséged (úgy mondának a királynak) eszt e vétket eltűri a merész gonosz iffiútól, végre szinte így cselekszik mint az atya, és a tefelségednek koronája után is nyúlni kezd. Ezért tefelséged gondot viselleyen reá jó üdején.

A király – mint iffiú – elhívé az rágalmazóknak és patvarkodóknak szavát, és haraggal gerjedni kezde a két Hunyadi ellen, és lesselködni kezde utánok. Erre kedig igen segítének az árulók. Tudnia illik az nádorispán, Gara László, az Hunyadi Lászlónak ippája, ki az groffnak közelvaló rokona vala. Esmet Bánffi Pál és

¹¹⁹ Az udvari régi méreg.

egyebek efféliek, kik mind alattomban az Hunyadi Jánosra irigykettenek vala. És miérthogy azzon bosszút nem állhatának, mostan immár az ő fiain ügyeköznek vala aszt kitölteni. Ó, gonosz lator gyekér az irigység!

Mikoron ez okaért mind a két Hunyadi udvarhoz jöttek volna, az ő szokások szerént, mindjárt utánnok betévék a kapukat, és a darabantok rajtok, és megfogák mind a kettőt, és tömlecberekeszték őket az ő fő barátival egyetembe, az váradi püspökkel, Vitézi Jánossal, Rozgoni Sebestyénnel, Kanizsai Lászlóval, Bodó Gáspárral, ki együtt felnőtt vala mind a két Hunyadival, Madraizi Györggyel, Horváti Pállal és Fradnah Pállal, a két német úrral, kiket az hadakozásban felnevelte vala Hunyadi János, és nagy tisztességre felemelte vala őket az ő nagy emberségekért, és az ő doktorokkal, egy igen jámbor, tudós emberrel.

Hunyadi László az úton, mikoron feljönének a királlyal Budára, gondolkodék az anyjoknak tanácsáról és parancsolattyról, hogy soha egyszersmind ne mennének udvarhoz. És akarja vala visszaküldeni az öccsét az anyához, ő maga kedig el akara búcsúzni a királtól, és az végekbe akar vala menni, mert jutott vala fel valami török hír. De az ippája, az nádorispán, Gara László, megcsalá őtet. Együtt jöjjetek fel – úgy monda – a királlyal, és ott búcsúzzál el annak utánna és menj allá, de az öcséd, Mátyás, maradjon udvarnál, hogy a király ne véleködjék valamit felőletek. Úgy menének fel mindketten Budára. De ha az anyjok parancsolattyrát megfogadták volna, netalám könnyebben és másképpen lött volna a dolog.

XXI. RÉSZ

Lőn kedig e jeles és kellemes iffiaknak fogsága bőjt második havának tizenharmadik napján. Mindjárt hír lőn az egész udvarban az ő fogságok felől, és sok szó lőn felőlek, és az egész kösség és az egész sereg keserüli vala őket. Es kihozák az Hunyadi Mátyást a tömlecből, és más házba vivék őtet fogva. Ezallatt igen forognak vala az urak, és azokkal az erdéli vajda, Ujlaki Miklós, és aszt tanácsolják vala a királynak, hogy mindjára megöletné őket. Harmadnapon kihozák Hunyadi Lászlót, és a budai bírónak kezébe adák aszt hogy fejét vétetné. Es egy fekete zászlót

hozának, és azután ki kezdék vinni Hunyadi Lászlót, hátraköteztvén erőssen a kezeit. Egy szép aranyas öltözet vala rajta, melyel azelőtt a király megajándékozta vala őtet, és szépen fennhordozván a fejét, úgy megyen vala a zászló után.

Mikoron a fővételnek helyére jutott volna, meghadja az hóhernek, hogy felkötezné a haját néki. És szállani kezde mind a népnek az ő ártatlansága felől, és osztán úgy térbelték le minden ijetség nélkül. A poroszló nem tudta semmit kiáltani az ő halálának oka felől, hanem csak, hogy király így akarná megbüntötni az hitetleneket. De László mindjárt meghazudtatá a poroszlót. Azonközbe az hóher nékivága, és három ütessel nem tudá levágni a kellemes iffúinak a fejét, és felkele a földről, és szállani kezde, hogy Istennek és az embereknek ítéletiből immár ment ember volna, és törvényre appellála. Minden ember láttya, hogy csodával is megbizonyította az Isten az én ártatlanságomat. Az urak az várból, honnét nézik vala a király mellett mindeszt, kiáltani kezdének, és szidják vala a hóhért, és parancsolának néki, hogy elvágna a fejét, és úgy vága még kétszer, méglen levághatá a fejét. Nyavallyás László akkor szinte huszonnégy esztendőös vala. Szép termetű vala, szinte mint az atya, merész és igen bátor szívé. De engesztelhetű vala és igen kegyes.

A király fél vala, hogy a kösség támadást ne művelne az ő haláláért, mert nagy sok kapások jöttek vala akkoron be az városba, ki minnyájan szidják vala a királyt és az urakat. Mert emléköznek vala az ő jámbor atyának nagy sok jótéteményiről. Kiküldé a testét egy fekete posztóba betakarván, és kivitété aszt a Szent Magdalna asszonnak egyházához. És éjjel a sütőtbe titkon vivék aszt ki az Úrnak kápolnájába, melly az hoffstádban, a dombon vagyon, hova szokták temetni a gyilkosokat és a király árulóit. De mind a király, mind az áruló urak nem sok üdő múlva megbánák az ő hamis cselekedeteket, mert lakolának rólla.

Az fogoly váradi püspöket adá a királya gardinálnak, a pápa követinek, a több foglyokat marasztá a fogságba. Azzok kedig Úrnapján éjjel feltörék a fogházat, és minnyájan elszalladának. Csak Hunyadi Mátyás és Madrotzi Pál maradának a fogságban az várban. Mátyást tarttyák vala fogva a toromba, melly az hévíz felett vagyon, Pál kedig külemb fogházba vala. Mikoron reggel meghoszták volna a királynak, hogy elszallattanak volna a fog-

lyok, igen elijede a király, és nagy szorgalmatosságban esék. Azonképpen az áruló urak is. Mert tudják vala, hogy az Rozgoni Sebestyén és a Kanizsa László nagy nemzetek vólnának Magyarországbán, és hogy nagy rokonságok és nagy jószágok és sok marhájok vólna. Eszt is tudják vala, hogy mind a kettő eszes és igen vitézlő emberek vólnának. Félnek vala ez okaért, hogy ezek valamit ne indítanának az országban a király és az áruló urak ellen.

XXII. RÉSZ

Ez oka ért a király gyűjtötte vala népét, és felvévé véle Hunyadi Mátyást és az Madrotzi Pált, és Bécs felé kezde indulni. Egy szekérbe viszik vala Hunyadi Mátyást és Pált. Mikoron a király Esztergomba jutott volna, hozzáhívatá az Vitézi Jánost, az váradi püspéket, kit a gardinál ítéleti allá adott vala, és szép beszédekkel kezdé aszt vígasztalni, és mondá, hogy ő nem vólna oka az ő fogságának, hanem az urak. És szabadon bocsátá, és visszaadá néki a püspekséget.

Mikoron annak utánna felment vólna Bécsbe, az ő házassága felől kezdének tanácskozni. És választanak végre néki feleségül az Magdalna asszonyt, a francia király leányát. Mikoron ez immár mind kész vólna, a menyeközének helyéről kezdének vetélkődni. A magyarok Budára kívánják vala, a bécsországiak Bécsbe, a csehek kedig Prágába. E dologért kijöve Pogiebradi György, a csehországi gubernátor Csehországból nyolcvan lóval Bécsországba, és a Dunáig jöve, és megizené a királynak, hogy sok jeles dolgok vólnának, miért kellene őfelségével szömbe lönni. A király behívatá őtet, de nem akara bemenni. A király nagy sereggel kiméne hozzája. Ott szömbe lövén egymással, traktálának az menyeköző dolga felől, és kívánja vala a gubernátor, hogy Prágába lönné. Mikoron a királyt nem bírhatná reá, nagyon búsulván elméne a királytól Morvába. A király kedig az éjjel visszajöve Bécsbe. Bánkódni kezde rajta, hogy búsulva visszabocsátá vólna az gubernátort, ki egész Csehországgal bír vala.

Követeket bocsátá ez okaért reggel a gubernátor után, hogy azzok megengesztelnék őtet. Ha kedig meg nem engesztelhetnék, tehát mindent ígérnének néki. A követek nem érheték el az gu-

bernátort, hanem szinte Morvába jutának hozzá. És mikoron semmiben nem akarna engedni, a követek megígérék néki, hogy Prágába lönne a menyekező. Mikoron megtértek vólna a követek, a király minden dolgait megszőrzé Bécsországba, és útra indulla nagy néppel Csehország felé. De Bécsből elmenvén otthadja az udvarbírónál Hunyadi Mátyást, és meghadja néki, hogy úgy őrizné aszt, mint a két szömét, és hogy ne hinne senkinek, hanem az ujjából kivoná a gyűrét, és megmutatá a pecsétet néki mondván: Midőn ez allatt írok, akkoron küldjed őtet utánnam.

Mikoron annak utánna László király kezelgetett vólna Prágához, kijöve elejbe a Roketzán nagy sok papokkal és nagy sok deákokkal, kik a római pápának ellenségi valának. És nagy szép oratióval és örömmel fogadák őtet. De a király megútálá őket, és fél kedvvel megköszené. Meg sem köszente vólna, ha Pogiebrad meg nem szólította vólna, mert a püspekek magoknak foglalták vala tellyességgel. Annak utánna elejbe jövének a pápás papok nagy sok keresztekkel, ereklékkal és nagyon kintórnálnak vala. Ezeket látván örüle azzoknak, és szép szóval köszene nékik, és leszállván a lóról térdre esék a kereszt előtt, és megcsókolá aszt. Látván eszt a csehek, kik pápától nem függnék vala, igen boszongódnának rajta. De nem szólának semmit.

Prágába jutván a több dolgok után tanácsba gyűlének, és külemb-külemb helyekre való követeket választának, és elbocsátának. És traktálának egyéb dolgok felől: Mint kellene a pápa ellenséginek – kiket ők eretnekeknek neveznek vala – eleit vönni. Mint kellene az országokat mególtalmazni a törökek ellen. Mint kellene megengesztelni az Friderik császárt, és miképpen kellene a menyeközét készíteni, etc. És nagy és dűszes követséget bocsátának Franciába az Károly királyhoz, a menyasszonnak az attyához. Ebben valának a magyar urak közül kétszázan, az bécsországbeliek közzül is kétszázan, csehek közzül is kétszázan. Ezek között vala a pataviai püspek századmagával. Ennek felette sok asszonyi állatok és leánzó, hogy ezek elhoznák a menyaszonyt. Nagy kazdagsággal és fényességgel vala ez e követség.

Mikoron ekképpen mindenek készen vólnának, és immár minden országokból jöten-jönének a menyekezőre, íme mi lön? Karácson havának 23. napján, éjjel 12 órakort a László király sebes betegséggel hertelen megbetegüle. Egybehívák mindjárt az

orvosdoktorokat, de minden tanácsok és cselekedetek a doktoroknak heába lőn. Elhívaták az Pogiebradi Györgyet is, és a király annak szólván monda: A te emberséged és nagy hívséged énnám nyilván vagyon. A te jóvoltodból vagyok én a cseheknek királyok. Aszt tudám, hogy sokáig lönnénk együtt e dücsösségbe, de az Isten nem akarja, hanem jobb életbe akar vinni. Én meghalok. Ez okaért tégedet két dologra kérlek. Előszer, hogy felvegyed az országnak gondját. Másodikra, hogy a magyarokat mind békével hazabocsássad, azonképpen a bécsországiakat is és mind a többbit, kik idegyűltenek. És kezét nyújtá Pogiebradinak. A Pogiebrad igen kezdte sírni, annyira, hogy semmit nem szólhata ezekre a királynak. Végre vigasztalni kezdé a királyt, és felfogadá azzokat a királynak, mellyeket kíván vala tőlle.

XXIII. RÉSZ

Annak utánna a király minden ő ékességét testamentomba hadja a prágai egyháznak. Annak utánna meggyónék a paphoz, és urat vőn.

És a feszületre tekintvén Krisztus Urunknak imádságát kezdé, a Mü Attyánkat. És mikoron szinte az végefelé jutott volna annak imádkozásába, kiméne a lélek belőle nagy csendeszséggel.

Vala kedig szinte az napon, mikoron esztendővel azelőtt megesküött vala az Hunyadi Jánosnének és Hunyadi Lászlónak és Mátyásnak Temesvárott, hogy ő attyokfia akarna lönni, és hogy soha az Hunyadi Lászlónak vétkeért – az gyönyet ciliai groffot megölte vala – bosszút nem akarna állani, hanem örökké akarná aszt elfelejteni. Nagy csoda lőn ez.¹²⁰ Úgy bünteté az igaz Isten az hálaadatlanságot az Hunyadi Jánoshoz, és a hitnek megszegését őbenne. Lőn kedig ez, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1458.

Mikoron ekképpen kimúlt vólna az László király, Pogiebrag titkony kivóna a gyűrőt a király ujjából, és hazasietvén levelet írta a bécsi udvarbírónak a király nevével, és meghadja, hogy mindjárt és nagy hammarsággal küldené az Hunyadi Mátyást Prágába, a Pogiebradi Györgynek kezébe. És így cselekedék az udvarbíró látván a király pecsétét. Mert reménsége vala Pogiebradinak,

¹²⁰ Istennek csodálatos ítéleti.

hogy az Hunyadi Mátyást megsaccolná igen nagy sommába. Így lőn Hunyadi Mátyás foglya az Pogiebradinak. És nagy tiszteségbe tarttya vala őtet.

Mikoron annak utánna kihíredék a királynak halála, nagy rőműlésbe lőnek mind az országok. De a magyarok nemigen bánkódnak vala rajta, miérthogy megszegte vólna az ő hitit, és ártatlannul levágotá vala az jeles iffiút, az Hunyadi Lászlót. A csehek mindjárt nagy gyűlést tőnek, és abban királlyá választák az Pogiebradi Györgyet.

Az XXXVI. magyar király, az Hunyadi Mátyás, az gubernátor Hunyadi Jánosnak a fia

I. RÉSZ

Az Gara László, a nádorispán, Magyarorszáiban is gyűlést hirdete, hogy az urak minnyájan gyűlnének a Rákosra. Szilágyi Mihály akoron és az Hunyadi Jánosnak fő baráti nagy néppel valának az alföldön. Szilágyi Mihály kedig az Ersébet asszonnak, az Hunyadi Jánosnének bátya vala, jeles, eszes és vitéz ember. Ez miérthogy tudja vala némelly uraknak irigységét az Hunyadi János neve és nemzetsége ellen, felvévé minden népét az ő társaival – majd húszezer embert –, és kijöve Erdélből az Alföldre. Ott elég pénst ada néki az húga, az Hunyadi Jánosné, hogy az bátya bosszút állana az ő László fia méltatlan haláláért, és ha valamiképpen lehetne, a másik fiát, az Hunyadi Mátyást a királyi méltóságra felemelné.

Mikoron ez okaért a Rákoson gyűlés vólna, feljöve Szilágyi Mihály is nagy sok urakkal és nagy néppel az alföldről a gyűlésbe, hova mind a sok püspekek, urak, nemesek és az városoknak követi egybegyűltenek vala az új királynak választására. Szilágyi Mihállal kedig ez urak valának: Székel Tamás, az auráné úr, Rozgoni Sebestyén, Kanizsai László, Szentmiklósi Pankrác, és mind az erdéli urak és nemesek és az alföldiek mind, kikkel minnyájan az Hunyadi János igen jól tött vala. Ezek minnyájan nagy hálaadásból együtt jövének fel Szilágyi Mihállal. Az irigy

és pártos urak¹²¹ kedig Budára gyűltek vala, Gara László, a nádorispán, Ujlaki Miklós, az vajda, Bánffi Pál, az lindvai, és többen efféliek. Ezek mind tartnak vala Szilágyitól, miérthogy irigységből sokat cselekettenek az Hunyadi Jánosnak nemzetsége ellen. Ezért gyűltenek vala egybe a budai várba. Ez is örögbíti vala az ő félelmeket, hogy mikoron Szilágyi Mihály az urakkal és a néppel a Rákosra jött vólna, másod éjen mindjárt megfagya és beálla a Duna, hogy szabadon általmehetnek vala.

Általmenének ez okaért nagy sokan az Hunyadi Mátyásnak párttyai közzül, kik általhívák az urakat Budáról a gyűlésbe. Végre kedig annyin lőnek, hogy ugyan erővel kezdék őket általhozni. De Szilágyi Mihály eleit vővé a félelemnek, mert felkiáltatá, hogy a gyűlésben – feje-jószága vesztés allatt – senki erővel semmit ne cseleködnék, hanem hogy szabad lönne a gyűlés. És az urakban általkülde Budára, és glitleveleket küldé az uraknak, hogy szabadon és minden bántás nélkül jöjhetnének az gyűlésbe, és esmet visszamehetnének. És mikoron az urak eljöttenek vólna, egynyhány napig tanácskozának, de heába. Látván aszt Szilágyi, a gyűlésnek közepin mindjárt akasztófát felásata, és mézárszékét tétete mellé, és aszt kiáltatá, hogy valaki az ő választásnak szavát nem akarná az Hunyadi Mátyásra adni, mindjárt szörnyű halállal kelzene annak meghalni.

Látván és hallván eszt az pártos urak, igen megijedének. Kiváltképpen, hogy láták, hogy az Szilágyi népe az egész gyűlést körülölvötte vala. És előjőve Szilágyi Mihály, és a gyűlésnek közepin megállá, és ekképpen kezde szóllani: Tudjátok-é, urak, hogy királyunk meghólt? Ezért jöttünk immár egybe, hogy királyt válasszunk magunknak, mert király nélkül semmiképpen nem lehetünk. Ha sokáig mulatunk az választással, nem jó, mert ki imide szól, ki amoda, és nem leszen a dolognak vége. Minekutánna a királyi mag az Máriában elfogyott, és immár erre kénszeríttöttünk, hogy idegen nemzetektől kuldulnunk kell királyokat, münémű nyavallyákban és nyomorúságokban löttünk legyen, aszt minnyájan jól tudjátok. Ollyan árvaságra jutottunk immár, hogy nem tudunk hova folyamni, és kinek bátorsággal adhassuk királtságunkat. Így vólt a cseheknek is dolga. De hogy az ő királyi birodal-

¹²¹ Az irigy pártos urak.

mok meg ne nyomorodnék, önnenközzülek választottanak királyt magoknak, a Pogiebradi Györgyét. Ők immár nyugodalomba vadnak.

Mü is ez okaért azzoktól tanollyunk. Ha mü ez okaért az gubernátor fiát, az Hunyadi Mátyást mü magunknak királlyá választtyuk, Úgy tetszik ennékem, nem leszen gonosz. Ez okaért ez az én szóm, hogy eszt válasszuk. Mert miképpen, hogy az atya megszabadította az országot mind külső, mind belső ellenségektől, azonképpen a fiának birodalma allatt is nyugodalomba lehetünk. Meghidjétek, urak, nem messze távozik az attyának nyomdékától. Aminémü hálaadással kedig minnyájan tartozunk az ő jámbor attyának, ki-ki meggondollya. Undokul megöltétek az ő jeles fiát, az Hunyadi Lászlót, aszt a vétket eltörellyétek mostan a másik fiának királlyá választássával. Ha valamit véleköttek felőle, hogy üdővel bosszút kezdene állani rajtatok, az bátya, az Hunyadi László haláláért, ím én kezes leszek érötte erős hittel, hogy meg nem emleközik arról. Ez okaért kérlek és intlek minnyájan tüteket, hogy eszt az Hunyadi Mátyást válasszátok e mai napon magyar királlyá, etc.

II. RÉSZ

Mikoron Szilágyi elvégeszte vólna az ő hosszú beszédét, engedni kezdének, és dicsírik vala a Szilágyi beszédét, hogy mindekbe igazat mondott vólna. De kéri vala ezen, hogy a második napra hallasztanák az választást. És ekképpen csendeszséggel ebbe marada a dolog. A pártos urak allatomba szömbe lőnek Szilágyival, és az ő társaival, és megjelentők aszt, hogy félnek az Hunyadi Mátyásnak bosszúállásától. Szilágyi felele felőle. Úgy engedének azután minnyájan az választásnak, és kötést tőnek egymással.

Másodnapon esmet minnyájan egybegyülőnek, és nem sok tanács után kihozák az ortállyt az uraknak tanácsából, hogy Hunyadi Mátyást választották vólna magyar királlyá. És az egész gyűlés fel kezdte kiáltani: Éltesse az Isten Mátyás királyt! És nagy örömbe és vigasságba lőn az egész kösség. És mindenütt énekszóval dicsírik vala az Istent.

Vala kedig Hunyadi Mátyás csak tizenhét esztendő, mikoron királlyá választák. Ennek okaért ugyanazon gyűlésbe végezék aszt, hogy gubernátora lönne a királynak, az ő iffiú vóltáért, az országnak nagy gondjaiért. Az okaért az egész gyűlés gubernátorrá választá a király mellé Szilágyi Mihályt, hogy öt esztendeig a gubernátornál vólna minden hatalom. És úgy szállana az egész országnak birodalma a királyra. Mert ő is az öt esztendőbe megérnék az ő üdeje szerént. Ekképpen adák ez okaért Szilágyi Mihálynak a gubernátorságot, és ötet rendelék arra, hogy az új királynak behozására gondja lönne.

Szilágyi Mihály, az gubernátor, egy levelet írta, és egy folyó követtől küldé aszt a cseh királynak, az Pogiebradi Györgynek. És abban megjelenté néki, hogy a magyarok királlyá választották vólna az Hunyadi Mátyást, és kéri vala ötet, hogy megkésztiené ötet, és az végekbe küldené. A saccoláspénzről gondot akarna ő visselni.

Mikoron ez okaért a vacsorán néki hoszták vólna a cseh királynak Szilágyi levelét, és megolvasta vólna aszt, Hunyadi Mátyás ott ül vala az asztalnál az vacsorán majd az utolsó helyet tartván. És a király felhívá ötet, és a fő helyre ülteté melléje. Mátyás e szokatlan dolgot látván igen csodálkozik vala rajta, és nem győze eleget álmélkodni. Fél is vala egyfelől, hogy ez valami kússebségére ne lönne néki végre. Végre megkérde a királyt; miért cselekednék vele olly an szokatlan módon? A király monda néki, hogy csak önnék vígan, az vacsora után jó hírt akarna néki mondani. Veszteg hallgata az iffiú, és rakva vala a szüve álmélkodással, reménséggel, emellett félelemmel is, és nem ehetik vala.

Azonközbe Szilágyi Mihály elbocsátá a gyűlést, és az urak mind Budára gyűlének, hogy megvárnák az új királyt. És Szilágyi Mihály beméne a kápolnába, és nagy sírással kiásatá az Hunyadi László testét, hogy az ő húga gyermeke, az új királynak a bátya ott ne fekenék a gyilkosok és az árulók között, és vivé ötet be Erdélybe, az ő atya koporsója mellé nagy tisztességgel. És annak utánna úgy kezde az Mátyás királynak behozásához nagy hammarsággal. Mert még azon télben, minek előtte elolvadna a gyég, siete ötet behozni. Mert melléje vevé az Vitézi Jánost, az váradi püspöket, a Székely Tamást, Rozgoni Sebestyént, a Kani-

zsa Lászlót és a Pangrácot. Esmet a Szokoly Pétert és a Csanádi Jánost, ki hadnagya vala a Szilágyi seregének.

És Esztergomnál általmenének a gyégen a Dunán, és felmenének a morvai határba. Az útból gyakorta követeket küldének az cseh királyhoz, és kéri vala őtet, hogy jó üdején készülne, és hozná a királyt az határba, és megígérik néki a saccoló pénst.

Azonközbe vacsora után az Pogiebradi György, a cseh király, mikoron HunyadiMáttyás olyan csodálkozásba vólna, amint oda fel megmondottam, a kertbe hívá Hunyadi Máttyást, és ott monda néki: Mit adsz ennékem, Máttyás, és nagy jó hírt mondok tenéked, mellynek igen örülsz? Megadod-é ennékem, amit tölled kívánok? Felele Máttyás: Mit adhatok, holott fogoly vagyok? Nagyobb örömet nem mondhatnál ennékem, mintha megszabadítanál e fogságból. Ezért örökké hálaadó lönnék te felségednek, és mindent adnék, amit adhatnék. És monda a király néki: Üdvözlégy, Máttyás, magyar király. Üdvözlégy, magyaroknak felséges fejedelme, kit csodaképpen választott az Úristen. Mert a magyarok a Rákosra egybegyűlvén tégedet választottak magyar királynak, nézvén a te atyádnak jámborságát, és az ő sok jótéteményit. Isten vólt veled, és csak ő óltalmazott meg.

Ez okaért, felséges Máttyás király, kérlek tégedet, kötést tegyünk egymással, és erősítsük aszt az én leányommal való új házassággal és egyenlő tanáccsal és segítségével mególtalmazzuk a két országunkat. Mert hidjed, hogy háborúk az embereknek elméi, és némellyek igen tisztességgkívánók. A kösségnek akarattya is igen hajlandó. Ez okaért e mai napon néked ajánlottam az én leányomat, hogy az legyen házastársod, mert méltó is arra, hogy az legyen, és hogy annak általa megerősíttessék működöttünk a kötés. Együtt bírjátok az országot nagy szeretetbe. Utolszor, ides fiam Máttyás, ím szabad légy. Isten nagy és kazdag országot adott tenéked. Engemet kínáltanak a saccolásban hatvanezer forinttal teérötted, megengedjed, hogy aszt elvehessem, hogy abból megtöldhassam a menyeközének nagy költségét. Ím nincsen még három holnapja a László király halálának, és mindkettünket a kegyelmes Isten királlyá tön. Engemet a cseheknek, tégedet a magyaroknak. Nagy csoda dolog ez. Nagy hálaadással tartozunk mindketten az Istennek.

III. RÉSZ

Ezeket meghallván Hunyadi Mátyás mindenkibe engedelmes lón nagy örömmel, a Pogiebradi Györgynek ő kívánságának, és igen megköszéné néki. És jó hit allatt megígére néki, hogy mind atévő akarna lönni.

Azonközbe juta Szilágyi Mihály az urakkal és nagy sereggel Stratnica városba, melly az Morva víznek parttyán vagon. És estve oda jutván, táborba szállának. Az Morva víz kedig megoszttya egymástól Morvaországot és Magyarországot. Szinte akoron találkozáék odajönni a cseh királynak is az Mátyással; és az is táborba szálla a túlsó parton.

Másodnapon mindkétfelől szépen felkészülének, és mind a két sereg az víznek parttyára juta, egyik innét, a másik túl. A túlsó seregben a csehek közül küjőve az Hunyadi Mátyás, és előálla a parton, és megmutatá magát a magyaroknak. Innét az egész sereg minnyájan a magyarok térdet-főt hajtának néki, és üdvözlík vala ötet mint magyari királyt. És nagy vigassággal kiáltani kezdének, és az új királynak minden jót kívánni. Annak utánna dobokat ütének, és minden trombitákkal örömet mának egy egész óráig. És hallják vala az ő vigasságos kiáltássokat nagy messze földig. Annak utánna úgy menének az urak szömbe egymással kétfelől. És mikoron immár szömbeállának egymással, előálla az Vitézi János, az váradi püspök, és az magyaroknak és az egész országnak nevével nagy szép orációt és beszédet kezde, és ekképpen szólla:

Üdvözlég, Mátyás, magyari király, kit az egyenlő választás a magyarok közett királlyá tött minden ellenmondás nélkül. Mind a tanács, mind az urak, mind a nemesek, mind az egész kösség. Üdvözlég, a magyari népnek egyetlenegy reménségek. Üdvözlég, a szent Hunyadi nemzetségnek egyetlenegy maradékja. Isten adja, hogy a te királyi birodalmodnak a kezdeti igen jó szerencsés legyen, és az egész kereszttyénségnek előmentére. Könyöreg tenéked a te Magyarországod, hogy siess hozzájok, és fogd kezdedbe az birodalomnak szigyelít, hogy igasságba legyen birodalmod a te országodnak nagy kiterjesztésére. Minémü szűvel legyenek a te magyariid hozzád, ebből veheted eszedbe, hogy mind hátrahatták az magokat kinálókat, régi, nagy, gazdag és hatalmas fejedelme-

ket, és tégedet iffiat választottanak magoknak királyul. Megemléköszenek a te jámbor attyádnak emberségéről és vitéz vóltáról, és ugyanazon jószágokat keresnek tebenned is, és ugyan igen reménlik, hogy mindazzokat megtalálják tebenned.

Az egész ország is igen megköszeni a felséges királynak, Pogiebradi Györgynek, hogy az ő szerelmét ebben is megmutatta a magyar nemzethöz, hogy tégedet kiteker te a németeknek kezéből, hogy oda ne vesznél, és megtartott tégedet ő magoknak. Örökké meg akar az magyar nemzet emléközni nagy hálaadással ez ő nagy jótétéről. Mostan kedig jelen megajándékozá ötet a magyar nemzet az arany sommával és terhével, és kéri ő felségét, hogy jó néven vegye. Innét tova többel akarja őfelségét meglátogatni, emellett örökkévaló barátsággal kínállya a tisztességes cseh nemzetet. És valamiben elvégeszte a felséges király, az Pogiebradi nemzettel az ő dolgát, a mű felséges királyunkkal, aszt meg akarja a magyar nemzet megállani mindenekbe. Eszt is minnyájan a magyarok igen megköszeni a felséges királynak, hogy olyan szép készülettel, és olyan dűszes sereggel. nagy tisztességgel idehoszta a mű felséges királyunkat, mellyet kiváltképpen minden tisztességes hálaadással vesszük őfelségétől. Ennek okaért könyörgünk tükegyelmeteknek, hogy nekünk bocsássátok a mű felséges királyunkat, és megtarttyuk hívséggel a kötést, mellyet tükegyelmetekkel tött.

Mikoron az váradí püspek elvégeszte vólna az ő beszédit, mindjárt nagy sok kén csekkkel általjöve az vízen az Mátyás királlya magyarokhoz, és véle jöve a cseh király fia, Victorinus. És mikoron általjöttenek vólna, magoknak lőnek, és Mátyás király meghadja, hogy néki adnák a saccoló pénszt. És méglen megolvasnák a pénszt, Mátyás király szépen szólla az magyaroknak, és megköszené nekik, hogy meg nem útálták vólna az ő iffiúságát, hanem királlyá választották vólna. És megígéré magát, hogy az ő életét nem akarná kíméleni az országért. Erre is ígéré magát, hogy erőssen meg akarná örüzni a kötést, mellyet a magyarok képében tött vólna a csehekkel. Eszt is ígéré a csehekknek, hogy mind a két nemzetet egyenlő böcsületbe és tisztességbe akarná tartani mindéltig. Erre is ígéré magát, hogy mindenekben az jámbor attyának nyomdékait akarná követni, és hogy az ő reménségeket semmiben

nem akarná csalni. És a beszéd között megtölnének szömei könyvekkel, és tovább nem szólhata.

A csehek kedig aszt fogadák, hogy ők is meg akarnák állani a kötést mindéltig, és a magyarokat szeretni és böcsülleni. És minden segítséget ígérének a magyaroknak a szükségnek üdejére.

Mikoron kedig a saccoló pénszt megolvasták volna, egymás kezét fogák a magyarok és a csehek, és megerősíték a kötést önközettek. Annak utánna Victorinus, a király fia megelelgeté a királyt, és cseheket rendele, kik elkésértenék ötet szinte Budába. És nagy örömmel és sírással valának és búcsúzóznak el egymástól. És Victorinus, a király fia, általméne az vízen.

IV. RÉSZ

A magyarok fel vévén királyokat egyenest allásietének véle Buda felé. Az úton mindenütt nagy örömmel várja vala ötet a kösség, és jót kívánnak vala néki az Istentől, és előmentet az ő királyi birodalmának. A seregbe kedig az úton nagy emberséggel és nyájassággal viselé magát mindenhez, nagy víg és jó kedvet mutatván mindenekhez. Mikoron szinte húshadjudban Esztergom felé a Dunára jöttek volna, immár röppedezni kezdett vala a gyég. De mégis a seregnek nagyobb része általméne a Dunán a királylyal, a többi kedig allátartának Pestre. Mikoron másodnapra elközelgettek volna Budához, a püspekek és minnyájan az urak kijövének Budáról. Azzokkal is a budai bíró és az egész tanács. A papok is kijövének processióval, hordozván képeket és mindenféle egyházi szörszámokat és énekeket mondván. A sidók is kijövének hordozván a törvének két tábláját.

A kapu előtt menyezet allá fogák a királyt, és a bíró az egész tanáccsal és várassal supplicállá néki, hogy az ő törvényeket és régi királyoktól nyert szabadságokat megkonfirmálná. És megkonfirmálá azzokat esküvéssel. Ugyanezent ígéré esküvéssel az uraknak is, minekelötte bebocsátának ötet az várba. Mikoron bejött volna az várásba, mindjáraást bevivék ötet Bódogasszony egyházába. És mikoron a tanácsház előtt elmenne, kiáltani kezdének a foglyok, kiket a kécncstartó megfogatot vala az előtt való üdőkben. És mind megszabadítá azzokat. Mikoron a templomba bement volna, az Úr jézus Krisztusnak és az Bódogasszonnak há-

lákat ada, és fogadássokat tőn, hogy az ő szolgálattokban mindenkoron akarna foglalatos lönni.

A templomból felvivék őtet az várba, és az úton nagy vigassággal lőn mind az egész nép, mind urak, mind a nemessek, mind az városbeli fő népek, mind az egész kösség. És Istentől minden jót kívánnak vala az új királynak. Mikoron az várba bement vólna, és letelepedett vólna, nem sok nap múlva az ország dolgaihoz kezde, hogy azzokat szépen elrendel né, és lecsendeszíténé. És az ő választételin minnyájan csodálkoznak vala, és minnyájan dicsírik vala az iffiat, hogy mindenbe az királyi méltósága szerént viselné magát. Még azzok is az urak, kik irigységből ellenzették vala az ő választását, dicsírik vala őtet, és hozzája hajlánek. De az urak, az ő attyának baráti, mint Vitézi János, az váradí püspek, Dienes, az esztergomi érsek, Szilágyi Mihály az ő anyabátya, Rozgóni Sebestyén, Kanizsai László, Szokolly Péter és a többi mindenkoron környüle forgolódnak vala, és vigyáznak vala, hogy semmiben ne cselekednék az őkirályi méltósága ellen. És ő maga a királyi birodalomnak a kezdetibe semmit nem cselekedék az ő hírek és tanácsok nélkül. Mikoron valamit a tanács elejbe vagy a kösség elejbe kell vala adni, minnyájan elámétkodnak vala az ő bölcs és megért beszédin. Mikoron az urak rend szerént szólnak vala a dolgokhoz a tanácsba, figyelmetessen hallgattya vala őket. Mikoron egynyíhánszor az urak ellenkednek vala egymással a tanácsba, nagy böcsülettel feddik vala reájok, és egyenességre inté őket. Egynyíhánszor elhallgattya vala eszt. Egynyíhánszor még az gubernátornak tanácsát is megvonssza vala, de nagy mértékletességgel.

Látván eszt az Ujlaki Miklós, a nádori ispán, és a Pál és az egyéb ellenkezői, és eszekbe vévén a király elméjét, hogy olly igen okos volna az ő iffiúságára, kétségbe esének az ő reménségekben. Mert ők eszt várják vala, hogy a király az iffiúságnak éretlen válta szerént minden apróságot és gyalázatos dolgokat kezdene cselekedni, hogy ők annak utánna abból okot vennének panaszolkodásokra és a patvarkodásokra, hogy ezekből új háborúságot indíthatnának az országban. Mert a nádorispán az ő nemes vóltaért kívánja vala a királyi birodalmot. Nem hitte vala kedig, hogy ollyan megért erkölcsű vólna az Hunyadi Mátyás. Igen nehezli vala, és ugyan bánja vala a királynak ollyan megért

tanácskozását és cselekedetét. És felette igen bánja vala, hogy a gubernátor felemeli vala az ő barátit.¹²²

V. RÉSZ

Hogy ez okaért megnyomhatnák a Szilágyi Mihályt, álnak tanácsból a király elejbe menének, és nagy hívséget és szeretetet mutatának beszédekben a királyhoz, és udvarlának néki. És mikoron valami okot kaphatnak vala, erőssen vádollyák vala a Szilágyit a királynak, hogy gyűlötségbe hozhatnák őtet a királynál.¹²³ De a király el nem akara szakadni az ő barátinak tanácsától, hanem az jó fenyítékre ügyeközik vala. És gondolkodék arról, hogy fejedelem vólna, és micsoda őhöz á üllendő vólna. Állhatatos lón ez okaért az igaz törvény tételben, a büntetésben kedig kegyelmes lón. A nyomorultakhoz kegyes lón. A birodalomba gyors és eszes. Az ellenkedő esetekben bátor elmeű és merész. Az ő cselekedetiben kedig okos. De a tisztességkívánásban meghágja vala a célt, és nem tud vala semmit elhallgatni. Az vénekkal gyakorta nagy együgyűséggel cselekedik vala, és avval allatomba mind kivészi vala belőllek, mit forgatnak vala szüvekbén, és végére megyen vala minden kereszt-tanácsoknak. Ekképpen vizsgállya vala az embereknek szüveit, és mindenben elejeket vérszi vala, hogy nemigen hamm ar csalhattják vala meg őtet.

Mikoron a királyi birodalmot kezébe vötte vólna, mindjárt a korona felől kezdé sápolódni, mert láttya vala, hogy nem maradhatna az ő királyi birodalma sokáig állhatatosságba a korona és a koronázás nélkül. A tanácsból ez okaért elbocsátá a Vitézi Jánost, az váradí püspököt más két úrral a császárhoz, hogy visszakérnék tőne a koronát. Mikoron ezek Bécsbe jöttek vólna, és megbeszéllették vólna előtte a követséget, olly választ tón a császár nékik, hogy jól veszik vala abból eszekbe, hogy csak beszéddel akarná őket tartani. Ez okaért heába visszatérének Budára. Mert az Friderik császár, miérthogy a korona nálla vala, gondolá, hogy még a szín allatt hozzáférne Magyarországhoz. És az új királynak irigyi, az Ujlaki László és Pál az ő társaival allatomba bisztattják

¹²² Mátyás k[irály] irigy.

¹²³ Az udvarbeli régi méreg.

vala a császárt,¹²⁴ csakhogy megtartaná a koronát, ők okot vehetnének abból, hogy Hunyadi Mátyás nem lehetne magyar király a koronázás nélkül. Ez okkal ügyeköznek vala ötöt kitolni a királyi birodalomból.

Azonközbe az új Mátyás királynak az ő királyi birodalmának a kezdetibe igen nagy hadak kezdének lönni. Egyik hada lón a római Friderik császárral, ki irigységből – miérthogy a magyarok ötöt hátrahatták vala az választásba, és ő helyébe Hunyadi Mátyást, egy iffiat választották vala – mindenkoron tör vala az új Mátyás királyra. Melly dologhoz igen segíté az Ujlaki Miklósnak és annak pártosinak visszavonyása, mert inkább akarnak vala ezek engedni az üdegen német császárnak, hogynem mint az ő véreknek, az iffiú Mátyásnak. A pártosok kedig nagy urak és sokan valának. Ő maga az Ujlaki Miklós, nádorispán, a Graphnitzer, Baumkircher, Hilderborn, Bánffi Pál, az lindvai, Palótzai László és sokan többen az urak közzül a túlsó Magyarországba. Ezek között vala az groff Sigmund is, a Szentgyörgyi, egy igen kazdag és nagy úr. Ezek minnyájan esztekélik vala a Friderik császárt, és nagy sommát is ígérnek vala néki, és egyéb szükségeket éléssel egyetembe, csakhogy vetné az oláh innast a királyi birodalomból. Ezekért nagy reménségbe vala Friderik császár, és úgy tagadja vala Hunyadi Mátyástól a koronát, és mindenbe reátör vala.

Vala kedig akkoron az iffiú Mátyás király sok nyavallyákba és szerencsékbe. Mert az ő tárháza tellyességgel üres vala. Az országba szerinszerte sok visszavonyások valának. Amellett a pártolások is valának az urak között. A magyarok kedig ki imide, ki amoda vonszon vala. Némellyek is az urak közzül nemigen kemént állnak vala Mátyás mellett. Emellett Szilágyi Mihályt is, a király rokonát némellyek majd félrevonták vala, hogy háborgani kezdé a királlyal. Eszt kedig csak arra művelték vala, az irigy árulók, hogy az iffiú megröttenne a birodalomnak nehéz vóltától, és ő maga felhadna, és elszeknék mellőle. Nagy gondokban és nagy sápolódásokban lón ezokaért akkoron az iffiú Mátyás király.

De ő kemény elmeű és erős bátor szüvű lón,¹²⁵ és semmit nem gondola ezekkel. Szólla ez okaért mindezek felől a Szilágyi

¹²⁴ Titkos árulók némellyek az urak közzül.

¹²⁵ Bátor szüvű Mátyás király.

Mihály gubernátorával, és az ő attyának barátival közlé az ő tanácsát, Jánossal, az váradi püspekkel, Kanizsai Lászlóval, Rozgoni Sebestyénnel, Szapollyiai Emrével, a kécncstartóval, és a Pangráccal. A tanács ezeket mind megrostálván aszt végezék, hogy miért a nagy következő had három vólna, és egyiktől nem óhatná magát a Mátyás király, hogy három kapitányit választana, és azzoknak hadná a dolgot, mit kelljen mindennek kövül cselekedni.

VI. RÉSZ

Választa ez okaért a király három kapitánt. Elsőt az Friderik császár ellen, a Nagy Simont. A cseh prédáló latrok ellen a Rozgoni Sebestyént. A török császár ellen a Szilágyi Mihályt. Mikoron a kapitányok választva vólnának, mindjárt zsóldot kiáltata, és népeket gyűjtete. Látván kedig a magyarok, hogy ennyi sok nyavallyájok mindenfelé támadott vólna, hogy azzokból veszedelem ne következne reájok, minnyájan eljövének, és feljedzetteté neveket. Azonközbe mindenféle hadiszörszámokat készítettete és bőv élést. Miért kedig, hogy a király üresen találta vala a tárházokat, az urakat és a püspekeket kényszeríté reá, hogy mind lovagokat, mind darabantokat kellett adniok és küldeniök.

Csak alig lőnek ezek végezve, úgy juta a hír, hogy az Ujlaki Miklós minden pártossival és az innetső Magyarországnak egy nagy részével elhajlottanak vólna Mátyás királytól, és hajlottanak vólna a német császárhoz. Amellett eszt is mondák, hogy a túlsó Magyarországba a lator csehek prédálnának minden napon, és allájónének majd Pestig. Annakfelette, hogy a török is igen fel kezdene jönni, mert a Friderik császár az Ujlakinak és a több pártosoknak tanácsából elbocsátá vala az ő hadnagy át öttezer emberrel, hogy a Felső-Magyarországra támadna. Az eljövén előszer a sabariai vármegyéket, hol Nagyszombat vagyon, meg kezdé dúlni a falukat és nagy sokat meghódoltata. Akik nem adják vala magokat a német császárnak, azzokat mind eldúllatá, nagy sokat elrabola. Akik ellene támadnak vala, azzokat fegyverrel és tűzzel veszté el. Onnét méne az Vas vármegyébe, hogy egybeadná magát az ő társaival. Az Alsó-Magyarországból az Ujlaki Miklós háromezer emberrel felméne elejbe, kik közzül ezerezen merő fegyve-

resek valának. A többi huszárok valának. Hoza esmet nagy sereg darabantokat véle. Azonképpen a több pártosok is, ki-ki mind az ő seregével odaméne hozzá nagy gyorsan.

Mátyás király ezen nem sápolódék semmit, hanem az választott kapitánt, a Nagy Simont mindjárt kiküldé Budából, és meghadja néki, hogy az ő seregével hamar felmenne és szömbeszállana a Friderik császár hadnagyával és a pártosokkal. Mert bátor szível vala a király, és semmit nem fél vala, mondván: Ha én megverhetem a németet, ez nagy tisztességemre leszen. Mert aszt mondja minden ember: Ám az iffiú Mátyás király megverte a római császárt. Ha kedig elvesztem én az viadalt, aszt mondják: Ám a tudatlan iffiat verte meg. Bízik vala ehhez is, hogy véle valának az ő atyának baráti, az jámbor alföldi hősek, és ama régi gyakorlott vitézek, kik sokszor az ő atyával együtt vítanak vala, és nagy diadalmokat vötenek vala az ő ellenségeken.

A kapitány Nagy Simon elindítá a sereget az ellenségekre. És hogy azzokra ére, kik elhajlottanak vala, erőssen veszi vala őket dúlással. Akik kedig az elhajlásnak okai váltanak, azzokat fegyverrel és tűzzel veszi vala. Végre feljuta Kérméndig, melly város Vas vármegyében vagon, holott hallotta vala lönni az ellenséget táborban. És bátorsággal mindjárt szömbeszállá vélek táborban. És mikoron megszömlélte vólna az ő táborokat, bánkódni kezdé rajta, hogy szömbeszállott vólna vélek. Mert látta vala, hogy sokkal többen vólnának, hogynem mint a király népe. És nem tudja vala, mit kellene művelni, mert megvonni magát az viadaltól, nagy szégyennek ítéli vala. Az viadalt kedig látta vala, hogy nagy kár és veszedelem nélkül nem lehetne. De bízik vala az ő népének jó és vitéz vóltába. Eszt is gondolá, hogy sokszor megszokta vólna a szerencse azzokat megsegíteni, kik vakmerőképpen nékimennének. Ez okaért eszt végezé magába, hogy helyt akarna állani, és meg akarna ütközni véliek.

Mikoron ez okaért látta vólna, hogy az ellenség kijőne, és sereget kezdene röndelni az viadalomra, Nagy Simon is kezdé az ő seregét elröndelni, és mindjárt egyberoppona a két sereg, és víni kezdének egymással. Az Ujlaki Miklós a jobb szárnyába vala, groff Sigmond kedig az bal szárnyába. A németek a seregnek derekába valának.

Erössen vívának a németek az Ujlakival és a groffal, mert láttyák vala, hogy sokkal többen vólnának. Nagy Simon kedig a magyarokkal vitéz módra vívának, és várnak vala csak a szerencsétől.¹²⁶ És Nagy Simon erőssen bisztattya vala az hősseket, és inti vala őket, hogy bátor szűvel vitézködnének, és hogy el ne vesztenék az ő régi jó neveket.

VII. RÉSZ

Az Ujlaki az ő szárnyával tolni kezdé a király népét az bal szárnyába. Látván eszt a németek, a fegyveressek nagy bátorsággal tolni kezdék a király seregének közepit. Látván eszt Nagy Simon, hogy kevés vólna az ő népe, és hogy a nagy erőnek ellene nem állhatna, megszólítá az övéit, hogy lassan-lassan hátat adnának véle egyetembe. Hátul kedig rende le egy erős sereget, hogy azzok harcot adnának azzoknak, kik utánna kezdenének sietni. Az Ujlaki és groff Sigmond mindjárt megtéröt fúttatának a trombitásokkal, hogy a németek ne ontanának ennyi sok magyar vért, mert megelégesznek vala az diadalommal. Nagy Simon elszalladván a királyhoz tére. A császár népe nagy örömmel – mint a diadalmasok – Bécsországba felmenének.

Mikoron a király népe olyan korcot vallott vólna a Nagy Simonnál, halálra bánkódnak vala a hősek rajta, és csaknem a tűzre teszik vala magokat érötte, mert szégyenlik vala, és igen bánkódnak vala az ő néveknek elvesztéssén. De a király vidám orcával fogadá őket, és monda nékik: Ne bánkódjatok, hősek, ezen. Így jár a szerencse. Ez a jövendő diadalmoknak bizonyos jele. Mert úgy akarja a szerencse, hogy előszer apró szégyeneket és károkat kóstollyon a fejedelem, kinek annak utánna jószerencséje leszen. De akinek előszer igen jó szerencséje vagyon, végre az nagy szerencsétlenségekbe esik. Így könyörgött a Nagy Sándor az Isteneknek, hogy előszer megkóstolta mák véle a keseröt, úgy adnának azután az ídest és a jó szerencséket néki. Úgy völt az Policrates előszer igen jó szerencsés és igen diadalmos, de annak utánna nagy szégyenvallásokban forgott, méglen elveszett. Ez okaért semmit ne bánkódjatok, és semmiben hátra ne álljatok, mert nem csoda, hogy így jártatok. Hollott olly igen sokan váltanak

¹²⁶ Az vakmerő bátorság nem mindenkoron használ.

amazok, tú kedig igen kevesen amazokhoz képest. Innét tovább kell gondot visselnünk, hogy nagyobb diadalommal eltörellyük eszt e kis szömérmet.

És a király ő magában gondolkodni kezde, miképpen okossággal eleit vehetné ez veszedelemnek. Követeket bocsáta ez okaért az Ujlaki Miklóshoz és a Sigmond groffhoz, és azzok által könyörge nékik, hogy meggondolnák eszt, hogy magyarok vólnának, és miképpen eddig szakaszkodott vólna a szegény Magyarország az visszavonyássokból. És könyörge nékik, hogy immár elhadnák az ügyeközeteket, holott jól megérthetnék a régi veszedelmekből az jövendőket. Sokkal tisztességesb vólna az önnen attyokfiának, az igaz választott királynak engedni, hogynem mint üdegennek. És hogy ők itthon a fő tiszteket visselnék, és mindeket bírának, csakhogy a király nevét hadnák az Mátyásnak. És fogadá nékik, hogy egyebet semmit nem kívánna töllek.

Mikoron a követek egynyíhánszor elmentek és visszajöttek vólna, végre mind a kettő esmet a királyhoz hajla. És Mátyás király az ő okosságából az bosznai királyságának nevével leköté az Ujlaki Miklóst, a groff Sigmondot kedig a Felső-Magyarországnak főkapitánságának nevével. Az öccsét kedig az erdéli vajdaságnak nevével. Mihelyt e népeket kirándíthatá a császárnak pártolásából, ottan meglankoda a császári ügyeközet. Mert ezek kazdagok, hatalmasok, eszes és jó vitézlő népek valának.

Annak utánna mindjára Mátyás király újítani kezdé az ő seregét a császár ellen, mert hogy minden ok nélkül kezdett vala Magyarországhoz. A császár is az előbeli diadalomért felfuvalkodván gyűteni kezdé az ő népét, és mindenfelől elhívá a segítségeket. Az Ujlakit is az ő társaival elhívátá, de ezek veszteg lőnek, mert aszt is megbánták vala, hogy olyan nagy kárt töttenek vólna azelőtt az magyarokban. De némellyek azért a pártolók közül melléje menének az ő népekkel. Mátyás király kedig az ő seregét bízá az groff Sigmondra, és elbocsátá őtet az ellenség ellen.¹²⁷ Elindulla ez okaért nagy bátorsággal az császár hadnagya ellen. És mikoron szömbeszállottanak vólna az ellenséggel, ottan a groff tanácskozni kezde a Nagy Simonnal az diadalom felől. És monda Nagy Simonnak: Lehetetlen dolog ez, Simon, hogy királyt

¹²⁷ Hammar változás: Tegnap német, ma magyar.

emelhessenek az országba valami pártolás nélkül, mert ki imeszt magyarázza felőle, ki amaszt. Én azelőtt ellene támadtam vala a Mátyás királynak némelly okokból, te kedig mű ellenünk vívál. És a gonosz szerencséből valamennyére te is – szinte mint én – megfertesztetted a te nevedet. De mostan, kérlek tégedet, emberkedjünk mindketten, és vitészségünkkel eltörellyük az előbbi vétéségünket, hogy az gyalázot helyyébe tisztességünk legyen. És ha kedved vagon hozzá, kérlek, hogy igen reggel, még virratának előtte indullyunk ki a sereggel, és üssük meg a császár táborát. Mert gyakorta igen jó megijeszteni az ellenséget vakmerő bátorsággal, kiváltképpen kedig a németet. Mert a németek természet szerint kövélyek. Ha látnak az ellenségbe valami félelmet, annyira elhiszik magokat, hogy annak utánna nem állhat ellenek senki. Ha kedig valamennyére megijeszthetik, annyira félni kezd, hogy soha helyyére ötet nem állhatatni. Egybehíjuk ez okaért mind az hadnagyokat és a századossokat, és adjuk eleikbe, és halljuk meg az ő tanácsokat is. És incsük őket, hogy ki-ki mind virratának előtte készüllyen, és mikoron megütik a dobot, üssék meg az ellenséget.

VIII. RÉSZ

Hallván eszt Nagy Simon, dicsíri vala a groffnak tanácsát, és egybehívatván a hadnagyokat és századossokat, mindent elvégezének véliek. És az végezés szerint még hajnalnak előtte megüttek a császár táborát. Mikoron azzok véletlennül megláták, hogy rajtok vólnának a magyarok, igen megijedének, noha szekerekkel környülfogták vólna magokat. Azért nehezen állhatták vala az ellenségnek reájok való rohannását. Mindkétfelől ez oka ért igen nagy kiáltás lón, és nagy zönebona. És egy része a tábornak megöltalmazására siete, a többi veszekednek vala a seregnak szörzésén. Mihelt ki kezdenek indulni a táborból, rajtok lőnek a magyarok, és elverék őket. A többi, hogy meg nem állhatták vala a magyaroknak reájok való rohannását, másfelől kifutamának a táborból, hátrahagyván minden szörszámokat és keteputákat. Hátul utánok siete a Nagy Simon, és nagy sokat levága benne az elfutásba. A Sigmond groff mikoron megvötte vólna a tábort, megtérést fútata. És megdúlván az egész tábort groff Sigmond és

megdicsérvén az hadakozóknak vitézségeket, elindítá a sereget, és vivé aszt a királyhoz nagy örömmel. A király nagy örömmel fogadá őket, dicsérvén az ő vitéz vóltokat, és ekképpen megforbotlá a császárnak rajta vótt diadalmot.

Hogy meghallotta vólna a császár, hogy groff Sigmond megverte vólna az ő erejét, igen bánkódik vala rajta, és felette igen szégyenlő, hogy az iffiú Mátyás király diadalmos lótt vólna ellene. És mindjárást kétségbe kezde esni az magyar királyi birodalomnak megnyerése felől. És annak utánna engedelmesb tanácsokat kezde magának fogni. Mátyás király kedig keményben kezdé a magyar koronának dolgát fogni, és újonnan a tanácsból követeket bocsáta Friderik császárhoz, és nagyobb szelígséggel kezdé a koronát tőlle kívánni, hogynem mint annak előtte. Annak felette a békesség felől is kezde véle traktálni a követek által, arra is kérni őtet, hogy fia gyanánt akarná Mátyás királyt tartani, és hogy óltalma allá vönné a magyarokat, és egyaránt tartaná mind a kettőt, a magyart mint a németet és a németet mint a magyart. A követek között fő vala az Vitézi János, az váradi püspök.

Mikoron a követek Bécsországba mentenek volna, Németúj-hellybe találák a császárt. És mikoron szömbe lóttének volna, eszekbe vövék, hogy nem olly igen darabos vólna a császár, mint azelőtt. És az váradi püspök sok traktálás után végre erre hozá a császárt, hogy szabadon megígéré a koronát. Aszt is felfogad á, hogy Mátyás királyt fia gyanánt akarná tartani, és hogy örökké való kötést akarna tónni a magyar nemzettel, csakhogy egybeférhetnének az egyenességnek cikkelin. Aszt jelenti vala a császár, hogy a koronáért, mellyet őnéki adták volna megtartani, nagy bússulássokat és károkat szenvedett vólna, mert ezért szállották vólna meg Németújhelyt, és ezért dúlták vólna meg az ő országát. Eszt is veti vala, hogy a meghólt László királyért felette igen nagy költséget tótt vólna. És ezeket mind meg kellene gondolni az Hunyadi Mátyásnak. Annak utánna, miérthogy tőlle békességet kívánná, és az hasznos nyugalomtól nem irtóznék, azért ő kész vólna a békességre, és innét-tova nem akarna hadat Magyarország ellen indítani. Kiváltképpen ha láttya, hogy Mátyás király nem kezdené háborgatni az ő régi barátit, kik őnéki váltanak és vadnak Magyarországba, és véget kezdene vetni a sok alattomba való gyűlölséges praktikálássoknak.

Erre a Mátyás király követi – az ő királyoknak nevében – bizonyosképpen felelének a császárnak, hogyha őfelsége frigyét szörzene véle, és megadná néki a koronát, minden bosszúságokról el akarna felejtkezni, és hogy minden tisztességgel leendő volna őfelségéhez és minden népeihöz. A császár annak utánna olyan válasszal visszabocsátá a követeket, hogy traktálnának az ő királyokkal az ő tött nagy költsége felől, és a koronának váltsága felől, hogy aszt megnyernék tőlle. Erről kedig jó üdején választ tönnének néki. Méglén kedig ez lönne, aszt akarná, hogy a frigy mindkétfelől megállatla.

IX. RÉSZ

A követek visszatérének a királyhoz. És midön Budára allá-jötenek volna, találák a királyt, hogy a csehek ellen való haddal foglalatos volna. Mert elbocsátá vala a Rozgóni Sebestyént, hogy a túlsó Magyarországot megtisztítaná a kóborló latroktól, kiket a Giskra behozott vala az országba, még mikoron az Ersébet királyné asszon bír vala az országban. Sőt az Hédervári Lőrincet is, az egri püspöket reájok indította vala. Mikoron ez okaért meghallgatta volna a követeket, megérté az válaszból, mű volna a Friderik császár fejébe, tudnia illik, hogy telhetetlenségből csak pénstz kívánna, és igen örüle a követségnek. Mert gondolá: Ennek az ő fesvén kívánságát betölthettyük pénzzel, és ekképpen megmenekedem az egyik nagy hadamtól, a több hadaknak annak utánna könnyebben gondját viselhetem. És adá az választ a tanács elejbe, kinek az urak és attyák is igen örülének, és aszt végezék, hogy gyorsan kellene hozzáfogni, hogy megnyerhetnék a frigyét, és hogy megválthatnák a koronát. Csak egy nehéz dolgot aránzanának benne, hogy nagy somma pénsz fogna reámenni, mellynek a király majd nehezen szerét tehetné. De mindazonáltal mindenféle kellene aszt egybekotrani. De Mátyás ezen nem sápolódék semmit, mert tudja vala, hogy a magyarok a koronának váltságára készen kezdenének lönni, hogy az esmet kezekbe körülne.

Azonközbe Szilágyi Mihály, a király rokona mind oda allá vala az alföldre, és mególtalmazza az végeket a törökek ellen. Mikoron megértötte volna, hogy a király frigyét szörzett volna a

római császárral, igen örüle rajta, és nagy szorgalmatos sápolódástól megmenekődék.

Szinte az üdőben lón az Mátyás királynak menyeközéje az Kathalin asszonnyal, az Pogiebrad György, a cseh király leányával, kit még a fogságban jedzett vala magának, minekelőtte kiszabadúlla. A cseh urak hozák aszt Csehországból nagy tisztességgel és dücsőséggel mind szinte Terencsénbe. Ott vévék annak utánna aszt fel a magyar urak, és nagy készülettel és pompasággal hozák aszt allá Budába. És ott Budán lón a menyekező nagy ékességgel. Igen kedvelé és szereté aszt a Kathalin asszonyt Mátyás király, de nem sokáig éle nálla, mert a negyedik esztendőbe, még a koronázatnak előtte hala meg, kin a királynak nagy keserúsége lón. És eltemetteté őtet Szent Sigmondba.

Immár előtte vala a had a csehek ellen, kik kóborlanak vala a túlsó Felső-Magyarországba. Eszt a nyomorúságot kedig szörzötte vala Magyarországnak az Ersébet királyné asszony, az László királynak az anyja. Mert ő hozta vala előszer be az országba Giskrát és Telephust, és azzoknak kezébe bízta vala Kassát, Zólyomot és a több városokat a Felső-Magyarországba. Azzok után jövének a több csehek, kiket frátereknek neveznek vala.¹²⁸ Azzok nagy sok kastélyokat építének szerinszerte nagy hammasággal, és azzokban egybgyűlvén szerinszerte kóborlának azzokból, és nagy pusztaságot művelnek vala mindenfelé az országba, mert prédálással keresik vala életeket, és sok gyilkosságokat művelnek vala mindennap. Tarta ez nyavallyás üdő Magyarországnak majd huszonnyólc esztendeig. És a kóborló latrok mind széllel száguldnak vala, és majd Pestig érnek vala. Megmondottam azelőtt, mint ment vala azelőtt reájok az Hunyadi János, az gubernátor, de kétszer csaknem odaveszté az ő hadát.

E kóborló latroknak fejedelmi valának – amint megmondám – Giskra és Telephus. Ezek mellett esmét a Komorocki és az Valgatha. Ezek kezébe vala Sóvár, Szécs, Kassa, Zólyom, Beszterce, Szepsi és sok egyéb városok. A Komorocki és az Valgata újonnan két kastélyt építettek vala az hegyek közett, és azokból bátron tolvajlának messze földre.

¹²⁸ Az lator fráterek.

Még nem múlt vala tellyességgel esztendeje az Mátyás király birodalmának, mikoron megbékélék Friderik császárral, és az hadát indítá a cseh kóborló latrok ellen. Rozgoni Sebestyén ez okaért a királynak parancsolattyából általkele a Dunán, és Eger felé méne táborba, hogy egybe adná magát Lászlóval, ki akkoron egri püspök vala. Sietvén ez okaért Egerbe juta, hogy eleit vehetné a cseheknek, hogy azzok éléssel és egyéb hadi szörszámokkal meg ne rakhatnák a két új kastélt, mellyeket a hegyek között épütötenek vala, hogy azzokat megvehetné és elhányhatná. Az egyik kastélyt Galgócnak, a másikat Vadnának neveszték vala.

X. RÉSZ

Rozgoni Sebestyén előszer megszállá Vadnát, melly egy magos hegyen vala, de nem vala még kész. A seregnek egyik részét az hegy allatt hadja, hogy ott meglesnék a cseheket, ha ki kezdenének szekni a kastélyból, hogy ne bocsátanák őket máshova. Hogy előszer megszáguldá a kastélyt, künn találá a cseheket mind a két hadnagyokkal, hogy künn asztalokhoz leültének vala. Mikoron Valgatha látta vólna az ellenséget, nagy sok csehekekkel befutamék a kastélyba, hogy aszt mególtalmazná a magyarok ellen. De mikoron látta vólna, melly serényen kezdették vólna a kastélynak vívását, mindjárt kétségbe esék, és hától kiszekelék a kastélyból, és Galgócba szállada. Mikoron Rozgoni Sebestyén vítatta vólna három óráig a kastsélyt, annak utánna megvévé aszt, és csak heten hóltanak vala meg a csehek közzül, a többi mind fogva esének. És Rozgoni Sebestyén küldé mind őket a királynak.

Mindjárt hevenébe indítá a népet a másik kastélynak is, Galgócnak. Abban valának mindketten, Komorocki és Valgatha. És nagyon megijettenek vala, miérthogy láták vala, hogy Vadna elkölt vólna töllek. Kioroszkodának ez okaért Galgócból, és Szécsre kezdenek sietni, melly nem messze vala Egerhöz. De a László püspök seregétől, mellyet Rozgoni széllel hagyott vala az hegy allatt az mezőben, nem mehet ének el. Látván ez okaért eszt, az ő seregekkel – mellyben majd hétszáz cseh vala – futni kezdenék az hegyekre az erdőbe. A László püspök utánnok űze a husszárokkal, és nagy sokat levágának benne. Választa a László püspök a seregből utánnok, mert szinte estve vala. Azzok kedig

felleszeszték a parasztnépeket, és reggel minnyájan sietének az erdőkbe, és nagy sokat kivadásszának közzülek, és levágák őket. Harmadnapra megtérének, és fogva hozának közzülek harmadfél-százat a táborba. A parasztnépek annak utánna egy egész hétig is mind vadászták őket az erdőben, méglen mind megölék őket. Rozgoni Sebestyén annak utánna eszt az harmadfél-százat az Valgathával, kit megfogtak vala az erdőben, a királynak küldé. Lőn kedig ez szinte Szent György nap tájba, mikoron előszer megverék a cseh kóborlókat.

Látván eszt a parasztnép, hogy az Isten szerencsét adott volna az új királynak, feltámadának és kereszties hadat támasztának, és egyszersmind vagy öttezeren menének az Rozgoni Sebestyén mellé és az Nagy Balázs mellé harmadnappal pinkestnek előtte. És minnyájan ingyen, minden zsóld nélkül ígérük vala, magokat az viadalokra. És mindjára elindulván megszállák a Mislia kastélyt, mellyet az Bódogasszony egyházából építettek vala, három mélyföld Kassához. És mindjára ostromnak menének, és semmiképpen nem szűnének, méglen megvévék a kastélyt. Négyszáz cseh vala benne, de egy sem szálladhata el.

Onnét elindulván pinkest után, Gálszécsre menének. És eszt is megvövék. Annak utánna menének a fő tolvajokra, a Thelephre és az Axamitra, kik Sárospatakot és egyéb sok kastélyokat bírnak vala. Azzok kedig ketten szömbeszállának a király népével. De miérthogy csak kétezeren valának, megverék őket. És veszének az ütközetbe vagy hatszázan, és fogllyá esének úgy mint kétszázan. A többi kedig elszalladának. De annak utánna a parasztság reájok támada mindenfelől, és csak alig szállathattanak kétszázan el. A többi mind megölék. Az Axamit az ütközetben hala meg, a Teleph csak tizennégyed magával szállada el.

Utánna üze ugyan az László püspök, de Theleff Sárosba szállada egy erős várba. Jásont megszállá ez okaért, mellyet egy egyház környül építettek vala, mellyben hallotta vala lönni egy Udertzkit, ki a cseh kóborló latroknak egyik hadnagyok vala. Az Udertzki kiszallada éjjel Jásonból, és más kastélyba futamék szinte a lengyel határba, mellyet Breznicének nevezik vala. Másodnapon megadák az László püspöknek Jásont. Öremest utánna ment volna Udertzkinak, de Sáros vár vala az útban, mellyben Theleff vala. Elméne ez okaért, és megszállá Sáros várát, és nem sok nap

múlva megvövé aszt, mert feladák néki. Utánna akar vala menni Udertzkinak, de megmondák néki, hogy új várba ment vólna, szinte az lengyel határba. Miérthogy ez okaért rajta vala a tél, minden népével nagy vigassággal visszajöve Mátyás királyhoz. De nem vala még vége a csehek ellen való hadnak.

XI. RÉSZ

Az üdőbe az irigy fandarlók annyira hoszták vala az nagy Szilágyi Mihály dolgát a király előtt, hogy annyira haragutt vala reá, hogy meg akarja vala ölettni olyan fő embert, önnen rokonát, ki ennyi sok jót cselekedett vala vélle. Ebből eszedbe veheted, micsoda oskola legyen az udvar, és mint kelljen embernek az fedelmeknek jó akarattyokba bízni. Az okát nem tudjuk, miért haragutt vólt olly igen reá. Némellyek aszt mondják, hogy az jámbor Szilágyi Mihály ólálkozott vólna a királyi birodalom után. De semmi, mert elvehette vólna aszt, mikoron a gyűlésbe az egész ország megkínállá ötet vélle. Némellyek eszt mondják az okának lönni, hogy ő – az országnak rendeléséből gubernátor lövén – gyakorta és sok dolgokért dorgálta legyen Mátyás királyt, és nem mindenekben szájára bocsáttá. Mert igen jámbor és igen kemény ember vala a Szilágyi Mihály. A király kedig iffíú, furcsa, nagy akaró, és egy mindenre kész vala. Mellyből fél vala az jámbor Szilágyi Mihály, hogy ollyant ne indítana az ő felfuvalkodásából és hertelenkedéséből, hogy annak utánna kurcot valana miatta, és nagy szömérembe hozná magát és mind az ő egész nemzetségét.

A király levelet írta Szilágyinak, és kéré ötet, hogy a Tisza mellé jőne, mert igen nagy dolgról kellene egymással szólniok. Mikoron Szilágyi a Tisza mellé jutott vólna, és senkitől semmit nem félne, hertelen reáköldé Mátyás király az ő seregét egy faluba, és megfogatá ötet. Igen csodálkozik vala Szilágyi Mihály rajta, mit művelne az ő rokona, húga gyermeke, Mátyás király. Az egész nép kedig megbúdulla rajta, és minnyájan elámétkodván mondanak: mi patvart cselekedik a király? Így kell-é füzetni az jámbor rokonának az ő nagy jótéiteit? Bezzeg undok dolog ez. A királyi méltóság és dücsőségért ekképpen kell-é fogsággal füzetni az jámbor rokonát? Ördeg vigyen el ollyan dolgot!

A Szilágyi Mihály kedig nagy bánattal ömagába pananszolkodik vala mondván: Ó, bolondságoknak bolondsága. Ó, balgatog iffiú, hogy nem veszed eszedbe, hova, és melly nagy szégyembe visznek ez gonosz, irigy és áruló fondorlók? Nem bánkódom az önnen veszedelmemen, mert én immár eleget éltem. Tisztességem elég vagyon. De terajtd bánkódom, hogy a te királyi nevedet így ferteszted, és szidalomba hozod minden embereknél. Én semmi gonoszt nem cseleköttem, méltatlan műveléd eszt rajtam. De az igaz Isten megbüntet tégedet ezért. Hallván eszt Mátyás király, meghadja, hogy Szilágyi Mihályt fogva vinnék Világosvárba, és hogy meghadnák a porkoláboknak, hogy úgy örüznék eszt a foglyot mind a két szömeket. A porkolábok – egyik Lábatlan Gergely, a másik Datzó György – fogházba rökeszték a Szilágyi Mihályt, és darabantokat helyeztének a fogháznak ajtaja elejbe. De mindennap jól tarták őtet, mint olyan jeles szömélyt. Szilágyi Mihály könyörge a porkoláboknak, hogy engednék néki az ő régi szakácsát, ki az ő szája üzére tudna főzni, megenged ék aszt néki.

De evvel nem lőnek még csendeszek az Szilágyi Mihálynak irigyi és árulói, hanem naponként halálra kezdének őtet vádlani, és reávivék az iffiúnak furcsa elméjét. És levelet ír a porkoláboknak, hogy fejét vönnék a Szilágyi Mihálynak.¹²⁹ A porkolábok tanácsot tartának egymással, mert irtóznak vala olyan jeles embernek fejét vönni, és olly hitvánul elveszteni. Elküldenek ez okaért egy főembert a királyhoz, ki a király szájából meghallaná, mit akarna cseleköttetni a Szilágyi Mihálllyal. Végre az Lábatlan Gergely ő maga méne a királyhoz. Mikoron ez okaért a főporkoláb oda vólna a királyhoz, a Szilágyi Mihály szakácsa gondolkodni kezde az urának megszabadítása felől, és szólla három társai-val, a Szilágyi szolgálival. És egy nappon reggel nagyon kezde kiáltani: Rajtunk a törökek – mert Világosvár a vége felé vala – hammar, hammar minden ember fegyvert fogjon! Minnyájan az várba elhívék kiáltását, és mindjárt felrezenének, és felfegyverközvéen kifutamának az vár elejbe, hogy ott ellene állanának a törökek. A szakács negyedmagával utánnok ballaga, és bezárá utánok a kaput. És a kapuba levágának egynyíhányat a daraban-

¹²⁹ Mátyás kir[ály] méltatlan dolga.

tokban, és feltörvén a fogházat, kihozá a urát, Szilágyi Mihályt, és az várat kezébe adá.

Akik kimentenek vala a törökek elejkebe – látván, hogy senki nem vólna – vissza kezdének térni az vár felé. De íme a kapu betöve vala, és Szilágyi Mihály kiharancsol vala belőle. És mikoron az várra erővel kezdenének támadni, lövéssekkel hátrahajták őket, És onnét elpironkodának. Mikoron ez okaért eképpen Szilágyi Mihály kezébe vötte vólna az Világos várat, parasztnépeket hívata bele, és azzok által rakatá az várat éléssel, és allattomba elkülde mindjárast az ő hív barátiért és az ő népeiért, és azzokkal megerősíté az várat. Annak utánna ő maga Szilágyi Mihály nagy csendeszségbe marada, és semmiben nem ügyeközék bosszút állani a királyon, hanem mind az alfölden forga, és mególtalmazza az végeket a törökektől, és nem körüle többszer az udvarba.

XII. RÉSZ

Mikoron immár megszabadult vólna, követet bocsáta a királyhoz, és megizené néki, hogy sokkal többel tartoznék az ő szakácsának, hogynem mint a királynak, az ő rokonának, miérthogy ez hamissan és méltatlan ötet a fogházba rekesztötte vólna, de amaz kiszabadította vólna ötet, kinek soha semmi jóval nem vólt vólna. Mellyből erre dicséretes hálaadó név, amarra kedig örökévaló hálaadatlan név szállott vólna. És Mátyás király igen szégyenli vala eszt. És ebből tanólla, hogy nem kellene mindjárast egy fejedelemnek az fandarlóknak szavát bevenni és fogadni.

Mátyás király viszontag levelet írta Szilágyi Mihálynak, és fedelét szabá az ő cselekedetének mondván: Én is meghadtam vala, hogy immár elbocsátanának a fogságból, de bizony nehezem aszt tölled, hogy énnállamnál fellyebb becsüled a te szakácsodat. Hogy ez terajta esett, némelly emberek annak okai, kik nem jól éltenek az én iffiúságomnak gyenge vóltával, és az én királyi birodalmomnak a kezdetivel. De ne hidjed, hogy valami gonosz szándékkal váltam volna hozzád, mert mindenkoron meg akartalak böcsületni mint rokonomat, ki ennyi jót tött velem. De a te példáddal meg kellett az én királyi méltóságomat megerősítenem, mert egynyíhányan a dacos urak közzül megtanóltanak en-

gemet, ő királyokat, becsülni, látván, hogy tégedet, olyan fő embert, és rokonomat nem kímélettek. Ez okaért meg ne háborodjál ezen, hanem minden jót reményelj felőlem. Rövid napon nagy tisztességgel megengeszteltek, és az előbeli tisztességedbe ültöttek.

Az második esztendőbe a király esmét elbocsátá a Rozgoni Sebestyént az Magyarországba kóborló csehek ellen. Először ez okaért méne egy kastélyra, mellynek Pata vala neve, mellyet egy nagy hegyre építettek vala. Ebben sok csehek valának, mert erős vala a kastély. Mikoron eszt megszállotta vólna, ostromnak indítá a népet, először megtöltvén az áraját. És mikoron erőssen megostromlotta vólna, nem veheté meg aszt. Visszajöve ez okaért a királyhoz, és monda néki, melly igen erőssen mególtalmazná magokat a cseh kóborlók a kastélyba, és melly igen nagy kárt vallott vólna a népbe. És megmondá a királynak, hogy még őfelségének is elég gondot adnának a kastélyból. Mikoron Rozgoni visszajött vólna, nem találá a királyt honn, mert a király napot tött vala a Szilágyi Mihálynak, mikoron a Tisza mellé jőne, mert ő is oda akarna menni, és meg akarná őtet engesztelni. A király ez okaért lőn a Tisza-parton innét egy faluba, mellynek Várkon neve, Szilágyi Mihály kedig túl lőn a túlsó parton, Tiszavarsánt. A Tisza-parton ez okaért egynyíhánszor egybegyűl ének ketten csak egynyíhányad magokkal, és úgy beszélének egymással. Először nagy sok pananszolkodással kezdének egymással vetélkődni, és sokképpen megmenték egymást. V égre megköveték egymást, és megbocsátának egymásnak, és sírván örökké való kötést tőnek egymással a püspekek és az hadnagyok előtt. Azonközbe odaérközék Rozgoni Sebestyén, és megmondá a királynak, mint járt vólna Pata allatt, mint vesztötte vólna el az ostromot, és melly igen nagy kárt vallott vólna a népbe. Mátyás király ez okaért visszatére, és Szilágyi Mihály elkéséré őtet szinte Egrig. Mert a király gyűlést hirdetett vala oda, hogy ott tanácskoznék az urakkal és az országgal az Ő hadai felől. Ott a gyűlésbe a király esmet az előbeli méltóságba ültöte Szilágyi Mihályt, és az egész alföldet néki adá birtokába, hogy mególtalmazná aszt a törökek ellen. És Szilágyi Mihály elbúcsúzván alláméne az alföld re. És mindjárást építeni kezdé az Kövü várat, és kezdé aszt mindenképpen erősíteni Szenderő ellen, hogy minden félelem nélkül vólna ellene.

A király annak utána elindula Rozgoni Sebestyénnel a cseh kóborlók ellen, és megszáll á előszer Patát, hol Rozgoni elvesztötte vala az ostromot. Megértvén a kóborlók, hogy a király ő maga jelen vólna, szót kezdének kiadni, és arra kérék a királyt, hogy negyednapig frigy lönne közettek, és ne vítatná a kastélyt. Ha segítségek nem érköznék negyednapig, tehát megadnák a kastélyt. De nem jöjhete semmi segítségek, mert úgy szorította vala a királya megszálláskort a kastélyt, hogy sohol senki nem jöjhet vala a kastély felé. Negyednapra ez okaért feladák a királynak a kastélyt. Annak utána elméne a király, és megszállá a Sajó mentébe kastélyokat, mellyeket a felfölden épütettek vala, és kevés munkával megvévé azokat. Annak utána Balozvár allá szálla, és megvévén az várast, három kastélyt véve meg kevés holnapig: Gemert, Drencset és Usdint. Annak utána a többire méne, és megvévé Rimaszécset, Szircsetet, Szaygraph, Salgont. Két esztendő tölt vala mindezekben.

XIII. RÉSZ

Annak utána a király visszatére Budába. Hadja kedig a hadal a Felfölden Szapolyiai Emrét, az ország kénccstartóját, ki az ő attyának baráti közzül fő vala. Emellé adá Báthori Istvánt. Vala az Szapolyiai Emrével az öccse is, a Szapolyiai István. Ez a bátyának engedelmeböl Sáros vár allá méne, melly Eperjes ellenébe egy igen magas hegyen vagyon. Valának ebben fő kóborló csehek – Pan Mátyás, Corabin, Maczin etc. Vala kedig akkoron Szapolyiai István Szibinben, melly kezel vagyon Sároshoz, mert erős télbe vala. Addig az gyalagok reámenének a fakastélyra, mellyet Sáros allatt épütettek vala a csehek. És a magyarok megvövék aszt a csehektől, és ebből szüvet vévén a magyarok, Sároshoz kezdének a Szapolyiai István híre nélkül. De hogy az magyarok vakmerőképpen és rend nélkül cselekedének, a csehek kitamadának Sárosból, és igen megverék őket, és sokat levágának benne.

Ebből a csehek szüvet vévén, mindjárt Szibin várasra menének, és aszt fel akarák gyújtani, mert csak faváras vala. És ez is vala reménségek, hogy ott akarnák megtapasztalni a Szapolyiai Istvánt, a király seregének hadnagyát. Mikoron a lovagok a tábor-

ba látták volna a cseheknek indulattyát, mindjárt utánnok üzének. Mikoron a csehek felgyújtották volna az hoffstátot, és vítatni kezdtek volna az várast, a magyarok hától rajtok lönek, és erőssen kezdének reájok víni. Egybefordulván ott a két sereg, erőssen vívának egymással, és undokul vágják vala egymást. De a csehek végre megtolák a magyarokat, miérthogy többen valának. És a magyarok elszalladván, az erdőkre kezdének tartani. Azonközbe besötütedék, és ekképpen valának egymástól.

Mikoron eszt megértötte volna a Szapolyiai Emre, sokkal több népet bocsáta Sáros vár allá, és erőssen megszállatta aszt, és ugyan ez vala szándékja, miérthogy a vár olly igen erős vala, hogy ugyan kiehesztetné őket. Minden utakat azért köres-környül megállaták és erőssen vigyáznak vala, hogy nem vihetne senki valami élést be. Látván eszt a csehek, hogy nem hozhatna senki semmi élést be, és immár fogyatkozni kezdének, levelet írának Szapolyiai Emrének, és Báthori Istvánnak, és kívánniak vala, hogy szömbe lehetnének véliek. Mikoron a Pan Mátyás választ vött volna töllek, szállani kezdte az ő társaival az várnak megadással felől. Egynyíhány nap múlva megegyenessülének rajta, hogy ha szabadon el akarnák őket bocsátani minden kereputákkal. Tehát feladnák az várat. Szapolyiai Emre megengedé aszt nékik, és harmadnapra feladák néki az várat.

Annak utánna elindítá Szapolyiai Emre a sereget, és Újvár allá méne, és kevés nap múlva megvévé mind Újvárat, mind Bicznet, mind Szepeszt, mind Kézmárkot. A több kastélyokat is mind visszanyeré, kit kifüzetéssel, kit feladással. Immár csak a Giskra vala hátra, ki a kóborló cseheknek fejedelme vala. Ez hogy látá, hogy a király ellen elég nem volna, levelet írta a királynak. Abban előszer előszámlálá, mint lött volna kezdettől fogva ez e visszavonyás Magyarországba, és mint elegyedett volna ő abba. Annak utánna előszámlálá néki az ő vitézségét, mint vívt azúta fogva, mennyészer lött győzedelmes az ő atya, az Hunyadi János ellen. Annak utánna választ tön, hogy Mátyás király dolgát esmerné Isten dolgának lönni, ez okaért nem akarna vakmerőképben az ő győzedelmes jobbja ellen tusakodni, avagy víni, hanem minden erősségeket az ő parancsolattyára kézbe akarna adni.

XIV. RÉSZ

Mátyás király megolvastván a Giskra levelét, igen örüle rajta, és mindjárt követeket bocsáta hozzá, kik kezébe adná az erősségeket. Es ha el akarna Giskra menni, tehát minden jót ígérnének néki a királytól, és marasztanák meg. A követek úgy cselekedének, és mindeneiket elvégezvén glitet adának néki, és az allatt hozzák őtet a királyhoz. A király vidám orcával fogadá a Giskrát, és monda néki: Engemet soha meg nem győzesz Giskra jótételekkel. Rútság, ha a királyok meggyőzettek az viadalokba, de sokkal nagyobb rútság, ha meggyőzettek jótételekkel. Nyilván vagyon előttem a te emberséged és hívséged, ez okaért nem bocsátlak el más embernek szolgálni. Ennékem akarok, hogy szógálj olyan emberséggel és hívséggel, szinte mint a megholt László királynak. Miért ez okaért eszt cselekedted, és az én jószágimat megadtad minden munka nélkül, és nem szeresztél továbbá való fáradságot ennékem, ez okaért e két ajándékok vedd el mostan Mátyás királytól. Sólumos és Lipppa tized legyen, ennek felette megajándékozzak huszonötezer aranyforinttal. Ím megházasítlak, és tisztességes nemzetbe az urak közükbe helyesztetlek Magyarországba. Annak utánna velem együtt hadakozzál;

Hallván ezeket Giskra a királytól sírni kezde, és monda annak utánna: Felséges uram, mi dolog ez? Én inkább büntetést érdemleném, hogynem mint olyan ajándékozást. És elámélnokván ezen, a királynak örökké való hív szolgálattját ígéré, és megesküvék a királynak. Nem sok hólnapok múlva a király választá néki házasságra az Ország János leányát, és avval házasula meg, és annak utánna mindéltig hív lón a királynak.

Az Theleff kedig, ki elment vala, – amint odafel megmondám – visszaméne Csehországba, és miérthogy olyan hitetlen vala, olly nagy szegénységre juta, hogy a kuffárok után egy kosárba hordozza egyet-mást eladni. És egynyíhánszor egy füllýérke sem vala, hogy valami étket vehetett vólna a vásárt a kuffároktól. Úgy bünteté az Isten e kóborló latrot, sőt ki a kóborlóknak fejedelmek vala annakelőtte. Ez lón a csehek kóborlássának a vége, mikoron tartott vólna huszonnyólc egész esztendeig.

Ugyanazon üdőbe támada a török had is. Mert Mahomet, a török császár bízik vala ebbe, hogy ollyan iffiú vala a király, és

hogy az urak között oly nagy egyenetlenség vala, és hogy Magyarországba és az határookban oly nagy veszedések és hadak valának. Kiváltképpen kedig tudja vala, melly igen nagy tisztességkívánó volna a német császár, hogy abból nem kezdene egybeférni az iffiú magyar királlyal. Mindezekből nagy reménséget fog magának, hogy ő megverhetné a magyarokat, és hogy magának kapcsolhatná a királi birodalmot. Parancsolá ez okaért az Ali bégnek – ki bír vala a Felső-Misiával – hogy általjőne a Száván, és Magyarországot elrabolná, és mindenképpen pusztítaná.

Mikoron ez okaért apály volna a Száva vize, által jöve rajta, és előszer a Szeremséghez kezdé, és előszer elrablá Kölpént és a Szentdemetert, mellyek népes városok valának, és felgyújtá azokat. Onnét tovább jöve, és széllal messze mind elrablá a földet, és feljőve mind Futakig, melly kazdag város a Duna-parton vagyon. Aszt nem veheték meg, miérthogy palánkokkal vala megkörítve, és árok vala környüle. Hogy hír lőtt volna ebbe, Szilágyi Mihály és Szokoly Péter, – ki atya vala a csanádi püspöknek – elejbe menének a törökeknek az ő seregekkel, hogy megoltalmaznák a többit az Alföldnek. És reá találának a törökekre, nem igen messze Futakon alól, hogy igen nagy prédát visznek vala. És mind járást megkezdek őket.

Az Ali bég egybekergeté mind a rabbokat, és mind lerakatá a prédát, és a sereget rendelvén, visszatéríté aszt reájok. És erős viadal lőn közöttük. De látván Ali bég a magyaroknak merész vóltokat, hogy vagy nyerni, vagy veszni akarnának, elhadja a nagy prédát, és elkezdé futni. Ekképpen szabadullának mind meg a sok rabbok, és hátramarada a nagy préda. És a magyarok utánnok sietének a törökeknek mind a Száváig, és ott a Száva-parton nagyon vívának újonnan a törökekkel, és nagy sokat levágának benne. A többi a vízbe szekellének, és sokan veszének abba. Kevesen általúszhatának, és Szönderőbe szálladának. Mind Sarnóig űze Szokoly Péter utánok.

XVI.[!] RÉSZ

Az Ali bég Szönderőbe szálladván, ott bánkódik vala nagy erősen, Es abban forgatá mind esztét, hogy hogy állhatna bosszút a magyarokon. Választa ez okaért négyezer gyors lovakokat, és

azzokat titkony el akará Erdélybe bebocsátani, hogy ott hertelen beszáguldanának, és az országot elvesztenék fegyverrel és tűzzel. Annak utánna hammarsággal visszatérnének Misiába. Mátyás király jól gondolá önmagába, hogy az mérges ellenség nem kezdene veszteg maradni, hanem fogna bosszúállásra indulni. Ez okaért hammar követeket bocsáta mindenfelé az végekbe, és meghadja az hadnagyoknak, hogy szorgalmatos on vigyáznának a törökek ellen. A kémek is eljövén megmondák a királynak, hogy Erdélybe kezdene besietni a török. És a király follyó követet bocsáta Pangráchoz, az erdéli vajdához, és meghadja néki, hogy igen vigyázna mindenütt az végekbe, és mególtalmazná az Erdélyországot a törökek ellen.

Pangrác vajda megértvén a dolgot, mindjárt felvévé a székellyeket, és alláindulla Themesvár felé a törökek ellen. És odajövén megütkezék a törökekkel, és nagy viadalom lón közetek. Ali bég el akarja vala törteni a minnap szégyent, mellyet valott vala Szilágyi és Szokoly miatt. Ez okaért igen emberkedik vala. Nagy sokan hullának el ez okaért az viadalban mindkétfelől, de hogy a törökek el nem szenvedheték az magyaroknak erejeket és vitéz vóltokat, futni kezdének mind Ali bégestől. Utánok üzériek a székellyek az Pangrác vajdával mind a Dunáig, és erőssen vágják és vesztik vala őket. Az Ali bég elszallada, és visszatére Szönderöbe, és látván az új Mátyás királynak jó szerencsáját, allább hadja a dolgot és nagyobb vigyázással kezdé annak utánna mindeneket cselekedni.

Mátyás király azonközbe hatta vala a korona váltságának dolgát az váradi püspöknek, az Vitézi Jánosnak. Ez alattomba traktálván a római császárral annyira hozta vala a dolgot, hogy Mátyás király adna néki a korona váltságaért hetvenezer aranyforintot. Hallván eszt a magyar urak, igen búsulának rajta, és levelet írának néki, hogy nagy csoda vólna az ónékik, hogy az önnek koronájokat olyan szörtelen sommán meg kellene váltaniak. És kéri vala ófelségét, hogy meglátná, miképpen és mit végezne az János püspökkel, mert a tanács még arról semmit nem végezett avagy eltekéllett volna. Kinek végezése nélkül a dolog mind semmi vólna.

Mikoron a császár a tanácsnak levelét megolvasta vólna, mindjárt az János püspöknek írta, és megjelenté néki, hogy a ta-

nács az ő végezésének nem akarna állani, és nem akarnák az elvégezett váltságának sommáját megadni, mert sokolnák aszt. Ez okaért kéri vaja az János püspöket, hogy mentől hammarább bizonyossá tönne őtet mindezekről: Lönne a szörzedésnek valami helye avagy nem? János püspök Váradon megolvaván a császár levelét Mátyás királynak küldé a levelet, és önne levelével Szegeddé, mert ott vala akkor a király, és népet gyűjt vala az havaselvő vajda ellen. És megjelenté a királynak némelly uraknak telhetetlenségét és nemigen jámbor vóltát.

A király megolvaván mind a két levelet, sietséggel elindulla az urakkal és Váraddá méne. És ott lévén mindjást tanácskozni kezde az urakkal hadnak viselésséről és a korona váltságáról. Váradól elindulván beméne Erdélybe Szebembe. Ott újonnan megindítá a tanácsba a korona váltságát, és ugyanottan vége szakada, mert a tanács választá hét férfiat, kiknek meghadják a korona váltságának dolgát, és annak tisztességgel való visszahozását. A férfiak ezek valának: János, az váradí püspök, István, a kolocsai érsek, Ujlaki Miklós, Pálózi László, Szapolyai Imre, a kincstartó, az Lamberger és Thuróci Benedek. Mikoron ezek kiindulának Szebemből, a király is kiindulla Havaselvőföldbe.

Mikoron bement vólna Havaselvőföldbe, megfogá a Dracula vajdát, és más Dracula vajdát ültete helyébe a székke. Amaszt kedig felhozá velle fogva Budára, és tíz esztendeig tartá őtet ott a fogságba. Ez a Dracula felette igen kegyetlen ember vala. Mikoron a török követek hozzá jöttek vólna, és az ő módjok szerént nem vetették vólna le süvegeket, hanem csak főt hajtottanak vólna előtte, minden töröknek három-három vasszeggel fejébe szegeszteté a süveget, hogy keményben állana a fejekbe. Nagy sok törökeket nyársba vonnata egy körületbe, annak utánna közükke téteté asztalát, és Ott ebélék barátival közetek nagy vígan. A kuldusokat mind egybegyütteté, és jól főzete nékik, és mikoron nagy jól tartotta vólna őket, reájok gyútá a házat, és mind benne égeté őket. A törökeknek. gyakorta felhasítottá talpokat, és sóval behinteté, annak utánna a kecskéket állatá néki, hogy az ő sebes nyelvekkel nyálnák meg az ő sebes lábait, hogy annál inkább fáj-na.

Olly igen igasságszerető ember vala kedig, és úgy bünteté meg a tolvajságokat, hogy minden ember szabadon ment országá-

ba drága marháival mind erdön, mind mezön, és nem vólt senkitől semmi félelme. Eszt a Draculát végre Mátyás király visszabocsátá országába, és székibe ülteté, de a törökek megölék annak utánna, és az ő fejét ajándokba küldék Mahumet császárnak.

XVII. RÉSZ

Mikoron kedig a követek elmenének Szebemből a koronáért, háromezer lovat elvínék véliek, hogy becsüllettel és tisztességgel hoznák aszt vissza. Midön meghallották vólna, hogy Friderik császár Bécsországba Újhelybe vólna, hozzáküldének a követek, és könyörgének néki, hogy engedné, hogy Sopronyba szállhatnának, és ott lehetnének, méglen vége szakadna a koronának dolga. Annak utánna minden bántás nélkül el akarnának menni, mert azelőtt zálagba vetette vala Sopront az Ersébet királyné asszony Friderik császárnak.

Annak utánna a követek minden népekkel Újhely felé tartának. Mikoron a császár a várból meglátta vólna, hogy feles en vólnának, tartani kezde töllek, és mindjárt elküldvén, betéteté a kapukat, és az népeket az vártákra küldé.

És a császár mindjárt orátorát eleikbe bocsátá, és megizené nekik, hogy nem illenek nekik olyan sokasággal bejőniek az várasba, hanem János püspök jőne csak be kétszázad magával. Felelének a követek, hogy a korona tisztességeért jöttek vólna, ennyin, nem szükség, hogy császár valamit véleködnék. Bebocsáták ez okaért csak két, századmagával az Jánost, az váradí püspöket, a több követek vissza jövének Sopronyba. Egy hólnapig traktála az János püspök ott Friderik császárral, és elvégeze minden dolgot vélle. Annak utánna elküldének az Palótzai Lászlóért, és elhívák aszt Sopronyból Neápolyba, hogy az meglátná és megesmerné a koronát. Ez eljövén, látván a koronát, mindjárt megesmeré aszt egy jegyből, melly rajta vala. Annak utánna elküldé a császár Baumkirchnert és Groff nickelt Sopronba, hogy elhínák a több követeket Újhellybe, hogy megszámlálná az váltáságnak pénzét.

Másodnapon odamenének a több követek, és megszállának Új helyen, kövül az hoffstadba. És mindjárt veszedésbe esének esmet a Friderik császárral, mert ezek előszer a koronát kívánják

vala kezekbe, az kedig a váltságnek sommát kívánja előszer, hogy letönnék néki, és úgy adná meg a koronát nékik. De az János, váradi püspök és az passai püspök olyan orvosságot találának ennek, hogy a követek hoznák a pénszt az várasnak kapuja elejbe, a császár emberi hoznák a koronát is oda, és ott számlálnának azzok le az váltságnek sommát, ezek kedig ott jelen tartanak a koronát. És odamenvén a követek, leszámlálák az hatvanezer aranyforintot a koronáért, a császár emberi kedig kezekbe adák a követeknek a koronát, és úgy végezék azután a frigyot ott egymással. És írva adák egymásnak az a frigynek cikkelit, hogy mászás nem lehetne az végezésbe, mellyet végesztenek vala egymással.

Mikoron ez okaért a korona kezekben vólna, mindjárt visszaterének Sopronyba. Vólt kedig a korona császár kezébe huszonnégy egész esztendeig. Sopronyba nyilván a követek felkiáltaták, hogy valaki a szent koronát meg akarná látni, tehát oda jőne, mert ki akarnák aszt rakni, hogy minden ember szabadon megláthassa. Eljövének ez okaért mind az emberek egész Soprony környül, minden várasokból és falukból látni a királyi koronát, mint egy szent ereklét. Annak utánna elindulának, és hozák aszt Budára. Onnét mindjárt a királyhoz sietének a követek, és találák aszt oda allá Szerémségbe, hogy hadakozik vala a törökek ellen, mert minnap kikergette vala onnét a törökeket az Marcus László által. Annak utánna úgy ügyeközik vala Jajcát megszállani, kiváltképpen ebből indultatott vala erre, hogy megértötte vala, hogy kezébe vólna a királyi korona, és hogy a római császárral meg vólna a frigy szörezve.

Az Jajca váras egy magas hegyen vagyon Illyriában, melly körül két nagy folyóvíz foly, kiknek partjai kősziklássok. Az váras és az hegy allatt a két víz annak utánna egybeszakadnak, és egy keveset folyván, beszakadnak a Száva nagy folyóvízbe. Ez az váras vala annak előtte az bosznai királyságnak feje, és felette igen erős vala. Ekképpen fér vala kedig ez az erősség a török kezébe: Istvánt, az boszniai királyt az Mahumet császár szép szóval kihívá Jajcából beszédre, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1463, és mikoron kijött vólna, Mahumet császár mindjárt megfogá őtet, és mindjárt levonatá a bőrt rólla. Ekképpen füzeté meg az Isten a kegyetlen latrot, mert ő is álnaksággal csalta vala meg az attyát, és Vötte vala Jajcát tőlle. Úgy kezdé an-

nak utánna Mahomet bírnyi Rácországgal, Bosznasággal és Szerviának nagyobb részével.

XVIII. RÉSZ

Látván ez okaért Mátyás király, hogy az ő királyságának birodalma csak a Száváig vólna, igen báná aszt. Mikoron ez okaért titkon kezdette vólna a dolgot az jajcabeliekkal – kik igen nehezlik vala a töröknek birodalmát, – mindjárt egy nagy sereggel általméne a Száván, és Jajca felé kezde tartani, melly négy nap járóföld vagon a Szávához. Odajutván mindjárt az várashoz kezde, és miérthogy az várasbeliekkal értelme vala, azzonnal megvéve az várust. Annak utánna kezde az várhoz, és vítatá aszt éjjelnappal minden módon. Végre az harambég kíváná a királytól, hogy szömbe lehetne véle. A király nagy tisztességgel fogadá ötet. A török monda a királynak: Nincsen éréssem az várba, ez okaért feladom az várat, ha békével elbocsátasz minden marhámmal és a rabbokkal. Ha el nem bocsátasz, rövid nap a török császár itt terem rajtad.

Felele Mátyás király néki: Én eszt a hadat indítottam a szegény rabbokért, ez okaért a legküssebb szolgálmat is nem engedem oda. Egynyíhány beszédek után ekképpen férének egybe, hogy – harambég feladná az várat. Ha a törökek közzül valaki meg akarná a királyt szolgálni, annak a király alafat füzetne, és tisztességbe tartaná. Valakik kedig haza akarnának menni, azzokat mind marhástól szabadon elbocsátaná a király. Harambég ez okaért feladá az Jajca várat, és kétszázad magával álla a király mellé. Annak utánna, hogy télben ott ne hivolkodnék hejába, köres-környül huszonhét várat és várust véve meg.

Minekutánna ott az országban mindeneket elrendelt vólna, és az Jajca várat és várust megerősítötte volna mind néppel mind éléssel és hadiszörszámokkal, visszatére nagy vigassággal és karácson innepére felméne Budára. És az egész tanács örömmel fogadá ötet haza, és nagy híre lön e diadalomból az Mátyás királynak egész keresztyénségbe.

Hallván Mahomet császár, hogy megvötték vólna Jajcát, igen nagyon kezde bánkodni rajta, és csaknem hassada miatta. Mert a télnek keménségeért nem küldhetett vala népet, kik megsegíthet-

ték volna. És mindjárt harmincezer embert szörze, és azzok mellé mindenféle szörszámokat, és a télnek utánna mindjárt elindulla, hogy megszállná és megvönné Jajcát. És megszállván az várast, éjjel-nappal lötteté aszt, és mindenképpen töreté és megostromlatá. Elannyira, hogy a magyaroknak belől semmi nyugodalomok nem lehet, mert szinetlen munkálódnak kell vala. Hol a leterett körítésseknek földözásába, hol földhányásba és árkoknak ásásába, hol viadalban és a törökeknek visszaverésében. Mind asszonyi állatoknak, mind gyermekeknek elég dolga lón.

Mikoron ez okaért látta volna Mahumet, hogy elég széles volna az váras körítésének a törése, elrendelé az ő népét részekbe, hogy egy rész megfáradván az ostromlásban, a másik rész mindjárt hellébe állana, hogy ekképpen az ostrom egész harmadnapig tartana. Ez okaért nékiindítá köres-környül a törökeket, és ő hától állván erőssen nódíttya vala őket, és nemcsak az ostrom pénzt igéré nékik, hanem egyéb sok drága ajándékokat, ha megvehetnék az várast. Meg kell vennünk – úgy monda – Jajcát, mert a kavarok még soha nem vötenek valamit vissza töllünk. Nagy szégyen volna minékünk minnyájan törökeknek, ha Jajca a kavaroknak kezébe maradna. No, ez oka ért vitézül víatok.

Nékimenének ez okaért a törökek az ostromnak, és nagy sokan felhágának a körítéssekre az zászlókat is feltévék. De a magyarok mindjárt leverék azzokat esmeg. Olly nagy viadalom lón az napon, hogy az árok mind megtölék törökekkel. A várasbeliek közett is sokan hullának, a többi majd mind sebesek valának.

Mátyás király hallván, hogy igen vítatnák Jajcát, mindjárt elbocsátá Szapolyai Imrét sereggel, hogy segítségekre menne. Odasiete mindjárt Szapolyai Imre. Az úton sok követeket szörze, kik egymás után odamenének, és ollyan hírt hintenének, hogy Mátyás király szántalan sok néppel útba volna, és igen sietne megsegíteni a jajcabelieket. Mikoron ez a hír a törökek közükbe jött volna, és napról napra többen jönnének, kik eszt mondják vala, Mahumet császár gondolkodék arról, mint járt volna azelőtt az ő attyával, megijede és otthadja minden hadiszerszámokat és Macedóniába siet. Így szabadítá Szapolyai Imre csak hírral is az Jajca várast. És megújítván az Jajca letörett falait, és megerősítvén aszt mind néppel, mind éléssel, visszatére Szapolyai Imre a

koronázatra. Mert Mátyás királyt aszt immár kihirdette vala, hogy virágvasárnapon lönne.

Mikoron ez okaért minnyájan az urak és mindenféle rendbeli emberek az országból Székesfejérvárba jöttek volna, nagypénteken minnyájan begyülenek szent Istvánba. És az esztergomi érsek, Széts Dienes a gyülekezetnek közepin törvény szerént megkoronázá az Mátyás királyt. Annak utánna az egész gyülekezet felvévé őtet, és nagy örömmel és vigassággal körülhordozák őtet. És sok nyelveken énekelnek vala a népek, és jó szerencsét kívánnak vala néki, hogy az Isten ollyan fejedelmé tönne őtet, mint a Nagy Sándort, avagy mint Julius császárt. Es minden jót kívánnak vala Istentől néki, és sok pénst és egyéb sok marhákat vettete kapsiba, etc. Aznapon sok szentelt vitézeket szentele, és megajándékozá azzokat arany láncokkal, némeilyeket kedig szép bárson ruhákkal. És mind az egész nép nagy örömbé lön, és szüvek szerént kívánnak vala Istentől a királynak hosszú életet. Akkoron, szinte a koronázatban, megajándékozá az váradi püspökséget nagy ájítatosságából az egész bihari vármegyével, hogy az mindörökké az váradi egyháznak szolgálna Bódogasszonnak és Szent Lászlónak tisztességére. Lőnek kedig ezek mind, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1464, az Mátyás király királyi birodalmának hatodik esztendőbe. .

XIX. RÉSZ

Mikoron a koronázásnak vége vólna, felméne Mátyás király mind az urakkal Budára, és ott lön a nyáron csendeszségbe. És ott mindenféle játékokban, harzolásokban, vadászságokban, orosz-lányoknak játzásokban és öklelésekben gyönyörkedék.¹³⁰ Naponként törvényt is ült, és sokféle pöröket leszállított egész Magyarországba. Soha nem hivolkodik vala. Mikoron őszre kezdene az üdő menni, ottan az hadakozásra kezde gondolni. Ez okaért esmet hadat gyűte. És melléje vévé a keresztes vitézeket is, kiket az moldovai püspök hozzája hozott vala. Tízezer lovaggal ez okaért elindulla, és alláméne Futakra. Vala véle a seregbe az Velencék követe is, az Emo János, kinek általa kötést akarnak vala az velencéssek tönni Mátyás királlyal. A gardinálok is Rómából

¹³⁰ Mint hivolkodott Mátyás kirá[ly].

küldének Mátyás királynak – miérthogy vitézül kezdé dolgait forgatni a törökek ellen – negyvenötezer aranyforintot, mellyeket a Pius pápa szekrényébe találtak vala, az ő hertelen halála után.

Mátyás király ez okaért kötést tön az velencéssekkal, és a velencések minden esztendőre ígérének Mátyás királynak segítségére a törökek ellen hatvanezer aranyforintot.

Annak utánna általkele Mátyás király a Száván, és a Felső-Misiába menvén megszállá Zoinicot, melly váras egy magos hegyen vagyon az Rácországba. A Száva révét meg hadgya örüzni az Istvánnak, a kalocsai érseknek nagy sereggel, méglen ő vítettatta vala az Zoinicot, melly húszezer lépésni vagyon a Szávához, holott jeles ezüstbányák vadnak. Elküldé Szapolyiai Imrét a drabantokkal, hogy vítettatná Sterincet, holott is jeles ezüstbányák valának. Vala kedig ez a táborhoz messze, húszezer lépésni földig. Az hadakozók nagy örömmel mennek vala az ostromnak a tisztességnek nyéréseért előszer, annak utánna az sok ezüstnek nyéréseért, és másod ostrommal megvévék az várast. És minden marhában zsákmánt tövének, és sok törökeket fogának ott. Annak utánna megerősítvén az várast néppel, felrakák mind az raggadománt, nagy vigassággal visszajövének a a táborba.

A megszállásnak kedig vala immár két hónapja, és gyakorta megkésértötték vala Zoinicot ostromlással, de meg nem veheték vala. Mikoron esmet ostromnak mentenek vólna, az ostromlásba kilöve egyik az várasból egy nyilat, és a szömét találá az hadnagynak, a Szapolyiai Imrének. És mikoron kivoná a nyilát, kevés héja lön, hogy a szömét ki nem voná velle. És nagy fájdalomba visszavivék ötet a táborban. És a király erőssen bánkódék a hadnagynak sérelmén, és ez lön oka, hogy meglankoda az várasnak vítettatása.

Azonközbe eljuta a hír, hogy az Mahomet császár semmiképpen nem akarná hadni a bányákat, hanem negyvenezer emberrel jőne fel, és rövid nap ott fogna lönni. Ez híren igen kezdé a Szapolyiai Imre szomorkodni, és a királynak monda: Felséged szálljon az váras alól, mert elegek nem leszünk a töröknek, miérthogy olyan nagy néppel vagyon. Annakfelette a mü hadakozóink a hosszú hadakozásból és nagy munkából mind elfáratának. Nyugatni és újítani kellene őket. Elég a mostani diadalomban, és elég kazdag prédával megyen felséged vissza.

Azonközbe tudulás lón a nép között, ihon a török rajtunk. És e híren megijede a király, és meghadja, hogy elhoznák a zászlókat, és hogy megindulna a tábor. Olyan ijedéssel lón ez, hogy az hadakozók elhadnák az álgyukat és egyéb keteputákat, és mindjárt sietnének a révre a Száván. És mindjárt általkelvén az vízzen, a Szerémségnek földébe menének. Szinte úgy jára itt Mátyás király, mint annak előtte járt vala Mahumet császár Jajca allatt, mikoron ott hadja – csak az hírtől megijedvén – mind az álgyukat, mind az egyéb keteputákat.

Mikoron Mátyás király megértötte vólna annak utánna, hogy olyan korcat vallott vólna, hogy csak az hírtől így futott vólna el, nem akara esmet visszamenni, hogy megszállaná Zoinicot, hanem nagy gyűlést hirdette Szegeddé, hogy ott tanácskoznék az országgal az ország állapotjáról és az jövendő hadakról. Szegeddé gyűlének ez okaért mind az urak, kik kezett valának fő renden a Szécs Dienes, az esztergomi érsek, Pannonius János, az pécsi püspök, ama jeles poéta,¹³¹ Ország Mihály. Mátyás király elvévé az nádorispánságot az Gara Lászlótól, és adá aszt ez Ország Mihálynak. Kevés üdő múlva megbetegüle a Dienes érsek, és testamentomba hadja nyolcezer aranyforintot az esztergomi egyháznak építésére, de Mátyás király az ő halála után elvévé azzokat, és a katanákra költé, és az érsekséget adá az Vitézi Jánosnak, az váradi püspöknek.

A gyűlésben ott Szegeden végezének a törökek ellen való hadak felől. Annak utánna két orátort választának Rómába. Egyiket Pannonius Jánost, az pécsi püspöket, másikat az urak közzül az Rozgoni Jánost, hogy ezek Pál pápától segítséget kérnének a törökek ellen. Ezekkel együtt visszaméne az Emo János, az veleceseknek orátora. Annak utánna felméne Mátyás király Budára, és ott lón azon az egész nyáron minden gyönyörűségekben. Ezek mind löttenek a koronázás után első esztendőben.

XX. RÉSZ

Az második esztendőbe, mikoron előjött vólna a Szent Mihály hava, Mátyás király Horvátországra indítá az ő hadát a Frangapán urak ellen és egyéb nemzetesek ellen, kik ott uralkod-

¹³¹ Pannonius János jeles poéta.

nak vala, és erőssen nyúzzák vala a szegény népet, nem sokat gondolván a királlyal. Mikoron immár a király kezel vólna Zagrábhoz, Svehla, egy vitézlócseh úr a királyhoz méne, és elkezde búcsúszni tőlle. Okát adá az ő elbúcsúzásnak, hogy elunta vólna az hosszú haszontalan hadat, és hogy nagy vontatással füzetné a király néki a hópénszt. E dologban kedig két társa vala. Egyik Baroltzki György, ki morvai vitéz úr vala, a másik egy cseh úr vala. Mikoron a király nem engedné, hogy elbúcsúznának tőlle, ők erővel elmenének minden társaival.

Mikoron Magyarországba jutottanak vólna, Svehla elfoglalá a király kastélyát, mellyet Kosztolánnak neveznek. Annak utánna mindjárt hozzáhívátá a cseh prédáló frátereket Morvaságból, kiket a Sigmond császár számkivettet vala. Valának kedig ezek mintegy hétezeren. Ezeket szabad nyereségre hívá Magyarországra. Mikoron ezek Pozson felé egybejöttek vólna, mindjárt tanácskozni kezdenék, mint vehetnék meg Nagyszombat városát. Hallván eszt az egyik főember közettek, ki magyar vala, kinek Podma[nitzki] Balásnak neve vala, megellenzé a tanácsot, és monda: Uraim! Vagy a lengyelekre vagy a csehekre, vagy a németekre akartok menni, mindenütt veletek leszek, de hazám ellen nem akarok támadni, vagy bocsássatok engemet tölletek.

És Podmanitzki Balás másodnapon elválék tőlle az ő társaival, és éjjel titkon Nagyszombatba méne. És mikoron az örüzők nem akarnák őtet bebocsátani, kéré őket, hogy a bírót kihínák, hogy szömbe lehetne véle. Mikoron az a kapura jött vólna, kéré őtet, hogy semmi gonoszt ne véleködnék felőle. Annak utánna megjelenté néki az okát az ő hammar jövésének, és hogy olly nagy veszedelem vólna előttük. És a bíró mindjárt bevivé őtet az városba. Másodnapon eljuta a hír, hogy ezennel kezdenék a csehek dúlni aszt a földet, melly Pozsony és Nagyszombat között vagyon. Azzonközbe ott termének a csehek az városnak kapui előtt, és kívánják vala, hogy az város megadná magát a cseheknek. És ha nem akarnák magokat adni, ezennel el akarnák az várost vesztetni. Emellett meg is lágyíttyák vala beszédekét, hogy semmi gonosz szándékba nem vólnának, hanem csak élést és szállást kívánnának, nem kellene senkinek félni. Mindent pénzeken akarnának vönni.

Az Podmanitzki Balás meg kezdé magát jelenteni a körítés-ről, és elkezdé őket onnét mutani, mondván: Elmenjetez innét. Itt semmit nem kaphattok, mert ha el nem mentek, ezennel gonoszul jártok. Mikoron megérték, hogy Podmanitzki ott benn vólna, mindjárt visszatérének, és nem messze Szombathoz megépíték Szent Vid egyháza környül a kastélt, mellyel Kosztolánnak nevezék, mellyet azelőtt elfoglalta vala az Svehla. Mikoron aszt a helyt megerössütötték vólna töltéssel és két árokkal és gyakor bástyákkal, mindjárt kóborlani kezdének belőle, és megdúlák környüle a falukat, és felgyújták a palánkos városokat, a barmokat mind elhajták, elrablák mind a környül való tartományt. Akik nem adják vala magokat, azzokat levágák, és napról napra tovább kezdének nyúlui.

A hír elére a királyt. Zágrábott, és mindjárazt visszaindítá a sereget, és sietvén Esztergomra juta, és a Duna-parton megszálla. Másodnapon mindenfelől hajókat hozata, és általvetteté a népet a Dunán. Annak utánna méne Nagyszombatba, és mindjárt megszálla a Kosztolán kastélyt. Erős vala kedig a kastély, mellyet nagy népnek veszedelme nélkül nem vehetik vala meg. Miérthogy kedig sok nép vala benne, úgy tetzik vaja, hogy ehezéssel könnyebben megvehetik vala. Meglátá Svehla, hogy sokan vólnának benne, és hogy ahhoz képest az élés igen kevés vólna, eszt is meghallá, hogy istráנגgal fenyegetné őtet naponként a király, ez okaért olyan álnakságot gondola: Éjjel lemetélteté a palánkokat lassan, és hidat csinála belőle másfelől, és kivivé népét éjjel lassan azon. Csak kétszáz kurvák és háromszáz ülle-fülle népeket hadja benne.

Mikoron a király megértette vólna, hogy elszallattanak vólna mind a kastélyból, mindjárazt utánok bocsátá az huszárokat, és a darabantokat. És mikoron elérték vólna őket, nagy sokat levágának ennek. Ő maga a király azon éjjel a táborba méne, és a seregek nagyobb részét utánnok úzé. A cseh prédálók kedig az erdőkbe esének be, és mindenképpen elrejték magokat. Hogy ebben hír lón másodnapon, feltámadának a parasztnépek, és azzok vadászni kezdék őket az erdőkbe, és megtalálván őket, megfosztják vala, és mind levágják vala őket, miérthogy azelőtt nyomorgatták és megfosztották vala őket. Megfogának kedig ennek harmadfélszázat, és azzokat elhozák a királynak, a többit mind

megölelék. Kevés nap múlva Svehlát is fogva hozzák a királynak. Mikoron a király elejbe hozták volna, monda Mátyás király néki: Jut-é eszedbe, hogy gyakorta megfenyegettelek, és megmondottam, hogy nem menekedel meg az én kezeimből? Tudod-é, hogy megmondottam, hogy békét hadgy a latorságnak, mert akasztófa leszen koporsód? Tudod-é, hogy annak előtte is gyakorta megérdemlötted az istrángot, de megkímílettelek a te vitézségedért. Reáhajtott immár a szerencse, és a te latorságod, hogy az akasztófán megszáradgy. És meghadja, hogy bevinnék a fogházba. És parancsolá az Magyar Balásnak, hogy másodnapon a latroknak büntetésére gondot visse.

XXI. RÉSZ

Magyar Balás másodnapon a kastély előtt renddel sok akasztófát csináltata, kezépbén kedig egy magasbat csináltata. Annak utánna mind kihozatá őket a fogházból, és az harmadfél százat renddel mind felakasztatá, hogy reá néznének a latrok a kastélyból. Az magas akasztófára kedig középaránt felfüggeszteté az Svehlát, és kétfelől melléje a több hadnagyokat. Svehlának szinte az jobbára felakasztatá az ő papját, másfelől kedig az ő apródját. Látván eszt a kastélybeliek, igen megijedének, és a királynak kegyelmességére feladák a kastélyt. Megfogatá a király mind az háromszázat mind a kétszáz kurvákkal egyetembe, és Báthori István ezeket mind hajóba rakatá, és allávivé őket Budára a Csonkatoronyba. Az udvarbíró Czobor Mihály nem győzé őket tartani. Ez okaért nyolcanként éjjel kihozatá őket, és köveket köttete nyakokra, és mind a Dunába vetteté őket. Így veszének mind el a kóborló latrok. Lőnek kedig mindezek a koronázás után való második esztendőben.

Azonközbe megjutának a követek a pápától Rómából, és megmondák, hogy a pápa az ő kéncséből minden esztendőre Mátyás királynak segítségére akarna adni ötvenezer aranyforintot a törökek ellen való hadra. És ugyanakkoron megküldé aszt a sommát néki, és annak utánna is egynehányesztendeig megküldé azt.

Új követet bocsáta esmet Mátyás király Rómába a Pál pápához: Marcust, a turinai püspöket, és általa könyörge néki az Ist-

ván, a kolocsi érsek mellett, hogy gardináságot adna annak Rómába.

Azonközbe lőn a török császár mind Achaiába, és miérthogy megértötte vala, hogy az velencéssek kötést töttenek vólna Mátyás királlyal, igen praktikála mindkétfelől, hogy aszt a kötést valamiképpen megbonthatná. Ez okaért hol az velencésekhez bocsáta követeket, hol Mátyás királyhoz, mert gondolá: Mindkettő ellen nehéz leszen vínom, de ha megbonthatom őket egymástól, úgy sokkal könnyebben férek hozzájuk. De Mátyás király megérté az török álnakságát, és nem akara frigyét véle tönni.

Az üdőben támada valami gáncs a római császár között és a Pogiebradi György, a cseh király között és Mátyás király között. A császár között és Mátyás király között ezért vala: Valának császárnak valami kastélyok és városok a Felső-Magyarországba Soprony környül, mint Kismárton, Forchstein etc. Ezeket a frigyszörzésbe császár ő magának jedzette vala, hogy Mátyás királyhoz ne hallgatnának, noha Magyarországnak határába volnának. Mátyás király nem bánttya vala azzokat semmi rovással békeségnek okaért, hanem mikoron valami ostora dó esik vala a törökek ellen való hadakozásra. Bánja vala eszt a római császár, és aszt akarja vala, hogy sem ostoradóval, sem egyéb valami terhével ne bántanák azzokat, mert ő jobbágyi vólnának, etc. Ebből lőn az harag és az háborúság kettő között.

A cseh király és Mátyás király között ez okból lőn az harag és az háborúság: meghólt vala immár a Katalin királyné asszon, a cseh király leánya, ki Mátyás királynál vala. És miérthogy Cseh- és Morvaországokból kiváltképpen támadnak vala a kóborló latrok, kik Magyarországba olyan kárt és pusztaságot tesznek vala, és a cseh király nem büntötte meg azzokat, hanem mind száj okra bocsáttya vala őket, ezért ír vala gyakorta Mátyás király a cseh királynak, és pananszollya vala eszt előtte. De mindezenáltal, levelek által megbékelének a királyok egymással.

Hogy ez lönne a királyok között, mindjárt más ok adaték két nagy hadra. Első az erdéliek ellen, második az moldovaiak ellen. Mert az erdéliek elszakadván Mátyás királytól, új királyt választottanak, vala magoknak.¹³² Az moldovaiak is elszakattanak vala

¹³² Az erdéliek megbolondulnak.

tőlle, és az ő vajdájához, az István vajdához raggaszkodtanak vala. Egy Veres Benedek vala Erdélybe, egy kazdag ember, az indította vala az újságot az országba. Vajda vala kedig egy Szentgyörgyi János, jeles úr nemzetből való. Az elszakadásnak kedig oka ez lőn, hogy Mátyás király sok hadakat visselvén, nagy sok ostoradókat vet vala az országra, és a sok saccoltatásnak és rovásnak nem lőn soha vége. Ebből a nagy nyomorúságokból indíttatván az Veres Benedek inteni kezdé a vajdát, hogy felvönné a fejedelemséget, mert Mátyás törvény szerént való királyból tyrannussá és kegyetlen kóborló lött volna, ki nem tartana senkit szabadságba, hanem mindent megfojtana az ő kívánsága és akarattya szerént minden törvény és igazság ellen. Ez okaért elunta volna az ország az ő nagy kegyetlenségét. Ezekből kénszerítettőnének más fejedelmet magoknak választani. Miért kedig, hogy látnák, hogy senki az vajdához nem volna hasonló, ezért örömet akarnák minnyájan őtet uralni.

XXII. RÉSZ

Mikoron az Veres Benedek és a több nemesek elvégezték volna eszt a dolgot az vajdával, hogy beléengedett volna, mindjárást az várasokhoz kezdének, és azzokhoz kezdének követeket bocsátni kérvén őket, hogy elhajlanának a királytól. Ez kedig őnékik üdegen vala, hogy ellene támadnának a királynak. De miérthogy az vajda és a nemes urak olyan nagy szabadságot ígérnek vala nékik, ők is engedőnek belé. De mikoron a követek Brassóba mentenek volna, a brassai tanács nem férhete egybe egymással. Mikoron egynyíhány napig vesztének volna egymással, ezen megegyenessedének végre, hogy hínák fel a plebánost. Valami tanácsot adna nékik a plebános, azon maradna meg mind a két fél. Felhívák ez okaért az ő vén plebánossokat a brassaiak a tanácsba, és elejbe adák a dolgot. A plebános monda: Szerelmes uraim és jó fiaim! Minnyájan aszt vallyuk, hogy a Szent Pál Istennek ígését írta münénkünk. Ő aszt mondja, Rom. 13: Minden fejedelem Istentől vagyon. Valaki a fejedelem ellen támad, Istennek rendelése ellen támad. Valaki ez okaért az Istennek rendelése ellen támad, ez bizony nem jól jár, mert Isten annak ellensége. Ha Mátyás, a mü királyunk, meggonoszult, és igen

megnyomorgat bennünk, tehát Istennek ostora. Mi engedelmessek legyünk, és váltig szenvedjünk. De hogy királyunk ellene támadjunk, ez nem én tanácsom. És felkele, és kiméne az ajtón.

Eszt a tanácsot hallván a brassaiak, nem akarának egyetérteni a több városokkal, a királytól sem akarának elszakadni, hanem magoknak maradának. A több városok mind feltámadának a nemességgel a király ellen, és majd ugyan erővel királlyá tövék az János vajdát.

Hallván eszt Mátyás király, mindjárt meghadja Szilágyi Mihálynak és az Ujlaki Miklósnek, hogy az végekben vigyáznának a törökek ellen, ő maga kedig melléje vévén az Ország Mihályt, az nádorispánt, beindulla hammarsággal Erdélybe nagy sok urakkal és nyolcezer lovaggal és négyezer drabanttal. A több népet adá Szilágyi Mihálynak és Ujlaki Miklósnek az Alföldre.

Méglen Mátyás király beméne Erdélybe, addig Szilágyi Mihály megszállá Zoinicot. Hallván eszt a török, mindjárt feljöve. Hallván eszt Szilágyi Mihály, elszálla Zoinic alól, és Pozazin mellett szálla táborba, melly helyly harmincezer lépésnyi földint vagyon Szenderön alól. A török nagy néppel reájöve, de Szilágyi szégyenli vala visszaléptét, ez okaért szömbe víva a törökekkel. Az Ali bég és Skender, annak atyafia a két szárnyán valának. Látván ez okaért, hogy kevesen vólnának a keresztyének, környülfogák őket, és nagy viadalt tartának mindkétfelé. De a keresztyének elbágyadának az nagy vívástól és futásra vévék a dolgot. Látván Szilágyi Mihály, hogy az ő népének a nagyobbik része elveszett vólna, és hogy a többi elfutnának, ő nem akara elfutni, hanem kevesed magával a törökek közzükben öklele, és erőssen vív vala. És ott fogva esék az Lábatlan Gergellyel egyetembe. Mindjárt fogva vivék Konstancinápolyba. Török császár parancsolá, hogy a kettőnek fejét vönnék. Fejét vövék ez okaért először Szilágyi Mihálynak. Mikoron az Lábatlan Gergelyt is kihoszták vólna, egy török kéré aszt a császártól, hogy enfiát megváltaná érte az magyaroktól. Így menekedők meg az Lábatlan Gergely.

Hallván eszt Mátyás király, hogy odaveszett vólna Szilágyi Mihály, az ő rokona, igen bánkódik vala rajta mind az urokkal. És monda a király: Nagy kárt vallott egész Magyarország ez embernek elveszése miatt. Es annak utánna nagyon sietemenni Er-

délybe, mert fél vala ettől, hogy az országbéliek el kezdenék előtte foglalni a szorosokat, ahol bemehetnek az országba. Azzokat ez okaért előszer akará elfoglalni. Másodnapon annak utánna beére a széles földre. Nem messze a táborhoz előltalálá őket az ország serege. Az istráza megkérde őket, ha e szándékba volnának, hogy víni akarnának az magyar király ellen? Felelének minnyájan: Mü minnyájan ahhoz készültünk, hogy fejenként könyöregjünk az országnak törvényei és szabadságaiért, nem arra készültünk, hogy a király ellen akarnánk támadni avagy víni, mert rútságos dolog volna ez és igen isszonyú.

XXIII. RÉSZ

Mikoron eszt meghallották volna, kik az újságot támasztották vala, megijedének, és kioroszkodának a seregből, és hazafutának.¹³³ Mátyás király bellyebb méne azzok ellen, kik ellene támadtanak vala, és másodnapon oda érkezék a néppel, hol a pártolóknak serege hált vala másodnapon. És a vajda mind az bírakkal az országból elejbe menének a királynak, és esedezének néki kegyelemért. És az vajda nagy szép beszéddel szólla, és sokáig szólla a király előtt, és veté a támadásnak okát a kösségnek búsulására, a nagy rovások és ínségekért, és mindenképpen megtisztítá és megmenté magát előtte. Mikoron az vajda elvégeszte volna beszédit, és könyörgéseit a király előtt, mindjára lábaihoz esék mind a bírakkal egyetembe a királynak. És a király megkegyelmeze nékik, és megbocsátá vétkeket. De kik indították vala a pártolást, azzoknak nem akara megkegyelmezni.

Annak utánna Mátyás király beméne Kolosvárba. Kolosvárból Tordára méne. Ott mindjára országgyűlését hirdeti vala. Mikoron az országbéliek mind odajöttek volna, traktálni kezdenék az hívekről és az hitetlenekről. Akik hitetlenek és az új pártolásnak okai találtattanak, azokat örök számkivetésbe kiűzék napot tövén nékik, mikoron kimennének az országból minden marhájokkal. Veres Benedek Lengyelországba méne és ott lakék. Eszt mindenek igen kegyes büntetésnek mondák lönni. Még ő magok is az vétkesek. Némellyek kedig a pártolók közzül elhalogatták a kimenést az országból az önne veszedelmekre.

¹³³ Az háborúságtámasztók elpironkodnak.

Mert mikoron a király Szebembe ment vólna, megmondák a királynak, hogy ott vólnának az pártolókban, kiknek meghadták vala, hogy kimennének ez országból, és nem mentenek vólna. És a király igen megharagvék reájok. És elhívatá mindjáraást a kénccstartót, és meghadja néki, hogy mindjáraást megfogatná azokat mind, és az országnak törvénye szerént megbüntötné őket, mint azelőtt a tordai gyűlés ben az elvégesztötött vólt. A kénccstartó ez okaért eljárja benne, amint a király megparancsolta vala. És aznap nyolcat fogának meg benne: Gercz Pétert, Suki Mihályt, a szebeni polgármestert, Czertz Jánost etc. Ezeknek mind fejeket vévék a szebeni piacon.

Mikoron immár a király az Erdélyországot lecsendesítötte vólna, Szent Katalin asszon napján kiméne Szebemből, és Moldova felé tarta. Moldovában akkoron egy István vajda vala. Az is okot adott vala Erdélbe az elhajláshoz, mert gyors és vitézlő ember vala. Nem akar vala ez okaért a magyar királytól hallgatni, a szokott adót is nem akarja vala megadni. Mikoron Mátyás király bement vólna a havasba, bevágva talállá mindenütt a szoros utakat. Meg kellett ez okaért az utakat tisztítani igen nagy munkával. Mikoron megtisztította vólna az utakat, bevivé mind a népet az országba, és Rimavásár mellett szálla táborba. Ez az váras palánkkal vala körítve, és töltés és árok vala környüle. A Szeret víz foly mellette, kinek a parttyán egy favár vagyon. Ebben valának az István vajdának szolgálái. Mátyás király első ostrommal megvévő Rimavásárt. Hogy eszt meglátá István vajda, megjede, és a királyhoz követeket bocsátván, békességet kezde jární. De nem lehet a békesség közettek. Parancsolá ez okaért, hogy mind megdúlnák az várast, annak utánna felgyújtának. Annak utánna elmenvén az úton, mind falukat, mind városokat felgyújtatá, és nagy pusztaságot művele az országban. És nagy sok rabbokat és barmokat hajtának előttek.

Harmadnapra méne a király Moldovabányára, holott a püspeknek lakóhelye vagyon, és ott előálomkort kellett a királynak megvíni az álnak ellenséggel. Nagy szerencsén lőn a király ott az viadalban. A piacon vala a király szállása a szeren, melly a püspek házának ellenébe vagyon, holott két utak megkörülik az egyházat. A több urak, püspekek és hadnagyok a piacon körül valának szállásokon, hogy mindenkoron jelen lehetnének a

királynak. Mikoron kedig a király vacsorálnék, hozának egy foglyot elejbe. Mikoron aszt tolmács által megkérdezték vólna, kicsoda vólna, honnét jőne, és micsoda járásban vólna? Nem kell – úgy monda – ennékem tolmács, mert magyar vagyok én, erdélyi, és bejöttem mostan Moldovába, hogy feleségemnek maradékit meglássam itt benn. Jövet az úton találtam tizenkétezer oláhot, azzok jőnek, hogy ez éjjel első álomkort megüssék a magyaroknak táborát, és hogy megverjék őket. En kedig úgy siettem előjöni, hogy megmondjam eszt, mert szánom az én nemzetemet.

Hallván eszt a király, fenyegetni kezdé ötet, hogy lásson, hogy hazugságot ne mondjon. A székely monda: Igazat mondok én.

Ha kételkedtek beszédembe, tartsatok addig örüzet allatt, hiszem, megláttyátok annak utánna, ha igazat mondtam, avagy nem. Meghadja a király, hogy örüzet allatt tartanak a székely embert. És meghadja Drákfi Bertholtnak – ki a király sáfára vala – hogy vígan tartaná az vendégeket. Ő maga kedig, a király nem övék vacsorát, hanem felkele, és mindjárt egybehívá az urakat és az hadnagyokat, és elejbe adá nekik az jelen való veszedelmet. És meghadja nekik, hogy minnyájan titkony készülének és fegyvert fognának, és minden utcákon az városban örüzeteket vete és minden kapukba. A piacon való szeggeletekre a darabantokat állatá. Kétszáz régi merő fegyvereseket az ő szállása elejbe állata, hogy azzok a két utcára vigyáznának, és az ellenség ellen támadnának, ha azon be kezdenének rohanni. A több seregeket a más utcákba állatá.

Csak alig végeszte vala e rendelkezéseket, és hogy immár első álomkoron vólna, jelen lőn az ellenség, és háromfelől felgyújtá az várust. Nagy indulás lőn mind kétfelől és nagy kiáltás. Az oláhok szerin-szerte felgyújtván az várust, berohanának előszer a kapuknál a tűznek világosságával. A király népe készen várja vala őket, és mindenfelől ellenek támadának, és nagy viadalom lőn mindkétfelől. Kétfelől szörzett vala az oláh vajda két sereget, azzok egyszersmind találának bejöni két utcákon a király szállására. Ezek odajöven, egyenest találának az álló seregre, a fegyveresekre, kik a király szállása előtt állnak vala. Nagy viadal lőn ott, és nagy sok oláhok hullának el ez viadalban, mert fő-fő népek valának ebben a seregben. Tudnia illik Ország Mihály, az nádorispán, a

két erdélyi vajda Csupor Miklós és Pankrátz János, Bánffi Miklós, Báthori István és több urak. Ezek minnyájan erőssen vívának, és kivágák az oláhokat a piacról, mert a piacon mint egy várba valának. Mindegy éjfélkort annak utánna úgy kezdének hátat adni az oláhok, és a magyarok rajtok lőnek, és sokat a tűzbe kergetének, sokat kedig levágának benne, sokat is megfogának közzülek. Vagy négyezeren elszalladának az várasból, a többit mind az várasban levágák őket.

XXIV. RÉSZ

Mátyás király azon éjjel nagy szorgalmatosságba vala. Hol az ő szállása előtt való álló seregben erőssen vív vala az oláhokkal, hol az utcákban forog vala, és rendbeüti vala a seregeket, hol biszattya vala az vitézeket, hol feddik vala a félelmessekre, hol meg segíti vala azzokat, kiknek szükség vala. Es ekképpen tartá meg az ő népét. Mikoron megvirradott vólna, íme tehát mind az egész váras rakva fekszik vala holttestekkel, és hétezernek találák a meghált oláhoknak számát. A magyaroknak kedig tizenkétszázának, a többi nagyobb részre mind sebesek valának. Sőt Mátyás király ő maga is sebes vala, mert egy nyilat lőttek vala az hátába nem messze az háti gerenhez. Hogy a nyilat kivonta vala, benne maradott vala az vas a testébe. Négy egész esztendeig mind vesszédett véle annak utánna, méglen kiveheték aszt belőle. Bizony kézzel kelle azon éjjel mególtalmazni a magyaroknak az ő életeket, mert nagy szerencsébe forga az ő dolgok. És mikoron szerinszerte mind felgyújtották vólna a falukat és az várasokat, és mind eldülták vólna az országot, a király visszaindula kornyodozván a sebnak fájdalma miatt, és Erdély felé kezde tartani, és karácson innepire Brassóbajöve. Brassóba lévén, ott kegyetlen halállal megölete némellyeket a pártolókban. Az Brassó várasát kedig szép privilégiomokkal megajándékozá, miérthogy azzok veszteg maratta nak vala, és nem támadtak vala a több várasokkal a király ellen az új király mellett. Az Michne vajdának is, ki az Havaselvő vajdáknak feje vala, ott fejét véteté.

Annak utánna parancsolá a királya kécncstartónak, hogy a több pártolókat, kik fogva vannak – tudniaillik Székelly Mihályt, Alardot, Vízaknai Miklóst etc. – Kolosvárra vinné, és ott szolgál-

tatná a törvényt reájok. Kéncstartó ez okaért Kolosvárra hozá őket, és ott utcánként tüzes fogókkal szaggattatá őket, annak utánna fejeket véteté. Ez kénzásért olly igen megijedének a több pártolók, hogy minnyájan kiszekének az országból, ki Lengyelországba, ki Oláhországba, etc. Az ő marhájakat és jószágokat mind elfoglaltatta a király.

Még Erdélbe vala Mátyás király, hogy elhozák néki az Istvánnak, a moldovai vajdának levelét, mellyben erőssen könyöreg vala néki, hogy kegyelmes lönne hozzá, és megbocsátaná néki az ő vakmerő bolondságát, és megvallá a király előtt, hogy méltó esett vólna rajta ez e nagy büntötés, etc. A király fél kedvvel tön választ néki. Mindezenáltal megigéré eszt néki, ha engedni akarná a magyar koronának és a megbékélésnek igaz módját keresni, még vólna valami Út a kegyelemhöz. De ha eszt nem akarná művelni, üdő lönne még a bosszúállásra.

Minekutánna ez okaért Mátyás király Erdélyben elvégeszte vólna minden dolgait, visszaméne Magyarországba. Lön kedig ez a koronázás után harmadik esztendőbe. Valának kedig Mátyás királynak akkoron az üdőben két cancelláriosi. Egyik az Vitézi János, az esztergomi érsek, a másik István, az kolocsai érsek. Ezeknek egyiknél fél esztendeig állott a király pecségi, a más fél esztendeig a másiknál. És ez érsekek az üdőben nagy tekintetben valának mind a királynál, mind az egész országnál.

A koronázat után negyedik esztendőbe Mátyás király esmet két hadat kezde forgatni elmejébe. Egyiket a törökek ellen, a másikat a csehek ellen, mert azokra esztekéli vala ötet az római pápa,¹³⁴ miérthogy őnéki nem akarnak vala engedni az ő kívánsága szerént. Azért megátkoszta vala a cseheket mint eretnekeket, és Pogiebradi Györgyét, a cseh királyt megfosztotta vala Rómába (de nem Csehországba) mind a királyi méltóságnak nevétől, mind a királyi birodalomtól. Lön kedig ez, midőn írának Krisztus urunknak születése után 1466. A Pál pápa ez okaért egyik levelet a másik után küldi vala Mátyás királynak, és erőssen kéri vala, hogy reátámadna a cseh király ellen, a nagy eretnek ellen, szinte mint a törökekre, és mindenképpen esztekélé ötet az hadra a csehek ellen. Sőt a római császárt is reábírá a pápa, hogy ő is ír

¹³⁴ A pápa az veszedelmes hadnak oka.

Mátyás királynak, és reákeré, hogy a csehek ellen az római egyháznak [ellenségei] ellen hadat indítana, és nagy ígéretekkel megterhelé őtet. Végre reábírák őtet.

De előszer nagy gyűlést hirdete, és az ország elejbe adá mindeszt e dolgot. A fő-fő népek mind ellenzik vala eszt a hadat, mondván: Mü szükség minékünk, hogy magunkat terhellyik olyan üdegen haddal? Nemde elég hadunk vagyón-é a török ellen, a mii természet szerént való ellenségünk ellen? Bizony szinte elég vólna münékünk ez a had, csak győznünk aszt meg. Nem szükség vólna más hadat keresnünk, etc. De a király az gyűlésbe gyüvén felüle, és nagy prédikációt indíta az ő természet szerént való tisztességkívánásból, és a csehek ellen való bosszúállásnak kívánságából. És az pápa leveleit és a római császár leveleit mind megolvastatá a gyűlés előtt, és mellé voná az iffiú urakat, és ugyan aszt végezé, hogy meg kellene e hadnak lönni.

Ez is igen segít vala, hogy az Ujlaki Miklós felhoszta vala véle a gyűlésbe a török császár követségét. Mikoron Mátyás király meg akarta vólna hallgatni a török császár követségét, előszer behozatá a Draculát, az havaselvő vajdát, ki fogva vala Mátyás királynál, és az udvarló urak közé állatá aszt. Mikoron annak utánna bebocsátták vólna a követeket, ott nézik vala a Draculát, ki azelőtt olly nagy kegyetlenséget művelt vala a törökeken. És annál nagyobbban ijed ének. Ez vala kedig a követség: török császár frigyét kíván vala Mátyás királytól, és nagy barátságna színe allatt kívánja vala aszt, de a király nem akara frigyét véle tönni, mert érti vala a török ravaszságát, hogy csak addig kívány frigyét, méglen megnyomhatná az ásiabelieket, hogy annak utánna könnyebben férhetne a magyarokhoz. Ez okaért ollyan választ tön nékik, hogy őfrigyét nem tehetne a törökekkel, mert ollyan törvénye vólna Magyarországnak, hogy soha egy magyar király frigyét nem tehetne a törökekkel, miérthogy természet szerént való ellenségek volnának a keresztyénségnek. Annak utánna tisztességesen elbocsáták a követeket, és az vajda, Ujlaki Miklós elvivé őket, hogy bátorsággal hazamehetnének.

XXV. RÉSZ

A gyűlésnek a végébe Mátyás király megajándékozza némellyeket az urak közzül, kik vitézül víttanak vala véle Moldovába. Az Bánfi Miklóst is megajándékozá sok falukkal az ő nagy vitézségeért. Annak utánna kiindulván a király Egerből Budára jöve. És Budán zsóldot kiáltata és népet gyűte, és hadiszörzámokat szörze. Nyolc nap múlva, hogy Budára jött vala, követet bocsáta az Pogiebradi Györgyhöz, a cseh királyhoz, és megizene néki az hadat. Annak utánna elindulván Budáról Pozsomba méne fel, és ott megvárá a több segítségeket. A cseh király is megértvén, hogy Pál pápa megátkozta volna őtet, és az ő királyi méltóságába praktikált volna, és Mátyást, a magyar királyt reáindította volna, nagy népet gyűte ő is, és meg akará magát hatalom ellen óltalmazni. És kiindulván Prágából, Morvaországba méne, holott bír vala az ő fia, Victorinus egy jeles vitézljő ember. És ezek egybeadák az ő népeket, és ott meg akarák megvárnai a magyarokat az morva határon.

Minekelőtte Mátyás király kiindulna Pozsomból, juta egy püspök Rómából a pápától Mátyás királyhoz. Az elküldé elől a tilalmot pápától Morvába, és megátkozá mind a cseheket, mind a morvaiakat, mind a slésiaiakat, kik valami segítséget adnak vala a cseh eretnekek mellé – mert így nevezi vala a cseheket, kik semmit nem tartának a pápától és annak pepecsélésitől.¹³⁵ Kezdeték kedig ez a csehek ellen való had, mikoron írának Krisztus urunknak születése után 1468, az Mátyás királynak koronázása után kedig negyedik esztendejébe.

Megértvén eszt a csehek, nagyobb része elszakada a királytól.¹³⁶ Azonképpen az morvaiak közzül is és a slésiaiak közzül. És az várasok nem akarának elszakadni a római pápától, noha megadnák az adót a királynak, és az várasok mind vólnának a király kezénél. Annak utánna kiindulla Mátyás király Pozsonból a pápa követével. és méne Lunába, melly váras az Morva víz mellett vagon szinte a határba. Ott táborba szállának a magyarok az Murva-parton. Az vár as kedig a római császáré vala, és az polgárok megnyiták az várast Mátyás királynak, és mindenbe kedvesked-

¹³⁵ A pápának mestersége.

¹³⁶ A cseheknek bolondsága.

nek vala néki. mint szinte a római császárnak. A cseh király ellenébe szálla a magyaroknak. Egy egész hólnapig lónek itt a táborba, és semmi viadalom nem lón közetek, hanem csak valami harcolások. Egynyíhánszor egybegyülének beszédre az vízparton a királyok, és kemény beszédekkel fogdassák vala egymást. Az vény cseh király ídes beszédekkel gyakorta megenyhíté a Mátyás király felfuvalkodott és tisztességkívánó szívét, de a püspök, a pápa követe mindjára megkeméníté visszontag aszt, mert soha el nem távozték tőlle.

Mikoron a cseh király meglátta vólna, hogy az viadalomnak semmi módja vólna, nem akara ott heáavaló költséget tönni, hanem hátra kezdé menni az ő országába, és Victorinust, az ő fiát bocsátá Trebicba sok néppel, hogy aszt megerősíté és mególtalmazná. A több várakat is mind megerősíté néppel és az városokat, hova jövendő vala az ellenség.

Az Mátyás király kedig tanácskozék az urakkal az hadnak elindítása felől. Ezek valának kedig az urak: Szapolyai Imre, Szapolyai István, az Imrének atyafia, Csupor Miklós, az erdéli vajda, Báthori István, Ország Mihály, a nádorispán, Magyar Balás, Kinizsi Pál, Deszpot Farkas, Bánffi Miklós, Pannonius János, pécsi püspök, és sok urak a nemessek közzül. A Kinizsi Pál egy parasztember fia vala, és malomból jöve ki a szolgálatra. Szolgálta kedig előszer az Magyar Balásnak hadnagysága allatt. Szép Hercules-termetű ember vala, jó eszű és felette nagy ereű. A malomba egyedől felemelte a malomkövet. Egy egész hordó bort egyedől felemelt. Jeles hammar futó vala. Látván az Magyar Balás az ő emberségét és nagy vitéz vóltát, az önne leányát adá néki feleségül. Jeles emberek valának akkoron Mátyás király seregébe, és ezek által cselekedé vala Mátyás király – akkoron alig huszonzét esztendő lövén – ama nagy, jeles és híres dolgokat.

Mikoron Mátyás király meghallotta vólna, hogy Victorinus, a cseh király fia Trebiczbe vólna, és az atya, a cseh király elment vólna, Trebiczbe indítá a sereget, és megszállá az várast. És a megszálgulásba mindjára felgyújtatá az hoffstátot. A hoffstátból beszallada a tűz az városba, és mind megemészté az várast. Victorinus, a király fia kiméne az városból minden népével és sok polgárokkal, és felméne a várba, melly egy magas hegyen vagon. De a porkolábok bebocsáták Victorinust az ő népével, de a

polgárokból egyet sem. És szegények visszatérvény mind a magyarok kezébe esének. Ekképpen a röttenetes tűzzel két óráig megvívé Mátyás király Trebitzot. Lön kedig ez tizedik napon pinkestnek előtte.

Annak utánna kezde Mátyás király az várhoz. De éjjel csendesszéggel juta háromezer cseh fegyveres és Victorinus kilencszázadmagával kijöve az várból, és az háromezer fegyveres felvívé ötöt, és békességgel elvívék, hogy az magyarok ingyen eszekbe sem vívék, hogy elment vala Victorinus. A porkolábok feladák az várat. Annak utánna Mátyás király Brünna felé indít, az ő seregét, melly Morvának fővárosa. Ez a váras szép és erős váras vala. Az váras felett egy vár vagyon, mellyet Spilbergnek neveznek, melly sok néppel vala megerősítve. Odajutván Mátyás király megszálla az hoffstátban, és mindjára egy követet bocsáta be az várasba, ki megkérdené a bíraktól, ha a pápa hite mellé akarnak állani, avagy a cseh. eretnekek mellé? Ha a pápa mellé, tehát megnyitnák mindjára a váras kapuit a pápa követének. Ha nem, tehát hírekkel lönne, hogy ellenek akarna víni.

XXVI. RÉSZ

A bírák olyan választ tőnek a követnek, hogy visszamenne a királyhoz, másodnapon választ akarnának néki tőnni. Másodnapon követeket bocsátának az várasból a királyhoz, és a követek közül egyik előállá és monda: Felséges király! Mű a római hitnek követői vagyunk. A cseh királynak adót adtunk ugyan, de a mű egyházunk a pápa rendelése szerént vagyon. Régen megértőtük, hogy a pápa te felségedet bírta, hogy te visselnéd eszt az ő hadát. Ez okaért a brünnai tanács mindenbe engedelmes.¹³⁷ A pápa püspeke mindjára dicsírni kezdé őket, hogy állhatatosan megmarattanak vólna a római hit mellett, és Mátyás király is dicsírni kezdé őket és mondá, hogy az ő állhatatosságok nagyot érdemlene. És megígéré magát nekik.

Másodnapon azután beméne az várasba, és a polgárok nagy tisztességgel fogadák Mátyás királyt be. Annak utánna megszálla az várat, melly az váras felett vagyon, és sokáig vítatá aszt. A kilencedik hólnapnak utánna adák fel annak utánna aszt néki.

¹³⁷ Brünna a pápa rabsága vagyon.

Pogiebradi György hallván, hogy a brünniak bebocsátták volna a királyt, ő is az vár allá jöve Brünna mellé, és szömbeszálla Mátyás királlyal. És az urak közbe kezdének járnai, és arra hozák a dolgot, hogy szömbbe lönnének a királyok egymással. Mátyás király tart vala az ipának haragjától, ez okaért az imegre mindenkoron páncélt veszen vala, annak utánna a páncélyra veszi vala a zsubicát. A két tábor között két sátort vonának fel, ott gyűltenek egybe naponként mind a két királyok. És hogy előszer szömbbe lönek, monda a cseh király Mátyás királynak: Ekképpen kell-é, fiam, velem cseleködnöd? Miért támadtál olyan módon reám? Aszt mondod, hogy a hit dolgaért műveled, de a te nagy felfuvalkodásodból és nagy tisztességkívánásodból műveled inkább, és abból indultattál erre, hogy megfosszad apádat az ő országától. A birodalomnak telhetetlensége művelteti eszt veled, és az dühösített tégedet. Mátyás király felele: Apa, kérlek, térj meg az anyaszentegyháznak hitire. Ezért hadakozom ellened, miért-hogy a közenséges hitnek ellensége vagy. Térj meg, kérlek tégedet. Mikoron egynyíhánszor oda egybegyűltenek volna, semmit nem végeszhetének egymással.

A cseh király ez okaért megindítá táborát és elméne. Mátyás király kedig inkább kezdé az Spilberg várát vítatni. Hogy kedig látá, hogy meg nem vehetné aszt, alatta hadja az Magyar Balást, a Kinizsi Pállal, őmaga kedig Olomócra indítá az ő több népét. Az olomóciak kijövének Mátyás király elejbe, és vallást tőnek előtte, hogy ők a római hiten vólnának. És behívák őtet az várasba, és nagy tisztességgel fogadák. Egy erős vár vagyon Olomóc körül csak ottan, abban csehek valának. Megszállá aszt Mátyás király, és egynyíhány nap múlva megvévé aszt. Olmócból kiküldé az ő hadnagyit köres-környül, és az váraskákat, kik a római hiten valának, azzokat meghódoltatá, akik nem valának azzon, azzokat felgyújtatá, és minden marhájokban zsákmánt tétete.

Mikoron kedig a télnek üdeje eljött volna, Nagy Balást Spilberg allatt hadja, a több népeket kedig Morvába telelni osztá. Ő maga kedig a Szapolyai Imrével és egynyíhány urakkal és a darabantokkal Magyarországba tére telelni. Mikoron Szent Mihály nap tájban visszajött volna Budára, ott lön mintegy négy hólnapig, és azonközbe mindeneket szörze az hadra szükségeseket. Annak utánna bőjtelő havának a közepibe esmet visszaméne

Morvába a sereg mellé. Mikoron odajött volna, a spilbergiek megadák magokat. Onnét azután Olomucba méne, ott kedig nagy gyűlést hirdete. Azonközbe allattomba kezde praktikálni a cseh urakkal, kik pápások valának, hogy ötet választanák cseh királlyá. A gyűlésben annak utánna az urak egybeférvén, cseh királlyá és morvai hercegnek választák. Eszt kedig csak azért nyere töllek – nagy ajándékozásival és egyéb praktikákkal – hogy az ő hadakozásának valami palástyai lönnének ez névek: király és herceg, hogy ne láttatnék méltatlan hadakozni a törvény szerént való cseh király ellen.¹³⁸ Onnét elindítván népét, Slésiába méne. A braszlaiak nagy tisztességgel fogadák ötet, melly a főváras Slésiába. Aszt művelék a több várasak is.

Braszlóból elbocsátá Mátyás király az ő kancelláriosát, Mihályt, az esztergomi lektort Bécsbe, hogy kérné Friderik császártól a segítséget, amit ez hadra ígért vala. Mert Bécsországnak minden esztendői jövedelmét ígért vala néki, annak utánna a nemesek közzül ezer lovagot. Az ezer lovagot megküldette vala, de Mátyás király mind visszaküldé azzokat, és meghadja, hogy ezer lovagnak való zsoldpénst küldenének, találna ő népet magának. Friderik császár csak beszéddel tartá az Mihály kancelláriust, és nem ada semmi pénst néki. A nemesek megadák néki az ezer lovagra való zsoldot, és avval kelleték visszamenni Mátyás királyhoz. Hallván a király, mint megcsúffolta volna ötet az Friderik császár, igen megbúsulla rajta, és magába forgatá mind eszt a dolgot, mint állhatna bosszút rajta.

XXVII. RÉSZ

Elindulván Slésiából, visszajöve Morvába, és az útba megszállá az Veszele várast, mellybe Victorinus, a király fia sok néppel vala. És erőssen kezdé aszt lóttetni, és mindenképpen vítatni. Mikoron az várasnak körítésit nagyon lerontotta volna, ostromnak indítá a népet, és végre megvévé Veszelét. A drabantok megfogák az Victorinust, és a király eleibe hozák. Victorinus kegyelemért könyörge a királynak. Monda Mátyás király néki: Aha, atyámfia, Victorine! Erre hozott-é immár tégedet a gonosz tudomány, mellyet apádtól tanóltad? Gyakorta intettelek tégedet,

¹³⁸ Ambitio látod mit művel

hogy elhadnád az attyádnak gonosz tudományát, és követné d az Istent. Ne félj, svógorral vagyon dolgoz. Nem bánt senki, sem életedbe, sem méltóságodban. Térj meg, kérlek. Látod-é, melly igen nehéz az Isten ellen rugódozni? Igaz a római hit, aszt köves-sed ennek utánna.

Mikoron immár Victorinust megfogta vólna, miérthogy esmet a télüdő elérkezett vala (mert a csehek ellen való második esztendejébe lőnek mindezek), melléje vévé a királya Szapolyai Imrét, Ország Mihályt, az nádorispánt, és egyebeket az urak közzül, és visszaméne Magyarországba, hogy ott minden hadi szükségeket szörzene a télen. Mikoron annak utánna írának Krisztus Urunknak születése után 1470, a télnek utánna Mátyás király vissza kezde menni Morvába. Mikoron Gyórré jutott vólna, ott talállá őtet a követ, ki megmondá néki, hogy Pogiebradi György, a cseh király meghólt vólna. Hallván Mátyás király az hírt, igen kezde foházkodni, és erőssen bánkódván sír vala.¹³⁹ Gyórból elindulván sieté Morvába be, mert meghallá, hogy nagy gyűlést hirdettek vólna Csehországba. Arra sieté, hogy Morvából ő is követeket bocsáthatna oda, hogy a királyi méltóságot néki kérhetnék.¹⁴⁰ Mikoron Iglába jutott vólna, ott veszteg marada, és onnét elbocsátá a követeket sok ajándékokkal, hogy mind eljár-nák, és megajándékoznák az urakat, és arra bírnák őket, hogy Mátyás királyra adnák szavokat.

Mikoron a csehek mind gyűlésbe gyűltenek vólna Kutnára, ahol az ezüsbányák vadnak – melly váras nem messze vagyon Prágához –, Mátyás király is odabocsátá az ő követit, kik közett fő vala a Csupor Miklós, az erdéli vajda. Sokan odagyűlének, kik a gyűlésbe kérik vala a királyi méltóságot. De a csehek igen üdegenek valának az Mátyás király követihöz, miérthogy a pápá-nak esztekeléséből indította vala a nagy hadat ellenek, és minap a pápától felvötte vala magának a cseh király nevet a cseheknek akarattya ellen.

Ez okaért hejába szólla az cseh urak előtt az Mátyás király-orátora, és pironksággal kelle beszédit elhadni. Mikoron a Fride-rik császáre és az Pogiebradi György fiájé és az László királyé is

¹³⁹ Matt[yás] ki[rály] gonosz lelkesmereti.

¹⁴⁰ Ambitio, ördegi méreg.

– ki az Kasimir, az lengyel királynak fia vala – orátorok szállattanak vólna, a cseh urak arra hajlának sok okokból, hogy László, a lengyel király fia, ki akkoron még igen iffiú, azaz csak tizenöt esztendőös vala, ő királyok lönne, és a gyűlésből ugyan kimondák az ő választását, és minnyájan jót kívánják vala az ő királyi birodalmának. A magyar követek hallván aszt, elpironkodának onnét, és visszajövének Mátyás királyhoz. És mikoron a követek megbeszéllették vólna Mátyás királynak, mint jártanak vólna, igen megharagvék a csehekre.

Azonközbe új hírt hozának néki, müvelhogy a török új dolgokat indítana a Száva mellett. Ezen igen megháborodék ugyan Mátyás király, de mégsem gondola semmit véle, csakhogy boszút állhatna a cseheken. De elhívatá Gabrielt, a koloc sai érseket, és Ungor Jánost, és azzoknak meghadja, hogy mindjárt allásietnének az alföldre.

És meghadja azzoknak, mit cselekednének ott, és megjelenté nékik, hogy a törökek Sabác várát meg kezdték vólna épüteni.¹⁴¹ És monda nékik: Ha nem ronttyátok el aszt az épületet, oda leszen Magyarország. És levelet ada nékik, hogy zsoldot kiáltatnának, felvönnék mindenütt az vámokról az jövedelmeket, és hogy parancsolnának az városoknak minden szükséges felől. Íra amellet az Ország Mihálynak is, az nádorispánnak, és a több uraknak, hogy az ő népekkel mindjárt az Gabriel után menjenek, és arra ügyeközzenek, hogy az új Sabác várát megromtsák, mellyet a törökek épüttenek vala a Száva-parton, és hogy ne engednék az épütést a törökeknek. Ezeknek kedig mind aszt kellették müvelni, amit parancsolt vala a király.

Mikoron ezek minden népekkel a Száva parttyára jutottanak vólna, előszer az álgyukat kisüték az épütő törökekre, de a törökek visszaadák a lövéseket nagy bőven. A magyarok bemenének a Szávába, és onnét kézjékből lövének reájok. De a Száván nem merének általmenni, mert sokan valának a törökek is. A törökek azután mindjárt töltést kezdének tölteni a Száva-parton, azmiatt a magyaroknak lövésse mind hejába lön, és szabadon épütnek vala az váron. De még előtt is megásták vala Sabácnak az árkát, és nagy töltéssel megkörítötték vala, és sok élést vittek vala

¹⁴¹ Mát[tyás] kir[ály] kábaságának jutalma.

belé, és nagy sok és mindenféle hadiszörszámokat. Látván a magyarok, hogy semmit nem árthatnának a törökeknek, ők is ellenébe, a másik parton a Szávának egy várat kezdének építeni, hogy abból mególtalmazzák a Szerémföldet.

Azonközbe Mátyás király dül-fül vala a csehek ellen, a pápának esztekeléséből,¹⁴² és a bosszúállásnak kívánságából, miért-hogy meggugolták vala a csehek az ő követit, és királlyá nem választották vala. Bekülde ez okaért Morvából Csehországba, és nagy pusztaságot műveltete tűzzel és fegyverrel, kóborlásokkal és minden prédálásokkal. És a magyarok mind általszáguldák a Csehországot, majd mind Prágáig. Ezek mind lőnek a csehek ellen való hadnak harmadik esztendőjébe. És annak utánna Mátyás király elosztá népét mind széllal az városokba, kiket megvött vala Morvába, Slésiába és Csehországba, és ő maga visszatére Magyarországba, és jöve Budára. És véle elhozá fogva Victorinust, a cseh király fiát, és hadja aszt Vissegrádon az erős várban, és parancsolá, hogy nagy tisztességbe tartanak méglen ez hadnak vége lönne.

XXVIII. RÉSZ

Méglen Mátyás király ott veszédnék a csehekkal. addig Mahomet török császár négyszáz hajót készíte a tengerre, és méne Euboiára,¹⁴³ és megszáll á Calcida várost, és a nagy vívás és ostromlás után megvévé aszt az harmincadik napon.

Mikoron Mátyás király Budára jött vólna, elosztá telelni mind az ő népét, hogy nyugodnék, és megljulna, mert igen elvajott és elveszett vala az hosszú hadakozásba. És ő maga bánatban megemésztédék, miérthogy az hejábavaló és kereszttyének ellen való hadba foglalta vólna magát, és szántalan nagy kécset arra költett vólna, és a törökek addig megépítették és mindenképpen megerősítették vólna Sabácot a Száva-parton.¹⁴⁴ Annak felötte, hogy a török császárnak birodalma annyira megöregbedett vólna, hogy a szép nagy szigetet, Euboiát megvötte vólna. Fél vala ez okaért, hogy úgy ne fordulna a dolog, hogy önéki kétfelől

¹⁴² Má[tyás] kir[ály] veszekedik a pápa esztekeléséből.

¹⁴³ A török nem bolond.

¹⁴⁴ Az kábaságnak jutalma.

lönne hada, miképpen is lön annak utánna. Merthogy a csehek királlyá választák Lászlót, Kasimirnak, a lengyel királynak fiát, ezért elhadja Kasimir királya csehek ellen való hadakozását (mert őtet is megcsábította vala a pápa, hogy a csehek ellen hadakoznék), és a csehek mellé támada, és azzoknak kezdé párttyokat fogni. Ebből kedig igen megháborodék az Mátyás király, és színetlen tanácskozik vala az urakkal, mint vehetné ezeknek eleit.

Miért kedig, hogy az hadakozáshoz pénz kell, és pénz nélkül semmi nem lehet, előszer mind azzon sápolódék Mátyás király, hol kellene pénst venni? Ez okaért mindenfelé megörögbíté és meghágtatá az vámokat. A püspekeket, káptalannokat és papokat erőssen megrová. Új és sok ostoradókat vete.¹⁴⁵ A pápától is és az velencéssektől pénst kére, hogy azzokból víhatna az cseh eretnekek ellen. És miérthogy Szapolyai István állhatatosan vívt vala mind együtt véle, nagy tisztességre emelé aszt, és a Deszpot Farkasnak Feyeszkrét adá ajándokba. A több urakat is és vitézeket megajándékozá tisztékkel és méltóságokkal.

Mátyás király hada a lengyelek ellen

XXIX. RÉSZ

Mikoron írának Krisztus Urunknak születése után ezernégy-száz és hetvenegybe, támada Mátyás királynak hada Kazimir, a lengyel király ellen. Támada kedig ez okból. Az püspekek és az urak Magyarországba elunták vala Mátyás királynak színetlen való hadakozását, mert nyughatatlanok valának miatta, miérthogy az ökövély elméjéből egyik hadat a másikból tekeri vala. Ebből olly nagy pénst költe naponként, hogy az országnak jövedelme félig sem vala elég a sok hadi kölcségre.¹⁴⁶ Ez okaért erőssen úzi vala a püspekeket, hogy sok népet kellették tartanyiok. Erössen megrója vala a káptalannokat is és mind az egyéb papokat. Az uraknak is sok népet kelle tartanyiok. Erössen meghágtattya vala mindenfelé az vámokat, és huszadokat és harminc adok at. Az országban kedig egyik adó úzi vala a másikat. Még a

¹⁴⁵ Így vesztette mindéltig a pápa az országokat.

¹⁴⁶ Mát[tyás] kir [ály] ok nélkül megnyomorította országát.

szolgálókat – mind férfiakat, mind leányokat – megrovák. Nem vala egy szolgálóleány is az országba, ki egy esztendeig egy arany forintot nem adott volna az adóba.

Megbúsulának ez okaért az urak rajta, és tanácsot tartának egymással Mátyás király ellen. És végezék aszt, hogy más királyt akarnának behozni az országba: Kasimirt, a lengyel királynak a fiát, Lászlónak, az új cseh királynak öccsét. És ekképpen a lengyeleknek segítségével ki akarnák az országból űzni Mátyás királyt. E tanácsba fejek valának János, az esztergomi érsek, és János Pannonius, a pécsi püspök. Ezekkel allattomba egyetért vala a Szapolyiai Imre. Somma: az hetvenöt vármegyéből csak kilenc maradt vala hátra, mellyek nem hajlottanak volna el a királytól. Ezek ez okaért egyenlő akaratból levelet írnak Kazimirnak, a lengyel királynak, és megjelenték néki, hogy az urak mind elhajlottanak volna – igen kevéstől megválva – az Mátyás királytól az ő törvéntelen cselekedetiért és kegyetlenségeért, és hogy királlyá választották volna az ő fiát, Kasimirt. Könyörgének ez okaért néki, hogy reá bírná az ő fiát, hogy vönné fel a királyi birodalomnak méltóságát, és hogy bocsátaná aszt közzükbe, etc.

Az lengyel király örüle e hírnek, és engede az választásnak, és felvévé a királyi méltóságot, és hálát ada az Istennek, hogy olyan jóval látogatta volna, hogy két esztendőben egymás után két fiát választotta volna királyi méltóságra. És mindjárt zsoldot kiáltata, és választta mindjárt három légiót, hadakozókat, és szép lovagsereget fegyveresekből, hogy ezeket elbocsátaná az ő fiával Kasimirral, hogy elfoglalná Magyarországra a királyi birodalomnak méltóságát. Mindjárt ez oka ért íra az érseknek és a több magyar uraknak, hogy rövid napon el akarná küldeni az ő fiát nagy sereggel.

Azonközbe kibírede ez e dolog. És mikoron Mátyás király meghallotta volna, igen megharagvék rajta. Nem is hiszi vala, hogy aszt merték volna az magyar urak művelni, kiváltképpen az ő atyának baráti, kiket ő olyan nagy tisztességre emelt vala. Igen bosszonkodván ez okaért rajta, monda: No, meg akarom látni, ki leszen az országban az Kasimirnak gazdája. Öremest kegyetlenkedett volna az urak ellen, kik eszt tanácskoszták vala egymással, de nem lehete, mert minnyájan eloroszoktak vala, és ki-ki mind hazament vala az ő várába. Ez okaért meg kelle eszt a haragot ő

magába emészteni és elhallgatni. És magában más tanácsat vőn, és allattomba kenegetni kezde némellyeket az urak közzül, és megajándékozá őket városokkal és falukkal, hogy visszavonhatná őket, és megengesztelné azzokat magának. Némellyekhez igen hajtá magát, és tettet vala magát igen jó akarattal hozzájok lönni. Némellyekhez esék, és tanácsot kérde tőllek, és így álnaksággal ügyeközik vala azzokat megcsalni és magának megnyerni.

Azonközbe hír juta, hogy Kasimir, a lengyel király fia húsz-ezer emberrel vólna az végekbe, és hogy a magyar urak közzül sokan elejbe mentenek vólna, kik üdvözölték vólna őtet, és magokat néki ajánlották vólna, és hogy az ő serege napról napra öregbülne az magyaroktól, kik hozzája mennének. Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születése után ezernégyszáz és hetvenegybe, Szent András havába, bejőve Kazimir Magyarországba. Valahol bejő vala, mindenütt nagy tisztességgel fogadák őtet, és napról napra megöregbedik vala az ő serege. Ez okaért nagy örömbbe lőn, és nagy bizodalomba, hogy békével bemehetne az országba, és a királyi birodalomnak méltóságát foglalhatná magának. Mikoron Váccá jött vólna, ott veszteg marada, és megvárá az érseket és 'a püspekeket és az urakat, kik hitták vala őtet a királyságra, és gyakorta írta leveleket nékik és elhívá őket.

De azonközbe nem aloszik vala Mátyás király, hanem mindenütt népet fogad vala. És Budára gyűte sokokat az urak közzül. Tudnia illik Ország Mihályt, az nádorispánt, Gabrielt, az kolocsi érseket, Szapolyai Imrét, Német Jánost, az váradi püspeket. A király ellen tanácskozókából is egynyíhányan ott valának, kiket a király magának engesztelt vala sok adományokkal, városokkal, falukkal etc. Mikoron az ő népét kiindította vólna Mátyás király Budából, felméne az urakkal Esztergomba. Ő maga az városba szálla, népét kedig az hoffstátba hadja. Mindjárt Ország Mihályt, az nádorispánt, Szapolyai Imrét és egynyíhányat a püspekek közül és az urak közzül felküldé az várba, hogy megengesztelnék az érseket, ki fő vala az ellenkező tanácsba. Ezek felmenvén erőssen könyöregnek vala az János érseknek, hogy elhadná az ő haragját a király ellen. Tudná aszt, hogy mindenkor fia gyanánt tartotta vólna a királyt, és főképpen ő emelte vólna egyik a királyi méltóságba. Ne művelné immár eszt, hogy ő általa meggyalásztatnék. És egyéb efféle sok beszédekkel könyöregnek vala néki, és

minden módon intik vala őtet. Meg is ígérik vala a királyi nevével néki, hogy a király tellyességgel őtölle akarna függeni, és soha semmit ellene nem akarna cselekedni. Az egyházi jövedelmeket és dézmákat is – akiket elvött vala – béccsel akarná visszaadni, etc.

XXX. RÉSZ

Az János érsek az urakra tekintvén megcsóvállya vala fejét, és igen csodálkozik vala az ő állhatatlanságokon. De mindazonáltal meggyőztetvén a nagy könyörgés által, olyan választ tőn nékik, hogy ő is a több püspekek és uraknak végezésétől nem akarna külembezni, és nem akarna ennyit magának tulajdonyítani, hogy ő valamit akarna indítani az ő tanácsok és végezések nélkül. Nem tagadom, úgy monda, hogy gyakorta nem haraguttam volna Mátyás királyra, és hogy gyakorta keményen reá nem fedd ettem volna mint fiamra. Gyakorta is orcájára vetettem, hogy nem illenék a királynak bekapni az egyházi szolgáltnak jövedelmébe, és aszt magának tulajdonyítani, avagy egyébképpen magát beavatni az egyházi dolgokban. Vallom eszt is, hogy én írtam Kasimir királynak és behíttam, de nem egyedől voltam, hanem sokan váltunk. Ha azzok immár behunyák mind a szömeket, mintha nem ő dolgok volna, nincs mit tőnnem. Abból tetszik, minémű állhatatos szüvek legyen azzoknak. Tudom én Mátyásnak erkölcsét. Ez az ő változóságok és állhatatlanságok mind őnékik, mind ennékem veszedelmünkre leszen. De miérthogy tū engemet erre bírtok – ha feleltek felőlem –, ím aszt kell művelnem, amit kívántok, és mit a király akar. Ezek minnyájan a király nevével felelének felőle, és megkötelezék magokat az dézmáknak fűzetésére. Es úgy lőn békesség közettek.

És az urak visszajövén megbeszéllek Mátyás királynak mind, mint jártanak volna. Es a király igen örüle a békességnek, és mindjárt felméne az urakal az várba. És mikoron szömbe lőtt volna az érsekkel, igen szép beszéddel kezde szállani az érseknek, és erőssen könyörge néki, hogy el akarna felejtközni haragjáról, és az ő fiához kegyelmes lönni, holott tudná, hogy az atya testamentomba őtet ajánlotta volna őnéki. És megígéré magát, hogy több szer soha nem akarna ellene vétközni. Az érsek e beszédeket

hallván mindjárt sírni kezde, és lábaihoz esék a királynak. A király is könyveze, és megölelgeté az érseket, és megbocsátának egymásnak. És mikoron a békességet levelekkel is megerősítették volna, a király annak utánna elméne az urakkal.

Mindenütt mindjárt hírlón ebbe, hogy Mátyás király magának megengesztelte volna az érseket, és hogy immár népét általköltesztené a Dunán. A lengyelek mindjárt visszajövének a kóborlásról, mert az uraknak jószágit elkezdettek vala kóborlani, kik nem állottanak vala el Mátyás király mellől.

Kazimir király immár Nitriába jött vala, és az váras bebocsátá vala őtet, és nagy tisztességgel fogatta vala. A tábor kedig kívül vala az várasnak körítése mellett. Mátyás király általköltészvén a Dunán, egyenest Nitriára méne. És az úton menvén mindenütt kihányá vala a lengyeleket mind városokból, mind falukból. Mikoron Nitriához közelgetett volna Mátyás király, a magyarok, kik magokat adták vala a Kasimir király mellé – egyszerűsmind éjjel elszekének tölle. Megértvén eszt Kazimir király megijede, és bevivé mind az ő seregét Nitriába, és Mátyás király sietvén megszállá Kazimírt benn Nitriába, és elfogá mind az útakat, hogy semmi élést be nem vihetnek vala.

Kazimir allattomba követet bocsátá Mátyás királyhoz, és megjelenté néki, hogy az urak dobolták volna őtet erre, hogy bejöne az országba. Önéki nem volna semmi bűne ebben, és könyörge néki, hogy éjjel elbocsátaná őtet békével, egyenest haza akarna menni Lengyelországba, és soha nem akarna semmit indítani az ő országa ellen. Erre kedig esküvéssel megköté magát. Nem sok üdő múlva Kazimir éjjel hétszázad magával elszallada, és egyenest beméne Lengyelországba. A többi ott maradának Nitriába. Hogy a nagy ehség miatt igen kezdenek nyomorgani, színetlen követeket bocsátának ki Mátyás királyhoz, és könyörgeének néki, hogy békével elbocsátaná őket. Végre megengedé Mátyás király nekik, hogy békével elmehetnének minden keteputákkal, de úgy, hogy békével elmenjenek az országon által, és senkinek semmi kárt ne tönnének. Ha erre hiteket adnának, tehát szabadon elbocsátná őket, ha kedig hiteket nem állának, hogy szabad legyen mind nemesnek, mind parasztnak rajtok bosszút állani. Felfogadák aszt a lengyelek hittel, és elindulának Lengyelország felé. A király egy napi járófüldig utánnok méne az ő népé-

vel, és akiket az városokba vagy falukba az úton talál vala, azzokat levágattya vala, ha hammar ki nem takarodnak vala.

De miérthogy a lengyelek igen megehesztenek vala, az úton mindenhez kapnak vala. És noha mondják vala, hogy pénzeken mindeneket akarnának vönni, azért elragadják vala az eledeleket, és mindent erővel elvisznek vala. A barmot is el kezdék végre hajtani, és mindenekhez kapnak vala. Ez okaért nagy sok panánszok kezdék a királyt érni. Hallván eszt a király, megkiáltatá, hogy mindennek szabad lönne bosszút állani a kóborló lengyeleken, kik megszezték vólna az ő hiteket. A paraszt népek ez okaért reájok támadának, és éjjel megfoszttyák vala őket. És miérthogy együtt nem járhatának, – miérthogy sokan valának – nagy sokat megölnének benne, mikoron a kóborlásra estenek vólna. Ekképpen nagy veszedelemmel mennek vala vissza az ötödik hólnapba, minekutánna Kazimir királlyal bejöttek vólna Magyarországba. És sokan maradának az úton hátra, kik nem látták többszer lengyel hazájokat. Mátyás király kedig mind ott lézeg vala az felfölden az ő seregével, méglen a lengyelek mind kimentenek vólna az országból.

XXXI. RÉSZ

Mikoron kedig ekképpen kimutatta vólna Mátyás királya lengyeleket az országból a nagyhétbe nagy vigassággal bejuta Budába, és Budáról elbocsátá a légiókat, hogy nyugának és megújulnának, mert egész telledszaka mind táborba nyomorottanak vala. És e nyáron ő maga is csendesz lön. De a bosszúállásról kezdé gondolkodni. Es előszer kezdé az esztergomi János érsekhez, hogy annak büntetésével a többit megijesztené. Követet bocsátá ez okaért Mátyás király fel Esztergommá, és alláhívatá jeles tanácsra az érseket. Tudja vala az érsek, minémű bosszúálló és felfuvalkodott szívű vólna a király, és hogy félelmes vólna az ő dolga. De miérthogy a király hite és levele nálla vala, nem gondola véle, hanem allájöve Budára. A király mindjárást örüzet alláveté az érseket az várba, de mindazáltal meghadja, hogy nagy tisztességbe tartanák őtet. Annak utánna éjjel titkon kiviteté az érseket Budából, és felviteté Vissegrádba az várba, és ott tartatá őtet egy nyíhány hólnapig.

Annak utána, hogy Mátyás király kitöltette volna bosszúját rajta, megemlékezék az érseknek jámborságáról és az ő sok jótéményiről, mellyeket cselekedett vala az ő atyával és ő magával is, kibocsátá őtet a fogságból, és nagy tisztességgel hazaviteté őtet az esztergomi várba. De az esztergomi várba hadakozókat hadja nálla, kik reá vigyáznának, hogy semmi új dolgot ne indíthatna a király ellen. De az érsek olly igen bánkódék a nagy méltatlanságon, mellyet a király rajta művele, hogy mindennap az halált kíváná

Istentől. És azon esztendőbe megbetegüle belé, és Kisasszony havába meghala Szent Lőrinc estin. Az ő halálán bánkódnak vala mind az urak az egész országba, mert jeles és jámbor ember vala. Nagy palotát építtetett vala Esztergomott az várba, és az előtt egy szép kerengét tiszta piros márvánkövekből, mellynek duplász menete vala nagy szép és drága ékességekkel. A palotának belső falán szép és drága báltozásokat hajtattott vala, kikben renddel drága festékekkel megíratta vala mind a Sibilláknak képeit. Azon palotában az egyik hosszú falon renddel szépen mind megíratta vala szép és drága festékekkel mind a magyaroknak őseket, a scithiai hercegeket, annak utána a királyokat.

Nem íratta vala kedig a királyoknak képeit csak Mátyás királyig, mikoron ő élt, hanem Mátyás király után is egynyíhány ablakot íratott meg, mellyet valami prognostikomból, avagy a csillagoknak járásából vött jövendőmondásból, és úgy akarta az ő utána valóknak azok a képek által jelönten, mi volna jövendő ez országban. Az első ablakban Mátyás király után íratta vala egy király képét, mintha egy király ülne egy zsedcel székre behunt szömekkel, ki szunnyadoznék, és kevés gondot viselne az országnak dolgaira. Evvel jelentötte, hogy Mátyás király után egy király volna jövendő, ki nem sok gondot viselendő volna az országra. És úgy lön. Mert László lön király, ki igen tunya és lágy ember vala. És mikoron új hírt hoznak vala néki, hogy a törökek kárt töttenek, és imeszt és amaszt az várat vették meg, ő nem indul vala ezen, hanem lágy beszédél mondja vala: dobrsi, dobrsi.

A másik ablakon íratott vala egy király képét, és annak lábai alatt tüzet írtanak vala, melly körül embereket sitnek vala nyársokon. Evvel e képpel jelentötte a szegény Lajos királyt, hogy az is csendesz király lönne, és hogy az ő üdejébe támadandó

vólna a kereszties had. Az harmadik ablakra íratott vala két mezítelen embert, kik küsszednek vala az magyar koronáért, mellyet, az ő lábok allá megirtanak vala. Evvel e képpel aszt jelöntötte, hogy János király és Ferdinánd király jövendők vólnának az országért. És úgy lött. Mert annyira veszedének egymással a királyi birodalomért, hogy majd mind a kettő mezítelenek maradának mind országostól.

Az negyedik ablakba íratott vala egy haragos oroszlánképet, melly a földön fekszik vala, és a két első lábának körmeiben tart vala egy koronás pattyalatot. Evvel e képpel aszt jelenté, hogy a török császár fogná elfoglalni az magyar királyi birodalomnak méltóságát, és hogy aszt kezdené bírnyi mindvégig. Mert ez ablak és kép után nem lón több ablak, sem több írás, hanem ez vala az vége,¹⁴⁷ Úgy tetszik, hogy ez is beteltyessedett, mert egynyíhány esztendeje vagy on immár, hogy mind Buda, – a mü királyi szé-künk –, mind Fejérvár, a koronázóhely elköltének tóllünk. Hogy az János király fia, János, valamennyére csüggelődék az erdélyi birodalomba, és hogy Pozsomba mégis valami szint tartnak a koronázásban, az csak árnyék a magyar birodalomnak. Nagy Kolonyiába minden esztendőben kimegyen egy napon az egész város, mind nagy, mind kicsin a mezőre, és ott gyermekek az veres kápolnánál egy igen régi éneket mondnak mondván: Eddig jöjj fel török császár az ő erejével, és itt e kápolnánál elveszti az ő fejét.

Bizony, ha a török császár addig felmegyen, hogy nagy Kolonyiáigjut, bizony nem sok marad épen Németországban is. Mert Kolonyia messze vagy on az alföldre tova allá, az Rév vize mellett, hol immár tengerbe kezd sietni. De Lactantius doktor is megmondotta eszt ezer esztendővel ezelött. Mond: *Horret animus dicere*. Irtózom eszt megmondani, de azért megmondom, mert úgy leszen. A napnyugati föld és császárság rabságba leszen, és az naptámadati leszen a birodalom. Isten ő szent felsége tudja ezeket mind szörével, mert ő végeszte ezeket mind el az ő szent tanácsába. De az jelek megmutattyák, hogy nem igen messze az vége.

¹⁴⁷ Eszt is jedzethette, hogy egy hatalmas k[irály] támadandó volna, ki végre elrontandó vólna a török birodalmát.

XXXII. RÉSZ

Mikoron Pannonius János, az pécsi püspök, ki az János érseknek húga fia vala, meghallotta volna az érseknek fogságát, mindjárt el futamlék, és beméne Zágrábba, Tódtországba, mert ő bírta vala reá a bátyját, hogy elhajolna a királytól. Mikoron annak utánna meghallotta volna az érseknek halálát, annyira kezdé bánkódni, hogy megbetegüle belé, és kevés holnap múlva meghala. Drága és jeles tudós ember vala ez a Pannonius János, kinek mása őelőtte nem vólt Magyarországra, kiváltképpen az versek szörzésbe. Jeles deák és görög vala.

Az ő papjai Pécssett igen kedvelik vala őtet, és miérthogy senki nem meri vala őtet eltemetni a királytól való félelemért, az ő papjai titkon bevivék az ő testét egy kápolnába, és szurkozott koporsóban tarták aszt ott sok üdeig. Mikoron annak utánna Mátyás király odajutott volna Péccsé, a káptolon könyörge néki, hogy engedné meg nékik, hogy eltemethessék az János poéta testét, mert ingyen püspöknek nem merik vala mondani. Hallván eszt Mátyás király, keserülni kezdé az Pannonius Jánost, és megdorgállá a kananokot érte, hogy régen el nem temették volna őtet, és meghadja, hogy nagy tisztességgel eltemetnék. És úgy temeték őtet nagy pompával. Lőnek kedig ezek mind, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1472.

Mikoron az János, az esztergomi érsek – ki nemzete szerént tód vala, meghólt volna, esztergomi érsekké tövé Mátyás király az Német Jánost, az váradi püspököt, mert aszt igen kedveli vaja. Pannonius János után kedig Pécssett püspökké lőn Sigmond, az Ernestus Jánosnak, a kécstartónak a fia. Annak utánna mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1473, új hadak támadának Mátyás királynak az lengyelek ellen, a csehek ellen és a törökek ellen, melly soha azelőtt nem szűnt vala meg, mert a török nyughatatlan vala. Hol Tódtországhoz kap vala, hol az alföldi magyarokhoz, hol az erdélyiekhöz. Az lengyel és cseh had ebből támadott vala: A csehek nagy tisztességgel bevitték vala nem sok üdővel azelőtt az László királyt Csehországba, és megkoronászták vala őtet cseh királlyá. Hogy látá László király, hogy Mátyás király sokat bírna Morvába és Csehországba, kit a nagy kegyetlenséggel magának hajtott és foglalt vala, az attyának pananszolá,

hogy ötlet a csehek nem királyságra, hanem valami condorlott hercegségre bevittenék volna, miérthogy Mátyás király nagy sokat bírta az országba.

Kazimir, a lengyel király, Lászlónak az atya, gyakorta írta Mátyás királynak, és kéri vala ötlet, hogy az ő fiának, az László királynak jókedvvel és békével bocsátaná kezébe az országot. Arra is megígérte magát, hogy kész volna a költségnek nagyobbik részét le akarná néki tönni. Egynyíhány várost is kezénél akarna hadni. Mátyás király megígérte magát, hogy az országot meg akarná szabadon bocsátani László királynak, ha letönne néki négyszer való százezer aranyforintot érte, mert azt mondá, hogy olyan költséget tött volna oda. Méglén azt a som márt le nem tönné, addig ő bírni akarna a Morva- és Csehországgal.

Mikoron olyan felette nagy sommát kívánna Mátyás király, a lengyel király képzé, hogy egész Csehország és Lengyelország azt nem adhatná, ez okaért az hadra fogának, és a lengyel király nagy népet gyűtte. Meghadja a fiának is, László királynak, hogy ő is azonképpen cselekednék, és kétfelől jutának egybe mind harmincezer emberek. Mátyás király is tanácskozék az urakkal, és ő is zsóldot kiáltata, és gyűjte vagy tízezer embert egybe. Azzok kedig majd mind fegyveresek és huszárok valának. És elindítá seregét, és Morvába méne, mert a braszliaiak megizenék néki, hogy odasietne, mert aki előbb odaérne, annak akarnák a kaput megnyitni. Melléje vévé ez okaért mind a püspöket és mind az urakat, és az egész sereget, és éjjel-nappal siette, hogy ő előbb foglalhatná magának az Braszló várost.

Mikoron Braszlóhoz érkezett volna, készen ott vala lengyel király az ő sok népével. És miérthogy olyan sokadmagával vala, nem mere Mátyás király mindjárt véle szömbeszállani. Mert az úton is elhadja Mátyás király az ő népébe, miérthogy meg kellett erősíteni Morvában az városokat és az várakat. Megkérde ez okaért Mátyás király az uraktól, hogy ha jó volna beszállani az városba, avagy, ha csak kívül kellene megmaradni? Mikoron mind ő maga, mind az urak sápoládnának ezen, a Tamás deák, ki a püspöknek deákja vala, monda hazamennet a püspöknek: Ha én dolgom volna, belől is szállanék az városba, kívül is. Mert ha szinte az vár as előtt az hoffstádba lönne táborom, külemben nem tartonám, mintha benn volna az városban. Mert a körítésről, tor-

nyokból és bástyákból igen szépen mególtalmaszhatnak mind az egész tábornak.

Mikoron eszt meghallotta volna Mátyás király, dicséré eszt a deák tanácsát. És reggel mindjárt az ő népét az hoffstádba szállítá szinte az váras körítése mellé. És hogy az várasnak semmiben nehézségére volna, megtiltá erőssen, hogy az ő seregéből senki be nem menne az várasba. És mindjárt a tábornak megerősítetté árokkal és töltéssel és álgjúkkal és egyébféle hadiszörzámokkal.

XXXIII. RÉSZ

A lengyelek kezél jövének a magyaroknak táborához, és vagy öthagyítani földére ők is tábornak járanak, és megkezdék kísérteni a magyarokat. A magyarokban is a király kibocsáta a csatára, és naponként nagy harcok lesznek vala a két tábornak között. És hullnak vala mindkétfelől, fogva is esének némellyek. De Mátyás király okoson cselekedék, és megcsalá a lengyeleket, mert a lengyelek csehekkel elegy felesen egybegyűlvén rendelt sereggel jövének az Mátyás király tábornak elejbe, és viadalt kívánnak vala tőlle. De Mátyás király nagy csendeszségbe marada, és egy embert sem bocsát vala ki a tábornakból. Ezek kedig napestig ott lézegének allá s fel, és vesztik vala lovokat, ő magok is koplallának. V égre elunván magokat, esmet a tábornak felé tartának, nagy búsulással és nagy szitkokkal. Hogy térti kezdenek a tábornak felé, iminnet mindjárt rajtok az huszárok, és öklelik és vágják vala őket hátul. El is kapnak vala benne, és mindennap foglyokat hozának. Ha visszatérnek vala az huszárokra, az huszárok mindjárt hátat adnak vala, és beesnek vala a tábornakba.

Ha szinte ostromlani kezdek a lengyelek a tábornak, a körítésről, tornyokból és bástyákból kisütik vala reájok a sok álgjúkat, és visszahajták őket nagy károkkal. Némellykor napon, némellykor éjjel kiindítá Mátyás király a tábornakból az ő népét mind dob, mind trombita nélkül nagy csendeszséggel. És hertelen és véletlen megüté a lengyel tábornak, és nagy kárt teszen vala benne. Mikoron annak utánna egybetámadának, és nagy sereggel kezdenek kijöni, ő visszaindítá az ő népét nagy sok foglyokkal és békével beméne tábornakba. Gyakorta esmet nékikészülének és ütközetet

kérnek vala tőlle. De Mátyás király csak veszteg hallgata, és semmi választ nem ad vala nékik. Azonközbe mindenütt elcsipdessenek a lengyelekbe, mert környül az városokba és várakba népet küldett vala. Azzök is szinetlen rajtok kalapának, és nagy sokat megfogának benne, mikoron élésért mennek vala ki.

Szép piacakat töltete a táborba, és arra felküldé az városbeli szép asszonnépeket, és azzokkal nagy táncokat jártata az vitézekkel és polgárokkal az lengyeleknek és cseheknek láttára, önékik bosszúságokra, és nagyon vigadának az hősek. És gyakorta küldte táborok elejbe, és elhivatá a lengyel és cseh urakat, és az egyéb vitézeket a táncba, és úgy bosszonttya vala őket. Gyakorta vendégli vala Mátyás király a polgárokat és a polgárasszonyokat fenn a piacakon az urakkal és az vitézekkel együtt, és nagyon vigadának. Az vitézek kimenvén a táborból nagy vígan eklelnek vala a szép asszonyoknak láttára, és jeles vitézségeket művelnek vala. Az braszliaiak kedig olly nagy emberséggel cselekednek vala, hogy minden élést, ételt, italt etc. úgy szabák, hogy az ára mind egy lőn, az végében a hadnak szinte ollyan, mint a kezdetiben.

Viszontag az lengyeleknek és cseheknek tábora igen megszűküle, és a sok hejába való veszedésből megveszének és megerőtlenedének mind az emberek, mind az lovak, etc.

És napról napra fottán-fogy vala az ő népek, mert sokan levágattatának naponként. Az városban kedig minden fogházok és minden körítésbeli tornyok alól rakvák valának foglyokkal.

Allattomban kedig Mátyás király meghadta vala Szapolyai Istvánnak és Kinizsi Pálnak, hogy bőv néppel – huszárokkal – beszáguldanának Lengyelországba, és beszáguldanák mind az országot, és felgyútanák mind falukat, mind városokat, etc. És azzok eszt megművelvén, elrettenték az egész Lengyelországot. A királyné asszony folyó követet bocsáta az urához, a Kazimir királyhoz, és megjelenté néki az egész országnak veszedelmét, és igen kéré őtet, hogy igen hammar hazasietne, ha az egész országot el nem akarná veszteni. Hallván Kazimir király a hírt, elijede, és nem tudá, mit kellene művelni. Itt sem végeszhet vala semmit, mert Mátyás király csak csúfollya vala őtet, és nem akara semmi viadalomnak állani, etc. Amott kedig elvész vala országa. A lengyel és cseh urak végre közbe kezdenek jányi, és egynyihány

napra frigyet szörzének közetek. És vala immár vagy négy holnapja, hogy így vesztének vala egymással. És valának immár vagy nyólcezeren fogva Mátyás királynál az lengyelek és csehek között, kikért Kazimir király igen szorgalmatos vala.

Mikoron immár frigyek vólna egymással, az urak kétfelől traktálni kezdének egymással, miképpen egybebékélthetnék a királyokat. És végre arra hozák a dolgot, hogy a királyok szömbe lönnének egymással. Egy regzett napon hárman a mezőn egybegyülének. Kazimir, a lengyel király, László, az ő fia, a cseh király, és Mátyás a magyar király. És ezek hittet glitet adtanak vala egymásnak.

Es mikoron megköszentenek vólna egymásnak nagy tisztelességgel, Kazimir, a lengyel király elkezdé előszer a beszédet és monda: Mátyás, atyámfia, nem tisztességkivánásból indítottam eszt a hadat, hanem ez jámbor fiamért, László, a cseh királyért. Tudod, hogy az pápa esztekeléséből mindketten hadakozunk vala a csehek ellen, de mostan a mü hadakozássunknak más módja vagon. Tudod eszt is, hogy a magyar királyság feleségem törvényéből énreám néz vala. És mikoron Szilágyi az ő társaival erővel tégedet királlyá tön, és megszeggé az országnak törvényét és szabadságát, én tehetek vala rólla akkoron, és megháboríthatlak vólna, de nem műveltem. Ez én fiam pananszolkodik ennékem, hogy a csehek a királyságra hítták őtet, és nálla vagon a királyi név, de az országnak nagyobb részét te bírod. Miért műveled tehát eszt, hogy az én fiamat megháborítod az ő méltóságába? Mi oka ez, hogy senkit nem akarsz melletted szenvedni? Mátyás, atyámfia, felette igen nagy a te tisztességkivánásod. Követni akarod az Julius császárt és a Nagy Sándort. De meg emleközzél felölle, hogy e tisztességkivánásból üdötlen halált hoztanak magokra.

Ez okaért szűnnyél meg atyámfia, Mátyás, valamennyére e nagy tisztességkivánástól. Senki el nem veszi örömet az övét, senki nem áll örömet el az ő törvényétől és igasságától. Az Isten nagy sok jókat cselekedett veled. Slejt nemből támadtál, és a fogházból jutottál a királyi méltóságra. Sok jeles dolgokat cselekedtél, de megemleközzél erről, hogy csavargó a szerencse. Ez okaért adjad vissza az én fiamnak, a László királynak az ő jószágait. Elállj Braszló mellől és az morvai jószág mellől. Tarts magadnak

egynyihány várast, méglen megadhattyuk az hadi kölcségedet. Gondoljadsza mit illik cseleködni egy jámbor és felséges királynak. Erre menjen tanácsod, hogy mindkétfelől vessük le az hadi szörszámokat, és mint szerelmes atyafiak örök békességbe éllyünk.

XXXIV. RÉSZ

Mikoron az Kazimir ekképpen szólt vólna, és az ő szép beszédét elvégeszte vólna, Mátyás király is nem küssebb bátorsággal kezdé felelni és monda: Kazimir, szerelmes atyám, bizony aszt tudom vala, hogy ha valaki vólna, ki az én nagy munkáimat és nagy fáratságimat tudná böcsülleni, hogy te volnál az, szerető apám. Vallom eszt utánnad, hogy jó cselekettél velem, hogy nem támadtál reám, mikoron az királyi méltóságra választottam, sem annak utánna. És dicsirlek ezért. De annak utánna elég kárt törtél országomnak, hogy fiadat nagy sereggel reám bocsáttád, hogy engemet kiveszessen országomból. De sem az atyám, sem én nem támadtunk soha a lengyelekre. Mindenkoron csak a törökek ellen hadakosztam, és annak ellene állattam, hogy ki ne szekhetne a keresztyénségre. A csehekre nem támattam vólna, de nem nyughattam a pápától¹⁴⁸ és római császártól. Ha ez tisztességkívánás, megítéllyed te, szerelmes apám. Lám, te is hadakosztál a pápa esztekeléséből a csehek ellen, tehát eszt is tisztességkívánásnak kellene mondani.

Hogy engemet intessz, hogy meggondollyam a szerencsének állhatatlanságát, köszsenem, mert intésre tartozol, miérthogy apám vagy, etc. De hogy a dologra jussak, úgy ércsed aszt: Mindenkoron én szerettem a békességet, és fiadat, László királyt az ő nagy jámborságaért úgy szerettem, mint önnen atyámfiamat. Ez e szerelmem meggyőz engemet. Megígérem az tartományokat, mellyekkel bírok mind Morvába, mind Csehországba, mind Slésiába, mikoron leteszitek a négyszáz ezer aranyforintot, mellyeket a hadra költöttem. Sőt egyébképpen is, ha veszíték, minden barátsággal akarok lönni ennek utánna is. Ha eszt a sommát le nem teszitek, tehát mentől küssebb falucskát is nem akarom bocsátni kezetekbe.

¹⁴⁸ Az Má[tyás] k[irály] nagy hadai pápa oka.

Mikoron e választ meghallotta volna lengyel király, megbúsula rajta, és csodálkozik vala az Mátyás királynak kemenségén. Annak utánna kevés beszéddel feddeni kezde az ő kemenségére és monda:

Ollyan sok embernek veszedelmébe mást kellene gondolnod attyámfia, Mátyás, és nem kellene ollyan keménnek lönned. A te saját hasznodat nem kellene fellyebb itélned és szöretned, hogyanem mint a közenséges jót. Valamit a közenséges jóra és hasznára költesz, aszt az Isten nagy jutalommal szokta megfűzetni. Ollyan módon, hidjed attyámfia, Mátyás, hogy az hadak le nem szállnak közettünk.

László, a cseh király, ki akkoron igen iffiú, azaz csak tizenhat esztendőös vala, ő is szöllani kezde Mátyás királynak, de sokkal szebb és lágyabb beszédekkel, hogyanem mint az attya, Kazimir király. És kéré őtet, hogy inkább tekéntené a békességet, hogyanem a hadat. És könyörge néki, hogy visszaadná néki a tartományokat, és örökkévaló attyafiúsággal kínállá őtet. De mikoron Mátyás király mégis olly an dacoson felelne, mind az attya, mind a fia igen megharagvának, és haddal fenyegetik vala Mátyás királyt. De Mátyás király is megharagvék és monda: Semmit el ne hadjatok haragottokban,¹⁴⁹ és bízom Istenbe és az én igasságomban. És az én igasságomért meg merek én vínom mindkettőtekkal: egy nap az attyával, másodnapon a fiával. Tudom, hogy az Isten mególtalmaz engemet az én igasságom mellett. Ha én nem leszek elég hozzá, segítséget hívok máshonnan, mégsem engedem senkinek az én igasságomat. És azomba hátra fordulla, hogy elmenne töllek.

Monda Kazimir király: Ennyi munkánk hejába esett, de kérlek, harmadnapra gyűllyünk esmet egybe, talám az Isten más módot ad előnkbe. Azonközbe gondolkodjál, kérlek, a békességnek és egyenességnek alkalmas cikkeliről.

Annak utánna nagy tisztességgel elbúcsúzának egymástól, és visszamenének a táborokba. Mikoron mindkétfelől az urak megértötték volna, hogy hejába lött volna a királyoknak egymással való traktállása, erőssen kezdének esedezni mindkétfelől, és megmutatták vala a királyoknak, melly igen hasznos dolog volna

¹⁴⁹ Mát[tyás] kir[ály] kemény szüve.

közettek az egyenesség, és melly igen nagy veszedelmek kezdé-
nének támadni a kösztek való hadakból. E három országok irtóz-
nának a hadtól, és békességet kívánának. Ha kedig az nem lönne,
készek vólnának minnyájan elállani mindenik az ő királyától.

Mikoron ez okaért minden fegyver nélkül harmadnapra a ki-
rályok egybegyűltenek vólna, nagy tisztességgel köszénének egy-
másnak, és bemenének a Kazimir, a lengyel királynak sátorába –
mert három sátort vontanak vala ott fel –, és ott vagy három óráig
mind veszedének hárman egymással, és traktálának az egyenesség
felől.

Végre egybebékélének egymással ez okokon: Hogy minden
ember békességgel hazamenne országába, és ennekutánna egyik
se ártana a másiknak. Morva és Slésia éltig maradna Mátyás ki-
rály birodalmába, halálának utánna László király váltaná meg
azzokat Mátyás király örökesitől négyszázezer aranyforinton.
László királyé lönne mind az egész Csehországnak birodalma, de
Mátyás király is éllyen a cseh király nevével hóltig. Annak
utánna, hogy mindkétfelől az foglyok szabadon elbocsáttatnának,
és hogy ennek utánna semmi álnakság, csalárdság és bosszúság
ne forogna közettek.

Mikoron ekképpen a királyok egybebékéltenek vólna,
elhívák szömbe mindkétfelől az urakat, hogy bizonságul lönnének
mindkétfelől, és alája írának a békességnek okainak. Mikoron
ezek mind meglöttenek vólna, a királyok egymás kezét fogják
vala, és ölelgetik vala egymást, és nagy ídes beszédekkel szólnak
vala egymással, és kötést tőnek egymással. Annak utánna nagy
vígán vacsorálának egymással. Hogy kihirdették vólna a kirá-
lyoknak egybebékélésüket, mindkétfelől a sereg lön igen nagy
örömbe. És az egész kösség hálát ada az Istennek érötte.

XXXV. RÉSZ

Mikoron Mátyás király visszajött vólna Braszlóba, kihozatá
mindenfelől a fogházakból a foglyokat, és jól tartatá őket, és mind
szabadon bocsátá. De nyolcezerből alig marada kétezer eleven be-
lőlek, annyira vajottanak vala meg. És éjten-éjtszakba Mátyás ki-
rály mind készül vala, hogy másodnapon a királyokat szép ékesen
és nagy tisztességgel befogadhatná és jól tarthatná őket. Mert

ebédre híttá vala be őket, és egy igen szép és drága bárson sátorát, nagyot és igen szélest felvonnata, és abba egy sok grádicsos, szép bársonyos és gyöngyes magos pohárszéket helylyesztete, rakvát aranyas, arany és szép drágaköves pohárokkal, kupákkal és mindenféle edényekkel. És mikoron a királyok eljöttek volna, hárman leülének egy négyszegű asztalhoz, és környüle udvart állnak vala a sok urak és püspekek és jeles vitézek. A sok szép és drága étkeknek nem lön vége. Ott játszodoznak vala az narok a királyok előtt, és nagy vigassággal valának. Jeles dolgokat beszélnek vala ott a királyok egymással. Hogy elvégezték volna az hosszú ebédet, felkelének a királyok, és elbúcsúzának egymástól, és Mátyás szép és királyi ajándékokkal megajándékozá a királyokat, és a királyok után mind a fő-fő urakat. Úgy bocsátá annak utánna el őket, és minnyájan dicsírik vala az Mátyás királynak emberséges és felséges vóltát.

Mikoron ekképpen elvégezve vólnának mindenek, a lengyel király és a cseh király együtt elmenének. Nem sok üdö múlva, mikoron Mátyás király tartományba mindeneket elvégeztet vólna, ő is Magyarország felé indulla. Akkoron juta egy püspek követségbe az Fernand királytól Mátyás királyhoz, és ez traktálni kezde véle az ő házassága felől, hogy elvönné az Beatrix asszonyt, az aragóniai király leányát. És Mátyás király e dologért követséget bocsátá Neápolba, az Bánffi Miklóst és Györgyét, a kolocsi érseket. És Mátyás király szépen megajándékozá jószágokkal az urakat, kik vitézül fogták vala a dolgot mellette a cseh és lengyel hadba. Tudnia illik a Szapolyai Istvánt, a Deszpót Pált és az Jaksitot. Akoron adá a Szapolyai Istvánnak Trincsin várat, minden jószágával és minden jövedelmivel ez okkal, hogyha az jövendő királyok vissza akarnák valaha váltani, tehát tizenötezer aranyforintot tönnének le Szapolyai Istvánnak érötte.

Azüdöben nagy hada lön Hasson Kasszonnak Armeniába az Mahomet török császárral. És Mahomet veszte az ütközetbe vagy harmincezer törököt, és onnét elszalladván és mindeneket hátrahagyván, haza méne országába.

Ugyanazon üdöbe hala meg Jakab, a cipriai király, és hadja utána az ő feleségét, melly velencei vala, egy kis gyermekcsével. Ez okaért a velencések megvívának az Fernand királlyal érötte, és hátraverék az ő vízi erejét. Annak utánna meghala a királyné asz-

szony gyermekcséje, és úgy foglallák el az velencések a Cyprus királyságot. Lőnek kedig ezek mind, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1473.

Mikoron Mátyás király visszajött volna Magyarországba, nem akará fegyverét letönni, hanem mindjárt kezdte a lengyel kóborlókhoz, kik két kastélyt építettek vala a túlsó Magyarországba, mellyekből széllal mindenütt dúlnak vala. Egyik kastély Nagymihálnál vala, a másik Homonnánál. Vala akkoron a király seregének hadnagya az Csupor, az erdélyi vajda. Mikoron kedig erőssen tartanak a kastélyokat, Mátyás király hozzá hívatá az Jaksitot, az huszároknak hadnagyát, és meghadja annak, mit cselekednék. Ez ez okaért melléje vévén társat, ötszáz lóval elsietének és éjjel jutának Nagymihály allá, és elbúának az erdőbe. Reggel harmadfél száz lengyelek kijövének a kastélyból, és semmi félelmek nem vala senkitől. És mikoron az erdőbe bementenek volna, környülvék őket a király serege, és majd mind levágák őket. A többit megfogák. És minekutánna a király elérkezett volna, mind felakasztatá őket a kastély elejbe. Másodnapon elkezde vitatni a kastélyt. És mikoron erőssen meglőnék a tapasztott palánkokat, másfelől a Csupor vajda felhága a palánkokra, és az egyik álgúból megtalallá őtet a kő, és mind megszagatá őtet. Ezen igen bánkódék Mátyás király és mind az egész sereg. És azonközbe megvévék a kastélyt, és megfogának benne harmadfél száz lengyelt. És a király elküldé őket fogva Budára a Csonkatoronyba, és ott mind elveszének – ki a toronyba, ki a Dunába.

Onnét mindjárt elindítá táborát Homonnára, és nem sok üdő múlva aszt is megvévé. És levágata sok lengyelt benne, fogva is esék benne, kiket Budára küldé. Ezek kedig mind egy télybe lőnek. Az erdélyi püspök mindenütt jelen vala a hadban, kinek Gabriel vala neve, mert király secretáriusa és iródeákja vala. Igen nagy aszály vala ez esztendőbe, és a törökek általjövének a Száván, és beszágulának Magyarországba, és nagy rablást művelének. És török császár százezer törökkel megszállá Scodra várost Illiriába, kibe olaszok valának. De nagy betegségekbe esének a táborba a gonosz víz miatt, melly állatta foly, és el kellették hadniok az várost.

XXXVI. RÉSZ

Mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1475, Mátyás király alláméne, és Sabác várat megszállá, mert addig míg engede a pápa esztekelésének, és vesszédék hadakozással a csehek ellen, addig feljövének a törökek, és megépíték Sabác várat a Száva-parton. Mert majd mind hét esztendeig mind odavesszédék a csehek ellen és a lengyelek ellen. Az török kedig hallván, hogy Mátyás király visszajött volna Magyarországba, szép és legerősb vitézeket választta ki az ő serege közzül, és bőv számmal küldte azzokban Sabácba, és mindenképpen megerősíté azt. Mikoron ez okaért Mátyás király négy légió néppel Sabác ellenébe jutott volna a Száva-partra, mindjárt általkele az vízen, és árkot ásata és palánkokat ássata fel Sabác vár környül, hogy senki élést be nem vihetne. És éjjel hozzákezde mindjára az vár vitézéséhez, és nagy csatázások lőnek kezettek. Hogy szinetlen vitéztá az várat, semmi nyugodalmok nem leheté a törökeknek. Gyakorta is fenn a kőfalokon és a bástyákon vívának erőssen egymással, de a kereszttyének visszaverettének.

Nagy merészséget látának itt Mátyás királyba, mert egy csólnokba ülle csak egy innassal, és az hajóssal, és allája méne az várnak, és megkímlé éjjel, és meglátogatá az víz felől való bástyákat Sabácnak. És mikoron az örüzék eszekbe vötték volna őtet, reáigazítának egy tarackot, és ellövék mellölle az innast. De a király nem gondola avval semmit, hanem mind megnézegeté az várat, és úgy jöve vissza. És az egész tábor elcsodálkozék az ő vakmerő bátorságán. Mikoron ez okaért sok üdeig vitéztá volna Sabácot, és meg nem vehette volna, fortélyokat kezde gondolni. Ez okaért éjjel elbocsáta egy nagy sereget a táborból az vár megett egy völgybe. Annak utánna igen reggel indítá a tábort az ostromnak, és napestig mind vesszédék az ostromon. És mikoron estve besetütedett volna, elindítá a tábort, és elkezde menni. A törökek igen örülének, és önni, innya kezdének, és nyugodalomra adák magokat némelleyek. Némelleyek kedig kijövén az várból, széllal mórálnak vala minden félelem nélkül.

Azonközbe kijöve hertelen a sereg az völgyből, ahova elrejtett vala, és mindjára az várra esének, és akik künn valának, mind künn rekeszték azzokat, és levágák őket. És hammarsággal

az ostromlásba meghágák az várat, hogy a törökek benn ingyen sem vették volna jól eszekbe. A király is visszaküldé mindjára az huszárokat, Ő maga is utánnok érkezék. Hogy a király jelen volna, szüvet vőnek a vitézek, és erőssen vának vala a törökekkel fenn a körítéseken, és a kereszttyének megtolák a törökeket, és ott benn az várba nagy sok törökeket levágának. A többi megadák magokat és mind megfogák őket. Lőn kedig ez a megszállásnak utánná harmincadik napon. Másodnapon mindjára az ásáshoz kezdete Mátyás király, és környülvővé az várnak a Száva vizet, hogy szigetbe lőn annak utánná Sabác, és mindenképpen megerősítetté aszt.

Hogy hír lőn ebbe, hogy Mátyás király megvőtte volna az erős Sabácot, melyet a török Magyarországnak határra épített vala, nagy öröme lőn az egész országnak rajta, és minnyájan hálát adnak vala az Istennek. Az olaszok is minnyájan örülének rajta, és a pápa Rómából bocsáta egy püspököt követségbe Mátyás királyhoz, és attól küldé néki ötvenezer aranyforintot ajándokba. Az velencések is követet bocsátának, és ottan küldének néki negyvenháromezer aranyforintot ajándokon. A törökek kedig igen megijedének, hallván, hogy az erős Sabác elkölt volna tőllek. És Mátyás király elbocsátá az huszárokat, és azzok elszáguldván mind Szönderőig eldülák a földet.

Annak utánná Mátyás király utánnok indulla az huszároknak, és Szenderő allá méne, melly a Duna-parton vagyon. És három kastélyt csináltata fából környüle, és környülfogá az várat palánkokkal, hogy senki be nem mehet vala, hanem csak a Dunáról.

Azon esztendőbe a törökek által jöven a Dunán, rabolni kezdenék az havaselvő vajdának földébe. És az oláhok egybe gyűlvén, környülfogák a törökeket, és elfárasztván őket, mind levágák őket. Nem sok üdővel azután beszáguldának az Alsó-Misiába, és rablani kezdenék, de ott is megveretének. Annak utánná az vízi erővel Káphára menének, melly a genueseknek birtokába vala akkor, és megvévék aszt.

Mikoron írának annak utánná 1476, nagy gondja kezdé lőnni Mátyás királynak két dologra. Először a török ellen való hadra, mert jól tudja vala, hogy a télnek utánná nem' kezdené hadni Szenderőt, melly egész Tráciának bástyája vala. Készíte ez okaért nagy sok álgúkat, port, gilyóbist és sok fákat a Dunára, és

mindenféle hadiszörszámokat. A menyeközére kedig nagy pom-pára készülle, mondhatatlan nagy sok kölcséggel.

XXXVII. RÉSZ

Ez üdőben az Úristen szép és jeles diadalommal szereté esmét a királyt. Az nándorfejevári kapitányok – Nisor Imre és a Cepláni – kímekeket bocsáttanak vala Törökországba, kik meglát-nák, mire ügyeköznének a törökek. Ezekben visszajövéen meg-mondák, hogy az Ali bég négyezer válagatott törökkel készülne, hogy fel akarna jöni a Duna mellett, és a Duna mellyékét mind el akarná rablani mind Temesvárig. Hallván eszt a kapitányok, min-denfelé izenének az uraknak és vitézeknek, Deszpot Farkasnak, Nagy Albirtnak, Nagy Amborusnak, a temesvári ispányoknak: Jaksit Demeternek, Aristi Ferencnek, egy jeles vitéznek: Dóci Pé-ternek, Dóci Imrének, Dóci Lászlónak, az jeles hadnagyoknak, és kériki vala ezeket, hogy készek lönnének, és egybegyülnének a tör-ök ellen. Az fegyveresseknek hadnagyit is intének, az Peczei Mihályt, az Abram Sebestyént, az Adei Jánost, az Henei Márkost és Henei Lászlót, hogy ők is készülnének, és általjönének a Ti-szán, hogy segítségül lönnének a török rablása ellen.

Ezek minnyájan sietséggel felkelének, és egybegyülnének az nándorfejevári kapitányokkal az Dunán túl, és az rác deszpottal. És mikoron harmadnapig utánna mentenek vólna Ali bégnek, eljövének a kímek, és megmondák nékik: Ihol, szinte előttetek vadnak a törökek, mert csak egy halom vala közetek. A törökek éjjel istrázát küldettek vala fel az halomra, hogy meglátnák a keresztyéneket, ha sokan vólnának, avagy mit csinálnának. A keresztyéneket kedig seregben állnak vala rendbe. Visszamenvén az istráza megmondá, hogy egy csoportban volnának, de e kevés néptől nem vólna semmi félelmek. Hajnalba elindulának a keresztyéneket rendelt seregben a törökekre, és virradóra szömbe állának a törökekkel. Ali bég is elejkbe jöve kétszárnyú sereggel, egyikben ő maga vala, a másikban az ő atyafia, az Skender bég. A prédát kedig a halmon túl rekesztötte vala az völgybe. A ke-resztyéneket is úgy rendelték vala az ő seregeket. Két hosszú szár-nya vala a seregnek, hogy a törökek meg ne körülhetnék az ő szárnyokkal őket. Középpen a derekába állották vala a fegyve-

resseket, és azoknak elejbe ötven huszárt, kik előszer elkezdenék az viadalt. És ekképpen egyberoppan a mind a két sereg, és erőssen vívának egymással.

A keresztyének a két szárnyába mind arra ügyeközének, hogy a közepire hajthatnák a törökeket, hogy annak utánna óoldalul megbonthatnák őket. Mikoron a törökek meglátták volna, hogy óoldalul megbontották volna az ő seregeket, ottan megijedének, és az egyik részek szakada a fegyvereseknek kezébe, a többi hátat kezdenek adni, és a Duna parttyára kezdenek sietni. Utánnok üzének a keresztyének, és nekiket az útban vágának le benne, nekiket kedig a Duna-parton, nekiket kedig közzülek beszekteték a Dunába. A Skender béget az úton levágák, az Ali bég egy kis csólnakon szállada el.

Mikoron a rabbok az völgybe meghallották volna, hogy elvesztek volna a törökek, mindjárt kisietének az völgyből, és mind eldúllák a török tábort. És nagy örömeik lőn nekik az napon. Lőn ez ütközet kedig ez Pozazin várasnál, hól azelőtt fogva esett vala Szilágyi Mihály és az Lábatlan Gergely, mikoron elvesztötték vala a népet. Az vitézek küldének kedig a királynak a török foglyokból harmadfél százat és öt zászlót. És a ragadományból szép ajándékokat: szép aranyos szablyákat, szép aranyos kőffiomokat, szép fosztánokat, aranyas bársonyokat, dobbokat, síppokat, és szép madarászó dobokat és süvöltőket. A király nagy öröme lőn a diadalomért, és az ő dücsőségének a híre kiméne minden országokba.

És Mátyás király igen kívánkozik vala Szenderő allá menynyi, de a menyekező is előtte vala. De mindazonáltal mind zsóldot kiáltata, és népeket gyűjte az hadra. Azonközbe elbocsátá az székesfejérvári prépostot az római császárhoz és egyéb fejedelmekhez, hogy a menyeközére híná őket. Az egyéb fejedelmekhez is bocsátá követeket. Azonközbe íranak a követek, János, az váradi püspök, és a többik, kik az menyasszonyért, az Beatrix királyné asszonyért mentenek vala, hogy útba volnának a királyné asszonnyal sok szép és jeles násznépekkel.

Hallván eszt Mátyás király nagyon örüle, de mindjára lankodni kezde a had dolgában. Mert igen dicsírik vala az Beatrixot néki, hogy felette igen szép, és igen jeles szömélly volna, minden jószágokkal rakva. Hogy kedig Mahomet császár

okot adna Mátyás királynak, hogy elszállana az ő népe Szenderő alól, elbocsátá az ő népét, a törökeket, hogy beszáguldanának Tódtországba, és mind elrablanák aszt. Arra is ügyeközik vala, hogy ha valamiképpen az útban elkaphatná az Beatrix királyné asszonyt. Mikoron ez okaért isszonyú pusztaságot műveltenek vólna a törökek Tódtországba, a szántalan és felette igen nagy prédát kihajtanák az országból, és visszamenének békével Macedóniába.

Azonközbe általjövének a követek a tengeren az Beatrix menyasszonnyal, és bejövének Tódtországba. Odajóvén megláták, melly nagy pusztaságot műveltenek vala a törökek, és nagy félelemmel jövének mind a Drávaig. És mikoron általjöttenek vólna a Dráván, mindennap elejbe mennek vala a püspekekben és urakban, kik nagy örömmel és tisztességgel fogadják vala az új királyné asszont. Mátyás király kedig az urakkal Székesfejérvárra ment vala, és ott várja vala az menyasszonyt, hogy aszt a menyeközönnek előtte megkoronásztatná. Mikoron eljutott vólna az Beatrix menyasszon, kiméne Mátyás király Székesfejérvárból elejibe mind az urakkal nagy tisztességgel. És egy hagyításnyi földig mind veres posztóval fedték vala be az utot, és nagy tisztességgel fogadá az menyasszont, és az veres posztón bevivé aszt az városban nagy vigassággal. Mikoron elvégeszték vólna Székesfejérváratt az koronázatot, felvivé az menyasszont Budára karácson havába, mikoron írának Krisztus Urunknak születés se után ezernégyszáz és hetvenhatba. És Budán lón annak utánna a menyekező egynyíhány napig mondhatatlan nagy pompával és kölcséggel. És sok országokból a fejedelmek mind jeles ajándékokat küldettenek vala. Az országból kedig mind az urak és minden városok annyira, hogy minden tárházok megtelének véle.

A török császár túl mind eszébe vévé eszt. És míglen a király és mind az egész ország e nagy pompaságba foglaltos vólna, és a szükséges országnak dolgaira semmi gondot nem visselnének, török császár allattomba negyvenezer töröket felbocsátá, és azzok megszállák a kastélyokat Szenderő allatt, és hammar mind megvévék azzokat.¹⁵⁰ És odavesze mind az álgyúk, minden hadiszörzámok, és a törökek mind megégeték a kastélyokat, és elhányák

¹⁵⁰ Török császár nem bolond.

őket. Onnét jegen általméne, és beméne Erdélybe, és meddiglen az erdélyiek jóllakának Budán a menyeközében, addig a törökek mind elrabláék az egész Erdélyt, és pusztíták aszt tűzzel és fegyverrel, és több negyvenezer rabnál hajta ki belőle Törökországba. És mikoron az urak megötték vólna immáron a bélest Budán a menyeközébe, visszatérvén megtalálák az puszta helyeket hazájokba. És ez veszedelemből elröttene mind az egész ország, és annak utánna nemigen nagy merészséggel támadának a törökek ellen, mert Mátyás király is asszonyiálkodni kezde, és annak kezde mindenbe ködvesködni. Úgy hüle meg az előbeli törökek ellen való tussokodásától.

Mátyás királynak a római Friderik császár ellen való hada

XXXVIII. RÉSZ

Nagy és hosszú hada lón Mátyás királynak az Friderik császár ellen külemb-külembféle okokból. Mert miérthogy Mátyás király felette igen kövély és felfuvalkodott elmeű vala, nem tuda semmi bosszúságot elszenvedni, hanem kész vala mindenkoron az bosszúállásra. Miérthogy kedig Friderik császár megtagadta vala tőlle az magyarországi koronát hat esztendeig, és annak utámla az váltságért vött vala hatvanezer aranyforintot Mátyás királyon, eszt nem tudá elfelejteni, hanem szinetlen arról traktál vala elmejébe, hogy állhatna ezért bosszút az Friderik császáron. Annak felötte Friderik császár segítséget ígért vala a pápa esztékéléséből a csehek ellen való hadra Mátyás királynak, tudnia illik hatvanezer aranyforintot. Eszt az ígéretet megvoná annak utánna Friderik császár, és semmit nem akara adni. Bosszúsággal is ülleté vala Friderik császár Mátyás királyt, mert ő esztekélte vala a cseheket erre, hogy ne választanák királlyá az Mátyás királyt, hanem Lászlót, az Kazimir, a lengyel királynak a fiát. Eszt megértötte vala Mátyás király. Ez okokból főképpen és egyebekből indíttatték Mátyás király a bosszúállásra Friderik császár ellen.

Minekelötte elindít an á a hadat, egybehívá a tanácsot, és a tanács elejbe adá az hadat, és kéré az urakat, hogy renddel szól-

nának hozzá. És előszer Báthori Istvánt szólítja, hogy ő mondaná az ő ítéletit ez had felől. Báthori István igen szép és eszes beszédet indítja a király és a tanács előtt. És az ő beszéde erre méne: Nem kell minden aprólékból és bosszúságokból mindjára felülnünk. A németek keresztyének, és mi atyánkfiai, nem kell ez okaért őellenek hejába valóhadat indítanunk. Ihol a török, ki természet szerént való ellenségünk. Elég hadunk vagyon az ellen. Ha tū a németek ellen akartok menni, én a törökek ellen akarok menni.

Mikoron Báthori István elvégezte volna az ő beszédit, a püspekek és az vény tanácsok minnyájan mellé állának, és dicsirik vala az ő tanácsát. De a több urak – látván a királynak kívánságát – ellenzik vala az ő tanácsát, és a király kívánsága mellé szóllának. A király ez okaért megszólítja Kinizsi Pált, hogy ő szólna a dologhoz. És Kinizsi Pál elkezde, és hosszú beszéddel szólla. Az ő beszédének kedig az vége erre méne, hogy el kellene az hadat indítani sok okokból. De a király sentenciáján és ítéletin kellene minden embernek állani. Könyörgének ez okaért minnyájan Mátyás királynak, hogy ő mondaná ki az ő ítéletit ez had felől.

És a király elkezde egy hosszú beszédet. És arra végezé a beszédet, hogy ő nem tűrheti, miérthogy a római császár megígérte a segítséget a csehek ellen való hadához, hogy immár aszt az ígéretet megvonja. És amellet megjelenté, hogy a római császár igen meggyalásztá volna őtet, hogy megcsalta volna a cseh királyságot tőlle. Ezért kiváltképpen bosszút akarna állani rajta. És úgy parancsola mind az uraknak, hogy ki-ki mind kész lönne az hadra, és ekképpen indulla a had Bécsország ellen.

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születése után 1477, Mátyás király elkészíté minden hadát, és minden hadiszörzámokat, és mellé vövéen Beatrix királyné asszonyt, kiindulla Budából. Mert felette igen kedvelé ezt a királyné asszonyt, mert szép és igen hízelkedő beszédű vala. És hogy valami nyomorúságot nem szenvedne az hadi dolgokból, mindenkoron a legközelb városban hadja vala őtet. És minek előtte Győrre felérkezett volna, megküldé a frigyet az Friderik császárnak.

Megértvén eszt a római császár, ő is nagy sereget gyűte, és megerősíté mindenfelé az városokat és az várakat néppel. Az Mátyás királlyal sok urak valának. Tudnia illik Szapolyai István

– ez jött vala a király mellé ezer fegyveressel és ötszáz huszárokkal. Annak utánna Kinizsi Pál sok husszárokkal, Bánffi Miklós, Szelemire, Jaksit, Dóci Péter és Dóci Imre hadnagyok, a Deszpot Farkas, Drágfi Bertold, Lőrinc herceg az alföldi hősekkel, és többen sokan efféliek. És három táborban mindenkoron vala a király népe. Egyikben valának a magyarok, másikban a csehek, harmadikban a rácok. A csehek mind fegyveresek valának és számszeríjesek. A magyarok is nehézfegyveresek valának és huszárok. A rácok minnyájan közkatonák valának. A darabantok is kik nehéz, kik könnyű fegyverbe valának. Mindenestől fogva valának vagy tízezeren.

XXXIX. RÉSZ

Mikoron kedig a bécsországi határba jutott vólna, legelőszer Trautesdorff várashoz kezde, kit megerősített vala a császár néppel. És Mátyás királyostromnak indít á a népet, és a nép újságba kedvesködvén a királynak, erőssen ostromlák az várast, és az ostromlásban behágának a bástyákba. És az várasbeliek készek lövén, szépen rendbe reájok ütének, és mind levágák őket. Jeles vitézek esének aznapon el. Látván eszt Mátyás király, hogy ott benn is férfiak vólnának, lágyabb an kezdé a dolgot, és szép szóval beizene az várasba, és ennyi sok ígéretet tön nékik, hogy megadák magokat az Mátyás királynak.

Onnét elindulván Petersdorff allá méne, melly váras csak ottan vagyon Bécs allatt. Aszt is nemigen sok munkával meghódoltatá. Onnét a táborból elbocsátá a rácokat a könnyű lovakkal, és azzok beszáguldák az innetső Bécsországot, és levágának mindent, amit előtalálnak, és felgyújták mind az országot, és elkóborlák nagy kegyetlenséggel mindeneket. És nagyobb kegyetlenséget cselekedének, hogynem mint a törökek. És e nagy kegyetlenségből annyira ijedének mind az országbeliek, hogy majd minden várasok meghódolnának Mátyás királynak. Ekképpen ökezebe juta egy nap mind a szép föld, melly Bécs környül vagyon, Bécsből fogva Németújhelyig.

Annak utánna úgy gondola Bécsnek megszállása felől. De előszer nagy ájtatoson fogadássokat fogada a bécsi szenteknek, Szent István mártírnak és Szent Leopoldnak és a több bécsi szen-

teknek,¹⁵¹ hogy ha őnéki segítségül lönnének, hogy megvehetné Bécset, tehát sokkal nagyobb és szép templomokat akarna nékik építeni, és sokkal nagyobb jövedelmeket akarna azzokhoz szörzeni. És éjjel kiméne ötezer emberrel a táborból, és megostromlá Claustumburgot, és megvévé azt, melly csak ottan Bécs felett vagyon a Duna mellett. Mert ott akara Mátyás király magának foglalni, hogy ne hozhatnának semmi élést allá Bécsbe. Népet kedig otthagyván, ő maga a több néppel rejtekúton allá jöve Bécsre, és általmenvén az vízen a bécsiektől elnyeré az hidat, hogy az Bécsországnak túlsó részéről semmi élést be ne vihethének. A két végén a hídnek két kastélyt épüttete, és megrakatá azzokat néppel, éléssel, tarackokkal, etc.

A két cseh Bikára bízza azzokat, és azzok erőssen vigyázanak, hogy semmi élést be ne vinnének az városba.

Mikoron a bécsi polgárok látták vólna, hogy elfogták vólna tőlek minden utakat, igen megijedének, és titkony bocsatának követeket a császárhoz, és megjelenték néki, melly igen nagy veszedelembé vólnának. És kérik vala őtet, hogy hamm ars ággal megsegítené őket, mert élés nélkül nem tarthatnák sokáig az várost. Mostan is valami szók esnének az városnak megadása felől. A császár azt izené nékik, hogy az ő népét elosztott a vólna mind széllal az városokba és várakba, ezért nem lehetne, hogy szömbe víhatna Mátyás királlyal, de őnékik segítséget akarna küldeni rövid napon. A bécsiek igen várak a segítséget, de nem jöve senki.

Mátyás király általmenvén az vízen, Kornneuburgot szállá meg, melly Claustroburgumnak ellenébe vagyon a Duna mellett, és azt is megvövé tizedik napon a megszállásnak utánna. Abban is népet hagyta. Negyednapon annak utánna Tulnát szállatá meg a Duna mellett, ő maga kedig, a király Kornneuburgba marada. Az Beatrix királyné asszon kedig Pozsomba maradott vala nagy udvarával. Mikoron erőssen kezdették vólna vítatni Tulnát, hetednapon azzok megadák magokat. Fellyebb menének annak utánna Báthori István, Kinizsi Pál és Zeleméri, és megszállák Krembszet és Staint, melly városok a Dunának túlsó parton vadnak. És az hadnagyok kibocsáták az hadakozókat, és azzok mind beszáguldák az városok környül való földeket, és mindent levágának va-

¹⁵¹ Kend szüile, kend, etc.

lamit előtalálnak vala, és mind elrablák a földeket, és nagy pusztaságot művelnek vala mind tűzzel, mind fegyverrel, isszonyú kegyetlenséggel. A császár Lintz városban lövén, mind jó láttya vala a tüzet, hogy égnek vala a faluk.

Látván ez okaért ezeket mind, követeket bocsáta az Mátyás király táborába, kik a békességet járnák. Mikoron a követek a táborba jöttek volna, az hadnagyok nagy tisztességgel fogadák őket. Másodnapon szömbe menének az hadnagyokkal, és traktálni kezdenek a békesség felől. De az hadnagyok rövid választ adának nékik, müvelhogy őket hadakozni bocsáttanák, és nem békességet szörzeni. És mutaták a követeket a királyhoz Kornneuburgba, és hogy békével mehetnének a követek allá a királyhoz, elkísérőket adának nékik, és azzokkal együtt allásietének a királyhoz. És mikoron a követek közel jöttek volna az várashoz, Mátyás király az urakban és püspekekben elejkbe küldé, hogy nagy tisztességgel behoznák őket az városba, és hogy bejöttek volna, a király ő maga is tisztelá a császári követségét, és felkele székiből, és egynyíhány lépésig elejkbe méne, és kezeket fogván, megölegeté őket.

Mikoron minnyájan leültenek volna, az egyik a követek közzül szép beszédet indíta renddel a király előtt. Az ő beszédének kedig sommája ez lón: Csodálkozik a császár erről, honnét indultattál erre, hogy úgy cselekszél az ő népeivel, mint törökekkel? Nem vagyunk törökek, hanem keresztyén népek. Ezért könyöreg a császár, mint jó fiának, hogy felséged vesse el haragját, és elfelejtse, és könyörüllyen a szegény ártatlan kösségen. Gondollya felséged eszt, hogy nem az embereknek veszedelmére, hanem mególtalmazására és megtartására töremtöttél. Könyöreg tenéked a császár, mint jó fiának, vesd le a fegyvert, legyen békesség közettetek. Mikoron a követ az ő szép hosszú beszédét elvégeszte volna, a több követek is hozzá szóllának, és igen könyörgének a királynak a békességért.

Mátyás király is szállani kezdé, és rövideden választ tón a követeknek. Az ő választételnek sommája ez vala, hogy ő nem öremest indította volna az hadat, de kényszerítésből kellett művelni, miérthogy a császár őtet szántalan sok bosszúságokkal illette volna, és miért megútálta volna őtet, tagadván tölle az ígéteret. A több dolgokat a király az titoktanácsra hadja. Annak utánna

elbocsátá a tanácsot, és a követeket ott tartá nálla ebéden. Másodnapon hozzákezdének a békességszörzészhez. És a király eszt adá a követek elejbe, hogy igaz okokból indította volna ő az hadat, és a császár okot adott volna hozzá. Ennek okaért császárnak kellene megfizetni az hadikölcséget. Kére kedig császártól háromszáz-ezer aranyforintot az hadikölcségért.

A követek mondák, hogy ők nem akarnának disputálni az hadnak okairól, hanem tudnák ők, hogy a nagy raggadomány sokkal többet tönne az háromszáz-ezer aranyál. Végre a követek tudtára adák a császárnak, hogy semmi nélkül nem lehetne a do-log.

Sok veszedésnek utánna kedig ekképpen végezének a köve-tek Mátyás királlyal, hogy a császár füzetne Mátyás királynak az hadi költségbe másfél-száz-ezer forintot aranyul bizonyos napra, Mátyás király kedig mindjára elszállana Bécs alól és a több vá-rasok alól. És minek utánna a császár megfizette leszen az más-fél-száz-ezer forintot, mindjára megbocsássa az városokat, kiket megvött és elfoglalt a császárnak. És hogy az előbeli kötések közötték – mint az atya és az fia közötték – erősek és állandók ma-radnának. Ha kedig a császár az regzett napra meg nem füzetné a nevezett somma aranyforintokat, tehát Mátyás királynak törvén szerént való szabadsága legyen elfoglalni egész Bécsországot, és aszt mint saját bírni, és Magyarországhoz foglalni minden ellen-zés ellen.

XL. RÉSZ

Mikoron kedig ezeket mind elvégesztenék volna öközettek, és mindkétfelől megesküntenek volna, az egri püspök a közepire méne, és monda: Mátyás, magyar király, akarod-é, hogy felhir-dessem a békességnek cikkelit? Felele a király: Akarom, hogy felhirdessed. Tü, római császárnak követi, kiknek adatott minden hatalom a békességszörzésre, akarjátok-é tü is? Felelének azzok: Akarjuk. És a püspök felméne a székre, és felhirdeté a békességet minden cikkelivel. És mind a két félnek hiteket vévé. Annak utánna monda a püspök: Felséges urunk, jézus Krisztus, az egész emberi nemzetnek megtartója, te is, Istennek anyja, Szűz Mária, Magyarországnak közbejárója, tü, minden szentek, te is, Szent

István és Szent Leopold, segítségül legyetek, és megerősítetek eszt e szörzett békességet és az egyenességet a fejedelmek között, és megtartsátok a barátságot közöttetek. És valaki közületek előszer megsegí aszt mennyüttéssel agyonverjétek aszt.

És mikoron ekképpen megegyenesség vólna öközettek, egymásnak kezeket adák, és megölelgeték egymást. És Mátyás király felszóval monda: Tü, felséges császárnak követi, és tü, egyházi fejedelmek és urak minnyájan, én nékem bizonságim legyetek, mint tisztelem az én attyámat a római császárt. Ím nem válnék köteles arra törvény szerént, hogy visszaadnám az városokat és várakat, mellyeket megvöttem. De íme, öfelségének visszaadom, ím szabad akaratom szerént kivonszom kezemet Bécsországból, hogy tessék, hogy engedelmes fia akarok lönni, és hogy inkább szeretem a békességet, hogynem mint az hadakozást. És follyó követeket bocsáta mindjára, és parancsola minden szolgálinak, hogy kijönének az városokból és az várakból, és hadnák azzokat a császár emberinek. Hallván eszt a császár követi, minnyájan megcsókolák a királynak jobb kezét, és nagy hálákat adának néki.

Mikoron a követek megizenték vólna eszt a császárnak, elcsodálkozék a császár rajta. És mindjára levelet írván, erősen megkösené eszt Mátyás királynak. Második esztendőben ennek utánna, melly vala Krisztus Urunknak születése után 1478, Mátyás király Pozsomba juta, és ott lón mind az egész böjten. A böjtnék utánna melléje vévé az Beatrix királyné asszonyt minden udvarával, mulatni méne szerinszerte az országba, és városról várasra méne, és megmutata királyné asszonnak minden jeles helyeket: Kassát, Kremnicbányát, Újzóllyomot és Ózóllyomot és mind a több bányákat. És ott megláták az aranyászoknak és a bányászoknak minden műveket. És mindenütt az városokból elejkebe jövének, és nagy tisztességgel fogadák őket, és megajándékozák őket szép és jeles ezüst és arany ajándékokkal. Látván kedig a római pápa és az velencések, hogy Mátyás király meglankodott vólna a törökek ellen való hadakozásba, és hogy az Beatrix királyné asszony megfogta vólna az öszüvét, és csak mulatságra fogta vólna dolgát, megüzének néki, hogy innég-tova nem akarnának a segítségépszt adni. Mert eddig minden esztendőben adtanak vala néki segítségül a törökek ellen százezer aranyforin-

tot. Megértvén Mátyás király eszt az izenetet, igen megbúsula rajta, kiváltképpen kedig az velencésekre. És elkülde Illíriába, és visszahívatá az ő szolgálait, az hőseket, kik eddig ott megoltalmazták vala az végeket a törökek ellen. És az ő földekre csak gondot kezde visselni. A török császár eszt látván, hogy Mátyás király meglankadott vólna, és nem fogná a dolgot olly serényen, mint annak előtte, tizenötezer lovagot bocsáta mindjára, és meghadja nékik, hogy általmennének a tódtországi és karontországi havasokon, és beménének Julius Vásárba, és ott beszáguldanák mind az országot, és mind elrablanák aszt. Az Ali bég hadnagy úgy cseleküdék, mint a török császár meghadta vala, és Tódtországon általmenvén semmi kárt nem tesznek vala az országba. És általmenvén az havasokon, mind elrablák az egész Julius Vásárt, és mikoron mind eldúlták és elpusztították vólna mind az egész velencésseknek tartományát, húszezer rabbal és szántalan nagy prédával menének vissza. Hallván eszt az velencéssek, igen megijedének rajta, és követet bocsátának a római pápához és az olasz fejedelmekhez, és könyörgének azzoknak, hogy gondjok lönne reájok, hogy megmenekedhetnének olly nagy veszedelemből. De az olasz fejedelmek is tussakodnak vala egymással, és az egyenetlenségből vesznek vala egymást. Az velencéssek ez okaért megijedvén a törökektől, épüteni kezdék a Sonti víz mellett mind az réveket palánkokkal és töltésekkel a gorica nagy hídtól fogva mind az aquileiai rétig. És népekkel megerősíték mind az palánkokat. És mikoron immár aszt tudják vala az velencéssek, hogy jó bátorságban vólnának, a törökek tizezeren mindjára és hertelen ott a Sonti-parton termének. És Mar bég, a török hadnagy mindjára ostromnak indít á a sereget, és nem sok munkával megvövé a kastélyt, mellyet az hídnak végébe csináltak vala az velencések. És ezer lovagot általbocsáta az vízen úsztatva, ő maga annak utánna a sereggel utánnok méne. És az ezer lovag megkezdé az velencéssek táborát. Az olaszok megtolák a törökeket, és utánnok üzének, azonközbe Mar bég is áltajött vala a sereggel, és mindjára az olaszokra sietének, és körül-fogván őket mind levágák őket. Jeles olasz urak veszének abban az viadalban. Az Mar bég is sebbe esett vala.

XLI. RÉSZ

Másodnapon a törökek mind beszáguldák a vízmelléket, és tűzzel és fegyverrel mind elpusztíták a földet. És Velencébe a Szent Márk tornyából mind megláták az égéseket. Annak utána Mahomet császár megszállá Kroiát, az erős várost Macedoniába. És minekutánna megvittatá azt tizenegy hólnapig, megvév az várost. Annak utána megszállá Skodra várost igen nagy erővel. És Skodra alól elküldé egy nagy sereget, és esmét elrablattatá az Julius Vásárnak tartományát, és esmeg megkésérteté az Sontis víz mellett való erősségeket, mellyeket megépítettenek vala az velencések, amint odafel megírtam. De az olaszok nem akarának kijőni az erősségekből, mint annak előtte. A török ez okaért elrablá és elkóborlá a földet, és visszaméne a táborba Skodra allá.

Hogy kedig a törökek ne hivolkodnának Skodra allatt, mert igen sokan valának allatta, Mahomet császár megvövé a Cernói Jánostól az Sabiac várost, és elküldé az ásiái bassát, és az megvév Drivast várost, és ötszáz polgárt hozá onnét fogva a táborba, és azzokat mind levágák a Skodra körítése mellett az polgároknak láttára. Az Mahomet császár eluná magát Skodra allatt. Hadja ez okaért az Mar béget nyolcezer törökkel allatta, ő maga kedig a több néppel elméne. Az ő elmenetelében megvév Lissum várost, melly a Drimon folyóvíznek parttyán vagyon, és megfogá ott az velencéseknek két hosszú hajójokat. És a kétszáz övezőket megfogá, és küldé azzokat az Mar bégnek Skodra allá, hogy azzokat is levágná a skodraioknak láttára. Ezek mind lőnek egymás után az velencésseken, de Mátyás király csak túl nézi vala, és nem gondola semmit véle, miérthogy az velencések meztagatták vala tőlle a török ellen való segítséget.

Látván kedig az velencések, hogy elvesztötték volna a barátságot Mátyás királynál, ki azelőtt megöltalmazta vala az ő tartományokat a törökektől, és hogy a török felette igen hatalmas volna, és hogy elhadták volna őket mind az olasz fejedelmek, tanácsot tartának, és arra végezék tanácsokat, hogy frigyét kérnének török császártól. Császár keményen mutatá magát az velencések ellen, és arra hajtá őket, hogy megengedék néki az Skodra erős várost, és annálkül két jeles jószágot, és hogy adnának néki minden esztendőbe nyolcezer aranyforintot adóba. Úgy engedé annak

utánna nékik a szabadságot, hogy a tengeren járhatnának az áros velencei polgárok, és hogy mindenfelé kereskedhetnének, és eképpen menekedének meg az velencések.

Az második esztendőbe annak utánna Mátyás király arra ügyeközék, hogy a frigyét, mellyet tött vala Lászlóval, a cseh királlyal, megújíthatná és megerőssíthetné. Mert tudja vala, hogy jeles fejedelem vólna, és hogy jeles vitéz néppel bírna. És vérszi vala eszébe, hogy jeles és nehéz hadai lönnének annak utánna néki. Választa ez okaért jeles követséget az olomuci gyűlésben – Györgyét, a kolocsaí érseket, Protasiust, az olmuci püspeket, Szapolyai Istvánt, ki akoron slésiai főkapitány vala, Boscoviaí Vencelt és Szécséni Miklóst.

László király bocsátá ezeket: Timbuti Jánost, Boleslavust, Csehországnak főbíráját, Benesiust Vaitmillert, a főporkolábot, Karisitot, a pénzverésnek mesterét, az Rupói Jánost, a király udvarbíróját. Ezek mind egybegyűlének Olomucba. Mikoron ezek sokáig traktáltanak vólna együtt a békesség felől, és egymással egybefértenek vólna, arra végezék azután a dolgot, hogy a királyok is szömbbe lönnének egymással, és az ő jelenvöltökkel megerősítenék a szözzett békességet. Az regzett napra előszer Olmucba jöve László, a cseh király, vélle hozván az bavaríai és a saxoníai hercegeket szép néppel. Annak utánna eljöve Mátyás király is, és véle hozá az Beátrix királyné asszonyt, és az arragóníai Ferencet, ki Beatrix királyné asszonnak bátya vala. Annak felette sok püspekeket és urakat és jeles szép népet. És Olomuc mellett egybegyűlének egy sátorban a völgyben. És kétfelől áll vala a két sereg. És mikoron csak a királyok önne kösztek traktáltanak vólna a békesség felől, kötést tőnek egymással, és atyafiúvá fogadák egymást. Annak utánna mindkétfelől odahívák mind a sok püspekeket és urakat, hogy bizonságul lönnének az örökké való kötésnek és atyafiúságnak. Mikoron mindenecket elvégesztenek vólna öközettek, László király felüle, és visszaméne a táborba, Mátyás király kedig beméne Olomucba.

Harmadnapra Mátyás király minden fegyver nélkül kiméne az várasból, és a cseh tábor felé indulla mind az püspekekkel és mind az urakkal. László király elejbe juta a táborból. És mikoron egymás kezét fogtanák vólna, együtt bemenének az várasba. Mátyás király kedig annak előtte mindenecket jeles módon elren-

delte vala, mind jeles szállásokból a cseh uraknak, mind ételből, italból etc. A piacon két nagy palotában egymás ellenébe ott szálla be mindenik király. Kimondhatatlan nagy kölcséggel és bővséggel szörzött vala mindeneket az városban. László király merő fegyverben, egy fegyveres seregben úgy juta be az városba. Nagy szép és drága kárpitokkal megékesítötte vala Mátyás király annak szállás át. Úgy ékesítötte vala nagy szép ékességgel az hercegeknek szállás át is. Tizenöt napig mindennap vendéglé Mátyás király az ő atyafiát, László királyt, mind az hercegeket, mind az urakat kimondhatatlan nagy kölcséggel és jeles, drága étkekkel és italokkal.

XLII. RÉSZ

Egy nagy piacot csináltatott vala az vásáron az szállások előtt. Abba csináltatott vala drága kölcséggel¹⁵² állásokat, mellyeken megjázzák szép játékokat, és azzokon járák meg a szép táncokat. Az állás előtt szép srampos cirkalomat csináltatott vala, abban lőnek mindennap szép tornírok és ökleléssek, és a diadalmosoknak szép ajándékokat tétetett vala fel. És a cirkalom környül sok ajándékokat tettete kepcsiba. Mindennap elég kóstot adott vala mind a cseh, mind az magyar szolgálknak és mind az udvarnépeknek. Közép aránt a piacon vendégli vala mind a fejedelmeket és az urakat. Ott kezép aránt a piacon csináltatott vala egy négyszegi sok grádicsos magas pohárszékot, és a grádicsok köres-környül rakvák valának mind teteig szép ezüst és arany kupákkal, jeles drágakövekkel. Két unicornis áll vala kétfelől az pohárszék mellett, egyik jobbfelől, a másik balfelől, kik igen nagyok valának, és az ő szarvok alól néznek vala ki az nézékre. Az pohárszéknek a talpán nagy aranyas vedrek állnak vala, és csatlókupák, szép knórozott művek. Fenn kedig sokféle aranyas pohárok, csészék és mindenféle boritalra való pohárok állnak vala, szép gyöngyesssek és drágakövekkel berakattak.

Ott az pohárszék mellett ülnek vala a királyok az asztalnál, és renddel mellettek mind az urak. Tíz asztal vala renddel egymás után. És mellettek szép játékokat jádcodoznak vala. Sok hegedé-

¹⁵² Nagy hejábavaló kölcség.

sek, lantosok és egyéb vigasságtövék valának ott.¹⁵³ Másfelől tornírok és jeles öklelések lesznek vala. Vacsora után elvivék az asztalokat, és elhozzák a szép asszonyállatokat, és a fejedelmek ott táncot járanak vélek. Az Beatrix királyné asszony táncola László királlyal, és Beatrix királyné asszonnak a bátyja, arragóniai Ferenc, táncola egy igen szép német nemes leánnyal. És mind az egész udvaroknak népe és a kösség nézi vala őket nagy vigassággal.

Mátyás király mindennap megyen vala az Ő atyafiának, László királynak szállására, és úgy hozza vala ötet által az ő szállására. És bevivé ötet az ő ágyasházába, ott csúffolkodnak vala az Beatrix királyné asszonnyal nagy víg beszédekkel. Gyakorta meghadja Mátyás király, hogy Beatrix királyné asszon okstáblás vitéz játékot játszodozna László királlyal, olly nagy tisztességet teszen vala néki Mátyás király nagy szeretettel.

Mikoron annak utánna betölt vólna az üdő, nem akará László királyt elbocsátani, hanem előszer drága ajándékokkal megajándékozá ötet. Ajándékon adá ez okaért néki mind az ő szállásának egész ékességét, amellet a pohárszéket is, mellyet ott a szálláson feltétetett vala néki. Annak felette megajándékozá ötet két várossal. Az Beatrix királyné asszony külen megajándékozá László királyt szép és drága öltézzel, jeles királyi párnákkal és egyéb drága leplekkel és keszkenékkal. László király után megajándékozá Mátyás király jeles ajándékkal a hercegeket is és mind a cseh urakat. És úgy bocsátá el őket annak utánna.

Méglen Mátyás király eszt a nagy (de hejábavaló) pompát üzé sok üdeig Olomucba, nem aluvék, sem pompáza addig török császár, mert igen nagy sereget gyúte, és meghadja nékik, hogy beszáguldanának Magyarországba, és mind elrabbolnák az országot, és elpusztítánák aszt mind tűzzel, mind fegyverrel.¹⁵⁴ Vala kedig akkoron egész esztendeig igen nagy asszály. És harmincezer törökek hertelen jövének a Dráva mellé, és révet találván általjöve rajta, és mikoron a Száván is általjöttek vólna, beszáguldák mind az országot, és minden kegyetlenséget mutatának mind tűzzel, mind fegyverrel. És feljutának mind Vasvárig,

¹⁵³ Szép Sibiliai élet, de azért nem örökes.

¹⁵⁴ Az nagy heábavaló pompaságnak jutalma.

Stíriáig és Rachosburgig. És mind eldúlván és elpusztítván a földet, harmincezer rabbal visszamenének az Bosnaországba.

Mikoron Mátyás király meghallotta volna eszt Olmucba, mindjárast megizené az uraknak és az hadnagyoknak, hogy fölvennék a népet, és a törökek után sietnének.¹⁵⁵ Ő maga kedig búdosik vala az erdőkbe és a kies vizek mellett. Beatrix királyné asszont kedig Kassa felé bocsáttá vala, mert nagy merigyhalál vala egész Magyarországba, és Mátyás király esmet hátrahagyván a törökek dolgát, arra ügyeközék, hogy bosszút állhatna az Friderik császáron,¹⁵⁶ ki nem küldötte vala néki az másfél százezer forintot az ígéret szerint, mellyet tött vala néki az kötésben, és csak ez okaért kapcsolta vala mellé az Lászlót, a cseh királyt.

Nagy sereget gyűte ez okaért Mátyás király. És előszer a törökek után méne. Mikoron kedig azzokat nem érheté volna Magyarországba, kiméne az határokból utánnok, és Jajcán túl három nap járóföldnit jártata tábort az Greben mezőn. Onnét a táborból bocsáta tizenhatezer huszárt a törökek után, és meghadja nékik, hogy ott a török földet visszontag elrabbolnák, és mind elpusztítanák aszt mind tűzzel, mind fegyverrel. Ezek végre menének mind szinte Illíriába, az Verbos nagy város allá, és ott találák mind a törökeket, mind a nagy prédát. És mikoron megszállották volna az várast, éjjel meghágák aszt, és nagy vérontás lön az városban. Mert a magyarok egyaránt vágák mind a törökeket, mind az városbelieket. Az házakat felgyújták az városban, és bennek égének mind a törökek, mind az városbeli népek. És zsákmánt tönnek mind az egész városbeli marhába. A török bassa éjjel titkon kiszallada az városból, és a környékbe egybegyűté nagy gyorsan mind a törökeket, és mikoron a magyarok harmadnapig ott mulattanak volna, elejkebe vévék a nagy prédát és mind az ragadamányt, és Jajca felé kezdének menni szép lassan, és minden félelem nélkül. És a hasza hától hertelen reájok támada. A magyarok hertelen visszafordulának, és nagy viadalom lön közettek. És magyarok – miérthogy mind megrakták vala magokat a sok kazdagsággal, mellyet raggattak vala Verbosba, nem víhatnak vala szerével tölle. És nagy szégyent vallottanak volna,

¹⁵⁵ Tarde fabulare Csiripkop'.

¹⁵⁶ Úgy, úgy, szép dolog.

de az Isten úgy adá, hogy háromszáz horvátok érkezének, és azzok oldalul beöklelének a törökekbe, és bevágák magokat a törökek közzükbe. És úgy ijedének meg a törökek, és hátat adának. És az horvátok a magyarokkal esmet nagy prédát nyervén visszajövének a király táborába. És Illiriába szerinszerte majd harminc mélföldig mindent elpusztítottak vala tüzzel és fegyverrel. És a király visszajöve Magyarországba. Lón kedig ez, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1479.

Az Mátyás királynak új hadáról az Friderik császár ellen

XLIII. RÉSZ

Meghallotta vala Mátyás király, hogy Friderik császár csak a bécsi polgárokon vött volna százezer forintot. De miérthogy őnéki még nem küldette vala a másfélszázezer forintot, mellyeket az új frigyszörzésbe megígértek vala Mátyás királynak, gyakorta levéleket küldé, és kéreté a császártól a megígért sommát. De a császár tartá őtet csak beszéddel. Miérthogy kedig Mátyás király felette igen nagy tisztességkivánó vala,¹⁵⁷ örüle néki, hogy olly ok adatik vala néki, hogy a római császár ellen víhatna. Miérthogy a más, azaz a török császár ellen is hada lón, két hadnagyot bocsáta ez okaért Stíriába a császár földére. Egyiket az Gere Pétert, másikat a Szapolyai Istvánt, hogy ezek megszállanak Rachosburgot, Petaut és Fürstenföldet.

Mikoron kedig írának Krisztus Urunknak születése után 1480 Mátyás király is utánnok méne a két hadnagynak, és megszálla Stíriába egy Mariaburgom nevű várast. És mikoron erőssen aszt vítatná, hozzá érkezék a pápa követe, egy püspek és a császárnak követei. Ezek szép szóval megmenték a császárt Mátyás királynál, és inték őtet békességre. A király monda, hogy ő nem vólna az hadnak oka, hanem a császár adott vólna okot hozzá. Végre a követek békességet szörzének közettek. És Mátyás király elhagyatá az város vítatását, és visszaméne Rachosburgba, és hadja csak egy légiót az váras allatt, kiben Szapolyai István és a

¹⁵⁷ Mát[tyás] kir[ály] nagy tisztességkivánó.

Bika hadnagyok valának. És a követek visszamenének a császárhoz.

Miérthogy kedig Mátyás király otthadta vala az egyik légiót Mariaburg allatt, megharagvék Friderik császár ezen, és küldé egy légiót és kétezer lovagot oda Mariaburg allá, hogy azzok parancsolnának az Mátyás király hadnagyinak, hogy elmennének Mariaburg alól, és békét hadnának az várasnak és az ő földének. Ha meg nem művelnék eszt, tehát megvernék őket, és megszabadítanák az várast. Elmenvén ezek, megüzén ék eszt az hadnagyoknak. Az hadnagyok elmenének alólla.

Látván kedig Mátyás király, hogy megcsalta volna őtet az Friderik császár, Budára méne. Az úton menvén mindenütt foglallya vala az Gara Mihály jószágit, várasit és várait, mert magtalan hált vala meg, és a királyra szakadott vala jószága. Budára jövéen éjjel-nappal abba töré fejét, mint állhatna bosszút az Friderik császáron. De egyszersmind kétfelé nem viselheté olyan nagy hadat. Megnyugovék ez okaért tizenhét egész hólnapig Budában. Addig mind hadakozó népeket készíte és mindenféle hadiszörszámokat. És az alföldre hőseket bocsáta, kik megöltalmaznák az végeket a törökek ellen. És egyéb jeles dolgokat végeze követi által és jeles hadnagyi által.

Akkoron Frangapán János, ki nagy fényességgel uralkodik vala Coricia szigetben, egybeháborodék a szigetbeliekkal. Az egybeháborodásba szigetbeliek essének segítségért az velencésekhez. Az Frangapán kedig esék Mátyás királyhoz. Mátyás király bocsátá az Magyar Balást bizonyos néppel Dalmáciába. Mikoron onnét általment volna az Coricia szigetbe, erővel megvéné ott Muselumot, és onnét tarta a fővárasra. Azonközbe eljutának az velencések az ő hajójokkal. Ezek kitilták az Magyar Balást a szigetből. Magyar Balás féle, hogy el ne foglalnák tőlle az útat a tengeren, mikoron vissza kellene menni, és annak előtte visszaméne a szigetből. Frangapán János az velencéseknek adá mind az egész szigetet, és ő maga is mind feleségéstől-gyermekestől beméne Velencébe.

Azonközbe – ugyanezen 1480. esztendőbe – Stíriába Székely Jakab, az Mátyás királynak egyik hadnagya, álnaksággal megvéné Petati várast. Nem kevésb álnoksággal vévé meg Szapolyai István is, Mátyás királynak egyik hadnagya, Rakosburgumot.

Mikoron ez a váras kezébe vólna, megijedének mind a környül való váraskák, és meghódolának minnyájan az Mátyás királynak, és elhajlának Friderik császártól.

Az kenyérmezői diadalomról a törökek ellen

XLIV. RÉSZ

A kímek eljövének, és megmondák Mátyás királynak, hogy igen sok törökek gyűlnének Szenderőn, de senki nem tudná, hova vólna ügyközetek. Hallván eszt Mátyás király, mindjára allakülde az alföldre, és megerössítetté az végeket, hogy ha be akarnának száguldani Magyarországra, mindjára ellenek állanak. És folyó követet bocsáta Báthori Istvánhoz, ki akkoron erdélyi vajda vala, és a Kinizsi Pálhoz, ki temesvári ispán vala, és megüzéné azzoknak, hogy készülnének és vigyáznának: a törökek Szenderőnél, és nem tudná senki, melly felé kezdenének szegnyi. És meghadja nékik, hogy ha arra kezdenének menni, jól vigyáznának, és megsegítenék egymást.

Hogy megértötte vólna eszt Báthori István, mindjára népet kezdé gyűteni. Ezenképpen Kinizsi Pál is Temesvár környül. És nem sok nap múlva eljutának a kímek, és megmondák mind a kétőnek, hogy az Ali bég által kezdette vólna vetni a törökeknek seregét a Dunán, és hogy indítaná azzokat Erdély felé, tudnia illik hatvanezer törököt. Siete ez okaért Báthori István, és mindenfelől segítséget híva mind székelyekből, magyarokból, szászokból, oláhokból, és sok népet gyűte egybe. És mikoron a kímek megmondották vólna néki, hogy bejötenek vólna a törökek az országba, és rabolni kezdették vólna, mindjára ellenek indítá az ő seregét, és gyakorta bocsáta követet Kinizsi Pálhoz, és megjelenté néki, hogy a törökek immár benn vólnának Erdélben, és hogy készen rabolnának. És kéré őtet, hogy semmit ne mulatna, hanem jöten-jőne, és hától vönné az ellenséget. Ő kedig immár indulóba vólna, hogy szömbeszállana vélek, hogy ekképpen mind arcról, mind hától víhatnának véle, hogy annál könnyebben megverhetnék őket.

Mikoron ez okaért a törökek bementenek vólna Erdélybe, és az végekben nem találtnak vólna senkit, minden félelem nélkül

beszáguldának az országba, és mindenfelé kezdének rabolni, és tüzet vetének mindenütt, és mind felsietének az Maros mellett, és mind rablánek Gyulafejérvárig. És mikoron sokezer rabbokat és szántalan nagy prédát gyűtötenek volna mind az Marosig, Fejérvár ellenébe, miérthogy által nem jőjhetének az Maroson, vissza kezdének menni. Báthori István utánnok kezde a sereggel szállani, hogy alkalmas helyt találván megvína vélek. És mikoron mind utánnok szállott volna Kenyérig – melly falu a nagy mezőnek közepin vagyon Gyulafejérváron alól három mélyföldig –, ott szömbeszállának a törökkel.

És mikoron mindkétfelől akarattyok volna, hogy megvínának egymással, Báthori István meghadja, hogy missét mondanának szerinszerte a táborba. Annak utánna, hogy minden ember csak fenn állva felestöket önnék, és hogy minnyájan egymás kezére eskennének, hogy bátron egymás mellett akarnának víni, és hogy egymást nem akarnának hadni, és hogy senki hátat nem akarna adnyi, annak utánna egybehívá őket az Báthori István vajda, és szép beszédekkel szólván, jeles prédikációt tön előtttek. És szépen tanyítá és inté mind őket, és nagyon vigasztalá őket. És mikoron ekképpen megbátorította volna az ő népét, mindjára a seregrendelészöz kezdé. Két szárnyára szörzé kedig a sereget, ő maga kedig a fegyveresekkel a közepin marada. Hátul állata egy erős négyszegű sereget, az jobb szárnyát nyújtóztatá a Maros felé, a másikat az magas hegy felé. A szászok elől valának az viadalra, az oláhok utánnok, a magyarok és székellyek utól valának.

A törökek is ollyanképpen rendelték vala az ő seregeket, és a nagy prédát és a sok rabbokat az ő seregek megé állották vala. És mikoron egyberoppont volna a két sereg, erőssen vívának egymással. A törökeknek egyik szárnya a szászokra rohana. A szászok kedig emberül állának ellene, és nagy viadal lön közettek a Maros-parton. De miérthogy a szászok kevesbek valának a törökekhez képest, megtolák végre a szászokat, és sokan elhulának közzülek, sokan az Marosba hajtátának. A többi az oláhok mellé állának, és egy kevésse megnyugován, esmeg a törökekre támadának, és nagy sokat megölének benne, nagy sokakat is az Marosba hajtának.

Akik az balszárnyába valának, tudnia illik a székellyek, azzok is úgy járanak, mert erőssen vívának ezek is, de miérthogy

a törökeknek jobb szárnyába sokkal többen valának, megtolák a székellyeket, és sokat levágának közzülek, a többi kedig az fegyveresek mellé szorulának. Mikoron ez okaért mind a két szárnya ekképpen nyavallyagna, Báthori István megindítá a hadnak derekát az fegyvereseket. Mikoron kedig Báthori István vajda az első rendbe vólna, és a lovát kezdené forgatni, hertelen elesék a ló véle. Az vitézek látván eszt, elijedének, és gonosz jelnek magyarázák eszt. És aszt adák tanácsul, hogy visszatérnének Szászsebesbe, avagy hogy felmennének az hegyre. De Báthori István vajda felele, és monda: Ez nem lehet gonosz jell, merthogy hogy jelentene annak valami gonoszt, ki viadalban munkálkoszik az Istenért és az Istennek az annyáért? Ezért ne féllyetek semmit, hanem bátorsággal engemet kövessetek. A ló az sebektől ijedett meg. Nem lehet az viadal sebek nélkül. De hidjétek meg énnekem, ez e ló engemet nagy diadalommal visszahoz e mai napon veletek egyetembe.

És mikoron megbátorította vólna őket, mindjára a törökeknek kezde menni, és mindjára a megtolák az első sereget. Mikoron eszt meglátta vólna az Ali bég, mindjára egybeadá mind a négy sereget, hogy a törökeknek sokaságával ugyan környülfogná elől az vajda seregét. És evvel meglankada a két szárnyán való serény viadal, és szakada az viadal az hadnak belső derekára, hogy immár egyik hadnagynak a másikkal és a régi vitézek az régi hősekkel kellették véni. És az Báthori István vajdán hat sebek essének, lova is megsebesüle. És az viadalon az utolsó szükségre jutott vala, noha a nagy viadalom miatt nagy rakással valának környüle a sok holttestek. És sokkal több törökek elhullattanak vólna, hogynem mint keresztyének, és mind az egész viadalnak a dereka oda őreá nyomul vala.

XLV. RÉSZ

Mikoron kedig ekképpen nyavallyagna az Báthori István vajda, és immáron vissza nem mehetne az álló sereghöz, íme Kinizsi Pál egy szép négyszegű fegyveres sereggel ereszkedik a hegyen allá, és megkezd é hátul a törökeket nagy trombitaszókkal, dobütéssel és nagy kiáltással és nagy fenésséggel reájok rohana. És az első ütközetbe nagy sokat levágának a törökekbe. Kinizsi Pál

mindkétfelől fegyvert köttet vala fel, és mint egy oroszán, olly fene vala az viadalban. Valamelly felé fordul vala, mind levágja vala a törökeket, és rakva vala mind a két keze vérrel. És erős kiáltással bátorítja vala az hadakozókat, és nódítja vala őket az viadalra mondván: Bátor szűvel víatok! Ezennel, ezennel az Isten nekünk adgya a diadalmot. És bevágá magát a viadalnak a derekába. És hogy odajutott volna, kiáltani kezde: Báthori István, attyámfia, hól vagy? Attyámfia, Báthori István, hál vagy? Szólyál! Én vagyok a te attyádfia, Kinizsi Pál. Ha élsz még, kérlek tégedet, felelj ennékem! Felelly, kérlek tégedet, ídes társom.

Báthori István vajda igen sebes, rakva vérrel, kimászkála a hőlttestek között, és monda: Ihol vagyok, én ídes társom, még élek. De minden erőm elszakadott. Kérlek tégedet, szerelmes attyámfia, Pál, vitézködjél a keresztyéni hitért, a koronáért és ídes hazánkért. Monda Kinizsi Pál: Hála Istennek, hogy mégis élsz. Az Isten velünk vagyon. És mindjárt a törökekhez kezde, kik az vajdát környülfogták vala, és mind levágá azzokat, és megszabadítá őtet, s mind az ő szolgáit, kik majd mind odalesznek vala. És biztatni kezdé népét, és a több törökekhez kezde, és széllel levágák azzokat is.

Mikoron a törökek látták volna, hogy mind elől, mind hától megszorították volna őket, oldalul elfutamának és felszalladának a nagy hegyre és az havasokra, és hátrahadják táborokat mind a nagy prédával egyetembe. A keresztyének utánnok üzének, és az úton mindenütt vágják vala őket, és kivadásszák őket mindenütt az havasban. Az oláhság is az erdőben vadásszák vala őket, és megfosztván, levágják vala őket. Az Ali bég is felszallada az havasra, és ott búdosván, egy pásztorra talála, és annál a kalibába marada azon éjjel. Igen reggel felveté magát a lóra, és monda: Jó attyámfia, menj allá az vajdához, és mondd meg néki, hogy az Ali bég gazdája voltál az éjjel. És mindjárt megüté a lovat, és elszágulda onnét.

Mikoron ez okaért ekképpen megverték volna a törökeket, annak utánna a táborhoz kezdenek, és mind feldúlák a tábort. És mind megszabadíták a nagy sok rabbokat. És a rabbok térdre esvén, úgy adnak vala hálát az Istennek, és megcsókolák az vitézeknek lábait és kezeit nagy örömmel hálákat adván nekik is. Annak utánna az vajda trombitát fútata, és az hadakozókat mind az

ütközetnek helyére gyűteté. És odahordák a sok élést, bort és egyet-mást, mert besötítették vala estve, hogy nem mehetnek vala vissza a táborba. Ez okaért minnyájan az ütközetnek helyén maradának, és nagy vigassággal önnék vacsorát a holttestek között hegedőszókkal és minden vigassággal. Végre a jó bortól megmelegülvén táncba menének. A tánc után minnyájan egyszerűsmind felsivolkodnak vala, és az egész völgy betelik vala az ő sivalkodásokkal.

És mikoron minden vitéz ott toborzót járna, inték az vitézek Kinizsi Pált is, hogy ő is megmutatná az ő diadalmos vigasságát. Felszekellék ez okaért, és ott hátára tévé a két kezét, és fogaival felharapá a földről egy nagy töröknek holttestét, és aszt szájába hordozván sokáig ott táncola véle az hősek között. Mellyet erőssen csodállyák vala mind az hősek, mondván: Herculesnek is elég gondja vólna eszt művelni. És a nagy örömmek miatt semmit nem aluvának az hősek az éjjel. Másodnapon mind a két fejedelem minden népekkel bemenének Gyulafejérvárba. Ott kedig a Kenyérmezőjén embereket hagyának, kik a keresztyén népeket kiválogatnák a pogánok közzül, és hogy azzokat eltemetnék. Annak utánna az vajda az ütközetnek helyén – ahová temették vala a keresztyéneket – egy kápolnát rakata, és meghadja, hogy minden esztendőben, az diadalomnak napján missét mondanának ott a kápolnába a megölteknek lelkeiért. A törökeknek holttesteket is sok rakásokba egybehordotá, és a sok tetemeknek rakási ott meglátzanak mind ez mai napiglan. A keresztyének közzül nyolcezeren vesztenek vólt az ütközetben, a törökek közzül kedig harmincezeren, azoktól megválva, kik az hegyeken a futásban veszének. És annak utánna találának az vízben vagy kétezer szászokat és oláhokat, kik beléhóltanak vala.

Mikoron Mátyás királynak meghoszták vólna e nagy diadalomnak a hírét, nagyon örüle néki, és mindjárást kereszt járást indíta, és minden óltáron missét mondata, és ketten királyné aszszonnyal minden óltárra offerálnak comparációkat, és úgy körül vén hálákat ada Istennek és Bódogasszonnak a nagy győzedelmekért.

Azon esztendőbe az Arragóniai Jánosnak, gardinálnak adá Mátyás király az esztergomi érsekséget, mert az előbeli érsek vala Német János. Ez mikoron meglátta vólna az Mátyás király-

nak nagy kegyetlenségét, és hogy erővel elvönné az egyházoktól az jövedelmeket, és azokat elkölné az ő kövélységes hadaira, titkony elküldé minden kincsét és marháit Bécsországba. Annak utánna elszekék az érsekségből az ő kécse után, és a császár udvarába lön annak utánna. Bejöve ez okaért az Arragóniai János gardinál ez esztendőbe Magyarországra, és elfoglalá az érsekséget Esztergomott.

XLVI. RÉSZ

Ugyanezen esztendőben a törökek a tengerre szállának húszezeren, és által menvén Hidruntumot, egy régi várost, szállák meg. És mikoron tizenhetted napig vıtatták volna, megvévé aszt, és mind levágák a népet benne. A templomokba mind levágák a papokat az óltárok előtt, ahol misséznek vala. A püspeket elevenen megnyúzzák. Annak utánna kimenének az vidékekbe, és aszt is mind elpusztíták tüzzel és fegyverrel. Ezen kedig olly igen megijedének az olaszok, hogy nagy sokan az urak közzül ki akarnának szekni Olaszországból.¹⁵⁸ A pápa is el akar vala futni Rómából, és Francországban akar vala menni. De Beatrix királyné asszon reábírá Mátyás királyt, hogy kétezer magyart bocsáta segítségül az olaszoknak Apuliába, kiknek hadnagyi valának az Magyar Balás és az Nagy János. És ezek odamenvén mindjárt Hidruntum város allá szállának. Ahhoz képest az olaszok is mind odagyúlének, és úgy vevék vissza Hidruntum várost.

Ez esztendőben is igen nagy döghalál vala egész Magyarországra, de Mátyás király mindenkoron azért Budán lön. És ez üdőbe követet bocsáta, az egri püspeket, az Friderik császárhoz, és avval szinetlen traktála, hogy örök békességet szörzene velle, hogy annak utánna bátron hadakoszhatnék a törökek ellen. De az Friderik császár engede ugyan a békességnek, de mindjárt megszegi vala esmet aszt, mihellyet látá, hogy Bosznaságra indítaná seregét. Az második esztendőben annak utánna, mikoron írának 1481, a Friderik császár megszállá az ő népével az Hamburg várost, melly Mátyás királyé vala, közel Németújhellyhöz. Ezért igen megbúsulla Mátyás király. Küldé ez okaért az ő seregével az Pandobest, egy jeles cseh hadnagyat, nagy urat, hogy az megsegí-

¹⁵⁸ Az olaszok igen gyenge húrok.

tené az hamburgbelieket. Ez igen lassan méne a császár seregére, hogy ingyen eszékbe sem vévék őtet. Mikoron a táborhoz közelgetett volna, úgy találá őket estve, hogy szinte vacsorálnak vala, és nagyon tobzódnak vala. És Pandobes hátul reájok jövéen megütté az ő táborokat. Erössen megijede a császár népe, és az egész tábor megbúdula. Ezek kedig erössen öklelik és vágják vala őket. Elfutamék ez okaért az egész tábor. A magyarok utánok, és erössen ölik vala őket, méglen mind besötütélle. Akkoron visszajövének, és eldúllák mind az egész tábor, és úgy szabadíták meg az Hamburg várast.

Az Beatrix királyné asszon rokonságos vala a Friderik császárral. Ez is követet bocsáta hozzá, és könyöreg vala néki, hogy az urával frigyet tönne, de eszt is csak beszéddel tartá. Nagy kárt tön kedig Friderik császár az egész keresztyénségnek az ő visszavonnásával, mert az Mahomet török császár az esztendőbe meghala a táborba, mikoron jeles hadakot elvégezett volna naptámadat felé, az ő Konstancinápoli birodalmának 27. esztendőben. Ennek két fia marada. Az nagyobbiknak Bajazetes vala neve, a küssebbiknek kedig Szaliab. Mikoron Mahomet meghólt volna, nagy támadás lön Konstancinápolyban, és kétfelé szakadának a törökek. És mikoron sokáig veszettek volna egymással, végre győzedelmesek lőnek az Bajazet párttyai.

Hallván eszt az egybevezést Mátyás király, halálra bánja vala, hogy nem mehet vala a törökekre, de Friderik császártól nem mere menni. Mert mihellyt kimegyen vala, ottan az ő népét beküldi vala Magyarországba, és mindent elpusztít vala. Mégis Mátyás király nagy népet gyűte, és akará mind a két Misiát, mind Illíriát, Dáciát visszavönni a törökektől. És mikoron jól alláment volna, mindjárt utánna jöve a követ, és megmondá néki, hogy a császár népe az Felső-Magyarországba volnának, és mind tűzzel, mind fegyverrel nagy pusztaságot művelnének. Hallván eszt Mátyás király, Igen bánkódik vala rajta, hogy elő nem mehetne az ő jó szándékába, és hogy olyan jeles ok elvétetnék előle az Friderik császárnak állhatatlansága által. Ez is vala Mátyás király előtt, hogy meghallotta vala, hogy Hidruntumba berekesztötték volna mind az jancsárokat, melly a töröknek fő hada vala. És hogy Konstancinápolyba olyan nagy visszavonás volna. Az Gingi Miklós herceg is bement volna Macedóniába, és erössen

megverte volna a törökeket, és visszavötte volna tölle az ő birodalmot. És egyéb eféle dolgokért igen bosszonkodik vala az Friderik császárra.

És mikoron mindenfelé megerősítötte volna néppel az végeket, Mátyás király minden erejét nagy haraggal visszaindítá az Friderik császárra. Második esztendőbe ez okaért elindítá seregét a Szapolyai Istvánnal és az Bikával, hogy megszállanak Hamburgumot, melly Pozson felett vagyon Magyar- és Bécsország között. Hallván eszt Friderik császár, népet küldé mindjára, és megerősíté mind az váraszt, mind az várat. Mátyás király is felméne Pozsomba, Szent Jakab havába. Onnét fellyebb méne, és táborba szálla nem messze Hamburghoz. És mindjárt népet küldé, mind gyalagokat, mind lovagokat, kik megszállanak Hamburgumot. A császár háromezer embert küldé azzok ellen, hogy elhajtának őket az váras alól. Azzok ellen bocsátá – mint mondám – a Szapolyai Istvánt és a Bikát. Mikoron ezek Pruck allá mentenek volna, a németek kijövének az várasból, és négyszegbe rendelék seregeket, és egybe kezdének mindkétfelé víni. Es sokan hullának mindkétfelől. De miérthogy a magyarok csak kevesen valának, megverék őket a németek, és a magyarok elszéllédvén visszaszalladának. Mikoron a Szapollyai István ebbe munkálkodnék, hogy a magyarokat esmet rendbeütné, reátüdulának a németek, és megfogák ötet, és elkezdék ötet vinni.

És mikoron ötet minden fegyvertől megfosztották volna, két örüzét hagyának mellette, és azzok úgy viszik vala ötet Pruck felé. Mikoron így vinnék ötet, a több németek kedig a magyarok után üznének, kiraggadá az egyiknek fegyverét, aki balfelől megyen vala, és mind a kettőt általütté véle. És annak utánna erdő felé futván végre a király táborába juta. Mikoron a magyarok meglátták volna ötet, igen nagy örömbe lönek érötte, mert látták vala, hogy megfogták volna ötet a németek.

XLVII. RÉSZ

Mátyás király ez okaért megbúsulván, sokkal több népet küldé, és újonnan megszállatá Hamburgum városát. És allája küldé mind az álgyúkat. És Budára küldé allá, és onnét hozata fel egy szertelen nagy pattantyút, mellyet nyolcvan lovak alig

vonhaták. Mikoron nékiszegesztötte volna az Hamburg városnak, lerontá azzokkal az városnak körítéseit és nagy tornyait, és nagy utakat készíte az ostromoknak. Visszontag a belöl valók éjjel megföldozák vala a töréseket, és palánkokat ássának fel, és töltéseket csinálának nagy és mélyly árkokkal. Éjjel kedig követet bocsátának Friderik császárhoz, és megizenék néki, hogy gondja lönne az városra, mert olly igen szorították volna immáron aszt, hogy rövid napon fel kellene aszt adniok. A császár mindenfelöl népet gyüte, és az harmadik hólnapba bocsáta tízezer lovagokat, hogy azzok elúznék a magyarokat az Hamburg város alól. Ha kedig az nem lehetne, hogy csak az várast megsegítenék, és megerősítenék aszt néppel és éléssel.

Mikoron a császár népe eljött volna, kezel szállának a táborokhoz, hogy megérhetik vala az magyaroknak táborát a tarackokból. És a németek mind elől helyhesztötték vala a nagy sok szekereket, hogy a magyarok vélnék igen kevésnek lönni a császárnak táborát, és lesz állván istrázákat állatának mindenfelöl, és csak egy égő györttya látzik vala a táborban. És igen nagy hallgatásban valának. Visszontag Mátyás király bőv népet állata mind az utakba, hol mehetnek vala az városhoz, és az álgjúkat mind kivonnatá a sáncokból, és az ellenség táborának szeggeszteté azzokat. És a sáncokban örüzéket helyhesztötte, de a több népet – mind gyalagokat, mind lovagokat – rendbe állatá a németek ellen.

Éjjel a németek mind megkímlék az városhoz való utakat, és mindenütt bőv örüzökre találának. Örömet elkergették volna azzokat az utakból, de nem lehet. Úgy menének esmet vissza a táborba. Mikoron kedig történetből a visszajövésbe a táborra találtanak volna, az aurani pirjal az ő népével reájok rohana, és hammar sokat levága benne, sokat is megfoga közülek. És visszajöve a királyhoz, mindenképpen nódítá a királyt az ütközetre. A király fegyverbe öltözék, és lóra ülle, és meghadja, hogy kiterjesztenék a zászlót. És mikoron megművelték volna, a szél egyenest fújja vala a zászlót az ellenségre. Látván eszt a hősek, minnyáján készek valának az ellenségre menni, és csak alig tarthattya vala meg őket a király. És mikoron elközelgettenek volna a németek táborához, éten-étszaka reájok kisütik vala az álgjúkat és a tarackokat. Virradóra kétségben esvén a németek,

mindjárt vissza kezdének menni, szinte mint jöttek vala, hátul utánnok vonván a szekereket.

Látván a magyarok, hogy elmennének a németek, nékik a magyarok közül aszt tanácsollyák vala, hogy ne bocsátánák őket olyan módon el, hanem hogy megvínának vélek. De az Deszpot Farkas, egy jeles vitézlő úr, ellenzi vala eszt a tanácsat. De ugyan a király híre nélkül némellyek utánnok menének, és megkezdék őket, de nagy károkkal, mert általöklelék az hadnagynak az vállát, a Moysést is agyonvágák. És midőn Prukba mentenek vólna a németek, megszállának az hoffstatba. Mátyás király kedig esmet az Hamburg városnak vítatásához kezde, és sokkal nagyobb kegyetlenséggel, mint annak előtte. Mikoron kedig meglátnák az városbeliek, hogy a császár meg nem segíthetné őket, és immár az erősségek mind lerontva vólnának, hogy nagyobb nyavallyába ne jutnának, megadák magokat Mindszent havában. A várat is megadá a porkoláb, kinek Mátyás király füzete háromezer aranyforintot.

Ugyanazon hólnapban válagatott török sereg feljőve Szenderőbe, és onnét be akarnak vala száguldani Magyarországba, és mindenfelé rablani. És nagy rémülésben valának a népek Magyarországba. Megértvén eszt az urak, Kinizsi Pál, Deszpot, Dótzsi Péter és többen efféliek, mindjárt egybegyűlének, és elejbe támadának a törökeknek az Becse-mezőn, nem messze Szenderőhöz. És mikoron seregeket elrendelték vólna, szömbevívának a törökekkel: Kinizsi Pál az jobb szárnyába vala, Deszpot kedig a bal szárnyába. És ezek vitézül víván, a két szárnyával környül kezdék vönni a török seregét. És mikoron ekképpen erőssen vínának egymással, sokan lehullának mindkétfelől. Azonközben elő kezde tolni a seregek a dereka, és meg kezdé segíteni mind a két szárnyát. És a fegyveresek az ő rendekkel meg kezdék tolni a törökeket, és hátat kezdének adni, és kezdének futni. Ezek kedig mind hátakon lőnek, és nagy sokat levágának közzülek a futásban. Háromezer török veszett vala az viadalnak helyén, és nagy sokan estek vala fogva közzülek. Ötszáz magyar veszett vala kedig az viadalban. Kinizsi Pál a prédából szép kazdagságokat küld et vala a királynak, a többivel megosztozának. A szép zászlókat, mellyeket nyertenek vala a törökektől, feltövék a templomokba.

XLVIII. RÉSZ

Mikoron kedig megvötte vólna Mátyás király Hamburgumot, melly váras egész Bécsországnak bástyája vala, az Friderik császár erősíteni kezdé mind a több városokat, kiváltképpen kedig az Pruck várast, melly szinte a magyarok előtt vala, és Kornau-burgumot, melly váras nagy tekéntötű vala Bécsországba. Mátyás király kedig, hogy heábaló költséget ne tönne, elmúlék Pruck mellől, és Bécs elejbe méne, és mind beszáguldá az Bécs vidékét, foglyokat is fogának a Bécs hoffstattyában. És vöve Bécs környül vagy nyolc váraskákat – Szent Vidot, Podonát etc. – Stíriát is meg akará ijeszteni. Be kezdé oda is menni, az Új egyház várása mellet, melly tízezer lépésni földig Németújhelly felett vagyon. És onnét visszatérvén juta Sopronyba. Innét csak kevés néppel méne, és megszállá Köszeget, és kevés munkával megvövé aszt. Onnét visszajöve Sopronyba. És onnét mindjára Bécs allá ment vólna, de miérthogy az ő hada megfáradott vala, mind ember, mind ló, és a tél immár rajta vala, ezért Tatára jöve alá, és ott lón a böjten és nyugovék. Annak utánna tizenharmadik napon húsvét napja előtt allájöve Budára.

Második esztendőbe a prukbeliek igen kezdének az úton kegyetlenködni, és elfogják vala minden élést, és bolgattyák vala mind az útonjárókat, hogy senki békével nem mehet vala azzon az úton. Mert a Friderik császár megerősítötte vala Pruckot hadakozó népekkel. Ezek nem nyughattanak benne, hanem szinetlen kiütnek vala, és úgy bolgattyák vala az útonjárókat. Mátyás király elbocsátá az Hazsi Dávidot és drabantokkal és a lovagokkal, és kikeletre megszállatá Pruckumat. Dávid megszállván az várast, erősen löteté és vítatá aszt. De miérthogy az igen erős vala, és sok hadakozó nép vala benne, egynyíhány ostromot veszte allatta.

Megbúsullá ezen Dávid hadnagy, mert igen szégyenli vala, hogy immár majd négy egész hólnapig mind fekütt vólna allatta, ez okaért pirongatni kezdé mind az hőseket, és elrendelé mind az egész sereget, és mindenfelől indítá aszt az ostromnak, ő maga kedig elől megyen vala. Nagy ostrom lón ez. És mikoron vagy hat óráig tartott vólna, végre a magyarok berohanának az várasban. És előútban sok népet vágának le, de annak utánna megszünének a kegyetlenködéstől. Immár hátra vala az vár, melly allatt egy

egész hólnapig veszedének, de a porkoláb végre aszt is megadá, mikoron harmincnyolc napig aszt megtartotta volna. Lőnek ezek mind, mikoron írának Krisztus Urunk születése után 1483.

Mikoron kedig írának 1484, megszállá Dávid, a hadnagy, Mátyás királynak parancsolattyaából Kornamburgum városát, mert jól látta vala, hogy addig Bécs várashoz nem kezdhetne, méglen el nem szed te volna egynyíhány várost környüle, hogy onnét élést be nem adhatnának Bécsbe. Az Pandobes kedig, a cseh hadnagy, még azelőtt megvőtte vala Claustrumburg városát, minek előtte megvőtte vala Dávid hadnagy Pruckum várost. Sőt Szent Hyppolitust is megvőtte vala. Megjelenté Dávid hadnagy a királynak, hogy erős volna az város, és hogy Friderik császár sok hadakozókat bocsátott volna belé. Ez okaért szükség volna, hogy több népet bocsátana allája. A király ez okaért meghadja, hogy a cseh had mindjára allája menne. Es így lőn. Es megszoríták a Kornamburg városát, és mindenfelől a sáncokat kezel vivék az városnak körítéséhez, és az nagy álgyúkból lőtetik vala azzokat, és ronttyák vala őket. Mindennap is nagy harcok lesznek vala közetek, mert az városbeliek kijőnek vala csatára. A városbeliek kedig éjjel erőssen építik vala a körítésseknek romlásit, és nagy árkokat ásának vala a körítésseken belől, és nagy töltéseket töltnek vala.

Mikoron kedig Friderik császár megértötte volna, hogy erőssen vátatnák Kornamburgot, nagy német sereget bocsátani akara allája, hogy elüznék alóla az ellenséget. Mikoron a táborban megértötték volna a német seregnek eljövését, Mátyás király hadnagyi megerősíték a város környül való sáncokat, hogy a városbeliek ki ne üthetnének. És Dávid a több népet melléje vevén, és a sereget elrendelvén, így szép renddel elejbe méne a német seregnek, melly immár odaközéltetett vala. Mikoron kedig a két sereg szömbejutott volna egymással, nagy sivalkodás lőn mindkétfelől, és egyberoppona mind a két sereg. És előszer erőssen vívának mindkétfelől, és nagy sokan hullának el. De mikoron egy óráig tartott volna az az erős viadalom, tolni kezdék a magyarok a németeknek lovagit. Látván eszt Dávid és Pandobes, az hadnagyok, hogy övék volna a diadalom, utánok nódíták az ő népeket. És mikoron a németek nem állhatnák ezeknek sebes vóltokat, futni kezdenek, és besietének mind a közel való váraskákba. Imezek kedig a futásban sokat levágának, és megfo-

gának benne. És annak utána visszatérvén, feldúlák minden táborokat, és úgy menének annak utána vissza nagy vigassággal az város allatt való táborokba. És ott nagy vendégségeket szörezvén, vigadának egymással, és szép énekszókkal magasztalák diadalmokat egész éjjel által. És ez vigassággal bosszonták a városbelieket, kik nagy szomorúságba és félelembe valának.

Reggelre kelvén szót adatának be az hadnagyök, és arra intik vala az városbelieket, hogy megadnák magokat, mert eleget mutatták volna immár az ő vitéségeket és a császár mellett való hívségeket. És hogy ne vesztenék el az várust és minnyájan magokat, mert látnák jól, hogy a császár meg nem segíthetné őket, és egyéb nem lehetne benne, mert el nem mehetnének allóla, mígnem megvennék az várust, etc. Az városbeliek kedig egy igével sem tőnek választ mindezekre. Megharagvék ez okaért Dávid, a hadnagy, és mind nékiigazittatá az álgýukat, és erőssen tőri vala a körítésseket, és a népeket egymás után rendeli vala, miképpen mindenfelől mennének ostromnak.

És mikoron így forgolódnék a nép előtt, kilöve egyik az várasból, és általlövé a Dávid hadnagyot. Annak utána mind az egész télen ott lőn Mátyás királynak serege az város allatt, mert a király e szándékba vala, hogy ki akarná őket eheszteni, és midőn hét egész hólnapig mind allatta fekűttek volna, olly nagy ehség kezde lönni az várasban, hogy mind lovat, macskát esznek vala.

XLIX. RÉSZ

E télen Mátyás király Budán teleték, és odahozák néki a hírt, hogy a törökek megszállották volna Killyét és Neszterfejevárat, melly várok a Duna mellett vadnak, ahól beszakad a tengerbe. Az István, az moldovai vajda kedig kötésben vala Mátyás királlyal. Felküldte ez okaért, és segítséget kérete Mátyás királytól. Mátyás királynak kedig akkoron frigye vala a törökekkel, és a frigynek cikkeli kezett nem lőn semmi emleközet az moldovai vajda felől, de mindazonáltal a kötésért zsöldot kiáltata, és az urakat mind felhirdeté, és nagy sereget indíta az moldovai vajdának segítségére. Még Váradot el nem érte vala a sereg, hogy meghozák a szomorú hírt, hogy elkölt volna mind Killye, mind Neszterfejevár.

A király hallván eszt a hírt Budán, utánna küldte a seregnek, és felhivatá őket, hogy a Duna mellett feljőnének Pozsonyba. És titkony megírta a Szapollyai Istvánnak, ki akkoron Stúriába megvette vala Fürstenföldet, az igen erős várost, melly közel vagyon Rackosburghoz, hogy azzon felmenne, és Bécset megszállaná. Ő maga kedig, Mátyás király kiindulván Budából, felméne Pozsomba, és ott veszteg marada egynéhány napig. Szapollyai István kedig megfuzeté mind az ő népét, és a király parancsolattya szerént hamarsággal felindulla, és megszállá Bécset.

Ugyanezen esztendőben feljöve hétezer válagatott török, és Horvátországon általmenének Karintiába és Karniolába, hogy ott valami sokadalmokat felütnének, és rablásokat művelnének. És mikoron nagy rablást művelnének, és immár vagy tízezer rabbal és nagy prédával visszamenének, feltámadának hertelen az urak – Deszpot Lukács, Gere Mátyás, a bán, Bernard Frangapán, a groff, etc., és megszoríták a törökeket a Száva és az Hun vizek közzükbe, és megverék őket, és megszabadíták mind a rabbokat, és elvivék tőllek a nagy prédát.

Ugyanez üdőbe megfogatá Mátyás király Pétert, az kolocsai érseket. Ez e Péter érsek jeles és igasságszerető ember vala. És miérthogy egy vala a király tanácsi közzül, nem hallgata veszteg, sem szól vala a zsák vagy pohár mellé, mint a több tanácsok szólnak vala a királynak kedvére, hanem szinetlen korpázza vala királyt, hogy nem jól cselekednék, hogy a török ellen való szükséges hadát elhadná, és olyan nagy kegyetlen rovásokat művelne szinetlen az országon. (Mert egy adó úzi vala a másikat, és minden házas embernek egy kaputól négy-négy aranyforintot kelle fuzetni. És minden szolga és szolgálóleány egy-egy arany forintot. És ekképpen megemésztí vala az országot a sok ostoradókkal.) És aszt a nagy és temérdek aranyot költené nem a törökek ellen, hanem az ő negédességből és felfuvalkodássából és bosszúállásnak kívánságából vagy a lengyelek ellen, vagy a csehek ellen, vagy az önneken hívei ellen, vagy a németek és egyéb keresztyének ellen. És a keresztyén vérontásnak nem vólna sem módja, sem vége nála. Ezért fogatá meg az jámbor Péter érseket, és várról várra küldé őtet hat egész esztendeig.

Szinte azonképpen meg akará fogatni az Orbán püspeket is, ki őnéki hív kincstartója vala, és éjjel-nappal nyúzá vala az egész

országot, és költséget söpör vala néki az véghetetlen sok hadaira. De az Beatrix királyné asszony és annak az öccse könyörgének néki, hogy ne művelné eszt olyan hív szolgáján.

Mikoron kedig Mátyás király a télen Pozsomba vólna, melly tél olly igen nagy és erős vala, hogy a szöméremtesteket megvön-né az hideg az hadakozóknak táborban, kiindulla annak utánna Pozsomból, és a táborba méne Kornamburg allá. És odajövéen megkérdeté az várasbelieket, ha meg akarnák magokat adni, avagy nem? Azzok környörgének néki, hogy megengedné, hogy bocsáthatnának követet Frideric császárhoz, hogy tudnák tölle, mit akarna? Ha nem akarná őket megszabadítani, tehát mindjárast fel akarnák néki adni az várast. A király engede nékik egynyíhány napot. De hogy heába ott ne mulatná az üdőt, megerősíté a sáncokat néppel, és a Dunán általvivé az jegen a sereget, és Claustonamburg váras allá méne. És mikoron egynyíhány nap ott mulatott vólna, mindjárt az jegen általmenvén rendelt sereggel egyenest alláereszkedék a bécsi hidakra. És aznap megvöve két kastélyt a szigetbe, kiket a bécsi polgárok oda csináltanak vala. De az harmadikat, melly a hídnak az végén vala Morva felé, nem veheté meg. A két kastélyt kedig, mellyet aznapon megvött vala, megerősíté az ő népével, és úgy bírá mind a két híddal. Es úgy méne vissza a táborba Kornamburg allá. Látván kedig a polgárok, hogy semmi segítségek nem jöne császártól, megadá magokat Mátyás királynak.

Mikoron ez okaért Mátyás király megvötte vólna Kornamburgot, melly Bécsnek ugyan fő bástyája vala, néppel megerősíté mindkétfelől a Dunát, hogy senki be ne vihetne élést Bécsbe. És a király minden népével alláméne, és derékképpen megszálla Bécsset. És a Szent Pálnak megtérésének napján táborba szálla Bécs allá Claustonamburg felé. A Szapollyiai István kedig vala másfelől, Baden felé. Húsvét után feljöve az Lőrinc herceg nagy sereggel, és az megszálla a Duna mellett, Magyarország felé. Északra kedig, Morva felé ott valának a király szolgálai, kik a kastélyokból bírják vala az hidakat. És a kastély, melly az híd végén vala, a föld felé, a sok nyomorgatás után megadá magát Szent György havába, melly napon olly sötüt ecclipsis lön, hogy nappal sok helyen látzanának a csillagok az égeken.

L. RÉSZ

Mikoron kedig Mátyás király az esztendőnek a kezdetiben, mikoron írának Krisztus Urunknak születetésének utánna 1485, meg akarná szállani Bécset, előszer megláttatta az csillagoknak forgását, és azzoknak forgása szerént¹⁵⁹ úgy kezdte Bécsnek vítatássához.

És Bécsnek felőle kastélyt épütete, és meghadja az ő népének, mindenfelől Bécs környül, hogy aszt művelnék. Annak utánna úgy kezdé vítatni Bécsnek hoffstáttyát, és megdúlá aszt. És az hadakozók megdúlák és megégeték mind a környülvaló majorokat. És az várasból nem mere senki kijöni, és rakva vala Bécs váras néppel, és nagy ehség kezdett vala benne lönni. A király kedig meg kezdé a sziggetből az álgyúkkal kínálni az várasnak kerítésit. És ő maga csak egy apróddal kövül gyakorta körül vala, és nézegeté mindenfelől a körítésseket. Szót is ada gyakorta fel az polgároknak, és a hősek csodállyák vala az ő nagy vakmerő bátorságát.

Mikoron az Lőrinc herceg eljött vólna az ő népével, a király mindjára elhadja az ő táborát, melly az váras felett vala, és az ő udvarnépével költezék az Lőrinc herceg táborába. Az ő előbeli táborába kedig hadja az Gere Pétert, az ő rokonát. Egy napig kedig nem vólt veszteg a táborba. Kiméne a drabantokkal és a lovagakkal, és megszállá Ebersdorffot, melly egy nemesasszoné vala. Mikoron aszt megszállotta vólna, lön a király az váras allatt egy kis házacskába némelly urakkal. És az várasból kisütőnek egy álgyút az házacskára, és az vas álgyúgilyóbis általesék a tapaszon az házacskába, és csaknem mind odaveszté mind a királyt, mind az urakat az házacskába. A király nem ijede semmit, hanem bátron veszteg álla, de az urak mind halálra ijedének. Mikoron felébrettenek vólna, mondának, hogy árultatásból lött vólna ez. És mikoron a király megkegyelmezett vólna a nemesasszonának, feladá az várast, és az hadakozókat kivévé a király belőle, és elosztá őket a sereg közübe.

Azonközbe sors kezdte menni az Hiereslaus deákra, ki a cseh dolgoknak gondja visseleje vala, hogy ő árulta vólna el a királyt.

¹⁵⁹ Mát[tyás] kir[ály] a csillagoknak forgása után jár.

A király elhallgatá a vétket, és visszaméne a táborba. Visszajöven az városnak szeggezé mind az álgyúkat, és mind a több városvívó szörszámokat. És éjjel megvövé az egyik hoffstádot, és felgyútá aszt, melly tűznek miatta nagy kárt vallának a polgárok. És a polgárok igen megijedének rajta. Minden nap külemb-külembféle csaták lesznek vala.

Mikoron ez okaért az város tellyességgel megnyomorodott vólna, és Friderik császár még bosszú beszédekkel izenne nékik, és az ehség elhatalmazott vólna, a bécsiek megadáék magokat a királynak, melly az Friderik császárnak örökkévaló gyalázattyára lón.

És mikoron feladáék Bécs városát Mátyás királynak, aznap nagy földindulás lón, és a király úr estin beméne az városba mind az urakkal. Másodnapon Beatrix királyné asszon is nagy sokasággal bejöve az városba. És a király bőv élést hozata be Bécsbe, és megajándékozá a király a polgárokat privilégiomokkal. És vagy hat hólnapig marada a király annak utánna Bécsbe.

Azzonközbe nem hivolkodék a király semmit, hanem Szapollyai Istvánt elbocsátá két légióval, hogy Németújhelyt megszállaná.

Ő maga kedig Mátyás király hat hólnap múlva kiméne Beatrix királyné asszonnyal Bécsből, és alláméne Magyarországba, és karácson estin jöve Budára. Budára jöven naponként nagy panaszokadások jönek vala elejbe, mert hogy több fél esztendőnél mind vítatta vala Bécset, addig Magyarországba sok tolvajok és kóborlók támattanak vala. A király ez okaért nagy szorgalmatossággal erre ügyeközik vala, hogy kiirthatná országából efféle latorságokat, és hogy jó törvényeket szörözvén jó rendbe és békeséges csendeszségbe hozhatná országát, és a régi nem jó törvényeket és gonosz szokásokat semmié tehetné.

Mikoron ez okaért írának Krisztus Urunknak születése után ezernégyszázban és nyolcvanhatban, a király Budán lévén, elkezdé ezeket az ő dolgait. Mert midőn Bécset megvötte vólna, csak öt esztendőig élt annak utánna. Az végezésben kedig mindenkoron együtt véle valának az Orbán püspek, a kécncstartó, és Szapollyai Imre, mert ezeket főképpen szereti vala. Ezekhöz adá az Jánost, az váradi püspeket, ki akkoron fő kancellários vala. Ez mellett az Drági Thamást, ki az országnak ítélő mestere vala. Ev-

vel kedig külön traktála e dolgok felől, és mindeneket megkérdeze tőlle, és evvel traktála, mint kellene a régi gonosz törvényeket és az ártalmas szokásokat ez országból kiviesztetni, és mint kellene jó törvényeket és hasznos szokásokat helyekbe szörzeni. Ez Drági Thamástól ez okaért mindeneket megérte Mátyás király, mert sokáig lött vala ítélőmester ez országban, és ez minden fogatkozásokat és törvéntelenségeket megjelente Mátyás királynak.

Annak utánna úgy hivatá be a király a tanácsot. És az attyák és az urak minnyájan pananszolkodának, hogy sok törvéntelenségek és hamis szokások volnának az országba, és minnyájan kívánják vala, hogy azzok mind elvettetének, és új, jó törvények és üllendő szokások szöresztetének, hogy megújulna az ítélőszék. Mikoron ez okaért mind az ország bejött vólna a gyűlésbe Bódogasszony havába, ott az egész országnak akarattyából megújíták a törvényeket és a régi szokásokat.

LI. RÉSZ

Legelőszér is letövék az nádorispán ítélőszékit, és a hetvenöt vármegyeispánoknak adának hatalmat, hogy törvény szerént megbüntethetnék a gonosztövéket, tolvajokat, gyolkosokat, orvoskat etc. Es megtilták a gyűlveszeket, mellyek párttyát fognák vala a gonosztévőknek. Annak utánna eszt rendelék, hogy minden esztendőbe két-két oktáva lönne az országban, holott megíteltetének az ügyek, és minden ügy elvégesztetének négy oktávába. Aszt is rendelék, hogy ne lönnének a törvéntelésben olly sok exceptiók, fogások és üdegen dolgoknak beforgási, hanem hogy együgyű ítéllettel minden ügy négy oktávába elvégesztetének. Eszt is szörzék, hogy senki király levelével egy terminust se mulatna el,¹⁶⁰ hanem ha üdegen földre nagy szükséges okokból mentek lönnének, avagy, hogy táborban, avagy valami királyi tisztben foglalatosok volnának, ezeknek engedének csak három oktávát, de úgy, hogy a negyedikben annak utánna a törvénybe beállyanak.

Annak utánna aszt rendelék, hogy az vármegyeispán egyedül törvényt ne tönne,¹⁶¹ hanem minden esztendőbe nyolc avagy tíz

¹⁶⁰ A terminust el ne mulassa senki.

¹⁶¹ Az vármegyeispánok egyedül ne tegyenek törvént.

embert válasszon mellé, kik együtt véle üllyenek a törvénybe. Eszt is rendelék, hogy ha valamelyik hamis törvényt tönne, hogy aszt megbüntötnék, és vönnének előszer rajta százhuszonöt aranyforintot, másodúttal, hogy tisztessége vesztett lönne. Miérthogy kedig régenten a parasztok megítélik vala a nemeseket, ott az gyűlésben úgy szörzék, hogy a főnemesek az vármegyékben megítéllyék a pöres nemeseket. Az vallássokról is és az bizonságokról, mellyek az konventek előtt szoktanak vala lönni, és az elégtételek felől is módot szabának az Sigmond királynak szörzése szerént. A konventek dolgáit is megújíták, és nagy pénát szörzének azzokra, kik hamisan kezdenének azzokban cselekedni.

Aszt is rendelé a király az gyűléssel, hogy minden pöres jó bizonsággal megkezdené az ő pörít, és avval vinné véghöz, mert az bajvívást megtilták¹⁶² a pörösek között. Az uzsora ellen is szörzének törvényt, hogy senki az uzsorát ne vönné az országba, és hogy a zálagnak gyümölcs es jövedelmét esztendőnként feltudnák a derék adósságra. Megtilták a püspekektől, hogy senki ne kegyetlenködnék az átokkal valaki ellen a király híre nélkül.

Aszt is szörzé, hogy az áros népek szabodon és minden bán-tás nélkül általmennének az országon,¹⁶³ és hogy senki őket meg nem tartóztatná, sem őéröttek egyebeket, hanem ha előszer füste-ken megkereste leszen őket törvénnel.

Aszt is szörzé, hogy sem úr, sem nemes ember, sem katona vagy egyéb hadakozó ember allá s' fel járván az országban semmi hatalmat ne művellyenek,¹⁶⁴ és erővel semmit el ne vigyenek se marhát, se ételt, se italt, se gabonát, sem valami abrakot, hanem hogy mindenütt pénzeken éljenek, és mindennek megadnák az ő szokás szerént való árrát. Ha az ellen cselekednének, tehát az vármegyeispán a király képében megbüntesse őket avagy a király ő maga.

Eszt is szörzék, hogy ha a király serege valahoval elmegyen is, hogy azzok is senkin erőszakot ne művellyenek, és erővel el ne vegyenek semmit.¹⁶⁵ Ha az hadakozók ez ellen cselekednének,

¹⁶² Bizonsággal, nem bajvívással legyen a pör.

¹⁶³ Az áros embereknek szabadsága.

¹⁶⁴ Senki hatalmat ne művellyen, minden ember pénzen éllyen.

¹⁶⁵ Az hadakozók is pénzeken éllyenek.

hogy az hadnagy megbüntösse őket. Ha kedig a hadnagy nem bünteti őket, tehát az hadnagyot büntesse meg a király, és ez böccsel megfűzesse a kárt.

Eszt is szörzék, hogy ha a sereg eloszol, az hadakozók ne heverjenek erővel senki jószágába,¹⁶⁶ hogy ott kárt akarnának valakinek tönni az ő heverésekkel. Ha valahól kedig kárt tönnének, az hadnagyok tartozzanak a kárt megfűzetni. Ha az ispánok, hadnagyok avagy bírák el akarnák a szegénységnek kárát elhallgatni, tehát szegénységnek szabadsága legyen a királynak pananszt tönni.

Eszt is szörzék, hogy senkinek szabadsága ne lönne az országba az ő jószágát eladni, vagy zálagba vetni se olasznak, se lengyelnek.

Aszt is szörzék, hogy egy nemesnek ispánja is gonoszságot, törvéntelenséget avagy erőszakot ne művellyen senkin.¹⁶⁷ Ha művelend, az vármegyeispán a nemesemberen vegye meg, akié az ispán. Ha kedig egyéb valami latorságot művelne az ispán, tehát a nemes ember pártyát ne fogja a lator ispánnak, hanem az vármegye megfogja az ispánt, nem nézvén aszt, ha nemes is, és törvény szerént megbüntesse őtet az ő latorságaért. Ha kedig az ispán elfutand más nemes ember óltalma allá, az a nemes ember mindjárt elbocsássa őtet. Ha el nem bocsáttya, hanem pártyát fogja, tehát duplás penával kell őtet büntötni, és az első oktávába vége szakadjon a pörnek minden hallasztás nélkül.

Aszt is szörzék, hogy senkinek ne lönne szabadsága vámokat szörzeni.¹⁶⁸ Ha kedig vámokat szörzettek volna, tehát az vármegyeispánnok tartozzanak odamenni s fő-fő nemesekkel, hogy meglassák az utakat, hidakat és töltéseket, és tegyenek ítéleteket felőlek.

Aszt is szörzék, hogy a parasztnépek, kik menyasszont visznek vala egy földről a másikra, és a nyírőlegények és a szabólegények, kiktől mindeniktől egy-egy vámon vesznek vala negy-

¹⁶⁶ Az hadakozók dolgokra menjenek.

¹⁶⁷ Az hispánok törvéntelennül ne cselekdjenek.

¹⁶⁸ Vámokat ne szörzessen senki.

ven-negyven pénszt, hogy azzoktól ne vegyenek többet¹⁶⁹ senkitől a közvámossal.

LII. RÉSZ

Aszt is szörzék, hogy Sigmond királynak szörzése helylén maradna, hogy senki deáktól, paptól, baráttól vámot ne venne, és hogy senki az apáturakon, prépostokon és egyéb egyházakon ne praktikállyon, és semmi terhöt reájok ne vethessen, hanem csak a felséges király ő maga.

Eszt is szörzék, hogy senki orvot, gyilkost, tolvajt avagy egyéb gonosztévő embert ne szabadíccson meg. Ha valaki megszabadítja, tehát díján maradjon meg, és a káros embereket megelégítse az ő károkról.

Aszt is szörzék, hogy minden parasztembernek szabadsága lönne oda és az úr allá menni, ahova szereti. Ha valaki valamelly parasztembert erővel elvinne valamelly nemes ember alól, tehát az vármegyeispánnak parancsolattyára egy esztendeig visszabocsássa. Ha nem bocsátta, tehát a díját letegye.

Aszt is szörzék, hogy a dézmások soholt erőszakot ne művelnének, és hogy a dézsmát soholt az emberekre ne vetnének. És ha törvény támadna belőle, hogy aszt ne ítélnék a római szék szerént, hanem az országnak törvénye szerént, és hogy senki ne appellálhatna Rómába véle, se püspek, se prépost, etc.

Aszt is szörzék, hogy a felséges király ne kárhosztatna senkit valakinek vádlására, hanem megértse a dolgot az vármegye-nemesekről és az ispánról.

Aszt is szörzék, hogy gonosztévő embert senki ne merjen házánál tartani,¹⁷⁰ hanem hogy aszt megjelentse mindjára az vármegyeispánnak. Ha kedig fegyvert fog mellettek, az azzon penával az is megbüntettessék.

Aszt is szörzék, hogy ha bányákat találnak valamelly embernek jószágában, hogy a királynak ne legyen szabadsága aszt minden füzetés nélkül elvenni, hanem megelégítse a földesurat érötte.

Aszt is szörzék, hogy az gyilkost, ki embert ölt szánszándék-ból, megöllyék érötte minden vármegyében, ahól találhattják. De

¹⁶⁹ Az vámok se kegyetlenködjenek.

¹⁷⁰ Az gonosz gazdák ellen.

ha nem szánszándékból, hanem történetből ölte meg, tehát megszorzedjék a meghólnak rokonságival, és fizesse meg a díját.

Aszt is szörzék, hogy valahól és valami székbe a törvénködésnek vége szakad, ugyanottan legyen az elégtétel is, és hogy ne legyenek ennyi sok appellációk.

Aszt is szörzék, hogy ha valaki az ítéletbe fején megmarad, hogy aszt megfogják mindjára, és harmadnapig tarcsák a fogásba, hogy addig dolgaihoz láthasson, és pörösivel megszorzedhessék. Ha nem szörzedhetik, úgy bünhedjék azután harmadnapra. Ha kedig a törvény valakit megbüntöt, nem azon péna allatt vagyon a vétkesnek felesége vagy gyermeki vagy rokonsági.

Aszt is szörzék, hogy az ítélszéknek büntetése lönne száz forint.

Aszt is szörzék, hogy senki az egyházokon hatalmat ne művelne, és hogy senki azzoknak marháját el ne vigye. Ha valamelly hadakozó aszt művelné, az hadnagyot büntessék meg érötte, és annak jószágát foglallyák az egyházhoz.

Aszt is szörzék, hogy az egyházi népek senkit ne saccolnának a temetésért, hanem hogy megelégedjenek az ő jövedelmekkel.¹⁷¹

Aszt is szörzék, hogy minden vármegyének kölcségek a közből lönne.

Aszt is szörzék, hogy fegyveres kézzel egy pöres is be ne menne az ítélszékbe.

Aszt is szörzé Mátyás király, hogy senki sokadalmos helyyre vagy vásárra be ne menne fegyveres kézzel.

Aszt is, hogy valaki ellene támadna az ítélobíráknak, és az elégtételnek nem engedne, hogy az a királynak hitetlenné lönne.

Aszt is megszorzé, hogy a prókátorok közzül senki fel ne merjen több pört felvenni tizennégnél.

Aszt is szörzé, hogy valakinek oklevelei elvesztenek vagy tűz mia vagy egyéb veszedelem mia, hogy annak legyen szabadsága megbizonyítani eleven bizonságokkal hatvan esztendeig fel.

Eszt is, hogy senki bíró ne lehessen, hanem ha megesküött leszen a törvények igaz módja szerént.

¹⁷¹ Az papok telhetetlensége ellen.

Eszt is rendelé, mit kellene adni minden levelekért mind konventekben, mind kancelláriákban.

LIII. RÉSZ

De Mátyás király, az Beatrix királyné asszonnak eljövele után nemcsak az országi törvéneket megváltoztatá, hanem az egész életnek az ő módját mind más állapotra rendelé.¹⁷² Mert azelőtt a magyar királyok a nemesekkel és az urakkal együtt nyájaskottanak, akkoron bementenek hozzájuk, midőn ők akartanak. Gyakorta a királyok vendéglették őket sok asztalokkal, és kösztek ültenek együtt. Bemehetnek vala hozzájuk minden nyomorultak, és közkenyérrel élnek vala az vendégek között, és slejt étkekkel minden pompaság nélkül. A pénst csak az hadi kölcségre tarttyák vala, és az országnak mególtalmazására. A hadakozásban megmutattyák vala az ő kazdagságokat. Otthon slejt és hitván házban laknak vala. Minden emberhöz – mind szegény, bódógokhoz – kegyesek valának. És úgy valának nagy böcsületben mind az egész népnél. Ollyan vala előszer Mátyás király is, sőt minden jóságokkal meghaladja vala mind az előtte való királyokat.

De mikoron az Beatrix királyné asszony hozzája juta, tellyességgel megváltozék, és minden cselekedeti más állapotra szállának. Mert gögességre, és nagy pompára és mindenbe nagy fényességre kezdé üzni, és mindeneket szabni. Épüteni kezdé mindjárt nagy palotákat, sok szép asztalokat és ezekhez minden szörszámokat, pohárszékeket, ágyasházakat, mellyeket mind megírata drága festékekkel és jó és drága arannyal. A királyné asszony is elvoná őtet az előbeli nyájasságról, és az oroszokkal megállattá a királynak ajtaját, hogy senki be nem mehet vala a királyhoz. Arra vivé az urát, hogy mindenbe megmutatná az ő királyi felséges vóltát. Csak ritkán engedé, hogy a király kijöve, és audienciát ada a pananszolkodóknak. Ő szörzé, hogy supplikációkban írná minden ember be az ő szükségét, és úgy vinné azzokat be annak utánna a kancellárius.

¹⁷² Egy olasz menyecske megváltoztattya az hatalmas királyt.

Ugyan Beatrix királyné asszony fogá Mátyás királyt az olasz dolgokra,¹⁷³ mind az választételekre, mind ételekre és italakra. Az híva ki Olaszországból sok jeles és mindenféle műves mestereket drága költségekkel. Tudniaillik: jeles képírókat, képmetszőket, kőműveseket, képfaragókat, asztalosokat, ötvöseket, jeles rézműveseket, jeles fondálókat, szabókat, ékességcsinálókat, gyöngyfűzőket, szakácsokat, paticárosokat, ezeknek számtalan sok fűzetéssek járt minden hónapra. Ezek csinálák nagy költséggel Budán a királynak a drága kápolnát. Abba hozata Olaszországból, Francországból és Németországból jeles discántorokat, kiknek minden hónapra nagy fűzetéssek járt. Esmet jeles organássokat, és igen nagy szavó papokat. Hozata annak felette jeles kertészeket és egyéb földépítőket Olaszországból és jeles majorokat, kik a baromnál bännának, és vaját csinálnának, és sajtokat nyomnának az olaszországi és francországi mód szerént. Ezekhöz hozata ki csúffokat, táncolókat, mindenféle síposokat, lantosokat, hegedőseket, mert ezekben az Beatrix királyné asszonnak igen nagy kedve és gyönyörúsége vala. Es ekképpen akara Mátyás király Magyarországból Olaszországot csinálni, és mindenütt kerestete tudós népeket, kik az égű forgáshoz és a csillagoknak járásához tudnak vala, kik az orvosi tudományba jeles doktorok valának, kik jeles philosophusok és törvénytudó doktorok valának. Sőt még ördengés tudományú mestereket is kerestet vala.

Az magyarok kedig mindezeket igen bánják vala,¹⁷⁴ hogy az országnak kéncset olyanokra költi vala. Naponként mind pananszolkodának a számtalan nagy költség felől, hogy olyan kennyen elhányá vala az ország pénzét. Másra, mondják vala, hogy a régi királyok szörzették volna az országnak jövedelmét. Arról is mindennap pananszolkodának, hogy a király a régi magyaroknak ért erkölcsüket elhadná, és hogy a felesége hordozná őket minden encen-bencekre és testi gyönyörúségekre. És abból lönne, hogy az üdegen nemzetek kitakarítanák az országból mind a pénszt, mind az aranyat.

¹⁷³ Beatrix bojszogattya a kir[ályt] mindenre.

¹⁷⁴ A magyarok látnak, noha úgy tetszik vala Mát[tyás] kir [álynak], hogy csak ő lát.

Annak utána a Buda várának építéséhez kezdte, mert csak a Sigmond királynak palotái és épületi valának valamennyére ékesek. Az hátranyúló palotákat először megépíttette, és felette igen megékesítteté azzokat. A Duna felé építteté a szép és drága kápolnát, jeles hangos orgonával, és építe benne egy keresztelőkövet duplászép márvánköből, és igen szépen megcifráltatá azt, és ezüsttel, arannyal felékesíté azt. Abban kedig káptalant szörze. Azon fellyül megépítteté a szép librariát, avagy könyvtartóházat, és abba szörze jeles könyveket, mind deák, mind görög könyveket. Minden esztendőben harmincháromezer aranyforintot költe az íródeákokra, kik Görögországban és egyebütt könyveket leírnak vala. És a könyveket bekötteti vala drága kötésekkel sellyembe és szép kék bársonyba, ezüst és aranyas kapcsokkal és boglárokkal.

Az librária előtt építtete oszlopokra egy szép pógon hajtott piacos épületet, mellyből megláthattyák vala mind az egész egeknek piacát. És délre nézván jeles palotákat építtete szép római módra, holott széles és tágas ebédlőházak vadnak, mulatópaloták, és igen szép ágyasházak, szép aranyas boltokkal, kikben szép színes kémények vadnak minden szép ékességekkel felékesítve a régi római módok szerént.

LIV. RÉSZ

Naptámodatra kedig szép bóltokat csináltata, alól mindenféle kénstartó tárházokat, fellyül kedig mindenféle vacsorálló szép bóltokat, kikben a körengékből nagy és széles és magos garádcsonkon mennek vala fel. Ha tovább mégy, külemb-külembféle szobákat csináltata, némeilyeket télyi üdőre, némeilyeket kedig nyári üdőre valókat. Ezek mellett szép kéménes házakat, rostélyosakat csináltata aranyas rudakkal. És ezek mellett rejtekházakat, kikből nagy mélly kamoraszékek mennek vala, és azzokban az házakban szép menyezetes és aranyas nyoszollyákat csináltata, és ezüstezett szép és drága székeket. Napnyugatra az előbeli épületet hadja, és nem építe azon semmit. Az várnak közepin egy tágas szép piac marada két szép köres-környülvaló kerengőkkel. És a felsőn, melly az új paloták előtt vagon, mellyből a felső házakba felmennek, vadnak renddel szépen kifa-

ragva az égbeli tizenkét jelek, és be vadnak szép tarka-barka pádimontomokkal bepádimontomozva. Alól kedig meleg szobákat és hideg pincéket csináltata. Az egész épületet kedig mind köres-környül behéjasztatá köregcserepekkel, mellyek külemb-külemb színű mázokkal és képekkel valának bemázolva.

Azoknak kedig az házaknak ellenébe az várpiacon három fegyveres kép áll vala fenn. Kezépben fegyverben áll vala Mátyás király, és pajzs és kopja vala kezében, mintha nagyon gondolkodnék ő magába. Jobbra az atya, Hunyadi gubernátor János áll vala. Balra szomorúképpen a bátya, Hunyadi László áll vala. Kezépben a piacon egy csatornás kút vala, kinek réz vala a középső kifolyóoszlopa, és a tó környül márvánkövekből vala faragva. A középső oszlopon az sisakos Pallas áll vala szépen öntvén.

Ez palotás vár előtt, ahol bemennek vala a belső várnak piacára – mondom, a külső várnak piacán – melly sokkal tágasb a belsónél – két-két érckép áll vala kétfelől mezítelen, kiknél pajzs vala és egy-egy szekerce és egy-egy méregető tör. Azzoknak oszlopinak az oldalán az győzedelmek valának megírván. Ott az négyszegű piacon, ahol Sigmond császárnak nagy palotája vala, kezde Mátyás király tornácokat épüteni, és oldalul egy jeles palotát kezdett vala épüteni. A palotára fel két nagy és széles garádicsot kezdett vala épüteni márvánkövekből, és mellette szép réz györtyatartókat állatott vala fel. És ugyanazon márvánköből csináltatta vala a palotának mind a két ajtaját és rézoszlopok támaszttyák vala az ajtókat mind elől, mind hától jeles és nagy művekkal. És szép deák verseket faragtatott vala fel az ajtók felett, mellyekben írva vala, hogy ez jeles műv megjelöntené, minémű király vólt vólna Mátyás király, ki az ő sok és nagy győzedelmi után ez jeles épületeket megcsináltatta, hogy örökké megmaradna az ő híre. Drága menyezeteket szánt vala a palotának, kiben minden égbeli jegyeket és a planétáknak és a forgó csillagoknak képei kifaragva vólnának, de nem viheté véghez.

Oda a Sigmond király piacára egy csatornás kutat csináltat a, és nagy mesterséggel messze a Dunáról réz- és óncsövekben felhozatá az vizet. Három széles és igen szép körengéket épüttete a Sigmond császár palotái környül, és megékesíté azzokat széles és csodálatos grádicsokkal és menyezetekkel. És a Duna felé szép

mulató- és mórálóházakat csináltata és könyeklőket a Duna felé, szép és drága ágyasházakat és íróházakat szép renddel egymásután, melly mind a Dunára hajolnak vala.

Az váron kívül a völgyben szép és kies kerteket építtete. És szép kifaragott oszlopokkal csináltatá a kerteknek a falát, és mindenik oszlopra egy-egy szép réz györtytartót csináltata. Ott a kertbe szép nyári házat építtete szép kifaragott oszlopokra. Ott előszer mulatóházak valának, annak utánna ebédlő házak, annak utánna ágyasházak, mind szép kifaragott menyezetekkel, íratosok és aranyasok, szép kifaragott ablakokkal, honnét mind köreskörnyül a kertbe nézhetnek. A kertbe renddel ültötte valának kerrek gardom módjára. Ha valaki bement az egyik úton a fák között, ott búdosott annak utánna, és ki nem jöhet vala belőle. A kert is fellyül be vala fedve rézhálóval, és az allatt járnak vala a madarok, szép, üdegen füldekről hozatott madarok és az ittvalók is. A kert környül is szép lyugasok valának és környülek szép kerengék és szép renddel ültötett fák. Ezek között is szép hal tartók valának. Az lyugosokban szép elegy körek vacsorálóházak valának torony-szabásók, és ezek környül szép kifaragott karfák valának. Es az házak szép kristályablakúak valának, mellyek által kinézhetnek vala mind a kertbe. Azoknak héazati kedig ezüstös zsendelekkal valának behéazva.

A Dunán túl is, Pest város mellett szép majort csináltata szép mulatóhelyekkel és kertekkel. Odamegyén vala mind Mátyás király, mikoron valami nagy gondjai valának. Buda mellett is nem messze, ott is olyan majorhelyt csináltata, és amellet csináltata egy igen szép és nagy vad kertet, kiben szép haltartókat ásata, hogy ott ihatnának az vadak. De kicsoda írhatná meg a szántalan nagy épületeket, kiket mindenfelől építtetett kimondhatatlan nagy kölcséggel.

Székesfejérvárott az Bódogasszon egyházát kezdé építeni újonnan. Ha aszt az épületet véghözvihette volna, elcsodálkozott volna az ember rajta. A nagy óltárt új és csoda módon kezdé építeni, és lábos kápolnára építötte volna aszt az atyának és ő magának temetőhelyekre. Idehozá az Ersébet asszonnak, az ő anyyának testét, melly nem sok üdövel azelőtt meghólt vala.

Vissegrad allatt, hol a régi királyoknak fő lakások vólt, nagy királyi házakat és palotákat építtete. Azzok mellett szép kerteket,

haltartókat, vadkerteket, szép márvánkövekből csináltatott csatornás kutakkal, mellyek környül szép rézpádimentomok valának. Annak utánna épütteté Tata várát, mellynek nem tudom, ha egész Magyarországbán mása vagyon. Komáromot is igen szépen megépütteté, hogy Bécsset megvötte vala, ott is szépen megépütteté és megékesíté az várát, és szép csatornás kutakat csináltata, szép és igen kies kerteket is épüttete. Abban is töri vala fejét, hogy Trajanus császár módjára köhidat csináltatna a Dunára. Ki számlálhatná elő az nagy épületeket, mellyeket épüttötött az egyházakon, az várasokon, az várakon, etc.

Mikoron immár kedig Mátyás király tíz esztendeig lakott vólna Beatrix királyné asszonnal, egy magzattya sem lón tölle. Vala kedig egy fiúmagzattya egy ágyasától, kinek János vala neve. Arra figyelmeze annak utánna mind, hogy aszt úgy nevelhetné, hogy utánna hagyhatná a királyságba. Igen szereti vala aszt a gyermeket, mert szinte olyan szömű és ábrázatú vala, mint Hunyadi János, Mátyás királynak az attya. Es igen jófejű és elmejű gyermek vala. Igen nagy szorgalmatossággal felnevelteté ezt. Mikoron egynyíhánszor törvént teszen vala Mátyás király, mellé ülteti vala a székbe jobbra. Úgy cselekedék is, mikoron a császároknak követségeket és a pápának legátusit meghallgatta. Mindenkoron melléje ülteti vala Jánost, az ő fiát. Egynyíhánszor is jeles vendégségeket szörze, és szépen megkészteté az asztalokat, annak utánna valami nyavallyáját költé, és ő képében a fiát ültöté az ő helyébe az asztalhoz, hogy ekképpen megszoknék az királyi méltóságba, és nagy tekintetbe lönne az urak előtt. A fia kedig, noha még iffiú vala, mindenekben nagy, ért erkölccsekkel mutatá magát mind beszédiben, mind cselekedetiben. És gyakorta könyörge az urakért és a nemessekért nagy ügyekben, és az attya soha nem veté meg könyörgését. És ezért is az uraknál nagy kedvébe lön.

Mikoron immár Budán elvégeszte vólna a nagy gyűlést, és a törvényekkel megújította vólna mind az országot, mindjáraást zsoldot kiáltata. És mikoron nagy sereget gyütett vólna, melléje vévé az ő fiát, és a Beatrix királyné asszont, és elindula, hogy Felső-Bécsországot megvennéje. És mikoron Pozsomba ment vólna, egynyíhány napig ott vesztég lön. És onnét elbocsátá a seregnek egyik részét, hogy Siftesdorffot megszállának, egy szép várast. És

nem sok nap múlva megvövék aszt, mert meghódolának. És onnét indítván táborát, Lava várast szállá meg, melly a Morva víz mellett vagon. Ez ez váras igen erős vala. Ez okaért kastélyt épített a Pozson felé való kapuja elejbe, és sáncat ásata, és az álgyúkat szegeszteté a körítésekre. Annak ellenében is, Snám felől ugyanazonképpen cseleködék. Az várra is álgyúkat szegesztete, és a seregek egy részét az váras allatt hadja, hogy erőssen rontának meg az várast. Ő maga kedig Morvába sieté a gyűlésbe, melly Iglaviába leszen vala, mert ott akar vala újonnan barátságot szörzeni Lászlóval, a cseh királlyal, mert láttya vala, hogy szükség vólna néki a cseheknek hadakozása, ha az Friderik császárnak erejét le akarná rontani.

Sőt követek jötenek vala szinte akoron Mátyás királyhoz, kiket mind oda véle vűn a gyűlésbe. Tudnia illik a neápoli királyét, az ferrariai herceget etc. Mikoron odamentenek vólna az gyűlésbe, újonnan a két királyok kötést tőnek egymással, és megújíták az előbeli barátságot egymással. És Mátyás király újonnan megajándékozá László királyt egy szép merő fegyverrel, kinek szép gyöngyes sisakja vala külemb-külemb drágakövekkel befűzve, annak felette egy szép várassal. A Beatrix királyné asszony is megajándékozá őtet szép aranyas keszkenőkkel és szép leplekkel. Mikoron kedig mindeneket elvégesztenek vólna, László király hazaméne Csehországba, Mátyás király kedig Lava allaméne a táborba. Akkoron kedig a hadnagyok megtörették vala immár az Lava várasnak körítéseit, és mind néki készütnenek vala, hogy ostromoknak mennének, és csak a királyt várják vala meg. Midőn ez okaért a király eljött vólna, az várasbeliek frigyet kérnek vala tőlle harmadnapig, hogy addig szörzédnének véle a békesség felől. És harmadnapra megadák magokat az várasbeliek a királynak.

Mikoron kedig Lava vár as kezébe vala, továbbindítá táborát. Mikoron ez okaért Morva határát elérte vólna, méne Mátyás király Sznámba. Otthagyván királyné asszonyt, ő maga a fiával elméne, hogy Rhecíát megszállaná. Háromféle hada vala akkoron is az ő szokása szerént: magyarok, csehek és rácok. Ezek kedig mind katanák valának és huszárok. Három táborral megszállá ez okaért háromfelől az Rhecia várast, melly igen erős vala, és erőssen lötteté aszt, és nagy kárt tön az körítéssekben. De az váras-

beliek vitézül vívának, és megöltalmazzák az várast, és gyakorta kiütnek vala, és kárt tesznek vala a király népébe. De végre ők is megadák magokat a királynak.

Onnat elindítá seregét Egburg allá, és aszt az várast is megszállá. Azonközbe hírt hozának, hogy a franciai követek jőnének, és nem messze vólnának. Mindjárazt ez okaért az urakban egynyíhányat elejkbe bocsáta, kik nagy tisztességgel fogadák a követeket. És mikoron szömbevóltanak vólna a királlyal, Beatrix királyné asszonhoz bocsátá őket, hogy ott lönnének addig Rhecia városban a több követekkel együtt. Jött vala kedig ezért a franciai követ, hogy kötést tönne Mátyás király közett és a franciai király közett Maximilian ellen, az burgundiai herceg ellen, ki Friderik császár fia vala, ki a franciai királynak fő ellensége vala. Rokonságos vala kedig az franciai király az annyáról Beatrix királyné asszonnyal. És Mátyás király adá sáffáról a követ mellé az Fodor Istvánt, egy jeles, víg és nyájas urat, hogy az minden gondját viselné, és vígan tartaná.

Azonközbe Mátyás király erőssen megszorítá az Egburg várast, és sok és igen öreg álgyúkat vonnata mindenütt a sáncokba, és erőssen rontatá mind a körítést, mind a tornyokat. Látván eszt az városbeliek, megijedének, és esedezni kezdének Mátyás királynak, és igen nehezen nyerhetének kegyelmet magoknak. Mikoron ez okaért kezébe vólna az Egburg város Mátyás királynak, elbocsátá a fegyvereseknek két hadnagyát, Drágffi Bertholdot és az Mórítz Lászlót, hogy elhoznák a királyné asszonyt Egburgba. És mikoron elhoszták vólna aszt, és az várashoz közelgetett vólna, a király kiméne elejbe, és az önnen szekerebe fel vévé az Beatrix királyné asszont, és nagy örömmel mennének együtt be az városba. És egynyíhány napig ott lőnek az városban.

Annak utánna kiindullának onnét, és menének Bécsországba, és bemenének Claustonamburg városba a Dunán túl, és ott szállának a Szent Leopold egyháza mellett egy nagy házban. A sereget künn hadják az hoffstátokban. Annak utánna elbocsátá a király a sereget, hogy megvennék valami váraskákat ott nemigen messze. Meghadja kedig, hogy annak utánna mindjárazt Újhelly allá mennének. Vala kedig egész esztendeje immár, hogy megszállatta vala Újhellyt az Szapollyai István által, az Bika által, Kanizsa László által és Székelly Jakab által. Másodnapon annak

utánna mind az egész udvarnépével elindulla Claustonamburgból és Bécsbe mene. Mikoron Bécshez kezdene közelgetni, az Emre nádorispán és a kécncstartó Orbán, ki akkoron győri püspök vala, és minden rendbeli bécsi polgárokkal kijövének Bécsből elejbe, és nagy tisztességgel fogadák őtet, és bevivék az városban, mind az Beatrix királyné asszonnyal egyetembe.

Mikoron Bécsben mulatott volna egy üdeig, és a karácson innepi elmúltanak volna, előszer a király követet választá, kit Francországba beküldene. Választá kedig Jánost, az váradi püspököt, ki német vala, allávaló nemből való, de jeles és okos ember vala, és Mátyás királynak főkancellariosa és tanácsa vala, olomuci püspök is vala. Eszt elbocsátá Mátyás király háromszáz lóval, nagy pompával és királyi ékességekkel, hogy leányt szörzene Mátyás király fiának, az Hunyadi János hercegnek, az mediolanomi hercegnek húgát. De eszt nem tudja vala az Beatrix királyné asszony. Annak utánna, hogy megerősítené a kötést és az atyafiúságot a franciai királlyal, hogy ekképpen kétfelől vínának Maximilianussal és elvesztenék őtet. Annak utánna, hogy a franciai királytól megkérné Szollyabot, az Mahomet török császár fiát, mert az ő atyafia kiúszte vala őtet Ásiából, és úgy futott vala be Francországba a királyhoz. Ennek a neve allatt akar vala Mátyás király nagy hadat indítani a törökek ellen.

János, a váradi püspök elmenvén, szépen véghözvivé a követiséget, de a török császár fiát nem hozhatá véle, mert a francai király addig pápához küldötte vala őtet. Ugyanez üdőbe egri püspökké tövé Mátyás király az Orbán kécncstartót. Győri püspökké tevé kedig az Thamás deákot, ki a király secretariusua vala.

Annak utánna Mátyás király megkérdeven a csillagnézéket, és kik az égű forgásokat tudják vala, kiindulla Bécsből, otthagyván Beatrix királyné asszonyt mind a több követekkel, és Németújhelly allá méne. Mert meghallotta vala, hogy az egész táborbeli nép elfáradott volna alatta mind lovastól, és háromszáz német kétszáz ökerszekerekkel, éléssel rakottakkal éjjel bementenek vala Újhellybe, a megszállott városba. Eszt meghallván Mátyás király igen megbúsulla rajta, ezért siete igen a táborba.

Mikoron a király táborba ment volna, jobban kezdé az várost szorítani, mert a király kezel kezdé vetni a sáncokat az város-

nak körítéseihez, és mindenütt istrázákat állata, hogy semmit nem vihetnek vala be az városban. És rövid napon éjjel nékinódítá az hadakozókat, és megvévén a Bécs felé való hoffstátot, és felgyútatá azt. Ott sokan veszének a polgárookban. Mikoron eszt az erős hoffstátot elvesztették volna, melly olyan, mint egy erős bástya vala az városnak, igen megijedének az városbeliek.

Másodnapon az hoffstátok árákjába bevonatá Mátyás király az öreg álgúkat, és onnét kezdé löttetni ugyan az ő kívánsága szerént az Újhelynek körítéseit mind éjjel, mind nappal. Végre látá Mátyás király, hogy nem vehetné az várost, hanem csak igen nagy vérontással. Ez okaért elhagyatá a nagy lövést, és a nagy vitatást és erőssen megörzi vala az utakat, hogy semmi élést nem vihetnek vala be.

És hét egész hólnapig megeheszteté őket. Azonközbe elfogya Mátyás királynak minden kölcsége. Hír is jöve, hogy hatalmas nagy segítség jöve az újhelybelieknek. Úgy kezdé annak utánna esedezni az Orbán kécncstartónak, hogy ne hadná őtet, hanem az ő hívsége szerént szörzene zsóldpénst, hogy félbe ne hadná a nagy dolgot nagy szégyennel.

Az Orbán püspök kedig gyűlést tétete Egerben, és ott zsóldot kiáltata. Mindenfelől pénst és költséget teremte. Az ő püspökségének a jövedelmét mind arra hajtá, kölcsen is kére mindenfelé az ő barátitól. Ekképpen nagy hadat gyűte, és az önnen költségén küldé azt a királynak. Költséget is küldé mellette, és a király erőssen dicsíri vala az Orbán kécncstartót, és halálig mind szereté. Látván kedig az újhellyiek, hogy gyakorta új nép jöve az Mátyás király táborába, gondolkodni kezdének a városnak megadássa felől.

Azonközbe jutának a követek a táborba, kik megjelenték Mátyás királynak titkon, hogy az János, az váradi püspök elvégszte volna az medilanomi herceggel a dolgot az Hunyadi herceg János házassága felől, és hogy az Blanka asszony beadta volna kezét. E követségnek igen örülle Mátyás király. Azonközbe megjárák a frigyét az Újhelly város közt és Mátyás király közt. Az újhellyi kapitány megígéré az várost Mátyás királynak, ha háromszáz terhös szekérrel el akarná őtet bocsátani. A király megengedé. Kijöve ez okaért a kapitány az városból tized magával a királyhoz, és mindeneiket ott elvégeze a királlyal, és

megesküvék a királynak, hogy az harmincadik napjára kezébe akarná adni az Újhelly városát. A király is megesküvék néki.

De hogy heába ott ne henyélnének, a népnek egy részét egynyíhány hadnagyokkal elküldé Stúriába a Scea város allá, melly szinte Stúriának kapuja vala. Odamenvén ez okaért az hadnagyok megszállák az várost, és beszáguldák mind környüle az vidéket, és a mezővárosokat és a falukat megdúlák és eléget ék. És mindjárt megvövék Scea várost. Ottvesze álgyülvés miatt az jeles Groffnik, ott fogatá meg Mátyás király az Bánffi Miklóst, de esmet hammar elbocsátá. Azonközbe eljőve a nap, hogy Újhellyt meg kell vala adni. És a király az hadnagyokkal visszaméne a táborba Újhelly allá. És onnét elbocsátá Báthori Istvánt, ki csak minap ezer lóval jött vala Erdélyből a királyhoz, hogy Sopronra menne, és onnét a táborba hozná a Hipolitus iffiút, ki Beatrix királyné asszonnak nénye gyermeke vala, és ennek adta vala Mátyás király az esztergomi érsekséget, és arra jött vala be Magyarországba. Mikoron Báthori István elhoszta vólna aszt, a király elejbe méne az urakkal, és nagy tisztességgel befogadá őtet a táborba, és a király igen örüle az Hipolitus iffiúnak.

Mikoron az Újhelly városának megadássának napja eljött vólna, ki kezdének a németek költeznyi, és az napon megadák az várost a királynak. A király mindjárt népébe bekülde, és az ő zászlóit feltéteté az körítésbe való tornyokra. És mind az egész sereg röndekben bemenének az egyik kapun az városba, és a másik kapun esmet kijövének a táborban. Annak utánna az Beatrix királyné asszony a követekkel és minden udvarával beméne az vároba, és felkészítetté mind az várat, hogy az ő győzedelmes urát, Mátyás királyt ékesen befogadhatná.

Harmadnapra annak utánna (mert az égeknek szerencsés forrását várta vala meg) ő maga is, Mátyás király beméne Újhellybe.

És kijövének elejbe nagy processióval mind papok, deákok, mind a polgári rendek, és menyezet allá fogák a királyt, és az allatt vivék be nagy tisztességgel az városba. És utánna mindjárt jövének az urak, az Hipolitus érsek, annak utánna az Orbán püspek és kécncstartó és Thamás püspek, a secretárius, annak utánna az hadnagyok, tudnia illik Báthori István, Szapollyai István, az Bika, a Gere Péter, Gere Mátyás, Drágffi Bertholdt,

Székelly Jakab és Kanizsai László. És az egész nép, minden nemzet az ő nyelvén dicséretet kiáltának az új Mátyás császárnak, és felmagasztalák mindenképpen az ő nevét, és az Istentől jó szerencsét és hosszú életet kívánnak vala néki.

És ott lövén egynyíhány napig, vigada Mátyás király az urakkal, és minden csendességgel lakék az városban, senkit nem búsíta az városban. Egy gonosz szót sem ada senkinek, sőt bőv eledelt osztata a megehezett polgároknak.

Ugyanezen esztendőben kötést tón Mátyás király az Ancon városbeli polgárokkal, és pecsétet ada nékik, amellet zászlókat is, mellyeket visselnének mind vízen, mind földön. És megígéré eszt nékik, hogy ha valaki megbántani őket ez királyi zászlók alatt, hogy ő halálos ellensége akarna lönni azzoknak. Hogy a római pápa eszt megérté, igen megharagvék érötte, és reájok támada az anconiakra, és arra kénszeríté őket, hogy fel adnák a szövetséget, mellyet töttenek vala Mátyás királlyal. Az velencések is reájok támadának, és nem nyugovának, méglen az anconiaiak a király zászlóit beküldék Rómába a pápának, mert az velencéseknek szövetségek vala a pápával.

Mikoron kedig Mátyás király megvette vólna Újhelyt, a császári erős várast, igen megajándékozza a ferrariakat, kik elhoszták vala az Hipolitus érseket, és annak utánna elbocsátá őket. Azonközbe Beatrix királyné asszony megbetegüle, mert negyed-napi hideglelésbe esék. Kiindulla ez okaért Újhellyből, és Bécsbe méne. Mátyás király kedig ott marada, és a stíriai dolgokat forgatá és elvégezé ott. Annak utánna magának megesketteté az várast.

Azonközbe új had támada Felső-Bécsországba, mert az Friderik császár szolgálái újságot kezdenek ott. És Mátyás király népének egy része odasiete, és mindjárást ütközetnek állának, és nagy viadal lón közettek. De végre meggyőzetének a németek, és sokan ottveszének, fogllyá is sokan esének közzülek. Lón ez az ütközet nem messze a Szent Hipolitus várashoz.

Hogy az Friderik császár látá, hogy olyan nagy kárt és küssebbséget vallott vólna, álnakságra foga, és titkony kezde praktikálni némelly urakkal Mátyás király háta megett, és azzokat onszolni kezde, hogy elszakadnának Mátyás királytól, és ellene támadnának néki. Ugyanazon esztendőben ez okaért Mátyás

király ellen támadának némelly urak, tudnia illik Victorinus, az Pogiebradi György, a cseh király fia, és az groff Wilhelm, Bécsországban némelly nagy urak.

Mátyás király eszt megértvén, igen búsulla rajta, és ezzeknek minden jószágokat kapsiba vette. Both András, az egyik hadnagy mindjárt Sclavoniába siette foglalni az Victorinus jószágait. Székelly Jakab siette az groff Wilhelmnek jószágának elfoglallására, mellyek Tódtországba nem messze Zagrábhoz valának. És ez ott lévén, állá s fel szágulda Stíriába, Carniolába és Karontországba, és megdúlá mind azzokat a tartományokat, és elpusztítá őket, és Friderik császárnak sok apró várasit meghódoltatá Mátyás királynak. Az második esztendőben annak utána a király a bécsországi uraktól, kik elhajlottanak vala tőlle, minden jószágokat elfoglalá tőllek.

Az Újhelly megvételének utána második télben gyűlés lőn Bécsországba Szent Hipolitus várasba. És odamenvén Mátyás király, szömbe lőn az Friderik császárnak követivel és az bajori hercegekkel. És ott a gyűlésbe frigyet szörzének egymással. Akkor jöve Mátyás királyhoz az mediolanomi püspök, sok nemesekkel, hogy megerősitené az újonnan elkezdett házasságot az Blanka menyasszony között és az Hunyadi János herceg között, Mátyás király fia között, mellyet azelőtt szörzett vala János, az váradi püspök, mikoron a király követségbe bocsátta vólna őtet az mediolanomi herceghöz, és az franci királyhoz. És a király nagy örömmel és tisztességgel fogadá őtet, és mikoron minden dolgait elvégeszte vólna a követekkel, nagyon megajándékozván elbocsátá őket. Mert érti vala az eszes fejedelem, hogy nem vólna nyomos, mert megterődött vala a nagy sok hadakozásokban, ezért siette megházásítani a fiát, még éltében. És ugyanezért indíta hadat egy slésiai nagy úr ellen, hogy aszt meggyőzván, a fiának bőv országot kezébe adhatna. Lusatíának sem hadja békét, hanem egynyíhányat reákénszeríte, hogy az ő várrasokat pénzen el kelle adniok. Valakik nem akarák jószágokat eladni, azzok ellen okot kerese, és hadat indíta ellenek.

Mikoron ez okaért Slésiába had támadott vólna, elbocsátá Trinkát, az cseheknek hadnagyát, és az Aristus Ferencet, az husszárokkal, hogy bemennének a tartományba, és megszállának egy úrnak igen erős várasát, mert aszt költette vala, hogy az váras

elhajlott volna a király hívsége mellől. A nemes úr folyamék László királyhoz Csehországba, és segítséget kívána tőlle. László király nem akara segítségül néki lönni, hogy ne látszanék megszegni a régi köttést, mellyet tött vala Mátyás királlyal. A nemes úr té s tova futamék az urakhoz segítségért. Az urak a közpénzből segítséget bocsátának néki, hogy az ő társok ne foszthatnék meg az ő ősi jószágától. Mikoron erősen megszorították volna a megszállásban az várast, odasiete a segítség, és szömbeszállának az ellenséggel. És mikoron alkolmatosságot vártanak volna, megütkezének véllek, és olly haraggal menének az ellenségre, hogy előszer megtolnák a magyarokat.

Látván eszt az Aristus, a hadnagy, ki cseh vala, az husszárokkal az erdőbe tartá, és az erdőből a csehek hátok megé kijöve, és hától és oldalól kezdé víni a csehekre. És nagy viadal lön újonnan, és sokan hullának mindkétfelől. De végre a csehek oszlani kezdének, és hátat kezdének adni. Mikoron a magyarok diadalommal visszajöttek volna a táborba, az váras allá, látván az várasbeliek, hogy megverték volna a segítséget, megadáék magokat. Ebből e dologból egybeveszének Mátyás király Lászlóval, a cseh királlyal. Mátyás Lászlót vádollya vala, hogy a kötés ellen cselekedett volna, segítséget adván az ő ellenségének. László király kedig tagadja vala, de János, az váradi püspök egybehozza esmet a két királyt. És ez vön sok várasokat az Hunyadi Jánosnak, a Mátyás király fiának a Csehországnak határában és egész Lusadában, hogy egész Lusacia majd mind övé lön.

Azonközbe Mátyás király mind Bécsbe lön majd három egész esztendeig, minek utánna Újhelyt megvötte vala és minekutánna a magyarok erőssen gyötrötték volna Stíriaországot, és Korontországot a nagy sok kóborlássokkal, a főurak, püspökek, prépostok és apáturak az Friderik császárnak követeivel Bécsbe jövének, hogy Mátyás királytól frigyet kérnének. És ott az Orbán püspök kénccstartó, és a Tamás püspök, király secretáriussa által frigyet nyerének a királytól, de nagy füzetésért. És mikoron a frigy véghözment volna, erőssen vendéglé őket a király, és megajándékozák őket, és úgy bocsátá annak utánna őket haza.

Ugyanazon esztendőbe jövének a török császár követi Mátyás királyhoz, hogy megújítanak és megerössítenék a frigyet véle. A lengyel király követi is jövének hozzá, hogy lecsende-

szítenék Mátyás királynak haragját, miérthogy a lengyel király fiára, a Lászlóra, az cseh királyra megharagutt vala. E követekkel küldé Mátyás király vissza az Osvaltot, az zágrábi püspöket, hogy az ő dolgait elvégezné mindenképpen az lengyel királlyal. A második esztendőbe, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1489, és elbocsátá a székesfejérvári prépostot, az Domonkost a lengyel királyhoz.

Ugyanazon esztendőben Bódogasszony havába, mikoron Mátyás király Bécsben vólna, nagy mennydörgés és sebes csatogás lón az égbe. És minnyájan elijedének, és félteni kezdék a királyt, mert az köszvénybe fekszik vala, és nagy fájdalom kezde reászállani annyira, hogy annak utánna soha lábára nem állhatott. Az ő fő orvosdoktora vala Emilius György, egy jeles ember. Mikoron emellé egy más olasz doktort adtanak vólna, ez lankodni kezde az ő szorgalmatosságában. Ebből lón, hogy napról napra a király jobban kezdené megbetegülni. Ez esztendőben kedig sok követek jövének mindenfelől Mátyás királyhoz, mert olly neve lött vala immár egész ez világban, hogy mindenütt becsülik és félik vala az ő nevét. A magyarok kedig gyakorta követséget bocsátanak vala hozzá, és kéri vala őtet, hogy allájőne Magyarországba. Mikoron ez okaért a tavasz eljött vólna, alláindulla Budára. Ott mindjárást hozzájőve az velencéseknek követe, ki az határoknak igazgatása felől könyörg vala néki Tódtországban. De inkább a követ kímleni jött vala, hogynem mint egyéb dologért, mert kiment vala az híre Mátyás királynak, hogy az halálhoz kezel vólna. A török császár követe is szinte akkoron juta Mátyás királyhoz, és békességet kíván vala tőlle, mert bosszút akar vala állani a szoldánon. Még el nem bocsátá vala a török császár nagy követségét, mikoron eljőve a szoldánnak követe, az jerusálembeli patriarcha. Ez által az assiriiai soldan jeles ajándékokat küldet vala Mátyás királynak, és könyörge néki, hogy egybetársolkodnék az soldánnal a török császár ellen. És nagy ígéreteket teszen vala Mátyás királynak, ha együtt fogna véle az hadat a török császár ellen. Mert erőssen verte vala meg a töröket a soldan mind vízen, mind földön Siriában. Úgy kívánja vala, hogy Mátyás király hától megkezdené a töröket, ő kedig elöl akarna ellene támadni.

Ugyanazon napon meghallgatá az rácoknak követit is, a rác deszpotot, és nagy tisztességgel elbocsátá azzokat. Ugyanakkoron

jövének hozzá a Friderik császárnak követi, az Maximilián római királynak követivel, hogy békességet szörzenének velle, és letönnék az hosszú hadat, melly vólt ennyi üdeig közettek. Mikoron kedig eszt meghallotta vólna az neápoli király, az Ferdinánd, ő is követet bocsáta Mátyás királyhoz, hogy segítséggel lönne e dologban. Ez okaért kéreté az ő leányát, az Beatrix királyné asszont, hogy ő is segítséggel lönne az uránál, hogy az egybebékélés véghözmenne a királyok közett, és a követek frigyét tőnek Mátyás királlyal. És gyakorta visszamenének, és esmet a királyhoz jőnek vala. Úgy megajándékozá őket végre Mátyás király, és békével elbocsátá őket. Mind ennyi sok követek közett soha senkit vissza nem bocsáta üresen, hanem szép és jeles ajándékokkal visszabocsátta vala őket. És mindaddig, még nálla váltanak, szabad kóston tartotta őket, és minden költségeket ő adta nékik.

Mátyás király követségbe bocsátá Jánost, az váradi püspeket Friderik császárhoz és Maximiliánhoz, az ő fiához, a római királyhoz, kik akkoron Linzbe valának. És küldé ajándokba nékik négyszáz hordó bort, négyszáz ökret, jelesekét, és tizenkétezer aranyforintot. És meghadja a követnek, hogy meglátná, ha valamiképpen egybeférhetnének véliek, hogy a nagy had leszállana közettek, mert egybe akar vala társolkodni a nagy soldánnal a törökek ellen. De az Friderik császár mindenbe igen méltatlan cselekedik vala, mert minden jószágát visszakívánja vala Mátyás királytól minden pénz nélkül, sőt aszt kívánja vala tőlle, hogy a főembereknek, kik ennyi üdeig az hadban vesztenek vala, mind díjakat letönné. Mátyás király kedig, miérthogy igaz okokból hadat visselt vólna, kívánja vala az hadi költséget Friderik császártól, tudnia illik hétszer való százezer forintot, és ebből lön, hogy semmiképpen egybe nem férhetének.

Mikoron kedig elmúlt vala karácson napja, elkészítete Mátyás király nagy sok szekereket, és arra raká minden kincsét, és elindítá azzokat Bécs felé. Annak utánna ő maga is utánnok méne, és követségbe bocsátá az Fodor Istvánt, a szerémi püspeket az mediolanomi herceghöz, és kéré aszt, hogy a menyeközött az Blanka és az Hunyadi János közett halasztaná az jövendő esztendőre. És az mediolanomi herceg nagy tisztességgel fogadá a Mátyás király követit, és mindeneket az király kívánsága szerént

elvégeze véle. És annak utánna bevivé a követet az ő tárházaiba, és megmutatá néki minden kécenseit. És úgy jöve a követ annak utánna nagy örömmel haza. És Mátyás király a télen mind Bécsbe lövén, mind jeles dolgokban vala foglalatos. Ott bocsátá lege-lőszer a fiát, az Hunyadi János herceget a turnyerba, és ott vitézül öklele fegyverben az urakkal, mellynek igen örüle az atya, Mátyás király.

Mikoron elérkezett vólna annak utánna az március, azaz a böjt második hava, mikoron írának Krisztus Urunknak születésének utánna 1490, igen kezde Mátyás király erőtlennülni, és minden teste elkezde szakaszkodni, mert a negyednapi hideglelés gyötri vala őtet. És elbocsátá Jánost, az váradi püspöket, hogy Slésiába menne, és nagy gyűlésnek napját hirdetné, és hogy az urakat mind egybegyűtené, és traktálna addig véliek, hogy minnyáján hív szúvel lönnének Mátyás királyhoz. A király kedig addig Bécsben maradván, nagy dolgokat forgat vala szüvében. És a húsvétnek innepi előtt elbocsátá az Orbán püspöket, hogy Magyarországra menne, és sietne mindenfelé az adót, és az ország jövedelmit felszedni. És meghadja, hogy hammarsággal visszajönne esmet Bécsbe, hogy annak utánna együtt menne véle Slésiába a gyűlésre.

Virágvasárnap on készített vala a piacon az várba szép ékességekkel és jeles kárpitokkal helyt, hol lönnének az napi ceremóniák a missemondással egyetembe. És ő maga felölteszte magát, és szépen megmosdék, és megecselteté mind fejét, mind szakállát, és székbe ülven alláviteté megát oda a készített helyre. És a sok követek és a pápa gardinállja és mind az urak előtte és utánna valának és vidám orcát mutata mindenekhöz. Ott lön kedig a ceremóniába mind egész hat óráig nagy csendességgel. Mikoron a ceremóniának vége lött vólna, előhivatá az velencéseknek orátorát elejbe, és avval szólván, és őtet megajándékozván tisztességgel hazabocsátá őtet.

És mikoron bevítette vólna magát az házba, kénlődni kezde vagy három óráig. Annak utánna ebédet akara önni, mikoron királyné asszony megtért vólna a szarándokjárásából. Királyné asszony külemb-külembféle sok eledeleket hozza elejbe, és kínálá az urát azzokkal, de nem övék benne. Monda, hogy igen kerengene a feje, és hogy a szöme fénye elveszne. Meghadja ez okaért, hogy

bevinnék őtet az ágyasházba, és mihellyt bevitték volna, megüté őtet a guta. És mindjárt futának az Hunyadi János fiáért, és a Geréb Péter és Geréb Mátyásért, kik huga fiai valának. Annak utánna hivaták az urak közzül is némellyeket, tudnia illik az Orbán püspöket, a Tamás püspöket, a secretáriust és a Szapollyai Istvánt, ki az várasnak főkapitánya vala, és Báthori Istvánt, az erdélyi vajdát és egyebeket az urak közzül. És minnyájan környüle állván, nézik vala a királyt, hogy erőssen kénlódik vala, de egyet sem szólhata. És minnyájan megrémülének, mert egyebet nem szólhata, hanem csak nagy óhajtással mondja vala: Vaj, vaj, és Jézus, Jézus. És senki nem mere néki szólni, avagy valamit néki mondani, avagy őtet valamivel kínálni.

Királyné asszony csak egyedül veszédik vala környüle, és felfeszíti vala a száját néki, és valami leves állatokat bocsát vala néki szájába, fejében is piszkál vala, haját is vonnogattya vala, karjait is és lábait szorította vala, hogy ha valamiképpen szólalhatna. Fülében is kiált vala, a szömeit is nyitogattya vala, és mindezeket cseleköszik vala. Az orvosdoktoroktól is tanácsot kérd vala, de mind heába. Visszontag a király egyet sem szólala, hanem gyakorta erőssen óhajt vala, gyakorta is erőssen rív vala, és úgy küszedik vala az halállal. Az urak erőssen fohászkodnak és sírnak vala, nemcsak az ő esetiért, hanem hogy olly hertelen leesett volna, és semmi tanóságot nem adott volna nékik a királyi birodalom felől. Mert féltik vala mind magokat, mind az országot.

Mikoron ez okaért Mátyás király éten-étszaka ekképpen vesszédett volna, hajnalba elhadja őtet a nagy fájdalom, és megkezde csendeszedni, és elszunnyodék valamennyére. Annak utánna esmet juta a fájdalom reá, és esmet kezde kénlódni. És a kénlódásban tétova tekint vala, hol a fiára, hol a királyné asszonyra, és mozgatá a száját és öremest szól vala, de nem lehet. Így veszédék mind napestig. Beatrix királyné asszony váltig kérdé: Mit akar felséged? Mit kíván, eszt akarja-é? De egyet sem szólhata. Mikoron kedig kedd re jutott volna, és eleget immár fohászkodott volna, mintha kegyelmet kívánna az Istentől, délnek előtte, hét és nyolc óra kezett kimúlék ez világból. Lón kedig e drága fejedelemnek halála, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1490, kedden, a nagyhétben, amint mondám délnek

előtte hét és nyolc óra között, mikoron negyvenhét esztendő vólna.

Másodnapon felöltözék ötet szépen királyi módra, és fejébe tövék a királyi koronát, és kitévék a nagy palotának a közepire, hogy minden ember megláthatná ötet. Egynyíhány nap múlva zselyébe tövék a testet, és beszurkozák aszt mindenfelől, és hajóba tövék aszt, és mellé adák a főaladárt és Bodó Gáspárt, és meghadják azzoknak, hogy elvinnék aszt Székesfejérvárra. És Beatrix királyné asszony az urakat minnyájan behívatá az várba, és előttek jajgatni és siratni kezdé az urát, az Mátyás királyt. És az urak mind zokogva sirattyák vala övéle egyetembe, kiváltképpen akkoron, mikoron meglátták vólna, mit cselekedik vala Hunyadi János herceg, Mátyás királynak a fia.

Mert az urak előtt elméne, és térdre esék Beatrix királyné asszony előtt, és sírva könyörge néki mondván: Felséges anyám, nem akarlak úgy tartanyi, mint mostohát, hanem mint ídesanyámat. Könyörgek te felségednek, hogy könyörülj rajtam, légy óltalmom ennékem, ne haggy megnyomorodnom az én nagy árva vóltomban, mint eszt megígérte tefelséged a szegény attyámnak. Tarts meg engemet, felséges anyám, mind ídes fiadat. Az urak is minnyájan ezen könyöregnek vala királyné asszonnak az Hunyadi János hercegért.

És hogy valami zenebonna ne támadna az országban a királynak haláláért, megeskünek az urak minnyájan a királyné asszonnak, és az Hunyadi János hercegnek kezére, hogy mindenbe engedelmessek akarnának nékik lönni mint szinte Mátyás királynak. És királyné asszony meghallgatván az János hercegnek könyörgését, megapolá ötet, és eszt ígéré néki, hogy úgy akarná ötet tartani mindéltig, mint ídes fiát, és hogy mindenben az ő előmentét akarná keresni. És annak utánna az urakra fordula, és ő magát az Hunyadi herceg Jánossal egyetembe ajánlá az uraknak, és annak utánna igen megkösszené nékik az ő engedelmes vóltokat. És igen megígéré magát nékik és mind az egész országnak, és annak utánna beméne az ágyasházba.

Annak utánna királyné asszony és mind az urak bízák a kéncset az Hunyadi herceg Jánosra, mellyet négyszázezer forintra intézik vala. És az attya még éltébe kezébe bíszta vala mind az jeles országbeli erősségeket, és az ő kezére megesküdtette vala

mind az udvarbírákat, mind a kapitányokat és mind a porkolábokat, hogy önéki hívek, szinte mind ő magának, Mátyás királynak akarnának lönni. Az urak közzül is sokan megesküttek vala Mátyás királynak, hogy halálának utánna senkit nem akarnának királlyá választani, hanem csak az ő fiát, az Hunyadi János herceget. Hogy kedig valami csalárkodás ne lönne az országban a pecsétekkel, királyné asszony előtt és mind az egész tanács előtt eltörék a király pecséteit. A leveleket annak utánna csak királyné asszony pecsétli vala, és egynyíhány urak.

A királynak halála után harmadnapra János is, az váradi püspök megjőve Moraviából és Slésiából. Ez kedig felette igen megsirató a királyt. És előszer temetűceremóniát szörze királyné asszon az urakkal Bécsbe Szent Istvánba igen nagy pompával.

Hatodnapon Mátyás királynak halála után tűz támada ki Bécsből, és az városnak nagy része mind megége. Ha az hadakozók az óltásra nem siettenek vólna, mind az egész város elégett vólna. Királyné asszony Bécsbe hadja kapitányul a Szapollyai Istvánt, ki harminc esztendeig fő hadnagy lött vala az Mátyás király seregébe, ő maga kedig mind az urakkal a Dunára ülle, és allájőve Budára ötven hajókkal. És a budai várat akkoron bírja vala Ráskai Balás, ki megesküött vala Mátyás királynak, hogy hív akarna lönni az Hunyadi herceg Jánosnak. Bebocsátá ez okaért királyné asszonyt és Hunyadi János herceget a budai várba, és mindeneket az ő esküvése szerént az Hunyadi herceg János kezébe bocsátá. De herceg János esmet mindeneket ő kezébe bocsátá, és a tisztet esmet reája bízá. Annak utánna úgy kezdének tanácskozni a királynak eltemetése felől. És hadják Budán királyné asszonyt, hogy el ne veszne a nagy sírásban. De az urak minnyájan az Hunyadi herceg Jánossal Székesfejérvárra menének gyászruhákban, az orátorok is minnyájan követék őket. Szent Márk evangelista napján lön a temetés. Megnyiták kedig a zsellyét, hogy minden ember megláthattya vala a királynak ábrázattyát. És koronát adának fejébe, és minden királyi ékességeket rakának reá: a királyi pálcát, az országnak keresztes almáját, arany tört, sarkanttyait, és tizenkét vitéz merő fegyverben méne előtte, és ezek viszik vala előtte a sok diadalmos zászlókat, és úgy vivék a testet az Bódogasszon egyházába. Kétfelől és előtte és utánna valának mind a nagyurak, és nemesek. De szinte a zselye után

megyen vala a fia, az Hunyadi János herceg. Jobbfelől mellette a pápa követe, egy gárdinál megyen vala, balfelől pedig az Hipolitus, az esztergomi érsek.

Mikoron a Bódogasszony egyházába bementenek volna, kezépen letövék a testet, és az vitézek mind lebegyigálák a zászlókat a nagy óltár elejbe, és minnyájan nagyon kezdenek sírni mind az egész egyházba. Úgy jöve az Domonkos prépost ki, és a nagy óltár elejbe méne, és a requiemes missét mondá. És az Hunyadi János herceg offerálni méne az óltárhoz, és offerála előszer egy merő arany keresztet, drágakövekkel rakottat, melly negyvenötezer forint ára vala. És egy arany medencét, és arany csészékkal, arany györtyatartókat, arany kellyheket és egy arany monstranciát mind drágakövekkel rakottakat. Egynyíhány ezüst képet és tizenkét missemondó ruhákat minden hozzávaló szörszámokkal, kik mind gyöngyekkel és drágakövekkel be valának fűzve. Minden szerszámokat böcsülik vala hetvenötezer aranyforintra. Annak utánna offerálának az óltárra hétszáz aranyforinttal.

És miérthogy az oszlopokon való kápolna kész nem vala az nagy óltár felett, ennek okáért csak a templomnak kezepire csináltak vala egy üdeig valami koporsót, abba tövék az Mátyás király testét. És a fia örök zsoltárt szörze az attyának ott a koporsó mellett. Misse allatt a dicsíró orációt mondá az neápoli orátor, az Péter püspek. És az beszédnek az végébe arra végezé, hogy miért a meghólt Mátyás király mind az keresztyénségnek óltalmazója vólt és a római egyháznak olyan hív fia, hogy méltó arra, hogy a szentek közükbe íráttassék be az ő neve.¹⁷⁵ És mind a sok püspekek és papok felkiáltának: Méltó, méltó dolog. És a tanácsban is végezének rólla. Annak utánna az Hunyadi János herceg visszatére az urakkal Budába, hogy új királynak választásáról gondolkodnának.

Az Mátyás királynak nagy dicsíreti

Az Mátyás király szép termetű férfiú vala, sem igen kicsin, sem igen nagy. A középtermettséget valamennyére meghallatta vala, szép és nemes tekintetű, mutatván akaratos, bátor szüvet.

¹⁷⁵ Mát[tyás] kir[ály] íráttatik a szentek közükbe.

Veres orcájú vala, szép sárga hajú. Szépen ékesítik vala orcáját mind szöméldeki, mellyek széllesek valának, és gyors, feketére hajlandó szömei és az ő mindenképpen illő orra. Szabad és egyenes tekintetű vala, és oroszláni módra az eltekintésbe semmit nem pillant vala a szömével. Az eltekintésben kegyességet mutat vala. Akire kedig félszömmel néz vala, az nyilván nagy haragnak jele lön. Majd hosszú vala a nyaka és az álla, és majd széles vala a szája. Szép illendőfeje vala: sem felette igen nagy, sem igen kicsin. Az homloka majd széles vala. Szépen illenek vala egybe minden tagjai, szép gömbeleg karjai valának és hosszú kezei. Széles vala mind háta, mind mellye. Szép lábai valának, az lovon való járásra alkotmatosok. És mindenképpen szép teste vala, fejtveres színű, mint a Nagy Sándor felől írnak. Gyermekségétől fogva igen gyors vala és erős mellyű, nagy és bátor szűvű, nagy dicsíret és tisztességgívánó. Igen munkatehetű vala, és nem hamar fárad vala meg. Igen szenvedhet vala az ő teste mind hideget, mind hevet, mind ehséget és mindenféle munkát. Az hadakozás könnyű dolog vala nálla. Semmi nehezebb dolga nem lön, mint otthon hivolkodni. Gyönyörűséges lakásokat igen szereti vala. Kedveli vala a szép asszonyi állati szöméllyeket, de más embernek feleségét soha nem bántott. Gyakorta mulatott barátival és ivutt és lakásban vélek. Kész vala mindjárt ígéretekre, és hertelen haragú vala. Szabad elmeje vala mindenkor nagy dolgokra ügyeközik vala. Nem vala kegyetlen, sem embertelen, mint a fene pogánok, hanem a rómaiaknak természetek után minden cselekedetiben vágyódik vala. Hogy egynyíhányat baráti közzül megnyomorított, nagy okokért kellett aszt megművelni, noha nem dicsíretes vala ez őbenne. Első vétkekre senkit nem büntötött az ő baráti közzül, de ha másodúttal vétkezett, keményen megbüntötte annak utánna. Nem igen jeles szerencséje is vala barátihoz, mert sokat allávaló rendből felemelt, kik annak utánna ellene ügyekösztenek praktikálni. De némeilyeket is pórságból vötte ki, és a porból vette fel, kik igen jeles emberek löttének annak utánna. Egyébképpen minden dolgaiban igen jószerencsés vala.

Az csehek ellen való hadban egyszer minden költsége elfogyott vala, és az hadakozók mindennap kérik vala az ő zsöldokat. Akkoron egy napról a másakra halaszttya vala őket, ma s hólnap hoznak, etc. Mikoron szinte az utolsó napot tötte vólna nékik,

azon éjjel kockát kezdte hánni az urakkal, és azon egy éjjel tízezer aranyforintot nyere tölle. És azzokat osztá annak utánna az hadakozók közükbe. Nem gyakorta vétség esett az ő dolgaiba, amihhez kezdett. Ez is igen felmagasztalá az ő felséges mivóltát, hogy nem vala embertelen, hanem igen nyájas és emberséges, és örömet hallgattya vala az embereket, és minden embert jó válasszal elbocsáttya vala tölle. Igen kegyelmes és szelíd erkölcsű vala mindaddig, méglen Beatrix királyné asszon hozzá jöve. Mert annak utánna az megmáslá az ő kegyes természetét. Az írási tudományokhoz felette igen nagy kedve vala. Megkeresteté minden országokban az jeles és tudós férfiakat, és drága költségekkel elhozzatá azzokat Magyarországba. Külemb-külembféle mesterembereket is behozata az országba. Eszt hallottam Brodorics István püspektől, kinél vala az egész épületnek jedzésének a képe is. A Duna mellett Budán alól nagy mély, széles, hosszú és igen temérdek fundamentomokat vettete fel, és megrakatá azzokat valamennyére a föld felett, és nem monda senkinek, mit akarna oda csináltatni. De készen immár mind meggondolta és megjedzette vala nagy papirosra az fondálókkal, minémű lönne az az épület. Úgy jedzették vala, hogy az épületnek két piaca lönne. Az egyik, a felső Bécs felől, igen hosszú, a másik félannyi. A felső piacon úgy rendelte vala, hogy háromfelől mindenik oldalon bóltos kamorák lönnének egymás felett hét renddel. Napnyugatra, Buda felé és a Duna felé vólnának mind a kamoráknak az ablaki. Úgy jedzette vala kedig, hogy öt kerengő vólna körös-környül, és ez kerengőkbe mennének a széles grádicsok fel a földről egyikről a másikra. És hogy a kerengők a kamorák előtt olly szélesek vólnának, hogy a deákok mind beléférnének, és ott hallgathatnának leckét. Ahhoz kedig a piacot egybe akará szorítani, és hét részre akarta aszt szakasztani egy-egy általkőfállal. És mindenik szakasztásnak az ő piacára középben egy-egy faragott oszlopot akarta állatni, és az oszlopnak az oldalában akarta az lektornak székit helyhesztetni, holott a doktorokat el akarta rendelni mind végig, minden oszlop mellett a leckéknek olvasására, hogy az egyik oszlop mellett az egyik grammát olvasott, a másik oszlopnál a másik dialektikát, a harmadik mellet az harmadik lektor a retorikát. A negyedik oszlop mellett a negyedik doktor arithmetikát, az ötödik mellett az ötödik lektor a muzsikát, az hatodik

mellett az hatodik doktor geometriát, az hetedik mellett az hetedik lektor az asztronómiát. És mindenik oszlopra fellyül egy kristályos lámpást akara csináltatni. És minden estve az lámpásokat akarta meggyújtatni, hogy éjjel is olvashatnának a lektorok leckéket és a deákok tanóhatnának szinte mint nappal az hét lámpásoknak világosságtól. És úgy akarta az épületet rendelni, hogy mindenik piacról bált allatt általmehetnének a kamorák között a kamoraszékekbe az Dunára. Ahol által akarta rekeszteni az hosszú piacat a küssebbik piactól, abban az oldalba akarta a doktoroknak és a lektoroknak házait csináltatni minden szükséges szobákkal és kamorákkal, hogy az ablakok azzoknak házainak lönnének napkeletre a küssebbik piacára, napnyugatra az hosszú piacra, az oszlopok felé, északra a Dunára, délre kedig Budára. Annak utánna úgy akará a küssebbik piacát épüteni, hogy az északi oldalba szép ból tok, szép szobák és szép kamorák lönnének, hogy az elsőben az orvosdoktorok lagnának, az másodikban az patikárosok és az borbélyok, az harmadikban vólnának az betegek külemb-külembféle szobákban, bóltokban és kamorákban. A másik oldalon lönnének szép pincék, szobák, bóltok és kamorák, kikben lagnék az oconomus, a családos ember és minden ő családjai, hogy az mindenféle bort és sereket, kenyeret szinettlen árólna nagy bővséggel. Az naptámadati oldalában jedzette vala az egyik nagy kaput kezépbén, az felső részre, délre Buda felé jedzette vala a műveseknek házait, holott mindenféle művesek árólnának, de nem hogy ott lagnának. De az alsó részére a Duna felé jedzette vala a kapu felött szép szobákat, bóltokat és kamorákat, hol az egész akadémiának, avagy fő országnak oskolájának prépostja lagnék, ki mind a több deákoknak, lektoroknak, mestereknek és doktoroknak rektorok és vezérlője vólna. És úgy rendelte vala, hogy északra a kapun alól, a Duna felől mind az egész szeren alól egymás mellett mind konyhák vólnának, és afelett mindenféle szükségekre való házok, mert aszt tekéllette vala őmagába, hogy úgy rendelne minden szükségeket a scola mellé mind ételből, mind ital ból, mind az egyéb embereknek szükségére valókból, hogy az negyvenezer tanoló deákokból egy sem jőne be egész esztendeig az városba semmi szükségeért, hanem mindenek ott bőven vólnának a schola mellett. Ennek alkalmatosságra kedig jedzette vala, hogy az első, küssebbik udvarba két

oszlop állana és az oszlopból csatornás kút folyna ki, és mindenik oszlopon fellyül egy-egy nagy kristályos lámpás vólna, melly éten-étszaka világoskodnék. Úgy is jedzette vala, hogy az hosszú piacon is azzon csatornás kút felforranak, és kiöttlenédnek három helyen az Duna-vízzel. Úgy is intészte vala a dolgot, hogy negyvenezer deák laknék szinetlen e scholában, és arra ügyeközik vala, hogy olly disciplinát szörzene a scholában, hogy ne vólna az egész scholában mind ennyi deák közett is vagy egy dákos is, és hogy ennyi deáknak mind elég ételek és italok vólna az schola konyháiból és az oeconomusnak pincéiből. Erre kedig a Duna mellé mészáros céhet akar vala szörzeni egy kenyérsütő utszájával egyetembe, és abban egy nagy vásárt, mellyet meg akara ajándékozni nagy szabadságokkal, hogy mindennap elég vólna a negyvenezer deáknak. És a prépost avagy rektorsághoz és az oeconomussághoz jeles és nagy jószágot akar vala szakasztani, és sok ezer forint ára jövedelmet, hogy mind e széles világon nem lönne jobb, szebb és bővebb schola annál. Eszt is megjedzette vala, hogy az jeles épületet, mellyre szándékozott vala régenten Sigmond király és császár, hogy aszt is véghez akarná vinni. Tudniaillik, hogy Buda várából hidat ki akarna hozni faragott kövekből, és aszt által akarná vinni a schola felett, nagy szélesen a Dunán, és az híd végén a Duna-parton, Pesten felött igen erős várat akarna rakni temérdek kőfalokkal, nagy töltéssel, hogy bóltakon általmehetnének a nagy töltésen mind a párkányba, mind a nagy szeggeletes bástyákban, mellyek mind ki a széles és mély árokra szolgálának. Mind ollyan jeles és nagy dolgokat meggondolt és elvégezett vala az ő fejébe, mellyeket meg is jedzettek és megíratott vala nagy szépen az fondálókkal. Nagy elméje vala az embernek és véghetetlen tanácsa. Ha száz esztendeig kellett vólna élni, csak az egy jedzett épületre nem vólt vólna elég. Mégis a fundamentomit megássatá és megrakatta, és meglátzanak ott a mai napon is, noha nem tudja minden ember, micsoda és mit akart avval indítani.

Ez mellett az isteni szolgálatra igen hajol vala szinetlen nagy szorgalmatossággal. És erre nem tud vala semmit kiméleni. Mikoron egyszer Szeggeden az gyűlés ben vala, és Szent Demeter napján bement vólna a nagymissére, és látta vólna, hogy nem igen jeles casula, avagy missemondó ruha vólna a plebánoson a nagy-

missén, mindjárt offerendára méne. És mikoron megkörülte vólna Szent Demeternek óltárát, mindjárt levoná az ő felső ruháját, és az óltárra offerálá azt, hogy Szent Demeternek casulát csinálnának belőle. Becsülik vala kedig azt a ruhát hatvanezer forintra. Ebből tetszik, melly ájtatos szüve vólt. Esmet, mennyi kölcséggel megépüttette Budán a király kápolynáját, mennyi kölcséggel szörzette a sok nagyszavú papokat belé, mennyi nagy kölcséggel épüttötte a librariát, mennyi sok pénzzel szörzette a nagy sok Íratott hártvas könyvet belé, mind göröget, mind deákat, mennyi sok és szántalan nagy pénzzel megépüttette a sok egyházakat, oltárokat, apátúrságokat és kalastromokat, etc.

Ennek felette igen bátor szüve is vala, mert nagy dolgokat mer vala kísértetni, mint oda elő Sabác várának megvítatásáról megmondottuk. Mert egyedől ült egy innással egy csólnokba, és csak révéssel, és úgy járta éjjel Sabácnak az oldalát, és ő maga meglátta és megkémlötte, hol és miképpen kellene Sabácot vítatni és ostromlani. Bécsset hogy vította! Ő maga vött vaját és kosár tikmonyat a hátára, és úgy árólta ezeket a bécsi vásáron üdegen rossz ruházatokban, és úgy hallotta ott benn Bécsben, mit szólnak az emberek, és mire ügyeköznek, és mindenképpen meglátta az hadakozóknak az ő tartásokat és minémű renddel örüznének.

Egyszer, midőn török császárral szömbeszállott vólna táborban, török ruhában öltézék másodmagával, és megelegyedék azzokkal, kik élést visznek vala a török táborba. És midőn bement vólna a török táborba, napestig ott árpát áról vala nem igen messze a császár sátorához. És mikoron a császárnak fel viszik vala az ebédet, mind megszámlálá a tál étkeket. És mikoron visszajött vólna az ő táborába, másodnap levelet írta török császárnak, mondván: Agg ebül őrsesz táborodban, mert tegnap mind ott ültem sátorod előtt, és árpát áróltam, és mind megkémltettem táborodat. Hogy kedig ne kételkedjél ebben, ennyi számú tál étkeket vittnek tenéked fel ebédedre. Hogy eszt török császár a levélből megértötte vólna, igen megijede, és másodnapon virradóra kioroszkodék táborából, és elméne Mátyás király előtt.

Igen okossággal vigyázó ember is vala Mátyás király. És mikoron valakit vádolnak vala előtte, avagy hogy a kémek valami hírt hoznak vala néki, nem mindenkor hiszi vala beszédeket, hanem paraszt, slejt ruhába öltézvén ő maga másodmagával kiorosz-

kodik vala udvarából, és mindeneket ő maga akara szömével meglátni. Budán a kapások közzé állott, és úgy akarta meghallani, mit szól a kösség felőle, és minémű ítéletet teszen az ő királyi birodalma felől.

Erdélbe bemenvén Hunyadon eloroszodék a seregtől és Kolosvárra bemenvén mind allá-fel kerengett az városban. Azután a mészárszékbe ment, és ott ülven, úgy lógatta a mészárszéken lábait. Egy bíró lakott ott ellenébe a mészárszéknek, ki az jobbágyokkal nagy sok tűzrevaló fát hozzatott vólt, és a kolosvári szegény néppel aszt felvágatta vólt. Annak utánna a poroszlókkal mind a fa mellé kergette a szegény népeket a piacról, hogy a fát behordanák a bírónak az udvarba, és asztagba raknák. Úgy találá az egyik poroszló Mátyás királyra is, és monda néki: Jere, te sima orrú, hordj fát! Mondá Mátyás király: Hány pénszt adsz? És monda a poroszló: Ebet adok, és jót rándíta egyet a válla között a bottal, és úgy hajtá őtet a ház elejbe az vágott fa mellé. Hogy odajuta a király, tehát a bíró fekszik a könyeklén. Mondá Mátyás király: Mit adsz, hogy be segítsem a fát vinni? Mondá a bíró: Co el, kurvafi! Hordjad, mert ezennel úgy kékül meg a hátod! És szegény Mátyásnak váltig kelle hordani. A behordásba kedig három hasal fára megírta vólt Mátyás király az ő nevét veres krétával. Azonba eloroszodik onnét, és Gyaluba ment fel e sereg közübe. Harmadnapra allájő Kolosvárra. Mikoron egynyihány nap mulatott vólna, szömbehivatá e kolosvári bírót és a tanácsat. Hogy szömbevólnának, megkérdé e bírót, mint vólna az város? Épülne-é, avagy nem? Vólna-é a szegénységnek valaki nyomorítására, avagy nem? Felele a bíró: Felséges urunk, a te felséged óltalma alatt jó békességben vagyunk. Nincsen a szegénységnek semmi nyomorúsága. Mond a király szolgáinak: Menjenek a drabantok el, és hányják meg a bíró udvarában az új asztag fát. A fa között ott megtaláltok három hasál fát, mellyeken az én nevem vagyon megírván veres krétával. Hozzátok azzokat ide. És fogjátok meg a bíró poroszlóit, és hozzátok azzokat is ide.

És a drabantok mind odafutának, és meg kezdék hányni az új asztag fát. És nem sok üdő múlva kettőt megtalálának az fákban. És a király monda a bírónak: Hol vetted eszt a fát, mondd meg. És a bíró megrémülven döderegve mondá: Az jobbágyokkal hozzatam. Mondá a király: Kicsoda vágta fel? Mikoron a bíró hallgat-

na, megreasztá a király: Mondd meg! És monda a bíró: Az városbeli szegény nép vágta fel. Mondta a király: Kicsoda vitte be udvarodban? És fordulván az egyik poroszlóra és monda neki: Lator, nézzed az orromat, ha sima? Lator, most is tüzel a hátom a te ütésed miatt. És monda az uraknak: Lássátok a nagy kegyetlenséget.

Es megbeszélének az egész históriát. Annak utána monda a bírónak: Te hamis bíró, agg ebnek és kurva fiának mondál, és meg akarád kéktiteni hátamat, hogy füzetést kívánok vala a fahordásért. Ezeket a fákat hátamon kellett behordanom. Ihol kezem írása rajta vagyon, meg nem tagadhatod. Mi nem jobbágyul adtanánk a szent királyok a szegény népet és a falukat az városakhoz, hogy a bírák és tanácsok rabbul bírják azzokat. Nem tii jobbágyitok, hanem minnyájan én jobbágyim vagytok, mint szinte amazok, szegények. De miérthogy ők együgyűek, szegények, az ő gondja viselésseknek terhejét raktuk türeátok, és hogy az városoknak építésére segítségül legyenek. Még a nemeseknek is nem adtuk a szegény népet jobbágyul avagy rabbul, hanem csak a földet adtuk nékik az ő vitézségekért, hogy majorkodjanak rajta, és a szegénység is majorkodjék rajta. És miérthogy a szegények élük a földeket, hogy azért adót adjanak nékik, a király adaja mellett, és bizonyos napokon is szolgállyanak nékik, és ezért viszontag tartoznak a nemesek véle, hogy gondjokat vissellyék, és mególtalmazzák őket. Annak utána úgy fordítá Mátyás király a beszédet a kolosvári bíróra, és monda neki: Te hamis és kegyetlen bíró, miérthogy eszt e törvéntelenséget művelted, és ekképpen szömemnek láttára hamissan megrabboltattad, ezért akasztófa vólna helyyed. De hazámon nem művelem eszt a szömérmet, hanem harmadnapra a fejedet elüssék. Te kedig, lator parasztló, törvéntelenségnek hóhére, miérthogy a szegénységet így kénzottad, és ennékem megütötted minden ok nélkül az hátamat, és ebbel kínáltál engemet, harmadnapra elvágják a te jobb kezedet, mellyel megütöttél engemet és a szegényeket, és annak utána egy nagy gyevedert kössenek nyakadra, és avval egyetembe az akasztófára felakasszanak. És a másik proszlónak monda: Te szegénykergető lator, tégedet harmadnapra a prengér allá vigyenek, és három pálcával jól megcsöpellyék a hátodat, annak utána a városból kiver-

jenek, és országomból kimenj, mert ha megtaláltatol országomba, akasztófa leszen helyed. És ezek mind így lőnek.

Annak utánna Szebembe is úgy oroszodott be, és a fekete apácák mellett ment be egy szegény özvegyasszonnak házába. És a képet otthagyván, mind bejárta az egész várast, és mindeneket meglátott és megértett, mert sok nyelveket tud vala Mátyás király. Csak törökül és görögül nem tudott, a több európabeli nyelveket majd mind megtudta. És mikoron harmadnapig ott lakott volna az szegény özvegynél, egy péntek napon borért küldötte a szegény asszont. Addig még az asszony borért méne, feladá egy kis csuporból az olajos káposztát a tűznél, és mind megövé aszt, és egy aranyforintot tön a csupornak fenekére, és elszekék onnét, méglen a szegény asszony megjöve a borral. Aszt mondotta, hogy soha éltében jobb ízű étket nem ött az olajos káposztánál az özvény asszonnál, és az szalonnás káposztánál, mellyet ött vala az domine Valentinénél estve, mikoron Moldovából kiszalladott vólt az havason által. De Szebemben is annak utánna fejét vétette az polgármesternek.

Annak felette igen eszes és bölcs ember vala Mátyás király. Mikoron beszél vala, nem egymás hátára hányja vala a beszédeket, hanem halkkal beszélle, szép renddel egymás után, és minden beszéde nyomos vala. Egyébképpen baráti közett igen szép vágasságos beszédű és csúffondáros vala. Barátival olly nyájos vala, hogy őket vacsorára híván gyakorta ő maga beméne a konyhába, és megsegít nekik készíteni az vacsorát. Nemcsak kedig az övéivel teszen vala jót, hanem az üdegenekkel is. Az jószerecsébe nem hivé el magát, hanem térden állván, úgy ada hálát az Istennek. Bőv kezű vala az isteni szolgálatra. Mikoron valami súlyos dologban vala, nem bánkódik vala, hanem nagy vigasságot mutat vala. Mikoron elő mente vala az ő dolgainak, minden-nel jól teszen vala. Nem haragszik vala azzokra, kik reá feddnek vala. Igen megmeveti vala az kérkedőket. Barátihoz igen kegyes vala, az ő ellenségihöz kedig igen röttenetes. Mikoron az hadban vólt Mátyás király, erőssen vigyázott. Nem hatta az vigyázást csak az örüzőkre és az istrázokra, hanem ő maga forgolódott ment és jött. Ő maga akart minden látni és tudni. És mikoron várat vagy várast kell vala víatni, ő maga megnészte előszer, annak utánna elejbe adta az hadnagyoknak mind az vításnak minden

módját. Ha meg kellett ütközni valami ellenséggel, nagy pénzzel szörzött ő jeles kémeket, és mind megtudta előszer, mint vagy az ellenségnek tábora, serege és minden készületi, mire ügyeközik, mit végez tanácsába, mint akarja az viadalt kezdeni. Ahhoz képest és ugyan az ellen nagy bölcsességgel rendelte minden népet, és mind az hadnagyoknak megparancsolta, ki hol álljon, mit művelljen. Egynyíhánszor úgy indította seregét és olyan hammarsággal ment az ellenségre, hogy az ellenség ingyen sem tudta vélni, és nagy bátorságban vólt, és ott nyomta meg az ellenséget. Egynyíhánszor rút és pokol üdőben, mikoron az ellenség ingyen sem tudna félni, úgy ütötte meg az ellenségnek táborát.

És olly csoda módon tudta ő megkörülni az ellenséget, hogy minden ember elcsodálkozott rajta. Felette igen bátor szüve vala az hadakozásra, amellet igen bölcs, de igen álnak is. Egy fordulásban ollyan fortélyt talált az ellenség ellen, hogy az hősek minnyájan elámékkottak rajta. Ahova megyen vala, úgy megyen vala, mintha röpülne. Kocsis póstán egynyíhányszáz mélföldig elment csak kevés napig. Igen vigyászhat vala, és igen nagy munkát tehet vala.

Az hadban szépen tud vala cselekedni az hősekkel. Noha beszédes vala és csúffságot indít vala az hősek között, azért úgy visseli vala magát ez mellett, hogy úgy félnek vala tőlle, mint egy kegyetlen oroszántól. Az viadalban bátor szüvel megyen vala neki, és vitézül vív vala. Az diadalom után kedig kegyes is vala, és tud vala könyörülni a könyörgőken. Ő maga kedig teszen vala választ minden könyörgének, és nem hallasztja vala senkinek dolgát vagy a kancelláriosokra, vagy imerre vagy amarra. Nem vala hertelen haragó, de az hitetlennek ellen és kik arcól ellene támadnak vala, és kik árulást szöreznek vala ellene, igen kegyetlen vala.

Melly igen bölcs lött legyen kedig Mátyás király az hadaknak viselésében és a seregeknek elrendelésében, aszt megmutatá egy nap előttünk, mikoron megvötte vólna a Németújhelyt. Mert ott Újhellyből kihozá egynyíhány nap múlva a feleségét, az Beatrix királyné asszont, és a széles mezőre hozá az váras elejbe. Annak utánna odahozá minden népét, és ott megmutatá az ő seregrendelésének minden nagy mesterségét a királyné asszony és az ő egyéb baráti előtt, és a sok fejedelmeknek jeles követi előtt, kik akkoron nálla valának. És minnyájan elámékkodának rajta. Vala-

mit olvastam a régi tudós mestereknél, kik írának az hadakozásról és a seregeknek elrendeléséről mindenféle viadalra, látván Mátyás királynak jeles rendelését (mert az Beatrix királyné asszon mellett állok vala), mind eszembe jutó, és úgy tetszik vala, mintha mind ott jelen látnám. Megmutatá ott Mátyás király nemcsak eszt, hogy jeles bölcs király vólna és hatalmas, hanem eszt is jelenté, hogy jeles és legfellyebb való hadnagy is vólna.

Ekképpen rendelte vala kedig minden hadakozóit. Négy részbe szörzette vala mind az egész sereget. Az huszárokat és az könnyűfegyvereseket kétfelé rendelé a szárnyokban. A két szárnya között rendelé a seregeknek a derekát. Ebben valának előszer rendekben az lovakok, kik húszezeren valának. Az lovakok megett valának rendekben az gyalogok, kik tízezeren valának. A dereka mellett oldalól mindkétfelől és hától valának a szekerek, mellyek majd kilencezeren valának. Ezeknek ez seregeknek ő maga osztá ki renddel a zászlókat. Az elsőnek adá a római keresztységnek címerét az zászlóban. A másiknak adá az Hunyadi nemzetnek címerit. Az harmadiknak adá az Magyarországnak címerit. A negyediknek adá a Tódtországnak, Csehországnak és Bécsországnak címereit. Annak utánna úgy osztogatá ki az hadnagyoknak címereit renddel. És minden kopjás hadakozónak új lobogója vala a kopja végén, mellyekkel felette igen szép, ékes vala a sereg. Az egész sereg kedig nagy veszteg hallgatásban vala.

Hogy az első zászlót elhozák, adá aszt a király egy régi hősnék, és szép szóval megtanyítá aszt az ő tisztire. És annak utánna mindjára leódatá a sarkanttyút rólla, hogy ne üszhetné a lovat, hanem az ő helyébe veszteg állana. És mindjára állatá az a zászlótartó környül tizenkét képeseket, esmet tizenkét ellabárdosokat és ennyi botosokat. Úgy rendelé annak utánna az ízeket renddel a zászlótartó elejbe. És mindenik ízbe helyheszte huszonöt-öt lovakot. Nyolcvan olyan ízeket rende az zászlótartó elejbe, utánna is annyit. A több részeket is a seregek szinte ekképpen szörzé. Ő maga a királyok környül forga mind a seregen, és hogy előindítta vala a sereget, ki-ki mind szépen megtartá az ő rendét. Mert mindenik fél vala a királytól, és vigyáz vala az ő rendjére. Egy ember szavát ott senki nem hallott, hanem csak tisztán a királyét.

Mikoron előbb mozdultak volna egy kevéssé, inte a király az egyik zászlóallyának, és ottan tetetik vala, mintha az ellenség szömbbe volna, és néki mozdulának szép renddel, hol körék formába, hol három hegyűbe, hol négy hegyűbe, hol olló formába, és ekképpen szép renddel megmutatták vala az ő kész vóltokat. És mikoron minden részek ekképpen megmutották volna magokat, úgy rendelé annak utánna az egész sereget ütközetre, hogy megmutatnája az Beatrix királyné asszonnak az ütközetnek az ő módját. A két szárnyára rendelé az fegyveres lovagokat az ő rendekbe. Két részét esmet az lovagok, fegyveresek között a közepire rendelé elől, a seregnek a derekába. Közép aránt ezek közükbe gyalog fegyvereseket rendelé. Ezeknek utánna rendelé az gyalogokat a képeseket, az kézjéseket és a több gyalogokat. Ezek után állatá a könnyűfegyvereseket szépen rendekben. Az harmadik rendben állatá az darabantokat, ki jelesbek valának. És azzok között vala a fő zászló és az utolsó. Mindenik szárnya elejbe egy-egy sereg huszárt rendelé, kik az hamm ar lovakon valának. És ennek az egész roppont seregnek az ő formája és képe szinte olyan vala mint egy skorpiónak a képe. És ezeket úgy indítá, mint hogy szinte az ütközetnek mennének. És Beatrix királyné asszony és mű minnyáján véle egyetembe elcsodálkozunk vala rajta, hogy egy fő ennyi nagyszámú népet olyan nagy engedelmességben tudna igazítani, és olyan szép tartással bírnyi.

Olyan szép szörtartásban nevelte vala fel Mátyás király az magyarokat az hadakozásra, jeles fenyűték allatt. Véle váltam mindenütt a táborban, és szömemmel megláttam, mint tanyította és oktatta őket. Soha népet nem láttam, melly inkább tudna mind hevet, mind hideget szenvedni, mint az ő népe. Sohasem láttam népet, melly inkább szerette és böcsülte volna az ő fejedelmét, mint az ő népe ötet szereti és böcsüli vala. Mihellyt dobot üttének, minnyáján készek valának az viadalra, és készek valának mellette halálra menni. Soha támadás nem lön az ő táborában. Tiszta vala kedig az ő tábora minden fertelmes élet nélkül és paráznság nélkül. Nem igen sok dézselést és tobzódást látnak vala az ő táborában, sem hallnak vala ott isteni káromlássokat, sem átkozódásokat, sem rút és undok szitkozódásokat. Házások valának főképpen mind az ő hadakozói, kiváltképpen az lovagok. Egynyíhászor csak harmadévre szállattanak egyszer haza, mégsem hal-

lott senki valami paráznaságot hozzájok. Ha valakit találnak vala valami parázna szöméllyel, aszt úgy tartják mint egy tisztessége vesztettet. Mind télben-nyárban egyaránt valának a táborban, és nagy békességgel szenvedék el mind az hevet, mind az hideget. Jeles hadnagyi valának kedig Mátyás királynak külemb-külemb nemzetek közzül, és ugyan sokan. Ezek között vala kedig Mátyás király, mintegy egy Nagy Sándor.

Éltében mind az egész ország reá kiált vala Mátyás királyra, hogy igen kövély, nagyravágyó, hertelen haragó és felette igen telhettetlen vólna. Megnyúzná és megönné az országot a sok vá-mokkal és a nagy rovasokkal, mert négyszer rója vala minden esztendőben az országot, etc. De mihellyt meghala, minden ember ottan dicsírni kezdé őtet, mert mindjárt meg kezdé bomlani a békesség az országba. Ottan megelevenülének a törökek is, és az ország egyik nyavallyából a másokban esék. Akkoron kezdé minden ember megesmerni, micsoda jeles fejedelem vólt vólna az Mátyás király. És akkoron kezdének mind az emberek mondani: De csak élne Mátyás király, bátor minden esztendőben hétszer róná meg az országot, etc.

Mátyás király halála után mennyi veszedés volt az magyar koronáért, és mint lött dolga az Hunyadi Jánosnak, az: Mátyás király fiának

Mikorony ez okaért eltemették vólna Mátyás királyt nagy tisztességgel, külemb-külembféle mozdulássok kezdenek lönni az országban szerinszerte. Ez okaért az urak gondolkodni kezdenék az királynak választásáról. Mikoron egybetanácskosztanak vólna, meghadják az Orbán érseknek, az egi püspeknek, hogy ő írná ki egy bizonyos napra a gyűlést a Rákosra. Kírá ez okaért a gyűlést pinkest havára. Mikoron eljött vólna az gyűlésnek napja, előszer odajuta az Rákosra az Orbán érsek nagy sereggel, fegyveresekkel és huszárokkal. Az Orbán püspek után eljövének a több püspekek is: György, a csanádi püspek, esmet az Dóczi Péter, Dóczi Imre, Aristius Ferenc vagy harmadfélezer lovaggal. Nyolcadnapon jöve az erdélyi vajda nagy sok urakkal és negyedfélezer lovaggal. Véle jöve együtt az Drágfi Berthold, a két László, az Móric és az Losonci, és egyéb jeles urak és hadnagyok. Ezek után

jövének Erdélyből a székelyek is. Ezeknek utánna jövének a Szentgyörgyi gróffok is igen szép sereggel. Ezekkel valának a Ramizsaiak és a Szécsiek. Még az urak fel nem érkesztenek vala az alföldről.

De hogy vontatás ne lönne a dologban, az jelenvaló urak mind begyülének egy igen nagy sátorba, és elkezdék a tanácsot az király választása felől. Még a tanácsba senki ki nem mondotta vala az ő mondóját, és a sátor előtt fel kezdének kiáltani, hogy Albert, az lengyel Kasimir királynak a fia vólna magyar király. De az attyák lecsendeszíték eszt a kiáltást. Albert kedig, hallván az Mátyás királynak halálát, mindjárt igen nagy sereget gyűte, és az Magyarországnak az határba juta, és ott táborban szálla, hogy kezeljönne, és a több kívánóknak eleit vehetné. Maximilián király is az Bécsország határában vala, és lesi vala Mátyás királynak halálát, mert megértötte vala az mesterektől, kik az csillagoknak járása után ítélnék, hogy ez esztendőben halandó vólna. Ezért mindjárt vissza akará vönni az Bécsországot. Rövideden, ötféle fejedelemtől követik vala az magyar koronát az gyűlésben. Tudniaillik az római császár, az cseh László király, Albirt, a lengyel királynak a fia, az aragóniai király és az Hunyadi János, Mátyás királynak a fia. Ezek mind forgolódának az gyűlésben az urak környül nagy adományokkal és szántalan sok ígéretekkel.

Ennyi sok követek és kívánók között ingyen sem tudnák vala az urak, hova és kihöz hajollyanak. Ki imide vonson vala, ki amoda, és nagy egyenetlenség vala közettek. Az urak annak utánna egybegyülének a pesti nagy egyházban, és előszer elejében bocsáták az Hunyadi Jánosnak követit, Jánost, az váradi püspöket és Tamást, az győri püspöket. Ezek sirva kezdének előszámlálni az Mátyás király dolgait és jótéiteit. És ezeket meghallván, bizony minnyájan királlyá felkiáltják vala az urak az Hunyadi Jánost, ha igaz házasságból született leszen vala. Másodnapon az urak az római császárnak követit bocsátának be elejkebe. Ezek is nagy, hosszú beszéddel kívánják vala az Friderik császárnak az magyar királyságot. Annak utánna bocsátának a lengyel követeket elejkebe. Negyedúttal az aragóniai királyét, honnét vala az Beatrix királyné asszony. Utólszor bebocsátának a cseh László királynak követit. Ezek nagy orációt tőnek az urak előtt, és sok és szép beszédekkel nyújták az ő kívánságokat.

Mikoron az urak mind meghallgatták volna ezeket, sokáig tanácskoznak egymással. Végre önnen közettek választák az Lászlót, és titkon tarták az választást, mert féltik vala az országot a szomszédoktól.

Az XXXVII. magyar király, az lengyel László király, ki azelőtt cseh király is vala

Mikoron ekképpen az urak megválasztották volna titkony önnen közettek az Lászlót, a cseh királyt, titkony izenének néki, hogy hammar felkészülne nagy sereggel, mert a szomszédoktól féltő volna a dolog. És az Hunyadi János követi erőssen forgolódna vala az urak környül, és az urak választ tőnek nékik, hogy készen volna ugyan a dolog az ő jámbor attyáért, de az ő születéseért nem lönne soha magyar király, de a király után első méltóságban lönne. És az urak olly an kötést tőnek véle, hogy ha a koronát és az országnak erősségit szabad akaratból az ország kezébe adná, tehát néki akarnák engedni az bosznai királyságot, az Horvátországot és az Sclovákországot minden várakkal városokkal, kénccsekkel, mellyeket az anya néki hagyott testamentomba. És előszer engede mindezeknek.

Az császári követeknek is választ adának, hogy nem lehetne semmiképpen, hogy a császárt választhatnák. Sok okai vólnának. Hogy kedig a követek aszt mondanák, hogy Mátyás király oda kötötte volna az magyar királyságot, mikoron a császár visszaadta az magyar koronát néki, arra az urak aszt felelék, hogy Mátyás király nem adhatót ígérte és kötötte volna, mert az szabad választásan állana ez e dolog. Várnának ez okaért, méglen az alföldi urak is feljönének az gyűlés be. A lengyel királynak is választ tőnek, és igen megkösszenék néki az jóakaratot az országhoz. De azzoknak is meghadják, hogy megvárnák az derék gyűlést. Az arragóniai királynak követeinek is választ tőnek, és jóakaratot mutatának azzoknak jó reménség allatt az Beatrix királyné asszonyért, hogy ennek kedveskednének véle. De ezeket is mutatának az derék gyűlésre.

Azonközbe az Beatrix királyné asszon mind a budai várban vala, az Hunyadi Jánossal, mert az Hunyadi János bírja vala az várat, és sok népe vala benne. Fél vala kedig igen az Hunyadi Já-

nostól, miérthogy mindeddig ellenzette vala az ő házasságát az Blanka asszonnyal. Elhadja ez okaért a budai várat, és kijöve az várásba, és szálla az Orbán érsek házába, mert láttya vala, hogy Hunyadi János kibocsáttá vala a fogságból az Péter érseket, ki kolocsi püspök vala, kit Mátyás király immár hét esztendeig fogva tartott vala az Beatrix királyné asszony kedvéért. Eszt igen bánja vala az Beatrix királyné asszony.

Mikoron immár szinte elunták volna a sok várást a nemesek az gyűlésben, úgy juta annak utánna Sigmond, az pécsi püspök sok néppel. Mert véle vala az Lőrinc herceg is és az deszpot és aurani pirjal, az jajcai bán és több urak az alföldről, Horvátországból etc. Ezek minnyájan valának vagy hétezer lóval. Hogy ezek eljutának, az urak nagy tisztességgel fogadák azzokat, és mindenképpen hízelkedének nékik, miérthogy az királyi választáshoz kezdettenek vala az ő ott nem léteben. A követek is, a kívánók erőssen forogják vala azzokat. Mikoron Pesten alól minnyájan megszállattanak volna, Hunyadi János éjjel hozzájok jöve az kolocsi érsekkel, és traktála vélek, mint az Ő attyának hív és fő barátival az választás felől. Annak utánna Sigmond, a pécsi püspök és az Lőrinc herceg általmenének Budára az Beatrix királyné asszonyhoz. Mikoron a királynéasszony sokáig traktált volna vélek, annak utánna bemenének az várba, és Hunyadi Jánossal megövék az vacsorát.

Másodnapon annak utánna az Orbán érsek behirdeté a gyűlést a pesti nagy egyházba. És mikoron minnyájan oda begyűltenek volna, előszer valami törvények dolgát forgatának. Annak utánna bebocsáták és meghallgaták az Ferdinánd, az arragóniai királynak követét. Ez nagy ígéreteket teszen vala az uraknak, hogy mind pénst, mind népet eleget akarna az országknak segítségére adni, csakhogy az ő leányát, az Beatrix asszont hadnák a király méltóságban, és adnák aszt feleségül az jövendő királynak. És az urak szép szót adának néki, szinte mint a többinek, és minnyájan felkelének.

Másodnapon, mikoron esmet oda az egyházba gyűltenek volna, minnyájan kezdenek traktálni az országbeli egyenesség felől. És az Orbán érsek egy hosszú prédikációt tón az gyűlésben, és arra inté mind az urakat, hogy hátrahadnának minden pártolást, mert abból kezdene nagy veszedelem jönyi mind az egész ország-

ra. Hanem kereszttyéni egyenességből választanának királyt. Az urak minnyájan engedének az ő tanácsának. De az Sigmond püspök és az ő társai, mind az alföldi urakkal pártot üttének, és nem akarának engedni az előbeli választásnak, hogy László, a cseh király magyar király lönne, hanem inkább az Hunyadi János mellé kezdének szállani.

És mikoron látták volna, hogy az ő akarattokban elő nem mehetnének, hertelen, éjjel általköltezének minden népekkel a Dunán Buda allá. E szándékba is valának, hogy Buda várast is magoknak akarnák foglalni. Hogy az ország eszt megérté, igen megharagvának rajta, és mindjárt általküldék Báthori Istvánt, Kinizsi Pált és Drágffi Bertholdot sok néppel, és ezek megerősíték Budát az országnak. És az álgúkat kivonatván, rontani és megostromlani akarák az Buda várát, ha egyet nem akarnának érteni az országgal. Annak utána szömbeszállának a Sigmond püspökkel és az alföldi urakkal, és meg akarának vélek ütközni. De valami jámbor urak közbe kezdének járni, és addig futásának, hogy frigyét szörzének közettek. És úgy gyűlének mindkétfelől az urak Szent Sigmond egyházában, melly a budai vár előtt vagyon, és ott traktálának az egyenesség felől és a királynak választással felől.

Eszt végezé kedig ott mind a két fél, és megegyenessedének rajta, hogy követeket bocsátanának fel Bécsbe az Szapolyai Istvánhoz, a szepesi groffhoz, ki kapitányul bírja vala Bécset és az egész Bécsországot. Valakit az kezdene választani, annak az választásnak engedne mind a két fél. Elbocsáták ez okaért az váradi püspöket, az Hunyadi János is két embert bocsáta véle.

Mikoron a követek a Szapolyai Istvánhoz mentenek volna, az olyan választ ada nékik, hogy ő aszt akarja, hogy László, a cseh király legyen magyar király, mert jámbor ember, és jó gondot kezd az országra viselni. Ha szinte az urak mást választanának is, ő aszt akarja, hogy László, a cseh király legyen ő királya. Mikoron az váradi püspök megértötte volna az választ, mindjárt vissza kezdé térni. De balra tartván Morvába méne, hol vala az Mátyás király fekete serege táborban, melly sereg által Mátyás király olyan nagy dolgokat mindenkoron véghözvitt. És odajövéli százezer aranyforintot füzete nékik zsöldpénzekre, és az országnak megesküdteté őket.

És mikoron a követek visszajöttenek vólna, megmondák mind az uraknak, micsoda választ tött vólna a Szapolyai István. És tetszék az válasz mind az országbeli uraknak. De az Hunyadi János párttyai igen megijedének, kiváltképpen hallván, hogy elkölt vólna töllek a fekete sereg.

Hogy Beatrix királyné asszony meghallotta vólna az új királynak választását, hogy László vólna és nem Maximilián igen kezde bánkodni ezen, mert igen kívánja vala az Maximiliánt, hogy császárné lehetne mellette. Az urak ez okaért megígérék neki, hogy László királynak felesége lönne. Hunyadi János eszt megértvén, minden kécseit lassan-lassan ki kezdé takarítani az budai várból az Sigmond püspeknek és ennek társainak seregébe, ő maga is minden népével és minden szörszámaival azokhoz társolkodék, és mind vízen, mind földön alláméne Péccsé. Vala kedig ez Szent Jakab havába. A kolocsi érsek kedig elválék tölle és hazaméne.

Mindjárt hír lön benne, hogy az Mátyás király fia, Hunyadi János elpusztította vólna mind a budai várat, és minden kécseivel az alföldre menne. Az urak meghadják Báthori Istvánnak, és Kinizsi Pálnak, hogy mindjárt utánna sietnének sok néppel. Mikoron ezek elérték vólna őket, mindjárt harcolni kezdének vélek, és annak utánna ugyan megütközének.¹⁷⁶ És az ütközetben sok és jeles emberek veszének, de a diadalom álla Báthori Istvánnak és Kinizsi Pálnak. A szegény Hunyadi János majd mind odaveszté marháját, ő maga kedig elszalladván, búdosik vala az Sigmond püspeknek várai között.

Báthori István és Kinizsi Pál zsákmányt tövének az Hunyadi Jánosnak minden marháiban, és megosztóznak mind az Mátyás királynak szépségivel, mellyet sok esztendőtől fogva ő gyűtett vala. És minden seregek megkazdagula a nagy és drága raggadománnyal. Csak egynyíhány szekér, mellyek kécsekkel és drága marhákkal valának terhelve, beszalladának az Sigmond püspeknek váraiban. Azzok megmaradának ott. A kösség is mindenfelől a prédának esék, és többet veszte aznap Hunyadi János százezer forintnál. Ollyan hálaadást mutatának a magyarok mindenfelől az ő jámbor Mátyás királyokhoz. Sőt az ő párttyai is ellopják vala

¹⁷⁶ Az uraknak hálaadása az M[átyás] kir[ály] nagy sok jótéteiért.

szegény Hunyadi Jánostól az ő drága marháit. És az Székely Jakab egybevesze véle, és ugyan szömbe megszidogató. A több urak is mind elhadják őtet, és ki-ki mind hazaméne.

Báthori István és Kinizsi Pál megkazdagulván a több urakkal nagy kövélyen visszajövének Budára, vélek hozván az foglyokat. Az urak mind megesketék az foglyokat és szabadon bocsáták őket. Negyednapra az ő eljövések után egybegyülének minnyájan, és az Orbán érsek felállá, és az egész gyűlés előtt – melly a Szent György piacon, a Szent György egyháza előtt áll vala – elkezde beszélleni, és mindeneknek hallotára mondá, hogy az attyák és minnyájan az országbeli urak választották volna magyar királynak az László királyt, ki cseheknek is királyok. És annak utánna sokat kezde szóllani az egyenességről. Végre kezdé az urakat menteni, hogy nem ok nélkül vontaták volna olly igen az gyűlést. Annak utánna úgy kezde könyörgeni az Istennek, hogy jó szerencsét adna az újonnan választott László királynak. És mind járást nagy zöndülés lőn mind a nép közett, és ki egyet, ki a másikat mondja vala a dologhoz. És a követek, kik külemb-külemb fejedelmektől jöttek vala, elpirulának és fenyegetésekkel menten menének.

Annak utánna az Beatrix királyné asszony és minnyájan az urak ebben munkálkodának, hogy megengesztelhetnék az Hunyadi János párttyait. Az Orbán érsek és Tamás, az győri püspök éjjel nappal traktálának az Ráskai Gáspárral, kinek birtokába vala mind az országkorona, mind az Budavár és mind az egyéb várak, és arra kéri vala, hogy az Hunyadi Jánost arra bírná, hogy jókedvvel adná meg a koronát az országnak, és hogy jó okok allatt megbékélnék az országgal. Sőt királyné asszony az ipát bocsátá az fiához, az Hunyadi Jánoszhoz és a Sigmond pécsi püspökhöz és a több urakhoz, hogy az megszorzené a békességet közettek. És ez megengesztelé az Hunyadi Jánost. Úgy adá Hunyadi János az országnak a koronát. Az ország is visszaadá néki mind az jószágokat, mellyeket a diadalom után elfoglalták vala őtölle és minden ő párttyaitól, és mindkétfelől lőn békesség.

Annak utánna országul követeket választának, kik a királyért mennének. Ezek lőnek kedig János, az váradi püspök, Tamás, az győri püspök, János, a csanádi püspök és István, a szerémi püspök. Annak utánna Báthori István, Szapolyai István, a szepesi

groff, Sigmond, a szentgyörgyi groff, Drágffi Berthold, Ország László. Rozgoni László, Losonci László és többen az urak közül. Ezeknek meghadják, hogy minden tisztességgel elhoznák a királyt. De eszt is meghadják nékik, hogy az határban megesketnék a királyt az elejben adott cikkelekre. Elmenvén a követek, úgy cselekedének, mint meghadták vala nékik. És menének szép és erős sereggel mind az határig, melly Sempte felett vagyon vagy tízezer lépésnére az Vág folyóvíz mellett.

László király kedig, miérthogy az urak titkon izentenek vala néki, szép sereget készített vala, és kezel jutott vala az végekhöz. Vala majd tízezer fegyveres az ő seregébe, igen szépek. Vala kedig ezek mellett ötezer gyalog. Mikoron ez okaért a követek odajutottanak volna az határban, mindjárt a király elejbe menének, és nagy tisztességgel és szép ékes beszédekkel köszénének néki. És László király esmet nagy kegyesen fogadá őket, és a főfő népeket megölelgeté. És mindkétfelől a seregek nagy kiáltással jó szerencsét kívánnak vala László királynak és mind az egész Magyarországnak.

És az János váradi püspök szép beszéddel kezde szólni mind az egész követségnek képében, és az László királynak szólla. És előszer megjelenté néki, hogy az egész ország megnészte volna Mátyás király után az ő jóságit, és egyenlő választásból választották volna ötet királlyá. És inteni kezdé annak utánna, hogy az országot meg ne utálná, és néki ajánlá az egész országot. Annak utánna úgy kíváná, hogy az egész országnak megeskenék, hogy az ő törvényekben meg akarná őket tartani. És a törvényeket és a szabadságnak cikkelit renddel mind előszámlálá néki. Annak utánna dicsírni kezdé az országot mindenképpen, és úgy ajánlja vala aszt esmet néki. Végre arra kéri vala a László királyt, hogy keményen visselné magát a királyi birodalomba, mert a magyarok semmi jót nem művelnének, hanem ha vaspálcával hajtogatnák őket.

László király kedig igen megkösszené az országnak eszt a jóakaratot őhöz, és örömet fel vévé az királyi méltóságot, és megígéré magát mind az uraknak, és mind az egész országnak. Engede is mindenképpen örömet az szabadságnak cikkelinek, mellyeket elejbe számláltak vala, és magát ajánlá mindenképpen a követeknek, és eszt ígéré nékik, hogy kegyelmes királyok

akarna lönni, és soha nem akarna kegyetlenkődni közetek, etc. És mikoron a seregek nagy vigassággal kiáltottanak volna, László király felüle, és a követekkel és mind az egész néppel Semptére méne be, mert az Rozgoni László, ki Semptével bír vala, vacsorára hitta vala az László királyt oda. És királyi módra tartá ott őtet az Rozgoni László, és annak utánna szépen megajándékozá. Úgy méne annak utánna allá Magyarországba.

Mihellyt kedig Magyarországba indult volna az László király, mindjárt kétfelől nagy hada lőn. Mert egyfelől az öccse, Albirt, a Kasimir lengyel király fia sok néppel és sok magyarokkal is, kik őhozzája hajlottanak vala, reá kezdte jőnyi. Másfelől meg kellett szállani az Vissegrád várát, hol a korona vala. Kétezer embert bocsáta ez okaért az Vissegrád vár allá, és megszállatá aszt, hogy valamiképpen aszt meghajthatnák, és kivehetnék a koronát belőle.

Az öccséhez kedig, az Alberthöz két követet bocsáta: Istvánt, az szerémi püspököt, és a csehországi udvarbíró. És ezek által inteté és kéreté az öccsét, hogy visszamenne az ő népével, és ne dúlnának, se égetnének az országban, holott immár jól tudná, hogy László király választott volna magyar királlyá. És hogy szeretettel lönne az bátyához, és mellette támadna az ő ellenségei ellen.

És mikoron a követek Szécsénbe találták volna az Albirtot, a Kasimir lengyel királynak a fiát, mindjárt elejbe menének, és az István, a szerémi püspök szép beszéddel kezdé őtet inteni és kényi. De az Albirt herceg megháborodott szüvel vala, és ez okaért kevés beszéddel tőn választ nékik, és arra ígéré magát, hogy' rövid napon követet akarna bocsátani az bátyához, és mindenről választ akarna néki tőnni. Annak utánna monda: Engemet választottanak előszer magyar királlyá. Nem állhatok olly hamar el ollyan jeles ország mellől.

A követek mondanak néki: Úgy vagyon, hogy az első napon az választásnak valami zene-bona lőn, és ollyan kiáltás lőn valami hitván emberektől a kösség közett, de a tanácsban, az attyák és az urak közett nem lőtt erről semmi emleközet vagy tanácskozás, kit kellene királlyá választani, hanem csak valami törvények fellől traktálnak vala az attyák, mellyeket Mátyás király annak előtte elvesztett vala. Erre elbocsátá mindjárt a követeket, hogy men-

nének László királyhoz. Másodnapon mindjárt utánnok érkezé-
nek az Albirt hercegnek követi. Ezek azt hozák László királynak,
hogy Albirt herceg előszer választott volna magyar királlyá, ez
okaért ezt e hivatalt nem akarná senkinek engedni.

Azonközbe az Orbán érsek és a Sigmond pécsi püspök szóra
fogák az Hunyadi Jánost, és addig traktálának véle, hogy írja az ő
hívének, Ráskai Balásnak Vissegrádba, és meghadja néki, hogy
ne vitatná az várat, hanem odaadná László királynak a koronát.

Ennek utánna elérközék László király a követekkel, és a nagy
cseh sereggel, és Buda felé kezde közelgetni. És az egész város
kijöve elejbe. De elől jövének az urak, kik Budán marattanak
vala: Osvald, a zágrábi püspök, az Orbán érsek, Báthori István és
többen nagy sokan. Mikoron ezek minnyájan az László királyhoz
értenek volna, Osvald püspök szólni kezde mind a többinek képé-
ben, és szép hosszú beszéddel befogadá a királyt. Az Osvald
püspök után rövid beszéddel szólla az Orbán érsek is.

László király kevés beszéddel választ tön, és megmondá né-
kik, hogy minnyájan jó reménségbe legyenek felőle. Tudom azt,
úgy monda László király, hogy nem magunknak születettünk. Ez
okaért minden tehetséggel arra ügyekezem, hogy meg ne bán-
ják valaha a magyarok, hogy engemet választottanak királlyá.

Elindulának minnyájan annak utánna, és bemenének új Bu-
dának az hoffstátyába. És ott eleibe jövének a királynak a sidók,
az törvének két tábláival, és azzok is szerencséteték a királyt, és
könyöregnek vala néki, hogy megkonfirmálná nekik az ő szabad-
ságokat, mellyeket nekik adtanak volna a régi királyok. László ki-
rály tisztességet tön a törvény tábláinak, és minden kegyelmessé-
get ígére nekik. A sidók után jövének elejbe mind az városbeliek,
mind a tanács, és minden rendbeli emberek, és vélek egyetembe
nagy processióval mind a deákok, papok, kánanokok, és ezek
hordozának sok ékes egyházi szörszámokat, ezüst és arany képe-
ket, és énekszókkal szerencséteték őtet. Az város kapujánál áll
vaja a főtanács, és azzok szép, aranyos bársonvitorla allá vevék a
királyt, és úgy vivék be szép fényes fegyveresek között az város-
ba. Hogy a fogház előtt elmegyjen vala, mind szabadon bocsáttatá
az foglyokat. Annak utánna úgy vivék be őtet az várba szinte
Szent Lőrinc estin.

Azonközbe eljuta az Albirt herceg is nyolcezer lengyellel, és a Duna mellé szálla Pesten alól. László király követségül bocsátá az öccséhez, az Albirt herceghöz Jánost, az váradi püspöket. És hozzá menvén szép szelígy beszédekkel traktálni kezdé véle, és annyira megengesztelé az ő búsulását, hogy ötnapra vissza kezdé téríteni az ő seregét Pestről. Hogy visszaindult volna, László király esmet könyörgő követet bocsátá utánna, ki megengesztelné őtet, és tartóztatná őtet, hogy szömbbe lehetne véle. És mikoron szömbbe löttenek volna egymással, László király kegyes beszéddel megfedd é az öccsét, miérthogy eszt művelné rajta. És szép beszéddel könyörge néki, hogy az igazság ellen ne búsulna olyan formán. És arra kezdé őtet kérni, hogy segítségül lönne inkább néki, ennyi sok ellenségek ellen. És megigéré magát néki, hogy mindenbe akarna az ő hálaadósságát hozzá megmutatni.

A sok szép szó után engedni kezdé Albirt herceg, és ígéré magát, hogy ki akarna menni az országból, mind népestől és minden kártétel nélkül, de úgy, hogy László király az ő hadi kölcséért engedné néki az Erdélyiséget minden jövedelmével. László király felele néki, hogy nem volna ő hatalmában, hogy valamit elüdegenyítene a koronától. Megharaguvék ez okaért Albirt herceg, és elválék tőlle. László király is visszajöve Budára. Másodnapon esmet utánna küldé Jánost, az váradi püspöket, és Báthori Istvánt, hogy mindenképpen terekednének ebben, hogy békességet szörzenének a két atyafiú között. És ezek mennek és jönnek vala egynyíhánszor. És végre bizonyos okok alatt békességet szörzének köz ettek.

Méglen ez veszedésben lőnek, addig a németek Bécsországban elhajlanak az magyar birodalomtól. Mert az újhellyiek és a bécsiek bebocsáták az Maximilianus király népét az magyar kapitányok akarattya ellen, mert igen elunták vala az magyaroknak igáját. Mikoron látta volna Szapollyai István – ki Bécsnek főkapitánya vala –, hogy megtölt volna Bécs váras üdegen hadakozókkal, éjjel egy áljtócskán mind kiviteté a Mátyás király nagy kéncsét az Dunára, és hajókba rakatá aszt, és alláviteté az vízen valamennyére. Annak utánna szekerekre rakatá aszt, és általviteté Terensin várában. Másodnapon megerősítetté az bécsi várat hadakozókkal, és ő maga valami ok allatt kijöve az várasból, és Trencsinbe méne.

Mikoron Szapolyai István kiment volna Bécsből, egy nyírány nap múlva eljőve Maximilián király nem igen nagy sereggel, és a bécsiek bebocsáták őtet nagy örömmel, és bevívék őtet Szent Istvánba, és nagy vigassággal mondák az *Te Deum laudamus*. Másodnapon megszállák a bécsiek az várat, és erőssen vítaták aszt. Azzok kedig az várban vitézül vívának ki. Maximilián néki tollat á az öreg álgyúkat, és mind lerontatá az várnak körítéseit annyira, hogy az magyaroknak be kellették szorulniok a belső paloták kö-zükbe. Mikoron végre meglátnák a magyarok, hogy heába volna minden törekedések, megadák az várat. És Maximilián kegyes-képpen cselekedék vélek. Az újhellyiek szinte olyanképpen cselekedének. Mert mikoron az várat félig mind lerontották volna, úgy bocsáták el annak utánna a magyarokat minden marhá-jokkal. Ugyanezent művelé a Pruck váras is.

Szinte akkoron kijőve a követ török császártól, kit még Mátyás király bebocsátott vala hozzája, és ez megmondá, hogy török császár nagy tisztességbe tartotta volna őtet, és hogy a császár ő maga megmondotta volna előszer néki az Mátyás király-nak halálát. Eszt is megmondá, hogy a császár barátságosképpen igen szánta volna az ő halálát. Ugyan nyilván eszt is megvallotta volna, hogy mind ez világon való királyoktól senkitől nem félt, hanem csak az Mátyás királytól. Aszt is ígerte volna, ha a fiának szükség volna, hogy negyvenezer töröket akarna melléje küldeni, kik segítséggel lönnének néki a királyi birodalomnak elfoglallásá-ban.

Annak utánna az zágrábi püspök alláhozá a magyar koronát Vissegrádból Budában a Bódogasszony egyházába. És Budáról nagy processióval elejbe menének mind a deákok, mind a sok pa-pok. Mikoron a missét elvégeszték volna, a két örüztől – kiket hozzá választottak vala –, az Orbán érsektől és Báthori Istvántól felvételék, és ezek tövék aszt egy szép székes szekérre, és bevívék aszt nagy tisztességgel a budai várban. És követi vala a szekeret mind a király, mind a sok urak. És az várban eltévék aszt, hogy ott lönne a koronázatig. És Györgyét, a csanádi püspöket veték a korona mellé, hogy megörüzné aszt. Ugyanazon hólnapban, kis-asszony havába bocsátá László király az Istvánt, a szerémi püspöket és a Sellenberg Jánost, a csehországi kancelláriust kö-vetségbe az Maximilián királyhoz, hogy megengesztelnék aszt,

etc. De Maximilián visszabocsátá a követeket fenyegető beszédekkel. Az úton meghallák, hogy a király immár Székesfejérvárra ment volna a koronázatra. Oda tartának ez okaért a követek is, és ott megbeszélék László királynak az választ.

Csodáltatták az igen nagy pompát, minémű ékességgel bement László király Székesfejérvárba. De miérthogy ott nem valának az kolocsbai érsek és az Lőrinc herceg és egyebek efféliek, vontatásra vövék az koronázatnak dolgát. Annak utánna mikoron eljött volna Szent Mihály havának huszonegyedik napja, úgy lön annak utánna a koronázat. A koronázot után úgy osztá ki annak utánna a tiszteket. Báthori Istvánt hopmesterré tévé, a szerémi püspöket főbírónak tévé, ki a király helylyébe törvényt tönne. Geréb Pétert az egész királyi udvarának gubernátorának tévé, az nádorispán fiát lovászmesterré tévé, Losoncit zászlótartóvá tévé. Miért kedig az Orbán érsek letötte vala az ő tisztit, kécncstartóvá tévé a zágrábi püspöket. A királyt és az Hunyadi Jánost és az Lőrinc herceget választák fő hadnagyokká az Maximilián király ellen és a németek ellen. Szapolyai Istvánt választák fő hadnagynak az lengyelek ellen, ha Albirt herceg nem maradna veszteg. Kinizsi Pált fő hadnaggyá választák a törökek ellen, kik mindennap rabbolnak vala Tódtországban. Tamást, az győri püspöket fősecretáriussá választá a király. János, az váradi püspök elbúcsúzó a királytól, és cseri barátá lön. És úgy tére annak utánna László király vissza Budára.

Hogy Budára jött volna a király, a palotában hozzámenének a cseh urak, és mondanák néki: Mint leszen, felséges urunk? Amint láttyuk, mü árvák leszünk Csehországba, mert tefelséged, amint láttyuk, igen raggaszkodott Magyarországhoz. Talám soha nem jó immár többszer Csehországba. Felele László király: Urak, nem csoda, mert sokkal zsírosb a magyarországi konyha az csehországinál. Élő Isten! melly nagy olcsóság vagyon ez országban. Azonközbe látá a falon Mátyás király képét, és arra mutatván monda: Bezzeg jó és jeles pásztor vólt ez! Bezzeg sok jó juhokat hajtott münékünk egybe. Ó, jeles pásztor vólt az jámbor, de jeles és hatalmas vitéz is vólt. Hallván egy magyar úr a király beszédét, mondá: Szent Márk vala, nem Szent Lukács. A király nem érté a beszédet, és megkérdé egy úrtól, mit mond? Felele az: Aszt mondja, hogy jeles ember vólt Mátyás király, de felséged na-

gyobb önánál, etc. Így csúffolák allattomba az urak László királynak tunya és goromba vóltát.

Alig jött vala kedig Budára haza, hogy mindenfelől nagy támadások kezdének lönni, és hadaknak félelmi, mert aszt hozák, hogy a Székely Jakab elhajlott vólna, és Maximiliánhoz adta vólna magát, és hogy az Balaton állóvíz mellett új dolgokat kezdene Veszprin környül. A törökek felől is hírt hozának, hogy nagy rablást művelnének. A lengyelek és a németek felől is hírt hozának, hogy nagy seregekkel készek vólnának az határookban. Ez is vala mellette, hogy Beatrix, az Mátyás király özvégye szinetlen kalapál vala az urakon, hogy véget tönnének az ő dolgában, hogy felesége lönné László királynak, miképpen eszt megígérték vólna néki. Az Hunyadi János dolgai is nagy félelmet hoz vala, mert Maximilián nagy ígéretekkel és adományokkal hitegeti vala őtet a Székely Jakab által, hogy elhajlana László királytól. László ez okaért bocsátá követségben a Sigmondot, a pécsi püspöket az Hunyadi Jánoshoz Tatába, hogy ez traktálna véle, és lecsendeszítené őtet, hogy el ne hajlana a királytól. Annak utánna, miérthogy Beatrix királyné asszony szabadon megfenyegeti vala az országot, hogy veszedelmet akarna reá hozni, ha nem lönné az házasság László királlyal, ebből tanácskozik vala mindennap az urakkal, micsoda választ kellene néki adni? Mert az urak láttyák vala az ő üdös vóltát, emellett is az ő magtalanságát, és ezért irtóznak vala tőlle, és nem tanácsolhattyk vala a királynak az övéle való házasságát.

De a király fél vala, hogy Beatrix az ő kéncsével valami gonosz dolgot ne indítana ez országban, ez okaért egybehivatván az urakat, monda nékik: Én engettem előszer az Beatrix királyné asszonnak kívánságának, hogy őtet elvegyem házasságra. De ez okokból indultattam arra, hogy ő megígéré magát, hogy az ő jegyruháját, kétszáz ezer forintot aranyul, és az ő részét, háromszáz ezer forintot kezembe akarná bocsátani. Gondolám, hogy e pénzzel mind megfűzethetném a cseh sereget, mellynek annyival adóssa maradott Mátyás király. Eszt is gondolám, hogy mind a lengyeleket, mind a németeket leköthetném e pénzzel. De miérthogy mostan nem akar állani az ő ígérétenek, hanem inkább fenyeget, hogy az ő várait, Szocsovát, Diósgyőrt és Esztergomot üdegeneknek kezében akar ejteni, és országomban hadat akar in-

dítani, etc. mondom tünéktek, hogy irtózom az asszonyállattól, kiváltképpen kedig ezért, hogy nyilván vagyom az ő magtalansága.

De miérthogy látom, hogy minnyájan még abban az előbeli szándékban vagytok, és miérthogy az asszonyi állat igen gazdag és hatalmas, hogy valami veszedelem ne támadjon miatta az országban, ím megengedem, tetessünk néki valami kézfogást, és olly an fogadással lón a kézfogás közetek, hogy ő az Beatrix királyné asszont el akarná vönni az uraknak tanácsából. Mikoron annak utánna a hadba ki akarna menni, erőssen hívattya vala Beatrix a királyt hozzája. Végre hozzáméne, de semmi vőlegényi ajándékot nem ada néki, és mindenkoron emberek előtt szólla véle, és semmi vőlegényi vidámságot nem mutata hozzá.

Még vége nem vala a mindszent havának, mikoron sok új hírt hozának esmet László királynak. Soprony hajlott vala az Maximilián királyhoz, Sabariát is megszállották vala a németek. Esmet, hogy Győret is meg akarnák szállani. Annak utánna, hogy Albirt herceg megszegte vólna a frigyét, és sok lengyelekkel megszállattá vólna Kassát. Esmet, hogy a Magyar Balás is az Albirt herceghöz hajlott vólna, és megverte vólna Beatrix királyné asszonnak seregét, hogy négyszáz huszárok vesztenek vólna el. Ezek mellett, hogy a törökek mind Madrocig rabboltanak vólna Horvátországban, és hogy igen nagy kárt töttenek vólna. Végre, hogy az Albirt herceg egybeadta vólna magát az Maximilianus királlyal, és hogy nemcsak Kassát megszállotta vólna, hanem az egész felföldet mind elkóborlaná mind Egrig, és mind Váradig. Az veszprimi püspök is postán jöve a királyhoz, cs megmondá néki, hogy a németek meg akarnák Veszprimet szállani.

Az urak tanácsul adák az László királynak, hogy megmondaná Beatrix királyné asszonnak, hogy a menyekező nem lehetne mostan, mert az ő ellenségi ellen kellene kimenni víni, hogy életét mególtalmazza ellenek. És a király kiindulla az urakkal, és felméne Pozsomba. Onnét bocsátá követségbe az Orbán érseket Tatába és Komáromba az Hunyadi Jánoshoz, hogy aszt megerősíténé az László király mellett. Annak utánna a fekete seregnek hópénszt akara osztani, hogy azzokkal megkezdené az Bécsországot. Azonközbe az veszprimi püspök megadá az veszprémi várat Maximilián királynak, és Maximilián adá a bécsi püspekséget né-

ki. És Maximilián táborba szálla Veszprim mellett, és a táborból kibocsátá a Kanizsai Lászlót alkalmas sereggel, hogy a Szerémséget meghódíttatná Maximilián királynak. Hogy oda jutta, az engedetleneket mind megdúllá, az engedelmeseket nem bántá, hanem csak eszt hadja nékik, hogy élést vinnének a táborban.

Hogy László király és az urak meghallák, hogy Veszprim vára Maximilián király kezébe vólna, és hogy allájött vólna a német had, igen megijedének rajta. És mindjárt elbocsáták Báthori Istvánt és Kinizsi Pált sereggel, hogy megerősítenék Székesfejérvárat mind néppel mind éléssel. De az fejérváriak igen nehezen bocsáták őket be. Mert irtóznak vala az nagy hadi kölcségtől. Végre mégis vőnek a király hadából ötszáz embert. Azonközbe eljutta Maximilián az ő sereggel Fejérvár allá. És miérthogy halotta vólna, hogy kevés nép vólna benne, mindjárt ostromhoz készüle. László király megfűzetvén a fekete sereget, mindjárt Fejérvár felé indít á aszt, és ő maga is az ő sereggel utánok ígérkezék. Mert ez vala szándékja, hogy meg akarna ütközni Maximiliánnal az országnak birodalmaért. Mikoron László király immár táborban vólna Székesfejérvár előtt a mezőn, még el nem érkezett vala oda a fekete sereg, mellyben nyolcezeren valának. Báthori István és Kinizsi Pál nem merének a kőfal között maradni, hanem kijövének, és előszer Tatára, annak utánna onnét Budára jövének.

Azonközbe Maximilián király az svábokat indít á ostromnak szabad nyereségre. Mikoron az svábok rohantanak vólna az hoffstadban, erősen vívának az hadakozókkal, kik a körített várasból kijöttek vala. De miérthogy az hosszú kopjássok elől valának, kik ecsetet csináltak vala az kopjából, azzok megett az lövők erőssen lövik vala az várasbelieket. Csakhammar bekergeték őket az várasba. És a svábok utánnok sietvén ugyan elegendy szorulának be a kapuba. Annak utánna az lövők az árokhátról mind elkergeték az lövéssel a polgárokat a körítésről, és az lantzok ostromlani kezdék a kapu mellett való bástyát, és a kopján felhágának reá. És ezek mindjárt felvágák a kaput, és a fegyveresek mindjárt betúdulának az várasba, és öklelni és vágni kezdék a polgárokat a széles utcán mind a piacig.

A templom előtt egybegyűltenek vala sok papok, kik erőssen vívának vala, de mind levágák őket. Annak utánna a zsákmánra

esének, és megdúlák mind az egész várast. Az egyházakat is mind megdúlták volna, de Maximilián erőssen megtiltotta vala mind az egyházakat, mind az asszonyi állatokat, és úgy hagyának békét azzoknak.

Másodnapon Maximilián király beméne az városban nagy se-regével. Véle menének be együtt az magyar urak közzül a Székelly Jakab, Szécs Miklós, Kanizsai László és egyéb urak is, kik elhették vala az László királyt. És mikoron látott volna szerén szerte ennyi hólttesteket, igen kezde rajta bánkódni. És meghadja, hogy mindjára eltemetnék a hólttesteket. És a nagy toronyból hozzá küldé Domonkos prépost követeket, és kegyelmet kére magának és az egyházmarháknak, mert a nagy egyházi toronyba szálladott vala be véle. És Maximilián megkegyelmeze néki. És kijöve hozzája a toronyból, de kevés üdö múlva minden marhájától megfosztá őtet az Maximilián király, és a prépostságot is elvévé tőlle. Az ő házat is mind megkeresteté, és a pincében egy rejtekbőlben találá harminchatezer aranyforintot, ezeket is mind elvévé tőlle. A több marhái mind kapsiba jutának a sváboknak.

Nyolcadnapon felkiáltatá Maximilián császár, hogy a polgárok minnyájan hazajönének. Minden kegyelmességét akarná hozzájuk megmutatni, és az várast az előbeli állapatra hozni. És haza jövének a polgárok. Ekképpen vesze Székesfejérvár Szent Mihály havának tizennyolcadik napján, mikoron írának 1490. És a magyarok igen bánkódnak az Fejérvárnak elveszésén, mert láttyák vala ebből, hogy az Mátyás királlyal minden diadalmos szerencséjek eltemettetett volna. Főképpen ezen bánkódnak vala, hogy ugyan a magyar urak az ő pártolásokkal okot adtanak volna erre, mert a németek annélkül nem mertenek volna soha bejöni az országba. Mikoron Maximilián megütötte volna Székesfejérvárat, mindjárt Budára kezde ügyeközni. De támadás lón az ő hadába, és az hadakozók nem akarának véle menni. Ha akkoron hevenében odament volna, a megrömmült és pusztá várast hamar megvehette volna. Abból annak utánna könnyen az egész királyságot elfoglalhatta volna. Méglén ez okaért lecsendesítheté mindenfelől a sereget, egynyíhány nap tellék abba. Addig László király bebocsátá Budába Báthori Istvánt és Kinizsi Pált néppel, hogy megerősítenék az várast és az várat.

Azonközbe elfogya az Maximilián királynak pénze. Az lantzak kedig semmit nem akarának művelni, hanemha a császár megfűzetné őket. Követeket bocsáta ez okaért a Sigmond pécsi püspekhöz, és kéreté aszt, hogy elhajolna László királytól, és őmellé állana. És ígéré néki a saltzburgi püspekséget, és nagy jószágokat ott fenn Németországban. Emellett kölcsenkére tölle harminckétezer aranyforintot, és adóslevelet küldé néki. De a püspök – mint eszes ember – kerek választ ada néki mondván: Jámbornak csak egy hite vagyon. Megesküttem László királynak, eszt a hitet meg nem szeghetem. Ha az hatalmas császár reám akar erőssedni, azért inkább félfelé akarok állani, és egyet sem akarok szolgálni. Hogy kedig sommát kér töllem kölcsen, énnálam olyan somma nincsen, de ami vagyon is, olyan háborúba szükség magamnak is, az én óltalmazásomra, és az én allattam valóknak mególtalmazására.

Azonközbe meghozák Maximiliánnak a hírt, hogy Báthori István és Kinizsi Pál megerössítették volna Budát mind néppel, mind éléssel, és hogy László király is Pozsomból alláindult volna Budára. És Maximilián megindítá az ő seregét Székesfejervárról, és Veszprim allá méne, és egy részét a seregnek bocsátá Pál kastély allá, és kevés nap múlva megvévé aszt. Onnét elindulla Bécs felé. És az úton egynyíhányat felakasztata, egynyíhányat az sváb hadnagyk közzül – kik fűzetés nélkül nem akartanak vala hadakozni – Bécsben is annak utánna egynyíhányak fejét véteté. Az lantzok közzül is sokat iszonyú halálokkal ölete meg. A többit kedig pirongatással elűzeté Bécsországból. A több részét a seregnek bocsátá Tódtországba, Somogyságba és Veszprim környül telelni.

Mikoron László király allájöve Pozsomból, előtalálá Beatrix királyné asszonyt Esztergomon alól. És minekutánna köszent volna néki, allájöve Budára. És noha szándéka vala, hogy Székesfejervárra akarna menni, de mindazáltal elhalasztá aszt, és méne az öccsére, az Albirt hercegre, ki Kassát megszállotta vala, és nagy pusztaságot művel vala a felfölden. László király mellé juta Bálint, az új váradi püspök szép sereggel, és nagy somma pénst ada a királynak kölcsen. Evvel hálálá meg néki a püspekséget. A több urakat is mind felhirdeté, és a kemény télbe elindítá a seregét Kassa felé. Egerről bocsáta folyó követet, ki biszlatná a kassai-

kat. Odajuta mellé az Hunyadi János is. Azonközbe eljuta a hír, hogy a törökek elvették volna két bástyáját Nándorfejevárnak, és hogy kevés héja vólt, hogy nem vették Nándorvárust is. Esmet, hogy illiriai bán tántorításban vólna. Esmet, hogy Zágráb a németekhez hajlott vólna, és hogy megvették volna az Osvald püspöknek két várát. Esmet, hogy az auranai pirjal a keresztes urakkal és a Kishorvással Maximiliánhoz hajlottanak vólna egyéb nagy urakkal, és hogy azzok megdúlnák mind az egész tartománt. Városokat is megvettek vólna.

Hogy László király immár szinte indulófélben vólna, eljuta a László király mellé a Szapolyai István szép lovagsereggel, és ötedfélezer válogatott gyalogokkal. Hogy hallá László király, hogy hogy jőne, kiméne Egerből elejbe, és igen szép köszönéssel fogadá az Szapolyai Istvánt. És Szapolyai István le akara szállani a lóról a király tisztességeért, de a király nem engedé semmiképpen. És jobbját fogván néki, megölelgeté őtet, és bevivé véle az városba. Annak utánna úgy kezdé sietni Kassa felé vagy tizenhat-ezer emberrel.

Hogy meghozák Albirt hercegnek, hogy László király, a bátyja jelen vólna, mindjárt szömbeszállá véle. Először egynéhány napig mind békességet járanak közettek, de mind hejába. Mert a lengyelek eszt mondják vala, hogy az Albirt herceg igaz okból indította vólna az ő hadát László király ellen. Ez okaért László király tartoznék az hadi kölcséggel néki. A magyarok kedig tagadják vala eszt, és az országbeli kárért nagy sommát kérnek vala az Albirt hercegtől. Vala kedig akkoron felette igen nagy hó, és igen fergeteges és hideg üdő, hogy senki annak előtte kegyetlemb üdőt nem látott vala. Sok emberek és barmok meghalának hideggel. Éjjel kedig olly nagy hideg szél támadott vala, hogy majd mind a két tábor elveszett vala belé. A szél mind ledőté a sátorokat. Ez okaért megizenék a magyarok a lengyeleknek az ütközetet. És minnyájan készülnek vala másodnapra.

Másodnapon a két sereg szömbeállá, és László király szép beszéddel inté a magyarokat az viadalra. Eszt művelé az Albirt herceg is. És a magyarok indulót trombitálának és dobolának, és ki kezdék az álgyúkat sitni az lengyelekre. De Albirt herceg nem sieté az ütközetre, mert a kassai ak kiüttének az városból, és felgyújták az Albirt herceg táborát, és levágák mind a táborbelie-

ket, és levonák a tizenkét tornyot, mellyeket épütettenek vala a lengyelek az váras ellen. Az álgyúkat is mind elkezdék hajtani. Az Jaksit tatárt is leöklelték vala a lóról, ki jeles vitéz vala. Látván eszt az Albirt herceg, allább kezdé a dolgot hadni, és békeségről kezdé gondolkodni. És mindjárt egy nyílban tón egy levelecskét, és egy gyermektől küldé aszt László királynak, és kíváná tőlle, hogy szömbe lehetne véle.

László király örüle az öccse kívánságának, és mindjárt sátort vonata fel a két sereg között, és abban gyűl ének egybe mindkétfelől. És Albirt előszer szálla le a lóról, és tisztességet tón a bátyának, László király is kezér nyújtá néki. És László király dorgálni kezdé az öccsét. Az öccse is meg kezdé magát menteni. Végre egybebékélének egymással ekképpen, hogy innét-tova semmi szava ne lönne az Albirt hercegnek Magyarországhoz. László király kedig adna egynyíhány várast néki Slésiába és Morvába, és minden esztendőben háromezer aranyforintot. És az urak mindkétfelől megerősíték a békességet közettek. És mikoron kimenének a sátorból, László király mellett balfelől jöve ki az Albirt herceg, és bal kezével fogta vala az öccse jobbját. Látván eszt mind a két seregek, nagy örömmel felkiáltának, és jó szerencsét kívánnak vala mind a kettőnek. A seregek is szépen megkövetik vala egymást, és kötést tesznek vala egymással. Lön kedig ez Bódogasszon havának huszonkettődik napján.

És László király nagy és drága ajándékokkal megajándékozá az öccsét, és mellé adá a Salemberger, az csehországi secretíriust, hogy beléiktetné az Albirt herceget az várasokba Slésiában, és Morvában. És az Albirt herceg menten méne. De aszt mondják, hogy nem mehetett el a nagy hótól. A szegénység ez okaért lapátokkal hánták a havat ki az utakból, és úgy tisztították mind az utat Kassától fogva Eperjesig. László király kedig beméne Kassába, és ott az egész kösség előtt dicsíri vala az kassaioknak állhatos vóltokat, emberségeket és vitéz vóltokat. És megajándékozá az várast szép jószágokkal és nemes névvel. Sok szabadságokat is ada nékik, és mindenben megmutatá a király hozzájuk az ő hálaadó vóltát.

Mikoron az Albirt herceg az határba jutott vólna, elfoglalá Sároost, Eperjest és Szebent, méglen László király megadná néki az ígéretet. Egy kastélyban is valának még vagy kétezer lengye-

lek. Ezek nem gondolának semmi békességgel, hanem prédálnak vala szerinszerte, és elhajták a kassaiaknak barmokat.

A király is megengette vala a fekete seregnek, hogy táborba lehetnének Eger között és Vác között, de a zsóldfüzetést megtaggatta vala tőllek. Ezek is nagy latorságokat kezdének művelni, mert mindenfelé kapdosnak vala, és erővel elvészik vala az élést, és nagy kóborlásra adák magokat, és mindenfelé dúlnak vala. Egyéb isszonyúságokat is kezdének a szegény nép között cselekdödni. Abból kedig nagy drágaság kezd lönni mind a környékbe, döghalál is támada miattok. Ez is lön, hogy a ferrariai Hercules herceg követeket bocsáta, kik szerencsételnék a László királyt a magyar királyi méltóságba, de ezek Tódtországba jövéen a németektől el nem jöhetének, hanem vissza kellett menniek. A deszpot is és a Kishorvát új dolgokat indítottanak vala az alföldön. Hamburg vár is Maximiliánhoz hajlott vala.

A Székesfejérvárnak megvétele után Maximilián király mind Bécsbe lön, és mindenfelé pénst vadásza. De az attyától, Friderik császártól egy pénst sem kérhete, mert nem akará az attya, hogy véghetetlen hadat kezdene a magyarokkal.

Azonközbe hazajuta László király Budára, de nem lön semmi nyugodalma a sok új hírek és gonosz dolgokért. Egybehivatá ez okaért mind a tanácsot, és ott tanácskozának mint kellene az alföldön az új dolgokat lecsendeszíteni, és az elvesztett jószágokat visszavönni? De nem lön a pénz, mert a királynak nem vala semmi pénze. És a fekete sereg nem művel vala semmit pénz nélkül. Ollyan módot szabának ez okaért a dologhoz, hogy Kinizsi Pál elmenne a király seregével az alföldre, és akik nem akarnának meghóldolni, azzokat kényszerítené haddal az engeldelemre. És mindenképpen látná, hogy mentől hammarább lehetne, hozná a sereget vissza, és szállaná meg Székesfejérvárat. A pénzről kedig eszt végezék, hogy sietnének behozni mind az ország jövedelmét, és ha elég nem lönné, tehát zálagba vetnék egynyíhány várast a király várasai közzül, és úgy tönnék szerét a pénznek.

Még ezek mind meglönnének, a király felméne Vissegrádba, és parancsolá a fekete seregnek, hogy mindjárt általkölteznének a Dunán, és mennének Székesfejérvár allá. És megígéré nékik a zsóldot, negyvenhétezer aranyforintot. És mindjárt általkölteznének a Dunán, és menni kezdének. De az úton menvén, nagy dúlságot

művelnek vala mindkétfelől, és emellett nagy isszonyú latorságokat, mert láttyák vala, hogy a király nem lehetne önállak nélkül.

Ez mellett más nyavallya is vala, mert az Beatrix királyné asszony szinetlen űzi vala az ő házasságát, miérthogy immár lecsendesült vólna a had László király közett és az Albirt herceg közett. És az urak félnek vala, hogy ha László király el ne venné ötet, hogy mindjárt Maximiliánhoz kezdene hajlani. Az ő esztekeléséből annak utánna sokkal gonoszb kezdene lönni a dolog, miérthogy igen kazdag is vala az asszony. Az urak tanácsából ez okaért László király Esztergomba méne, és betére Beatrix királyné asszonhoz, és szép szóval kezdé ott ötet fogdos ni és vigasztalni. Eszt is mondá néki, hogy csak egy kevés üdeig lönnö vesztég, méglen az alföldi és a székesfejérvári hadat véghöz vihetné, annak utánna a menyekező dolgát akarná elővenni. És Beatrix királyné asszony nagyon megajándékozá a László királyt, és úgy jöve el tőlle, és allájöve Budára.

És a tanács végeze eszt Budán, hogy Báthori István lönnö főhadnagy ez hadban Székesfejérvár allatt. Elindítá ez oka ért mind a szekereket, mind az álgyúkat és mind az hadiszerszámokat Székesfejérvár allá. Lőnn kedig ez, hogy Báthori kiméne Budáról Bánhidára az sereget monstrálni Szent Iván havának öttedik napján. Másodnapon a sereget elrendelvén Székesfejérvár allá méne, és táborba szállítá a népet Fejérvár allatt Buda felé való részére. Vára kedig, hogy [megjönne] Kinizsi Pál az alföldről, és megszállaná az várast másfelől.

Az HunyadiJános kedig a király akarattyából a másik hólnapban alláment vala, hogy visszavenne egynyíhány kastélyokat, mellyeket az ellenség elfoglalt vala tőlle. A többi közett kedig vítatni kezdé a kastélyt, mellyet a németek épütöttek vala a zágrábi egyházból, mellyben vagy hatezer emberek valának, kik nagy kárt tesznek vala, és feltarttyák vala mindenfelől az élést. A németek erősen vínak vala a kastélyból ez reménség allatt, hogy a Székely Jakab meg kezdené őket segíteni. Eljöve Székely Jakab nem sok nap múlva. Hunyadi János szömbeszállá véle, és megütközék véle, és diadalmos lönn ellene. Annak utánna nagyobb kezdé vítatni az kastélyt, és megtölteté az árkot, és általmenvén erősen kezdé a körítését ostromlani. Megijedének a németek, és

megadák az várat, és mind elbocsátá őket minden marhájokkal az várból.

Kinizsi Pál is az alföldön lecsendesíté az urakat, és az koloc sai érsektől melléje vévén ezer lovagot, és egyébün nen is megszoporítván a sereget, ő is feljöve Székesfejérvár allá, és másfelől megszállá az várast. Csak harmadnappal azelőtt jött vala László király is táborba. Ugyanazon napon jöve oda a Szapolyai István is szép néppel, háromszáz fegyveressel, kétszáz huszárral és ezer gyaloggal. Az Orbán érsek is odajöve hétszáz lóval és mind az egyéb urak az ő mivóltok szerént, hogy lön a király vagy 40000 emberrel. És úgy kezdé Báthori István vítatni mindenfelől az várast. Az Maximilián népe is vitézzül mególtalmazták vala az várast.

Végre mikoron annyira szorították vólna őket, és a körítések ledőtve állanának sok helyen, szót adának ki az várasból, és kívánák eszt, hogy szólhatnának Báthori Istvánnal és Szapolyai Istvánnal. Azonközbe jövének a követek is Veszprimből, és azok is traktálni kezdének a királlyal az várnak feladása felől. Addig Kinizsi Pál elvivé az ő seregének egy részét, és visszavévé Vásson várast, mellyet a németek elfoglaltak vala. Az Tamás, a győri püspök, visszavévé Sabariát is, és az várbeli németek közzül küldé fogva a király táborába vagy hetvennyolcat.

Azonközbe, mikoron a törökek megértötték vólna, hogy az alföldi bán, Kinizsi Pál honn nem vólna, mindjára st felsietének, és mind széllal rablának és égetének Magyarországb an, és feljutának majd mind Váradig, és nagy prédát hajtának el. Annak utánna esmet feljövének, és mind elrablá k Magyarországot mind Temesvárig. Az Báthori István várasát mind elrablá k, és mind elégeték. Horvátországb a is beszáguldának, és ott is nagy rablá st művelének. Ott elfogák az florenciai áros népeket is, és nagy prédával hazamenének.

Azonközbe megbetegüle László király Fejérvár allatt, mert a hideg kezdé őtet lel ni, és az vérhas juta reá. Azonközbe a németek feladák az Székesfejérvárat, olyan okokkal, hogy szabadon elbocsátának őket minden marhájokkal és harminchat szekerekkel, hogy azzokkal hazamehetnének Bécsországb a. Innét kedig eszt adák elejkbe, hogy az egyházm arhákhöz ne nyúlnának, az aszszonyállatoknak békét hadnának, és egy foglyot se vinnének el.

És ekképpen elereszték őket. És így körüle Székesfejérvár esmet László király kezébe Szent Jakab havának tizenkilencedik napján.

Azonközbe nagy sok bánatos dolgok támadának. Az fekete seregbeliek támadást akarának tönni, és nem akarának az Báthori Istvánnak, az hadnagynak engedni, hanem ha mindjáraást megfűzetnék őket. A lengyelek is megbonták a frigyét, és megszállák Sopronyt, miérthogy László király nem adta volna néki a megígért háromezer aranyat. A krakkai égbenézők is megjelöntötték vala az Albirt hercegnek, hogy László király nem Jönne hosszú életű. Ez okaért akará eszt, hogy benn vólnának az ő körmei Magyarországba, ha az bátyjának halála történjék.

Mikoron Kasimir, a lengyel király meghallotta volna az fiának, László királynak betegségét, mindjárt követet bocsáta hozzá, és kéréte arra, hogy gyöngébben cselekednék az öccsével, az Albirt herceggel, és inkább engedné Magyarországot az öccsének, hogynem mint üdegennek. De mikoron esmet meghallotta volna, hogy meggyógyult volna, mindjárt más követet bocsáta, ki az magyaroknak eszt mondaná, hogy semmit ne tartanának az Albirt hercegtől, miérthogy hadot indított volna az végekben. Mert iffiú és furcsa volna, és esztekelői is vólnának hozzá, annak felette a bátyjának betegségétől is tartott volna, etc. De mindazonáltal az Albirt herceg napról napra mind kezelt kezdé jutni Kassához, mert Lindenbúrgumot szállotta vala meg.

Hogy a király eszt megértötte volna, mindjáraást odabocsátá az esztergomi érseket, az Hypolitus püspöket az lovagoknak seregével. Ez odajutván elúzé mind az ellenségeket, és elfoglalá mind az három végvárást, és nagy kárt tön mind az vidékben. És miérthogy László király szorgalmatos lön Kassa felől, odabocsátá az Domonkos fejérvári prépostot és az Palótzai nádorispánt, hogy azzok megerősítenék őket. És onnét elmenének az Kazsimir lengyel királyhoz, hogy annak pananszolkodnának az Albirt hercegnek nagy törvéntelensége felől.

Ezek elmenvén, előszer szömbe lönek az Albirt herceggel az hegyek allatt, és véle szömbe lövén, szép beszéddel szóllának néki, és majd megdorgálák arról, hogy esmet hadot indított volna minden ok nélkül a bátyja ellen. Az herceg Albirt felelé, hogy elég volna néki, hogy bátyja meggyógyult, annak utánna nem akarna semmi hadat indítani.

Ez válasszal a követek elmenének, és öt napra Krakkóba jövének, és megmondák Kasimir királynak, minémű pusztaságot cselekedett volna Albirt herceg, a fia Magyarorszában. És a László király nevével erősen könyörgének néki, hogy megnyhítené a fiát ezektől. Kasimir felele, hogy felette igen báná, hogy hallaná ezeket az ő fia, Albirt herceg felől, és a követeknek hallottára mindjárt parancsolá, hogy elmenne a követ, és meghadná néki, hogy mindjárt visszatérítené az ő seregét, ha eszt nem művelné, egy pénst sem akarna néki adni tovább az hadra. És úgy jöve vissza a lengyelekkel Lengyelországba, de nagy dúlással.

Azonközbe László király visszajöve Budára, és odajövének hozzá a követek Lengyelországból. Mihelyt Budára jöve, elhozák néki a hírt, hogy a törökek megszálltanák volna Sabácot, és kéré László király az Lőrinc herceget, hogy allámenne a sereggel az alföldnek óltalmára. Az Orbán érseket kedig adá a Szapolyai István mellé, hogy azzok a felföldre mennének, és mególtalmaznák aszt a lengyelek ellen.

Ugyanazon hónapban végezé a tanácsokkal, hogy minden módon érötte akarna lönni, mint békességet szöreszhetne Maximiliánnal. Követeket bocsáta ez okaért Maximiliánhoz, Tamást, az győri püspöket, Báthori Istvánt és Baumkircher Jánost, az csehországi kancelláriust. A német tanács Maximiliánnal elszenvedhetlen dolgokat kívánnak vala. A magyarok semmiképpen nem akarának néki engedni. És ekképpen sok üdeig veszedének egymással.

Azonközbe nagy sok gonosz híreket hozának. Tudnia illik, hogy Albirt herceg visszatért volna, és meg akarná Kassát szállani, és hogy az iffiak, a Príniak vakmerő bátorságból ellene támadtanak volna, és az harcban mind elvesztenek volna. Esmet, hogy Kornamburgum mellett a kastélyt, mellyel: az magyarok a Duna-parton megépítettek vala, hogy a Dunát megörüznék abból, a németek felgyújtották volna, és a magyarokat mind egyig levágtanák volna. Esmet, hogy Kinizsi Pált igen megszorították volna az Alföldön a törökek, és hogy igen nagy kárt tönnének. Esmet, hogy az Albirt herceg nemcsak Kassát megszállotta, hanem a felföldet mind eldúllyá, és hogy többet kétezer hordó bornál immár elküldett volna Lengyelországban. Esmet, hogy a svá-

bok, az Maximilián szolgái nagy prédát hajtottak ki Morvából, és immár általköltesztenek volna a Dunán, hogy Nagyszombatot meg akarnák szállani.

Mindezeket meghallván a követek, elijedének, és félni kezdenek, hogy nagyobb veszedelmek támadandók vólnának ennek utánna az egyenetlenségből, mint annak előtte löttének vala. Ez okaért jobban kezdenek a békességszörzészhez gondolni. Végre így békélének meg egymással, hogy a kötés helyén maradna, mellyet Mátyás király tött vala az Friderik császárral. Tudniaillik, hogy ha László király magtalan meghalna, tehát a magyar királyság szállyon Maximiliánra, a Friderik császár fiára. Emellett, hogy az országnak titulussával mind a két király éllyen, esmet, hogy László király füzessen Maximiliánnak az ő hadi költségben százezer aranyforintot. Esmet, hogy a fő tiszteket – a koronaörüüzést, az nádorispánságot – László király el ne adhassa senkinek az Maximilián király nélkül, és hogy ezek mind a két királynak hitesek legyenek. Esmet, hogy egyik a másikat megsegítse a szükségnek üdején, és egyenlőképpen tartsák egyik a másiknak barátit, avagy ellenségit. Esmet, hogy mind az urak, püspekek, érsekek, tisztbeli férfiak, a követek is, az várasok és az egész nemesség jelen legyenek az László királynál, és véle egyetembe megesküdjenek, hogy ez kötésnek ízeit, avagy cikkelit mostan és jövőndőre meg akarják tartani, jelen lévén az Maximilián követeknek is.

Mikoron a követek visszajöttek volna Budára, László király allájöve, és mind az egész tanáccsal az vár elejbe jöve, holott az gyűlés vala, és cseh nyelven szólla mind az egész kösségnek és az uraknak, és az váradi püspek lön ő tolmácsa, és sok beszéddel számlálá az országnak elejbe a nagy károkat és veszedelmeket, mellyek az előtt való üdőkben támadtanak volna az egyenetlenségből, melly völt öközette, Friderik császár és Maximilián király közett. Annak utánna arra szálla beszédével, hogy egyéb nem lehetne benne, hanem békességet kellene a királyokkal szörzeni. Úgy kezdé annak utánna őket kérni, hogy országul vidám szüvel állanának minnyájan a békesség mellé. És mindjárt visszaméne az attyákkal az várba.

Mikoron László király visszament volna az várba, felkele Báthori István a több követekkel, és magyaról kezdenek mondani,

mint jártanak volna a követségben. És mikoron az országnak veszendő állapotát mind renddel előszámláltanák volna, úgy mondanák, hogy kényszerítésből kellett a királynak békességet Maximiliánnal szörzeni, és majd nehéz ízeket avagy cikkeleket felvenni. És renddel elolvassák a békességnek cikkelit az ország előtt. Hogy az ország meghallá a cikkeleket, minnyájan felzöndülének, és erősen kezdének kiáltani: Nem békességnek, hanem rabságnak cikkeli ezek. És majd egy nagy támadás leszen vala. Az attyák és a követek egynyíhány napig nem mertenek udvarhoz menni, hanem ugyan sereggel, olly igen megdühedett vala a kösség a békességnek cikkeliért. És tanácskodni kezdé a kösség, hogy oda akarnák hadni a gyűlést mind királyostól. És éjjel sok cédulákat ragasztának az vár kapuira, az egyházra és mindenütt, hogy inkább akarnának ezerszer meghalni, minthogy ollyan rabságba adnák magokat.

Annak utánna László király bocsátá a nádorispánt és Báthori Istvánt, hogy ezek szép szóval fogdasnák az országot, és hogy a megengesztelés után mind behínák őket az várba a király elejbe. Mikoron minnyájan bejöttek volna, szép szóval kezdé a király nekik szóllani, és kéré az országot, miérthogy a királyi birodalomnak hatalmát kezébe bíztnának volna, hogy várnának őtölle, nem akarna ő semmi gonoszt az országnak szörzeni. Kéri vala őket, hogy ne állanának ellene a békességszörzésnek, hanem esküvéssel meg segítenék aszt erősíteni, mert annak utánna kezdének meglátni ennek nagy hasznait. Ekképpen a szép hízelködő beszéddel meggyőzé László király az országot, és megeskünek minnyájan az Maximilián király követinek hallatára. Ugyanakkoron meghozák a hírt László királynak, hogy az horvátországi bán megverte volna az rabló törökeket, tudniaillik háromezert. Azzokból százhuszat küldé fogva a királynak.

Mikoron immár megerősítötte volna László király a békességet Maximilián királlyal, mindjáraást visszahívátá Bécsországból a cseh sereget, mellyben hétezeren valának, és Pestnél általköltesz-teté őket. Szapollyai István kedig alkalmas sereggel ment vala még annak előtte a felföldre. Mikoron a cseh sereg hozzáérkeztenek volna, nem akarának víni a lengyelekkel, hanem ha mind megfűzetnék őket. Ő maga kedig váltig töreködék nálók, de semmit nem használa véle. Allattomba ez okaért traktálni kezdé

az hadnagyokkal, és igen megajándékozta őket. És úgy ígére annak utánna kétannyi zsóldot nékik, ha a király nem adnája éppen az ő füzetésseket. Az hadnagyok megszöriék a dolgot az hadakozókkal, kiváltképpen kedig az Hugyeritz hadnagy.

Albirt herceg, noha nem igen feles néppel vala, azért mindjárt szömbeszállta az magyarokkal. És Szapolyai István megizené estve az ütközetet az Albirt hercegnek. Másodnapon egybeméne a két sereg, és nagy viadalt tartának egymással. De Albirt odaveszté minden seregét, és a fő népek is mind odaveszének, az Albirt herceg csak egy nyíhányad magával elszallada, és méne Eperjesbe. És a magyarok megdülák mind az egész tábort, és jeles nagy álgúkat találának abban, mellyeket Krakkóból hozta vala az Albirt herceg. És Szapolyai István másfélszáz lovat bocsáta az elszalladottok után. Ezek kedig sokat elvesztének benne. Mikoron csak huszodmagával elszalladott vólna Albirt herceg Eperjesbe, másodnapon utánna méne Szapolyai István, és megszállá Eperjest. Es miérthogy el nem szalladhata onnét Albirt herceg, frigyszöriésre kelle magát hajtani. Erre köté kedig magát, hogy soha nem akarna több szer Magyarországra jöni hadakozni. Sároost, Szebent, Eperjest és a több erősségeket, mellyeket elfoglalt vala az országba, mind meg akarná ereszteti, örökkévaló barátságot akarna a magyarokkal tartani. Szapolyai István kedig visszaadá néki mind az álgúkat, a foglyokat is mind szabadon bocsátá, és szabadon bocsátá ötöt ki az országból.

Hogy László király meghallá eszt Budában, igen nagy örömben lón, hogy az öccse nem veszett vólna oda az ütközetbe, és békével ment vólna haza. Azonközbe elhozák a hírt a királynak, hogy török császár feljöne, és meg akarná Nándorfejérvárat szállani, melly nemcsak Magyarországnak, hanem az egész keresztységnek fő bástyája vala. És a király mindjárt Budára nagy gyűlést hirdete. Egy kevés nap múlva gyűlének a törökek Szönderő mellett, és által akarának jöni a Dunán az gyégen, de megcsalatkozának. Hogy kedig heába nem gyűltenek vólna egybe, Sabácra kezdének tartanyi. És a Száva parttyán hadják mind a lovokat, és gyalog kezdek az várat ostromlani. De az várbeliek vitézül vívának, és mególtalmazzák az várat a törökek ellen. Hogy láták a törökek, hogy semmit nem tehetnének Sabácnak,

felgyújták az hoffstátokat és elmenének, de ötszáz an elvesztenek vala az ostromban.

Ugyanazon üdőben találá Kinizsi Pál egy falka rabló törökekre, és azzokat megveré. És egy nyíhányat közzülek szép bársonyosokat küldé Kinizsi Pál a királynak. Nem messze Nándorfejérvárhoz verének esmet hatszáz rabló törökeket. Lőnek kedig ezek mind, mikoron írának Krisztus urunknak születése után 1492. esztendőnek a kezdetiben.

Mikoron Budán a gyűlésben vólnának, odajuta az kolocsai Péter érsek, kétszáz fegyveresei és háromszáz huszárokkal. És ez a gyűlésbe elindítá az Beatrix királyné asszon házasságának dolgát. És az egész gyűlés ellene szólla ez házasságnak, mert nem akarák, hogy eszt a magtalan asszonyállatot elvegye, hanem egy szép iffiú leányt, kiből örökeseket nemzene az országnak. Hogy Beatrix királyné asszony semmit nem érthete Budáról az gyűlésből az ő dolga felől, kiindulla Esztergomból, és allájöve Óbudára, hogy ott forgathatná az ő dolgát. És aszt végeszte vala ő magába, hogy be akarna menni a Budai várba, és ki nem akarna jöni, méglen vége lönne az ő dolgának. Csak alig bírhaták László királyt reá, hogy egyszer hozzáméne ötöt látogatni. És mikoron látná, hogy meg kezdenék ötöt csalni, megbosszonkodék, és felkele, és esmet visszáméne Esztergomba. Annak utánna az attyához bocsáta követet, és kéréte, hogy ő megértéköznék László királytól, micsoda vólna szándékja? Az attya ez okaért, Ferdinánd, a neápoli király, Kisasszon havába bocsátá az Karafa Andrást, egy jeles embert követségben az László királyhoz. A király olyan választ ada, hogy az ő követi által hírré adja Ferdinánd királynak, mit végesztenek a magyarok az ő házassága felé. Annak utánna úgy bocsátá Antalt, a nitriai püspeket pápához, és meghadja annak, hogy pápától menne annak utánna Neápolyba az Beatrix királyné asszony attyához.

Ugyanazon üdőben visszajöve Szobor Márton, kit László király sok üdővel azelőtt követségbe bebocsátott vala török császárhoz, és megmondá a királynak és az uraknak, hogy felette igen nagy készülettel vólna mind vízen, mind földön, de hova akarna menni aszt nem tudná senki. Es hogy török császár neki semmi választ nem akart adni, méglen megértötte, hogy a király megbékélt vólna a németekkel, és hogy a lengyel had is

lecsendeszült volna. Akkoron olyan választ adott volna néki, hogy kész volna békességet szörzeni a magyarokkal, ha megengednék néki, hogy szabadon általmehetne Magyarországnak egyéb országoknak elrablására, tudniillik az Oláhországra, és epidaurosokra és Tódtország által az Karontországra és az noricosokra etc.

Hallván eszt László király mindjára elküldte, és megerősítette mindenképpen az végvárat mind néppel, mind éléssel és mindenféle hadiszörszámokkal. Kiváltképpen kétannyival megerősítte Szörint, Sabácot és Jajcát. Fejérvárba bocsáta ezer csehet, és mindenféle szükséges dolgokat küldte belő. A több csehek et bocsátá Kinizsi Pál mellé az alföldre. Annak utána az országban mindenütt zsóldot kiáltata, és hadakozó népet gyűjtete. Németországból is az társaitól segítséget kére, és az tisztartókat is mind hazabocsátá, mindeniket az ő tartományba, hogy erősen vigyáznának, és készülnének a török ellen.

Mikoron meghallotta volna Bajazetes, a török császár, hogy László király olyan vigyázásban és annyi készülettel volna, erőssen megharagvék, és tépni kezdé szakállát. És mindjára elbocsátá a nagy népet, hanem csak két basát hagyta Sophiában harminckétezer emberrel. És követeket bocsáta László királyhoz, kik frigyét szörzenének véle. Ő maga kedig visszaméne Konsztancinápólba.

Méglen a követek vólnának László királynál a frigyért, addig az egyik basa rabolni méne az oláhokra, de kevés tisztességgel és nyereséggel méne vissza. Az másik méne az orbonászokra. Ez is odaveszté minden népét. Nyolcezeren feljövének, és megszállák Szörin várat, de mindjára rajtok lón Kinizsi Pál, és elszekének a törökek az vár alól. Ugyanezen időben hala meg Kasimir, az vén lengyel király, László királynak az atya, és László király követeket bocsáta az lengyel gyűlésben, és megjelenté nekik, hogy őreá nézne ugyan a királyság, miérthogy elsőszülett volna, de örömet az ő törvényigasságát meg akarja engedni az ő öccsének, az Albirt hercegnek.

Megmondám, hogy a király a cseh hadat, mellyet fekete hadnak neveznek vala, az alföldre bocsátá Kinizsi Pál alá, hogy ott hadakoznának a törökek ellen. De ott is olly latorságokat, dúlságokat és iszonyú fajtalanásokat kezdének művelni, mint

szinte azelőtt műveltenek vala a Felső-Magyarországban. Mikoron Kinizsi Pál gyakorta intötte vólna őket, hogy hadnák el aszt a lator életet, és ők engedetlenek vólnának, sőt napról napra nagyobb latorságokra sietnének, Kinizsi Pál ellenek támada, és a kösséget reájok támasztá, és megveré őket, és nagy sokat lekaszálanak a paraszt népek benne. A többit kedig mezítelen elszalasztá Bécsország felé.

Ez üdőben megütté a guta Kinizsi Pált, az jeles vitézlő fő hadnagyot. Geréb Mátyás is, Mátyás királynak az anyjáról rokona, meghala. Báthori István is, ki mind hadakozásokban, mind az egyéb dolgokban jeles és fő ember vala, szabad akaratból feladá az erdélyi vajdaságot, és annak utánna nem sok nappal meghala. A király két vajdát választá Erdélynek. Egyiket Losonci Lászlót, a másikat Drágffi Birtókot. Ez üdőben a csanádi püspök kétségből remete barát lón.

Ugyanezen üdőben karácson felé beszágulda az Ali bég, a török császárnak hadnagya Erdélybe, és öttenapig rabla, és nagy prédát hajta egybe. De hogy elkezdé aszt hajtani, reá támadának az országbeliek, és megverék ötet, és megszabadíták a prédát tőlle.

Ez üdőben Kisasszony havába hala meg az vény Friderik, a római császár, és Maximilián, a fia lón császár helylébe.

Ez üdőben, Szent Mihály havának kilencedik napján megveré egy hasa Horvátországban a bánt az Frangapán urakkal, és veszének az viadalban majd hatezer horvátok. És a basa elrablá Horvátországot, és szántalan nagy rabbokkal visszaméne Törökországba. Nyavalyássul vala akkoron az Horvátországnak dolga.

Ugyanazon télbe a gyűlésben támadának majd mind az urak kemény beszédekkel az László királyra, és feddnek vala az ő tunyaságára,¹⁷⁷ hogy mindéltig csak honn ülne az budai várba, és semmi hadat nem viselne az nyomorult országnak óltalmazására. És eszt vetik vala orcájára, hogy veszten veszne naponként az ország, és igen megcondorlanék mindenfelől, ő kedig semmit nem gondolna véle. Ha ő maga nem akarna kimenni a hadba, tehát választana főkapitányt, kire bízná a hadakozásnak dolgát, etc. Mikoron László király eszt meghallotta vólna, igen kezde rajta

¹⁷⁷ Az urak feddnek László k[irály] tunyaságára.

bánkódni, és mindjárt egybehirdeté a tanácsot. És a tanács előtt kezdte erőssen panaszolkozni, hogy ő csak egy esztendeig lőtt volna Budán vesztég, minek utánna mind lecsendesztötte volna az országbeli zenebonnákat. Úgy volna ugyan, hogy a török ellen való hadot nem indította volna, de ez nem ő büne volna, mert ő az egész országbeli jövedelemből többet nem vött volna kezébe negyvenezer aranyforintnál. Az országnak szükségeit mind megtöldotta volna az csehországi jövedelemből. Mit tehetne ez okaért pénz nélkül? Csak szörezzaenek pénst, és az hadra való szükségeket, én örömet megyek a hadba, mert fejem sem drága az ország mellett.

Nem sok üdővel anna utánna megházasula Maximilián, és vévé az Blanka asszont, az mediolani hercegnek leányát.

Ugyanez üdőben az István nádorispán árultatással vévé meg az Sombos várat az Hunyadi Jánostól, ki akkoron Tódtországban vala, mellyet igen nehezle a király mind az urakkal.

Ugyanezen üdőben elvévé László királya kénccstartóságot Lukáctól, a csanádi püspektől, mellyet kevés hívséggel visselt vala két esztendeig, és nagy kérelméssel bízá aszt a tisztet Sigmondra, a pécsi püspekre.

Ugyanez üdőbe vendégségbe hívá a királyt és az egész tanácsot az Geréb László, az Mátyás királynak az annyáról rokona, miérthogy erdélyi püspekké törte vala. És az vendéglés után megajándékozá a királyt egy szertelen nagy aranyas kupával és sok egyéb ajándékokkal és jeles lovokkal, hogy négyezer forintra böcsülik vala. A tanácsokat is mind megajándékozá.

Azonba íranak Krisztus urunknak születése után 1494, és visszajöve a nitriai püspek Rómából és Nápolyból a követséggel. És miérthogy a pápa megódotta vala László királyt a fogadásról, mellyet tött vala az Beatrix királyné asszonnak, a király aszt fogadá Beatrix királyné asszonnak, hogy húga gyanánt mindéltig akarná őtet tartani, és hogy minden jószágát által ma allá akarná venni. De házasságra nem vehetné őtet, miérthogy a Csehországnak és Magyarországnak törvénye ellen volna.

Ez üdőben Kinizsi Pál jeles dolgot cselekedék, mert melléje vévé a király szolgálait, és lőn vagy tízezer emberrel, és tavaszra alláméne Törökország felé, hogy el nem olvad ott volna még az gyég. És Szenderőn alól a szoroson általbocsátá háromezer em-

bert, ő maga kedig ott a Duna-parton marada. És meghadja az hadakozóknak, hogy a szorosán általmenvén elrablanák Misiát. Általmenvén ez okaért mind beszáguldák az egész tartományt. És mindjárt az Ali bégnek két kastélya allá sietének, mert meghalották vala, hogy nagy kécsek vólnának azzokban, és hogy az Ali bégnek két fia is vólnának azzokban mind feleségestől. Hertelen ez okaért meg kezdék ostromlani az első kastélyt olly csendességgel, hogy hírek sem lön benne az várbelieknek. Végre, hogy hír lön benne, erőssen kezdének az kastélybeliek víni a magyarok ellen. De a magyarok lekergeték a töröket e körítésről, és mindjárt dúlni kezdék a kastélyt. Az Ali bég fiai másfelől kifutának a kastélyból, és a szomszéd kastélyba futának. A magyarok kedig mind levágták a kastélybeli törökeket, és mind zsákmánt tőnek az kastély bel kazdagságokban. Annak utánna felgyúták a kastélyt, és mindjárt a más kastélyra sietének, és aszt is megvévék és mind elégeték.

Hogy Kinizsi Pál eszt megérté, kétezer embert bocsáta segítségekre, hogy továbbmehetnének rabolni és pusztítani. És úgy messze rablának és égetének a törökek között. Mikoron kedig igen nagy prédát gyűtötenek vólna egybe, mellyek között nagy kazdag ezüst- és aranyművek valának, László király györtyatartói is valának között, kiket Váradnak pusztításakort Mátyás király üdejébe az Ali bég elhozott vala onnét, visszatérének jó békeséggel az Kinizsi Pál táborába.

Másodnapon eljuta az Ali bég nyolcezer emberrel és a Dunán túl a parton megmutatá magát, de által nem jőjhete az vízen, mert immár megreppedezett vala a gyég. És Kinizsi Pál visszaméne a néppel, és méne Temesvárba, és ott megosztá a prédát a hadakozók között. A felét a prédálóknak adá, a más felét adá azzoknak, kik addig a táborban vigyásztanak vala.

Annak utánna megjelenték Kinizsi Pálnak, hogy árultatás vólna az nándorfejérvárbeli hósek között, és hogy e szándékba vólnának, hogy a töröknek akarnák az várat adni. Ez okaért mindjárt allásiete, és megfogatá őket. És mikoron a kénzásban megvalották vólna, mindjárt egy rút tömlecbe rekeszteté őket, és ott eheszté őket. Annak utánna mindennap egyiket kihozatá, és nyárson megsütteté aszt, és önni adá a többinek a tömlecbe, és úgy emészté meg őket.

Annak utána böjt második havában elindulla László király Lőcsbe mind a püspekekkel és az urakkal, hogy ott szömbe lönne az ő atyafiaival, és sok dolgokról traktálna vélek. Hadja kedig helyébe Budán Raskai Balást két püspekkel. Az István, a szerémi püspek nem sok nap múlva megbetegüle, és minden marháját testamemomba hagyá az egyházaknak és a szegényeknek. Nem sok üdő múlva ő helyébe választá a király az Domonkost, a fejevári prépostot.

Mikoron László király Kassára jutott vólna, ott az urak mind hozzá jövének, és a király ott mulata egy kis üdeig. Hogy annak utána hallotta vólna, hogy Albirt, a lengyel, az ő több öccseivel az határba vólna, ő is kiindulla Kassából, és Lőcsőre tarta. De az nádorispán, Szapolyai István vendégségbe hívá a királyt Sáros várába, annak utána Szepes várában is, és igen jól tartá ott őtet. Mikoron azután Lőcsbe jött vólna, mind ebben vala a király szorgalmatos, hogy nagy tisztességgel odafogadhatná öccseit és svógorát, az brandenburgi herceget, és jól tarthatná őket, mert sok üdőtől fogva nem látta vala őket.

Ehöz kedig igen jó segítségül néki lön a Szapolyai István, az nádorispán. Mert ez nagy szeretettel vala a királyhoz, és nemcsak az útban vendéglé a királyt, hanem Lőcsbe is küldé néki kétszáz hordó bort és nagy sok halakat, ökröket, borjúkat, sok árpát és zabot és mindenféle élést. Az uraknak is küldé ajándokon száz hordóbort, sok árpát, zabot, barmokat és sokféle élést mind az magyaroknak és mind a cseheknek. És ő maga is odajuta Lőcsbe, és nagy tisztességgel fogadák őtet oda minnyájan. És a király szállást szörzete mind az lengyeleknek, és a szállásokat megékesítetté mind szép ágyakkal, leplekkel, pohárszékekkel. Minden szállásra sáffárt rendelete, és a konyhákat az városnak piacára. És mindenben úgy készüle, hogy az öccseit és a német urakat minden tisztességgel fogadhatná.

Mikoron kedig a hír juta, hogy immár el akarának jöni, elkéredzék Szapolyai István, a nádorispán az László királytól, mert tart vala az Albert lengyel királytól, kit megvert vala minden hadával nem sok üdővel azelőtt, és miérthogy mind elfoglalta vala az Hunyadi-erősségeket, és elméne Lőcsből. Mikoron a nép eljött vólna, megmondák a királynak, hogy igen szép fegyveres sereggel jönének a lengyelek. A király aszt végezé az urakkal,

hogy ő minden ékességgel, de minden fegyver nélkül elejbe akarnának menni. Ez okaért úgy méne a király mind a püspekekkel, mind az urakkal az Albirt király elejbe, hogy a hegyen allá kezde szállani az Albirt király, és előtte jó vala egy nagy sereg, a közepin kedig ő maga jó vala a seregek között, olly nagy öröme lón az László királynak rajta, hogy tizenkettődmagával felüle, elől elsiete, és a sereg mellett felsiete, és óoldalul beméne az atyafiai mellé véletlen. Hogy kösszene nekik, minnyájan leszekelének a lovokról, és megölelgeték őket, és ingyen sem szólhatának egymással a nagy örömbeli sírás miatt.

Azonközbe kiáltani kezdének a seregek kétfelől, és a királyoknak és az országoknak az Istentől kívánnak vala minden jószerencséjüket. És mikoron az atyafiai immár nagy ídesden szállattanak volna egymással, elmenének László királlyal az magyar sereg közübe. Az urak kedig mind leszállattanak vala az lovokról és előmentenek vala. És mikoron hozzájuk jutottanak volna, monda László király Albert királynak és az öccseinek: Ihol, ezek a mű és a tü atyafiai, a magyarok. És Albirt király az öccseivel mindjárt leszállának az lovokról, és úgy nyújták mind kezeket a püspekeknek, és az uraknak nagy vidámsággal és nyájassággal, és úgy ülének annak utánna mind fel lovokra, és nagy vigassággal jövének minnyájan be az Lőcs városban. És ott László király mind bejártatá őket az elrendelt szállásokra, ő maga kedig mellettük beszálla. És mind általvágatá vala az házakat, hogy mindenik házából általmehetnének a másikba, és ő mehetne szabadon mind az Albirt királynak, mind az öccseinek szállásokra. Ők minnyájan viszontag az bátyokéra, és így mindenkoron egybejöhetnek vala, és csak magoknak lehetnek vala, és titkon mindent beszélhetnek és traktálhatnak vala egymással.

Ott lévén ez okaért immár a gyülekezet, öt embert választának, kik leülnének, és megítélnék minden ügyeket, mellyek valának a magyarok és a lengyelek között, és minden dolgokat letönnének, közöttük. De az nádorispán nélkül, azaz Szapollyai István nélkül semmi nem lehet. Ez kedig nem akara odajönyi glit nélkül. Ez okaért László király glitlevelet írta neki, és kéré Albirt királyt is és a több öccseit is, hogy ők is adnának aféle glitleveletet, de nem akara Albirt király. Mert aszt mondá, hogy minden elei megértének az ő száraz ígéretekkkel és fogadással minden-

koron aféle dolgokban, és nem adtanak soha senkinek levelet. Úgy ír László királynak kérésére az ő nevét is az László király glitlevelébe és mind a több öccseit is a lengyel uraknak neveivel egyetembe. Az egri püspök is glitlevelet küldé néki, ki Szapollyai Istvánnak fő barátja vala.

Úgy ülle fel annak utánna Szapollyai István három nagy se-
reggel, nehéz fegyveressekkel, könnyű fegyveressekkel és huszá-
rokkal, és elindulla Lőcs felé. A magyar urak kedig mind
kiménének elejbe, és nagy tisztességgel fogadák a nádorispánt. És
utánna hozata nagy sok élést, és mikoron bejött vólna Lőcsbe,
behozatá utánna a nagy sok élést, és az piacon hosszatába mind
rendbe állatá. Annak utánna a királynak elintézése szerént mega-
jándékozá a lengyeleket véle. Másodnapon László király bevivé a
Szapolyai Istvánt Albirt király elejbe, és Albirt király nagy vi-
damsággal és ídes nyájassággal fogadá őtet be.

Annak utánna úgy ültöték le az öt közembert, hogy ezek
minden ügyeket véghezvinnének. A királyok is gyakorta egybe-
gyülének, és egynyíhászor öt egész óráig beszéllettenek csak ő
magok egymással. És örökké való egyenességéről és békességéről
traktálának egymással. Azért mindennap jeles vendégléssek valá-
nak, nagy pompaságok mind szép öklelésekkel és szép játékok-
kal. Jeles ökleléseket tőnek ott az iffiú urak, Báthori György, a
Príniek és egyebek, és a király szépen megajándékozá őket. Hogy
egész hólnapig ott traktáltanak vólna egymással, annak utánna a
királyok kérék a gardinált, hogy messét mondana a királyokért és
mind az három országért. És nagy pompasággal mondá a missét a
királyok előtt.

Azonközbe sok hírek jutának mindenfelől, mellyek kényszeríték
László királyt, hogy vissza kellene jőni. Ez okaért egybegyüté
mind az atyafiakat, és nagy ídesden szólla véliek, és inté őket
minden jóra. Annak utánna szép és kazdag ajándékokkal mega-
jándékozá őket, és úgy bocsátá el őket. Annak utánna lóra ülvén
minden seregével, mellyben majd tizennégyezeren valának, elké-
séré őket. Annak utánna Bánffi Miklóst bocsátá vélek vagy hat-
száz huszárral, és az lőn vélek mind napestig. Annak utánna
elindulla László király Lőcsről és Kassára méne vissza.

Miérthogy kedig mind az egész tartományt meg akará látni,
hogy látná, minémű károk és pusztaságok estenek vólna az hada-

kozásnak üdején, hogy azzokat megépítenék, elkülde Budára, és elhívatá a Sigmond pécsi püspöket, hogy annak tanácsával élhetne mindenekbe. Mikoron az eljött volna, kiindulla a király Kassáról, és alláméne Váradá. Váradól méne be Erdélybe, mert meghallotta vala, hogy nagy ínségbe vólnának az erdéliek.

Azonközbe a törökek meghágák egy magas hegyen való várat, miérthogy meghallották volna, hogy kevesen vólnának benne. És abból kiszáguldának, és majd az egész vidéket kezdék belölle bolgatni. És miérthogy a füzetés nem lön a királytól az hőseknek, mind elmenének, és kétszáznál több nem marada Nándorfejérvárba. Megértvén eszt a törökek, reásietének, és hét zászlót tőnek fel környüle, és csakhamar is véget töttek volna véle,¹⁷⁸ de Kinizsi Pál eljöve nagy sereggel Temesvárról, és az lekergeté őket a kőfalakról nagy erőszakkal, és kihajtá őket a Szerémségből.

A törökek kedig által akarának menni a Száván. És mikoron egy révet találtak volna, általmenének szabadon a Szent Deme-ter kastélya mellett, melly az Lőrinc hercegé vala, és mind az egész vidékét és az víz mellyékét mind elrablák, és elégeték mind a falukat, annak utánna úgy menének el. És az Lőrinc herceg jószágának mind békét hagyának a törökek, mert az ő hagyásából egy-egy zászlós tőket töttek vala fel jellül minden falu végén. Ebből tetszék, hogy Lőrinc herceg bosszút üze László király ellen. És miérthogy fél esztendeig nagy asszály vala, mind elappadának a nagy folyóvizek, és a törökek mind szabadon általjövének, és mind elrablák azzokat a tartományokat mind petauig, és tél felé nagy prédával jövének vissza. Egész Horvátországot is mind elrablák és elpusztíták az egész Pozsgasággal egyetembe. Lőnek kedig ezek mind ez esztendőben, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1494.

Miérthogy kedig akkoron Erdélybe két vajda vala, Losonci László miatt nagy egybeveszés vala az Erdélyországba. Mert valamit ítély vala törvény szerént a Drágffi Birtók, aszt Losonci visszaítéli vala. Akit Drágffi meg akara büntötni, aszt Losonci megmenti vala. E két vajda közett megtöllék az ország tolvajokkal és mindenféle latrokkal. László király ez okaért az Losonci Lászlót fogá az hopmesterségre, úgy marada a Drágffi egyedől az

¹⁷⁸ László ki[rály] tunyaságából csak el nem vesz Nándorfejérvár.

vajdaságba. Ez annak utána kiküldé az akasztó hispányokat, és megsüttötte az latrokban, és nyársba vonnata a kóborlókban és tolvajokban.

Mikoron László király Erdélybe felszette vólna az adót (mert hatvanezer forintot vén rajtok), és alkalmas sereget gyűjtett vólna, alláméne Temesvár felé. Hallván eszt Kinizsi Pál, kijöve Temesvárból elejbe, és leesék a király előtt, és megmutatá az ő bénaságát, mint vesztötte vala ötet a gutaütés, és síra, és megmondá – mint lehete – a királynak, hogy immár elveszett vólna, és ellene nem állhatna immár a törökeknek. És miérthogy a betegségnek miatta nem szólhata a királynak, kezével is inte, és mutata Törökország felé, hogy a király bosszút akarna állani a törökeken, miérthogy olyan rablást műveltenek, és úgy pusztították vólna az országot. Az gégét is mutatá a királynak, avval eszt jelentvén, hogy a keresztyénség mellett még fejét is kész vólna elveszteni.

A király nagy szeretettel felvéteté az embert, és megölelgeté, és sírván vigasztalá ötet, és megígéré magát, hogy a törökek ellen hadat akarna indítani, és bosszút akarna rajtok állani. Ő maga is, a király megmutatá az ő fejét, hogy kész vólna eszt az országért odaveszteni. Annak utána úgy mutatá a király néki az ő seregét. Látván Kinizsi Pál a király szép seregét, nagyon örüle néki, és ugyan megújula annak látásával, és kiraggadá törét, vágni és gyakni kezde vele té s tova, mint annak előtte szokott vala az viadalban. Annak utána befogadá a királyt nagy tisztességgel minden seregével, és igen jól tartá ötet. És éjjel-nappal a király mellett lövén, egyéb beszéde nem lön néki, hanem mint kellene a királynak a törökekre menni, hogy a magyaroknak az ő régi tisztességek megmaradna, és az országbeli zenebonák lecsendeszednének. És az ő beszédéből indultaték a király, hogy felméne Péterváraddá, melly Nándorfejérvár felett vagyon egy nagy hegyen a Duna mellett. És abból mind megnézé az egész tartományt, és tanácskodni kezde, miképpen kellene hadat indítani a törökek ellen.

Megérté ott, hogy a törökek mind künn vólnának, és hogy elmentenek vólna elrabolni Petaiát, Illiriát és egész Horvátországot. Ez okaért választá László király az ő seregéből vagy tizennégyezer embert, és adá ezeket Kinizsi Pál allá és Drágffi Birtók allá, és elbocsátá őket, hogy elrablanák egész Misiát. Hogy

az Ali bég eszt megértötte volna, az ország népét, az rácokat mind általkölteszetté az Fekete-hegyen. A magyarok kedig mindjár beessének az országba, általmenvén az Száván, és elkezdék mind az országot rablani és égetni, és nagy prédát vissza kezdének hajtani. Visszajövéen felgyújták Szönderőnek hoffstáttit. Annak utánna idébb szállának meg, és senki nem támada reájok.

Mikoron kedig tizenöt napig rablattanak volna mind széllal és messze földön, Törökországban, annyi prédát gyütének egybe, hogy sem lovok, sem szekerek elég nem vala, mellyeken elhoszták volna a nagy raggadományt. Olly nagy olcsóság vala a táborban, hogy öt kövér ökröt adnak vala egy aranyforinton. Mindenféle gabona felette igen olcsó vala. Egy asszonyállatot vettenek négy leányival tizennyolc pénzen.

Kinizsi Pál akkoron tovább akará a sereget indítani, hogy bellyebb mennének rabolni Törökországba, miérthogy olly jó ok adatott volna mostan nékik. Mert monda: Magyarok, akkoron kell az hársat hámtani, mikoron hámlik. De miérthogy olly igen megrakattanak vala a nagy prédával, nem tudák hova tönni a nagy prédát, és ezért nem akarának az ő intésének engedni. Maga akkoron nem vala honn török császár, hanem Egyptusba ment volna a soltánra. A basák sem valának honn, amint odafel megmondottam. Hátraindulának ez okaért, és visszajövének Nándorfejérvár mellé szinte Szent András havában. És a hegyen ot szállának táborba, és arról kezdének tanácskozni, mint kellene megszállani Szönderőt.

Azonközbe a hideg kezdé lelni Kinizsi Pált. A Szent Kelemen várasában, melly a Száva-parton vagyon, viteté magát nagy sereggel. És ott nem sok nap múlva meghala¹⁷⁹ minden testamentom nélkül, mert magtalan vala. És a király, mind az egész ország igen szánák eszt a drágalátos vitéz hadnagyot. És a király Józsat, kit Kinizsi Pál mellette nevelt vala, jeles vitézlő embert, aszt választá temesvári hispánnyá helylébe.

Miérthogy kedig a magyari urak láták, hogy László király igen lágy pásztor volna, megutálák az ő méltóságát, és önneen közettek kezdének üsteket vonni, és egyik kopoulosztya vala a másikat, amint lehete. Ezek valának kedig főképpen, kik háborodnak vala

¹⁷⁹ Kinisi Pál, a drága vitézlő hadnagy meghal.

egymással: Péter, az bácsi és kolocsi érsek, a Kishorvát, az Aurane pirjal, de főképpen a Lőrinc herceg. Mert az érsek elfoglalá a Kishorvátnak az ő várát, és elviteté belőle feleségét, gyermekit és minden marháját. A Kishorvát juta egy nagy sereggel, és visszavévé az várát, és benne tapasztalá az ő szolgálait, kik azelőtt elárulták vala az várát a Péter érseknek. És ezeket rútol kényosztatá, és kit nyársba vonata benne, kit megnyúzata.

László király Budáról felméne Váccá, és oda hirdeté a gyűlést, és mind elhivatá az urakat, kiváltképpen kedig hívatá az Lőrinc herceget, mert arra igen haragutt vala az árultatásért. Mert őáltala tötték vala a nagy rablást Somogyságba, mert pénszt vött vala fel a törökektől, etc. Az urak farralni kezdének, és nem jövének a gyűlésbe. Lőrinc herceg az anyját küldé, egy igen vény asszonyt a királyhoz, hogy az könyörgésével megengesztelné a királyt. Addig ő megerősítetté az Ujlak várát és az ő több várait. Feleségét kedig és az őcsaládját küldé a Bécsországnak határába, Németújvárba. És az ő társaitól segítséget kére, és minden lator embereket befogada váraiba, és nagy népet takaríta be minden váraiba.

A király tanácskozék Vácott a jelen való urakkal, miképpen kellene az engedetlen és visszavonó urakat büntötni, kiváltképpen kedig az Lőrinc herceget. De csodaképpen szólnak vala az urak a tanácsban a dologhoz, mert egyik imide szól vala, a másik kedig amoda.¹⁸⁰ Látván eszt a király, igen búsula rajta. De magának fogá tanácsát, és aszt végezé, hogy haddal meg akarná az Lőrinc herceget kezdeni. És elbocsátá a követeket, és elhivatá mind az hadnagyokat (mert minnyájan telelni mentenek vala a seregekkel), és a hadnagyok mindjárt készek lőnek az hadra, és a király mellé jövének, és csakhammar nagy nép takarodék a király mellé.

Hogy eszt meghozák a kímek Lőrinc hercegnek, mindjárt felkele, és csak kevesed magával Illiriába méne Raholcába, hogy onnét megsegíthetné az övéit. A király kedig fő hadnaggyá tévé az Drágffi Birtókot. Ez megindítván az egész sereget, Ujlak allá méne, és megszállá az várast éjjel, és mindjárt reá indítá seregét, hogy megtöltenék az árkot. De az várasból erőssen lőnek és vínak vala ki. Másodnapon esmet megindítá a népet az ároknak töltésé-

¹⁸⁰ Az urak nem akarják egymást marni.

re, és mielőtt megtöltették volna az árkot, ottan ostromnak menének. Ott nagy viadal lőn először. De a király népe egy felőlledőtek az városnak falát, és berohanának az városba. Látván eszt az városbeliek, elhagyíták fegyvereket, és megadák magokat. És az hadnagy felkiáltatá, hogy senki ne bántaná az városbeli népet, se az ő marhájokat, hanem csak az élés lenne szabad.

Az hópénzesek mind befutának az várba, a király kedig felkiáltatá az vár előtt, hogy valaki felvette volna a hópénst Lőrinc hercegtől, az megtérne egy hólnapig a királyhoz, és mindentől gráciája lenne, de egy hólnap múlva nem akarna senkinek gráciát tönni, hanem örök hitlenségbe kellene annak megmaradni. Hallván eszt a hadakozók, sokan mindjárt kijönének a várból, és a király mellé állának. De miérthogy a többi semmiképpen nem akarának engedni a királynak, az hadnagy erősen megszállá az várat, és a király elhozatá az igen nagy álgúkat Budáról az vízen állá. És az álgúsmester, Kováts Jakab felvonnatá azzokat az egyház megé, és onnét kezdé mindjárt a főfalakat törnyi és erőssen rontani.

Látván eszt az várbeliek, megijedének, és egynyíhány napra frigyét kérenek az hadnagytól. A frigy allatt szót adának ki, és traktálni kezdének. Drágffi Birtókkal, a király fő hadnagyával. De azonközbe allattomba az várbeliek megépíték a lerontott kőfalokat, és megerősíték erőssen az várat, és hogy a frigy kitöllék, nem akarák megadni az várat a királynak. Drágffi Bertók meglátván az ő csalárdságokat, igen megharagvék rajta. Ez okaért újonnan és erőssben kezdé az várat vítatni. Azonközbe Lőrinc herceg kétségben esék, és futamék az nádorispánhoz, ki rokonságos vala velle, és annak kezde könyörögni, hogy segítségül lenne néki. Az nádorispán eszesül cselekedék, és monda: Ím, látod, hogy beteg és vény ember vagyok, és nagy sok ellenségim vadnak körültem. Én segítséget néked nem adhatok. A királynál tekintőtemmel és könyörgéssel mit tehetek, kész leszek mindent művelnem.

Elmenvén Lőrinc herceg az nádorispántól, az ő több rokonságihoz futassa, és azzoktól is segítséget kéregete. És a nádorispán elbocsátá az ő követit Váccá a királyhoz. Ezek a király és a tanács elejbe menvén mondának: Szapolyai István, az nádorispán eszt mondja: Felséges király, csodálkozom rajta, hogy felséged nem érti a törvényt, kinek minden törvényeket főképpen meg kel-

lene tudni és érteni. Mert felséged egy kis vádlásra ellenséggé vetette az Lőrinc herceget, és megszállotta Ujlakot, az ő jószágának fő várát és városát. Én vagyok, úgy monda, a nádorispán és az országnak bírója. Én vagyok az, kire kell még a királynak is appellálni, és az én ítéletem allá vettetett még a király is. Ha Lőrinc herceg valamit vétett vólt, törvénybe kellett vólna híni. Felségednek gyűlést kellett vólna hirdetni az Rákosra, és oda az ország elejbe kellett vólna állatni, és lött vólna törvény reá, és úgy bűnhedett vólna törvénnyel. Nem kellett vólna mindjáraást haddal reá menni, mert ez törvéntelen kegyetlenségnek jele. Ez okaért nádorispán urunk kéri felségedet, hogy megtekéntsed az ő régi jótéiteit, és azzokért hadjad el az Ujlaknak vítatását, és Budán gyűlést tétess, és megüteltesse a száz ember előtt az Lőrinc hercegnek ügyét. Ha meggyőzettek az ítéletbe, hogy felségednek méltósága ellen vétkezett, aszt mondja nádorispán urunk, nemcsak, hogy nem akar könyörögni érötte, hanem mindjáraást a poroszlóknak kezében akarja adni, hogy halálra vigyék.

László király hallván a nádorispánnak követségét, igen megharagvók érötte, és monda a követeknek: Menjetekek el, mondjátok az nádorispánnak: Nagyobb vétke vagyon az nádorispánnak, hogy tudta, kicsoda legyen az Lőrinc herceg, és micsodát cselekedett, és még nem feddette, meg sem tiltotta rólla, hogy ennékem, miérthogy az Istennek és a királynak ellenségére támadtam, hogy aszt megbüntössem és bosszút álljak rajta. Nagy latorságokkal vétkes az Lőrinc herceg, és gyakorta megidésztetem, de mindenkoron megutálta az én királyi méltóságomat, sőt ellenem is feltámadott. Ez okaért ő is törvény szerént meg akarja ötet büntötni. Ha a nádorispán a királynak jó akarattyát akarja venni, mindenkoron jószúvel akar hozzá lönni, ha kedig haraggal valamit akar indítani, avval ő semmit nem gondol. És ez válasszal mindjáraást elbocsátá a követeket.

És László király mindjáraást meg kezdé a sereget öregbíteni, és parancsolá, hogy annál inkább kezdenék az Ujlak várát vítatni. És újonnan felkiáltatá, hogy valakik az Lőrinc herceget megsegítették vólna az ő visszavonnásba, avagy kik mellé állattanak vólna, ha mindjáraást el nem állanának mellőle, és meg nem térnének a király hívsége mellé, tehát azzok is örök hitlenségbe lönnének a királynak mint szinte ő maga Lőrinc herceg.

Hallván eszt Lőrinc hercegnek az anyja, igen megijede rajta. És nagy somma pénst vén mellé, és méne Drágffi Birtókhoz, és allatomba szörzédni akara véle, hogy eleit vönné a fiának veszedelmének. De Drágffi, mint jámbor, megállá az ő tisztét, és nem nyúla a pénzhöz.

Mikoron megértötte vólna a király, hogy eléggé megrontották vólna az várnak kőfalait az álgyúkkal, odaméne mindjára, és estve meghadja, hogy minden ember készülne ostromhoz. És éjjel az hagyott órára lassan felmenének a kőfalakra, hogy a sötűtben ingyen eszekbe sem vévék az várasbeliek. Mikoron annak utánna berohantanak vólna az várasba, lón valami hársolás közetek, de a király népe mindjárt elfoglalá az bércet. És a hadnagy felkiáltatá, hogy senki ne kegyetlenködnék az várasbeliek ellen. És mindjára az vár allá sietének, és aszt kezdék erőssen vitatni, de az várasbeliek elijettenek vala. Ez okaért azon éjjel még megadák magokat a királynak, melly lón Karácson havának huszonegyedik napján 1494. esztendőben, Krisztus Urunknak születésének utánna.

A király annak utánna nappal, tizenkét órakort az ő népével beméne az várasba és várba. És mikoron az várba be akarna menni, elejbe jöve gyászruhában Lőrinc hercegnek az anyja, és sok szóval kezde esedezni a királynak. De a király nem akará az asszont hallgatni, hanem az egrü püspök által tön választ néki, és elmutaták onnét. Mikoron kedig bement vólna az várba, sok és temérdek kazdagságokat talállá ott és sok élést. Csak jeles subákat háromszázat talála ott. Arany és ezüst műveket sokakat, háromezer bort. És azzokból sokat elajándékoza a király az uraknak és az vitézeknek. Mikoron mindeneket meglátogatta vólna az várba, sok néppel megerössíté aszt és az várast, és mindjárt elindítá seregét a Kishorvátra.

Mikoron ez okaért negyednapig ment vólna, egyszersmind megszálla négy várast az Kishorvátnak. És az iffiú nemesek mindjárt megvövék az egyiket, a többit is erővel vövék meg, és felgyújták mindjárt azzokat. A Battyáni Péter is két váraskákat véve meg Tata mellett. És a király elbocsátá a deszpotot, és az megszálla a Szent Demeter várasát, melly jeles helyly vala. És láták az várasbeliek, hogy nem állhatnának ellene, ezért feladák az várast. Ekképpen László király két hólnapig minden jószágától megfosztá az Lőrinc herceget. Futakot is visszavövé, és visszaadá

a pécsi püspöknek, és az egyéb visszavonókat és engedetleneket mind meghajtá.

Mikoron kedig írának Krisztus Urunknak születése után 1495, László király kétfelé szakasztá seregét. Józsát, az temesvári ispánt bocsátá hatezer lovaggal és egynyíhány ezer drabanttal, hogy megszállanak Németújvárat, melly az Lőrinc hercegnek egyik fő erőssége vala. Az Drágffi Bertholdot kedig, az erdélyi vajdát bocsátá allá Somogyságba, és adá mellé az Hipolitus gardinál seregét is és az Bornemisszáét is, hogy megszállaná Kapusújvárat. Ő maga kedig marada a több urakkal Verrukába, és gyűlést tarta ott, törvényt is tétete ott. És Horvátországból sok urak nem merének reá jöni. Ott nagy sok jámbor könyörgésekre megkegyelmeze László király az Aurane pirjalnak, ki immár elhajlott vala az Lőrinc hercegtől.

Az nádorispán is két jeles embert bocsátá követségbe, és azok odajövének László királyhoz, és azzok által könyörge a királynak, hogy ő felsége megelégednék immár ennyi büntötéssel, és tovább ne büntötné immár a Lőrinc herceget, hanem ő felsége hadná az ő dolgát a budai gyűlésre. Hallván a király a könyörgést, csak az előbeli választ adá néki, és monda: Én vagyok a fejedelem, enyim az ítélet. Tudom én, mikoron eléggé megbüntöttem az engedetleneket. Ökörnek mondott engemet az Lőrinc herceg. Annak előtte csak egy szarvam vala, avval ökleltem meg az engedetlen urakat, de az Isten mást nevel most, ugyan két szarvammal megöklelem immár őket.

És ott az gyűlésben nagy sok dolgok lecsendeszülének az urak között. Az illiriai urak is megbékél ének az horvátországi urakkal. Az urak is visszaadák a dézmákat, mellyeket elfoglaltanak vala a püspekektől. Aszt is szörzék, hogy országul negyvenezer aranyforintot füzetnének minden óra a tízezer lo-vagnak, kik hadakoznának szinetlen a törökek ellen, és megöltalmaznák az végeket. Kétezer lóval röndelék az Hunyadi Jánost, hogy mind a két tartományra vigyázna.

Azonközbe, mikoron Drágffi Berthold a néppel Kapusújvár allatt vólna, és elhítták vólna őtet menyekezére egy kezelvaló várba, éjjel eljőve Dombai Dávid, az Lőrinc hercegnek hadnagya, és megüté a tábornak az holdvilágnál, miérthogy tudja vala az Drágffinak ott nem létét, és nagy sokat levága a király táborába,

és megfutamtatá mind az egész tábort. És az várba bevonatá mind a király álgúit, mind az élést, és igen megerősíté az várat. Másodnapra méne kétszáz szekérrel egy kezel való városba, és megüté ott a sokadalmot, és elhozá onnét a kalmároktól minden marhájokat. Megbúsulván ezért Drágffi Berthold, harmadnapra egybegyűté minden seregét, és elhozá a segítségeket is, és esmet az Kapusújvár allá szálla. Odaérkezének azonközbe a budai és a pesti darabantok is, és erőssen kezdé az várat víttatni. És mikoron immár a drabantok majd mind az három árkot meghidalták vólna, és immáron szinte szömbe kezdének víni, meggyulladék a puskapor az várbeliek között, és az felgerjeszté az latorkertet, és mind a több töltett palánkokat, és az lóelleségeket, és nagy tűz kezdé lönni. Megijedvén ez okaért az várbeliek, szót adának ki, és megadák az várat. És az hadnagy megkiáltatá, hogy senki ne kegyetlenködnék, hanem minnyájan mególtanák a tüzet, és úgy lón. Az Rahóltza is megadá magát.

Mikoron kedig az Józsa ispán igen szorongatná az Németújvárat, és látná Lőrinc herceg, hogy nem tarthatná aszt a király ellen, frigyét kíván a egynyíhány napra az Józsa hispántól. Azonközbe méne a király mind az urakkal Péccsé bőjt első havában. Ott esének az urak a királyra az Lőrinc hercegért, kiváltképpen kedig az Bot András, és kegyelmet nyerének néki. És a király elhívatá az Józsat, a temesvári ispánt Németújvár alól a király seregével. Józsa ez okaért hit allatt hozá az Lőrinc herceget Péccsé. Valának kedig véle több társai, a Kishorvát, Ederbo, Szécsi Miklós etc. És az urak nagy tisztességgel fogadák őket Péccsé. És mikoron a király elejbe vitték vólna az urak, alázatos beszéddel megvall á a király előtt az ő bolondságát és vétkéit. És az ő vétkeinek minden okait veté az ő társaira, hogy az ő gonosz tanácsokkal elvesztötték vólna ötet. És úgy könyörge annak utánna a királynak, hogy kegyelmesképpen akarna véle cselekedni.

A király mondá, hogy erővel és az ő természeti ellen vonta vólna ötet kegyetlenségre az ő nagy vétkeivel. Ez okaért önéki nem kelljen vádolni a királyt, vagy annak keménységét, hanem az önnen nagy vétkeit. De ezen még nagy örömem vagyom, hogy ok adatott erre, hogy megmutathatom – úgy monda – az én kegyes természetemet és az én királyi kegyelmességemet. És annak utánna magának vévé ötet, és titkon szólla véle.

Azon napon parancsolá László király Józsnak, az temesvári ispánnak, és az megfogá az aurani pirjalt, és örüzet allá veté. És minden udvarát megdúlatá, és zsákmánt tön minden marhájába. Látván eszt a királynak ellenségi, igen megijedének, és ha az váras kapui nyitva lesznek vala, sokan közzülek erdő felé mentenek vólna. Az fogoly, az Aurane pirjal könyöregtete a királynak, hogy bocsáttatná el, baráttá akarna lönni. A király igen megharagvék és monda: Micsoda szörzet túrne olyan lator embert. És meglán-cosztatá erőssen mind a két kezét néki, hogy ő maga ne ölhetné magát. És mikoron a kösség közett lött vólna valami szó felőle, a király megkiáltatá, hogy ezen senki ne mozdulna, mert törvénnel akarná ő megbüntötni a pirjalt. Akkoron minden ember előtt nyilván leszen, melly igen nagy latorságot cselekedett legyen a gonosz ember.

Ugyanazon napon visszajöve az More Péter, kit még a második esztendőbe bocsátott vala a király követségbe török császárhoz. És a török követek is feljövének véle Budára. És ezek szép ajándékokat hoznak vala császártól a királynak, és frigyet kérnek vala tőlle. A király víg kedvvel fogadá őket, és frigyet ada nékik, hogy mindkétfelé három esztendeig frigy lönne, és egyik se kezdené a másik jószágait, és hogy a császár elbocsátná az horvát foglyokat. Valaki meg akarná a frigyet szegni, az hírré adná a más félnek három hólnappal. Úgy lön annak utánna az egész ország csendesz és jó nyugodalomba mind egész esztendeig.

A király kedig Budára nagy gyűlést és octávát hirdete, hogy ott okát adná az országnak minden hadakazásiról, és hogy törvényt szolgáltatna a gonosztévé embereknek büntetésére. Mikoron az ország bejött vólna a gyűlésbe, a király a gyűlés elejbe akara menni, hogy minden cselekedetiről okot adna az ország előtt, kiváltképpen, miért büntötte vólna az Lőrinc herceget. De a püspekek nem engedék, mert méltatlan dolgának mondák, hogy a kösségnek ítélete lönne a király dolgairól.

És az ország két embert választá, kik lönnének az Lőrinc herceg mellett, és kik esedeznének az ország képébe a királynak érötte. És Lőrinc herceg más ruhában öltözék, és hajadonfövel és lebocsátott orcával méne. És király a könyörgésre jó választ ada, de az jószágak megadása felől még igen kevés reménséget ada.

Itt a gyűlésbe nagy zönebona lőn az ország közett. Mert a király akarja vala az országot róni, és minden kaputól akara egy aranyat vönni, a nemesek kedig semmiképpen nem akarának elállani a régi törvény mellől, tudniaillik, hogy minden öt kapu egyegy aranyat adna. Arról is pananszolkodának, hogy a királynak nagy jövedelmi vólnának az dézmából, vámokból, huszadokból és harmincadokból, de aszt a jövedelmet mind elnyelnék az urak, és nem járna a király kezéhez. Az urak kedig mást dolgot vőnek elő. Mert meg akarák a királyi táblát újítani, hogy az országnak dekrétoma lönne, melly szerént ítélnének mind az itélőmesterek és az ispánok. És leültöték Domonkost, az székesfejérvári prépostot és Jánost, az veszprimi püspöket, hogy ezek egybeszeddegetnék a törvényeket. És ezek addig szeddegettének, és írának, hogy a nemeseknek mind elfogy a költségek, és naponként mind mennek vala haza. A keveseket, kik megmarattanak vala, megengesztelé a király szép szóval, és ekképpen megravák az országot, és minden kapura egy-egy aranyforintot ravának. Úgy marada a dekrétum hátra.

Miérthogy kedig Bálint, az váradi püspök meghólt vala, a király a püspökeknek tanácsából püspökké tövé Váradon az Domonkost, az székesfejérvári prépostot.

És fejérvári préposttá tövé a Frangapán Györgyet.¹⁸¹ És pinkest másodnapján a király megvendéglé mind a püspökeket és az urakat, és megmutatá előtttek az ő dücsőséges vóltát minden pompasággal.

Annak utánna úgy tétete László király törvént az urakra, kik megsententastattanak vala: A Poki Pétert négygé vágatá, az Aurane pirjalt az Dunába vetteté. Vala kedig akkoron nagy halál Magyarországba, ez okaért László király kiméne az erdőbe, és mind oda vadásza. Onnét méne Szeggeddé, Szegedről Csanáddá. És a Dráván általmenvén Babócsára méne. Onnét a Somogyságnak általméne, és méne Sabariába, onnét Sopronyba, Sopronyból Pozsomba. Ott gyűlést tétete az cseheknek és morvaiaknak. És onnét bocsátá követségbe az nitriai püspöket Krakkóba, a lengyel királyhoz. Annak utánna Pozsomból úgy méne allá Budára az octávéra.

¹⁸¹ Igen vadásszák a püspekségeket.

És mikoron az ország odagyült vólna, és együtt vólna a Szent János egyházába, beméne László király az ország elejbe. És előszer szólla az Beatrix királyné asszonról, hogy ő aszt feleségül nem vehetné magának, mert majd koros vólna, annak felette magtalan is vólna. Vallá, hogy az urak tanácsából valami ígéretet tött vólna néki, de ő sem tartotta vólna az ő ígéretit, etc. Annak utánna szólla az országnak az rovás felől, hogy szükség vólna az országot megróni, hogy pénze lönne, mert a kímek meghoszták vólna, hogy a törökek kastélyt akarnának épüteni Nándorfejérvár elejbe. Annak kellene eleit venni, etc.

Az ország eszt meghallván mindjárast választ tőnek néki, tudnia illik, hogy az országnak tetszenék, hogy ne venné az Beatrix asszonyt, hanem egy szép iffiú leányt vönne. És választának az ország közzül követeket, kik Beatrix asszonyhoz menvén megmondanák néki, hogy békét hadna a királynak, mert az ország nem akarná eszt az házasságot engedni. Más állapatra visselne gondot, etc. Annak utánna az rovás felé olyan választ tőnek néki, hogy a rovást örömet megengednék, csak lönne az országnak szokása és törvénye szerént. De miérthogy őfelsége aszt jelenti, hogy kevés pénz ment őfelsége kezéhez, arról könyörgének néki, hogy őfelsége végére menne, hova lött ennyi nagy somma pénz. Mert az ország tellyességgel megadta az ravást, kiment a pénz az ravás szerént. Ha őfelsége kezéhez nem ment, tehát lopók a ravók. Erre is felelének a királynak, hogy készek lesznek adót adni, nemcsak kétszer, avagy háromszor esztendőig, hanem négy-szer-ötszer is, csak őfelsége lássa, hogy a ravók miatt ne csalatkozzék, mert aszt nem akarják megengedni. Ha kedig őfelsége nem akarna az urak ellen vétetni, ők országul akarnák az vétséget vizsgálni és cirkálni, és őfelségének be akarnák hozni, hol lött legyen az vétség. És ekképpen nem lehete az rovás, hanem ki-ki mind hazaméne.

Annak utánna Budán egy igen kis dologból igen nagy támadás lön. Az innasok és apródok támaszták az háborúságot a sidók utcájába, mert minden apróságokat művelnek vala az utcában, és nagy rútságokat művelnek vala az sidóknak ajtai előtt, és betörik vala az üvegablakokat, etc. A sidók el akarák az apródokat üzni. Látván eszt a kösség, hogy kergetik vala az innasokat, rajtok lőnek, és dúlni kezdék a sidókat, és minden marhájokban zsákmánt

kezdének tönni. És az egri püspök szolgálai le akarák a támadást csendesíteni, de nagyobb támadást tőnek velle, mely tartá mind estig. De végre az urak közzül támadának némellyek a kösség ellen, és úgy csendesíték a támadást estvefelé.

Másodnapon újonnan feltámadá a kösség, és ostromlani kezdék az sidóknak utcáját, és erőssen kóborlják minden marhájakat. És az urak odabocsáták az ő népeket, hogy lecsendesíténék a kösséget, de ezek nagyobb kóborlást indítanak, hogynem a kösség. Látván eszt a király, az utolsó orvosságot fogá elő, és az hadnagyot allábocsátá az darabantokkal a kösség közübe. És ez lefoga egynyíhánt benne, és mindjárt levágatá őket. Látván eszt a kösség, megcsendeszüle, de a kösség igen vágyódik vala a püspekekre.

Azonközbe a követek jutának Csehországból, és ezek jó hírt hozának a királynak Csehországból, hogy a csehek tízezer embert akarnának mellé bocsátani az önne költségeken. Egyebeket is ígérnek vala a királynak. Arra is kéri vala a királyt, hogy haza térne az ő országába, mert ők minden kölcséget akarnának néki adni.

Annak utánna zúgolódás kezdé lönni az Sigmond püspök ellen, ki kén cs tartó vala, hogy az ő kénstartóságában hamissan cselekedett volna. És számvételre fogák. Tehát igaz, hogy hamissan cselekedett. Megfogatá ez okaért ötet mindjára a király, és a kösség nagyon örüle néki. Megfogatá az vicekénstartót is, egy Dombait, ki főképpen lopott vala. Mikoron kedig a Sigmond püspök le nem tehetné sommát, a király elküldé ötet Temesvárra örök fogságába.

Mikoron kedig László király megvötte volna nagy pénzen az ódozatot a római pápától, ki ötet elválasztotta vala az Beatrix királyné asszontól, megházassula annak utánna, és vén házasságra az Anna asszonyt, melly az gandalai fejedelemnek leánya vala, egy igen jámbor szűzleányt.

Annak utánna mindjára ebbe kezdé fejét törnyi, hogy örökévaló békességet szöreszhetne az Maximilián császárral. Sokáig járák ez okaért eszt e békességet, de véghöz nem meheti.

Mikoron írának kedig 1502. esztendőben Krisztus Urunknak születése után, feljövének a törökek, és megszállák Jajcát. És a király alláméne az ő seregével, és megütöközék a törökekkel, és a

nagy viadalom után meggyőzé a törökeket, és megszabadítá Jajcát, és megszabadítá a Tódtországnak határát is.

Az Anna, a királyné asszony megterhessüle László királytól, és szüle egy szép leánzót néki, kit Annának nevezének. Ez lőn annak utánna a felséges Ferdinánd királynak és császárnak felesége, melly szülte néki a mostani Maximilián császárt az ő öccseivel. Annak utánna esmet terhébe esék a László király felesége, és szüle néki egy szép fiat, de azon szülésbe meghala az anya. Eszt nevezé László király Lajosnak, ki annak utánna elvesze a Mohács mezőn, amint oda állá megmondjuk.

Mikoron annak utánna írának 1514, Selimus megfosztá Bajazetet a császári birodalomtól, és mindjárt hadat indíta Magyarországra. És Magyarországból méne az igen nagy haddal Horvátországba, és megvévé Sabacumat. És onnét méne az erős Thinini város allá, mert hallja vala, hogy a magyarok nemigen tartának az ő tunya királyoktól. Ezért ő is semmit nem fél vala tőlle.

Látván eszt az Tamás, az esztergomi érsek, örömet megsegtötte volna az országot, de miérthogy mind ő, mind az urak fősvények valának, és nem akarának semmit az ország mellett költeni, ezért beméne Tamás érsek Rómába, és a pápától bulcsúleveleket kére, és azzokkal kijöven erőssen prédikáltattya vala a bulcsót a barátok által a kösség közett, és büntől, kénytől ódozák vala mindazzokat, kik felkelnének, és a hadba mennének a törökek ellen.

A szegény kösség felkele, és készek lőnek a törökekre menni, de az urak és a nemes népek otthon kezdének maradni. És eszt kívánják vala, hogy a szegény kösség hadakoznék éröttek, és mególtalmazná őket. A kösség látván, hogy a nemesek közzül nem jőne senki melléjek, így választának magoknak hadnagyokat, papokat, barátokat, deákokat, vargákat, hászartosokat etc. Miérthogy kedig ezek semmit nem tudnak vala a török ellen való hadakozáshoz, ezért haragvának a nemesekre, mondván: Ők szopták ennyi üdőtől fogva a mü veritékünket és vérünket, immáron elbúnak, és nem mernek országunkért víni a törökek ellen. Jertek, mennyünk reájok, a béka vérekre, etc. És úgy kezdik üzni, verni, vágni, nyársolni a nemeseket.

László király behuná a szömét, mintha nem látná, mit művele a kösség az nemeseken és az urakon. Mert ők is megutálták vala a királyt, és keveset gondolnak vala véle, ez okaért a király is nem gondola véle, hogy a kösség úgy veszti és süllyeszti vala a nemeseket, mondván: Hadd, hadd, hagy szelígyüllyenek a kövély nemes uraim, etc. Látván a nemesek az ő veszedelmeket, nem tudának hova folyamni, hanem végre esedezni kezdének a Szapollyai Jánosnak, ki akkoron, még igen iffiú, de erdélyi vajda vala. Míkoron eszt sem vehetnék reá, hogy mególtalmazná őket a keresztések ellen, végre aszt ígérék néki, csak hogy ne hadná őket, László király halála utána mindjárt királlyá akarnák ötöt tönni, és megesküvének néki. Maga Lajos, László királynak a fia, immár ez világon vala.

És Szapollyai János örüle a királyi méltóságnak, és keveset gondola a környülálló szükséges dolgokkal, hanem mindjárt népet gyúte, és megütközék a kösséggel, a keresztésekkel, és megveré őket Magyarországon, annak utánna Temesvárnál, végre Kolosvárnál. És így csendeszüle le annak utánna ez a bulcsós had, és úgy tévék a nemesek a kösséget nem csak jobbágyá, hanem rab-bá is.

A király azonközbe megbetegüle, mert a köszvény juta lábai-ba, mellytől igen gyötrötteték. Azon vala ez okaért, hogy mindenfelől békességet szörzene a keresztyén fejedelmekkel. Felméne ez okaért Prukba, a Lajta mellett, és odahívatá az öccsét, Sigmondot, a lengyel királyt. Maximilián császárt is odahívatá, és ott nagy barátságoson szállának egymással, és megbékélének egymással. Annak utánna behívá őket Maximilián Bécsbe. Bemenének ez okaért Bécsbe, és László királynak és az ő gyermekinek szállást adának az várba. Sigmondot, a lengyel királyt szállítának az Nyúlházba, és ott egynyíhány hétig vigadának a királyok egymással nagy böcsülettel és nagy tisztességgel. És ott újonnan megkonfirmálák az örökkévaló békességet egymással, mert egybe adák gyermekeket. Lajosnak, a László király fiának adák feleségül az Mária asszonyt, az Filepnek, a hispániai királynak leányát, melly Filep Maximilián császárnak fia vala, és vala Károly királynak, ki annak utánna császár lőn és Karolus Quintusnak nevesztették, és ez Ferdinánd királynak, ki ő is annak utánna római császár lőn és az Mária asszonnak attya. És ennek a Ferdi-

nánd királynak adák feleségül az Anna asszont, László királynak ídes leányát, az Lajos királynak nyénét. És ez lön kisasszon havának második napján.

Annak előtte, miérthogy Szapollyai Jánosra sok kazdag-ságok, jószágok és marhák szállottanak vala az attyáról, az Szapollyai Istvánról – mert ennél rekedett vala kiváltképpen – (miérthogy kécncstartó lön akkor) az Mátyás királynak kécncse, igen vala érötte, hogy az Anna asszont, Lajos királynak leányát magának kapcsolhatná feleségül. Miérthogy kedig az attya megveté Szapolyai Jánost, és adá leányát Ferdinándnak, felette igen bosszonkodék rajta. És ez lön egyik oka, miérthogy soha jó szúvel nem lehete annak utánna sem az atyához, sem a fiához. És ez lön fő oka, miérthogy nem méne a sok néppel Lajos király mellé, mikoron víni kell vala török császár ellen az Mohács mezőn.

László király ez okaért Bécsbe hadja az ő ídes leányát, az Anna asszont, Ő maga kedig allájöve Budára. Budán lön egy üdeig, és nagyon gyötrettetek a köszvéntől. Annak utánna, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1518, meghala, mikoron igen megtestesült vólna. Ez, e László király jó csendesz vala, és a magyarok megutállyák vala ötet az ő csendeszégeért. És bőv kezű vala. És a magyarok eszt látván, mindent elkéregetnek vala tőlle. Az urak is majd minden jövedelmét elraggadnák vala tőlle. És olyan szükségbe vala ezért, hogy a budai mészárosoktól rovásra hordottanak húst minden nap az ő konyhájára. Nagy kárára vala néki, hogy nem tud vala magyaról. Mindent tolmács által kellett beszélleni, valamit mondottanak néki, csak ez vólt ő feleleti: dobrsa, dobrsa, etc.

Az XXXVIII. magyar király, Lajos, az II. az László királynak fia

Születék ez Lajos, mikoron írának Krisztus Urunknak születése után 1503. Az attya vala László király, az anyja kedig – amint oda fel is megmondottam – az Anna asszony, az gandala fejedeleme leánya, ki galliai vala, de ez meghala a szülésbe. Még nem vala tellyességgel kétesztendő, mikoron a magyarok ötet megkoronázák magyar királlyá. Negyedik esztendőben koroná-

zák ötöt a csehek csehországi királlyá. Szép termetű vala férfiú korába. Lány és csendesz erkölcsű vala, mint az atya. És miért hitván mesteri valának, kik felnevelék ötöt, ebből tunya lón, és nem igen gyors az országnak bírására. Vadászásra, vigasságra, táncra kész lón. Minthogy szinte hasonló felesége lón hozzá, etc., ebből lón, hogy a magyarok nem igen böcsülik vala ötöt, mint szinte az attyát.

De ehhez igen segít vala a Szapolyai János, az erdélyi vajda, mert ez mindenbe megalázza vala a király dolgait, mert bosszongodik vala reá, miérthogy ő verte vala meg a keresztteseket, és néki ígérték vala a királyi méltóságot a nemesek László király halála után. Ezért valahol lehet vala, küssebbségre ejti vala az Lajos király dolgait, miképpen ennek utánna is meghalljuk.

Mikoron kedig megvondogálta vólna Lajos az ő király birodalmát, méglen írának Krisztus Urunknak születése után 1526, és ő maga immár huszonegy esztendő vólna, feljöve Solimán török császár egy igen nagy, hatalmas sereggel, és bejöve Magyarországba. Vala kedig akkora nádorispán Báthori István, a sánta, ki az nagy Báthori Istvánnak öccse, Báthori Andrásnak fia vala. Erdélyi vajda vala – mint oda fel mondtam – a Szapolyai János. Tódt- és horvátországi bán vala Battyáni Ferenc. Temesvári ispán vala Príni Péterés ennél vala a magyar korona. Tomori Pál vala kolocsi érsek, és ez vigyáz vala az alföldre, mert jeles, vitézlő ember vala, és sokszor csatázott vala a törökekkel, de végre cseri barátta lón. Mikoron kedig immár Nándorfejérvár elveszett vólna, az ország a királlyal egyetembe kolocsi érsekké tövé erővel, hogy ő ott alatt lévén, gondot viselne az alföldre és az végekre. Kancellárius vala kedig az Brodoric István, az váci püspök, kénstartó vala Thurzó Elek. Pozsoni és budai udvarbíró vala Bornemisza János. Esztergomi érsek vala Szalkai László, etc.

Meghozák a hírt Lajos királynak, hogy Solimán török császár felindult vólna Magyarországba. Immár Nándorfejérvár övé vala, Sabácot is megvötte vala, Szalonkémént és mind a több erősségeket a Száva mellett törte vala mind szinte Péterváradig, hogy immár az egész Szerémség mind övé vala. Tomori Pál is színetlen ír vaja a királynak, hogy feljöne Solimán császár. Végre, hogy látá, hogy semmit nem használa az levelekkel, ő maga felüle kocsiakra, és felszágulda a királyhoz, és megmonda a királynak mindeneket,

és melly nagy szerencsén vólna az egész ország. Erre is oktató a királyt, hogy sietne népet mindjárt szörzeni, hogy eleit vehetnék a töröknek, hogy által ne bocsátanak őtet a Száván Nándorfejérváron fellyül.

A király nem tud mit tenni, hanem gyűlést hirdete mindjárt Szent György napjára. A gyűlésben aszt végezék, hogy mind az urak, mind a nemesek, a parasztságnak is némely része Szent Jakab havának második napján Tolnán lönnének, és onnét minnyájan elindulnának a királlyal a törökek ellen. Azonközbe küldte Lajos király követeket Rómába pápához, és segítséget kére tőlle. Esmet a németekhez, csehekhöz, slesiakhoz, morvákhoz, etc. Aszt is megengedé az ország – miérthogy a sok kóborló urak és kapdasó tisztartók miatt megüresült vala a tárház – hogy Lajos király az egyházmarhákhöz kezdene, és abból szörzene költséget az hadra.

Mikoron eloszlott vólna a gyűlés, a király szorgalmatos lón, és mindenfelé írta – Károly császárhoz, francia királyhoz és mind az egyéb urakhoz – és kérete őket, hogy el ne hadnák őtet az ő nagy szükségében. De mikoron senki nem könyörülne rajta, ő maga gyűte azonközbe, amit gyűjthete, és rendelé az Macedoniai Lászlót és az Gerendi Miklóst hozzá, hogy azzok veretnék a pénszt, és füzetnének az hadakozóknak. Az kénstartó is pénszt vón az apáturakon, a prépostokon, a káptalannokon, az szabad városokon, az erdélyi szászokon és a sidókon. Azonközbe megírta az Thomori Pál és az erdélyi vajda, hogy a török immár közel vólna Nándorfejérvárhoz, és hogy a törökek közzül sokan áltajöttenek vólna a Száván.

A király megizené Szapolyai Jánosnak, az erdélyi vajdának, hogy felvénne a székelyeket, és mind az erdélyieket, és mellette mind a nemességet és az hópénzesseket, és allátérne Temesvár felé, és háta megé körülne török császárnak. Az havaselvő vajdának is meghadja, hogy bekörülne Thráciában, és ott rabbolna és égetne a császár nem honn létébe. Emiatt vissza kellene térni török császárnak avagy odahadni országát.

Méglen ezek lőnek, elmúlék a nap, mellyet a gyűlésben nevesztenek vala, hogy minden rendbeli népeknek Tolnán kell vala lönni. És senki ott nem lón. Azonközbe úgy juta az hír, hogy török császár egy nyíhány erősséget megvött és eltörett vólna, és

immár erőssen vátatná Péterváradját. A király látá, hogy senki nem jöne sem Németországából, és hogy a magyarországi urak is vontatásra vötték volna a dolgot, hogy senki őreá nem vethetne, és övéle okot nem adhatna, mintha őrajta múlt volna el, a kevés népet, mellyet olyan sietségben egybegyűjthetett vala, kiindítá Budából, ő maga is kiindulla Szent Jakab havának huszonnegyedik napján, és a Duna mellett lassan-lassan allámendegele. A király népe vala akkoron mind körülbe csak háromezer ember. Annak utánna Báthori András jöve a király mellé valami néppel.

Azonközbe egyik követ üzé a másikat be Erdélybe az Szapollyai Jánoshoz, hogy sietne jöni a királyhoz az erdélyi hadal. Azonközbe elhozák a szomorú hírt, hogy török császár megvötte volna Péterváradját, és hogy immár Ujlakra menne. Azonközbe Tomori Pál általmenvén a Dunán kétezer lóval, ott veszedik vala allá s fel a törökek ellen. Ezer gyalogat, és kevés lovagot hagyott vala az várnak óltalmazására. Az vízen is valami naszádi valának, de mind az a török ellen igen kevés vala.

Tolnán hogy vala a király, gyűlének az vármegyékből hozzája. Annak utánna jöve Szapollyai György háromszáz fegyveressel és tizenkétszáz gyaloggal. Jöve a Cypriai Hannibál is a pápa népével tizenháromszáz gyaloggal. Ezek mellett esmet négyezer gyalogot bocsátott vala a pápa, azzok is odaérközének, szép fegyveres nép vala ez, és jó készülettel valának, noha gyalogok valának. Jövének tizenötszáz lengyelek is szép készülettel, kikkel Gnomski Lenárt, egy főember. Püspekek is jövének: Várdai Pál, az egri püspek Príni Ferenc, az váradi püspek és egyebek. Azonközbe úgy hozák a hírt, hogy Ujlakot is megvötte volna a török.

A király tanácskozik vala mindennap, mint kellene előbb menni, és hova kellene szállani? De miérthogy immár a Duna mellett való erősségek mind a török kezébe valának, arra hajla mind az egész tanács, hogy valamiképpen a Dráva révét el kellene foglalni a törökektől, hogy által ne jöjhetne a Dráván. És a király elbocsátá néppel a nádorispánt, hogy a Dráva mellé menne, és ada a nemesek közzül is sokokat mellé. A nádorispán elméne ugyan, noha beteg vala, de a nemesek nem akarának elmenni, mert eszt hányják vala, hogy önékik privilégiumok volna, hogy sohólt ne

hadakoznának, hanem csak szinte a király zászlója alatt. Ez versengésbe elműlék a Dráva dolga is.

Hogy eszt meghallá a király, igen búsula rajta, és monda: Látom, mire ügyekeszték minnyájan. A tü fejeteket meg akarjátok minnyájan menteni, az én fejemnek elveszésével. Ám legyen. Nem akartok tü oda menni, Istennek segítségéből ő magam oda viszem fejemet. Ám Uram Isten, te tudod, miképpen kell a dolognak lönni. Másodnapon ez okaért kiindulla Tolnárról a király, és méne Szekszárdra. Onnét méne Báthára. Ott szörze a király két fő hadnagyot, egyiket Tomori Pált, a másikat Szapolyai Györgyét.

A hadnagyok elindíták a sereget, és menének a Mohács mezőre, hogy elfoglalnák a mezőt, és tábort járnának azzon. És mikoron minnyájan megszállattanak volna, eljuta éjjel Podmanitzki Mihály a királyhoz, és megmondá néki, hogy török császár immár áltajött volna a Dráván. Ott nagy veszedés lón a tanácsba, mit kellene művelni a királynak? Meg kellene-e ütközni a törökekkel, avagy hátra kellene menni? Mert az erdélyi vajda nem jött vala még meg, az horvátok sem jöttek vala, sem az németek, sem a csehek. Tomori Pál aszt adja vala tanácsul, hogy a király ugyan megütköznék a törökekkel, mert noha a törökek sokan vólnának, de igen kevés volna a szín nép közettek. A hadakozók is minnyájan aszt kiálttyák vala.

Hogy immár minnyájan megegyenessülének rajta, hogy ugyan meg kellene ütközni, monda Príni Ferenc, az váradi püspök, a király előtt csüffolkodván: Ím látom, hogy ugyan meg akartok ütközni! Fráter Pál néki viszi a sok jámbort. De annak előtte az magyaroknak csak tízezer mártynomnak innepe vala, innét tovább leszen nékik húszezer mártiromoknak innepek is, mellyek e mai napon az országért víván mind levágattatnak. Bár bebocsássátok Broderic Istvánt Rómába, hogy kérje a pápát, hogy beírja mind az húszezert (mert akkoron többen nem valának a király seregében) az kalendáriomba.

Ugyanazon napon jövének az hajók Budáról hozván az álgýukat, nagyokat és kicsideket és gilyóbissokat a puskaporral egyetembe, és egyéb hadiszörszámokkal. Jövének kétszáz gyalogok is, kiket bocsátott vala a Turzó Elek, ki Budán királyné aszszonnyal vala. Ugyanazon napon hozá Tomori Pál az ő seregét, ötezer embert a király serege mellé. Vasárnapon jöve az horvátor-

szági bán is az ő népével, mint háromezer emberrel. Véle valának valami urak is, Tahí János, Bánffi János és egyebek is. Hétfőn jöve az Erdődi Simon is, a zágrábi püspök az ő öccsével, Erdődi Péterrel, kik valának több hétszáz lóval. Szinte akkoron jöve Atzél István is háromszáz lovaggal és egynyíhányezer aranyforintot is hozza, mellyeket ajándokba küldötte vala Bornemissza János Lajos királynak. Estvefelé jüta Szerecsen János is kétezer gyaloggal, kézijssekkal. Jöve az More Philep is, a pécsi püspök az öccsével, More Lászlóval.

Mikoron eljött vólna kisasszony havának az huszonkilencedik napja, melly Szent Jánosnak fővételé napja vala, a seregrendelészöz kezdének. A török is mindjárt megmutattatá magát. Az nádorispán megkörülé a királlyal mind az tábort, és ujjával megmutatá a királyt, hogy jelen vólna, és kész vólna víni hazánkért halálig. És szép beszédekkel inté mind a sereget. Azonközbe alláereszkedék a dombról a török sereg. Innét is ütközetet fúvának és dobolának, és egyberoppona a két sereg, és nagy viadalom lőn köztök. Végre hátat kezdének a törökek adni. Imezek kedig tolongnak utánnok. És a törökek mindaddig hátramászkálának, méglen a magyarokat az álgyúk elejkbe csallák. Akkoron mindjárt kisüték egyszersmind a sok álgyúkat (vala kedig több háromszáznál) az magyarokra, és az álgyúk nagy romlást művelének benne. Elannyira, hogy meg kezdé az jobb szárnya tántorodni, és hátat kezdé adni. Mindazonáltal erőssen vív vala a deréksereg a törökek ellen. De hogy az jancsároknak seregére érének, és azok sűrén kezdének lönyi, meglankodának a magyarok, mert szántalanok kezdének hullani az lövéssek miatt, és úgy kezdének hátra futni. A török lovagok kedig utánnok tollának, oldalul is ütközének nekik, és a Krassó sebedékes érre kezdék őket tolni, és szántalan sok nép odavesze az érbe.

A futásban a király Cetrizcel egybetalála, és mikoron az érre találtak vólna, Cetriz elöl méne és általúsztata. A király utánna méne, és mikoron a meredek parton ki akarna a lóval hágtatni, visszaesék a ló véle, és a királyt fegyverben az vízbe és sárban nyomá, és ott fullada meg az jámbor Lajos király. Ott megtalálák annak utánna az Ő testét. Tomori Pál vitézül víván, az ütközetben hala meg. Az ő fejét a császár kopiába téteté, és az ő egész táborában hordatá aszt.

Másodnapon török császár elejbe hozatá a foglyokat, a nemeseket, és szöme előtt levágata tizenötszázat benne. Ezekkel áldozta aznap. A foglyok közzül keveset meg tarta, csak hogy azzoktól megtudhatná a császár és Hibraim basa, minden szükséges dolgokat. Azok között valának Miklós herceg, Piletzki János és Macziutzki János, mind lengyelek, királynak kommornyiki, esmet Fekete Mihály, Majtin Birtalan.

Nagy sok urak vesszének kedig az viadalban és a futásban. Szalkai László, az esztergomi érsek. Tomori Pál, az kolocsi érsek, Príni Ferenc, az váradí püspök, More Philep, az pécsi püspök, Paksi Balás, az győri püspök, Csaholi Ferenc, a csanádi püspök, Palinai György, a bosznai püspök. Az urak közzül Szapollyai György, a szepesi groff, Drágffi János, Ország Ferenc, Korláti Péter, Trepka András, Horvát Simon, Szécsi Thamás, Prini Gabriel, Sárkány Ambrus, Palótzai Antal, Czetin Mátyás, az Frangapán groff, Bánffi Sigmond, Hampó Ferenc, Battyáni János, Slic István cseh úr. A fő urak közzül Balasi Ferenc, Tharsai Miklós, Paxi János, Istvánffi János, Vardai Imre, Podmanitzki Mihály, Orlovitz György, Atzél István, Pogán Sigmond, Tornyal János, Kárnai János és Kárnai István, Forgáts Miklós. És a főnemesek közzül vagy ötszáz. Gyalagok vagy négyezeren szállattanak el. Az gyalagoknak hadnagy közzül nem szálladott el senki, hanem csak az Hannibál, a Cipriai. Az álgúuk mind odaveszének.

Az viadalnak után hármadnapig kiszáguldának a törökek mind széllal Magyarországbán. Kicsoda mondhatná a nagy kárt, mellyet mindenfelől tőnek? Mind a Balaton állóvízig elszáguldának a törökek. Pécs városát mind elégeték.

Hogy ez lönne az Mohács mezőn, Szapolyai János, az erdélyi vajda az ő nagy népével Szeggednél fűtezék, mert csak aszt várja vala ő, hogy odaveszne Lajos király, hogy ő magát annak utánna előtolhatná. Onnét éjjel eloroszodék a néptől, és úgy lön szömbe a Solimán császárral, és úgy köté meg az ebláncot véle, kinek az előmente és az hitván vége, mint lött annak utánna, aszt meghalljuk, ha az Isten akarja, a krónikának második részében.

Hogy Mária királyné asszony meghallá eszt az veszedelmet Budán, igen elijede, és kifutamék Budáról, és felfuta Pozsomba az Turzó Elekkel és az veszprimi püspökkel. Olly nagy rőműlés vala kedig az országban, hogy minden ember fut vala, ahova

szömével lát vala. Az várakat mind pusztán hadják. Esztergomból kiszekék az Orbántz András. És szerencsére találta egy szegény darabant belé Nagy Máthé, az marada benne valami roszos parasztokkal. Maga az Orbántz András annak előtte igen fennhéjaz vala, mert ez verte vala fel az Mária királyné asszonnak marháját a futásban. Visegrádot tarták meg a papok és barátok.

Mikoron Solimán császár Budára feljött vólna, pusztán találá mind az várast, mind az várat. És általhídlalá az Dunát Pestnél, és sok népet által bocsátván mind feldúlatá és elrablatá a Tisza-Duna kezét, és mindeneket elveszte tüzzel és fegyverrel. És mikoron minnyájan visszajöttenek vólna a rablásból, zsákmányt tön mind a budai, mind a pesti kazdagságokban, és felgyútván az városokat minden népével visszaméne Törökországba. Es a pusztá földet, és a füstelgő üszegöket hadja hátra Magyarországbán.

Finis

COLOSVAROT VÉGEZE HELTAJ GASPARNE,

ANNO 1575.

JEGYZETEK

ÖSSZEÁLLÍTOTTA
KULCSÁR MARGIT*

-
- * Heltai Gáspár margójegyzeteit a megfelelő oldalon lábjegyzetekké alakítottuk.
Szerkesztő.

Szótár

(Rövidítések: fn = főnév; hsz = határozószó; l. = lásd; mn = melléknév;
vki = valaki; vmi = valami)

- adbiak - *szarmata nép*
actorum 17. - *Apostolok cselekedetei, 17. rész*
adogíták - *skandináviai nép*
aganzsiák - *skandináviai nép*
ágyas ház - *hálószoba*
ahhoz képest - *annak láttán*
akad - *kerül, jut*
aladár - *testőr*
alafa - *jutalom*
alánus - *alán (ókori nép)*
alattomba - *titokban*
albanis - *albán*
alít - *gondol, hisz*
alkolmatosság - *jó tulajdonság, alkalmasság*
állás - *színpad*
állat - *lény, tárgy, létező dolog*
álló sereg - *állandó katonaság*
almárium - *(fali)szekrény*
által (mn) - *egyenes*
által (hsz) - *keresztül*
amaxobiok - *szarmata nép*
amazonok - *harcias ókori nők*
annálkül - *azon kívül*
anya bátya - *anyai nagybácsi*
apály (mn) - *apadó*
apol - *sókol*
appellál - *hivatkozik*
apróság - *hitványság*
aranyász - *aranymosó*
arany - *aranyforint*
arányoz - *vél, sejt, irányoz*
aranyul - *aranyban*
arcól - *szemközt*
argumentum - *érv*
arianussok - *eretnekek (Arius követői)*
arithmetica - *számtan*
árokhat - *gát, sánc*
áros nép - *kereskedők*
asszonyi állat - *asszony*
astronomus - *csillagász*
athelnilosok - *szkíta nép*
aurane pirjal (prior) - *vránai perjel (a Johannita lovagrend magyarországi főnöke)*
azomba - *azonnal*
bactriák - *ókori nép*
bakrontó - *ostromló eszköz*
bán - *kormányzó, a király helytartója*
barátkápa - *szeszeti kámza*
barbarus - *barbár, műveletlen, vad*
bársonyos (fn) - *török főember*
bastarnák - *szarmata nép*
bátor - *nosza*
bátorság - *biztonság*
becs, böcs - *érték*
bécsországi - *osztrák*
befog - *elfoglal*
beforgás - *befolyás*
behéaz - *befed*
behéjasztat - *befedet*
behöz (vétséget) - *bebizonyít*
bekötelezi (magát) - *elkötelezi*
beleenged - *beleegyezik*
bessek, bessusok - *besenyők (nomád nép)*
betestesít - *befogad (testületbe)*
bevág - *elzár, akadályoz (utat)*
bír - *uralkodik*
birodalom - *uralkodás*
bizonság - *tanúságtétel*
bódog - *gazdag'*
Bódogasszony hava - *január*
boglar - *díszes gomb, csat*

bojer - *bojár (román nemesúr)*
 bojtos - *bozontos szőrű*
 bollykas - *vétség*
 bollyó - *balga, golyhó*
 bólt - *bóltív*
 bosszankodik - *elkeseredik*
 bosszú beszéd - *éles szavak*
 bosszúl - *bosszantónak tart*
 bosszúság - *bosszantás, ingerlés*
 böcs *I. becs*
 böjt első hava - *február*
 böjt második hava - *március*
 böjtelő hava - *február*
 búár - *búvár*
 budinusok - *kelet - európai nép*
 búdosni - *bujdosni*
 búdul - *bolydul*
 bulcsó - *búcsú, bűnbocsánat*
 bulcsús levél - *búcsúlevél*
 (*bűntörfeloldozó levél*)
 bulla - *ünnepélyes oklevél*
 búsul - *haragszik, elkeseredik*
 caffrang - *nyeregtakaró*
 calagor - *kalugyer (görögkeleti szerzetes)*
 calomniálkodik - *veszekszik, pereskedik*
 calumnia - *rágalom*
 cananok *I. kananok*
 canicula - *kánikula (a nyár legforróbb része)*
 carionak - *szkíta nép*
 cellekezik - *cselleng*
 chedinok - *skandináviai nép*
 cikkel - *cikkely, rész, szakasz*
 cinterem - *temető*
 cirkál - *megszemlél, vizsgál, kémlel*
 co el! - *hordd el magad!*
 cogeniták - *nem létező nép (Heltai forrásában íráshiba)*
 commissdríos - *kormánybiztos*
 comparáció - *felszerelés*
 cresemiek - *skandináviai nép*
 cumanos - *kun*
 csatló kupa - *kehely*
 csavargó - *kertelő*
 cseri (csöri) barát - *ferences szerzetes*
 csetót - *szlovák*
 csodaképpen - *homályosan, kétértelműen*
 csöri *I. cseri*
 csúf (*fn*) - *mulattató. bohóc*
 csúffolkodik - *tréfálkozik*
 csüggelődik - *kapaszzkodik*
 dákos - *tőr*
 danus - *dán*
 darabant - *örkatona, csatlós*
 darabos - *durva*
 dauciak - *skandináviai nép*
 davos, davus - *dán*
 deák (*fn*) - *íródeák, kástudó ember*
 deák (*mn*) - *latin*
 decretom - *törvény*
 dedicál - *ajánl*
 derék - *nagy, középső*
 derékképpen - *erősen*
 deréksereg - *a hadsereg közepe*
 (*az elő- és utóvéd között*)
 déropok - *dalmáciai nép*
 deszpot - *despota (szerb fejedelem)*
 Deus - *Isten*
 dézsma - *egyházi tized*
 dialectica - *a vitatkozás tudománya (tantárgy)*
 díján marad - *kártérítés fizetésére ítélik*
 discantor - *énekes*
 disciplina - *fegyelem*
 disputdl - *vitatkozik*
 dobol - *öszönöz*
 dobrsa, dobrsi - *dobre (cseh: jól van)*
 doktor - *tanító*
 domine Valentine - *Bálint uram*
 dondció - *adomány, alapítvány*
 döghalál - *pestis*
 dörgelédik - *dörög, zúgolódik*
 drágaság - *éhínség*

dúlság - zsákmányolás
 duska - áldomás
 dúzs - gazdag ember
 ebél - ebédél
 eblánc - bűnös célú szövetség
 ecclipsis - napfogyatkozás
 ecset - fésű
 ég - levegő
 égbeli tizenkét jelek - csillagképek
 égbe néző - csillagjós
 egyaránt - egyenlően
 egybefér - megegyezik, megbékél
 egybetalál - szembe találkozik
 egybevesz - összevesz
 egyenesség - megegyezés
 egyenest - simává
 egyház - templom(épület)
 egyiptusi - egyiptomi
 együtt - ugyanakkor
 ékesen - jól felszerelve
 eláll - kifárad
 eiditat - elámít
 elector - választófejedelem
 elefánttetem - elefántcsont
 elegy - vegyesen
 elei - ősei
 eleit veszi - kezdetben megakadályozza
 élés - eleség
 élet - eleség
 elfog - elzár
 elhiszi magát - elbizakodik
 elhítt - megtéveszt
 eljár (vkiket) - sorba látogat
 elkel, elköl - elvész, elpusztul
 elkőborol - elrabol, elpusztít
 elköl l. elkel
 elköt - magához köt
 ellabárdos - alabárdos
 ellene mond vminek - lemond vmiről
 ellenfogó - itt: harapófogó
 ellenkedő eset - kellemetlenség
 elmutat - elutasít
 eloroszkozik - ellopózik
 elő kezd menni - előrenyomul

előálomkor - éjfélutánban
 előkető - kötény
 előútban - eleinte
 elrándul - rövid időre elmegy
 elrendel - rendbe tesz
 elsöben - kezdetben
 elvajik - elgyengül
 elveszt - megsemmisít
 emberkedik - vitézkedik
 emberség - becsületesség
 encen - benc - bolondság
 epidaurus - albán
 erő - érvény
 értelem - megegyezés
 erulok, herulosok - germániai nép
 esik - esdekel
 esperest - plébános
 estrág - gólya
 esztekelés - ösztökélés
 etc. (et cetera) - stb. (és a többi)
 étel - étkezési lehetőség
 ethelrugyiosok - skandináviai nép
 euagresok - skandináviai nép
 exceptió - óvás
 falka - sok
 faltörő bak - ostromeszköz
 fandarló - fondorló
 far(r)al - farol, hátrál
 farsángol - mulat
 fedd - dorgál
 fedelet szab - kimagyaráz, elpalástol
 fegyverderék - páncél., mellvas
 fejedelem - főember
 fején megmarad - fővesztésre ítéltetik
 fekete apáca - Benedek - rendi apáca
 fekete szeg - sötétbarna bőrű
 fél kedvvel - sértődötten, nem teljes
 jó szándékkal
 felad (ételt) - felszolgál
 felad (szövetséget) - felbont
 felajaz - felpeckel
 felel - jótáll

félelmes - *elbátortalanodott*
 feles - *sok*
 feleltök - *reggeli (fn)*
 félfelé - *félre*
 felfogad - *megfogad*
 felforr - *felbuggyan*
 felhirdet - *hadba szólít*
 felhuzakodik - *felnövekedik*
 félig sem - *fele sem*
 fellezszeszt - *felkelt, mozgósít*
 félyebb - *tovább*
 felsivolkodik - *ujjong, énekel*
 felső ház - *emelet*
 felszóval - *fennhangon*
 felül - *lóra száll; megharagszik*
 felüt - *rajtaüt*
 felver - *kifoszt, elrabol*
 felvesz - *elfogad*
 fenn lább - *dölyfösködik*
 fér - *jut*
 ferverirák - *skandináviai nép*
 finnaiták - *skandináviai nép*
 fogás - *kifogás (törvénykezésben)*
 fogyatkozik - *nélkülöz*
 folyó követ - *futár*
 fondál - *alapít*
 fondáló - *építőmester*
 fundamentom - *alap*
 forgódik - *forgolódik*
 fosztán - *ing*
 főkomornyik - *uralkodó belső
szolgája*
 fősecretárius - *főtítká*
 főven - *fövény*
 franc, francus - *frank, francia*
 fráter - *testvér, szerzetes*
 frigyet tesz - *szövetséget köt*
 frissen van a dologban - *gyorsan
végzi a dolgot*
 furcsa - *buzgó*
 füst - *lakóhely*
 fűtezik - *időz*
 gáncs - *ellentét*
 garádics - *lépcső*
 gardinál - *kardinális, bíboros*
 gardom - *kerítés*
 genuesek - *genovaiak*
 gepidák - *népvándorlás korabeli
nép*
 géthák - *népvándorlás korabeli
nép*
 pra - *nemesfém súlymértéke*
 glit(levél) - *menlevél, oltalomlevél*
 gondoljadsza - *gondoljad csak
meg!*
 goromba - *durva, műveletlen*
 góstyán - *aranyzemcse, aranyrög*
 gothusok - *gótok (népvándorlás
korabeli nép)*
 gömbeleg - *gömbölyű*
 gönyet - *gennyes, riühes.*
 görbécses - *görbés, görbe*
 grácia - *kegyelem*
 gramma - *nyelvtan*
 graniusok - *skandináviai nép*
 graff - *gróf, örökös vármegyeispán*
 gubernátor - *kormányzó*
 guták - *skandináviai nép*
 gyak - *dőf*
 gyakor - *gyakori, népes, sűrű, sok*
 gyalog - *gyalogos katona*
 gyargal - *nyargal*
 gyég - *jég*
 gyermek - *apród*
 gyeveder - *heveder*
 gyöngébben - *kíméletesebben*
 gyülvész - *gyűlés*
 gyümölcses - *kamatos*
 háború - *nyugtalan*
 had - *hadjárat, hadsereg*
 hadnagy - *hadvezér*
 hajlandó - *hajlítható*
 hallinosok - *skandináviai nép*
 hamar, hammar - *gyors, fürge*
 hamar tanács (mn) - *gyors elhatá-
rozású*
 hammar követ - *gyorsfutár*
 hammarság - *gyorsaság, sietség*
 hanzsár - *handzsár (hosszú, görbe
pengéjű, éles szűrő
fegyver)*
 harasztos - *cserjés*

harcot ad - *ütközetre szelít*
 harmadfélszáz - *kétszázötven*
 harmincad - *határvám*
 harsír - *katona*
 harzsol - *harcol*
 hasal, hasál - *hasáb*
 hasonlás - *szakadás, meghasonlás*
 hassad - *meghasad*
 hazsártos - *bajvívó*
 heazat - *tető*
 helyhesztet - *helyez*
 hengér - *hóhér*
 herte/enkedés - *meggondolatlan-
ság; rajtaiütés*
 herulosok I. erulok
 hév hó/nap - *augusztus*
 hideglelés - *malária*
 hír - *értesítés, hírverés*
 hír lön benne - *híre kelt*
 hispán I. ispán
 hités - *felesküdött*
 hitlenségre vet - *árulová nyilvánít*
 hivalkodik - *lebzsel*
 hof(f)stát - *külváros*
 holnap - *hónap*
 hópénz - *zsold*
 hópénzes - *havi zsoldra szegődött*
 hopmester - *udvarmester*
 horcol - *harcol*
 horgos - *görbe*
 haragba vet - *vaskampóra akaszt
(kivégzési mód)*
 hospitály - *kórház, szegényház*
 hunnos - *hun*
 húshadjad - *húshagyó (a farsang
utolsó három napja)*
 ideg - *húr*
 igazság - *jog*
 igen - *nagyon*
 illára vesz - *elfut, elszökik*
 in(n)as - *újonc, ifjú, apród*
 incorporál - *bekebelez*
 indulás - *felindulás*
 indulat - *indulás*
 ingyen sem - *semmiképpen sem*
 innas I. inas
 ip - *após*
 ispán, hispán - *a vármegye élén ál-
ló királyi főisztviselő;
jóságigazgató*
 istáp - *bot, jogar*
 istráz - *őr(álló)*
 ittigyen - *itt*
 jancsár - *janicsár*
 jár (frigyet) - *közvetít*
 jár (tábort) - *felállít*
 jávor - *jávorszarvas*
 jedzés - *feljegyzés, írás*
 jedzet magának - *a saját nevére
írat*
 jeles göreg - *görögül kiválóan tu-
dó*
 jer néki - *gyerünk no!*
 jó rendbeli - *előkelő*
 jó üdein - *idejében, jókor*
 jobb atya - *nagyapa*
 johai - *belső részei*
 jut - *odaér, odajön, tér*
 kalangya - *gabonakereszt*
 kalóz - *kalauz, vezető*
 kamoraszék - *árnyékszék*
 kananok - *kanonok (érseki vagy
püspöki káptalan tag-
ja)*
 kapcsi, kepcsi - *zsákmány*
 kapdodás - *zsákmányolás*
 káplán - *udvari lelkész*
 kápolnás - *kápolnában szolgáló*
 káptolon - *az érsek vagy püspök
körül szolgáló testület*
 karácson(y) hava - *december*
 karambég - *harámbég (török gya-
logos csapat parancs-
noka)*
 Karolus Quintus - *Ötödik Károly*
 karpianiak - *szarmata nép*
 kárpit - *szőnyeg, függöny*
 Kathalin asszony napja - *novem-
ber 25.*
 kavár - *gyaur (hitetlen)*
 kazdag - *gazdag*
 kedig - *pedig*

kellemes - *rokonszenves*
 kéménés ház - *fűthető szoba*
 kemént - *keményen*
 kéneső - *higany*
 kény - *kín*
 kép - *szobor; szűrő eszköz*
 kepcsi I. karcsi
 képest - *valamihez hasonlítva*
 képez - *vél*
 kérelmés - *könyörgés*
 kerenge - *kerengő (körfolyosó)*
 keresztelőkő - *keresztelőmedence*
 keresztos búcsú - *keresztos hadjáratban való részvételért engedett bűnbocsánat*
 kereszt járás - *körmenet*
 kereszttanács - *ellentétes javaslat*
 keresztúr - *keresztos lovas*
 keselő - *keselyű*
 kését - *próbál*
 keteputa - *batyuba kötött vegyes poggyász*
 kétség - *kétségbeesés*
 kezd - *kikezd; fog (jövő idő)*
 kezelget - *közeleg*
 kezér aránt - *középen*
 kezére megesküszik - *ígéretet tesz*
 kézj - *nyíllövő kézfegyver*
 khunok - *szkíta nép*
 kiad rajta - *leinti*
 kies - *bájos*
 kiforrás - *forrás (vízé)*
 kiflitamik - *elfut, kifut*
 kihíredik - *híressé válik, elterjed*
 kikelet - *tavaszelő*
 kintornál - *énekel*
 kiöttlenedik - *kiömlik*
 kiregez - *kiválaszt, kijelöl*
 Kisasszon(y) hava - *augusztus*
 kitöllik (szerződés) - *lejár*
 knórozott - *drá-akövekkel kirakott,*
bütykös
 kóborol - *rabol, zsákmányol*
 kóffiom - *ékesség*

kokusmannok - *khorezmiek (ókori ázsiai ország lakói)*
 kólika - *hascsikarás*
 kóllya - *(gyalog)hintó*
 komornyik - *udvarnok, belső szolgálga*
 konconként hány - *darabokra vág*
 konfirmáció - *megerősítés*
 kopja - *hosszú nyelű szűrő fegyver*
 koporít - *megkaparint*
 korc - *kudarc*
 korpáz - *szidalmaz*
 kóst - *élelmezés*
 köbel - *köböl (ürmérték)*
 könyeklő - *könyöklőpárna, pam-lag*
 könyköves - *kétköves (ként tartalmazó)*
 köregcserép - *lyukacsos, a vizet fecskendezve áteresztő téglá*
 körül - *körmenetet tesz*
 körülbe - *körülbéli*
 kösség - *nép, lakosság, gyülekezet*
 köszerő - *köszörű*
 kötés, köttés - *szövetség*
 kötésbeszéd - *vitakozó érvelés*
 köttés I. kötés
 követség - *megbízatás, üzenet*
 kívül - *kívül*
 közember - *alattvaló*
 közenséges - *általános, egyetemes*
 közenséges gyűlés - *országgyűlés*
 kufár - *kereskedő*
 kurfürst - *választófejedelem*
 külemb magának - *a többiektől elválasztva*
 küssebbség - *gyalázat, sérelem*
 küsszed - *küzd*
 lábas kápolna - *mauzóleum*
 lakás - *evés - ivás, vendégség*
 lakodalom - *lakoma*
 landgraaff - *tartománygróf*
 lantz - *(német) zsoldoskatona*
 lapác - *sík vidék, lapály*
 lator (fn) - *útonálló; szerető*

lator (*mn*) - gonosz
 latorkert - *sánc, árok*
 leány - *szolgálólány, udvarhölgy*
 leány törvénye - *hozomány*
 lector - *olvasókanonok (I. még lektor)*
 lefoszt - *kirabol*
 legátus - *követ*
 légió - *római seregrész*
 lekoporít - *meგრად*
 lektor - *felolvasó, tanár (I. még lektor)*
 lelkes állat - *állat*
 leothidák - *skandináviai nép*
 lepacskol - *letipor*
 les - *lesállítás, rejtkehely*
 lesseg - *várakozik*
 leves állat - *leves (étel)*
 levon - *lerombol*
 levoniak - *skandináviai nép*
 lézeg - *járkál*
 libraria - *könyvtár*
 lött dolog - *tény*
 maga - *noha*
 Inagistrátus - *elöljáróság, városi hatóság*
 magoknak lőnek - *egyedül vannak*
 majd - *kissé*
 major, majorhely, majorság – (*mező*)gazdaság
 majorkodik - *gazdálkodik*
 maradék - *utód*
 marcomannok - *germániai nép*
 marha - *kincs, vagyon*
 marmaridasok - *ókori nép*
 mart - *mord, haragos*
 mártír - *vértanú*
 másolás - *változtatás*
 maurus - *mór, arab*
 medusok - *médek (ókori nép)*
 még - *míg*
 megapol - *megcsókol*
 megbír - *legyőz*
 megbú - *átbújva megközelít*
 megbúdul - *felbolydul, nyugtalankodik*

megcondorlik - *elrongyolódik*
 megconfirmál - *meგრősít, jóváhagy*
 megcsúfol - *kigúnyol*
 megegyenesedik - *megegyezik vkivel*
 megegyenesül - *megegyezik vkivel*
 megegyedik - *elvelyül*
 megegyül - *összekeveredik*
 megellenez - *elutasít*
 megengesztel magának - *magához hajlít*
 megeped - *tönkremegy*
 megért (*ige*) - *megismer*
 megért (*mn*) - *érett*
 megfertesztesztet - *megfertőztet*
 megfog - *visszatart*
 megforbotol - *viszonoz*
 megfoszt - *kifoszt*
 meggugol - *megcsúfol*
 meggyőz - *legyőz*
 meggyőztetik az ítéletbe - *bűnösnek találtatik*
 meghág (*célt*) - *túllő*
 meghág (*falat*) - *átmászik*
 meglágtat - *növel*
 meghajt - *meghódít*
 meghéjasztat - *befed*
 meghidlal - *áthidal*
 megírat - *megfestet*
 megjut - *megérkezik*
 megkeserül - *megsajnál*
 megkezd - *meგრámad*
 megküld (*frigyét*) - *felbont*
 meglátogat - *meგრajándékoz*
 méglen - *míg*
 meglóp - *kifoszt*
 megmenlik egymást - *védekeznek egymás ellen*
 megmevet - *kinevet*
 megművel - *meგრesz*
 megöregbít - *meგრövel*
 megöregbül, megöregedik – *gyarapodik*
 megperengesztesztet - *nyilvánosan megszégyenít*

megró - *megadóztat*
 megróston - *megpörkölt*
 tnegsaccol - *megsarcól*
 megszágul - *körülzágul*
 megszáll - *ostromgyűrével körül-*
 vesz
 megszentenciáz - *elítél, megbüntet*
 megszőröz - *elrendel, elrendez,*
 megszerez
 megszőkül - *ínségre jut*
 megszőnik - *abbahagy*
 megtapasztal - *megtalál*
 megtartozik - *megáll*
 megtekéll - *véghezvisz, beteljesít*
 megtestesül - *felpuffad*
 megutál - *megvet*
 megüt - *meglep*
 megválva vmitől - *vmi kivételével*
 megvondogál - *kormányozgat*
 megvonsz - *megváltoztat*
 megy (*vmire*) - *törekszik*
 megyünk? - *mit tegyünk?*
 mélyföld, mélföld - *mérföld (út-*
 mérték)
 ment (*mn*) - *feloldozott, mentes*
 mentől küssebb - *legkisebb*
 menyezet - *baldachin*
 merigyhál - *pestis*
 merő - *csupa*
 merő fegyver - *teljes fegyverzet*
 messéz - *misét mond*
 mesterséges - *művészi, remek*
 mészárszék - *vesztőhely*
 miá - *miatt*
 mind - *folyvást*
 mind éltig - *mindig*
 mindenvóltaképpen - *mindenkép-*
 pen
 Mindszent hava - *október*
 minem - *vajon*
 mint - *mintegy, körülbelül*
 miseok - *misiaiak (balkáni nép)*
 mód - *felkészültség*
 monostor - *központi kolostor*
 monstrál - *megszemlél*
 monstrancia - *szentségtartó*
 mony - *here (testrészt)*
 morál - *sétálgat*
 mordálság - *gyilkosság, öldöklés*
 mordály - *gyilkos*
 morkoláb - *őgróf*
 mulat - *tartózkodik valahol*
 mulatás - *időtöltés*
 mutat - *odaküld*
 műves - *iparos*
 nádorispán - *nádor (a király utáni*
 első méltóság)
 nagy barom - *igen nagy*
 nagy gyűlés - *országgyűlés*
 nagy halál - *járvány*
 nagyhét - *húsvét előtti hét*
 napestig - *estig*
 naponként - *napról napra*
 napot tesz - *napot jelöl ki*
 naptámadat - *kelet (égtáj)*
 nar - *udvari bolond*
 nauariak - *szkíta nép*
 negédes - *fennhéjázó*
 negyedfélezer - *háromezer - öt-*
 száz
 nékihajlik - *enged*
 nekiket - *némelyiket*
 nékinódít - *buzdít, biztat*
 nem üdő (*hsz*) - *idő előtti*
 néma barátok - *kamaduli szerzete-*
 sek
 németezik - *német szokásokat kö-*
 vet
 nemzet - *nemzettség, család*
 nemzetes - *nemes*
 Nicolaus Quintus - *Ötödik Miklós*
 nódít - *buzdít, biztat*
 noricos - *bajor*
 notarius - *jegyző*
 nyelv - *hadi titkokat eláruló fogoly*
 nyéstén - *nőstény*
 nyírőlegény - *ványoló*
 nyomos - *emlékezetes*
 octáva - *ünnep utáni nyolcadik*
 nap; ilyen napra ösz-
 szehívott törvényszék
 ódozat - *feloldozás*

oeconomus - *gondnok*
 offerál - *felajánl*
 offerenda - *felajánlás (misén)*
 ok - *alkalom, érv, feltétel*
 okstábla - *ostábla (sakkhoz hason-
 ló játék)*
 oldalfélre, oldalfélt - *oldalra*
 oldalas - *oldalt levő, mellék-*
 oltármester - *oltárnál szolgálatot
 teljesítő pap*
 oráció, oratió - *beszéd, szónoklat*
 orátor - *szónok, követ*
 orbonász - *albán*
 oro.,Z - *ajtónálló*
 orozat - *tető*
 orr - *csőr*
 ország - *nemesség, országgyűlés*
 országul - *az ország képviselő-
 ben*
 ortály - *döntés, ítélet*
 orv - *gonosztevő*
 ostoradó - *hadiadó*
 ostrogotok, ostrogottusok - *keleti
 gótok*
 ostrom pénz - *zsákmány*
 ottan - *legott*
 ottingissuk - *skandináviai nép*
 öklelés - *bajvívás*
 örög - *nagy*
 örök zsoldár - *minden évfordulón
 élénekl end ő zsoldár*
 örökfalu - *örökös jogon birtokolt
 jobbágyfalu*
 örökle - *ereklye*
 ötödfélezer - *négyezer - ötszáz*
 ötvenedes - *ötven katona parancs-
 noka*
 pádimontomos (út) - *kövezett*
 padlás - *épület szintje*
 pagán - *pogány*
 palánk - *kerítés; fakerítéssel kö-
 rülvett kisebb erődít-
 mény*
 pallus - *pallos (széles pengéjű
 kard)*
 pámpolódik - *kötekedik, veszekszik*

panánsz - *panasz*
 pananszol - *panaszt tesz*
 pápás - *a pápa híve, római katoli-
 kus*
 papozlár - *pap*
 paptanács - *papi tanácsadó*
 pariosok - *balkáni nép*
 párt - *pártfogó*
 pártos - *pártütő, pártfél*
 partusok - *kisázsiai nép*
 patíkdros - *illatszérarus*
 pátriárcha - *nemzettség ősatyja; ér-
 sek*
fölött álló egyházi méltóság
 patróna - *pártfogó, védőszent (nő)*
 Patrona Hungariae - *Magyarország
 Nagyasszonya (Szűz Mária)*
 pattantyú - *hajtógép, ágyú*
 pattyalat - *finom szövet*
 patvar - *rágalom*
 pelyp - *selyp*
 pena - *büntetés*
 penitencia - *vezeklés, bűnbánat*
 pepecselés - *badarság*
 perengér, prengér - *pellengér, szé-
 gyenoszlop*
 perengéresztet - *pellengérré állít*
 pergiók - *skandináviai nép*
 peucínok - *szkíta nép*
 phavonusok - *skandináviai nép*
 phiresusok - *skandináviai nép*
 piac - *(vár)udvar, (belső) tér*
 pinkest hava - *május*
 pint - *ürmérték*
 planéta - *csillagzat*
 pléh - *fémlemez*
 pógon hajtott (épület) - *kupolával
 fedett*
 pohárnok - *főpohárnok (udvari fő-
 tisztviselő)*
 pohdrszék - *kredenc*
 pomerán - *germán nép*
 porkoláb - *várnagy*
 poroszló - *kikiáltó*
 postán (küld) - *gyorsan*
 pozslár - *pallos, kard*

praktikál - *mesterkedik*
 prédálás - *zsákmányolás*
 prengér I. perengér
 prépost - *előljáró; a káptalan
előljárója*
 prépostság - *a préposti méltóság-
gal*
 járó javadalom prima - *délelőtti
szolozsma*
 privilégium - *kiváltság(levél)*
 processió - *felvonulás, körmenet*
 prognostikom - *jövendőmondó ka-
lendárium*
 pus~taságot művel - *kifoszt*
 quadiak - *kvádok (ókori nép)*
 raggadomdn(y) - *zsákmány*
 raurisok - *germániai nép*
 ravó - *adóbeszedő*
 redardnyo~ - *ráirányít*
 redhajt - *rákényszerít*
 regez - *rendel, választ*
 rekesztés - *zár, rács*
 remete bardt - *pálos szerzetes*
 rend - *elrendezett sor*
 requiemes misse - *gyászmise*
 rhétor - *szónok, az ékesszólás taní-
tója*
 rhetorica - *szónoklattan*
 ró - *adóztat*
 Rom. 13. - *Szent Pál levele a ró-
maiakhoz, 13. rész*
 romanus - *román*
 rómás - *római katolikus*
 róstol - *pörkölt*
 roszos - *rosszas, hitvány*
 rovás - *adó*
 roxolánus - *rutén*
 rövid napon - *nemsokára*
 russz - *orosz*
 rutenos - *rutén*
 sabbathum - *szombat; átvitt érte-
lemben: az élet vége*
 saccol - *sarcol*
 sáfár - *jóságigazgató, konyha-
mester*
 sánc - *ostromtöltés*

sápolódik - *sopánkodik*
 sarmaták, sarmatiak - *szarmaták
(népvándorlás korabeli
nép)*
 scanthia gottosok - *skandináviai
gótok*
 sceptrom, sceptrum - *jogar*
 sc(h)ola - *iskola*
 sebedékes - *süppedékes*
 secre tum - *titkos pecsét*
 senonesek - *galliai nép*
 serényes ökör - *bövény*
 sicambriok - *galliai nép*
 sima orrú - *pisze*
 sirtiusok - *balkáni nép*
 sivalkodás - *ujjongás, éneklés*
 slejt - *közönséges*
 sohólt - *sehol*
 s'okadalom - *vásár*
 soldan, soldán, soldán, szoldán -
szultán
 szolozsma - *szolozsma, kötelező
napi imák*
 soldán I. soldan
 somma - *tartalom, összeg*
 sommafűzetés - *pénzbüntetés*
 sors megy vkire - *vád ér vkit*
 spaliók - *szkíta nép*
 spicc - *hegy, csúcs*
 srampos circalom - *bekerített kör
alakú porond*
 sturninusok - *szarmata nép*
 suetanusok - *skandináviai nép*
 suetidusok - *skandináviai nép*
 supplicáció - *k(:rvény)*
 supplicál, supplikál - *könyörög;
követ vkit*
 süllyeszt - *elnyom*
 süvöltő - *éles hangú tilinkó*
 svógor - *sógor*
 szabadon - *önként*
 szabadság - *adómentesség*
 szablyatarsoly - *a kard mellett vi-
selt díszes táska*
 szájára bocsát - *szabadjára ereszt*
 szakaszódik - *erőtlenkedik*

szakaszt (jószágot) - hozzáad
számszerij - nyílpuska
szarándak, szarándok - zarándok
százados - száz katona parancsnoka
szecel, zsedtzel - karosszék
szeg (ige) - előretör
szeg (mn) - sötét
szék - emelvény
széllel - szanaszét
Szent András hava - november
Szent Demeter napja - október 26.
Szent György hava - április
Szent György napja - április 24.
Szent István hava - augusztus
Szent Iván hava - június
Szent Jakab hava - július
Szent Lőrinc estje - augusztus 10.
Szent Lukács napja - október 18.
Szent Márk evangélista napja - április 25.
Szent Márton est - november 10.
Szent Márton napja - november II.
Szent Mihály hava - szeptember
Szent Mihály nap - szeptember 29.
Szent Pál megtérésének napja - január 25.
szentelt vitéz - lovag
szép renddel - összefüggően, rendezetten
szer, ször - rend, sor, utca
szerencse - sors
szerencsétlet - szerencsét kíván
szerencsén van - kockán forog
szerével, szörével - rendben, sorban
szigyelő - szügyelő (lőszerszám)
szinte - alighogy; szintén; éppen
szó - szavazat
szól a zsák vagy pohár mellé - mellébeszél
szoldán I. soldan
szorgalmatos - aggályos, buzgó, gondoskodó
szót ad - üzen
szöméldek - szemöldök

szömérem - szégyen
ször(ével) I. szer(ével) szörzés - rendelet, törvény
szü - bátorság
tag - rész
találkozik - véletlenül megtörténik
talentom - ókori pénzegység
tandcs - tanácsos; utasítás
tanóság - végrendelet
tdvoly - messzemenően
Te Deum laudamus - hálaadó mise
tegez - a nyilak tartására szolgáló tok
tekéntet, tekéntöt - tekintély
telledszaka - télen
temérdek - vastag
terminus - határidő
testamentom - végrendelet
tetszik - látszik
tetttség alatt - ürüggyel
theustesek - skandináviai nép
tikmony - tyúktojás
tilalmat vet - megtilt
tilalom - kiközösítés
tindarok - dalmáciai nép
tisztelegkívánó - becsvágyó
titoktanács - titkos tanácsülés; titkár
titulus - rang, cím
tizedes - tíz katona parancsnoka
tizenháromszáz - ezerháromszáz
tizenhétszáz - ezerhétszáz
tizenkétszáz - ezerkétszáz
tizenöttszáz - ezeröttszáz
tízszázezer - egymillió
tízszer való százezer - egymillió
tód - tót, szláv
tolvaj - rabló
tolvajlás - rablás
torbonca - targonca
tornác - előtér, előcsarnok
tornír, tornyier - lovagjáték
tömlé - tömlő
történi(y)et - véletlen
törvény - jog

töve - *teve (állat)*
 tracus - *trák (balkáni nép)*
 traktál - *tárgyal*
 tribalisok, triballosok - *balkáni nép*
 túduls - *lázongás, riadalom*
 túl néz - *nem vesz figyelembe*
 turingok - *tűringiaiak*
 turnyer I. tornír
 tutor - *gyám*
 tyrannus - *zsarnok*
 tzondorlott - *rongyos*
 ubiok - *szarmata nép*
 udvar - *kíséret*
 udvarbíró - *várnagy, udvarmester*
 udvarlás - *tisztelgés*
 újság, új dolog - *lázadás*
 újságba - *újdonságként, eleinte*
 ulmerugisok - *kelet - európai nép*
 unicornis - *egyszarvú (mesebeli állat)*
 unixiosok - *skandináviai nép*
 úr este - *Úrnapja előtti este*
 ural - *urának ismer el*
 urat vesz - *megáldoz (misén)*
 Úrnapja - *pünkösöd után a második csütörtök*
 urok - *hurok*
 utánna üz - *kerget*
 üdegen igasság - *meg nem illető jog*
 üdöhoz szabja magát - *alkalmazkodik a körülményekhez*
 üdöt(t)len - *éretlen, fiatal*
 ülle - *fülle - csavargó, kószáló*
 ünő - *fiatal tehén*
 üz vmire - *szokásként csinál vmit*
 vad páva - *siketfajd*
 vágotosok - *skandináviai nép*
 vaj - *vajh (nyomatékosító indulatszó)*
 vajda - *Moldva vagy Havasalföld fejedelme; Erdély kormányzója*

válaszok leszen - *választ kapnak*
 vall - *átenged*
 vallás - *vallomás, tanúskodás*
 váltság - *váltásdíj*
 vandalus - *vandál*
 várta - *őrhely*
 vásottság - *kicsapongás*
 vecserne - *esti újtatosság*
 vég - *országhatár*
 végez - *határoz*
 vélekedik - *gondol*
 velencés - *velencei*
 véletlen - *váratlanul*
 vén, vény - *öreg, főrangú*
 venedusok - *szarmata nép*
 vény I. vén
 vérkórság - *aranyér*
 veszítettnek - *vesztekedtek*
 veszteg - *nyugodtan*
 vicc - *helyettes*
 vinovilak - *skandináviai nép*
 virág - *büntetés, következmény*
 virágvasárnap - *húsvét előtti vasárnap*
 virrasztás - *éjszakai őrségváltás*
 visigottusok - *nyugati gótok*
 visszamagyaráz - *rosszindulatúan értelmez*
 visszaszállás - *visszavonulás*
 visszát vonsz - *viszálykodik*
 visszavonó - *viszálykodó*
 vízkórság - *vízibetegség (a víznyők túltengése a testben)*
 vontatás - *halasztás, késedelem*
 vrázslo - *varázsló, sámán*
 zákány - *madárféle*
 zsákmánt tesz - *rabol*
 zsedtzell. szecel zsellye - *hordszék*
 zsendel - *zsindely (épületfedésre szolgáló falemez)*
 zsinat - *egyházgyűlés*
 zsoldos - *béért szolgáló*
 zsubica - *rövid bunda*

Hely- és névjegyzék

A

- Aba 104, 105, 108
Abach 81
Abaújvár 107
Abram Sebestyén..... 365
Abrugybánya 44
Achaia 328
acibiak 54
Adar 75
Adarik..... 75
Adei János 365
Adiuga 193
adogiták 31, 498
Aeneas Sylvius 256
Aetholia 207
Affrika 49
aganziák..... 31, 498
Agmond..... 128
Agmund..... 111
Ákus 130
Aladár 75, 76
Aladarik..... 75
alanusok..... 54
alánusok..... 69
Alatheus..... 53
Albánia 30
Albert 9, 206, 438, 471
Albirt42, 91, 93, 110, 204, 205,
206, 207, 211, 244, 438,
445, 446, 447, 449, 451,
455, 456, 457, 458, 460,
461, 464, 467, 470, 471, 472
Ali bég315, 316, 330, 365, 366,
375, 383, 385, 386, 467,
469, 475
Álmos.. 77, 125, 131, 132, 133,
134, 136, 138
Alsó-Magyarország 299
Alsó-Misia 167, 364
Alsó-Pannónia 37
Alszác 87
amaxobiok 54
Amurates ... 207, 212, 221, 223,
225, 226, 230, 240, 241,
242, 249, 251, 264, 269
Amurátes 195
Amurath..... 213, 219
Amurathes . 237, 238, 246, 247,
249
Anastasius 96
Ancon 416
anconiaiak 416
Andoriás 107, 108
András . 95, 102, 106, 107, 109,
110, 113, 114, 152, 546
I 109, 110
I. 110, 111, 112, 113, 114,
115, 117
II. 147, 148, 149, 150, 151,
152
III. 171, 172
IV. 177, 179
András?vajda..... 183
Anna 486, 488, 489
Antiochia 53
Apulia..... 197, 199
apuliai. 184, 186, 197, 199, 200
Aquilegia 72
aquileiai 375
Aquisgran 83
Arad..... 138
aragóniai 361, 438

Araxes.....	31	bactriák.....	47
Ardericus	64	Bacus	49
Argentina.....	65	Bajazet.....	486
Aristi Ferenc.....	365	Bajazetes.....	195, 196, 389, 466
Aristius Ferenc	438	Bajorország.....	81, 174
Aristus	417, 418	Balamir	52
Aristus Ferenc	417	Balás	186, 451
Armenia.....	361	bíró	203
Arménia.....	49	Balasi Ferenc	494
arméniai.....	49	Balaton	35, 80, 93, 110, 115,
Arnest	61	450, 495	
Árpád.....	77, 78, 79, 80	Bálint	455, 483, 499
Arragóniai János.....	388	Balozvár	312
Ásia ..	36, 43, 49, 195, 238, 265	Bálványos	42
ásiai ...	43, 48, 49, 51, 225, 233,	Bán Ferenc.....	216
268, 269, 271, 272, 376		Bánffy György.....	361
assíriai.....	419	Bánffy István.....	247
assíriai.....	48	Bánffy Miklós	334, 338, 361,
Astricus.....	95	370, 415, 473	
Asztrik	96, 97	Bánffy Pál....	279, 282, 288, 297
Atha	118	Bánffy Sigmond	494
athelnilosok	31, 498	Bánffihunyad.....	43
Athila 51, 58, 60, 61, 71, 78, 79		Bánfi Miklós.....	337
Atila. 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,		Bánhida.....	458
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,		Bánk bán.....	150, 152, 171
72, 73, 74, 75, 77		Barbara	203, 204
Atilia.....	73	Bárdfa	85
Atlam.....	180	Baroltzki György	325
Attica	195	Bártfa	38
Atzél István	494	Baruk	150
aurane pirjal.....	212, 498	Basilea	65
Aurane pirjal.....	476, 480, 482, 484	bastarnak.....	54
Aurane prior	183	Báta.....	35
aurani pirjal	391, 440	Bátha.....	492
Aurelia.....	66	Báthori András	491
Avers	179	Báthori György.....	472
Axamit.....	307	Báthori István	313, 327, 334,
		338, 369, 371, 383, 384,	
		385, 386, 415, 416, 422,	
		442, 444, 448, 452, 454,	
		458, 459, 463, 467, 489	
B			
Babócsa	484		
Bács	39		

Bathus.....	157	Bendegúc.....	51
Battyáni Ferenc	489	Bendegúz.....	61
Battyáni János	494	Benedek.....	95, 96, 500
Battyáni Péter.....	480	Benesius Vaitmiller	377
Baumkircher	297, 461	Berbulcsó.....	78
Baumkirchner	318	Berekszász.....	85
bavariai.....	83, 87, 377	Berengár	87, 88
Beatrix.....	361, 366, 367, 369, 371, 374, 377, 379, 380, 388, 389, 397, 399, 405, 406, 410, 411, 412, 413, 415, 416, 420, 422, 423, 427, 435, 436, 439, 440, 442, 443, 450, 451, 454, 458, 465, 469, 484, 486	Berigó.....	31
Bécs ...	112, 245, 257, 259, 262, 284, 370, 371, 373, 393, 394, 397, 398, 399, 414, 419, 420, 427, 448, 454, 487	Bernardbánya	44
Becse	202	Berosus	46
bécsiek.....	371, 399, 447, 448	bessek	119, 498
Bécsország.....	37, 57, 89, 108, 110, 158, 161, 163, 164, 168, 172, 181, 210, 245, 261, 284, 285, 300, 303, 318, 369, 390, 417, 435, 438, 447, 460, 467, 476	bessussok.....	124
bécsországi	124, 142, 143, 153, 155, 156, 161, 165, 204, 205, 245, 256, 370, 417, 498	Beszermén	202
Béla .	23, 38, 51, 102, 110, 115, 116, 147, 154	Beszterce	42, 43, 305
I.	110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 123, 126	Besztercé	85
II.	136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145	besztercei.....	40, 259
III.	146, 147	Bezen.....	135
IV..	152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167	Biczne.....	313
Bendeguc.....	58	Bihar	118
		Bika	382, 390, 413, 416
		Bithinia	49
		Blanka	414, 417, 421, 440, 468
		Bod	127
		Bodó Gáspár.....	282, 423
		Bódoganya.....	131
		Bódogasszon	123, 131, 132, 205, 275, 388, 409, 425, 456
		Bódogasszony.....	98, 120, 166, 294, 307, 400, 419, 425, 448, 498
		Bódogasszonyegyház	84
		Bodon	167
		Bodrog.....	39, 40
		Boecia.....	195
		Bogdán	181
		Bolesiaus	239
		Boleslavus	377
		bolgárok.....	100, 112, 119, 120, 167, 181, 195
		Bolgárország .	81, 87, 100, 164, 178, 196, 202, 206, 246

- Bonfinius 18, 25, 27, 28, 29, 30,
32, 82, 212
- Bonifacius..... 173
- Borbánd 45
- Bore 158
- Borics 139, 140, 141
- Bornemisza János 490
- Borsus..... 137
- Boscoviai Vencel..... 377
- Bosnaország 380
- Bosphorus 35
- Boszarád 177
- Bosznaság..... 164, 320, 388
- Bot András..... 209, 210, 481
- Both 135
- Both András..... 417
- Bozota..... 188
- Bozsgó Sebestyén..... 264
- brabanciai 83
- brandeburgi..... 183, 189, 212
- brandeburgiak..... 167
- brandenburgi..... 470
- Brassó 43, 85, 334
- braszlaiak..... 341, 354, 356
- Braszló 156, 341, 354, 357, 360
- Bratiszla..... 118
- Bratiszlav 114
- Breznice..... 307
- Brixia 73
- Broderic István 493
- Brodoric István 489
- Brodorics István 427
- Brünna 339, 340
- brünnai..... 339
- brünniak..... 340
- Buda 36, 51, 55, 58, 62, 101,
102, 103, 104, 106, 112,
124, 155, 173, 174, 185,
187, 188, 189, 191, 193,
195, 197, 204, 207, 208,
209, 211, 214, 215, 219,
225, 235, 246, 263, 268,
281, 282, 284, 288, 294,
304, 312, 320, 337, 350,
352, 368, 407, 409, 427,
441, 446, 448, 454, 458,
476, 482, 485, 495
- budai 44, 166, 167, 173, 199,
209, 283, 288, 294, 424,
440, 441, 442, 449, 468,
480, 481, 488, 490, 495
- Budin 196, 252
- budinusok 54
- Budus..... 141
- Bules..... 158
- Bulcsó..... 82
- Bunsthavia 256
- Burgundia 81
- C**
- Calabria 73
- calagor 217, 499
- Calcida..... 344
- canicula..... 31
- Capadócia 49
- carionak 54
- Carman 264
- Carniola 417
- Carolus Martellus 167
- Cegléd..... 76
- Cemen..... 51
- Cepláni 365
- Cernói János 376
- Cetriz 494
- chedinok 31, 499
- Chrison 251
- Cilia 279
- ciliai ... 200, 209, 212, 243, 250,
256, 257, 259, 260, 261,
262, 263, 264, 267, 268,
276, 277, 278, 279, 280,
281, 286

cimerius	35
Cimerius Bosphorus	50
cipriai	361
Cipriai.....	494
Círus	47, 49
Claustroburgum.....	371
Claustronamburg 397, 412, 413	
Claustrumburg.....	371, 394
Clauszenburg.....	43
cogeniták	31, 499
Colonia	71
Concordia	73
Constantia.....	136
Constantinus	86, 265
Corabin.....	312
Coricia.....	382
Cremona	73
cresemiek.....	31, 499
Croacia	127
Croia.....	264
Csaba.....	75, 77, 84
Csaholi Ferenc.....	494
Csáki Mihály	219
Csákiak.....	217
Csanád.. 39, 105, 162, 171, 484	
Csanádi János	291
csehek 115, 118, 122, 135, 167,	
168, 169, 202, 203, 205,	
253, 254, 255, 257, 260,	
284, 285, 287, 292, 294,	
298, 304, 305, 306, 308,	
311, 312, 313, 314, 325,	
335, 336, 337, 340, 342,	
344, 345, 353, 357, 358,	
363, 368, 369, 370, 397,	
411, 418, 427, 466, 485,	
489, 492	
Csehország 81, 87, 102, 110,	
118, 131, 164, 169, 181,	
188, 203, 260, 284, 314,	
342, 344, 354, 358, 435, 485	
Csele.....	51
Cserhalomn	119
csetótok	83
Cseva.....	51, 56
Csík	76
Csonkatorony	362
csöri.....	276, 499
Csupor 201, 334, 338, 342, 362	
Csupor Miklós.....	334, 338
Csupor Miklós.....	342
Csupor Pál	201
Cuthescus	127
Cypriai Hannibál	491
Cyprus	362
Czertz János	332
Czobor Mihály.....	327
D	
Dácia	220, 231
Dalmácia ... 118, 127, 134, 145,	
163, 267	
Damasek.....	77
Dán	201, 213
danusok	31
Dárius	47, 49
Datzó György	309
dauciak	31, 499
Dávid.....	111
davusok	31
Demes.....	134
déropok.....	71, 499
Dés	41, 42, 78
Desiderius.....	117, 125
Deszpot.....	392
Deszpot Farkas .. 338, 345, 365,	
370, 392	
deszpot György	225, 235
Deszpot György.....	202, 221
Deszpot Lukács	396
Deszpot Pál.....	361
Dettró.....	57

Deus.....	79, 499
Déva	45, 213, 217
Devecser	106
Díaco	187
Dienes.....	154, 209, 295, 324
Dietric.....	54
Dietrich..	54, 55, 56, 57, 64, 75, 76
Diósgyőr.....	38, 451
Doboka	118
Dobor.....	191, 192
Döbrecen	202
Dobronik.....	221
Dóci Imra.....	365
Dóci Imre.....	370
Dóci László	365
Dóci Péter.....	365, 370
Dóczi Imre.....	438
Dóczi Péter.....	438
Dombai	485
Dombai Dávid	481
Domonkos .	419, 425, 453, 460, 483
Dótzai Péter.....	392
Dracula	239, 242, 244, 317, 336
Drágffi Berthold	412, 444, 480, 481
Drágffi Bertholdt	416
Drágffi Bertók	477
Drágffi Birtók	467, 474, 475, 477
Drágffi János	494
Drágffi Berthold.....	438
Drágffi Bertold	370
Drágyi Tamás	400
Drákfi Bertholt	333
Drakulé.....	239
Dráva ...	34, 220, 243, 367, 379, 492
Drencs.....	312
Drimon	376
Drinápoly.....	264
Drivast	376
Duna	30, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 52, 55, 56, 78, 79, 81, 97, 99, 105, 108, 110, 128, 130, 169, 191, 193, 206, 207, 220, 226, 231, 242, 252, 268, 269, 276, 288, 294, 315, 326, 364, 365, 366, 371, 395, 396, 397, 398, 407, 409, 427, 428, 447, 462, 469, 475, 491, 492, 495
Dunaelvő Felső-Magyarország
.....	253
E	
Ebersdorff.....	398
Ecius	63, 66, 68, 69, 70, 71
Ede.....	75
Edemer	75
Ederbo	481
Egburg	412
Eger	38, 149, 254, 306, 455, 457
Egesippus	48, 49
Egr	311, 451
Egres.....	152, 163
egri.....	209, 241, 254, 304, 306, 373, 388, 413, 437, 472, 479, 485, 491
egyiptusiak.....	46
Egyptus.....	475
Eleud.....	77
Emilius György	419
Emo János	322, 324
Emre	147, 148, 149, 413
Enodbil	77
Entzelsfeld.....	82
Eperjes....	38, 85, 312, 456, 464
Epirus	207

- Erdél 78, 94, 99, 118, 165, 174,
180, 203, 226, 287, 335
erdéliek 100, 226, 328, 473
Erdélyország..... 128, 221
Erdély .. 7, 33, 40, 44, 102, 226,
290, 316, 334, 368, 384,
467, 491
Erdélyország..... 43, 44, 316
Erdődi Péter..... 493
Erdődi Simon 493
Ernestus János 353
Ersébet 152, 182, 183, 184, 185,
186, 188, 204, 205, 207,
208, 209, 210, 211, 218,
304, 305, 318
erulok 61, 65, 500, 502
Esztergom 36, 37, 95, 146, 164,
166, 210, 211, 284, 291,
294, 326, 347, 351, 388,
451, 454, 495
esztergomi . 37, 94, 96, 98, 125,
160, 164, 186, 190, 194,
197, 198, 206, 208, 209,
210, 211, 278, 295, 322,
324, 335, 341, 346, 350,
351, 353, 388, 415, 425,
460, 486, 494
ethelrugyiosok 31, 500
euagregsek..... 31, 500
Euboia 344
- F**
- Fejrvár 120
Fejérvár 45, 107, 117, 164, 222,
268, 276, 352, 384, 452,
458, 460, 466
Fejérváros 38
fejérvári 107, 212, 460, 470,
483
fekete had 467
Fekete Mihály..... 494
fekete sereg..... 442, 452, 457
Felföld 312
Felhévíz 210
Felicián 176, 177
Felső- Bosznaság..... 202
Felső-Bolgárország..... 202
Felső-Magyarország .. 298, 305,
328
Felső-Misia..... 315, 323
Felső-Pannónia 37
Ferdinánd... 352, 420, 440, 465,
486, 488
Ferenc 23, 238, 240
aragóniai..... 379
Fernand..... 361
ferrariai 411, 457
Fertó 124
fervirák 31, 501
Feyeszko..... 345
Filbertus..... 136
Filep 166, 179, 217, 488
Filep János..... 210
finnaiták..... 31, 501
florencai 240, 459
florentiai 238
Fodor István 420
Fogarás 44
Forchstein..... 328
Forgács Balás 186, 187
Forgács Miklós..... 494
Fradnah Pál..... 282
franciai 147, 284, 412, 413, 490
Francország . 49, 66, 71, 83, 84,
86, 179
Frangapán... 164, 324, 467, 494
Frangapán Bernard 396
Frangapán György 483
Frangapán János 382
Franka..... 158
Frankfurt..... 206
Frankónia..... 81

Fráter Pál 492
 freyszingi 111
 Friderik 155, 165, 209, 231,
 237, 243, 245, 255, 256,
 285, 296, 297, 298, 299,
 303, 304, 306, 318, 341,
 342, 368, 369, 380, 381,
 382, 383, 388, 389, 390,
 391, 393, 394, 399, 411,
 412, 416, 417, 418, 420,
 439, 457, 462, 463, 467
 Frigy bég 251, 252
 Fürstenföld 381, 396
 Futak... 276, 278, 315, 322, 480

G

Gabriel 343, 347, 362
 Galacia 49
 Galata 241
 Galcsur 254
 Galgóc 306
 Galienus 49
 Gallia 63, 65, 68
 galliai 489, 507
 Gallipolis 195
 Gálszécs 307
 gandalai 486
 Gara János 199, 201
 Gara László 209, 210, 279, 282,
 287, 288, 324
 Gara Mihály 382
 Gara Miklós 183, 186, 187, 198,
 199
 Garai László 209, 278
 Garan 94
 Garganus 178
 Gebart 111
 Gede 254
 Gemer 312
 Gemes 116
 Gensarik 61

gepidák 53, 61, 64, 75
 Gerart 105
 Gercz Péter 332
 Gerdrud 149
 Gere Mátyás 396, 416
 Gere Péter 381, 398
 Geréb László 468
 Geréb Mátyás 467
 Geréb Mátyás 422
 Geréb Péter 422
 Geréb Péter 449
 Gertrud 150
 géthák 34
 Geysa 89
 I. 123
 Geyza 61, 89, 90, 91, 92, 96,
 124, 138
 I. 117, 118, 120, 121, 122,
 123, 124, 125, 126, 131,
 132
 II. 142, 143, 144, 146
 Geyza.II. 144
 Gimes 186, 187
 Gingi Miklós 390
 Giskra 211, 253, 254, 255, 304,
 305, 313, 314
 Giskra János 253
 Giszla 102, 106
 Giszle 98, 99, 103
 Gnomski Lenárt 491
 Godin 173
 Görgény 40
 gorikai 375
 görög 27, 75, 121, 136, 145,
 166, 195, 217, 236, 238,
 240, 264, 265, 353, 407
 Görögország 195
 gothusok 31, 501
 Gottiscancia 31
 gottok 44
 gottosok 31, 507

- gottusok 34, 49, 52
gottussok 54
graniusok 31, 501
Graphnitzer 297
Greben 380
Groffnik 415
guták 31, 501
Gwilelmus 102
Gwilhelmus 99, 103
Gyala 431
Gyirgyó 76
Gyód 107
Gyógyváras 44
Győr 37, 105, 111, 342, 369,
451
György 194, 206, 212
 érsek 377
 püspök 438, 449
Gyula 40, 78, 80, 91, 99, 100
Gyulafeérvár 80
Gyulafejérvár... 40, 41, 45, 222,
275, 384, 387
- H**
- hallinosok 31, 501
Hamburg 389, 390, 391, 392,
457
Hamburgum 391
Hampó Ferenc 494
Hannibál 494
Hasson Kasszon 361
Havaselve 181, 192
Havaselföld 226
havaselvő... 193, 214, 239, 264,
317, 336, 364, 491
Havaselvő.. 177, 178, 213, 214,
334
Havaselvőföld ... 100, 193, 214,
221, 244, 317
Haymburg 166
Hazsi Dávid 393, 394, 395
- Hedervári 194
Hédervári László 254
Hédervári Lőrinc 208, 304
Heerman 85
Heerman város 85
Heermanstadt 85
Hellespontus 195, 236, 240
Hemus 233, 234, 239, 268
Henei László 365
Henei Márkos 365
Henrik 87, 98, 104, 105, 106,
111
 III. 111, 112, 113, 114
 IV. 117, 124, 142
Hercules 338, 457
Herkules 49, 78
Hermanar 52
Hermann 243
Hernát 176
herulosok 31
Hervoia 201
hesteni 171
Hibéria 30
Hibraim 494
Hidrunum 388, 390
Hiereslaus deák 399
Hilderborn 297
Hipolitus 415, 416, 425, 480
Hircánia 48
Hispánia 49, 68, 171
Hód 169
Homerus 48
Homonna 362
Honorius 75
Horvát János 187, 188, 189,
191, 192
Horvát Simon 494
Horváti Pál 282
horvátok 188, 381, 467, 492
Horvátország 33, 164, 178, 188,
197, 243, 440, 467, 475, 480

- Hugyeritz 464
 Hunnia 77
 hunnok 44, 50, 52, 55, 56, 60
 hunnussok 55
 Huntés 93
 Hunyad 40, 217, 218, 431
 hunyadi 40, 42, 219
 Hunyadi 12, 21, 40, 41, 209,
 210, 219, 220, 221, 223,
 225, 227, 232, 250, 259,
 264, 269, 270, 273, 275,
 281, 282, 285, 305, 313,
 440, 455
 Hunyadi erősségek 471
 Hunyadi herceg 424, 442
 Hunyadi János ... 12, 21, 40, 41,
 209, 210, 212, 217, 218,
 219, 220, 221, 222, 223,
 224, 225, 226, 227, 228,
 229, 230, 232, 233, 234,
 235, 237, 238, 239, 240,
 242, 243, 244, 245, 246,
 249, 250, 251, 255, 257,
 259, 260, 261, 262, 263,
 264, 266, 267, 268, 269,
 270, 271, 272, 273, 275,
 276, 277, 278, 280, 282,
 287, 288, 305, 313, 408,
 410, 413, 414, 417, 418,
 421, 422, 423, 424, 425,
 438, 439, 440, 441, 442,
 443, 446, 449, 450, 452,
 455, 458, 468, 481
 Hunyadi László.. 218, 250, 251,
 277, 278, 279, 281, 282,
 283, 286, 287, 289, 290, 408
 Hunyadi Mátyás 282, 283, 284,
 287, 288, 289, 290, 297, 303
 Hunyadi nemzet 435
 Hunyadi nemzetség 292
 husszárok 220, 228, 229, 418
 huszárok 252, 299, 354, 355,
 370, 411, 435, 451
 Huszt 85, 203
 Hypolitus 460
- I**
- Iadra 147
 Iaxartes 37
 iconiai 264
 Iglá 342
 Iglavia 411
 Ikacs 202
 Illiria 71, 362, 475
 Illíria . 49, 61, 65, 267, 375, 380
 Illona 136, 137, 142
 Illyir 68
 Illyria 319
 Ilona 265
 Isacs 220, 221
 Istrigy 213, 214
 István 14, 18, 20, 21, 23, 92, 93,
 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103,
 192, 197, 198, 338, 384,
 443, 444, 445, 446, 470, 493
 apuliai 197
 érsek 317, 328, 335
 I. 127
 II. 135, 136, 137, 138
 III. 144, 145, 146
 IV. 145, 166, 167
 nádorispán 468
 püspek 449
 vajda 183, 191, 329, 332, 395
 Iván 137, 508
 Ivanko 121
 Izenach 88
- J**
- Jadra 199
 Jajca... 319, 320, 321, 324, 380,
 466, 486

jajcai	440
Jaksit.....	361, 365, 370, 456
Jaksit Demeter	365
jancsárok	226, 229, 242
Jankula.....	214, 215, 217
János.....	352
érsek	348
püspök	317, 444, 483
János Pannonius	346
Jáson.....	307
Jerusalem.....	133, 149
Jerusálem.....	48, 98, 131
Johanna.....	179, 180
Józsa	480, 481, 482
Julian	239, 241
Julianus.....	226, 238
Juliánus.....	236
Julius Vászár	72, 81, 375, 376
K	
Kadan	156, 161, 163
Kadar	51
Kadicsa.....	51, 57
Kálmán 22, 125, 128, 133, 152,	159
I. 131, 132, 133, 134, 135,	138, 139, 140, 141
kalocsai.....	96, 323
Kanizsa.....	116
Kanizsa Imre	209
Kanizsa László	413
Kanizsa László ...	264, 284, 291
Kanizsa Pangrác	291
Kanizsai János	197
Kanizsai László	416
Kanizsai László .	209, 282, 287,
295, 298, 453	
Kanizsaiak	198
Kápha	364
Kapistrános.....	268, 269, 272
Kapistrános János.....	266, 267,
270, 271, 273, 275	
Kapronc	243
Kapusújvár	481
Kapzam	167
Karafa András	465
Karászóvíz.....	136
Karintia.....	396
karintiai	81
Karisit	377
Karmán.....	238
Kárnai István	494
Kárnai János	494
Karniola.....	396
Karnyol.....	168
karnyoli	81
Karolus Quintus.....	488
Károly 21, 83, 84, 85, 170, 172,	179, 488, 502
császár	490
francia	285
I. 172, 173, 175, 176, 177,	178
IV.	
császár	175, 182
Kis. 184, 185, 186, 187, 188,	197
sánta	167
Karom.....	195
karontiaiak.....	118
Karontország	417, 466
karpianiak	54, 502
Kasimir	181, 206, 208, 239,
343, 345, 346, 347, 348,	349, 438, 445, 460, 461, 466
Kasimirus	180
Kassa	40, 85, 176, 211, 305,
380, 455, 460, 470, 473	
Kasztel Nova	180
Kathalin	305, 502
Kathonia	73

Kaukáz.....	48	Kisnikápol	193, 226
kavarok.....	321	Kízdi	76
kavorok.....	227	Kobin.....	231
Kazimir.....	177, 345, 347, 349, 350, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 368	Kócse.....	261
Kea	100	Kőhalom.....	85
Kégyós.....	211	kokusmannok.....	75
Kelénföld.....	55	Kolocsa.....	35
Kelpem	202	koloc sai 96, 157, 159, 160, 317, 328, 335, 343, 347, 361, 377, 396, 440, 442, 449, 459, 465, 476, 489, 494	
Kenüнд	78	Kolonyia.....	352
Kenyér	384	Kolos	41
Kenyérmezeje.....	41	Kolosmonostra.....	79
Keres	162	Kolosvár	41, 44, 79, 85, 218, 331, 334, 431, 487
Keresztes	183	Kölpén	315
Keresztszeg.....	170	Komárom.....	37, 210
keresztyén....	13, 15, 53, 83, 90, 91, 94, 97, 98, 99, 133, 149, 228, 233, 236, 237, 240, 273, 372, 387, 397, 487	Komorocki.....	305, 306
keresztyének ..	82, 98, 100, 103, 228, 229, 234, 235, 236, 240, 242, 247, 248, 249, 250, 269, 270, 271, 365, 366, 369, 385, 386, 387, 397	Konrád.....	82
Kérménd.....	299	Konstancinápol....	62, 149, 151, 196, 266, 267
Kevüнд	80	Konstancinápoly.....	330
Kézmárk	313	Kont István	194
khunok.....	54, 503	Könyves Kálmán	132
Killye.....	395	Kopasz László	102, 109
Kinizsi	466	Kopulcs.....	129
Kinizsi János	194	Kőresbánya.....	44, 45
Kinizsi Pál .	338, 340, 356, 369, 370, 371, 383, 385, 386, 387, 392, 441, 442, 443, 449, 452, 454, 457, 458, 459, 462, 465, 466, 467, 469, 470, 473, 474, 475	Kőresudvarhely	201
Kisbánya.....	44	Korláti Péter	494
Kishorvát	457, 476, 481	Kornamburg.....	394, 397
Kismárton	328	Kornamburgum	394, 462
		Kornauburgum.....	393
		Kornneuburg.....	371, 372
		Korontország	168
		Korontországok	245
		Korpádi János	194
		Kostnic	203
		Kosztolán.....	325, 326
		Kövü	312
		Krakka	484

krakkai.....	460
Krakkó.....	130
Krembsz	371
Kremnicbánya	374
Kroia.....	376
Kumania	178
kumánosok	129
kunok. 118, 119, 127, 128, 129,	
130, 133, 137, 144, 153,	
154, 155, 156, 158, 165,	
169, 170	
Kupa	93, 94, 95
Kupas	94
Kupí.....	94
Kusa	80
Kusi	78, 79, 80
Kuten.....	153, 154, 155, 158
Kutesk	127
Kutna.....	342
Kuzsi	78
L	
Lábatlan Gergely 309, 330, 366	
Lajos.....	20, 21, 86, 87, 181
I. 179	
I. 178, 179, 180, 181, 182,	
183, 184, 185, 188, 189,	
212	
II. 351, 487, 488, 489, 490,	
493, 494, 495	
Lambárdia	83
Lamberger	262, 317
Lambert	121
Lampert	117, 140
Lápos	118
Láposbánya	85
Lasontzi István	201
László .. 20, 22, 29, 35, 42, 102,	
123, 124, 126, 138, 148,	
160, 169, 170, 175, 226,	
230, 236, 447, 456, 468	
apuliai ... 197, 198, 199, 200,	
201	
I. 117, 119, 121, 122, 123,	
124, 125, 126, 127, 128,	
129, 130, 131, 132, 204	
II. 145	
III.	149
IV. ... 167, 168, 169, 170, 171	
lengyel.....	194
püspök	306, 307
V. 244, 245, 255, 256, 258,	
260, 263, 266, 267, 268,	
276, 278, 285, 286, 291,	
303, 305, 314	
vajda.....	174, 180, 191
Vencel.....	172, 173
Lava.....	411
Lázár.....	221
Leel.....	80
Lehel.....	78, 82
Lengyelország . 32, 38, 77, 102,	
110, 114, 131, 156, 255,	
331, 335, 349, 354, 461	
Leó	73
leothidák.....	31, 504
Levéldő.....	181
Levent.....	106
Leventa.....	102, 109, 110
Levente	107, 108
levoniak	31, 504
Liburnia	71
Liciom	73
Liguria	73
Lindenburgum	460
Lindeut	86
Lindeutus.....	86
lindvai.....	288, 297
Lindvai	279
Lintz	372
Linz	420
Lippa	314

392, 393, 394, 395, 406, 411, 418, 419, 443, 444, 446, 448, 453, 455, 456, 461, 462, 464, 465, 469, 471, 472, 475, 486, 488, 489, 493	Márton 94 bíró 203
Magyarország 30, 32, 33, 40, 42, 73, 84, 87, 105, 110, 113, 132, 142, 151, 154, 160, 169, 180, 200, 202, 203, 206, 214, 260, 266, 267, 275, 280, 301, 303, 305, 315, 322, 330, 342, 343, 350, 361, 398, 487, 506	Marzsali Emreh 248
Mahomet ... 202, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 275, 314, 320, 323, 344, 361, 367, 376, 389, 413	Máté..... 176
Mahumet ... 318, 319, 320, 321, 324	Mátyás.. 27, 28, 29, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 212, 218, 250, 278, 281, 282, 283, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 296, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 404, 405, 406, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 451, 453, 462, 468, 469, 488, 494
Majtiin Birtalan 494	Mátyusföld 203
Mantua..... 73	Mauritánia 68
Mar bég 375	Maurocenusok 171
Máramaros..... 33, 38, 85	maurusok 68
Marcianus 61, 62	Maximilian 412
Marckenstein 82	
marcomannok 61, 64, 504	
Marcus 327	
Marcus László 319	
Margit..... 182	
Mária. 166, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 197, 207, 212, 488, 495	
Mariaburg 381, 382	
Maros 41, 45, 162, 384	
Marothi 198	
Maróti János 201	
Mars 50, 78	
Martellus Károly 172	
Martianus..... 62	

Maximilián	420, 438, 442, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 457, 459, 461, 462, 463, 464, 467, 468, 486, 487
Maximilianus.....	413, 447, 451
Maximus.....	53
Maylát.....	140
Medgyes.....	43, 85
Média.....	48, 49
medilanomi.....	217, 414
mediolanomi.....	413, 417, 421
Mediolánum.....	73
Melena.....	71
Meotis.....	48, 50, 51
merániai.....	81
Meszes.....	118
Metz.....	83
Mezeth.....	221, 223, 224, 225
Míchne.....	334
Mihály .	23, 101, 102, 287, 288, 290, 308, 309, 310, 311, 330, 341, 494
Miklós	186, 187, 198, 202, 257, 266, 505
herceg.....	494
Mircse.....	201, 213, 214
Miria.....	167
Mirkod.....	133
Mirmannon.....	68
miseok.....	71, 505
Misia	39, 54, 61, 119, 217, 246, 265, 266, 267, 316
Mísia.....	34, 49, 53
Miska.....	94, 96
Miskó.....	114
Mislia.....	307
Mohács.....	486, 488, 492, 495
Moldova.....	42, 118, 181, 192, 213, 332, 337
Moldovabánya.....	332
moldovaiak.....	328
Monkács.....	202
Monyoród.....	123
Mora.....	113
Morava.....	231
Moráva.....	231
Moravia.....	424
More László.....	493
More Péter.....	482
More Philep.....	493, 494
Móric László.....	438
Móritz László.....	412
Mörsburg.....	87
Morva....	39, 81, 166, 199, 200, 251, 284, 292, 337, 341, 354, 360, 397, 398, 411
morvai.....	291, 325, 341, 357
morvaiak.....	337
Morvaország.	87, 113, 156, 168
Morvaság.....	325
Morzsinai...	213, 214, 215, 216, 217
Morzsinai Gáspár.....	215
Moson.....	126
Mostan Selim.....	35
Moyses.....	392
Munkács.....	39, 85
Muselum.....	382
<i>N</i>	
Nadari.....	61
Nagy Albirt.....	365
Nagy Amborus.....	365
Nagy Antal.....	203
Nagy Balás.....	340
Nagy Balázs.....	307
Nagy János.....	388
Nagy Károly.....	83, 84, 85, 86
Nagy Máthé.....	495
Nagy Sándor.....	34, 47, 48, 49, 300, 322, 426, 437
Nagy Simon	298, 299, 300, 302

Nagybánya.....	85	Nivia.....	71
Nagybánya.....	39	Nosztre	181
Nagybódogasszony.....	101	Nyírség	80, 118, 203
Nagymihály	362	Nyitra.....	101
Nagyszombat.....	203, 298, 325		
Nánai Kompolt János	254	O	
Nándorfejérvár	119	Óbuda.....	36, 61, 195, 210, 465
Nándorfejérvár ..	120, 212, 219,	Offenbánya	44
	220, 235, 267, 268, 272,	oláhok..	44, 192, 193, 202, 226,
	273, 464, 473, 475, 484,		229, 333, 364, 384
	489, 490	Oláhország.	192, 226, 230, 335,
Nápolország.....	184		466
Nápoly	179	olaszok	54, 72, 87, 88, 107, 187,
Narbon.....	66, 68		362, 364, 375, 376, 388
nauariak	54	Olaszország	49, 71, 81, 87, 160,
Neápol	361		164, 197, 217, 256
neápoli	411, 420, 425, 465	Oldamir	169
Neápoly	256, 318	Olomóc	340
Német János	347, 353	olomóciak	340
németek .	41, 54, 55, 61, 78, 81,	Olomuc	377, 379
	82, 86, 107, 111, 112, 115,	olomuci.....	377, 413
	143, 156, 157, 169, 205,	Omodeus	176
	277, 300, 302, 369, 390,	Ompaly	45, 222
	391, 392, 395, 397, 415,	Orbai.....	76
	416, 447, 449, 450, 451,	Orbán...	37, 397, 400, 413, 414,
	453, 458, 459, 460, 462, 492		415, 418, 421, 422, 437,
Németország	30, 49, 54, 65, 71,		440, 441, 443, 446, 448,
	82, 84, 88, 150, 164, 200,		449, 452, 459, 461
	231	Orbántz András	495
Németújhely	37, 303, 370, 389,	Orist.....	196
	435	Orlovitz György	494
Németújvár	476, 481	Orod	39
Neszmél.....	207	Orosna	135
Neszterfejérvár	395	oroszk	111, 135, 141, 144, 165
Nicasius	66	Oroszország .	77, 106, 155, 236,
Nicolaus Quimus	256		237
Nicota	120	Ország Ferenc.....	494
Nikápol.....	196, 198, 214, 239	Ország László.....	444
Ninus	48	Ország Mihály ...	279, 324, 330,
Nisor Imre	365		333, 338, 342, 347
Nitria	349	ostrogotok.....	31, 506

ostrogották.....	61
ostrogottusok.....	52, 64
Osvald.....	446, 455
Otho.....	121, 141, 174
I. 174	
Othó.....	121
I. 174	
Othokár.....	166, 167, 168, 169
Ottar.....	58
Otho.....	122
ottingissuk.....	31
Ottó.....	88
Ötves János.....	205
Óvár.....	218
Ózólyom.....	374
P	
Padua.....	81
Pádua.....	73
Pákán.....	211
Paksi Balás.....	494
Pakus.....	48
Pál.....	324, 327, 335
Paleologus ..	195, 236, 264, 265
Palinai György.....	494
Palóci György.....	206
Palótzki.....	297, 318, 460
Palótzki Antal.....	494
Palótzki László.....	297, 318
Pálótzki László.....	317
Pan Mátyás.....	312, 313
Pandobes.....	389, 394, 395
Pangrác.....	316
Pankrátz János.....	334
Pannonia.....	54, 75, 266
Pannónia 36, 46, 49, 51, 54, 57, 62, 70, 76, 77, 78, 79, 80	
Pannonius.....	37, 324
Pannonius János .	324, 338, 353
partosok.....	71
partusok.....	47
passaui.....	319
Pata.....	311, 312
pataviai.....	285
Patocsi.....	176
Patrona Hungarie.....	101
Paxi János.....	494
Pazman.....	93
Pécs.....	35, 108, 192, 353, 481, 495
pécsi... 159, 160, 324, 338, 346, 353, 440, 443, 446, 450, 454, 468, 473, 480, 493, 494	
Peczai Mihály.....	365
Pergamó.....	73
pergiók.....	31, 506
persiai.....	47, 61
Persida.....	31
Pest.....	38, 156, 157, 160, 173, 294, 409, 429, 447
Peta.....	156
Petati.....	383
Petau.....	381
Petauia.....	475
Péter... 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 416	
érsek.....	396, 440, 465, 476
pöspek.....	425
Petersdorff.....	370
Pétervárad.....	490, 491
Petovia.....	243
Peuce.....	34, 35
peucinok.....	54, 506
Pezécsium.....	240
phavonusok.....	31, 506
Philimerus.....	31
phiresusok.....	31, 506
Phirigiter.....	53
Phocida.....	195
Phrigia.....	49
picentei.....	266
Pictávia.....	73

Piletzki János.....	494
Pius.....	323
Pizó.....	38
Podmanitzki Balás.....	325, 326
Podmanitzki Mihály.....	492
Podolia.....	236, 237
Podona.....	393
Pogán Sigmund.....	494
pogánok.....	93, 228, 229, 233, 234, 247, 387, 426
Pogiebrad György.....	305
Pogiebrad György.....	285
Pogiebradi György.....	284, 291, 328, 340, 342, 417
Pogiebradi György.....	256, 260, 286, 287, 289, 293, 335, 337
Pogiebrag György.....	286
Pola.....	128
Policrates.....	300
Pomeránia.....	110
Pompeius.....	49
Pomus.....	34
Pontus.....	30, 31, 32, 49
Potentia.....	55
Pozazin.....	330, 366
Pozsga.....	34, 191, 192
Pozsom.....	123, 337, 352, 371, 374, 390, 397, 454, 484, 495
Pozson.....	39, 111, 142, 325, 337, 390, 411
Pozsony.....	325
Prága.....	284, 344
Prágai Jeronimus.....	203
Priamon.....	71
Príni.....	39
Príni Ferenc.....	491, 492, 494
Prini Gabriel.....	494
Príni Péter.....	489
Príniak.....	461
Príniek.....	472
Probus.....	34
Propont.....	53
Protasius.....	377
Pruck.....	390, 393, 448
Pruckum.....	393, 394
Pruk.....	392, 487
prukbeliek.....	393
Pruszország.....	93
Q	
quádiak.....	61
quádok.....	64
R	
Rachosburg.....	381, 382
Rackosburg.....	396
rácok.....	370, 411
Rácország.....	33, 39, 164, 207, 212, 220, 221, 226, 236, 252, 266, 267, 320
Radna.....	156, 165
Radnabánya.....	42
Radus.....	94
Raguzai János.....	212
Raholca.....	477
Rahóltza.....	481
Rákos.....	175, 287, 288, 291
Rakosburgum.....	383
Ráma.....	178
Ramizsaiak.....	438
Rapoltus.....	143
Raskai Balás.....	470
Ráskai Balás.....	424
Ráskai Balás.....	446
Ráskai Gáspár.....	443
raurisok.....	31, 507
Ravenna.....	73
ravennaiak.....	171
Regéc.....	202
Régen.....	85
Rén.....	34, 82, 88
Rezen.....	106, 112

Sárkány Ambrus.....	494	Siftesdorff.....	411
sarmatiak	54	Sigmond 38, 65, 182, 183, 184,	
Sarnó	242, 272, 315	186, 188, 189, 190, 191,	
Saroite	93	192, 193, 194, 195, 196,	
Sáros... 308, 312, 313, 457, 470		197, 198, 199, 200, 201,	
Sárospatak	307	202, 203, 204, 205, 206,	
Satom	38	208, 212, 213, 214, 215,	
Saxonia.....	87	216, 217, 218, 251, 325,	
saxoniai .. 85, 87, 164, 165, 377		353, 401, 403, 407, 408,	
Scambria 36, 55, 61, 62, 64, 71,		429, 440, 441, 444	
73, 76, 84		groff	297, 300, 301, 303
Scancia	31	lengyel.....	487
Scandinávia	30	püspök ... 441, 442, 443, 446,	
Scardona.....	71	450, 454, 473, 485	
Scea	415	Simontornai	183, 191
Scepes.....	38	Simontornyai István	197
Scythia.....	33	Sinocuni.....	71
Scythia... 30, 31, 36, 48, 51, 61,		Siria	420
62, 75, 76		Sirmius	34
scythiai ... 36, 37, 46, 49, 58, 77,		sirtiusok	71
78, 91, 99, 100, 107, 109,		Skanderbég.....	246, 247, 250
110		Skender.....	330, 365, 366
scythiaiak	46, 47, 48, 50	Skodra	376, 377
scythiák	48, 49	Slésia . 156, 260, 344, 358, 360,	
Scythia.....	50	417, 421, 424	
Sclavonia	201, 417	slésiabeliek	257
Sclavónia.....	35	slésiai.....	377, 417
Sclovákország	33, 243, 439	slésiaiak	337
Scodra.....	362	Slic István.....	494
Sebus	102, 104	Snám.....	411
Segesvár	43, 85	Soklyós	199
Segnia.....	184	Solimán	489, 490, 495
Segusa	83	Solt	135
Sellenberg János.....	449	Sólymos.....	314
Sempte.....	444	Sombos.....	468
senonesek	83	Somogység .. 94, 124, 476, 480,	
Seon.....	140	484	
Sequan	66	Sonti	375
Seress	31	Sontis.....	376
Sergius.....	87	Sophia..... 113, 117, 231, 466	
sicambrisok	36, 507	Sopron	318, 415

Soprony	245, 318, 319, 328, 393, 451, 484	Szapollyiai István	397
Sóvár	305	Szapollyiai Pangrác	298
spaleti	201	Szapolyai György	492
spaliók	31	Szapolyai Imre... 317, 321, 323, 338, 340, 342, 400	
Spilberg	339, 340	Szapolyai István 345, 370, 382, 383, 442, 455, 459, 461, 464, 470, 471, 472	
spilbergiek	341	Szapolyai István 361, 377, 381, 390, 441, 444, 478	
Stain.....	372	Szapolyai János .488, 489, 491, 495	
Sterinc.....	323	Szapolyiai Emre	312, 313
Stíria	128	Szapolyiai Imre.....	346
Stíria ... 124, 245, 381, 393, 415		Szapolyiai István	312
Strassburg	83	Szapolyiai István	312, 313
Strászburg	66	szarmaták.....	34
sturninusok	54	Szászhalom.....	55
suetanusok	31, 507	szászok	7, 8, 43, 55, 85, 88, 176, 178, 384
suetidusak	31, 507	Szászsebes	41, 85
Suki Mihály	332	Szászváros	43, 44, 45, 85
Sunyom.....	240	Száva ... 34, 120, 191, 220, 242, 268, 271, 315, 319, 323, 343, 344, 363, 364, 396, 465, 475, 490	
svábok.....	61, 64, 452, 462	Szaygraph	312
Svábország	81	Szebem	317, 318, 332, 433
Svantzár.....	65	Szeben	43, 85, 457
Svatapolug	79, 80	Szécs.. 208, 209, 210, 211, 305, 306, 324	
Svehla	325, 326	Szécs Dienes208, 209, 211, 324	
Syonia.....	81	Szécs Miklós.....	453
Szabadin	227	Szécs Tamás	209, 210, 211
Szabolcs.....	78, 80, 128	Szécsén	445
Szakmár.....	202	Szécséni Miklós.....	377
Szalárd.....	87	Szécsi Miklós	481
Szale	111	Szécsi Thamás	494
Szaliab	389	Szécsiek	438
Szalkai László.....	490, 494	Szeged	239, 250, 317, 324
Szalonkémén	202	Szegged	39, 237, 484, 495
Szamos	42, 45, 79, 118, 161		
Szannus.....	108		
Szapollyai György	491		
Szapollyai György	494		
Szapollyai István390, 396, 413, 448, 464			
Szapollyai István 416, 422, 488			
Szapollyai János	487, 488		
Szapollyiai Emre	298		

Székel János	248	102, 103, 104, 106, 109,
Székel Tamás	287	117, 127, 130, 143, 148,
Székely Jakab ...	413, 416, 417,	151, 175, 178, 182, 186,
453		210, 259, 371, 374, 508
Székely Mihály.....	334	Szent Iván.....
székelyek	43, 77, 316, 384, 385	268, 458
Székely Jakab	383, 443, 450,	Szent Jakab
459		118, 187, 390, 442,
Székesfeérvár .	80, 98, 106, 115,	460, 490, 491, 508
135, 142, 144		Szent Katalin
Székesfejérvár	55, 147, 152,	332
164, 175, 178, 186, 203,		Szent Kelemen.....
208, 367, 449, 452, 453,		475
457, 458, 459, 460		Szent László
Szekszárd.....	125, 492	38
Szelemire.....	370	Szent Leopold.....
Szelit.....	111	371, 374, 412
Szelyszem.....	118	Szent Lóriné
Szenderő	207, 220, 231, 252,	447
312, 315, 330, 364, 366,		Szent Lukács
367, 383, 469		247, 450, 508
Szent András	36, 187, 347, 475,	Szent Magdala
508		142
Szent Anián	110	Szent Magdalna
Szent Anianus.....	115	142, 283
Szent Bonifác	95	Szent Margit
Szent Ceália.....	142	151
Szent Dávid	138	Szent Márk .
Szent Demeter ...	430, 473, 480,	376, 424, 450, 508
508		Szent Márton ...
Szent Emre	98, 100	37, 93, 94, 122,
Szent Ersébet.....	149	123, 158, 164, 242, 278, 508
Szent Ferenc	38	Szent Mihály
Szent Gelérd	107	324, 340, 449,
Szent Gellért.....	109	453, 467, 508
Szent György.....	195, 307, 398,	Szent Pál.....
443, 490, 508		108, 329, 507, 508
Szent Hipolitus	416, 417	Szent Péter..
Szent Hyppolitus	394	108, 118, 124, 152
Szent István .	21, 22, 35, 37, 89,	Szent Sabina
93, 94, 95, 96, 98, 99, 100,		108
		Szent Sigmond.....
		204, 305
		Szent Tamás
		151
		Szent Ulrik
		82
		Szent Vid.....
		393
		Szent Vitálius
		198
		Szentdemeter
		315
		Szentemre
		222
		Szentgyörgyi
		297, 438
		Szentgyörgyi János.....
		329
		Szentistván
		253
		Szentmiklósi Pankrác
		287
		Szepes.....
		254, 313, 470
		Szepesség
		85, 176
		Szepesi
		76, 305
		Szerecsen János
		493
		Szerémföl
		344

Thorimund.....	64	271, 272, 274, 276, 285,
Thorimundus	70, 71	305, 309, 310, 311, 316,
Thrácia... 53, 54, 128, 193, 196,		318, 319, 320, 321, 323,
491		324, 327, 328, 330, 335,
Thulna	56	343, 344, 351, 353, 358,
Thuróci Benedek	317	362, 363, 364, 365, 366,
Thurzó Elek	490	367, 368, 369, 370, 372,
Ticium	87	374, 376, 379, 380, 382,
Ticonya.....	110	383, 384, 385, 386, 387,
Ticzonia.....	115	388, 389, 395, 396, 413,
Tihan	35	420, 437, 449, 450, 451,
Timbuti János	377	455, 459, 461, 462, 465,
tindarok	71, 508	466, 467, 469, 473, 474,
Tiridates.....	49	475, 481, 484, 486, 487,
Tisza 39, 51, 121, 128, 133,		490, 491, 492, 493, 494
207, 231, 308, 311		Törökország..... 469, 474, 475
Tisza	80, 114, 311, 495	Toroszkóbánya
Tiszavarsán.....	311	44
Titus	48, 140	Tótország..... 33, 177
Tódország.....	54	Toxus..... 88, 89, 110
Tódtország30, 35, 95, 197, 198,		Trácia.. 38, 49, 53, 61, 195, 364
199, 243, 353, 367, 417,		Traguria
419, 435, 449, 457, 466,		71
468, 486		Trajanus
Tokaj	128, 202	410
Tolna	490, 491	Trautesdorff.....
Tolossa	70, 71	370
Tomori Pál. 489, 490, 491, 492,		Trebic
493, 494		338
Törcsvára.....	181	Trebecz.....
Torda	331	338
tordai	41, 332	trecacensek
Tornyali János	494	70
törökek... 42, 49, 191, 193, 195,		Trepka András
196, 202, 206, 207, 212,		494
214, 217, 219, 220, 222,		Trier.....
223, 224, 226, 229, 231,		83
232, 233, 234, 235, 236,		Trincsín
238, 240, 241, 242, 243,		361
248, 249, 252, 253, 258,		Trinka
263, 266, 267, 269, 270,		417
		Tulna
		137, 371
		tungrossok
		70
		Túr
		202
		Türcsvára.....
		43
		Turingia
		81
		turingiai
		87, 152
		turingok
		61, 509
		turingyiaiak
		65
		turiniai
		327
		Turzó Elek.....
		493, 495

U

ubiok.....	54
Udertzki.....	307
Ugolin.....	157
Újbuda.....	36, 210
Újfalu.....	163
Újhelly 412, 413, 414, 415, 417	
Újhely.....	318
Újjlak.....	34
Ujlak.....	275, 478, 492
Ujlaki.....	300
Ujlaki László.....	297
Ujlaki Miklós.....	336
Ujlaki Miklós.....	209, 210, 244, 282, 288, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 317, 330, 336
Ujlaki Pál.....	295
Újvár.....	313
Újzóllyom.....	374
Ulászló	
I. 208, 209, 210, 211, 219, 221, 225, 230, 231, 232, 233, 236, 238, 239, 241, 242, 244	
II. 342, 351, 353, 354, 357, 358, 359, 360, 377, 378, 379, 411, 418, 438, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 478, 479, 480, 482, 484, 486, 487, 488, 489	
ulmerugisok.....	31
Ulpian.....	45
Ulpiasarmis.....	45
Ulrik.....	82, 208, 260, 277
Ulrik Eytzinger.....	256

Ungor János.....	343
unixiosok.....	31, 509
Unsó.....	128
Uron.....	136
Usdin.....	312

V

Vác 38, 121, 123, 157, 457, 476	
váci 121, 124, 156, 161, 164, 489	
Vadna.....	306
Vág.....	444
vagotosok.....	31, 509
Vajda István.....	197
Vajda László.....	197
Vajdafi György.....	194, 195
Vajdafi István.....	201
Vajdahunyadia.....	219
Vak Béla.....	39
Valamir.....	61, 64
Valens.....	51, 52, 53
Valentinianus.....	63, 64, 74
Valentinus.....	52
Valgata.....	254, 305
Valgatha.....	305, 306, 307
Vallerius.....	49
vandalusok.....	31, 49, 61
Várad ... 38, 131, 158, 161, 162, 205, 396, 451, 473, 483	
váradai ... 21, 119, 132, 158, 204, 241, 278, 282, 283, 284, 291, 292, 293, 295, 296, 298, 303, 316, 317, 318, 319, 322, 324, 347, 353, 366, 400, 413, 414, 417, 418, 420, 421, 424, 438, 441, 442, 444, 447, 449, 455, 462, 483, 491, 492, 494	
Varadián.....	45
Varasd.....	243
Várdai Pál.....	491

Várkon.....	311
Varsán	202
Vásárhelly	41, 44
Vasbánya.....	44
Vashegy.....	95
Vaskapu.....	227, 230
Vásson.....	459
Vasvár	380
Vazul.....	101, 102, 103
velencések .	361, 364, 374, 376, 382, 416
velencések	134, 147, 181, 182, 236, 322, 323, 328, 375, 376
Vencel ..	94, 172, 173, 174, 202
venedusok.....	54
Verbos	380
Veres Benedek.....	329, 331
Veróna.....	73
Verruka.....	480
Veszele	341
Veszprim	452, 454
Veszprím	35, 93
Veszprin	450
Veszprün	35
Vicencia.....	73
Victorinus..	293, 294, 337, 338, 339, 341, 417
Videmir	64
Világosvár	202, 309
vinovilák.....	31
visigottok.....	69
visigottusok	52, 53, 509
Vissegrad.....	410
Vissegrad.....	37, 126, 176, 177, 180, 209, 344, 350, 445, 448
Viszollya	30
Vitézi János	282, 284, 296, 316
Vízaknai Miklós	334
Vlada	264
Voik Buthi.....	214
Vurs	78, 80
W	
Wilhelm.....	417
Z	
Zagoria	243
Zagráb	325, 417
Zágráb	184, 326, 353, 455
zágrábi	183, 184, 191, 192, 217, 419, 446, 448, 449, 458, 493
Zalakna.....	45
Zalaknabánya	44
Zeleméri	371
Zelemir	127
Zelomir	118
Zeugma.....	45
Znoim	204
Zoinic	323, 324, 330
Zólyom	211
Zoltán	124
Zólyom	255, 305
Zomaj	51
Zömlin	273
Zopirus	47

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ.....	5
KRÓNIKA AZ MAGYAROKNAK DOLGAIRÓL:.....	25
AZ BONFINIUS ANTALRÓL ES ANNAK BÖLCS ÍRÁSIRÓL ..	27
AZ MAGYAR KRÓNIKA A BÖLCS ÉS ÉKESEN SZÓLÓ ÉS ÉKES] SZÉP] BÖLCS DEÁK SZÓKKAL ÍRÓ BONFINIUS ANTALNAK ÍRÁSA SZERÉNT.....	30
<i>ELŐJÁRÓ BESZÉD</i>	30
AZ ELSŐRŐL, TUDNIA ILLIK A SCÍTHIÁRÓL	30
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	30
<i>II. RÉSZ MAGYARORSZÁGRÓL ÉS ANNAK FÖLDEIRŐL</i>	32
<i>AZ VÁRMEGYÉKRŐL</i>	33
<i>AZ VÁRMEGYÉKNEK SZÁMA</i>	34
<i>III. RÉSZ: AZ ERDÉLYORSZÁGRÓL ÉS AZ Ő VÁRMEGYÉIRŐL</i>	40
<i>AZ ERDÉLYORSZÁCNAK TÖBB RÉSZEIRŐL IV. RÉSZ</i>	42
<i>V. RÉSZ: AZ ERDÉLYSEGNEK NAGY VOLTÁRÓL ÉS BODOG VOLTÁRÓL</i>	43
<i>VI. RÉSZ: MICSODA NÉPEK LAKTANAK LEGYEN AZ MAGYAROK ELŐTT ERDÉLYORSZÁGBAN?</i>	44
<i>VII. RÉSZ: A SCÍTHIAIAKRÓL, AZ Ő ERKÖLCSEKRŐL ÉS CSELEKEDETEKREŐL</i>	45
<i>VIII. RÉSZ</i>	47
<i>IX. RÉSZ</i>	48
A MAGYAROKNAK ELSŐ KIJÖVÉSEKRŐL SCÍTIÁBÓL	50
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	50
<i>II. RÉSZ</i>	51
<i>III. RÉSZ</i>	54
<i>IV. RÉSZ</i>	55
ATILA MEGÍRÁSA.....	57
ATILA, AZ ELSŐ HERCEG A MAGYAROK KÖZETT	57
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	57
<i>II. RÉSZ</i>	59
ATILA HERCEG ELSŐ KIINDULÁSA.....	61
<i>ELSŐ RÉSZE</i>	61
<i>II. RÉSZE</i>	63
ATILÁNAK MÁSODIK KIMENÉSE AZ MAGYAROKKAL.....	65

<i>ELSŐ RÉSZ</i>	65
<i>II. RÉSZ</i>	67
<i>III. RÉSZ</i>	68
ATILÁNAK HARMADIK INDULÁSSA A MAGYAROKKAL	71
<i>ELSŐ RÉSZE</i>	71
AZ ATILA HERCEGNEK ÚJ HÁZASSÁGÁRÓL ÉS AZ Ő HALÁLÁRÓL.....	73
<i>I. RÉSZ</i>	73
AZ ATILA FIAINAK EGYBEVESSZÉSÉRŐL, ÉS MINT CSABA, AZ EGYIK FIA, VISSZAMENT SOK MAGYAROKKAL SCÍTHIÁBA	74
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	74
A SZÉKELLYEKRŐL, KIK ŐK IS MAGYAR NEMZETEK.....	75
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	75
AZ MAGYAROKNAK MÁSODIK KIJÖVETELEKRŐL SCÍTHIÁBÓL AZ PANNÓNIA FÖLDRE	75
<i>I. RÉSZ</i>	75
<i>II. RÉSZ</i>	77
AZ SVATAPOLUKRÓL, A MAGYARORSZÁGI FEJEDELEMRŐL, ÉS MICSODA SZÍN ALLATT ELFOGLALTÁK LEGYEN TŐLE A PANNÓNIA FÖLDET, ETC.	79
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	79
AZ MAGYAROKNAK HADAIRÓL.....	80
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	80
A NAGY KÁROLY CSÁSZÁRRÓL, MINT VÍVT A MAGYAROKKAL SOK ÜDEIG, ÉS MINT MEGGYŐSZTE ŐKET.....	82
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	82
MIKÉPPEN A NAGY KÁROLY CSÁSZÁR A SAXONIABELI SZÁSZOKAT FEGYVERREL HAJTOTTA ESMET A RÓMAI KERESZTYÉNSÉGHÖZ ÉS MIKÉPPEN HELLYHESZTÖTTE ŐKET MAGYARORSZÁGBA ÉS ERDÉLBE.....	84
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	84
<i>AZ LINDEUT HERCEGRŐL II. RÉSZ</i>	85
A SZALÁRD MAGYARI HERCEGRŐL.....	87
<i>I. RÉSZ</i>	87
A TOXUS MAGYARI HERCEGRŐL.....	87
<i>I. RÉSZ</i>	87
A GEYZA MAGYARI HERCEGRŐL, KI SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK ATTYA VALA.....	88
<i>ELSŐ RÉSZ</i>	88
<i>II. RÉSZ</i>	90
AZ MAGYARI KIRÁLYYOK.....	91

ELSŐ MAGYAROKNAK KIRÁLLYA, SZENT ISTVÁN KIRÁLY	91
.....	91
A SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK HADAIRÓL II. RÉSZ.....	93
III. RÉSZ.....	95
IV. RÉSZ.....	97
V. RÉSZ.....	99
VI. RÉSZ.....	101
AZ II. MAGYARI KIRÁLY, PÉTER, AZ GWILHELMUS BURGUNDIAI	
HERCEGNEK ÉS SZENT ISTVÁN KIRÁLY HÚGÁNAK A FIA	103
I. RÉSZ.....	103
AZ III. MAGYARI KIRÁLY, ABA KIRÁLY	104
I. RÉSZ.....	104
AZ MAGYAROKNAK IV. KIRÁLYOK ESMET A NÉMET PÉTER KIRÁLY	
.....	105
I. RÉSZ.....	105
II. RÉSZ	107
AZ V. MAGYARI KIRÁLY, AZ ANDRÁS, A KOPASZ LÁSZLÓ NAGYOBBIK	
FIA	108
I. RÉSZ.....	108
II. RÉSZ.....	110
AZ VI. MAGYARI KIRÁLY, SALOMON, AZ ANDRÁS KIRÁLYNAK A FIA	113
I. RÉSZ.....	113
AZ VII. MAGYARI KIRÁLY, BÉLA, A KOPASZ LÁSZLÓNAK A HARMADIK	
FIA	115
I. RÉSZ.....	115
AZ VIII. MAGYARI KIRÁLY SALOMON, AZ ANDRÁS KIRÁLYNAK FIA	116
I. RÉSZ.....	116
II. RÉSZ	118
[III. RÉSZ.....	120
AZ IX. MAGYARI KIRÁLY, AZ GEYSA, BÉLA KIRÁLYNAK FIA.....	123
I. RÉSZ.....	123
A X. MAGYARI KIRÁLY, LÁSZLÓ, BÉLA KIRÁLYNAK A MÁSODIK FIA,	
GEYZÁNAK AZ ÖCCSE	125
I. RÉSZ.....	125
II. RÉSZ	127
III. RÉSZ.....	129
A XI. MAGYARI KIRÁLY, KÁLMÁN, A GEYZA KIRÁLYNAK NAGYOBBIK	
FIA	132
I. RÉSZ.....	132
II. RÉSZ.....	133

AZ XII. MAGYARI KIRÁLY, A MÁSODIK ISTVÁN, KÁLMÁN KIRÁLYNAK	
A FIA	134
I. RÉSZ.....	134
A XIII. MAGYARI KIRÁLY, A II. BÉLA, KIT KÁLMÁN KIRÁLY	
MEGVAKÍTOTT VALA.....	137
I. RÉSZ.....	137
II. RÉSZ.....	139
III. RÉSZ.....	140
A XIV. MAGYARI KIRÁLY GEYZA-, AZ VAK BÉLA KIRÁLYNAK	
ELSŐSZÜLÖTTE	142
I. RÉSZ.....	142
A XV. MAGYARI KIRÁLY, AZ III. ISTVÁN, AZ II. GEYZA KIRÁLYNAK	
NAGYOBBIK FIA	144
I. RÉSZ.....	144
A XVI. MAGYARI KIRÁLY, II. LÁSZLÓ, AZ VAK BÉLA KIRÁLYNAK A	
MÁSODIK FIA.....	144
I. RÉSZ.....	144
A XVII. MAGYARI KIRÁLY, AZ IV. ISTVÁN, AZ VAK BÉLA KIRÁLYNAK	
AZ HARMADIK FIA	145
I. RÉSZ.....	145
AZ XVIII. MAGYARI KIRÁLY, AZ III. BÉLA, A II. GEYZA KIRÁLYNAK A	
MÁSODIK FIA.....	145
I. RÉSZ.....	145
A XIX. MAGYARI KIRÁLY, EMRE, AZ III. BÉLA KIRÁLYNAK A FIA... 147	
I. RÉSZ.....	147
AZ XX. MAGYARI KIRÁLY, AZ III. LÁSZLÓ, AZ EMRE KIRÁLYNAK A FIA	
.....	148
I. RÉSZ.....	148
A XXI. MAGYARI KIRÁLY] AZ II. ANDRÁS, AZ EMRE KIRÁLYNAK	
ÖCCSE	149
I. RÉSZ.....	149
II. RÉSZ.....	151
A XXII. MAGYARI KIRÁLY, A IV. BÉLA, AZ ANDRÁS KIRÁLYNAK A	
NAGYOBBIK FIA	152
I. RÉSZ.....	152
II. RÉSZ.....	153
III. RÉSZ.....	155
IV. RÉSZ.....	157
V. RÉSZ.....	159
VI. RÉSZ.....	160
VII. RÉSZ.....	162

VIII. RÉSZ.....	164
AZ XXIII. MAGYARI KIRÁLY, AZ IV. ISTVÁN, AZ IV. BÉLA KIRÁLYNAK A FIA	166
I. RÉSZ.....	166
A XXIV. MAGYARI KIRÁLY, AZ IV. LÁSZLÓ, AZ IV. ISTVÁNNAK FIA, KIT A MAGYAROK KUN LÁSZLÓNAK NEVEZIK VALA	167
I. RÉSZ.....	167
AZ XXV. MAGYARI KIRÁLY, III. ANDRÁS, KIT VELENCEI ANDRÁSNAK HÍVÁK	170
I. RÉSZ.....	170
AZ XXVI. MAGYARI KIRÁLY, AZ I. KÁROLY, MARTELLUS KÁROLYNAK A FIA	172
II. RÉSZ	172
AZ XXVII. MAGYARI KIRÁLY, VENCEL, A CSEH KIRÁLYNAK FIA, KIT A MAGYAROK LÁSZLÓ KIRÁLYNAK NEVEZIK VALA.....	172
I. RÉSZ.....	172
A XXVIII. MAGYARI KIRÁLY, OTHO, A BAJORI HERCEG.....	174
I. RÉSZ.....	174
ESMÉT A KÁROLY KIRÁLYRÓL.....	174
I. RÉSZ.....	174
II. RÉSZ	175
III. RÉSZ.....	177
AZ: XXIX. MAGYARI KIRÁLY, AZ: I. LAJOS, [KÁROLY] KIRÁLYNAK A FIA	178
I. RÉSZ.....	178
II. RÉSZ	180
III. RÉSZ.....	181
AZ XXX. MAGYARI KIRÁLY, AZ MÁRIA, LAJOS KIRÁLYNAK NAGYOBBIK LEÁNYA.....	183
I. RÉSZ.....	183
II. RÉSZ	184
AZ XXXI. MAGYARI KIRÁLY, A KIS KÁROLY, AZ APULIAI KIRÁLY..	186
I. RÉSZ.....	186
ESMET A MÁRIA KIRÁLNÉ ASSZONNAK ÉS AZ ANYÁNAK HISTÓRIÁJA KÖVETKÖZIK.....	187
I. RÉSZ.....	187
II. RÉSZ	188
AZ XXXII. MAGYARI KIRÁLY, SIGMOND, AZ BRANDEBURGI HERCEG	189
I. RÉSZ.....	189
II. RÉSZ	191

III. RÉSZ.....	193
IV. RÉSZ.....	195
V. RÉSZ.....	197
VI. RÉSZ.....	199
VII. RÉSZ.....	201
VIII. RÉSZ.....	202
IX. RÉSZ.....	204
AZ XXXIII. MAGYARI KIRÁLY, ALBIRT, AZ BÉCSORSZÁGI HERCEG.....	205
I. RÉSZ.....	205
II. RÉSZ.....	206
AZ XXXIV. MAGYARI KIRÁLY, A LENGYEL LÁSZLÓ.....	208
I. RÉSZ.....	208
II. RÉSZ.....	210
III. RÉSZ.....	211
AZ HUNYADI JÁNOSRÓL, ERDÉLI VAJDÁRÓL, ÉS ANNAK JELES DOLGAIRÓL.....	212
I. RÉSZ.....	212
II. RÉSZ.....	213
III. RÉSZ.....	215
IV. RÉSZ.....	217
V. RÉSZ.....	219
VI. RÉSZ.....	221
VII. RÉSZ.....	223
VIII. RÉSZ.....	225
IX. RÉSZ.....	227
X. RÉSZ.....	229
XI. RÉSZ.....	231
XII. RÉSZ.....	233
XIII. RÉSZ.....	235
XIV. RÉSZ.....	236
XV. RÉSZ.....	238
XVI. RÉSZ.....	241
XVII. RÉSZ.....	243
AZ XXXV. MAGYARI KIRÁLY, LÁSZLÓ, AZ ALBIRT KIRÁLYNAK A FIA	244
I. RÉSZ.....	244
II. RÉSZ.....	246
III. RÉSZ.....	248
IV. RÉSZ.....	250
V. RÉSZ.....	252
VI. RÉSZ.....	254

VII. RÉSZ.....	255
VIII. RÉSZ.....	257
IX. RÉSZ.....	259
X. RÉSZ.....	260
XI. RÉSZ.....	262
XII. RÉSZ.....	264
XIII. RÉSZ.....	266
XIV. RÉSZ.....	268
XV. RÉSZ.....	270
XVI. RÉSZ.....	272
XVII. RÉSZ.....	274
XVIII. RÉSZ.....	275
XIX. RÉSZ.....	278
XX. RÉSZ.....	280
XXI. RÉSZ.....	282
XXII. RÉSZ.....	284
XXIII. RÉSZ.....	286
AZ XXXVI. MAGYARI KIRÁLY, AZ HUNYADI MÁTTYÁS, AZ GUBERNÁTOR HUNYADI JÁNOSNAK A FIA.....	287
I. RÉSZ.....	287
II. RÉSZ.....	289
III. RÉSZ.....	292
IV. RÉSZ.....	294
V. RÉSZ.....	296
VI. RÉSZ.....	298
VII. RÉSZ.....	300
VIII. RÉSZ.....	302
IX. RÉSZ.....	304
X. RÉSZ.....	306
XI. RÉSZ.....	308
XII. RÉSZ.....	310
XIII. RÉSZ.....	312
XIV. RÉSZ.....	314
XVI.[!] RÉSZ.....	315
XVII. RÉSZ.....	318
XVIII. RÉSZ.....	320
XIX. RÉSZ.....	322
XX. RÉSZ.....	324
XXI. RÉSZ.....	327
XXII. RÉSZ.....	329
XXIII. RÉSZ.....	331

XXIV. RÉSZ.....	334
XXV. RÉSZ.....	337
XXVI. RÉSZ.....	339
XXVII. RÉSZ.....	341
XXVIII. RÉSZ.....	344
MÁTTYÁS KIRÁLY HADA A LENGYELEK ELLEN.....	345
XXIX. RÉSZ.....	345
XXX. RÉSZ.....	348
XXXI. RÉSZ.....	350
XXXII. RÉSZ.....	353
XXXIII. RÉSZ.....	355
XXXIV. RÉSZ.....	358
XXXV. RÉSZ.....	360
XXXVI. RÉSZ.....	363
XXXVII. RÉSZ.....	365
MÁTTYÁS KIRÁLYNAK A RÓMAI FRIDERIK CSÁSZÁR ELLEN VALÓ HADA.....	368
XXXVIII. RÉSZ.....	368
XXXIX. RÉSZ.....	370
XL. RÉSZ.....	373
XLI. RÉSZ.....	376
XLII. RÉSZ.....	378
AZ MÁTTYÁS KIRÁLYNAK ÚJ HADÁRÓL AZ FRIDERIK CSÁSZÁR ELLEN	381
XLIII. RÉSZ.....	381
AZ KENYÉRMEZŐI DIADALOMRÓL A TÖRÖKEK ELLEN.....	383
XLIV. RÉSZ.....	383
XLV. RÉSZ.....	385
XLVI. RÉSZ.....	388
XLVII. RÉSZ.....	390
XLVIII. RÉSZ.....	393
XLIX. RÉSZ.....	395
L. RÉSZ.....	398
LI. RÉSZ.....	400
LII. RÉSZ.....	403
LIII. RÉSZ.....	405
LIV. RÉSZ.....	407
AZ MÁTTYÁS KIRÁLYNAK NAGY DICSÍRETI.....	425
MÁTTYÁS KIRÁLY HALÁLA UTÁN MENNYI VESZÉDÉS VOLT AZ MAGYARI KORONÁÉRT, ÉS MINT LÖTT DOLGA AZ HUNYADI JÁNOSNAK, AZ: MÁTTYÁS KIRÁLY FIÁNAK.....	437

AZ XXXVII. MAGYARI KIRÁLY, AZ LENGYEL LÁSZLÓ KIRÁLY, KI AZELŐTT CSEH KIRÁLY IS VALA	439
AZ XXXVIII. MAGYARI KIRÁLY, LAJOS, AZ II. AZ LÁSZLÓ KIRÁLYNAK FIA	488
SZÓTÁR	498
HELY- ÉS NÉVJEGYZÉK	510

Bibliotheca Historica

TÖRTÉNELMI ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI SOROZAT SZERKESZTŐBIZOTTSÁG DERCSÉNYI DEZSŐ / GYÖRFFY GYÖRGY KLANICZAY TIBOR / STOLL BÉLA SZÚCS JENŐ / ZOLNAY LÁSZLÓ

Kiadta az Európa Könyvkiadó Magyar Helikon osztálya. A kiadás ért az Európa Könyvkiadó igazgatója felel. Készült a Kner Nyomda Dürer üzemében (munkaszám 1399), Békéscsabán, 1981 - ben. A kötetet Katona Tamás szerkesztette. A tipográfia és a kötésterv Szántó Tibor munkája. Műszaki szerkesztő Nagy András. A Magyar Helikon vezetője Szántó Tibor. Készült 41,65 (A/5) ív terjedelemben, diósgyőri papíron, Dante Monotype betűvel, 14 750 példányban. HE 20 - d - 8183 / HU ISSN 0133 - 6967 / ISBN 963 207 840 3